

RODOLPHI AGRICOLA

13137

colæ Phrisii, de inuen-

TIONE DIALECTICA LIBRI

tres, cum scholiis Ioannis Matthæi Phrissemii.

Loca item aliquot restituta.

cajon 207

PARISIIS

Apud viduam Claudii Cheualonii, uia ad
D. Iacobum sub sole aureo.

1538.

Cl. Fran. Hanes

M. de Baeza

RODOLPHI AGRICOLAE HERMOLAO

Epitaphium Rodolphi

AGRICOLAE HERMOLAO

BARBARO AVTHORE.

Inuida clauferunt hoc marmore fata Rodolphum
Agricolam, Phrisii spemque decusque soli.
Scilicet hoc uiuo meruit Germania laudis
Quicquid habet Latium, Græcia quicquid habet.

Humanissimo ac inte-

GERRIMO VIRO DOMINO
Matthiæ vyagener, ædis D. Antonii apud Colo-
niam Agrippinam præceptori dignissimo, Ioan-
nes Matthæus Phrissemius S. D.

SENTIO non defuturos mihi, uir hu-
manissime, qui quod dici à Græcis solet, ni-
hil referre, sis ne planè inimicus an impor-
tune beneuolus, id in neminem perinde at-
que in me hoc tempore censeant dici posse:
neque id fortasse immerito. Impulit enim huc me a-
mor erga te meus, impulit singularis quædam tui be-
nevolentia: ut quæ Scholia per æstatem hanc succisuis
(ut aiunt) operis non tam scripsi quàm effudi in dialecti-
ca Rodolphi Agricolæ, ea & dedicarem tibi, & sub
tuo nomine, si quam forsân ea re utilitatem studiosis af-
ferre possem, sinerem in uulgû prodire. Sed enim quis
non uideat, quàm hic importunus sit amor? quàm non
apta tempori benevolentia? Solent alii, si cui suas uigi-
lias nuncupant, ea id facere de causa, ut illius, cui eas
inscribunt, nomen reddant illustrius posterisque com-
mendent. ego, tantum abest ut splendorem aliquem
accessurum hinc credam nomini tuo, ut uerear etiam,
ne quid existimationi decedat, nève minore alii post-
hac tui admiratione teneantur, quòd non magis te sus-
pexerim ego, quàm ut tam uile hoc munusculum uel
inuito obtruderem: haud secus, atque rustici quidam
ineptiores solent, qui cum egregie à se honoratum uo-

lunt hospitem aliquem, ita illum licet inuitum deprecā-
temque, pyris, malis, aliisque id genus nugis à se onera-
tum dimittunt, ut nec ponderi ferendo ullo modo sit
par, & omnino non habere hospitem ruri malit, quàm
eiusmodi subinde xeniis honorari. Et præstabat id qui
dem. Quanquam & in accipiendo liberalitatem quan-
dam inesse aiunt, putantq; non minus regium esse, parua
interim ab amicis tenuioribus, ex porrecta hilarique frō-
te cum offeruntur accipere, quàm uel maxima dare. Ita
laudari solet magnus ille Persarum rex Artaxerxes, co-
gnomento Memor: qui cū rusticus ei, nescio quis, aquā
utraque manu è proximo haustam flumine obtulisset,
benigno illam iucundoque uultu accepit: & de rustico
altero, ingens sibi malum porrigenti, per solem (inquit)
hic uir is mihi esse uidetur, qui ex parua etiam urbe ma-
gnam possit efficere, animum uidelicet eius à quo daba-
tur magis spectandū ratus, q̄ quod offerebatur munus.
Quod ego ut & te facturū nunc sperem, tua isthæc to-
ties iam cognita mihi spem facit humanitas: cui uni
assignes licet, quicquid à me peccatū hic est. quando so-
la ea hos nobis animos fecit, ut quò affectus uocabat,
quò inclinabat uoluntas, ab eo ne nos pudor aliquis re-
uocaret. Hoc si intellexero non fuisse usquequaque in-
gratū tibi, causa erit profecto, quā obrem ipse mihi de-
beam non immerito gratulari: ut cui tanto ea res futu-
ra sit gratior, tanto maius gaudium allatura, quanto mi-
nus, ullis meis in te meritis datum id erit. Neque abs te
petiturus sum aliud præterea quicquam, nisi ut aliis per
hoc commendatiora esse hæc sinas, quòd non sint ex-
clusa à te, agiq; gratias tibi, si quis forsan existet è mul-
tis unus

tis unus, qui non omnem planè operam his legendis perdidisse se arbitretur. Nam patrocínio cuiusquam uel ob id mihi credo non fore opus, quòd hæc mihi etiam ipsi humiliora uidentur, quàm aduersus quæ uires suas experiri uelit aliquis ex albo eruditorum. Quo circa satis (ut dixi) erit sub tectum recipi: satis erit, munus hoc leuidensè non excludi à te. Et qua id fronte excludas, pro quo etiam est cur habeas gratiam, quoquo tandem tu id animo complectare? Placebit enim, eo ipso gratia habenda erit quòd placeat, Non placebit, nihilominus erit quamobrem mihi habeas gratiam tu, cui semel ego documento futurus sim importunitate hac mea, obesse etiam solere nonnunquam humanitatem nimiam: atque proinde ita esse hanc temperandam in posterum, ut ne alius quoque idoneus uideare, quem & ipsi, meum exemplum secuti, eiusmodi xeniolis non tam honorent quàm onerent. Vale Colonia, Anno 1523. Nonis Augusti.

IDEM LECTORI.

NTER omnia ea quæ in hunc diem præter opinionem mihi accidere candidissime lector, nihil tam uel insperatum uel nouum fuit, quàm quòd ubi ad calcem iam perducti à typographis essent hi libri, neque quicquam superesset adhuc, nisi ut index rerum insigniorum cum breui totius operis argumento præponeretur, tum repente ad me allatū est, esse nescio quem in hac urbe, qui demirari se dicat, quid sit quamobrem tanti hodie à non paucis fiat Rodolphus

Agricola, quando nihil is tradat, tribus hisce libris tam longis, quod non succinctius dilucidiusque in quinto tractatu summularum suarū doceat Petrus Hispanus: aut certe quod non facile intellecturus sit is, qui illius probe teneat summulas. Quo ego dicto nihil neq; impudentius neque imperitius audiui unquam. Et tamen aiunt hæc istum, mirum qua gravitate, quo supercilio, inter rudem illam puerorū quos doceat turbam qui & doctiorem eum credant esse, quàm qui sua ipse opinione iis in rebus fallatur: & meliorem uirum, quàm qui propter quæstum aliquem suum, aliud loquatur quàm sentiat: tanquam ex tripode quodam, cotidie penè detonare solere: ea maxime occasione fretū, quod ii apud quos ista audet, neq; intelligant fraudem adhuc, & à se ita instituantur, ut confidat etiam nunquā esse intellecturos. Qui sit, nondum licuit resciscere ex iis, qui hæc ad me detulerunt. Quocirca nihil est quod in præsentia à me dici possit de homine, ut qui albus ille an ater sit planè nesciam. De iudicio dicam, & quidem eo audentius, quod & ipsi olim plus satis in Petro isto Hispaniensi attriti sumus, longe melius consulturi studiis nostris, si illo longum ualere iusso, initio ad meliores literas conuolassemus. Nunc quod factū est semel, id infectum ut sit, fieri nō potest: & in hoc certe iuuetuti profuturus est error hic meus, quod & credere tutius licet ex pecto, & per quā iucundum esse id solet, sapere malo alieno, & alterius (quod aiunt) frui insania. Quid est, inquit Aristarchus hic noster, quam obrem tãti hodie fit à quibusdam Rodolphus? cur hunc Petro Hispano præferimus? quid noui docet, quid tradit, quod non citra negotium intel-

prosequens

ligat is, qui audierit summulas Petri Hispani? Quæ cū apud rudes adhuc auditores deblacterat homo impudens, parum candide sentire mihi uidetur de ingeniis ac profectu discipulorum suorum: quos si quando eò euafuros speraret, ut discernere atq; diiudicare possent ea, quæ nunc à præceptoribus citrà iudicium audiunt, non tam amens esset profecto, ut tam uersute, tam fraudulenter, à melioribus eos studiis auocaret. Nam quid ego primum hic mirer? quid cogitem? quid dicam? Tunc, ô os impudens, nihil esse ais in Rodolpho Agricola, cui intelligendo satis non sit Petrus Hispanus? Tu homini longe doctissimo, cui haud scias, ecquid unquam tulerit Germania parem, certe maiorem eloquentia atque eruditione non tulit: ei tu comparare ulla ex parte audes hominem barbarum, indoctū, & quo sub sole nō est alius scriptor ineptior? Pudet me lector pudet, in tam impudenti fraude detegenda uersari diu. Sed quando hoc tempore ita Pythagorissare coguntur boni studiosique adolescentes: ut quicquid uel per somnium excidit sophis istis, ei nephas sit uerbo ullo ostrepere, satque rationis sit, istos ita pronuntiasse, idcirco uel inuito mihi hac de re dicenda sunt aliqua: non in uniuersum quidem, nimis enim quàm longum hoc foret: sed de causa tantum ista Hispaniensi, hoc est, de impudentia hominis istius, qui in hac urbe, hoc sæculo, tam fraudulenter, adolescentes studiosos ac probos, ab optimi autoris lectione conatur auertere. Quem ego hominē cum hæc agit, tale quiddam animo agitare existimo, quale pictorem olim nescio quem machinatum fuisse scribit Plutarchus. Is cum Gallos aliquot sanè quàm infelici-

ter pinxisset, puerum assidere tabulae iussit, qui ueros gallos quamlongissime inde abigeret, ne si illi propius accessissent, tum ineptitudo gallorum suorum facilius deprehendi à quouis posset. ita etiam nunc iste, cum ipse aliud nihil, nisi nugacissimas nugas quasdam ex suo isto Petro Hispano pueris inculcet cotidie, mira quadam arte, miris imposturis id agit, ne quid unquam uerae solidaeque eruditionis auribus illorum admoueatur, quam si contingat illis gustare semel, actum fuerit de regno ipsius. Hinc illae lachrymae, haec illa est Helena, pro qua iste, tanquam pro aris ac focus, extrema omnia sibi ferenda putat. Timet paruis logicalibus, timet copulatis: praeter quae cum ipse nihil in uita literarum attigerit, misere timet, ne quemadmodum olim inuentis frugibus glandes negligi contempnique coepere: ita nunc ipse uera eruditione accedente, cum sua istac merce contemptui habeatur. Alioqui quis tam caecus quin uideat, quam ne matulam quidam porrigere Rodolpho possit Petrus Hispanus? quo ego neque ineptiorem neque magis indoctum scriptorem ullum extitisse puto ab orbe condito, tantum abest, ut hunc conferendum ulla ex parte putem Rodolpho. Nam ut incipiamus à fine, & contra hominem praeposterum, praepostero item ordine ipsi utamur: quid tandem ad intelligentiam eorum, quae toto tertio libro ab Rodolpho traduntur, facient summulae istae Hispanienses? Quod in his uerbum inest de mouendis affectibus? Quid de oblectandis auribus auditorum? quid de dispositione habent? quid de breuitate & copia? quid de aliis multis? quae cum uel in primis

omnia necessaria sint dialectico, non ei, cui uulgus hoc nomen hodie falsò tribuere uolet, qui aliud nihil, quàm in umbra nugatur, disputatque cotidie, ecquid tantum septem sint artes mechanicæ, ecquid adiectiua appellét, ecquid terminus in propositione positus, possit supponere personaliter. Num sint hæc uera sophismata, omne animal fuit in arca Noe, ego bis fui, hic & Romæ uenditur piper, totum quod est in mundo, est in oculo meo. Ecquid inter axiomata ista intersit: bis comedi offam, & offam bis comedi: bis audiui missam, & missam bis audiui, aliaque id genus pene innumera, quibus cum neque eruditio neque utilitas insit ulla, ita tamen hoc tempore data opera hisce nugis misera obruitur adolescentia, uti non modo id perdat tempus quo hæc summo cum labore perdiscit: sed in posterum quoque, aliis, hoc est melioribus literis inepta reddatur. Nisi forte desipuisse planè existimamus laudatissimum illum inter musicæ professores Timotheum: qui duplici docere mercede eos solebat, quos alius prior instituisset, quàm qui nullo ante se præceptore usi fuissent: propterea, quod ut color ille primus, candidæ adhuc lanæ imbibitus, elui ita nunquam potest, quin aliquod in ea relinquat uestigium: ita quæ rudibus adhuc animis instillantur, siue optima ea siue pessima sint, altius figere ibi radices solent, quàm ut facile inde possint reuelli. & tamè his reuullis est opus, priusquam meliora inseri queant. Ergo ut dicere institueram, si cui decretum est consenescere in leptologiis istis, ei ego non uideo quorsum magnopere opus sit iis, quæ tertio de inuentione libro docet Rodolphus. Sat est, si perfricta

congruente q. c. g. i. a.

fronte sit egregie impudens, si fortiter clamet, si omnia
furfum ac deorsum uerti malit, quã concedere aliquid
aduersario. Quæ tamẽ miror cur tam magno hodie e-
mant multi, cum uel gratis disci possint à paulo impu-
dētioribus mulierculis. At dialectico, hoc est ei: qui pro-
babili accurataque de re quauis uti uelit oratione, & in
umbra ac schola discere ea, quæ postea de civilibus
causis differenti aliquem allatura sint fructũ: ei ego (quẽ
admodum dicere cœperam) tam esse hæc necessaria du-
co, ut nihil magis: quippe sine quorum accessione, pa-
rum admodum profutura ei sint omnia ea, quæcunque
uel de argumentis inueniendis, uel de usu argumentorũ
traduntur. Et quod de his rebus uerbum facit Petrus
Hispanus? Vbi horum illi in mentem uenit? quid de his
affert? quid docet? quid monet? Quid de motione affe-
ctũ præcipit? Quid de oblectatione? Quid, quomodo
collocãda disponẽdaque oratio? Quæ omnia cũ nõ eru-
dite minus quã copiose ac elegãter explanet Rodolphus
qua tu fronte illud mihi dices homo impudētissime, ni-
hil esse in libris uiri huius, quod in summulis nõ doce-
at Petrus Hispanus? nihil esse, quod nõ facile possit asse-
qui is, qui præclaras istas audierit summulas? Quid tu?
ecquid unquã legisti libros uiri huius, an nõ legisti? Si le-
gisti, quid sceleratius, quid cruce dignius, quã quod sci-
ens uolensque perdis eos, quorum tibi cura mandata
est, nõ ut perdantur à te, sed ut erudiantur: nisi forte hoc
perdere illos non est, ab incunte eos ætate instituere pes-
sime: & cum aliud possis nihil, eiusmodi eos offucis,
ne dicam dolis, ab utilissimis optimi authoris libris ab-
ducere. Sin autem non legisti, quid audacius, quid impu

dentius excogitari te potest homo leuissime, qui tam te
mere, tam impudenter, ea de re apud pueros ferre ausis
sententiam, quæ cuiusmodi sit, neque nosti adhuc ipse,
neque unquam intellecturū te speras? Qui speres enim?
quem unum esse aiunt de grege istorum, qui nec ipsi per
inertiam suam aspirare ad meliora possunt: & si quem
alium non omnino infeliciter conari id uident, ei id quod
unum possunt egregie inuident: existimantque memo-
rabile aliquod à se facinus ædi, si in hunc dicta dicat: si
apud pueros, apud similes sui, in conuiujs præsertim,
obliquis interim orationibus hunc perstringat, ac mor-
deant. Sed bene habet, quod & pueris tandem aliquan-
do innotescunt artes imposturæque istæ: à quibus tum
te audio irrideri maxime, cū tu minime ridicule in Ro-
dolphum uelitari tibi uideris: quanto melius consul-
tus famæ atque existimationi tuæ, si non toties insulsis-
simis istis iocis tuis ea proscinderes studia, quorum id-
circo te suggillatorem esse nouerunt omnes, quod tu ea
assequi nequeas. haud secus, atque uulpes olim nescio
quæ, pyra ea uituperasse dicitur, quæ ex arbore decute-
re ipsa nō posset. Libro secundo quatuor in summa
sunt quæ docet Rodolphus, quid dialectica & qui
eius sit finis, quæ sit ei subiecta materia, quo instrumen-
to utatur, denique qua ratione ex locis paranda sit dis-
serendi facultas. Quorum omnium, quātulum est, quod
uel extremis (ut aiunt) digitis attigerit Petrus Hispanus?
Finit is dialecticē quidē, sed ita finit, ut si tu dicas, homo
est animās animātū, creatura creaturarū, in cæteras crea-
turas omnes dominiū ac imperiū habēs. Quod qui dix-
erit, uerum dixerit fortasse, sed tamen inepte finierit. nisi

componit.

prohibet.

forſitan ſat eſt, conuerti utcuſque finitionem cum eo
quod definitur: etiamſi naturam eius parum cōmode
explicit. Et quid ſi huc addas ſomnia copulatorum? Sci
entiam (inquiunt) ſcientiarum dialecticā uocat, nō ratio
ne dignitatis, ſed miniſterii. Quid? an non etiam dignita
te ea ars cæteris præſtat, quam idcirco apud Platonem
Socrates omnibus præfert, quod ſit domina & regina
quædam artium omnium? Verum miſſa faciamus hæc,
quæque alia circa hanc finitionē pene innumera philo
ſophantur, hoc eſt nugantur iſti. quæ cū ſint tam mul
ta, ut uel mille plauſtris uehi uix poſſint, nullā tamen af
ferunt utilitatem diſcētibus, & omnino aliud nihil, quā
tempus, rem unā omnium pretioſiſſimam perdunt. Cer ^{comparat.}
te nihilo plus momenti afferunt ad intelligenda ea, quæ
de finitione dialecticæ tradit Rodolphus, quā ſi in clara
die, ſumoſam aliquā facē, lucis cauſa accēdas. Et adhuc
tu illud nobis obgannis homo impudētiſſime, nihil eſſe
ſcriptū a uiro hoc, quod non æque doceat in ſummulis
Petrus Hiſpanus? A ut quid tandē iſ habet, cui uel tātū
lū ſit cōmerciū cū iis, quæ de fine ac officio dialecticæ ab
Rodolpho traduntur? Quid de quæſtione, de ſtatu, &
iſtorū diuerſitate ac diſcrimine docet? Quæ cū nō mo
do utilia, ſed neceſſaria in primis ſint diſſerēti, quid quæ
ſo de iis omnibus habent tuæ iſtæ præclatæ ſummulæ?
Nam de expoſitione, quid hoc loco dici poſſit non ui
deo, quādo huius ne per ſomnium quidē unquam in mē
tē uenit ſūmulario iſti, tātū abeſt ut quid recti de ea præ
ceperit. Tradit de argumentatione quædā, ſed ita tradit,
ut nec ipſe ea quæ ex Ariſtotelis Boetiique libris ſub
legit, ſatis intellexiſſe uideatur, nedum ea doceat alios.
Et po

Et poterant tamen minore cum dispendio legi ista: poterat, quamquam exiguus, tamen aliquis inde fructus sperari: nisi ineptissimis istis commentariis undique conspurcata sic forent, ut facilius multo fuerit restituta tergiversantemque educere ab inferis Cerberum, quam ut hinc sibi utilitatem aliquam expiscari possit iuuentus. Et nos tamen adeo etiamnum miramur nani as istas, ut continuo nobis ruitura uideatur facultas artium, nisi eiusmodi nos eam columnis fulciamus. Id quod æque erat timendum nobis, ut si cælum aliquis olim collapsurum fuisse credat, nisi humeros illi suos supposuissent Atlas & Hercules. Quorum alter etiam laudari solet, quod stabula nescio quæ fimo eo repurgasse dicatur, quem millia aliquot boum per complures annos fecissent: quanto idem laudandus magis, si & hæc stabula repurgare sic queat, ut si quid forsan non usquequaque inutile delitescat sub fimo tam alto, id quandoque se exerat, in apertumque referatur. Quæ sequuntur apud Rodolphum, de solutionibus argumentationum, de orationis partibus, de usu locorum: de iis omnibus mirum quoddam agunt silentium istæ plusquam summatae summulæ, & quidem adeo firmum, ut uel ranæ illæ Seriphiaë citius uerba facturæ uideantur, quam de his rebus ullum illis uerbum expresseris. Adeo inueniri nihil illic quod profit potest, adeo nugis occupata sunt omnia. Qua de re ut ne plura in præfenti dicenda putem, illud mihi in causa est, quod uerear, ne & hæc multa nimium uideantur in re perspicua. Sed ignoscere par est, quando iuuentuti scribuntur hæc, cui nimis quam facile imponi solet præstigiis istis, præ-

fertim, cum Rodolphum ea nondum attigerit, atque
tantos ei iam pridem fumos tenebrasque offuderit iste,
ut caligantibus adhuc oculis, lucem etiam dum ferre
uix queat: haud secus, ac si nunc primum, è specu illo
Platonico in hunc nostrum orbem egrediatur. In quo
qui ab ineunte usque ætate uincti sederunt, eos aiunt
umbris illis quas ex aduerso contuentur, ita assuetos esse,
ut omnino ulla alias res esse negent: neque ullo modo
persuaderi sibi id patiantur, ut à quoquam in meliorem
aliquem locum uelint inde abduci. Porro si quæ
tamen eorum quoque modo inde abduci contingat, eum
principio ægre admodum ferre solem hunc nostrum:
neque aliud quàm incusare eos, qui ex felicitate tanta, in
tantas se miseras coniecerint. Sed paulatim tamen id
ei minus ac minus graue esse, adeoque in dies singulos
dolorem hunc minui, ut & ipse tandem aliquando
damnet sententiam suam, nihilque minus, quàm in pristinum
illum uitæ statum uelit reuerti. Qui autem in specu illo
degant adhuc, ab eis ita desleri casum huius, quasi non
modo meliora adeptus non sit, sed in summas etiam calamitates
& miseras præcipitatus. Quo modo nunc etiam uociferatur
iste, perditum iri iuuentutem, si quis illam ab inanibus illis
umbris ipsius, ad res ipsas uelit educere, si quis ad meliora
hortetur. Sed fallat eum (scio) opinio sua: quosque hætenus
in specu isto suo miris quibusdam pedicis uinctos detinuit,
ii si uolent consultum sibi, exitum inde quærent: præoptabuntque
in clarissima luce, inter res ipsas degere: quàm in istis plus
quàm Cimmeriis tenebris, inter umbras modo ac simulachra rerum
uersari. Sed de his

comparatio

alibi. Interim ad id, quod huius proprie instituti est reuertamur. Vbi ut initio præteream illud, quam multa de origine atque utilitate locorum, de finiendi legibus, de partium causarumque natura, de adiacentibus, actibus, connexis, loco, tempore, aliisque locis dialecticis habeat primo libro Rodolphus, quorum uel nullam prorsus mentionem facit Petrus iste Hispanus, uel sic facit, ut omnino non didicisse, quem quo ille modo docet didicisse præstiterit. quid, quod tam referta sunt apud hunc omnia, poetarum, historicorum oratorumque exemplis, ut nec pagina ulla sit, quæ non ex optimis quibusque authoribus abditissimos difficillimosque locos adducat? Quoties nunc Vergiliū, nunc Ciceronis, nunc alterius cuiusquam locos integros affert, & quid illic artis, quid ingenii insit demonstrat? Quoties oratorum in orationibus consilia aperit? Quoties uel totarum orationum uel partium singularum artificium uelut digito indicat, oculisque contuendum exponit? Quoties interim exempla præceptis, interim rursus præcepta exemplis accommodat? Quanta ubique cura id agit, ut ita ex præceptis intelligamus uirtutes authorum, ut illorum rursus uestigiis insistentes, ipsi in similibus rebus commode præceptis iisdem utamur? Quam accurate, quâ diserte hoc docet, qua ratione, quaq; uia id consequi liceat, ut ex tempore etiam & quamuis subito, de re quauis, probabili uti oratione possimus? Quarum rerum si quis petendum sibi quicquam putat ex Petro Hispano, is eadem opera, & ab asino lanam, & e pumice aquam petat. Ut desinat aliquando tam thraſonice loqui iste:

desinat iniuriari Rodolpho, cui iniuriam facit, quoties ei conferendum ulla ex parte censet hominem indoctissimum, ex quo illud modo refert iuuentus, ut cum fuerit egressa scholam, tum quid præter barbarissimos ac foelicissimos inde abstulerit, nesciat. Quamquam non desinet ille quidem: & quo desinet minus, hoc & maiorem ignominiam sibi, & Rodolpho maiorem pariet gloriam: quando & pueris persuasum iam est, non posse illud non esse optimum, à quo iste, partim inuidia stimulante, partim ne quid suo decedat quæstui, rudem adhuc iuuentutem quoquo modo auocare conetur. Quamobrem pergat licet quæ cepit homo candidus, & falsissimis salibus istis ludat quoties libet in hominem dissimillimum sui, hoc est, eloquentissimum. siquidem ita demum certo sciet iuuentus maxime dignum esse lectione Rodolphum, si istum minime probari intelligat. Tu mihi illud expende lector, quantum fidei talibus hominibus sit habendum in rebus aliis, quibus ad faciendâ hæc, sacra illa auri fames est in causa ut uelint, impudentia ut aulint.

Argumentum operis.

Eliguum est, ut de argumento operis pauca dicamus. Nam de utilitate uel ob hoc mihi nihil dicendum est in præsentia, quod certum illud esse sciam apud studiosos omnes, non posse illud non utilissimum esse, à quo isti bona ingenia tant opere studeant auocare. Fiet autem id non incommode, si quædam paulo altius repetendo, à uulgatissima illa artium diuisione incipiamus.

¶ Artium

¶ Artium igitur (inquiunt) tria in uniuersum sunt genera, siquidem alia Artium tria
earum ad cognoscendas rerum naturas, alia ad uitam formandam, alia ad genera.

artificium orationis dicendique regulas pertinet. Primi generis quæ sunt,
ex a Græcis physica, à Latinis naturales dicuntur. Quæ secundi, has illi
ethicæ, nos morales uocamus. Quæ tertii, eas ægyptiæ illi, quod circa oratio
nis artificium uersentur, appellant: ex nostris sunt qui uocent rationales.

¶ Iam in omni oratione, quæ modo digna sit legi, tria hæc exiguntur, ut *Tris in oratione qua-
fit emendata, ut elegans, ut probabilis. Quocirca tres etiam artes circa hu-
tione qua-
ius curam uersantur, grammatica, dialectica, & rhetorica: quarum prima, que exigi.*
quo modo emendatè loquamur docet: altera, quo modo probabiliter: ter-
tia, quo modo politè atque ornatè seu eleganter.

¶ Claret ergo ex iis, dialecticè esse artem probabiliter de una quauis re *Dialectica
differendi, quatenus natura eius rei qua de agitur, probabilitatis est capax, quid.*

¶ Quisquis autem probabili uti uult oratione de re aliqua, ei duo cum pri- *Duo neces-
mis necessaria sunt: alterum, ut inueniat ea quibus res proposita in hanc saria disfe-
aut illam partem probari queat: alterum, ut inuenta illa uelut indice quo- renti.*
dam probet, conueniant ne instituto suo an non conueniant: ne qua fraus
aut deceptio inter dicendum suboriatur.

¶ Hinc fit, uti tota hæc differendi facultas, quam dialecticè dicimus, in *Dialecticæ
duas diducatur partes, unam inueniendi, alteram iudicandi. Inueniendi partes duæ.*

parsea est, quæ certos quosdã ostendit locos, è quibus uelut thesauris qui-
busdam, in rem quamuis confirmandam refellendæ uel argumeta ducantur. Iudicandi, quæ formulas ac præcepta quædam argumentandi tradit,
quibus ceu perpendiculis atque normis quibusdam facile explores, idonea
sint argumenta quæ in ueneris in instituto tuo an non idonea, profint an of-
ficiant magis, apta sint an inepta. Neque enim ut quærenti quisquam pri-
mum occurret, ita & commodissimum erit in causam eam, de qua erit di-
cendum nobis: non magis, quàm aut lapis qui uis temerè oblatas, ad unam
quamuis adificii partem fulciendam est aptus: aut uniuersis morborum ge-
neribus, una aliqua salubris est medicina. Ergo quemadmodum fabri, ni-
hil nisi examinatum exploratùmque prius, operi suo solent inserere: ita
ne nos quidem, temerè unumquiduis operi nostro, hoc est orationi qua fi-
dem facere uolumus, in fulcire debemus: sed uelut delectu quodam, inspi-
cienda omnia, optima eligenda.

¶ Harum partium quemadmodum prior, ita & difficilior ea est, qua doce- *Quam dia-
tur inuentio. Quocirca etiam hanc sibi initio explicandã existimauit Ro- lecticæ par-
dolphus: deinde traditurus & alteram, si uita longior contigisset. tem tradat
Rodolphus.*

¶ Porro in uentioem continent loci quidam. Ut enimplicator, uenator, *Primo libro
anceps, certos quosdã definitosque locos habere solent, in quibus et si non que docentur.*
semper, tamen plerunque id quod quarunt inueniant: ita & dialecticus,
certos quosdam habeat locos oportet, è quibus ceu latebris quibusdam ar-
gumenta in rem omnem ducantur. Atque hos locos primo libro copio-
sissime describit Rodolphus, singulos ita explicans ac diducens, ut facilli-

campus.

Quæ secundum
do.

me quid ex quoque duci in rem quamuis possit dispiciatur.

¶ Sed enim tanquam militi parum profutura sint quamlibet bona arma, qui quemadmodum utendum iis sit armis ignoret: ita ne loci quidem utilitatem aliquam afferent nobis, nisi qua uia, quoque modo, ex iis copia dicendi sit paranda sciamus. Hæc causa fuit, cur secundum librum adiecerit de locorum usu. Etiam si in eodem libro traduntur & alia multa, quæ admodum cum ad eum locum ventum erit, dicemus.

Quæ tertio.

¶ Fit autem hoc sæpenumero, uti parum admodum profuerit causam do-
cuisse, nisi præterea & affectibus moueatur auditor, & uoluptate quadam demulceatur. ac ne doceri quidem causa commodè queat, nisi quæ inuenta à nobis sunt, ea sic disponantur, ut sint ad fidem faciendam idonea. Proinde accessit his liber tertius, quo de his tribus ita differit Rodolphus, ut nec eruditius nec elegantius iis de rebus differi possit. Estque res planè digna, cuiuscum primis ratio habeatur ab eo, qui cum laude aliqua uel dicere uel scribere uelit, & quod cupiat dicendo efficere. Quid enim admirabilius, quid potentius, quid efficacius, quàm & in spem cum libet oratione erigere homines, & in metum deiicere, & lætitia ipsos sibi auferre, & dolo rem lachrymasque uel inuiti exprimere? denique dicendo cõsequi illud, ut non cum uelint ipsi, sed cum tibi libeat, misereantur, indignentur, inuideant, faueant, irascantur? Quid dulcius, quid iucundius, quàm honesta quadam uoluptate ita afficere animos hominum, ut quò obrem ita afficiantur ipsi nesciant, & tamen afficiantur: itaque extrase positi sint, ut cum nulla sit manendi necessitas, tamen perinde ut si catena illa Hercules Gallicæ alligati sint, discedere à dicente non queant? Quid ornatiùs, quid decentius, quàm quæ longo labore inuenta sunt, ea sic collocare, ut pulcherrimo omnia ordine tanquam in domo diligentis patrisfamiliaè disposita uideantur? Atque hæc sunt quæ cum aliis quibusdam non copiose minus quàm eruditè tertio libro docet Rodolphus: ne quis rerum ignarus, ea modo de causa minoris putet faciendâ hæc, quòd non habeat eadem Petrus Hispanus.

Rodolphus Agricola

PLINIO SVO S. D. P.

A

Bsolui tandem libros, quos de inuentione dialectica tuo suasu rogatuque aggressus sum scribere. Scis tu quidē eos partim parati iter, partim in itinere, excidisse mihi uerius, quam scriptos esse. Suntq; uni tibi scripti, cui si satisfaciēt, defuncti erunt munere suo. Non addo huc si non satisfaciēt. quippe cum tibi beneuolentia nostra, omnes etiā nugas meas approbare possit. Quanquam autem uni tibi destinauerim eos, ut qui populi os iudiciūque in re præsertim tam scrupulosa reformidem: memor tamen eius quod dici solet, oratore nullam aliam re tam excitari ad dicendum, quam audientium corona, scripsi eos tanquam populum mihi lectorem adhibiturus, quò maiorem ipse mihi diligentiam sollicitudinēque operis circundarem, minusque indulgerem desidie causis, & conarer (si qua possem) non solum iudici tibi fidere, sed in causa spem aliquam habere. Quod si quemadmodum Lucilius dicebat, Consentinis & Tarentinis se scribere, sic ego possem dicere, solis me Phrisiis meis ita scripsisse, minus esset uerendū fortasse, ut populum admitteremus. Nunc quando studiorum partem, mentione potius quam usu peruulgatam, tractauimus more minime peruulgato, & cōtra ueterem uulgatamq; persuasionem ausus nōnunq̄ sum liberè proferre, quid mihi uideretur: multorū fortasse subeūda nobis esset cen-

fura. Quod si quis eos in manus sumpserit, uel Philosophus, uel ex magnis professoribus his patronisq; linguæ latinæ: quid ni nonne tibi protinus uideris audire,

6. Quis nouus hic nostris successit sedibus hospes: Ergo (ut initio dixi) tibi destinati, tibi dediti sunt. Hæc opera tibi est impensa. Et quemadmodum secundum iuriconsultos, filius qui in adoptionem datur, omnia sanguinis gentisq; exiit iura, & in alterius transit nomen: alius in eum uitæ necisque accipit potestatem: sic ego istos manu mea emissos, tuo posthac permitto arbitrio. Ego omnem pro eis sollicitudinem depono: tu si uoles, emittes. Quod si bene cesserit, nec laudem putabo meam: nec dedecus, si secus: tuum in utranque partem æstimabitur consilium. ego dicar obsequutus tibi, dicar præstitisse quod potuerim, plurimum certe si potuissem præstiturus. Cæterum in hoc opere, præterquam quod stilum exercui, plane uideo mihi operam perdidisse. Nam nisi quis meliores literas attigerit, non uideo magnopere quid possit proficere ei propter multitudinem exemplorum, quæ ab eruditioribus scriptoribus erant eruenda, & idcirco negligetur ab eis, ut qui balbi præter balba nihil intelligat. Contra, eorum qui eruditi sunt, uel uideri uolunt, quotusquisque ulla artis præcepta attingit? aut si attingat, nonne tibi uideris ad primum protinus conspectum audire, unde nobis ex ultima barbarie nouus Anacharsis iste, qui post Aristoteles, Cicerones, Quintilianos, aliquid inuenturum se credat? Quemadmodum apud poetam tamen scriptum est,

12. Victurus genium debet habere liber.
ita multos libros hoc solo credo uiuere, quia geniū habeant.

beant. Qui si nobis sit, uideamus etiam, sin minus, feram æquo animo interitum eius, quem tot tamq; præclara subierunt ingenia, quibus ut laborem eruditionis diligentia que suæ impartirent, mortalium ignauia fuit indigna. Vale.

SCHOLIA IN EPISTOLAM PRAE-
CEDENTEM.

[*Esolui tandem.*] Scopus totius huius epistolæ hic est, quam hi de inuentione dialectica libri, uni Plinio scripti destinatique sint, non minori tamen cura eos elaboratos esse, quam si euulgandi sint omnibus, quocirca etsi ipse premi eos quam ad malit, facere tamen se potestatem Plinio, ut pro suo is arbitrata, eos uelemitat uel supprimat. Porro qui sic Plinius is, cui hosce libros dedicauit Rodolphus, ipse in epistola quadam ad Iacobum Barbirianum his uerbis docet. Est oppidū, inquit, uicinum nobis, quod Campos uocāt. Eo pridie decollationis Baptista, negotii cuiusdā, tum animi quoque leuandi causa, domo profectus eram. Illic redduntur mihi licet ex Theoderico Plinio, ornato homine, & mei amantissimo: qui iuris ciuilibus doctor in primis eruditus, in cōsilio est comitis Palatini. Credo te uidisse illum superiore anno, in comitatu domini Augustensis, quia perpetuo magistrum Adolphum nostrum affectabatur, iuuenis decoratae facie, & flauis crispantibusque capillis insignis. Hæc Rodolphus. Ego coniectura quadam adducor, ut credam eum Plinio hoc in Italia familiariter uti cœpisse, cum ingenii excolendi causa ageret Ferratiae.

[*Scitu quidem eos partim paranti iter.*] Fui ego aliquādo in ea opinione, ut putarem eo de itinere hic loqui Rodolphum, quod cum Ioanne Dalburgo episcopo Vormaciensi fecit Romam, cum is a Philippo comite Palatino orator missus esset ad summum pontificem Innocentium eius nominis octauum, nonam illi gratulaturus dignitatem. Sed cum in epistola quadam, quam Groningæ adhuc agens Rodolphus scripsit ad Alexandrum Hegium, mentio horum librorum fiat, & in alia item epistola ad Iacobū Barbirianum, cui titulus est de formando studio, necessum profecto est, ante profectioem illā absolutose eos fuisse: cum & posterior hæc epistola ante annum missa fuerit ex Heideberga, quā oratio illa quæ inter Rodolphi opuscula extat, apud Innocentium habita sit. modo ne lectori imponat a scriptis utrobique annorū numerus. Quod ut sit ita, ex ea tamen epistola quæ est ad Hegium, satis constat ante id temporis scriptos fuisse. Mihi dū rem expēdo diligentius, de itinere e loqui uidetur, quo ex Italia, ubi aliquot iā annos abfuerat, est reuersus in Phrisios. Quāquam utinam de tempore quo scripti sint parum constaret, libri omnes

Theodericus Plinius iure consultus.

In quo itinere hi libri scripti sunt.

Excidere. extarent. ¶ *Excidisse mihi uerius quam scriptos esse.*] Excidere ea dicuntur, quæ subito neque considerate satis effusa, rudia impolitaeque adhuc, in alienas manus perueniunt. Hinc Antonius apud Ciceronem libro de oratore primo, Tum ego (inquit) hac eadem opinione adductus, scripsi etiã illud quodam in libello, qui me imprudente & inuito excidit, & peruenit in manus hominum. Et apud eundem Crassus, Petimus ab Antonio, inquit, ut ea quæ continet, neque adhuc protulit, ex quibus unum librũ excidisse iam dudum questus est, explicet nobis, & illa dicendi mysteria enunciet. Ac rursus in eodem opere, libros rhetoricorum inueni sibi excidisse Cicero ait. ¶ *Oratorem nulla alia re &c.*]

Orator multitudinē gaudet. Quid in excitando oratore possit corona astantium, Cicero explicat in libro de claris oratoribus, ubi post multa alia. Nec enim posset idem (inquit) Demosthenes dicere, quod dixisse Antimachus clarum poetam ferunt, qui cum convocatis auditoribus, legeret eis magnum illud quod nouissis uolumen suũ, & cum legētem omnes præter Platonē reliquissent, legam, inquit, nihilo minus, Plato enim mihi unus est instar multorum millium. Et recte. Poëma enim reconditum, paucorum approbatione: oratio popularis, assensu uulgi debet moueri. At si eundem hunc Platonem unũ auditorem haberet Demosthenes, cum esset relictus à cæteris, uerbum facere non posset. Quid tu Brute posses, si te, ut Curionem quondam, concio reliquisset? Ego uero, inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam causis, in quibus omnis nobis res cum iudicibus est, non cũ populo, tamen si à corona reli-

Lucilius satyrici poetæ uerbum. tus sim, nõ queam dicere. ¶ *Quod si quemadmodum Lucilius dicere solebat.*] Aemulatus est locum Ciceronis primo libro de bonorum atque malorum finibus: quo in loco uerba illius sic habent, Nec uero, ut noster Lucilius, recusabo, quo minus omnes mea legant. Vtinam esset ille Persius, Scipio uero & Rutilius multo essent magis, quorum ille iudicium reformidans, Tarētinus ait se, & Cōsentinis, & Siculis scribere. Meminit eiusdem rei quanquam paulo diuersius secundo libro de Oratore. Cur autē Lucilius Tarentinos, Consentinos ac Siculos, scriptorum suorum indices non formidaret, illud nimirum in causa fuit, quod ii homines luxu perditum, palatum (quemadmodum dicere solebat Cato) sapientius haberent quã mentem. ¶ *Vt populum admitteremus.*] Ductum ab iis qui publice ea quæ elucubrassent recitare solebāt populo, illiusq; iudicium ac censura subire.

Vsum dialecticæ pauciores norunt. ¶ *Mentione potius quam usu peruulgatam.*] Verissimũ hoc est, siquidem nomen quidem dialecticæ identidem omnes occinimus, usum eius tã pauci norunt, quã multi eum nosse se arbitrantur. Aufuse est dicere quidã, utinam non tam uere quã false, bonam partem corũ qui hodie dialectica docent, non intelligere id ipsum studiorũ genus quo alantur. Nolim tam acerbè ego. Tantũ illud demiror, qui fiat, ut cum sciant utiq; uiri longè doctissimi, aliũ quendam esse dialecticæ usum, quã ut perpetuo graculorum more in umbra garramus: ita tamen ipsi totos tringenta annos artis tradant præcepta, ut de uero interim usu eius ne uerbũ quidem. Disputatur co-

tidie, uerſeturne dialectica circa primas an ſecundas intentiones, ſitne
ſpeculatiua an practica, realis an rationalis. Et ut hic quiſq; clamor fortif-
ſime ita maxime à præceptore laudari ſolet. At ſi quis interim roget il-
lud, quænam finem ſtatuumus uociferationum iſtarum, aut quiſnã fructus
expeſtandus ſit ex ſtudio dialecticæ ſcholam egreſſis, hoc tam neſcimus
omnes, quã ſcire omnium referebat. ¶ *Vel ex magnis profefſoribus hiſ.*] *Esqu- Profefſores*
uſq; dictum aduerſus iſtos, qui cum ne nomen quidem bonarum artium inſepti.
quid ſibi uelit ſatis intelligant, harum tamen profefſores patroniq; haberi
uolunt: quales ſumus ferè, qui uocamur magiſtri artium. ac proinde ita pla-
cemus nobis, quaſi unã cum purpureo illo pileolo cõferatur & erudicio; aut
quiſquis philoſophicã geſtet cucullam, is continuo idoneus ſit erudicã
iuuentuti. Satis ad docẽdos alios eſſe putamus ipſum magiſtri nomen. cui
poſtea quã addiderimus tria ex Petro Hiſpano loſophimata, iam uel cælum
digito cõtingere nobis uidemur. Tenes licet hiſtorias omnes, poetas cum
ſtos intelligas, nihil ſit in rhetorum libris, quod non excuſſeris, niſi ta-
men huc acceſſerit magiſterium, nihil eſ. Contra, ſi duobus aut tribus ad
ſummum ſyllogiſmis inſtructus, aureis aliquot mercatus es magiſterium
in artibus; hic demum criſtas licet erigere, hic repente doctus euadis: neq;
ita longe iam abeſt, quin cum poeta Horatio, ſublimi ſerias uertice ſidera.
id quod à nemine ita accipi uelim, quaſi ego contẽnendas cenſeã promo-
tiones, ſed quod nolim ad has aditum patere indignis, optemq; erudicio-
nis illas teſtimonium eſſe, non pecuniã. Si quis reclamantibus nobis pro-
batum aliquem authorem iuuentuti audet prælegere, hic iam parum, re-
uerentia liter ſe habet aduerſum ſeniores, huic præcõducuntur gymnaſia,
hunc periturum & deſtuctorem facultatis artium uociferamur, planeq; di-
gnum eſſe cenſemus, quem oderint omnes, qui ſaxis obruatur. Quali ue-
ro quiſquam æque obſit facultati artium, atque nos ipſi, qui, dum doſi
ſpes refulgeat nummi, dignos iuxta atq; indignos ad promotiones admit-
timus. Hinc eſt, ut qui noſſe aliquid ſibi uidentur, iſ quod pecunia ſola
comparari uident, contemnunt: qui autem planè ſunt rudes, iſ ſtudia ne-
gligant: & quemadmodum dicere ſolebat Alexandri pater Philippus, nul-
lam urbem inexpugnabilem eſſe: in quã ingredi poſſet a ſinus onuſtus au-
ro: ita uulgo iam dictitent iſti, nullam ſe timere repulſam, dum loculos ha-
beant difſertos pecunia. Hæc eſt peſtis illa, qua ad extremam prope inter-
necionem eſt redacta facultas noſtra. Hanc de medio tollamus oportet, ſi
qui illam cupimus reuiuifcere. Digni modo à nobis promoueantur, repel-
lantur indigni, ita breui futurum eſt, ut in priſtinam illam dignitatem
ſuam facultas noſtra reſtituatur. Fallimur quidẽ uicinitate uerborum, &
quicquid noſtro officit quaſtui, id facultati artium obeſſe interpretamur.
Hoc deſinamus facere nos, & aut nullos aut pauciſſimos certe aduerſa-
rios habebit facultas artium. cui is demum ex animo fauere mihi uidetur,
qui id agit, non ut diſceat ipſe, non ut ſit plenũ ararium, ſed ut quã plu-
rimi ſint, qui in ea docti euadant, quiq; uelut ſupellectile quadam bonarum
b iiii

rum artium instructi, non modo unam facultatem hanc nostram, sed uni-
uersitatem totam apud exteros reddant illustriorem. ¶ *Quis nouus hic no-
stris.* Verba Didonis sunt de Aenea, libro Aeneidos quarto. ¶ *Secundum
uos iurisconsultos.* Hoc est, secundum iureconsultos, in quorum albo &
tu es. Ut ad uniuersum referatur iureconsultorum genus, non ad unum
Plinium. Sic Terentius, Quae uestra libido est, id est, uirorum. ¶ *Filius qui
in adoptionem datur.* Hac de re agitur apud iureconsultos, primo dige-
storum libro, capite de adoptionibus & emancipationibus. Et institutio
num imperialium libro primo, titulo, quibus modis soluatur ius patriae
potestatis. Quod autem addit Rodolphus, patrem adoptiuum uita necif
que in filium adoptiuum habere potestatem, id fortasse accipiendū cau-
tius, quando huc nequaquam se extendit potestas patris. ¶ *Sic ego istos ma-
nu mea emissos.* Ductum à seruis, qui manumitti dicebatur, cum eis à do-
minis concederetur libertas. Siquidem manumissio aliud non est quam
datio libertatis. Institut. capite de libertinis. Et. ff. de manumissionibus.
¶ *Nouus Anacharsis iste.* Qui talis uideri uelit, qualis fuit Anacharsis: qui
cū natus esset apud Scythas homines omnium maxime barbaros, insignis
tamen studiis philosophiae euasit. Vita eius est apud Diogenē Lactium.
& Plutarchus mentionem de eo facit in uita Solonis. Dicere is solebat,
leges sane quam similes esse telis araneorum: & quemadmodum haec infir-
miora animalcula retinentes, ualentiora transmittunt: ita legibus humi-
les quidem pauperesque constringi, diuites autem & praepotentes nō al-
ligari. ¶ *Post Aristoteles, & Cicerones.* Longe hoc festiuus, longe etiam
acrius, quam si numero singulari idem dixisset. ¶ *Sed quemadmodum scri-
ptum est apud poetam.* Martialem libro epigrammaton sexto. Est autem
carmen longe festiuissimum, quare non pigebit totum ascribere.

Anacharsis.

Rem factam Pompillus habet, Faustine, legetur,

Et nomen toto sparget in orbe suum.

Sic leue flauorum ualeat genus Vespiorum,

Quisquis & aulonium non amat imperium.

Ingeniosa tamen Pompilli scripta feruntur,

Sed fama non est, hoc mihi crede, satis.

Quam multi tineas pascunt blattaeque disertae,

Et redimunt soli carmina docta coci.

Nescio quid plus est quod chartis saecula donat.

Victurus genium debet habere liber.

Rodolphi Agricolaë

PHRISII DE INVENTIONE

Dialectica, liber primus.

¶ *Quæ origo locorum, & quæ eorundem utilitas.* Cap. I.

RATIO QUÆCUNQUE Propriū orationis munus esse, ut doceat.
de re quaque instituitur, omnisque a-
deo sermo quo cogitata mētis nostræ
O proferimus, id agere, hocque primum
& proprium habere uidetur officium;
ut doceat aliquid eum qui audit. Cuius rei quod cer-
tius quis propiusque capiat indicium, quàm quòd so-
li omnium animantium homini, ut rationis doctri-
næque capaci, parens ille & author rerum deus, lo-
quendi atque orationis indulserit munus? Quòd si est
signum rerum, quas is qui dicit animo complectitur,
oratio: liquet hoc esse proprium opus ipsius, ut osten-
dat id atque explicet, cui significando destinatur. Obiectio. Nec
me præterit maximis authorum placuisse, tria esse quæ
perfecta oratione fiant: ut doceat, ut moueat, ut dele-
ctet. & docere quidem rem facilem esse, & quam quis-
que tantum non inertissimæ mentis præstare possit.
concutere uero affectibus audientem, & in quemcun-
que uelis animi habitum transformare, allicere item,
audiendique uoluptate tenere suspensum, nõ nisi sum-
mis & maiore quodam musarum afflatu instinctis cõ-
tingere ingenii. Dilutio. Nec sanè inficias iuero, esse ista præ-
cipua bene dicendi præmia sequique orationem, ue-

rūm sequi uerius quā effici, potiusque accessionē esse ipsius quā proprium opus. Sed de his alio loco explicatus dicēdum erit. Hoc in praesentia dixisse sufficiat, posse docere orationem, ut non moueat, non delectet: mouere aut delectare, ut non doceat, non posse. Itaque precantes, conquerentes, sed & interrogantes quoque, quanquam aliud agere uidentur, hoc tamen primū efficiunt, ut discant audientes, cuius desiderio teneantur, quo urgeantur dolore, quid sit quod scire uelint.

Duplex docendi ratio.

¶ Docemus autem nonnunquā hoc tantū pacto, ut intelligat auditor: quandoque, ut fiat illi fides. Fidem facimus, uel credenti, & uelut sponte sequentem ducimus: uel peruincimus non credentem, atq; repugnantem trahimus. Alterum expositione fit, alterum argumentatione cōficitur. Expositionē uoco orationem, quæ solam dicentis mētem explicat, nullo, quo fides audienti fiat, adhibito. Argumentationem uero, orationem, qua quis rei de qua dicit fidem facere conatur. ¶ Cum uero nulli dubiæ rei queat ex se constare fides, sed ex aliis quibusdam notioribus atque magis exploratis de unoquoq; certitudinem colligamus necesse est: iamque alii mentis acumine freti, uberius expeditiusque argumentum, id est (ut inquit Cicero) probabile inuentum ad faciendam fidē excogitent: alii contra hebetiore mētis ui, ad rerum obtutum caligent, & uel nihil uel sero quid quaque de re dici possit, inuenire queant: utilissimū uidentur fecisse, qui sedes quasdam argumentorū (quos locos dixerūt) excogitauerunt: quorū admonitu, uelut signis quibusdam, circūferemus per ipsas res animū, & quid esset in unaquaq; probabile aptūq; instituto ora-

Cur loci inuenti.

tionis nostræ, perspiceremus. ¶ Vtilem autē esse hanc Locorū dia-
lecticorum
utilitas.
 locorum rationem apparet, cū magnæ parti humano-
 rum studiorum (quandoquidem pleraque in ambiguo
 hærent, & dissentientium certaminibus sunt exposita.
 Exigua enim portio eorum quæ discimus certa & im-
 mota est, adeoq; si Academiæ credimus, hoc solum sci- pro se loquitur
 mus quòd nihil scimus. Certe pleraq; pro cuiusq; inge-
 nio, ut accōmodatissime ad probandū quisq; excogita-
 re potuerit, aliò atq; aliò trahuntur.) Tū uero eis præci-
 pue confert, qui tractant illa, quorū nullæ traditæ sunt
 artes. dico, qui consilio rem publicā gubernant: quos de
 pace, bello, cæterisq; ciuitatis negotiis in rem præsentē,
 sæpe senatui, sæpe populo fidem facere oportet, quiq;
 in iudiciis itē accusare, defendere, petere, abnuere, quiq;
 populū docere iustitiam, religionem, pietatē, in profes- nemq; oratōnis artes
 so habent. Quanquā enim & istorum nonnulla cōpre-
 hēsa sint artibus, subtiliora tamē illa & ex mediis scho-
 lis deducta, uelut exilia nimium, uel nō intrans crassio-
 res uulgi animos, uel nō hæret: rudioribus & ex medio
 deprōptis tanq̄ popularibus robustioribusq; mouētur
 magis. Vt delicatiorēs aures lyra citharæue delectat, ita
 militē nō nisi tuba accēderis. Crassis enim (quod in pro-
uerbio est) crassa cōueniūt. Nec instruere solū os facul- pro uerbo loquitur
 tas ista, & tantū dicēdi copiā subministrare, sed prou-
 dētīā animi, & recte cōsulēdi quoq; aperite uīa uidetur.
 Quādo nō alia re prudētīā cōstare apparet, q̄ perspicere
 re quid in quaq; re sit positū, & cōsentanea repugnātia
 q;, & quò quidq; ducat, quidue euenire possit, colligere.
 Indicio fuerint duo utriusq; linguæ disertissimi, Demo-
 sthenes & Cicero: quorū ut prudētissima fuit oratio, ita

quanquã nonnulla æmuli reprehédenda sibi in ipso-
 rú uita sumpserè, consiliórú tamen prudentiæq; laus ipsis
 est uel inuidia cõsentiète cõcessa. Nãq; dicere pruden-
 ter, nisi qui pudenter cogitarit, non potest. Fit enim, ut
 quod prouiderit quis, non faciat: dicit certe quod non
 prouiderit nemo. Sed hæc de origine locorum, deque
 ipsorum utilitate, hætenus præfatos esse sufficiat.

SCHOLIA IN CAPVT PRIMVM.

Ratio quæcumque de re quaque instituitur, omnisq; adeo sermo.] Tam-
 et si (inquit) ad perfectam illud pertinet oratione, ut doceat, mo-
 ueat, delectet: proprium tamen eius munus atque officium est, do-
 cere. reliqua duo, potius accessio quædam eius sunt, quàm propriu opus.
 Quisquis autem docere cupit rem aliquã, ita ut & fidem de ea faciat, is ar-
 gumentis id conetur oportet. Quæ cum non cuius semper ad manum in-
 promptuque sint, utilissimus nimirum labor eorum fuit, qui locos quos-
 dam descriperunt argumentorum, è quibus cen receptibus ac thesau-
 ris quibusdam ea erui in rem quamque possent. ¶ Nec me præterit, maxi-
 mis authorum placuisse, tria esse quæ perfecta oratione fiant. Id Cicero his uer-
 bis docet in Bruto: Tria sunt enim, ut quidem ego sentio, quæ sint effi-
 cienda dicendo: ut doceatur is apud quem dicetur, ut delectetur, ut mo-
 ueatur. Idem in Oratore: Erit igitur eloquens, is qui in foro causisque ei-
 uilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. Probare necessitatis est,
 delectare suauitatis, flectere uictoriæ. Habet eadem Fabius libro tertio:
 Tria sunt inquit quæ præstare debet orator, ut doceat, moueat, dele-
 ctet. ¶ Sed de his alio loco explicatius dicendū erit.] Is locus est libro secundo,
 capite quarto. Et rursus libro tertio de affectibus atq; oblectatione agi-
 tur per capita aliquot. ¶ Docemus autem nonnunquam hoc tantum pacto.] De
 hac duplici ratione dicendi fusius libro secundo capite duodecimo, ac
 deinceps per cõplusecula capita ¶ Argumentū, id est, ut inquit Cicero.] Ci-
 cero in Partitionibus hoc modo argumentum definit. ¶ Vtilem autem esse
 hanc locorum rationem apparet cum magnæ.] Tria paucis attingit, ad quæ cõ-
 ducunt in primis loci. Primum, ad omnia humanitatis ac bonarum artiu
 studia. Deinde, ad tractandas res eas, quæ nullis etiamnum comprehen-
 sæ sint artibus. Postremo, ad prouidentiam animi rectèque consultan-
 dum. ¶ Si Academicæ erodimus.] Nam Academicis ἐκτελεστικὸν illam suam
 probabant adeo, ut nihil certo comprehendendi cognoscique posse arbitra-
 rentur. Sed de his rursus libro secundo, capite quarto. ¶ Hoc solum
 scimus, quod nihil scimus.] Socrati in more fuisse aiunt, ut diceret, se hoc
 unum

Ad tria uti
 les loci.

ἀκαταληκτὰ
 Academico
 rum.
 Socratis uer-
 bum.

unū scire, quōd esset inscius atque omniscientiā expers. Laetatio uisum est, hanc Socratis sententiam esse ἀεὶς ἀτοπ, hoc est, inconsistentem, quae ipsa se iugulet, ac falsam conuincat. ¶ Crassis enim, ut est in prouerbio. Id quā sit uerum, docet Plutarchus exemplo Ateae regis Scytharum. Is Ateas siue (ut quaedam exemplaria habent) Anteas, Ismeniam optimum tibicinem bello captū, tibia canere in conuiuio iusserat. Quem cum ceteri, qui in conuiuio eo aderant, ad stuporem usque admiraretur: at mihi, rex ait, longe iucūdius foret uox hinnientis equi. Notum est graecum illud, ἀμείλιχός τις ἵππος καὶ σαρπὶς ἴσσοι. Quantumuis rudius dicit, dum plinius. ¶ Demosthenes & Cicero. Non defuisse qui in horum uita aliquid reprehenderint, id constare uel ex Fabio potest, qui ita & in Demosthenem multa falso conficta fuisse, & Ciceroni nulla in re optimi ciuis uoluntatem defuisse contendit, ut aliorum tamen interim sententiam non dissimulet. Notus sanē in Demosthenem iocus eius, qui dicebat non εἶναι γὰρ esse quod pateretur Demosthenes, sed ἀργυρὰ γὰρ, quō minus dicere posset contra legatos Milichorum. Iam quae & quanta illi obiecit Aeschines: quae ut maxima ex parte mendacia fuerint, omnia tamen falsa fuisse, mihi ego persuadere non possum. Quin uerō & Ciceroni duas illas fellas, quibus solitus esset federe, obiecit Laberius: illud nimirum significans, parum integra cum fide fuisse inter Pompeium & Caesarem. Ut taceam interim, quōd in aperto idem mendacio deprehensus, ita elapsus est, ut diceret, prudentis & cauti patrifamilias esse, quod emere uelit, id se empturum negare, propter competitores emptionis. Sed quis est, cui ignota sint haec?

De fortuna
Alexandri,
& in apoph
thegmatis.

Quintilla-
nus lib. 12.

Gellius lib.
11. cap. 9.

Macrobius
lib. 2. c. 7.

Gellius lib.
12. cap. 12.

¶ Quae quibus probandis conueniant, quomodo inueniendum diiudicandūq;
medium seu argumentum, & quid locus. CAP. II.

Vando igitur de locis dicturi sumus, cōmodissimum fuerit definire quid sit locus. Id, quo cuncta magis in aperto sint, altius repentes, paulo uberius explicemus. Dictum est nobis paulo ante, nullā rem de qua ambigitur, ipsam per se probari posse, quod clarius sanē arbitrari esse, q̄ ut ostendendū sit: non minus, q̄ tenebras si uisum oculōsq; admittere debeāt, illato alicūde lumine indigere. Relinquitur ergo, quicquid confirmandū est, ex aliquo alio fidem assequi. Nec tamen probandis omnibus omnia cōueniunt. Quid enim disserēti de optimo ciuitatis statu, & utilius ne sit eā principis unius arbitrio, q̄ populi consensu regi pro-

comparat

fuerit scire, respirat nec ne sub aqua pisces? Quid item suadentem Cæsari ut inferat bellum Pompeio, adiuuerit, ecquid habitent ex aduersa nobis regione orbis terrarum homines, quos *ἀντιχθονες* Græci uocant? Itaque disserentibus à re præsentis abhorrentia, neque ulla ex parte coniuncta instituto orationis suæ, dici solet, Quorsum hæc? Et, Video quid dicas, quid uelis dicere non uideo? Quamquam autem sit apud Aristotelem, omne uerum uero consentire, neque possint plura uera discrepantia esse: aliud tamen est consentire ipsa, aliud fidem astruere. Ergo ut ad alterius confirmationem aliquid possit adhiberi, coniunctum quadam ratione, & uelut cognatum esse oportet illi cui probando adhibetur, taleque uideri, ut non subsistere res sine illo, si affirmes: non subuerti, si neges, possit. Id quo facilius accipi possit, crassiore quidem sed aperiore exemplo ostendamus. Videmus in metiendarum rerum magnitudine, si duo sint proposita quæ æqualia esse uel inæqualia ostendere uelimus, si huiusmodi res sint, ut applicari altera alteri nequeat, accipitur tertium aliquid, quod possit utrique adhiberi, neque temere illud aut quoduis, sed quod alteri saltem illorum sit æquale. Id deinde alteri adhibitum, si fuerit & illi æquale iam æqualia illa inter se dicimus: sin inæquale, inæqualia. Quoniam certum exploratumque est, eam magnitudinum esse proprietatem, ut quæcunque duæ cuiquam tertiæ sint æquales, sint & inter se æquales, & quarumcunque duarum altera tertiæ alicui æqualis sit, altera inæqualis, sint & inæquales inter se. Quorsum hæc? ut ostendam, quem admodum in magnitudinibus dixi, sic in omni rerum natura esse, ut quæcunque duo cuiquam tertio consenta-

Rem quæque per ea tantum posse probari, quæ ipsi modo quodam cognata sint.

Exemplum

nea sint, inter se quoque esse consentanea. Consentanea autem uoco, quorum possit alterum de altero dici. Vt homini & substantiæ conuenit in animali, quoniam omne animal est substantia, & omnis homo est animal, sequitur ergo conuenire ipsis inter se, hoc est, omnem hominem esse substantiam. Et contra quorumcumque duorum alterum consentaneum est alicui tertio, alterum dissidens, ea quoque inter se dissident. Vt lapidi & homini. Lapidi quidem animal dissidet, homini uero conuenit: certum igitur est, lapidem & hominem inter se dissidere. ¶ Si qua duo itaque conueniant inter se nec ne, uelis perspicere, si sint eiusmodi, ut quemadmodum magnitudines diximus applicari non posse, sic & ista consentanea sint an dissentanea, ex ipsis perspicere nequeat, necesse est tertium aliquod inuenias, quod alteri horum consentaneum esse certum, sit. idque alteri deinde comparatum, proinde ut illi fuerit consentaneum uel dissentaneum, ita esse inter se ambo, quæ proposita fuerant, sciamus. Id tertium, tum medium argumentationis dicitur, quoniam proposita uelut extrema duo coniungit, tum quia probabiliter propositis iungitur, instrumentumque est faciendæ de illis fidei, uocatur argumentum. Hanc partem excogitandi uel mediū uel argumentum, uocant dialectici inuentionis. Altera est pars quæ iudicandi uocatur. Ea cuiusmodi sit, ex prædicta eadem similitudine indicemus. Cū mensuram aliquam metiendarum duarum magnitudinum sumpserimus, ea si proba debeat esse, necesse est certa & firma sit, quod si aut extendi possit, aut in arcum contrahi, & quemadmodum ait Aristoteles de regula Lesbia, quæ ad parietis flectitur formam, sic ista aptetur magnitudini metiendæ, fallax nimirum erit. Hoc pacto, unum

Quæ in modum inueniendum diu dicendumque sit argumentum.

illud cui uel consentanea uel dissidentia ea quæ proponuntur diximus esse debere, id si opinione solum atque aspectu, non reuera sit unum, falleretur argumentatione: euenietque, ut quæ consentanea esse ostendi argumentatione credimus, dissideant maxime: & cōtrā, pro dissidentibus consentanea capiamus. Vt si dicamus, aliquod animal est irrationale, homo est animal, ergo homo est irrationalis: uidentur quidem iūgi in animali irrationale & homo: sed perspicuum est, non esse idem animal, de quo irrationale dicitur, & quod dicitur de homine: sed nominis tantūm ambitu, & generis similitudine idem uideri. Quod si adhibito iudicio legem syllogismi obserues, dicasque, omne animal est irrationale, homo est animal, ergo homo est irrationalis: iam quando pro consentaneis accipiuntur ea quæ dissident, ut omne animal irrationale esse, nihil mirum est, homo & animal quanquam cōsentanea sint, hominem tamen & irrationale dissidere. Vt ergo certum sit atq; liquidum, id quod in argumentum assumimus, non facie, sed reuera unum esse, adhibita est inuentioni hæc iudicii pars: cui omnis de modis figurisq; syllogismorū præceptio, & cautio omnis captiosarum argumentationum, quas fallacias dixere, subseruit. Sed nos de priore illa quæ ad inueniendum pertinet, his libris loquemur. ¶ Intuentem ergo illa quæ dixi de ea, non latebit uerū esse quod proposuimus, omnia quæ uel pro re quaque uel contra dicuntur, coherere, & esse ea quadā (ut ita dicam) naturæ societate * coniuncta. Res autē numero sunt immensæ, & promde immensa quoque proprietates atque diuersitas earum. Quo fit, ut omnia quæ singulis conueniant aut

*Inquiritur
quid sit lo-
cus.*

*Alii cōiun-
ctā habent.*

aut discrepent, sigillatim nulla oratio, nulla uis mentis humanae possit complecti. Inest tamen omnibus, tametsi suis quæque discreta sint notis, communis quædam habitudo, & cuncta ad naturæ tendunt similitudinem, ut quod est omnibus substantia quædam sua, omnia ex aliquibus oriuntur causis, & omnia aliquid efficiunt. Ingeniosissimi itaque uirorum, ex effusa illa rerum uarietate, communia ista capita, ut substantiam, causam, euentum, quæque reliqua mox dicemus, excerpserunt. ut cum ad considerandam rem quampiam animum aduertissemus, sequentes ista, statim per omnem rei naturam & partes, perque omnia cõsentanea & dissidentia iremus, & duceremus inde argumentum propositis rebus accomodatũ. Hæc igitur communia, quia perinde ut quicquid dici ulla de re potest, ita argumeta omnia intra se continent, idcirco locos uocauerunt, quod in eis uelut receptu & thesauro quodam omnia faciendæ fidei instrumenta sint reposita. Non ergo aliud est locus, quædam communis quædam rei nota, cuius admonitu, quid in quaque re probabile sit, potest inueniri. Sit ergo nobis locus hoc pacto definitus.

Loci cur appellati.

Quid locus

SCHOLIA IN CAPVT SECVNDVM.

Vando igitur.] Toto capite hoc dicit, Argumeta quibus confirmare aut resellere uolumus aliquid, ea coniuncta modo quodam ei reselle oportet, quæ in disceptationem uenit. Iam cum infinita rerum multitudo id faciat, ut singulatim ea quæ singulis coniuncta sunt rebus, explicari non queant: hinc est, quod excellenti ingenio uiri, omnem hanc multitudinem in communia quædam capita digessere, eaque uocauerunt argumentorum locos, propterea, quod in iis ceu thesauro, atque receptu quodam, argumenta cuiusque rei cõfirmanda resutadæ uelateant reposita, ut cum uisus fuerit, inde promantur. ¶ De optimo reipublicæ statu.] Tres enim formæ sunt rerum publicarum, monarchia, aristocratia, democratia. ¶ Respirent ne sub aqua pisces.] Hoc Aristoteles negat, ait Plinius, libro naturalis historiae nono, capite septimo. ¶ Suadentem

Cæsari ut inferat bellum Pompeio.] Id facit Curio apud Lucanū pharsaliæ lib. primo. ¶ Quos ἀντιχθονας Græci uocant.] ἐντι cōtra ceu ex aduerso est, χθὺν terra. Hinc ἀντιχθονας dicti, quòd in aduersa nobis terræ parte habitent. Sunt enim ii, qui alio uocabulo dicuntur ἀντιπεδῖς, eo quòd contraria atque aduersa nobis figant uestigia. Lactantius & Augustinus esse hos negant: asserunt præter alios multos Plinius & Macrobius. Hodie certo esse à plerisq; creduntur. ¶ Quorsum hæc?] Diuus Hieronymus in epistola quadam aduersus errores Ioannis episcopi Hierosolymitani, Vetus (inquit) narrat historia quidam cū diserte diceret, ferreturq; impetu & uolubilitate uerborū, causamq; omnino non tangeret, prudens auditor & index, Bene, inquit, bene, sed quò istud tuum tam bene? ¶ Quemodum ait Aristoteles de regula Lesbis.] Verba Aristotelis hæc de re quinto lib. moralium sic habent, Τὸ γὰρ ἀσπίστον ἄριστον καὶ ὁ κανὼν. ὁμοίως τὸ λεσβιακὸν ἀνοδοματὸν ἰσοπέδον καὶ κανὼν. πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ ἐν αὐτῷ κανὼν. Ea uerba hunc in modū uertit Erasmus, Siquidē infinitæ rei infinita item regula, quæ admodū plumbea Lesbicæ ædificationis regula. Ad lapidis enim figuram transmonetur, neq; manet regula. Dicitur itaque regula Lesbica, quoties præpostere, non ad rationem factū, sed ratio ad factum accommodatur. ¶ Communis quedam rei nota.] Id est signū, index. Vt enim quondam statua illa mercuriales, nūc ferreæ istæ aut lignæ manus, quas crucibus in biuiis affixas uidemus, indicant uiatori, quā uertendū sit iter: ita hi loci cum qui inuenire cupiat argumenta, ueluti manu apprehensum, ducūt eò quò tendit. Venator is qui incertus uagatur, ignarus quibus in locis feræ delitescere soleant, raro onustus præda domum reuertitur: at qui latibula carū cognita habet, qui sedes nouit, is et si nū forte aut alterum domicilium uacant inuenit: nunquā tamen discedit ita, quin aliis lustratis locis si nō omnino, certe quadam tenusuori cōpos redeat domum. Hūc in modum & argumenta inuenire qui uelit, nunquā ei ex sententia opus procedet, nisi certos quosdam definitosq; habeat locos, è quibus ea ceu latebris quibusdam ducantur. Quocirca recte dictum illud, locum esse notam ac signum, quod nos admoneat eorū, quæ probabiliter de re quaque in hanc aut illā partem dici possint. Porro quemadmodū non omne mare omnem gignit piscem, neq; in una quapiam terra omnis herba nascitur: ita neque fieri potest, uti uno ex loco omnem in rem suppetant argumenta. Quamobrem desperandum non erit, si excusso loco uno aut altero partū succedat. Inspiciendi sunt omnes, & quod negabit primus id alter tertiusue aut etiam quartus suppeditabit. Erit fortassis, cū lustratis omnibus, nihil tamen quod sit in rem nostrā inueniemus, at ne sic quidē abiiciendus erit clypeus, nec arena cedendum, imo nero redeundū ad caput, & per singulos rursū locos eundem, uidendumque, si quid forte prius oculos nostros subterfugerit, si quid minus diligenter expensum sit. Quod si faciemus, nunquam erit res ulla, in quam non aliquot certe argumenta habere possimus. qua de re plura libro secundo,

Lactat. li. 3.
Aug. de ciuitate Dei, ca. 16. Plinius li. G. Macro. in somnium.

Regula Lesbica.

Loci definitio.

¶ Se post Aristotelem, Ciceronem, Quintilianum, Themistium, Boetium, de locis scripisse, non ut scriberet aliquid melius, sed ut explicatius finis que de in ageret, & ad captum inuentus magis sese a commodaret.

CAPVT III.

Ossum equidem uideri crassius effusiusque ag- Difficile est
 P gressus esse istis de rebus dicere, quàm uel pro se de rebus
 natura ipsarum uel pro more illorum qui ante obscuris, non
 nos ista tradiderunt. Nec ego quidem sum tam rudis obscurè dis
 ueri, ut nesciam posse subtilius ista spinosiusque dici: serere.
 cum sit nihil alioqui facilius, quàm suæ quodque relinque-
 re naturæ, & de obscuris obscure differere: cōtrā uero
 magni sudoris esse, Cerberum ab inferis extrahere, hoc
 est, abstrusa & in rerum interiore recessu latentia pro-
 ferre in lucem, & tanquam spectanda proponere. Sed
 cupio explicare ista meæ turbæ, id est crassioribus at-
 que harum rerum imperitis, quando doctis quidem su-
 peruacuis est præceptor. Vellem itaque me non dice-
 re modo ista, sed uel pingere si res id caperet, uel scul-
 pere etiam posse, & tum quoque pulchre mecum agi
 putatem, si non sic etiam mihi soli ista uideret elabo-
 rasse, sed aliquibus profuturus labor meus, aliquorum
 esset studia iuuaturus. Quæ mēs utinam fuisset plerisque;
 maximis & pari ingenio facundiaque uiris. haberemus
 apertiora illustrioraque in philosophia profecto om-
 nia. Ut enim eos transeam, qui rerum omnium naturā
 uel ad numeros conati sunt, uel ad figuras redigere, ut
 eos etiam, qui omnia inuolucris atque ambagibus qui-
 busdam uelut mysteria texerūt. iam qui obscuritatem
 in dicendo secuti, rerum lumē orationis tenebris obrue-
 runt: credas eos illa quæ sciebāt noluisse prodere, & re-
 ticere nequiuisse. De Aristotele dicam. Hic enim pro- Aristoteles

pemodum solus omnium praeae aetatis philosophorum permanfit in manibus, huc folu qui philofophiae defti nantur attingut, hunc primu pueri difcut, huic ultim uenium ftudiu immoritur: hunc artes omnes, omnia ftu dioru genera, terunt, trahunt, difcerpnt. Magnus utiq; uir, & que iure omnis miretur pofteritas. Nec enim uel memoriae uiri, abfoluendis omnis philofophiae parti bus optime de ftudiis meriti, obiectu quicquam uelim: uel laudi, qua tot faeculorum firmauit opinio, putem quicqua detrahi poffe. Sed uidetur mihi dolendu effe, fediffe illud animo grauiffimi hominis, ut no simplici ter atque aperte proferret, quacuq; inuenerat: ut praeter laborem, quem ipfa reru effer habitura obfcuritas, alia nobis etia ex ipfo subiiceretur difficultas, quo ne ceffe haberemus mentem ipfius uelut oraculi fufpenfam & ambiguam, indagine perquirere. ¶ Themiftius itaq; author effer, longe aliter omnia foras effer aedita ab illo, q̄ fint domi tradita: dementiae q; fimile effer, fiquis legedis libris ipfius fperet illius fe fententiam confecuturum. Sed quid Themiftium dico? Ipfe de fe locupletiffimus effer testis. Scribit enim quadam ad Alexandru epiftola, aeditiffe fe quae ad philofophiam pertinent: fed perinde tamen, nifi qui ab eo audierint eadem ifta, ac fi aedita non effer futura. Nos tamen omnes illius non fententias modo, fed uerba etiam pertinaciffime & mordicus tenemus, ac fiquis mouere quicqua tentet, aut difcedat tranfuerfum (quod aiunt, digitum ab eis, non aliter at que qui fecantur urunturque clamamus: facilius q; tulerimus, de myfteriis fumaq; religionis aliquid auferri.

*Aristotelis
in fcribendo
obfcuritas.*

*Aristotelē
aliter do-
cuiſſe domi
quam libris
euulgauerit*

Césura Ro

¶ Ego Aristotelē summo ingenio, doctrina, eloquentia,

rerum peritia, prudentiaque, & ut semel dicam, summum quidem hominem, sed hominem tamē fuisse putato, hoc est, quē & latere aliquid potuerit, quique ut non omnia primus inuenerit, ita aliis post se inuenienda aliqua reliquerit: qui etiam non omnia quæ inuenerat, crediderit in uulgus prodenda: & nonnunquā fortasse cōtradicens studio, quo maxima ferē tentantur ingenia, non tam quid ipse sentiret, quā contra quod alius sentisset, dicendum putaret. Plurima ille recte, sed & alius aliquid non male. Quo iustiore ego ueniam credo illis esse oportere, si qui fuerunt, qui putarent non utique illi tanquam scopulo usquequaque adhærescendū esse, neque de suis desperarunt ingeniis: cum ingrati possit & inique de parente omnium natura existimantis uideri, credere ipsam omnia sua in uno illo partu effundentem munera, reliquæ posteritati humani generis in omne æuum sterile effœtamque manere uoluisse. ¶ Verū ut de re nostra dicamus, scripsit de locis octo libros, erudite & diserte, sicut omnia: sed angustius uidetur eorū conclusisse materiā. Voluit enim cuncta de quibuscūque differeremus, intra quatuor quæstiones contineri. ut quæreretur, definitio ne esset, an genus, an proprium, an accidēs. ut sint hæ quæstiones eiusmodi, sit ne animal rationale definitio hominis, sit ne hominis genus animal, sit ne proprium hominis docibile esse, sit ne accidēs eius album esse. Sane quicquid ulla de re quærimus, intra aliquod horū quatuor recidit, neque enim plura sunt, quæ possunt ulla de re dici. Sed nō id agimus, ut de istis semper quæramus sub nominibus illis, quæ ab Aristotele sunt posita. nec enim quæro semper, sit ne

Causa prima, cur topica Arist. minus satis faciunt studiosis.

album accidens hominis: sed simpliciter, sit ne homo albus. Sic etiam, non, sit ne definitio defectus solis, interpositio lunæ inter solé & aspectú nostrum: sed, sit ne solum hoc illud. Nā fuerunt etiā qui aliud aliquid crederent esse defectú solis. Sic de aliis etiā non quærimus, sit ne hominis genus animal, & propriú docibile. sed per se, sit ne homo animal, & sit ne docibilis. ¶ Verum hæc quæstiones omnes, de quibus nos loquimur, quoniam solum id agunt, ut sciamus, sit ne hoc in illo, ut cū quæro, sit ne homo animal, id percōtor, in sit ne animal in homine, & reliqua in hunc modú. quia etiam in sit nec ne, de accidente primum solet quæri: poterat idcirco uideri, quod ad has quæstiones pertinet, satis esse accidentis tractatu explicatum. ¶ Eset hæc aliqua ratio, si omnia

Dilutio cōplectēs causam secundam.

Causa rerum.

Quarta.

quæ ad ostendédum inesse aliquid accommodata sunt, recensisset Aristoteles, cum de accidente loqueretur.

¶ Sed neque locos describit, neque numerum ipsorum facit, aut nomina. sed deducta ex locis argumenta quæstioni propositæ applicat. ¶ Deinde pleraque pro locis ponit, quæ nullius propria sunt loci. ut cum dicit, in spiciendum esse, quibus in sit aliquid omnibus, uel quibus nullis, id est de quibus uniuersaliter aliquid affirmetur uel negetur. Ea de quibus affirmatur dicit esse species. Quid ergo? definitio, genus, propriú, non omnibus in sunt? Iam pleraq; etiā accidētia (si debemus accidens uocare quicquid non est aliquid trium illorum) in sunt omnibus. Nā quod non de aliquibus non negetur uniuersaliter, nihil propemodum est. quicquid enim affirmatur de aliquo, de aliquo etiā diuerso naturæ suæ negatur. Iam quod dicit, præscribedum esse differenti,

quas res oporteat uocare uulgus, quas contra: sic etiam,
 si proposita sit res tenuior ad differendum, quo pacto ad
 uberem aliquam elabendum: sic pleraque alia, quæ
 non res nobis subiiciunt unde possimus deducere argu-
 mentum, sed differentis tantum astus arteſque continet:
 haud uideo quo pacto ista possint loci uocari. ¶ *Quid* Cauilli sub
 ergo? non utiliter præcipiuntur ista? *Vtilissime certe,* motio.
Quis neget? Sed non tamen quicquid differenti utile
 est, locus erit. Nisi & didicisse multa, & diligenter id
 quod in disceptatione uenit perspexisse, & contentio-
 sius aliquando aliquid affirmare, locos credere uelimus:
 cum sine prioribus illis nemo commode differere que-
 at, & constans asseueratio per sæpe argumenti imple-
 at fidem. ¶ Adde, quod uidetur nimis arctos dedisse fi- Quinta cau-
 nes dialecticæ, qui us quatuor quæstionibus termina- sa.
 uit eam. Cum doceat enim rationem argumentandi,
 uel (quod idem est) probabiliter differendi dialecticæ,
 uidetur tam late distentos habere terminos, quam
 sunt omnia de quibus ratione atq; uia aliqua differi pos-
 sit, neque ullam certam sibi præfinire materiam, sed ar-
 ma tantum dare, quibus parati instructique simus in om-
 ne certamen. ¶ Sed de his quisque ut uidebitur statuatur, Causa sex-
 illud res ipsa conuincit, magni & immensi laboris esse, ta.
 auulsos ab illis quæstionibus quas ipse instituit, locos,
 in alium aliquem differendi usum traducere. Quique ita-
 que philosophiæ hodie nomen usurpant, cupiuntque
 paulo uideri doctiores, libros illos legunt quidem, cum-
 que Peripateticos & haberi se & dici uelint, quæ præ-
 cipua semper Peripateticorum fuit laus, de qualibet re
 proposita in utranque partem apte expeditaq; differen-

di,eam tamen ut præsent, multū utique abest. Dictata potius (ut inquit Cicero) & in scholis multis iam sæculis per manus tradita decantant. Qua id causa credam fieri, nisi id (quod opinor) difficillimum est maximique negotii, ex instituta Aristotelis locorum ratione, facultatem pròpte copioseque differendi expedire? Sequuti ergo alii, certos definitosque in omnem usum disputandi fecere locos. E quibus Cicero & in libro quem ad Quintū fratrem de oratore scripsit, & in partitionibus ad filium, enumerare eos satis putauit. Ad Trebatium autē, libro uni huic rei destinato, copiosius omnia executus est. Sed uir ut multarum magnarumq; artium, ita iuris etiam peritus, habita præsertim Trebatii ratione ad quem scribebat, qui & ipse inter primos ius profitebatur, omnia ex iure civili exempla deduxit. Quo fit, ut nonnulla paulo obscuriora sint, non assuetis auribus. Quintilianus deinde in quinto institutionum, tradidit eos magis (quantū uidetur) ut obseruatum aliis sequeretur morem, quā quia putaret ad institutū suum magno pere pertinere. Itaque est uidere, ab dialecticis rhetoribusque acceptos locos, permixtos ab eo, & in unū confusos aceruum. Themistius post hos & Boetius, eandē rem tractauerunt. Boetius nō aliud sane uidetur egisse, quā ut relatū Ciceronem & Themistium, quēque per se primū, deinde conferret, & singulos utriusque locos, alterum alteri hinc inde coaptaret. Themistium, qui post Boetium scripserūt, maluerunt sequi. Omnes tamē satis crediderunt, locos uel nominare, uel paucissimis uerbis signare, quid essent. Credo quòd arbitrati sint, altior rem locorū notitiā ex penitiorē philosophia petendā.

Ciceronis
Topica

Quintilianus
de locis.

Themistius.
Boetius.

Haud dubie uerū est: sed lōgū id est, nec omnibus uacat, & breuius aptioreque cōpendio, quantū ad consonā rē necessarium est, id cōfici potest, ut dicatur hic in huiusmodi opere, quæ sit proprietas uniuscuiusque. Ego, ut qui in nullius iurauerim uerba, ut quisq; placuit author, aut sicubi nemo satis, pro authore rationem sum secutus. Nō equidē, quōd melius aliquid effecturum me spe rē, q̄ maximi illi doctissimique uiri (qui possem enim?) sed crassius effusiusque ista (ut prædixi) tradam: assequar que, ut si minus hæc subtiliter disputata esse, saltē (quod uoto meo sufficit) apertius explicata uideantur.

SCHOLIA IN CAPVT TERTIVM.

Erberum ab inferis extrahere.] Id Herculē fecisse scribūt poetae tragici, qui cum ab Eurytheo abducēdi canis gratia missus esset ad inferos, Palladis beneficio id quod iussus erat perfecit, quēadmodum apud Homerū octauo libro Iliados refert Pallas ipsa. ¶ *Non dicere modo ista, sed uel pingere.*] Vt qui aurium sensu capere hæc nō possent, saltem uisu perciperent. ¶ *Ad numeros.*] Hi fuerunt Pythagorici, de quibus in placitis philosophorum ita Plutarchus, Rursus ab alterius auspiciu philosophiæ Pythagoras Mnesarchi, Samius, qui primus philosophiā hoc nomine appellauit, principia rerū numeros esse cēsuit, & eorum symmetrias, id est accōmodatas proportiones. ¶ *Ad figuras.*] Ab hac sententia nō ita lōge uidētur distare ea, quæ differit apud Platonem Timæus. Aristoteles certe tale quiddā Platoni ascribit in libris de calo, aduersus illum (ut uideri uult) docens, corpora ex planiciebus constare nō posse. ¶ *Qui omnia in uolucris atque ambagibus.*] Mirū nā ad Pythagorica illa alludat symbola. Ac uetustissimi quē illi philosophi, sacratiores esse philosophiæ mysteria arbitrabantur, quā quæ temere proferenda essent in uulgū. ¶ *Qui obscuritatem in dicendo.*] Horum ex numero tantū non primus sit Heraclitus ille Ephesius, qui & cognomē inde inuenit, dictus *enochius* apud Græcos, hoc est tenebrosus. ¶ *Hūc omnes artes.*] Quæ enim ars hodie ita docetur, ut non crebro infulciantur placita Aristotelis? Quam hac in re lōge primas tenēt quidā cōcionatores, qui ita demū egregie instituti credūt rudē plebeculā, si q̄ sapissime eis in ore obābulet gētilis ille (ut uocant ipsi) Magister. ¶ *Veluti oraculi.*] Oracula enim in uolucris quibusdam obscurari solēbāt, & per hūc modū multis imponere. Notū

Certerus extractus ab inferis.

Numeri Pythagoricorum.

Plato.

Symbola Pythagorica.

Heraclitus.

Aristoteles.

Oraculorum obscuritas.

fima est responsio data Epirotarum regi Pyrrho, Dico te Aeacida Romanos uincere posse. Quo pacto & Alexandrum illum Molossum, & An nibalem Cartharginensem deceptos fuisse, referunt Appianus & Liuius. Adriano quoque imperatori deum consulenti de euentu belli aduersus Partios, quam inuolūtè responsum sit, explicat Macrobius, libro Saturnaliorum primo, capite uigesimotertio. ¶ *Quadam ad Alexandrum epistola.*] Ea epistola est eiusmodi *Ἀριστοτέλης βασιλῆϊ ἀλεξάνδρῳ κτ̄ πρᾶτ̄ ἰν. Ἑρμᾶς μοι περὶ τῶν ἀκροματικῶν λόγων, ἰδόμεθα μὲν αὐτοὺς φυλάττειν ἐν ἀπορήτοις ἰσθμοῖσιν αὐτοῦ καὶ ἰσοδομίους, καὶ μὴ ἰσοδομίους. εὐρεταὶ γὰρ ἰσομότης τοῖς ἡμῶν ἀκροῦσιν, ἔργων.* Eorum uerborum sententiam ita reddidit Gell. *Ἀκροματικῶς* libros, quos aditos quereris, non perinde ut arcana absconditos, neque aditos scito esse, neque non aditos. quoniam iis solis qui nos audiunt, cognobiles erunt. ¶ *Ac si quis mouere.*] Conuellere, argue re, minus probare. ¶ *Transuersum quod dunt culmum.*] id est uel minimū, tantillum. Similia sunt, latum culmum, latum pedem, tran suer sum digi tum discedere. ¶ *Non aliter atque qui secantur uruntur quo.*] Clamamus inquit prae indignatione haud lecus ac solent ii, quos medici secant aut cauterio adurunt. ¶ *Ego Aristotelem.*] Summus nimirū (inquit) uir fuit Aristoteles, at non is tamen, cui oporteat adhætere per omnia. Cuius rei triplicem affert causam. Primum, quòd quemadmodum multa nouit, ita quædam etiam uerisimile est ipsum necisse. Deinde, quòd non omnia quæ inuenisset, putarit esse proferenda in lucem. Postremo, quòd maior ei cura interim fuerit contradicendi aliis, quam ueri inueniendi. ¶ *Ve-*

Gelli. lib. 20. cap. 4.

Cæsura Rodolphi de Aristotele.

Censura de Topica Aristotelis.

rum ut de re nostra dicamus.] Sex in summa causis enumerat, propter quas topica Aristotelis minus uideantur satis facere studiosis. Primam, quòd materiam eorum librorum angustis nimium seperit terminis, Alteram, quòd non omnia ea enumerat Aristoteles, quibus inesse aliquid, aut non inesse ostenditur. Tertiam, quòd locos neque describat neque in certum aliquem cogat numerum, ac ne nominet quidem. Quartam, quòd quædam pro locis ponat, quæ nullius proprie sunt loci. Quintam, quòd totius etiam dialecticæ, nedum horum librorum, arctos nimium terminos esse uoluerit. Postremam, quòd tam inuoluta obscuraq; sint apud illum omnia, uti summa difficultatis sit, ex ipsius quæstionibus ac locis, discendi usum copiamque parare. Ex his secunda, tertia, & quarta, non ponuntur à Rodolpho ut principales causæ, sed ut particula dilutionis cuiusdam, qua occurrentè dimouet obiectionē. ¶ *Voluit enim cuncta &c.*] Fuit qui hunc locum ita acciperet, quasi Rodolphus plura uelit esse prædicata (ut uocant) dialecticæ quàm quatuor. Verum longe aliud agit Rodolphus, quod ut intelligatur, nosse debemus, tria esse genera quæstionū. Vnum quo quæritur an sit res: ut sint ne antipodes, sint ne aliquid ma nes & subterranea regna. Alterum, quo quæritur nū hoc illi insit: ut sit necne deus omnipotens, noceat an prosit plus eloquentia. Hic enim illud in dubium uertitur, ecquid omnipotentia insit in deo, & in eloquentia

Tria quæstionum genera.

plus ne in sit commodi an incommodi. Tertium, quo ambigitur, quo modo unum alteri in sit, num ut finitio, ut genus, ut proprium, ut accidens. Quod genus sunt illa, num animal rationale sit definitio hominis, sit ne virtus generis iustitiæ. Iam Aristoteles in Topicis ita loqui videtur, quasi ad dialecticum pertineat solum postremum hoc questionum genus, non etiam duo illa priora. Atque hoc est quod conuellit Rodolphus, putans omnia hæc questionum genera ex æquo ad dialectici munus pertinere: quæ de re plenius libro 2. capi. 7. ¶ *Pleraque pro locis ponit.*] Quæ hic recenset Rodolphus, apud Aristotelem in secundo libro sunt Topicorum. ¶ *Constans asseueratio.*] Hoc ipsum & Quintilianus docet libro undecimo: uim persuadendi consistere asseueratione, quæ interim plus ipsis ualeat probationibus. ¶ *Adde quod uidetur nimis arctos.*] Vide libri secundi caput quintum. ¶ *In utranque partem apte expeditæque differendi.*] Cicero in secunda Tusculana. Itaque mihi semper (inquit) Peripateticorum Academicorumq; consuetudo, de omnibus rebus in contrarias partes differendi, non ob eam causam solum placuit, quod aliter non posset, quicquid in unaquaque re uerisimile esset, inueniri: sed etiam, quod esset ea maxima dicendi exercitatio, qua princeps usus est Aristoteles, deinde qui eum secuti sunt. Eadem ferme sententia apud eundem Ciceronem est quinto lib. de finibus. ¶ *Dictata potius ut inquit Cicero.*] Verba Ciceronis quarto lib. de bonorum ac malorum finibus sic habent, Cûque duæ sint partes quibus perfecte ratio & oratio compleantur, una inueniendi, altera differendi, hanc posteriorem & Stoici & Peripatetici, priorem autem illi egregie tradiderunt, Stoici omnino ne attigerunt quidem. Nam è quibus locis quasi thesauris argumenta de promeretur, ueltri ne suspicari quidẽ sunt, superiores autem artificia & uia tradiderunt. Quæ quidem res efficit, ne necesse sit eisdem de rebus semper quasi dictata decantare, neque à comætariolis suis discedere &c. ¶ *Ad Trebatium autem.*] De his topicis Cicero ipse libro familiarium episto. septimo, ad Trebatium scribens, Itaque ut primum (inquit) ueliam nauigare cepi, in litteris topica Aristotelica conscribere, ab ipsa urbe commonitus amantissima tui. Eum librum tibi misi, Regii scriptum, quæ planissime res illa scribi potuit. Sin tibi quædam uidebuntur obscuriora, cogitare debebis, nullam artem literis sine interprete, & sine aliqua exercitatione, percipi posse. Fabius quoque lib. quinto in litteris de Ciceronis topicis loquens, Et ille quidem (inquit) non his exemplis ueritur, quia ad Trebatium scribens, ex iure ea ducere maluit. ego apertiora posui. ¶ *Magis, quantum uidetur, ut obseruatum aliis sequeretur morem.*] Hæc uerba quid sibi uelint, planius intelligi potest ex decimo octauo capite libri secundi. Quo in loco docet Rodolphus, tractatum de locis ad solum dialecticum, non etiam pertinere ad rhetoricum. ¶ *Ego ut qui in nullius.*] Sic Hora. Nullius addictus iurare in uerba magistri.

Laus Peripateticorum.

Dictata in scholis canere.

Ciceronis Topica,

V M (ut diximus) nihil ad faciendam de altero

C fidem possit assumi, quod nō aliqua parte cum ipso sit cohærens, illud in primis sciamus oportet, quædam ita cohæreere rebus, ut ipsis insint fixa rebus, alia ut extra ipsas sint. In ipsis sunt rebus, ut si probem moriturum Ciceronem, quòd homo est, quòd ex corruptibilibus cōpositus est elementis, quòd doloribus morbisque obnoxius sit. Hæc omnia planū est inesse Ciceroni. At si dicā, mortali patre mortali que matre natum, & omnes ante ipsum homines mortuos esse, nihilque nisi deum & diuina esse immortale. Hæc omnia, pater materque, & cuncti ante ipsum homines, & deus diuinaque, extra Ciceronem sunt. Hanc itaque faciamus primam diuisionem locorum, ut alii interni sint, alii externi. ¶ Rursus ea quæ in rebus sunt, alia in substantia earum ipsarum, alia circa substantiam sunt. ¶ In substantia sunt, e quibus res idipsum quod sunt accipiunt, qualis definitio. Quamq̃ ea non tam in substantia uideatur, quàm ipsamet rei esse substantia. Præterea illa quæ cōplectitur definitio, ut est genus, & propria rei notio, quam differentiam uocamus. Atq; ea quoniam uel idem est ei quod propriū dicimus, uel pro ea proprio maxime utimur, locum illius proprii quoque significemus nomine. Partes etiam in substātia sunt totius, quando nisi ex ipsis confici res non potest. Tum etiam quæ coniugata dicuntur, id est quæ solo nominis quodam deflexu distant, ut sunt sapiens & sapientia, candidum & candor. Tametsi enim sapientia non insit in substantia sapientis quantenus homo est: cum

tamen

*Locorū alie
es internos
esse, alios ex
ternos.*

*Internorum
Locorum di
uisio.*

tamen de sapiente differitur quatenus sapiens est, certum est esse in substantia ipsius sapientiam, & nec intelligi quidē, nedū esse sine ipsa posse. Addamus etiam istis, speciem & totum. E quibus species, quamvis non uideatur in substantia esse generis, tamen quia pars ipsius est, & genus quamvis sine singulis speciebus fortasse, sine omnibus tamen esse non potest: & totum itidem, quamvis possint sine ipso permanere partes nonnullis in rebus, hoc ipsum tamen quod partes sunt, sine toto habere non possunt. Pleraque etiam partes eius sunt conditionis, ut manere sine toto non possint. neque enim defectam manum, neque euulsam oculū, magis dixeris esse id, quod antē fuerunt, quā eadem uel picta, uel ære aut alia quauis materia expressa. Verūm hæc utcunque sint, haud ita multum in præsentia retulerit nostra. Id quod sufficit, quādo cognatissima sunt ista, iunctūque habent tractatum, nos in eundem ea *ordinem redigamus*. ¶ Circa substantiam sunt ea, quæ, cum rei insunt, modum quendam ipsi affectionemque afferunt. Ea duplici est conditione accipere. aut manent enim quietisque habent faciem: ut sunt decolor, robur, sanitas. Aut in agitatione fluxūque quodam sunt posita: ut pugnare, dormire, currere. Vocemūque illa adiacentia, hæc actus. Iungamus istis illa, quibus hæc insunt. Ea sunt quæ *ἐπισημα* Aristoteles, nos usitato sane uerbo subiecta dicimus. Sic eloquentiæ subiectum dicimus Ciceronem, & seueritatis Catonē, & quamque rem, prout quodque adiacens aut actus in ipsa est. Internorum itaq; locorum, hæc sit nobis enumeratio. ¶ Externi uero ad hunc maxime sese modum *Diuisio ex-*

terrori lo-
corum.

habent. Quædam namque eorum quæ sunt extra rem, necessario quodam uinculo coniuncta sunt rei. Eaque aut sunt huiusmodi, ut per ipsa res fiat, quæ causæ uocantur, uel efficiens, ut ædiû faber. uel finis, ut ædiû habitatio. Quibus etiam iunguntur ea, quæ Cicero tum effecta uocat, tum euenta. mihi maxime placet euenta dici. Ut sint proprie, quæ ab efficiente fiunt, effecta, ut à sutore calceus, quæ propter finem, destinata, ut calceus ob tutandos pedes. Hæcque uno nomine possunt uocari cognata. ¶ Alia sunt quæ dicimus applicita, quæ sunt eiusmodi, ut non fiat quidem per ipsa res, sed habitudinem quandam, nomenque accipiat ab ipsis. Eorû que aliud rem ipsam cõplectitur, ut locus. Aliud actus ipsius metitur, ut tempus. Aliud alio quodam modo cum ipsa re cohæret. ea sunt quæ connexa dicere placuit, qualia sunt diuitiæ, regnum, amicitia. ¶ Rursus autem, alia eorum quæ extra ré sunt, necessitate nulla rei cohærent. Quorum quædam eius sunt generis, ut ea ipsa & res, cum altero alterum, & sine altero esse, & nõ esse possit, eaque dicimus accidétia. Alia sunt quorum alteri infestum est alterum, inque mutuam uicissim perniciem tendunt. ea repugnantia uocamus. Et accidentium quidem, aliqua hoc pacto se habent, ut unum uni conferatur. Idque uel res rei, ut iurgium cædi, pallor ægritudini, ea dicimus contingétia. Vel uerba rei, quod uel singulis fit dictionibus, ut cum nomen rei cum re componimus, uel orationem rei, ut laus uiro forti, uituperatio sceleri, ea uocamus pronunciata. Aut duo cõferuntur in uno tertio, quorum alterum altero uel maius est, ut rex populari, opibus. uel minus, ut discipulus

magistro, eruditione. uel par, ut iustus iusto, probitate. Aut duo in duobus cōseruntur, ut hyems & senectā, in frigore & segnitie. tempestas & ira, in iactatione maris & perturbatione mentis. uocanturque hęc familia. ille uero comparata. ¶ At repugnantium, quędam dicuntur opposita quorum unum aduersatur uni, & certa resistit lege, ut frigidum calido, cęcitati uisus. Quędam, uel ut uulgus, disparata: uel ut Seneca uidetur uelle, distantia dicuntur. Ea sunt, quęcumque non possunt id ipsum esse alterum quod alterum, ut homo, equus, bos. Item homo & candor, candorque & uelocitas, distant, quia nullum eorum aliud est alii idem. ¶ Hęc est ergo locorum summa, ut sint interni qui in substantia, definitio, genus, species, proprium, totum, pars, coniugata. Qui circa substantiam sunt, adiacentia, actus, subiectū. Externi autem, quę cognata dicuntur, efficiens, finis, effecta, destinata. Quę applicita, locus, tempus, cōnexa. Quę accidunt, contingentia, pronuntiata, nomen, cōparata, similia. Quę repugnant, opposita, distantia. ¶ Non ignoro autem alios autores alia nonnullorum locorum quàm nos nomina tradidisse: quosdā plures, etiam pauciores quosdam fecisse. Qui si quibus magis placebunt, nihil impedit, habent quos sequantur. mihi naturā ordinemque rerū sequēti, uisum est apertissime eos simul & distinctissime hoc pacto posse explicari.

*Huius capituli
epilogus.*

RODOLPHI AGRICOLAE
SCHOLIA IN CAPVT IIII.

VM ut praediximus.] Quam initio diuisionem locorum affert
C Rodolphus, eam habet & Cice. Themistius triplices locos fecit,
internos, externos, & medios. Quo autem facilius memoriae cō-
mendari possent loci Rodolphi, sequenti eos descriptione uelut ob ocu-
los spectandos exposuimus.

¶ E quibus species quamvis non uideatur. Neque species (inquit) proprie est in substantia generis, neque totum in substantia partium: fecit tamē ar-
 tissima quadam horum cognatio uel utique necessitudo, ut & generi spe-
 ciei, & totum partibus, in explicandis locis coniungeremus. Cetera quæ
 dicuntur hoc capite, partim satis aperta sunt, partim suis quæq; locis ex-
 plicabuntur, quare his missis reliqua aggrediamur.

DE LOCIS INTERNIS QUI SVNT
 IN SVBSTANTIA REI.

¶ Quid definitio, quid genus, quid species, quid differentia, quid inter finitionem
 descriptionemque inter sit. Ad quem modum rei uniuscuiusque inquirenda sit de-
 finitio. Et de generalibus aliquot legibus definiendi. CAP. V.

N hunc modum uelut femina quædam, & ini-
 tia, & numerus locorū descriptus sit. Nūc rur-
 sus à capite ordientes, singulos exactius, & ube-
 rius exequamur. Primus locus (ut diximus) est defini-
 tionis. Ea est oratio, qua quid sit res explicatur. Conue- *Definitio*
 nitque inter omnes, debere confici eam ex genere & dif- *quid sit.*
 ferentia, ut sit definitio hominis, animal rationale. in qua
 animal, genus est. rationale, differentia. homo, id scilicet
 quod definitur, species dicitur. ¶ Genus est quod *Genus quid*
 de pluribus specie differentibus in quid est prædicatur,
 ut quærēti, quid est homo? quid est asinus? quid est bos?
 bene respondetur, homo est animal, asinus est animal,
 bos est animal. ¶ Species, in quā sub se comprehensam *Species.*
 diuiditur genus, ut homo est species animalis. Compre-
 henditur enim sub animali. Nam qui omne animal di-
 cit, etiam dicit & hominem, & diuiditur in ipsum: ani-
 malium enim dicimus, aliud homo est, aliud brutum.
 ¶ Differentia est propria rei nota, qua secundum idip- *Differentia.*
 sum quod talis est, ab aliis distinguitur rebus. Est q; no-
 bis uel maxime omnibus è rebus uerarum differentiarū
 penuria. adeoq; putant nonnulli, nō cognosci ullius à no-
 bis rei propriā uerāq; differentiā: habere autē nos, quod

ferè in reliquis rebus facere solemus, pro uera quæ proxima ueræ uidetur accedere. Ea est in homine rationale. Est enim rationale propria hominis nota, nulli quippe animali nisi homini inest. cõuenitq; homini, quatenus talis est, hoc est, homo eo maxime uidetur homo esse, quòd sit capax rationis. Reliqua enim, ut est bipedè esse, & erectũ ingredi, & manus habere, aut nõ sunt propria soli homini, aut ut sint propria, nõ tamè hominis, sed partis, hoc est, corporis sunt notæ. Et de rationali paucisque admodum aliis, sint nec ne ueræ differentia, sunt qui putent, sunt qui negent. In reliquis nemo ferè est, qui cõstanter ullius rei differentia ueram cognosci posse affirmet. ambitu quodam & loquedi circuitu aliquid quod locum eius teneat effingimus, multaq; persæpe colligimus, quorum quodque latius pateat, q̄ hoc ipsum quod definitur: iuncta tamen æquantur, & propriũ quiddam ipsius efficiunt. Vt si definiam asinũ esse animal solidis pedibus, auritum & fœcũdum, nihil est istorum quæ post genus quod est animal sumuntur, quod non generalius sit q̄ asinus. nam & equus & mulus solidis sunt pedibus, & mulus lepusque auriti sunt, & omnia ferè animalia fœcunda. eo tamen quòd solidis pedibus dictũ est, omnia præter equum & mulũ excluduntur. quòd auritum, equus: quòd fœcundum, mulus excluditur. Itaq; tandem uelut gradibus quibusdam ad id quod definitum est, peruenitur. ¶ Quidam hanc definiendi formam, descriptionem uocauerunt. Ego cum hoc nomine Ciceronem atque Aristotelem Græce quidem, sed idem significãte, ufos uideã, non est quòd maiores requiram authores. Neq; enim aliud uidetur esse

*Descriptio
quod distet à
definitione.*

definire, quæ rem intra fines naturæ suæ conclusam explicare, quod si alia ratione facere possemus, esset fortasse ratio mutandi nominis. nunc pro uera definiendi uia, eam quæ sola est, optimum fuerit accipere. Descriptio enim, quæ poetis crebro, nonnunquã oratoribus in usu est, ea uerbosius rem exprimit, nec in id adhibetur, ut quid sit res indicet: sed qualis sit, uelut inspiciendã ante oculos ponat. ¶ Tradere ulla inueniendæ definitionis præcepta, haud in prõptu est. Illud est certum, quisquis definire quippiam uolet utilissimũ esse, cognitã sibi naturam eius & diligenter perlustratã habere. Id si fuerit, facile inueniet primũ in ipsa re quiddam commune, in quo cũ aliis quæ simili sunt natura cõueniat. Sumamus exemplo nobis Ius definiendũ. Inueniemus primũ, ius uim quandam in se habere cogendi & iussum, unde nomen uidetur traxisse. Itaq; erit ius nobis uel placitũ uel decretum quoddam. Veruntamen nõ omne decretum ius erit, nam & homini seruis, & patres filiis, & philosophi discipulis decreta ædunt, quæ tamẽ ius non uocamus. Cogitem⁹ igitur aliquid, quo ista excludamus. Videmus potestatẽ quãdã esse istis, sed minorẽ quã ut iura facere possint: addamus ergo esse placitũ maioris potestatis, hoc est, uel populi, uel in quẽ populus potestatẽ suã trãstulit, ut senatus, ut princeps. Quid ergo? Quicquid iusserit princeps, si seruis ut lectum sternant, ut cœnam instruant, ius erit? non uidetur. sed quod ciuitati iussum est, idque quod ad statum eius tuendum pertinet. Sed neque id quidem ius erit, si uel partem aliquam ciuitatis grauius premat, uel finitimos contra fas naturæ gentiũmue lædat. Aequum ergo esse oportebit. Cir-

*Definiendi
præcepta.*

cum feramus diligēter oculos, uideamusq; ecquid intra cōplexū definitionis possit uenire, quod nomine definiti nō contineatur. sed & cōtrā quoq; contineatur ne aliquid definito, quod definitio nō admittat. quæ si nō uidebuntur, colligamus iam à capite omnia, dicamusque, Ius est decretum maioris potestatis ad tuendum ciuitatis statum, ex æquo & bono institutū. ¶ Tradamus & aliud exemplum, iuuemusque quantū possumus prima discentiū studia. Quæramus quid sit ciuitas. Certū est ex hominibus constare eā, nec posse ex uno tantū homine confici. itaq; relinquatur multitudinem esse, eritq; id genus ipsius. Sed multitudo, si passim uaga, ruri aut in syluis agat, ciuitas nō erit. idcirco collectā facimus. At ne illa quidē, si decem aut centum sint, ciuitatē efficiant, quoniā eō conduntur ciuitates, ut mutuis succurrere casibus, cōmunia pericula depellere, utq; ipsi præsidio sibi & adiumento esse sine expectatione opis externæ possint, quod quidē in tali numero contingere non potest, necesse igitur erit eam esse frequentiam, ut statum rerum suarum per se tueri queat. Iam uero ut sint quāuis multi, sed dissideant animis, non consulant in commune, non uitæ genere conueniant, illam nō ciuitatem dicas, sed hostes potius tanquam feras unam in caueam coniectos. quapropter uinculo quodam legum, concordiam ipsorum firmatam esse oportet. Quod si iam nihil aliud deesse nobis putamus, erit nimirum expleta definitio. Dicemus itaque ciuitatem esse multitudinem collectam, ad statum rerum suarum tuendum per se sufficientem, quæ consensu sit legum uitæque coniuncta. Sunt autem in summa recte definiendi leges, ut defini-

quid sit.

Generales

ut definitio neq; plura complectatur q̄ definitum, neq; ^{definiendi} pauciora, sed de quocūq; unū dicitur, dicatur & alterū. ^{leges.} Deinde, ut quid sit res, hoc est, substantiā eius explicet. Præter hæc, ut aperta, hoc est, neque ambiguis nominibus, quæ in multas ducuntur significationes: neq; obscuris aut ex longinquo trās latis, constet. Profuerit ad hanc rem, crebras aliorū definitiones soluere, & rationē singulorū uerborū exigere, iudiciūq; parare, & usu tractandæ rei uiam nobis patefacere. Iuuabit etiam notas res atque explicatu faciles definire. quod si diligenter & cū ratione fiat, paulatim & difficiliorū spes erit. Vtilis est hæc definiendi ratio, cū propter rerū cognitionē, quæ definitione explicatæ mirū est quo pacto uelut certum quoddā signū destinandarū cogitationū proponāt animo: tum quòd parat auctoritatem differēti. Neq; enim melius rem noscere uidetur, q̄ qui quid ea sit breuiter & apte possit explicare. Verū de definitione hæcenus.

SCHOLIA IN CAPVT V.

A est oratio, quæ quid sit res explicatur.] Sic Cicero ad Brutum: Si- ^{Definitio.}
 E quidē definitio est oratio, quæ quid sit id de quo agitur, ostēdit quæ breuissime. Et in primo de oratore: Est enim definitio (inquit) rerū earum, quæ sunt eius rei proprie, quæ definire uolumus, breuis & circūscripta quædā explicatio. ¶ Cōuenitq; inter omnes, cōfici eā debere ex genere & differentia.] Præstiterit sane ex genere & differentia eā confici, modo ea semper assint ad manū. Sintq; eiusmodi, ut per ea res eō modo explicari possit. Quod si nō sit, lōge præstabilius fuerit, per causas, per euentū, per accidentia, aut alia quæuis rē dilucide explicare, quā per genus & differētiā definire obscurius. ¶ Genus est quod.] Hæc finitionē generis pa- ^{Genus.}
 rū probat Laurentius, propterea quòd interrogāti quid sit res, tota respōdenda sit definitio, nō solū genus: modo sat isfacere uelimus interrogāti, neq; dimidiatā dare respōsionē. Atq; est sanè aliquid quod opponit Laurentius, neque mihi in præsentia satis succurrit, quo modo id quod obicitur possit dilui, nisi dicere aulis, aliud esse respōdere bene, aliud totā interrogationē absoluerē. Qua de re alio quodā in loco ita ad uerbū scribit Rodolphus: Quod dicimus autem, quæstionē generis esse interrogationi

quid est in clusam, id uerū est, quoniā bene responderetur, quid est homo? est animal, uerū tamen nō sic, ut totā interrogatiōē absoluat, nisi addideris enim differentiā uel propriū, non uideberis satisfecisse quaestioni. Quo fit, ut cū de solo genere quaeramus, solitū sit interrogari, non quid est, sed cuius generis rerū est. Ut cuius generis rerū est lumē? substantia ne an accidens? Et sentire, nō quid sit interrogamus, cū scire uolumus, agere sit an pati: sed ad quod genus pertineat, actionis ne an passionis. Hæc Rodol. lib. 2. cap. 7. Verū ut cūq; res cadat, nihil est quod imputetur Agricola, quando nō ipse, sed Aristoteles huius author est finitionis, apud primo τὴν τὰ πικρὰ libro sic legis, ἢ τὸ ἄριστὸ κατὰ πλῆθος καὶ διακρίσει τῶν τῶ ἰδιῶν, ἢ τῶ τὴν ἰσχυροῦς μόνον, id est, Genus uero est id quod de pluribus & differentiis specie, in quid est prædicatur. Cicero lib. 1. de oratore genus finit hoc modo, Genus autem id est, quod sui similis cōmunionem quadam, specie autē differentiis, duas aut plures complectitur partes. Quæ finitio cum prima fronte uideatur obscurior, breuis est explananda ex eolo. Virtus est genus quoddā: cōplectitur enim plures partes, hoc est, species, nempe prudentiā, iustitiā, fortitudinē & temperantiā, quæ partes cum cōmunionem quadam generis, sui, id est inter se similes sint, tamen specie differunt. Rursum, genus est animal: duas enim partes cōplectitur, hominem & brutum, quæ partes et si specie sunt differentes, tamen cōmunionem quadam ipsius generis nulla inter eas est dissimilitudo: quoniā ipsa animalis ratio ex æquo cōuenit utrisq;. Hæc uel idcirco ascribenda putauī, ne quis parū prudēs, fidē habeat cōmētariis iis, qui hodie in hūc Ciceronis librū circumferuntur, qui uix dici queat, q̄ inepte hunc expli cēt locum. ¶ *Differētia est propria rei nota.*] id est indicatiū, signū. Metaphora ducta, opinor, à peccatis, quibus iniuria ut etiā incidi solēt nota: quadam, quo facilius aliā ab aliis dignoscatur. ¶ *Quidā hanc definiēdi formā.*] Horū ex numero & Themistius tuit, & post eū Boetius, id quod ex topicis Boetianis liquere potest. Aristoteles si exēplacius quæ in quinto sunt topicorū libro cōsideres, propriū uocabulo hoc definiēdi genus cōprehendisse uidetur. Nisi si quis credat obstare illud, quod eodē in loco, quid ita tē rei, proprio explicari negat. ¶ *Descriptio enim.*] Hæc de re ita Laurē. Val la, Quippe descriptio est qualitatū omniū, quæ alicui rei assunt, & eiusdē actionum explicatio. Quā sententiā & Ciceronis uerba confirmāt in partitionibus: ubi nō dubiū (inquit) est id quidē, quin definiētiō genere declaretur & proprietate quadā, aut etiā cōmuniū frequētia, ex quibus propriū qd sit eluceat. Sed quoniā de propriis oritur quadoq; magna dissensio, definiēdū est saepe ex cōtariis, saepe etiā ex dissimilibus, saepe ex partibus. Quā obrē descriptiones quoq; sunt in hoc genere saepe aptæ, & enumeratio cōsequētiū, in primisque cōmouet explicatio uocabuli & nominis. Vides hic finitionis uocabulū sumi tā late, ut cōplectatur & eā definiēdi rationē, cui descriptionis nomē dedit Boetius: & præterea descriptionē uel uersum quiddā adiūgi, quod & in topicis facit. Idē ta

Descriptio.

mē aliis quibusdā in locis nomē descriptionis aperte pro definitione posuit: ut primo lib. de oratore, ubi hūc in modū loquitur Antonius, Philosophi deniq; ipsius, qui de sua ui ac sapiētia, unus omnia penē profitetur, est tamē quadā descriptio &c. Quo in loco descriptionem pro finitione poni, nemo negabit, nisi qui locū ipsum nunquam uiderit. ¶ *Tradere ulla inueniēda definitionis præcepta.* Quā rationē colligēda definitionis assertus Rodolphus, eā est mutuatus ex topicis Cice. cuius equidē uerba nō grauatius fuillem ascribere, nisi liber uulgo esset in manibus. ¶ *Ius est decretū.* A Celso iureconsulto ius definitur hoc modo, ius est ars boni & æqui. ff. de iustitia & iure. Cic. de orato. Ius (inquit) est legitimæ atque uisitatæ in rebus causisque ciuium æqualitatis cōseruatio. ¶ *Sunt autem in sū.* Quæcunque definiendi leges traduntur, huc spectant, ut conuertatur definitio cum eo quod dēnitur, & naturam eius commode explicet. Eam legem qui quis non uiolarit, hunc securum esse iussero legum reliquarum.

¶ *Generis & speciei uocabulis quomodo sit hic usus.* CAP. VI.

Enus, species, differentia, quid sint, prædiximus.

G Illud quod ad nomē generis & speciei pertinet, nō ab re fuerit annotasse, eos, qui exactius ista distinguūt, addere istis indiuiduum. Ut sit genus, quod in quid de pluribus specie differentibus: species, quæ de pluribus numero differentibus: indiuiduum, quod de solo uno dicatur. Ut animal de homine, de boue, de leone dicitur. Homo de Scipione, Cicerone, Catone, Cato de se solo Catone. Quāquam autē & Censorius Cato & Uticensis, uterque Catones dicantur, illud non fit propter communem in ipsis speciem: propter hanc enim homines dicuntur, non Catones, sed ob solam nō minus similitudinem. Res quidem hoc pacto se habet, sed quod ad speciem attinet, ea indiuiduis comparata, hoc nomine forte parum apte notatur. Speciei namque nomen istud, sola comparatione ad genus uidetur inditum: dictāque speciem esse, uel (ut Cicero maluit) formam, quod confusum & informe genus expoliret, & speciendum (sic enim ueteres loquebantur)

Indiuiduū,

Speciem indiuiduis collatā, speciei rationem amittere.

nobis exhiberet. Individuis autem comparata, non iam speciei retinet, sed generis potius accipit faciem. Ad argumentandi rationem, nihil propemodum differre videntur, genus & species, species & individuum. Quem admodum enim si omne animal currit, hominē necesse est currere, * & si homo nō currit, aliquod animal nō currit: sic etiā, si omnis homo currit, Ciceronem necesse est currere, * & si currit Cicero, necesse est aliquē hominem currere. Nobis ergo, ne inter dicendū cogamur subinde sine ullo usu perturbare nomina, uocētur promiscue in locis recensendis genus, quicquid de pluribus prædicatur in quid: & species, illa de quibus id prædicatur. ¶ Sed genus quemadmodum de speciebus dicitur, sic etiā diuiditur in eas. Diuiditur autem adiectione differentia. Animal enim rationali & irrationali assumpto, in hominem & brutum. Et differentiarum uerarum (ut superius diximus) quia propemodum egeni sumus, consilium (quod in inopia fieri solet) oportet ex necessitate sumamus: ut quemadmodum in definiendo, sic in diuidendo, aliquid quod locum ipsarum expleat, mutuemur. Vt si diuidere brutum uelimus, dicamus aliud in terra aliud in aere, aliud in aqua uitam ducere. Vel item dicamus, bruta omnia aut natate, aut uolare, aut ingredi, aut repere.

* Hæc uerba in aliis exemplaribus omiſſa ſunt, uerū in exemplari manu Rodolphi ſcripto inueniuntur. Quomodo hic uſurus ſit nomine generis & ſpeciei.

SCHOLIA IN CAPVT VI.

Genus.

G Enus, species, differentia.] Quæ hoc capite dicuntur, huc tendūt, uocabulo generis hic utendū esse tam late, ut quicquid de pluribus, siue specie siue numero solo diuersis in quid prædicatur, generis nomē recipiat: speciem uero dici, de quocūque genus sic sumptū prædicatur, siue illud reuera species sit, siue etiā individuum. ¶ Sed quod

Species.

ad speciem attinet.] Species, inquit, tū demū species dicenda est, cū refertur ad genus: nā individuis collata, rationē speciei amittit, & faciē ac simili-

tudinem quandā induit generis. ¶ *Vel ut Cicero mauult forma.*] Cicero nis hac de re uerba inuenies lib. huius ca. 9. ubi agitur de discrimine totius & generis, formarum & partium.

¶ *Quid diuisio, quæ eius utilitas, qua lege & quot modis fiat, cum aliis quibusdam.* CAP. VII.

T quia diuisionis locus nos admonet, quid sit

E ipsa & quo pacto tractanda exequamur. Per- *Diuidendi utilitas triplex.*
 quā utilis enim est diuidendi ratio, tum ad rei quæ diuiditur naturam demonstrandam (proximum enim est, ut cum quid sit unūquodque dixeris, deinde quotuplex sit ostendas) tum ad definiendum. definire namque non aliud uidetur, quàm ex genere per differentias diuiso, in speciem descēdere. Præcipue uero ad differendi orationisque copiam, ut unū aliquid quod multa ambitu suo cōplectitur, in partes spargas. late enim funditur, quod ex uno ueluti corpore in suas spargitur partes. quemadmodum multa si in unum colligas, in angustum aguntur. ¶ Diuisio igitur est generis in species per differentias diductio. Placuitque omnem diuisionem duabus differentiis ediuerso positis debere perfici. Deinde, ut repugnēt eæ differentiæ, hoc est, ut nequaquam in idem conuenire possint. Postremo, ut quicquid in genere continetur, id totum differentiæ explicent. Aequa quidem lex, sed difficilis observatio. Et corpus sane per animatum & inanimatum diuidi hoc pacto uidetur. Animal etiam per rationale & irrationale. Sed cōtingit, ut uideantur sub uno genere multæ esse species. Vbi ergo diuidere id uolumus, capimus unius alicuius speciei differentiam, deinde aliarum specierum, quia unam aliquam cōmunem differentiam nō inuenimus, circūimus ipsam differentiæ alterius nega-

Diuisio quid. Diuidendi lex parum firma.

Prima causa cur hæc lex nō semper obseruari possit.

tione, quemadmodum in diuisione animalis uidemus fieri. Irrationale enim non nisi negationem rationalis explicat. quamobrem uera differentia esse non potest: cum omnis species ex differentia constituitur: nihil autem constituitur ex negatione. Labascit ergo continuo uera illa diuidendi lex. Deinde cuius felicitatis est, ut uel prior differentia uera sit, quando uel pauca, uel plane nullas esse ueras in confesso est? Ergo & hanc undecunque datur arcessimus, fitque ut altera non sit uera, altera nullo modo differentia sit: appareatque multo ista dici speciosius, quã rectius posse obseruari.

Secunda. Accedit istis, quod cum unam fortasse differentiam aliquo modo eloquamur, ut sit uerbi causa uolatile, & speciem quoque inuenimus, quæ est auis. E diuerso, quorundam cum differentiam aliquam inueniamus, desit speciei nomen. ut bipes esse, animalis sit differentia fortasse, nullam tamen ei speciem tribuere possis. Sic & piscis nota est species, in reddenda differentia fortasse laboretur. Nobis sicut primum esset, & uoto forsitan optandum, ut legitimis duabus differentiis diuideremus, ita proximum erit, ut qualibuscunque, duabus tamen: sin minus poterimus duabus, at quotcunque poterimus diuidamus, dummodo uniuersam, eius quod diuiditur, complectamur latitudinem. quamobrem non per ea modo quæ in substantia eius sunt quod diuiditur, sed per omnes locos qui circa, quique extra substantiam sunt, ducitur diuisio. ¶ Sane eorum quæ in substantia sunt, aptissima per quam diuidatur est forma, quod ea perfectæ differentiæ origo est. Nam corporum, aliud animatum est, aliud ex-

Secunda.

Tertia.

Certa lex diuidendi.

Diuidendi ratio prima

pers animæ: hæc ex forma ducta est diuisio. ¶ Dein- 2
 de proxima, quæ ex materia ducitur. Vt arborum aliæ
 ex semine sunt, aliæ sponte nascuntur. ¶ Hinc iam ab 3
 adiacentibus accipitur, Vt animalium, aliud manfuc-
 tum, aliud ferum. ¶ Et contra quoque diuiduntur ad- 4
 iacentia in ea quibus adiacent, Vt feritas, alia serpen-
 tis, alia auis, alia reliquarum belluarum est. ¶ Et per 5
 actus fit diuisio, Vt hominum, alius studio, alius lucro,
 alius uoluptati operam dat. ¶ Et per efficientia, Vt ani- 6
 malium, aliud parentis efficacia, aliud calore solis,
 aliud putrefactione gignitur. ¶ Et per effecta. Vt ani- 7
 malium, aliud fœtum, aliud ouum, aliud uermem pa-
 rit. ¶ Et ex fine, Vt rerum domesticarum, aliæ ad 8
 necessitatem, aliæ ad uoluptatem, aliæ ad usum per-
 tinent. ¶ Contra quoque ex iis quæ ad finem per- 9
 tinent, Vt opum parandarum causa, alii iustam ope-
 ram nauant, alii fœnerantur, alii ui rapiunt, alii frau-
 de, subducunt. ¶ Iam uero, animalium aliud terra, 10
 aliud mari degit: ex loco est. ¶ Et flores, aut hyber- 11
 ni sunt, aut uerni, aut æstiuui, aut autumnales: ex tem-
 pore est. ¶ Et homines alii serui sunt, alii domini, alii 12
 neutrum: ex connexis sumitur. ¶ Contingentia etiam
 diuisioni conueniunt: ut musicorum, quidam lite- 13
 ras sciunt, quidam ignorant. ¶ Et pronuntiata, ut 14
 quidam hominum laudati sunt, quidam uituperati, qui-
 dam silentio latent. ¶ Attulerit etiam aliquid compa- 15
 ratio, ut populares, quidam infra regem sunt opibus,
 aliqui pares, nonnulli superiores. ¶ Et à similibus di- 19
 uisionem expresserimus: ut aliorum uitæ propositum,
 industria formicam imitatur, aliorum segnicies simi-

Per quos lo-
cos diuisio
duci nō pos-
sit.

lis est muscis. ¶ Opposita & differentia prorsus à diui-
dēdi ratione abhorrent. Necessē est enim, ut quicquid
diuiditur, de iis prædicetur in quæ diuisum est. Nihil
autem de his quæ repugnant sibi prædicatur: quo fit,
ut ne diuidi quidem possit per ea quæ sibi repugnant.

¶ Nomen rei præterii, quoniam parum accommoda-
tum credidi diuisioni. Quanquam fuerunt, qui facerent
diuisionē eius in res significatas. Vt taurum diuiderent
in domesticū animal, & sidus, & montem. Quod qua
ratione diuisionem appellent non uideo, cum id uel ra-
tio loquendi coarguat. Nec enim quisquam tā ineptus
sit, ut dicat: taurorū, alius animal, alius sidus, alius mons
est. Similiter longe minus diuisio est rei in nomina. Vt
nō patiar, nō feram, non sinam. Nisi quis diuisionē etiā
putet esse, Anna soror, soror Anna. cū hic quēadmo-
dū & illic, idem diuerso sono, quāquā nō uerborū, cō-
structionis tamen, repetatur. ¶ Diducitur tamē unum,

Cauilli amo-
tio.

& in multa explicatur. Diducitur quidem, sed nō ita,
ut id diuisio uocari possit. Neq; enim ignorandū nobis
est, posse tripliciter aliqd quod unū sit, in plura diduci.
Diuisione, quæ quomodo fiat, diximus. Partitione, quā
mox dicemus. Et enumeratione. Ea fit, quoties multa,

Enumeratio
quādo fiat.

quæ uni alicui insūt, recēsemus. ut cū dicimus, Cicero
eloquens fuit & prudens, & uindex appetitæ domina-
tionis: & reliqua, quæ in immēsum extēdi possunt. Cer-
tum est nō diuidi in ista Ciceronē, quoniam Cicero in
diuiduus est, nec partes etiam esse Ciceronis ista. Enu-
meratio ergo est multorum, quæ ad unum aliquod re-
digūtur. Hoc pacto & multa unius uerbi significata, &
unius rei nomina, non diuidēdo diducimus, sed enume-

rando

rando recensemus. ¶ Nonnulli arctis admodū finibus clauferunt totam hanc rationem diuidendi, ut omnem diuisionem quæ non fit per ea quæ in substantia sunt, dicerent, aut subiecti esse in accidentia, aut accidentis in subiecta, aut accidētis in accidentia. Liberum est & suū cuique iudiciū. Mihi uisum est quā copiosissime possem aperire rem istā, quoniam usus eius late patet. Nec ignoro, posse eis quorum aures non sint iis audiendis imbutæ, uideri rē perplexiorē esse, quod tamen, quāuis exigua animi intētio, molliet: modo nō pigeat tātis per subsidiū petere à cōmuni studiorū artifice labore. fructus certe laborū, quod affirmare ausim, nō pœnitebit.

SCHOLIA IN CAPVT VII.

Equum utilis est enim diuidendi ratio.] Ad tētia ait in primis cōdit
P cere diuisionem, ad plene cognoscēdam rem eam quæ diuiditur, *Diuisionis utilitas.*
 ad apte definiendum, ad differendi orationisque copiam. ¶ *Diuisio igitur est generis in species.]* Astrictius capit nomen diuisionis quā alii solent. Quæ de re plura cap. nono, quō locū legas oportet, modo hūc uelis plene intelligere. ¶ *Placuitque omnem diuisionem.]* Treis affert causas, quāobrem non semper duabus inter se pugnantibus differentis diuisio possit absolui. Primam, quōd nullius penē generis utraque nobis differentia sit cognita, sed altera negatione ferē exprimamus: alterā, quōd in pieris que ne altera quidē illa, quæ affirmatione affertur, uera est differentia: potestremam, quōd sæpe differentia inuenta, ignota adhuc est species: & rursum nota specie, differentia tamen manet incognita. ¶ *Deinde cuius felicitatis est.]* Raræ (inquit) & maximæ cuiusdā felicitatis est, si uel prior illa quæ affirmatione exprimimus, uera sit differentia, propterea quod uel paucas uel nullas potius ueras esse constat, tantum abest, ut cognitā habeamus utramque. Sic Cicero in Antonium, Et quidē cuius temperantiæ fuit, de M. Antonio querētē, abstinere maledictor. ¶ *Ve arborū aliæ.]* Plinius libri decimi sexti capite trigesimo tertio, Arborea (inquit) quas naturæ debeamus, tribus modis nascuntur, sponte, semine, aut ab radice. ¶ *Animaliū aliud mansuetū.]* Aristoteles nono libro de animalibus. ¶ *Aliud factum, aliud ouum.]* De animalibus libro primo. ¶ *Aliud terra, aliud mari degit.]* Rursū primo libro de natura animalium. ¶ *Nomen rei præteritū.]* Hanc hodie uocant diuisionem uocis in significata, cuius sententiæ au-

thorem laudant Boetium. Eius ego hac de re verba subieci, Est enim, inquit, diuisio generis in species: est rursus diuisio eū totū in proprias diuiditur partes: est alia, cum uox significans multa, in significationes proprias recipit sectionem. Ex his tribus diducendi generibus, Rodolphus solum primū illud diuisionem appellat, alterum partitionem, enumerationē tertiū. Georgius Trapezuntius, postremum hoc, distinctionē uocat, reliqua duo iisdem nominibus quibus Rodolphus. ¶ *Non patiar, non feram, non sinam*] Verba sunt Ciceronis in Catilinam. ¶ *Anna soror.*] Di- do apud Vergilium: Anna soror, qua me suspensam insomnia terrent? ¶ *Partitione, quam mox dicemus.*] Capite nouo.

¶ *Quid Aristoteles proprii nomine designauerit. Quot eius acceptiones enumerarit Porphyrius. Et quomodo hic eius nomine utendum.*
CAP. VIII.

Ab Aristot.
proprii no-
mine cōpre-
hēdi & dif-
ferentiam.

Aristoteles propriū uocauit, quicquid omni & soli inesset & semper, Vt sit homini propriū, natum esse ridere. Omni enim inest homini, & soli inest, & semper homo natus est ridere. Diuisit- que in definitionē, & id quod communi nomine (quo- niam aliud nō suppetebat) proprium dixit. Eodemque proprii nomine complexus est differentiam. Sane dif- ferentia, quod ipsum nomen præ se fert, dicitur cōmo- dius, quoties generi quod diuidit cōparatur. Rationali enim & irrationali, animal ab animali differt. Aut quo- ties species cui definiendæ adhibetur, reliquis cōfertur speciebus ab illa differentibus. Sux enim speciei cōpara- ta, cuius substantiæ pars est, rectius propriū dicitur, quā differentia. Nec ego istud sic accipi uelim, tanquā idem putem esse differentiā, & id quod propriam passionem (quæ quid sit, & quo pacto à differentia distet, persequi nō nostri est instituti, nec enim satis de eo cōuenit om- nibus) sed ut ostēdā placere mihi, in præsentia dici pro- priū, quo pacto Aristoteles uoluit, quicquid de eo cui id propriū esse uolumus, conuersim dicitur. ut quæad-

modū dico, omnis homo est capax disciplinæ, sic dicā,
 omne capax disciplinæ est homo: & sicut omnis uir-
 tus est ex petēda, sic, omne ex petēdū est uirtus. ¶ Por-
 phyrus in Isagoge quadrupliciter dixit propriū dici. Propriū qua
 drifariā di-
 ci secūdum
 Porphy.
 Quādoq; enim quod soli inest & nō omni, ut nauā ef-
 se uel musicū homini. nihil enim præter hominem dici
 potest naua uel musicus. nec omnis tamē homo naua
 uel musicus dicitur. Quādoq; quod inest omni & non
 soli, ut uiuere omni inest homini, sed nō soli, nā & om-
 nia animalia & plātæ uiuere dicuntur. Tertio, quod in-
 est omni, soli, sed nō sēper, ut caluescere homini, quod
 nō nisi senio cōtingit. Quarto, quod omni soli & sem-
 per inest, ut crudibilem esse, homini. de solo enim & de
 omni & semper dicitur, idq; uere est & exacte propriū,
 quo modo & nos hoc loco accipi proprium uolumus.
 ¶ Quoniam autē (ut prædiximus) in reddenda sua cui
 que rei differētia laboramus, propriam ferē passionē,
 quā uulgo propriū significamus nomine, quoniā differē-
 tiæ nomē usus à proprio secreuit, eā in locū differētiæ
 subdimus: & eam quoq; si pro arbitrio & ubicūque res
 posceret, paratā & ad manū haberemus, esset qualecū-
 que quidem, sed aliquid tamen. minus enim in definiē-
 dis distinguēdisque fluctuarem rebus. Nunc pro
 differentia ponimus proprium, neque id unū, aut satis
 firmum, aut certum, sed sæpe ex multis collectū, & tū-
 quoque ambiguum, & anceps. Notum est quid Plato-
 ni acciderit, qui cum diligenter hominis propriū red-
 didisse uideretur, bipedem esse & implumē, & defini-
 ret hominē esse animal bipes implume: Diogenes Cy-
 nicus, gallinacū, cui dempserat plumas, in auditorium In suis
 Diogenis in
 Plat. iocus.

illius proficiens: hic est (inquit) homo Platonis. Ergo ut dicimus) nobis proprium, cui hūc locum tribuimus, sit illud, quod quarta huius nominis significatione Porphyrius posuit. Idque siue differentia sit, siue passio, uel suis posita nominibus, uel dicendi circuitu explicata, nō multum refert. Reliqua quæ aliis proprii modis cōprehēsa sunt, inter adiacētia aut actus numerabuntur.

SCHOLIA IN CAP. VIII.

*Differentia
an unguēda
sit proprio.*

Odemque proprii nomine complexus est & differentiam.] Mirum uideri possit, quo modo dicat Rodolphus, differentiam proprii nominis ab Aristotele comprehensam fuisse; cum ille generi eam adiungendam esse confirmet. Verba eius hæc sunt, Πῶσα δὲ πρότασις καὶ τῆς πρόθεσις, ἢ γίνεσθαι, ἢ εἶναι, ἢ ὑποβυθίζεσθαι, ἀλλοῦ. καὶ γὰρ τὴν διαφοράν ἐς ἄσπον γινώσκου, ἢ μὲν τῶ γινώσκου. Omnis, inquit, propositio atq; omne problema, aut genus, aut proprium, aut accidens indicat. Etenim differentia, generalis cū sit, cum genere collocari debet. Non me clam est, esse quid dicant Aristotelem de ea modo differentia loqui: quam nostri isti uocant genericam, qui fortasse dicerent aliquid, si apud Aristotelem scriptum sic foret, καὶ γὰρ τὴν διαφοράν τὴν γινώσκου, ἢ μὲν τῶ γινώσκου, ut repositus articulus leceret hanc ab ea quam specificam nominant. Nunc illud, proprius, ad rem nostram ἐς ἄσπον, plane indicat, nullam distinctionem subesse in uerbis eius. Quamquam illud interim uideo à quibusdam uerti in dubiū, sit ne differentia ulla, quæ cum specie infima conuertatur. Sane Boetius hæc in re uariis est, ut qui in Isagogen Porphyrianam scribens, ait differentiam nunquam de una sola specie prædicari: contra in categoriis Aristotelicis, dicat quædam esse differentias, quæ non nisi de una sola specie prædicentur, quod autem in definitione differentia dicitur, prædicari eam de pluribus differentibus specie, id non ita accipiendum esse, quasi semper fiat, sed quod frequentius. Mihi posterior hæc sententia magis aridet, quam & natura ipsa rerū ueriores esse cōuincit. Etenim si genus unumquodque in species per differentias diuiditur, quis non uideat differentias generis eius, quod proximum infima speciei est cum sua quæque specie oportere conuerti? sed hæc παράγωγα. Illud propius ad rem nostram. Si Aristoteles eo quem citauimus loco, de generali tantum differentia locutus est, cui igitur prædicato subiiciemus eam, quæ specifica dicitur? Alexander Aphroditæus. Quare, inquit, differentia generica dicitur? Quia in substantia eius est de quo prædicatur, quæadmodū & genus, & quod ambo implent ac perficiunt essentiam unius cuiusque eorum quorū sunt pro-

*In cōmentariis
quos
adidit in*

sunt propria: tum etiā quod in pluribus inest & ipsa: & de pluribus spe
cie differentibus prædicatur: neque enim aliud quicquā interest inter
genus & differentiam, nisi quod differentia non prædicatur in quid est. Topica A-
ristot.

Hactenus ille. Ex his utique duæ illæ rationes quæ primo ponuntur lo-
co, de quavis differentia intelligi possunt: Tertiam eo intellectu ego acci-
pio, quo Boetius differentie finitionem, quod si recipiatur, nihil obsta-
bit, quo minus de omni differentia intelligenda sint uerba Aristotelis.
Sed quid hæc ad Rodolphum, qui non generi sed proprio differentiam
ait iunctam esse ab Aristotele? Quid dicemus? An hoc fortassis, quod
continuo ipse, quanquam aliud agens, subiungit, duobus modis differen-
tiam comparari posse: primum generi, atque hac ratione proprie dici dif-
ferentiam, & cum genere coniungendam esse. Deinde speciei suæ, quam
cum genere sumpta constituit: quo pacto non tam differentiā quam pro-
prium appellari debere, ac proinde proprii quoque appellatione cōprehen-
sam. Cui sententiæ suffragatur & ratio. Nam auctore Aristotele ipso,
quicquid conuersim de re prædicatur: id aut definitio est, aut proprium:
differentia conuersim prædicatur de sua specie, & definitio eius non est,
erit itaq; proprium. Fabius tamen Quintilianus lib. 5. eam modo diffe-
rentiam appellat, quæ cum re non conuertitur: quæ autē conuertuntur,
ea propria uocat. ¶ *Vt caluescere homini.* Aristoteles quinto lib. de gene-
ratione animalium, solos uiros scribit caluescere, non etiam fœminas.
¶ *Hic est, inquit, homo Platonius.* Ridet Platonem Cynicus, magis ipse ri-
dendus. Neque enim à Platone implume animal dicitur, quod utcūque
plumis nudatum est, sed cui natura plumas non dedit.

Homo qua
ratiōe à Pla-
tone implu-
me animal
dicatur.

¶ Genus & species, quomodo cum toto & partibus conueniant, quo-
modo rursus distent. Quæ discrimina partium. Quid materia.
Quid forma.

CAPVT IX.

Totum & partes sequuntur, quorum nonnunq̄
cum genere & specie confunduntur nomina,
ut genus totum, species partes uocemus, & diui-
sionem partitionemq; inuicem alteram pro altera acci-
piamus. Sed iam quid inter res interfit quærenti etiam
ipsa distinguenda sunt nomina. Et simile fortasse quid-
dam habent, quod quemadmodum genus species suas
comprehendit, ita totum intra se partes suas complecti-
tur. Sed hoc differunt, quod quemadmodum genus ad
constituendam singularum specierum substantiam ad-
sit oportet: sic totum non singularū partium substantiā

Quomodo
cōueniāt, &
quo rursus
modo discre-
pent genus
& totū, spe-
cies & par-
tes.

constituit. Pleraq; enim, ut interierit totum, permanere tamen possunt. Et contra, Quæadmodum ad cõficiendam totius substãtiam, unamquãq; partiũ est adhiberi necesse: sic ad explendã generis substãtiam, nõ utique unamquãq; speciem adesse natura illius exposcit. Præter hoc quoque, genus de speciebus suis affirmatur, totum de partibus nequaquã. *Caillum.* Quanquã enim & carnis partes, carnem: & ligni, lignum esse dicamus, nõ tamen uel ea caro, uel id lignũ sunt, cuius sunt partes. Acute itaque, ut omnia, & breuiter Quintilianus ista distinxit, ita definiens, Diuisio est pluriũ rerum in singulas: partitio, singularum in partes, discretio. ¶ Partiuũ autem & proinde totius etiam nõ una est ratio. Quædã pertinent ad substãtiã, Quædã ex quantitate nomẽ habent, Quædam uirtutis sunt atq; efficacix cuiusdam. Substãtiæ sunt, ut paries domus est pars, ligna nauis. Quantitatis, ut uis quæ extensa sunt, pedale, bipedale, tripedale & quadrupedale. dicimus enim decempedalis rei partes. & in tempore, præteritũ, instans futurũ. & in numeris, denarii sunt partes, unũ, duo, tria, quatuor. Virtutis autẽ sunt partes, quæadmodũ dicimus plus roboris Achilli fuisse quã Aiaci, & duplo plus luminis soli esse, quã lunæ. Sic quoque animæ quatuor partes facimus, uiuificandi, sentiendi, mouendi, & intelligendi. ¶ Ex uero substãtiæ sunt partes, aliæ de proximo substãtiam cõstituunt, ut sunt materia & forma, qualia sunt in homine corpus & animus, in arbore uita & lignum. quatũ huiusmodi conditio est, ut si qua partium desit, nõ esse res, nõ tueri nomen suum possit. Aliæ ad integritatẽ rei explendam pertinent, quarum nõnullæ deesse rei queant,

Caillum.

Partiuũ diuisio prima.

ut non intercidat, ut pedes, manus, caput, hominis sunt partes. nam pedes aut manus deesse homini possunt, ut quanquam uel mutilus uel mancus, homo tamen sit & dicatur. Atque eæ quidem, ut breuiter dicatur, constitutæ rei sunt partes, illæ cõstituendæ. ¶ Est & alia quædam partium differentia, quòd hæ quidẽ eiusdem sunt generis, quas *ἁπογενῆς* Græci uocant, nos cognatas dicere possumus. Vt partes ligni, omnes sunt lignum: partes lapidis, lapis. Hæ rursus, *ἰσπογενῆς*, hoc est (ut ita dicamus) multigenæ, quæ non in idem genus ueniunt. ut partes domus, ligna & lapides, non sunt domus. partes hominis, carnes, nerui, ossa, quæque sunt istis similes, non sunt homo. ¶ Sed materiam & formam, quæ hæ uel maxime omnium præcipuæ sunt partes, exactius explicare ad physicum pertinuerit. nos satis habebimus, quoniam crebro per os redit mentio earum, quomocunque datur, pingui (quod aiunt) Minerva ipsas indicare. ¶ Materia ergo, est subiectum ex quo aliquid generatur primum, & in quod corrumpitur ultimum. Itaque ipsa nec generari potest, nec corrumpi. Forma, est modus quidam materiæ, quo sibi cõtingit, ut huius uel illius speciei capiat nomen. Volenti igitur scire cuiusmodi res sit materia, hoc pacto proximum fuerit rimari. Demus in exemplum hominem. Semoueamus intellectu animam. Facile id quidem est, quod quotidianæ nos mortis conspectus docet. Difficiliora sunt quæ sequuntur. Separemus tamen intellectu omnem colorem, deinde omnem habitudinem corporis, ut est calor, frigus, durum, molle, & reliqua id genus. Deinde figuram, ut quòd diductos habeat pe-

*Materia
quid sit.*

Forma quid

des, quod distētus in brachia est, quod in caput erectus, Postremo omnē magnitudinis modum mensuramque demamus. Id quod iam reliqui habemus, materia est. ¶ Dices fortasse, nihil uideo relictum, neque tale quicquid concipere possum animo, quod omnibus istis priuatū sit. Dabo ut concipi possit. Est uidere in monumentis operosius extructis, in quibus conditum sit corpus aliquod, tandem temporis diuturnitate nihil præter pulueres terraque remanere, & hoc idem quod homo fuit (ut loquimur) terra est. Certumq; est quiddam ibi esse, quod antè humanitatis habuit in se speciem. idq; ipsum terræ iam faciem habere, & posse ipsum postea quandoque, uel igne excoctum in lapidem durefcere, uel in herbas excultum uirescere, uel aliam quauis naturæ formam accipere. Vides item non colorē, non figurā, non ullam habitudinē corporis, quæ cōspici tangiue possit, eandem, quā prius esse. Ergo perpetuū illud, quod prius homo, postea terra est, in aperto est, nihil esse eorū quæ tangi cerniue possunt: cū hoc māserit, illa cuncta intercederint. Solidū itaq; illud & omnibus iactationibus per mutationibusq; rerū naturæ expositum, ipsum immutatum, est materia uera illa & quā primā uocant. Quod uerō carnē & ossa hominis uocamus materiam, & lapides atque ligna domus, similitudine quadam dicimus. ¶ At forma est in hoc assumpto corpore, quemadmodum cū homo fuit, anima (ex ea enim habuit quod homo erat) ita iam cū mutatum est in terram, id à quo habet quod terra est. Sic & si deinde solidetur in lapidem, id quo lapis est. si in aquā diluatur, id quo aqua erit, erit & forma ipsius. Cerni ita nō possunt, cōcipi tamen posse,

non quidem qualia sunt, sed quòd aliquid sint, in prospecto est: & materiam semper manere, formam uero aliam alia fluctuum in morem continenter propelli, & nouam ab ipsa rebus subinde faciem afferri. ¶ Dicitur & aliter materia, id quod negotio alicui propositum est, circa quod elaborèt: ut materiam infamiæ dicimus impudicitiam, sic & uirtutem materiam laudis: & curarum materiam, & libri, & studiorum dicimus. Sed nos quoque ne nimis longo materiæ tractatu, fastidio materiam præbeamus, pergamus ad reliqua.

SCHOLIA IN CAPVT IX.

Otum & partes sequuntur. ¶ Quo & hunc locum & superiorem illū despecie planius intelligamus, ascribenda uideat uerba Ciceronis in topicis. Ea sic habent, Partitionū autem & diuisionū genus quale esset ostendimus. Sed quid inter se differant, planius dicendum est. In partitione quasi membra sunt: ut corpus, caput, humeri, manus, latera, crura, pedes, &c. In diuisione formæ: quas Græci *μορφα* uocant, nostri, si qui fortè hæc tractant, species appellant, non pessime id quidem, sed inuoluntate, ad mutandos casus in dicendo. Nolim enim, ne si latine quidem dici possit, specierum & speciebus dicere: & sæpe his casibus utendū est. at formis & formarū uelim. Cū autē utroq; uerbo idem significetur, cōmoditatē in dicēdo nō arbitror negligēdā. Et in eodē rursus libro: Formas qui putat idē esse quod partes, confundit artē: & similitudine quadā conturbat, & non satis acute, quæ sunt discernenda, distinguit. Hæc in topicis. Verū is ipse, qui hic tam solícite formas discernit a partibus, in libris de oratore ipse formas seu species, partes appellat. ¶ Acute itaq; ¶ Quintilianus lib. 7. Sit igitur, inquit, ut supra significauī, Diuisionerū plurium in singulas, partitio singularū in partes discretus ordo, & recta quadam collocatio, prioribus sequentia annectens. Et superius lib. 5. de Cicerone loquens: Diuisione autem adiunari, inquit, finitionē docet, eamq; differre a partitione, quòd hæc sit totius in partes, illa generis in formas. ¶ Et in tempore. ¶ Instas præteritū & futurū, mihi ad substantiā tēporis magis quàm ad quantitatem pertinere uidentur. ¶ Materia est subiectum. ¶ Sic in phisicis Aristoteles. ¶ Forma est. ¶ Oppido quā elegāter formā definit. Ut autē satis fiat & rudioribus, explicationis causa trūcus ille ficulus apud Horatiū in exemplū sumatur. Is ergo truncus, quē diu rude & inutile erat lignū, neq; scāni neq; priapi nomen habebat, erat tamen utriusuis harū appellationū capax. Vnde ergo, ut priapus postea diceretur, non scānum nimirum ex delineatione illa quam a fabro acceperat. Atque hæc deli-

neatio, hæc expolitio, hic modus, ita à fabro ei trunco additus, forma illius priapi erat. Eundem in modum, sutor ex eodem corio, uel peronem, uel sandalium, uel cothurnum potest efficere. Quod itaque ad materiam, hoc est, ad corium attinet, nullum ei horum nominū competit, potest autem unūquoduis cōpetere. Qui ergo fit, ut postea opere perfecto, unius tantū, non etiam reliquorū nomen accipiat? Mirum ni ex figura ac modo, eo quē addidit ei corio sutoriatq; hic iam modus, uel peronis, uel cothorni, uel sandalii forma dicitur. Itidem res habet in naturalibus. Quod lignum est fit carbo, fit deinde cinis. Materia eadem, forma diuersa: quā & nomina diuersa sequuntur. Vides ergo opinor, formam esse, à qua res habet, uti huius aut illius speciei nomen accipiat. ¶ *Quod uero carnem.*] Caro, ossa, lapides, ligna, ferrum, aurum, argentum, proprie an similitudine quadam materiae nomen sortiantur, id iam non dispuro. Hoc scio, uisitati esse genus sermonis, ut argenteae patinae materiam dicamus esse argentum: aureae, aurum: stannae stannum: atque item in cæteris. Et quod ad inuentionem pertinet argumentorum, probe in hæc omnia materiae uocabulum competit: quocirca hoc certe loco, quaecunque eius generis sunt, ea hoc nomine nō inepte significari possunt. ¶ *At forma est.*] Quemadmodum hominis, inquit, forma est anima, quippe à qua habet ut homo esse dicatur: ita in hoc assumpto corpore, in puluere inquam hoc, in quem transmutatum iam est corpus humanum, forma esse dicitur id à quo habet, quod aut terra aut puluis est. Quod si contingat eundem hunc puluerem solidari in lapidem, iam priori rursus forma abiecta, illud eius materiae forma esse dicitur, cuius aduentu lapidis nomen acceperit.

Materie nomen quibus competat.

forma est.

¶ De coniugatis & eorum usu.

CAP. X

Coniugata unde habeat nomina.

L Ocorum qui in substantia sunt, postremus, sunt coniugata, quæ nomen istud acceperunt, quod ipsa uocis similitudine sub unum sunt iugū deuincta, ut est sub sapientia sapiens & sapere, & sub iustitia iustus & iuste. Aristoteles istis addidit quæ casus uocauit. Ut sint uerbi causa, cōiugata ea, quæ cū eo conferuntur, ex quo primum denominantur: quemadmodū diximus. Casus uero ea, quæ à primo illo decidētia deriuataque, *cum eo ipso cōponuntur, ut sapiens & sapiēter, iustusq; & iuste, fortis foriter. Nos Ciceronem secuti, quādo tenui admodum limite discretæ sunt ista, coniugata in commune dicemus, quod nō incommode

Casus & coniugata quo distinguantur. * Aut quidā exemplar manu Rodolphi scriptū habere hoc modo:

fieri posse, Aristoteles ipse etiã uidetur sensisse. ¶ Sunt autẽ nonnulla, quorũ coniugata facilius in re intelligas, quã inuenias in nomine, ut uirtutis, ut officii, ut somni. quemadmodum enim à calore calidum, & ab industria industrium dicimus: & in quocunq; calor est, & industria, hunc calidũ & industrium uocamus: sic à uirtute quod deducas nomen non facile sit inuenire. nãque ut à somno somniculosum, & ab officio officiosum, sic à uirtute uirtuosum dici, latine loquẽdi ratio fortasse nõ permiserit. Utque etiam ita loquere, non tamen conueniunt nomina ista nostro instituto, nec enim in quocunq; somnus est, somniculosum: nec qui officium quoduis faciat, officiosum: nec uirtuosum dixeris, qui unã aliquã habet uirtutem. itaq; quod ad argumenti inueniendi rationem pertinet, quærendũ in talibus est nomen, quod nõ idem sonet, sed idem significet. & à uirtute quidem uoces probum, à somno dormientem, ab officio industrium. ¶ Sane loci istius non tam creber est ad argumentandum quã aliorum plerorũq; usus, quando enim à proximo distant coniugata, & non re modo, sed nomine plerũque arctissime iunguntur, ex æquo ferẽ uel nota sunt utraque uel ignota. Fitque, ut frustra altero coniugatorum coneris aduersus eum, qui alterum auerferatur: aut quisquis alterum det, de altero non dubitet. Qui enim negat, quisquis bonus uir est, eum felicem esse: difficulter illi persuaseris hac uia, quod in bonitate sit posita felicitas. tantum enim laboris in utrovis horum sibi approbando sumes: aut quantum assentiat huius parti, consistere in bonitate felicitatem, tantum etiam eadem opera de eo, quod omnis uir bo-

inter se conueniunt, &c. Ceterum deinde (nesciunt quã ob rem) loci mutatum.

Non ita crebrum huius loci esse usum, sed ob id tamen non esse negligentem.

nus felix sit, cōtentionis remittat. Vbi tamen res dederit ut eo uti possimus, nō negligendus erit. Quandoque enim acuminis, quandoq; uirium multum, quandoque utrūq; habebit. Eleganter itaq; apud Terentiū est, Homo sum, humani nihil alienum à me puto. Inspiciendus ergo locus & pertractandus est. Aliquid forte uel ex se ipso, uel quod ad alios locos pertineat, dabit: & quod in altero coniugatorum quærentes nō inuenissemus, illius in altero nos admonebit. Vt qui potentia uel bona uel mala, uel si qua alia insunt perquirere uolet, facilius in nomine potentium & magis ad manum posita consequetur, eorum cū pericula, cautionē, beneuolētiam, inuidiam, uirtutes, scelera, honestos fœdosq; exitus, aliaq; huius cōditionis in utrāque partem spectauerit. Ad definiendū quoq; nonnihil profuerit. Apertius enim utcūque ex sapientis persona & actionibus officijsq; peruideas & eruas quid sit sapiētia, q̄ ex ipso sapientiaē nomine. Sic & amicitia quid sit, ex amicis. & anima quid sit, ex animatis. & cōtrā etiam, si qua uia altera horū cognita tibi fuerint, facile ad altera definienda regrediare. Eorum autem argumentorū, quæ exempla uocant rhetores, nonnullorū uis ex hoc pendet loco. Nam cum dicat quis, uirtutem sufficere ad tuendam felicitatē, idq; probet, quòd in paupertate Curius, in exilio Rutilius, in tormentis Regulus, miseri nō fuerint, ista solum ex eo capiunt uim docendi, quòd in omnibus iis uirtus fuerit, quòdque uiri boni sint habiti. sic si quis regnare malum esse confitmet, doceatque exitu Cyri, Cambysis, Alexandri, Pyrrhi, in prōptu est uidere, hic à regnandi nomine, ad reges orationem esse deflexam.

Ocorum qui in substantia sunt, postremus, sunt coniugata.] Boetius
 L topicorum differentiarum libro. ii. Casus, inquit, est alicuius
 nominis principalis inflexio in aduerbium, ut a iustitia infle-
 ditur iuste. Casus igitur a iustitia id quod dicimus iuste. Coniugata ue-
 ro dicuntur, quæ ab eodem diuerso modo deducta fluxerunt: ut a iusti-
 tia iustum, iustus. Hæc igitur inter se & cum ipsa iustitia coniugata di-
 cuntur. Aristotelis disputatio de coniugatis, etsi obscurissima est, tamen
 huc spectare mihi uidetur: ut quæcunque ab uno aliquo principali nomi-
 ne fluunt, ea omnia una cum nomine illo principali coniugata dicantur,
 ut sapientia, sapiens, sapere, sapienter. Casus uero, sola ea dicantur aduer-
 bia, quæ a nomine aliquo principali descendunt, ut a fortitudine fortiter,
 a prudentia prudenter. Et quia locus Rodolphi, quo Aristotelis sententi-
 am recenset, mihi uidetur corruptior, non inutile fuerit opinor, si ip-
 sa Aristotelis uerba huc ascribamus. Ea secundo topicorum libro sic
 habent, λέγεται δὲ εὐσείχη μὲν τοιαῦτα, εἶεν τὰ δίκαια καὶ τὰ ἀδελφαῖα καὶ τὰ ἀνδρεία, καὶ τὰ ἀνδρεία καὶ τὸ ἀνδρῆος καὶ τὸ ἀνδρῆος. Ομοίως δὲ καὶ τὰ ποικιλικά καὶ φυλακτικὰ
 καὶ εὐσείχη ἰσθμῶν εἶεν, ἢ ἐπὶ φυλακτικὰ ἢ ποικιλικά, εἶεν τὰ ὑγιεινὰ ὑγιῶν, καὶ τὰ
 ἰατρικὰ ἰατρῶν. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, εὐσείχη μὲν εἶεν τὰ τοιαῦ-
 τα ἰσθμῶν γινώσκαι, πᾶσι δὲ, εἶεν τὰ δίκαια καὶ ἀδελφῆα, καὶ ὑγιεινὰ, καὶ ἰατρικῶν,
 καὶ ὅσα τούτων τὸν τρόπον λέγεται, δίκαια δὲ καὶ τὰ κατὰ τὰς πᾶσι εὐσείχη εἶ-
 ναι, εἶεν τὰ μὲν δίκαια τῶν δίκαιου, τὰ ἀδελφῆα τῶν ἀδελφῶν, εὐσείχη δὲ λέγεται
 τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν εὐσείχῃς ἄπαντα, εἶεν δίκαιου, δίκαιος, δίκαιοι, δίκαιως.
 Hoc est: Coniugata portò eiusmodi quadam dicuntur, ut si iusta & ius-
 tus coniugata esse dicantur iustitiæ, fortia autem & fortis fortitudini.
 Itidem uero & quæ uim habent efficiendæ aut conseruandæ rei cuius-
 piam, coniugata sunt rerum earum, quas uel conseruare uel efficere pos-
 sunt quomodo ea, quæ sanitatē efficiunt aut conseruant, coniugata sunt
 sanitatis: & quæ bonum corporis habitum, illius ipsius habitus coniu-
 gata dicuntur, in aliisque eodem modo. quare coniugata quidem eiusmodi
 dici solet. Casus autē, ut iuste, fortiter, saubriter, & euectice, & quæ-
 cunque ad eundem dicuntur modum. Quamquam & casus ipsi coniuga-
 ta esse uidentur, ut iuste ad iustitiam, ad fortitudinem fortiter, siquidē
 coniugata dicuntur omnia ea, quæcunque sub eandem coniugationem
 cadunt: ut iustitia, iustus, iustum, iuste. ¶ Nos Ciceroem secuti.] Is in to-
 picis scribit hoc modo: Coniugata dicuntur, quæ sunt ex uerbis generis
 eiusdem. Eiusdem autem generis uerba, sunt quæ orta ab uno, uarie com-
 mutantur ut sapiens, sapienter, sapientia. Hæc uerborum coniugatio
 εὐσείχη dicitur, ex qua huiusmodi est argumentum, Si compascuus ager
 est, ius est compascere, ¶ Sunt autem nonnulla.] At eiusmodi quoddam
 discrimen esse coniugatorum, quale nostri hodie dialectici afferunt in-
 ter ea quæ dicuntur denominatiua: quorum alia significatione sola, alia
 sola uoce, alia tam uoce quàm significatione, denominatiua uocant.

* ἰουκτινῶς

Sane loci istius.] Quam rarus sit usus loci huius, facile perspicitur ex verbis Quintiliani, apud quem quinto institutionum libro sic legis: His illud adiacere ridiculum putarem, nisi eo Cicero uteretur, quod coniugatum uocant. Ut eos qui rem iustam faciant, iuste facere: quod certe non eget probatione. ¶ *Vbi tamen res dederit, ut eo uti possimus.*] Sic Cicero eo usus est quinto libro de finibus: Paupertas si malum est, mendicium non malum esse non potest, quamuis sit sapiens. Rursus: Dolere malum: in cruce qui angitur, beatus esse non potest. Et secundo de oratore: Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moueri, cum Q. Metellum tam pie lugere uideatis. *Ibidem:* Lucili pecus hoc non est sed liberum: quia enim libet pascat. Quamquam postremum hoc non inepte dici uideatur a nomine. ¶ *Eorum autem argumentorum.*] De his Fabius libro quinto cap. undecimo. ¶ *In paupertate Curii.*] Alludit ad locum Senecae in libro de providentia, ubi de fortuna ille loquens: Contumacissimum quemque (inquit) & rectissimum aggreditur, aduersus quem suam uim intendat, ignemque experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo &c. De paupertate M. Curii, lege Valerium Maximum, libro quarto, cap. tertio ¶ *In exilio Rutilii.*] Hic et si uir erat innocentiae summae, tamen cum a publicanorum iniuria Aetiam defendisset, inuisi equestri ordini, penes quem tum iudicia erant, Smyrnam in exilium missus est. Vnde cum reuocaretur postea a uictore Sylla, maluit in exilio innocens mori, quam eo unde inique eiectus erat reuerti. Meminit eius rei praeter alios Cicero libro de oratore primo, & tertio libro de natura deorum. Item Fabius Quintilianus lib. undecimo, & in epitome Liuiana L. Elocus. ¶ *In tormentis Regulus.*] Haec historia elegantissime explicatur apud Gellium, libro sexti capite quarto. ¶ *Cyri.*] Hunc quo modo Sarmatae uicerint occiderintque, & caput eius Regina Thomiris in utrem humano sanguine plenum immerlerit, primo historiarum libro narrat Herodotus. ¶ *Cambyfes.*] Hic quem admodum regno a Magis occupato, Aebatanis Syriae urbe decesserit, idem Herodotus refert libro quarto. ¶ *Alexander.*] Hunc post euersum regnum Persarum, Babylone die extremum obiisse scribunt historiographi. Fuerunt qui tradiderint Aristotelem Antipatro id consilium dedisse, ut Alexandrum ueneno de medio tolleret, idque uenenum fuisse Aristotelis ingenio dignum, nepe aqua quamdam gelidissimam ex Nonacriae petra sudantem: praeter nimio frigore, nulla alia re quam equina ungula potuerit contineri. Sed de his plura apud Plutarchum. ¶ *Pyrrhi.*] Is Argiuorum urbem incautus cum exercitu ingressus, cum recipere sese in castra uellet, muliercula quaedam superiori loco tegulam capiti eius ita iniecit, ut tenebris ante oculos obortis ex equo delaberetur: continuoque a milite quodam Antigoni, cui Zopyron nomen erat, occisus est. author Plutarchus.

DE LOCIS IIS QUI CIRCA SUBSTANTIAM REI ESSE DICUNTUR.

¶ Quid adiacens, quæ adiacentium diuersitas, quæ quibus
maxime insint rebus

CAPVT XI.

Irca substantiã diximus esse adiacentia & actus.

Adiacentia.

C Adiacens uocamus modũ rei inexistentẽ, quo ali-
quid aliud q̄ secundũ substantiæ suæ denomi-
nationẽ uocatur. Vt prudẽtia est modus quidã hominis.
cum enim interrogas, cuiusmodi uir sit Cato: recte re-
spondeas, prudens. Itaque capit ex prudẽtia nomẽ aliud
quoddã q̄ substantiæ suæ. neque enim Cato à substantia
sua prudens, sed homo uocatur. ¶ Multiplex est hic lo-
cus, uariosq; flexus habet. In summa quidẽ omnia, quæ
adiacẽt rebus, aut sensibus cõprehenduntur, aut cogno-
scuntur intellectu. Sensu cõprehẽduntur, primũ cõmu-
nia illa plurium sensuũ. Multitudo, id est numeri omnes. *Adiacentiũ
diuisio pri-
ma.*
Magnitudo, quæ tribus in reb⁹ posita est, in lógitudine,
latitudine & crassitudine. *Quæ perẽi
pianur sen-
su.*
Figura, cuiusmodi est planũ,
iniquũ, rectum, curuum, triangulum, quadrágulum, cir-
culare, & reliqua id genus. Comprehenditur & motus:
sed hic alterius loci est, ad actus enim pertinet. Deinde
quæ singulorũ sensuũ sunt propria, Vt uisus lucidum,
obscurum, perspicuum, opacum, coloratum: auditus, sõ-
nus: gustus, sapor: olfactus, odor: tactus, calidum, frigi-
dum, humidum, siccum, durum, molle, asperum, læue,
& reliqua quæ tactu percipiũtur. Hæc sunt semina om-
nis nostræ sciẽtiæ, hæc omnis humanorum ingenio-
rum iactatio. Ex iis uarie coniunctis coagmentatisque,
omnium rerũ species, multitudinẽ, uarietatẽque discre-
uimus. Itaque dubitet quis, querela ne dignius sit tam in
arcto humani ingenii uim esse conclusam, an potius ad
miratione, quòd tam exiguis initiis ad tantam rerum in-
uestigationem, licet dubiam, licet incertam, ad inuesti-

gationem tamen potuerit peruenire. ¶ Intellectu uero comprehenduntur, quæcunque ex istis animus, agitatione mentis, colligit atque decerpit. Vt in magnete colorem quidem & figurâ uidemus: uim qua ad se ferrû rapit, intellectu deprehendimus. Sic in hæmatite, sic in smaragdo, alterius ruborem, alterius uirorem oculis est cognoscere. causam autem qua hic impuditiæ impatiens est, ille sanguinem sistit, mens sola perspexit. Velocem esse cursum uisu quidem diuidices: uelocitatem in quiescente nõ nisi intellectu, uel ex cursu quæ uidisti, uel ex membrorum argutia agilitateque colligas. Sic robur etiã in eo qui nihil ferat: sic reliqua. ¶ Adiacetiũ quædã natiua sunt, quædã parantur & accedunt. Natiua sũt, ut in igne calor, in aqua humor, in terra siccitas. Accedentia sunt, qualia in aqua calor, cum igni adhibetur: rigor, cum uehemẽtius perfrigit: in cera liquor cum funditur. ¶ Quæ accedunt autem, eorum quædã facile dimouentur ab eo, in quo sunt. Vt ruborem ex pudore cõtractum, pallorem ex metu, cõtinuo ubi causæ defierint etiam deficere uideas. Quædam uero difficulter auferuntur, qualia sunt, quæ uel in aliquod, quod natura capax sit eorum, ueniunt: ut additus nonnullis rebus uel color uel sapor, & in nõnullis animis pauor semel acceptus, uel amor, uel odium, nõ nisi morte finitur. qualia etiam quæ longo usu exercitioque uerterunt in consuetudinem, ut sunt studia & artes humanæ, & animi motus, qui crebro repetiti, prope in naturam transeunt.

Secunda diuisio adiacetiũ.

Subdiuisio eorum quæ accedunt.

Natiua adiacetiũ quibus potissimũ insint.

Sed natiuorum, cum in omnibus rebus, tum præcipuus est in eis quæ sensus sunt expertia locus. Qualis est uis quædam tuendi conseruandique sui, tum aliud ali-

quid

quid simile sibi efficiendi, Ut ignis calore, aqua se frige
 re tuetur, terra duritie resistit, aer liquiditate clabitur. Iá
 cuncta aliquid gignere simile nituntur, ut ignis ignem,
 aqua aquam, in herbis arboribusque fruges sunt & fru-
 ctus producendarum aliarum semina. Iam in lapidibus
 gemmisq; iam in reliquis omnibus, quæcunque terra
 marique nascuntur, uaria potestas, noxia reliquis rebus,
 uel salutatis, pro cuiusque naturæ diuersitate. Sic in ani-
 malibus, alia ad corpus pertinent, alia ad animam. Ad
 corpus, ut fœcunditas, ut prosperior naturæ ualetudo,
 robur, uelocitas, pulchritudo cõtrariaque istis. Ad ani-
 mam, sentiendi memorandique uis, feritas, mansuetu-
 do, docilitas, indocilitas, astus, fœcordia, istisq; similia.
 Natiua enim est quædam hæc omnibus adiacens uis,
 qua cuncta in destinatum debitumque naturæ suæ fe-
 runtur opus. Neque enim author ille rerum segne quic-
 quã aut sine usu esse uoluit: sed tanquã in prudentis pa-
 tris familiãs domo, cuncta ut essent in officio effecit.

¶ Accedunt & eis quæ sensuum expertia sunt multa,
 plura tamen animalibus, quoniam naturæ uigore in
 plures se conatus attollentia, in plura incurrant oppor-
 tet. Ergo in corpore est ægritudo & sanitas, & melior
 deteriorq; habitudo, fames, sitis, faties, sônus, uigilia, &
 meditatioe parata uelocitas, & usu robur firmatũ, & cul-
 tu decor additus. In anima, ut in equo, institutio formã
 di gradus ad certũ numerũ, in cane uenatio: & in reli-
 quis animalibus, quæcunque uel homine monstrãte, uel
 rerum usu percipiunt. Nam & efferatiora quædã fiunt
 usu, quædã cõtrã mansuescũt, & uitare pericula, & insi-
 dias struere cõsuetudine addiscũt. Homo quoniã ma-

Quibus po-
 tissimum in-
 sint adiacẽ-
 tia ea, quæ
 forinsecus
 accedunt.

xime (ut dici solet) animus est, maxime quoque hac parte cōspicitur: ergo prima ferè in eo peruidentur animi affectiones, ira, amor, metus, spes, gaudiū, dolor, inuidia, misericordia, & reliqua. Et ista quidem nonnunquā sic intelligi possunt, ut sint natia. Quoniā plerique, alius ad aliud istorum, naturæ instinctu sunt propensiores. Quandoque ut sint usu parata. Cuiuscūque enim istorum frequentius regēdū se quis auferendumque permiserit, id totum demū occupat hominem, iurisque sui facit: & sequitur illa quam Græci, nostrorum nonnulli uerbum è uerbo habitum: qui optime fortasse consuetudinem dicunt. Tum etiam accipiuntur ista, ut sint temporaria & ueloces quaedā animi affectiones. Ut dicimus permotione aliqua efferbuisse quē ira, metu trepidasse, amore exarsisse. Itaque pro hac diuersitate, haud difficile fuerit discernere, quorsum, id est, in quod adiacenti um genus, oporteat ista conferri. Post ista sunt quæ ratione duce consequimur, ut sunt artes omnes hominū. Quarum alia ad solam pertinet rerum cognitionem, alia ad actionem. Ad cognitionem pertinent, quæ naturam rerū qualitatesque & causas omnium, quæ terra, mari, cæloque fiunt, scrutantur: quæque, differendi emendate, credibiliter, polite, rationem tradunt. Actionis artes sunt, quæ uel ea docent, quibus corpus tuemur, ut est agricultura, ut militia, ut mercatura, & fabriles omnes, & manuarie (ut ita dicamus) artes. Vel ea tradunt, quibus emendatur animus, & mores hominum, uitaque formatur. Nec ipsæ solum artes huc referuntur, sed etiam quæ hauriuntur ex eis uirtutes, prudentia, religio, pietas, benenolentia, iustitia, tolerantia, magnanimitas, tempe-

rantia, modestia, benignitas, & quæcūque aliæ sunt, quibus legitime nos & secundum rectæ rationis præscriptum, tales aduersum deū, homines, nosque ipsos quales ius fasque est esse, præbemus. ¶ Vt ergo cuncta quæ si in summâ redigamus, Adiacētia quæcunque ad rationis intelligendiq; uim pertinent, in solo homine quæruntur. Sensus, & mouendi uis, & quæcūque circa ea sunt, in omnibus spectantur animalibus: A lirescere, firmari, cōsumi, cōmunia sunt omniū uiuentiū. Nā quæ corpori insunt, in omnibus reliquis, quæ uideri tāq; possunt, est inuenire. Et horum, quædam natiua sunt rebus, quæ perpetuo insunt ipsis: quædam diurnitate firmantur, quædam permutantur subinde, & uelut in diem eunt atque redeunt. Horum omnium, alia sensu, alia intellectu comprehenduntur. non quod quicquid sentitur, nō & intelligatur etiam: aut quicquam in intellectu sit, quod nō aliqua uia ad ipsum sit per sensus profectum. sed quod alia sunt quæ prima sese nobis cognoscenda offerunt, uiamque mentis, per sensus aperiunt: alia uero intellectus ex iis ipsis colliguntur. Ita alia ei ad quod primum hæc ei ad quod potissimum pertinet, attribuere uisum est.

Dictorum
epilogus.

SCHOLIA IN CAPVT XI.

Diacens uocamus.] Adiacentium uocabulo ea ferè complectitur Rodolphus, quæ quantitates qualitatesque ab Aristotele in categoriis dicuntur, quatenus hæc ad sua referuntur subiecta, alio nāque relata, alia sortiuntur & nomina. Verbi causa, Virtus relata ad animū, adiacens est: eadē eū ad felicitatē refertur, de numero est destinator: cum ad uitium, repugnans: eū ad iustitiā & temperatiā, genus: cū ad habitum animi, species. ¶ *Multiplex est hoc locus.*] Duas ponit in summa diuisiones adiacentiū. Nā principio, adiacentia omnia, aut percipiuntur sensu, aut intellectu comprehenduntur. Deinde, quædam eorum natiua sunt, quædam forinsecus accedunt. Partes diuisionis utriusque, partim Rodolphus ipse satis dilucide explicat, partim nos suo quaque loco

Exemplum

A diacētū
diuersitas.

explicaturi sumus. ¶ *Sensu comprehenduntur.*] Duo genera Aristoteles facit eorum, quæ comprehenduntur sensu, alia enim sentiri secundum se, alia secundum accidens. Secundum se ea sentiri dicuntur, quæ ipsa in causa sunt, cur sensu percipiantur. ut color visu, sapor gustu, olfactu odor. Secundum accidens, quæ nõ sua sed alterius cuiuspiam gratia sensu cõprehenduntur, quemadmodũ homo, uocis modo quam facit gratia audiri potest: & cur uideatur, in causa est color. Rodolphus de priori tantum genere loquitur, quorum eiusmodi rursus discriminẽ est, ut partim communia, partim propria dicantur. Communia sunt, quæ pluribus comprehendensensibus possunt, ut magnitudo, numerus, quies, motus, figura. Propria, quæ singulis modo sensibus cognoscuntur, ut color visu, sonus auditu, olfactu odor, sapor gustu, tactu frigidum, calidũ, humidũ, siccum, quæque alia eius generis sunt. ¶ *Hæc sunt semina.*] Aristoteleẽ authorem secutus hoc dicit, qui putat omnem cognitionem nostram oriã a sensibus. ¶ *In magnete.*] De hoc Plinius lib. 36. capite. 16, Nomen ab inuentore habet ¶ *In hæmatite Gemma est,* nomen à uirtute atque effectu habens nempe à sistendo sanguine, *µα* enim Græcis sanguinem esse nemo ignorat. Plinius lib. trigesimo septimo, cap. decimo. ¶ *In smaragdo.*] Et huius gemmæ mētio fit apud Pliniũ, libro eodẽ, capite septimo. ¶ *Quædam natiua.*] Natiua adiacentia sunt, quæ intrinsecus ex ipsa re oriuntur, uelutique innata sunt. Accedere dicuntur ea, quæ extrinsecus in rem cadunt. Verbi causa, Sunt quibus natura corpus tam firmum ac patiens dedit, ut laborem, inediã, frigus, aliaque id genus facile ferre possint. Sunt rursus, quibus etsi natura id largita non est, longa tamen exercitatione ac consuetudine id assequuntur, ut & ipsi ad toleranda ea quæ dixi, idonei euadant. Hæc ergo corporis patientia ac firmitudo, in prioribus quidẽ illis natiuum est adiacens, posterioribus uero accedit. ¶ *Quæ accedunt autem, eorum quidam facile dimouentur & cetera.*] Ad hæc plene intelligenda, plurimum momẽti attuleriat ea, quæ de qualitate in categoriis tradit Aristoteles. ¶ *In consuetudinem.*] Ita interpretatur, quã Græci *ἕξις*, Latinorum quidem habitum uocant. Cicero cum alibi tum secundo de oratore, & secutus hunc Quintilianus, consuetudinẽ nominãt. ¶ *Qualis est uis quædam tuendi.*] Non hoc accipiendum, quasi hæc solis intint illis quæ sensu carent: sed quod in illis nihil insit hisce præstantius. A loqui & in animantibus quoque ea reperiã uel Cicero in officiis docet: Principio (inquiens) generi animantium omni est à natura attributum, ut se, uitam, corpusque tueatur: declinetque ea quæ ei nocitura uideantur: quæque sint ad uiuendum necessaria inquirat & paret: ut passum, ut laubula, ut alia eiusdem generis. Commune autem animantiũ omnium est, coniunctionis appetitus, procreandi causa, & cura quædam eorum quæ procreata sunt. ¶ *Iam in lapidibus gemmisque.*] Eiusmodi miraculorum plenus est Plinius. ¶ *Ut essent in officio.*] Ut nusquã desiderẽt, ut officio suo fungerentur. ¶ *Ergo prima ferẽ.*] Triplicia adiacentia tribuit

buit animo hominis: affectiones, artes, uirtutes. ¶ *Et ista quidem.*] Affectiones ait trifariam considerari posse: ut natiuas, ut usu atque exercitatione quasitas, ut temporarias momentaneasque qualdā animi motiones, quæ ut repente adueniunt, ita abeunt quoque subito ac recedunt. Id apud Aristotelem dicere liceat hoc modo: hæc interim in secunda, interim in prima, interim in tertia esse specie qualitatis. Porro Boetius in categorias Aristotelis scribens, ait nō esse absurdū, si res eadē, diuersis considerata modis, diuersis itē generibus subiiciatur. ne quid obturbent hic isti, qui inter omnia ea quæ sub diuersa genera cadunt, realē nescio quā subesse aiunt distinctionem. Quia in parte erroris conuergere eos poterat uel Thomas ille Aquinas, qui figuras & patibiles qualitates, prout uarie considerantur, modo ad primū, modo ad tertiuū, aut quartū genus qualitatum pertinere existimat. Verū hæc non perinde aridebunt scio Dominico de Flandria: quare ne is nobis negotiū facessat, & in sua arena imparatos adoriatur, his missis, cætera persequamur. ¶ *Regendum auferendumque.*] Id eum fit, cum ad eō nobis affectus dominantur, ut quocumque impulerint illi, uel nolentes sequi cogamur. Sanē initio non difficillimū est obuiam ire affectibus, at postquā temel ac iterum tertioque illis fueris obsecutus, tantas interim colligunt uires, ut inuitum quoque ac renitentem quoquo uersus impellant. ¶ *Quarum alie.*] Actium, inquit, alie cognitiuæ sunt, alie actiuæ. Cognitiuæ sunt, quarum finis cognitio est. ut sunt quas physicas uocant ac mathematicas, quæque sermonis artificium doceant, ut grāmatica, rhetorica, & dialectica. Actiuæ, quarum finis est actio, ut sunt quæ partim mechanicæ, partim morales dicuntur. Sed de his rursus libri sequentis cap. secūdo & nono. Quintilianus secūdi institutorum libri capite decimonono, tria artium genera facit, inspectiuum, administratiuum, & effectiuum. τὸ θεωρητικόν, τὸ πρακτικόν, καὶ τὸ ποιητικόν.

Affectiones
triplex con-
sideratio.

An species
eadem possit
diuersis sub
esse generi-
bus.

Dominicus
de Flādia.

Artium di-
uersitas.

¶ *Actuum nomen quid hic designet, quomodo diuidatur, & quanta huius loci commoditas.* CAPVT XII.

B adiacentibus oriuntur actus. unumquodque enim pro modo naturæ suæ, utq; aliter aliterque affectum est, agit. Actus autem in præsentia nō ita accipiendus est ut à passione distinguatur: sed ut sit actus, id quocumque aliquo modo exerceri afficique dicimur. Ita & timere, & dolere, & ægrotare, quiescere etiam & uacare, nobis actus erunt. omnia enim, cū actus rei scrutamur, uenient considerata, & argumenti aliquid in hanc illamve partem dabunt. ¶ Possumus (si

Actus quid

*Diuisio a-
ctui prima*

*Diuisio a-
ctui prima*

*Altera co-
rundem di-
uisio.*

*Diuisio ter-
tia.*

*Diuisio ter-
tia.*

Obiectio.

Dilutio.

uidetur) actus pro adiacentium, è quibus nascuntur, uarietate distinguere, Vt sint alii qui proueniāt ex natiuis, ut in igne calere, lucere in sole, in animali pasci, moueri, natate, uolare, dormire, ingredi, uigilare. Alii, qui à consuetudine firmatis ueniant, ut scribere, orare, mederi, iaculari, gubernare. Alii, qui ex subitis prodeant affectionibus, & breui momento prætereuntibus, ut rubere ex pudore, ex metu cõcuti, ex lætitia gestire. ¶ Sunt etiam qui nihil efficiunt, sed intra se cõsumuntur: ut sunt currere, ambulare, uolare, uidere, audire, intelligere. Quidam, qui præter seipso opus absoluunt: ut ædificare, domum efficit: texere, pannum: scribere, literas. ¶ Et hi quidem, qui nihil extra se efficiunt, alii quidem propter finem aliquem fiunt. Vt qui ambulat, uel idcirco id facit, ut aliquo perueniat, uel sanitatis causa. qui uidet, ut aliquid percipiat. qui dormit, ut lassitudinẽ ponat. Alii, uel carent fine, uel in prospecto non habent. Vt gaudere plane caret fine. nemo enim est, qui quem in usum gaudeat, dicere possit, nisi ut gaudeat. Sic etiam dolere, ægrotare, metuere, sperare, irasci. Si quem enim interroges, quẽ in usum irascatur, in nullum dicat: sed quia iniuria prouocatus sit, facere aliter non posse. Sic etiã qui amat. Quanquam hic fortasse possit dicere, finem sibi esse, potiri re cõpita: & irascens ita dicat, finem sibi esse uindictam. Verum hi forte fines sunt eorum, qui amore atq; ira perciti agunt. Amoris certe & iræ non sunt fines: cū utrunq; assequi & cõmodius fortasse possent, ut nõ amore & ira sese torquerent. Incõsultus est enim omnis animi subitus affectus: & ad eam partem animi pertinent, quæ rationis est expers: neque prospicere fi-

nem possunt. ¶ Et alii quidem ex præteritis nascuntur Dinifio
quarta.
tantū, uel præsentibus. Alii etsi orientur ex futuris, &
partem aliquam percipiant futuri: nō tamen ut fiant il-
la, sic afficimur: sed quia illa uentura arbitramur, concu-
timur animo & consistere nequimus. Quod in timore
apertius est & inuidia. Quæ tamē certum est eiusdem
naturæ & conditionis esse, quæ reliquos omnes. Causa
huius est, quoniam ista agēdi uoce passionem significat
¶ Omnis autem actio (nō illa quam nos iam communi
uocabulo actum dicimus, sed ea, quæ proprie physicis
hoc nomine signatur) finem aliquem respicit, propter
quē suscipitur ipsa. Isq; finis, uel res ea est, quæ patitur,
uel circa ipsam est. Patiens autem nō ad aliud, quatenus
patiens est, sed ad agens respectat. Itaq; finē habere non
potest. Neq; enim agens ei finis est, cū ipsum sit agentis
finis. Nisi forte ea sit reicōditio, ut id quod patitur, actio-
ne aliqua in agens recurrat. Vt nauē fabricanti qua ipse
sit nauigaturus, finis primū quidem nauigatoris est nau-
uis. Deinde rursus, quia nauis portat tueturque ipsum
qui fabricatus est, ipse inuicē finis est nauis. Hoc enim
pactō fieri potest, ut agens atque patiens uicissim alte-
rum alteri finis fiant, cum proinde utrūque agat atque
patiat. Sed, uel scrupulosiora fortasse sunt ista, uel nō
ita multum præsentis rerum tractatui necessaria. Illud
annotandum uidetur, quædam nomina agendi faciem
habere, cum reuera adiacentia sint. Quædam contra,
adiacentium uoce actum significant. Neque enim ca-
lere, & albere aliud sunt, quàm calidum esse, & album:
quæ certum est esse adiacentia. Sic, & scire, & cogno-
scere, & quiescere. Ac ediuerso, cursus currendi actum,

& sermo locutionem, & locutio loquendi actum significat. Quod igitur proprie actus est, id oportet, ut sit in quadam agitatione, hoc quod Graeci *κίνησις* uocant, positum, id est, ut uel fieri aliquid, aut perire, uel item augeri, aut diminui, uel qualitatum alteratione permutari, uel in transpositione aliqua lociq; commutatione intelligatur. Quod enim in uno fixoq; gradu consistit, certum est nequaquam agi posse. ¶ Magno usui sunt hi loci eis, qui de rerum proprietate naturaque differunt. Utque etiam de aliis differatur, plurimum tamen fidei parant ducta hinc; hoc est ex interioribus rerum penetralibus argumenta, atq; e natura eorum (de quibus oratio est) deprompta. Aut haec enim rerum natura est, aut si qua alia est, ignotam nobis esse (nisi me tamen caligo ingenii mei fallit) fatendum est. Haec enim fere uidentur esse illa, quae mentis humanae possit complecti uis. Reliqua, ut intra altiores rerum naturae sinus recondita, aut ignoramus, aut ex istorum comparatione, magis quid non sint dicere, quam quid sint comprehendere ualemus.

Vsus adiacentium & actuum.

SCHOLIA IN CAPVT XII.

Ad adiacentibus. ¶ Principio quid sit actus definit. Deinde quatuor affert actuum diuisiones, atque discrimina. Hinc tres notatiuncula subiiciuntur. Postremo, quanta sit, uel huius, uel praecedentis loci comoditas, explicatur. ¶ Finis. Actus hic dicitur illud, quocumque aliquo modo affici, exerceri que dicimur. ¶ Prima diuisio. Actus partim a naturis adiacentibus oriuntur, partim ex his proueniunt adiacentibus, quae usu consuetudineq; firmantur, partim ex subitis illis momentaneisque animi corporisue affectionibus. Diuisio secunda. Actuum alii operis aliquid extra sese efficiunt, ut texere, aedificare, alii intra se consumuntur, ut currere, ambulare. Tertia. Eorum actuum qui nihil extra se operis efficiunt, quidam propter certum aliquem finem, quidam nullum definitum finem habent. Quarta. Actuum eorum qui definitum finem non habent, alii ex praeteritis, ac praesentibus causis oriuntur, alii ex futuris. ¶ Notatio prima. Omnis actio proprie dicta, finem aliquem spectat, passio nunquam. Secunda.

Secūda. Sunt quæ ex figura uerbi actus esse uideantur, cum reuera sint
 adiacentia. Quædam rursus adiacentia, cum sint actus. Tertia. Omnis
 actio proprie dicta, in motu, atque agitatione quadam est posita. Quæ se-
 quuntur, ea per se satis aperta sunt. ¶ Et ad eam animi partem pertinent.] *Animi par-
 tes tres.*
 Philosophi, tres faciunt animi partes, rationem, irascentiam, & cupidita-
 tem. Quæ de re ita Apuleius in libello qui inscribitur de dogmate Plato-
 nis, At enim cum tres partes animi dicat esse: rationabilem, id est men-
 tis optimam portionem, hanc ait capitis arcem tenere: irascentiam uerbò
 procul à ratione ad domicilium cordis deductam esse, obsequi eam, & re-
 spondere in loco sapientia: cupidinem, atque appetitus, postremam por-
 tionem, infernas abdominis sedes obtinere, ut popinas quasdam, & la-
 trinarum latebras, diuersoria nequitia, atque luxuriæ. Hactenus Apu-
 leius. Porro illud leuiculum, uerba hæc, pertinent, & possunt, ad sensum
 magis eorum quæ præcedunt, quàm ad uerba referri. ¶ Quoniam ista agen-
 di uoce passionem significant.] Monent dialectici, quædam esse uerba, quæ cū
 actiui sint generis, tamē reuera passionem significant, ut timere, metue-
 re, inuidere, audire, gustare, ridere. Cuius rei & Priscianus meminit.
 ¶ Neque enim calere.] Quid? calere ergo actus non est? Atqui tu id uer-
 bum Rodolphe paulo superius in hoc albo recēsuisti, cum ageres de acti-
 bus iis, qui ex natiuis adiacentibus proueniunt. Quid dicemus? An hoc
 fortassis, Rodolphum superius ad solam respexisse uocem, hic rem signi-
 ficatam magis quàm uocem spectasse? Quamquam & hic unus uideri po-
 test ex locis illis, de quibus sumus dicturi postea: quos si recognouisset
 Rodolphus, emendatiores profecto in lucem exissent. ¶ Id oportet ut sit
 in quadam agitatione, hoc quod Græci *ἰρταλῆξαι* uocant, positum.] Longum sit *ἰρταλῆξαι.*
 recensere, quàm diuersa super nomine *ἰρταλῆξαι* scripserint authores: dū
 principio illud in dubium uertitur, *ἰρταλῆξαι* scribi debeat per τ lite-
 ram, an *ἰρταλῆξαι* per Α. quorum posterius hoc continuatam quandam ac
 perennem significat motionem: illud prius, uerbum ē uerbo perfecti habi-
 tiam. Prior lectio arridet pluribus, ut uidere est apud Budæum, quam &
 Plutarchus secutus uidetur, cum in placitis philosophorum sic ait: Ari-
 stoteles *ἰρταλῆξαι πρῶτην σάματ' φυσικῆ, ὀργανικῆ, συνάματ' ἰσχυρῆ, τὴν
 Αἰ ἰρταλῆξαι ἀκρωτῆρον ἀπὸ τῆς ἰρταλῆξαι.* Hoc est, quemadmodum interpre-
 tatur Budæus: Aristoteles animam censet esse entelechiam primam cor-
 poris naturalis, potentia instrumenti uitæ habentis. Entelechiam, au-
 tem, id est, uerbum ex uerbo perfecti habi-
 tiam, pro efficientia intelligere
 oportet. Hæc Plutarchus. Cicero posteriorem lectionem in Tusculan-
 nis secutus est, cuius sententiam pro uiribus defendunt Philippus Bero-
 aldus, & Angelus Politianus. Vt rectius sentiant, uiderit deus aliquis. Ro-
 dolphus ad Ciceronis propius quàm aliorum sententiam accedere
 mihi uidetur: neque tam alludere ad locum eum qui est primo libro de
 anima: quàm qui est tertio physicorum, ubi motum quoque *ἰρταλῆξαι*
 esse ait Aristoteles. Lucianus ludens more suo, quodam in loco ait, eam

quæ prius dicta fuit *ὑποκείμενα*, post *ὑποκείμενα* dici cœpisse, & in locū *τεῦ* *ἁποκείνου* *προχθῆ*, id est successisse *τῷ*. Budæus ait *ὑποκείμενα* dici quasi *τεῦ* *ὑποκείνου* *προχθῆ*, id est perfecti corporis comprehensionem quæ etymologia, an quemadmodum probe quadrat animæ, ita motibus quoque conveniat, secum expendat lector. Sanè Aristoteles utrobique eodem nomine usus est.

¶ *Subiecti uocabulum quot modis accipitur, quomodo hic eo utendum & obiecta sensuum proprie subiecta non esse.* CAPVT XIII.

Subiecti uocabulū quot habeat significationes.

Subiecti nomen, in uarias significationes ductū est. Dicimus enim subiectū (unde origo est nomini) id quod iactum est sub aliud. Vnde inquit Poeta, Pedibusque rotarum Subiiciūt lapsus. Item per translationem, Parcere subiectis & debellare superbos. Iam in pronuntiatis subiectum est. de quo aliquid dicitur. ut cū dicimus, homo est animal, homo est subiectum. Sic etiam subiectum, in quo est aliquid. ut prudentiæ subiectum hominem dicimus, & subiectum formæ materiam. Dicimus etiam id, circa quod tractatus actioque rei cuiuspiam uersatur. sic subiectum uisus, colorem dicimus: subiecta artium, ea quæ præcipue sibi considerata sumpturunt. Dicitur & aliter, octo enim significationes fecere, sed quo modo uel plures fieri possent, & quæ omnes recidant in eas quas diximus. In præsentia autem nobis sit subiectum, adiacentium quidem id, cui aliquid inest: actuum uero, & istud ipsum, & illud etiam quod actioni alicuius est obiectum. Illi namque actus, qui aliquid extra se efficiunt, necesse est habeant subiectum ex quo proficiantur. deinde aliud, quod expositum sit ipsis & in quod tendant: ut calefcere, primum oportet in igne esse, is enim est qui calefacit. Deinde nisi sit aliquid in quod explicet uim suam, & in quo efficiat calorem, non poterit calefacere. Agentium enim actus (inquit Aristoteles) in patiente sunt accom-

Quid hic subiectum.

modato. ¶ Sentiendi autem & intelligēdi, ea quæ obiecta dicuntur, non sunt forte nisi nominis similitudine subiecta. Sentiendi enim subiecta, efficientia uerius dicentur. Color enim, per aera perspicuum, inuisibilibus quibusdam simulacris, & imaginem ipsius perferentibus, sparsus, ubi incurrerit in oculū, ferit ipsum, & ad uidendum excitat. Sic sonus auditū mouet, & odor olfactum. & reliqua quæ sentiuntur, ubi partem illam corporis nostri, qua percipi possunt, attigerunt, euocāt animæ uim, quæ per eam se partem exierit, & ad se apprehendenda impellūt. Quæ mens nostra deinde accepta à sensibus, cognoscit primū, deinde uarie multipliciterque cōposita inter se atque diuisa, formas omnes rerum habitudinesq; & genera ordinemq; cunctorum elicit, discernit, disponit, inq; uarios artium scientiarumque distribuit usus. Hæc ergo si intuebimur, facile nobis liquebit, sensum ab iis quæ sentiuntur pati: mētem ab iis quæ intelliguntur, imaginem quandam & simulacrum patiendi accipere. Quo fit, ut existentia tantū & præsentia sentiiri possint, intelligantur autem & absentia, & quæ interierunt, quæque nondū sunt nata. Sic ea quæ sensibus obiciuntur, similia sunt efficientibus. Artes omnes scientiæque, eis circa quæ uersantur comparata, pronūciatis poterūt ascribi. Ea cuiusmodi sint, suo loco dicetur. ¶ Subiectū autem proprie omniū id est, quod ex decem primis rerū generibus, Græci *ὑποκειμενον*, nos essentiam (si per grammaticos liceret) uerbū è uerbo diceremus, nunc substantiam dicimus. Huic enim reliqua omnia sunt innixa: hæc receptaculum est fundamentumque omnium. Magnitudo autem, quam in-

Obiecta sensu & mētis.

Omnium subiectum esse substantiam.

Quantitas

quomodo
subiectum
dicatur.

ter adiacentia numerauimus, si substantiæ comparetur, adiacentibus accedit: sin reliquis conferatur adiacentibus, subiecti habet uicem. non quidem ut in ipsa sint adiacentia, sed quod nequeat nisi illius interuētu, ea præfertim quæ corpori adiacent, in substantia reponi. Neque enim quicquam album uel nigrum sine ulla magnitudine cogitare possumus, nec calidum uel frigidum, nec durum uel molle, nec aliorum huiusmodi quicquã. Quare si dicam, musicum album esse: musicum certum est à musica dici, id autem est adiacens. patet ergo, non esse subiectum albi. Sic iustum probum esse, iustus non est subiectum probitatis. iustus enim à iustitia nomen habet, iustitia uero non subiectum est probitatis, sed species. Si autem dicam hominem prudentem esse, homo est subiectum. substantia enim est homo. Ita aquam frigidam, aqua substantiæ est nomen. Ita bouem occidi, bos substantia est in quam tendit occidendi actus: sic, ut in ipsam se recipiat. Ex quibus facile perspicitur id quod diximus, ea quæ sensibus mentisque agitationi exposita sunt, non satis recte ad hanc nostram rationem posse subiecta dici. Quid ergo, si quis cum quærat de illis, per hunc se quærare locum credat? Erratum erit quidem, sed cuius iubeam securum esse eum qui inuenire cupiet. Id enim agat, ut inueniat: si potest ex propriis locis, optimum quidem erit. certiore nanque cursu intentionem mentis diriget. Sin minus potest ex propriis, at undecunque potest, dummodo inueniat. In artibus enim, quæ operis gratia discuntur, non quã exacte præceptionum fines distinguas, sed quã commode illis utare, solet æstimari.

SCHOLIA IN CAPVT XIII.

Edibusque rotarum subiiciunt lapsus.] Locus est secundo libro
 P Aeneidos. ¶ *Parcere subiectis*] Aeneidos sexto. ¶ *Iam in pronun-*
nuntiatis.] Cicero prima Tusculana pronuntiatum uocat, *Pronuntia-*
 quod Graeci ἐπισημα, M. Varro proloquiū, hodie partim entuntiationem, *tū aētiōne*
 partim propositionem appellant, Aristoteles in libro πρὸς ἑρμηνείας, ἀπὸ *Proloquium*
 φωνῆς. Ea est oratio perfecta, uerum falsumue significans. Ut, Trahit sua
 quemque uoluptas. Non omnia possumus omnes. Adeo à teneris consue-
 scere multum est. ¶ *Octo enim significationes fecere, sed quomodo uel plures*
fieri possent.] Fecere (inquit) octo significationes uerbi huius, sed ita id fe-
 cerunt, ut ad hunc modum fieri possent & plures, quæ tamen omnes non
 tam fuerint diuersæ ab iis quas diximus, quin in eas possint recidere.
 ¶ *A gentium enim actus.*] Id uulgo hunc in modū effertur consuevit, *Actus*
actiuorum sunt in patiente prædisposito. Ex Aristotele secundo libro
 de anima. ¶ *Sentiendi enim subiecta, efficientia uerius dicuntur.*] Obiecta (in-
 quit) sensuum, agunt potius in sensus ipsos, quàm illorum actioni subit-
 ciantur: ac rursus sensus, etsi agere uideantur, patiuntur tamen uerius
 quam agant. Id quod de auditu, gustu, odoratu, tactu, quaestionem non ha-
 bet, de visu sunt qui dissentiant. Qua de re complurimula Macrobius li-
 bro septimo circa finem, & A. Gellius libri quinti capite decimo octauo
 ut præteream dissertationem illam Aristotelis in libro πρὸς ἀποδιόρισ-
 τὰ ἀποδιόριστον aduersus Platonem. ¶ *Quod ex decem primis rerum generibus*
 Hæc à dialecticis enumerantur, substantia, quantitas, ad aliquid, quali-
 tas, actio, passio, ubi, quando, situm esse, & habere. ¶ *Graeci οὐσίαν, nos*
essentiam.] Quintilianus lib. tertio: Aristoteles, inquit, elementa decem *Essentia*
 constituit, circa quæ uersari uideatur omnis quaestio: οὐσίαν, quam *essentia*
 Plautus essentiam uocat: nec sane est aliud eius nomen Latinum &c. Me-
 minit idem author eiusdem uocabuli libro secundo, capite decimo
 quinto Et rursus octauo lib. capite tertio. Multa inquit, ex graeco for-
 mata noua, ac plurima à Sergio Flauioque, quorum duraquadam admo-
 dum uidentur ut ens & essentia, quæ cur tantopere aspernemur nihil
 uideo, nisi quod iniqui iudices aduersus nos sumus, ideoque paupertate
 sermonis laboramus. Seneca in epistola quadam negat τὸ εἶναι τὴν οὐσίαν
 latine exprimi posse. Qua de re plura Laurentius Valla. ¶ *Sed quod ne-*
queant nisi illius interuentu.] Id hodie in scholis, haud scio quam apte,
 dici solet ad hunc modum. duplex esse subiectum accidentium, unum
 quod, alterum quo subiectum quod, illud uocant, cui ipsi accidentia
 uere insunt: ut est sola substantia. Subiectum quo, sine cuius interven-
 tu, principali illi subiecto inesse non possunt, quod genus est magni-
 tudo id est quantitas continua.

RO DOLPHI AGRICOLAE
DE LOCIS EXTERNIS, ET PRINCIPIO
de his quæ cognata uocantur.

¶ Quæ uocentur cognata, quid causa, quot causarum sint genera, quid efficiens, quid finis, & quomodo efficiens diuidatur. CAP. XIII.

Cognata
quæ uocet.

Externi loci sequuntur, quorum prima sunt quæ cognata dicuntur. De quibus dicturus, ueniã mihi uerbi istius impetratam uelim, quemadmodum in reliquis nonnullorum nominibus, non aduersas optauerim lectoris aures. Vt enim traderẽ locos alia distinctione & ordine, quæ sunt ab aliis ante me tractati, res ipsa mihi persuasit. Oportebit itaque penes illã, ut huius facti mei, sic etiam nominum ipsorum, uel rationem esse uel culpam. Nec inueni sane quo alio nomine cõplecterer causas, & euẽta, quã cognatorũ. cũ sint alteris altera nascendi ac proueniendi origine cõiuncta. Sunt ergo cognata (ut diximus) causæ & euẽta. ¶ Causas Aristoteles quique eũ secuti sunt, quatuor fecerunt: materiã, ex qua res fit: formã, per quã est: efficientẽ, à qua fit: finẽ, propter quã fit. Sed materia & forma in partibus dicta sunt: efficientẽ & finẽ dicemus. Causam igitur in præsentia dicimus rẽ, cuius uim euenit aliquid. Vt autẽ aliquid eueniat, necesse est esse id, quod uim efficiendi habeat, cuius efficientia fieri formarique res possit. Deinde id, si non aliquo ad agendũ moueatur stimulo, iners segneque manebit. adeo nihil fit in rerum natura temere, & cui ratio non cõstet: omniaque propositũ sibi destinatũque finem habet, propter quẽ faciat eũta. Qui tãcti rebus ipsis nonnunquã sit ignoratus, ut sunt ea, quæ expertia sensus, naturæ tantũ in agendo sequuntur impetũ: author tamẽ ille cõditorque nouit, cuius in agẽdo numini & iussis parent. Id ergo quod faciendæ rei præbet operã, efficiens est. Id

Causarum
genera quot
sunt.

Causa quid

Efficiens.

cuius gratia fit res, finem uocamus. Vltimū est enim in *Finis.*
 agendo, & quod ubi cōsecuti sumus, desinimus ulterius
 tēdere. Est autē potissima causerū omniū finis. Nā ma- *Potissima*
 teria formæ ex pers, rudis est & in culta, nec in ullius rei *causerum.*
 trāsit nomē. Forma si desit efficientis uis prouenire ne- *finis.*
 quit. Efficientes nisi finis cupiditate permotū manet otio-
 sum. E facile itaq; liquet, finē, q̄q̄ ulū effectūque postre-
 mus sit, omniū tamen esse proposito atque institutione
 primū ¶ Efficientiū duplex est conditio. Alia nāque ne *Efficientiū*
 cessitatē in agendo sequuntur, alia delectū. Necessitate *diuisio prior*
 agūt, quæcūque cōsiliū iudicii que, expertia sunt: ut ignis
 proposito sibi quod uri possit, nequit nō urere. Et terra
 uerno tēpore nō herbā, non quicquid aliud pro loci cæ-
 liue ingenio solet, potest non procreare. Delectū agūt,
 quibus liberū est agere uel non agere, ut homines illis in
 rebus, quas cōsilio ratione que administrant. fortasse &
 brutorū nōnulla, quæ docilia sunt, & iudiciū quoddam
 quandāque deliberationis imaginem habent. Quanquā
 Aristoteles putat, non agere ea, sed agi potius: proinde
 enim ut specie rerum perceptarum mouentur, rapi, nec
 contra id quod uidetur, obniti posse: opinionem que se-
 qui, non quam uelint, sed quam à rebus acceperint: nec
 posse non trahi eo, quod ex petendum ipsis uidetur: nec
 non fugere, quod apparet uitandum. At uero si nonnun-
 quam inter duo uelut in ancipiti pendant, id non eue-
 nire, quia consilio in hanc uel illam deducantur par-
 tem: sed quia duabus propositis rebus, & ex æquo fe-
 rē ad se rapientibus, non aliter quā nauis inter diuersas
 disidentes que deprehensa fluctus, incerta & dubia uide-
 tur cui potissimum cedat: ut que illa persæpe, nō qua gu-

bernatori uisum est agitur, sed qua undarū rapuit cumu-
lus uiolentior: sic ista nō suū nutū habent, sed inditam
tantū à rebus cōmodi aut incōmodi speciē sequuntur.
Hominem autem cum diu multumq; pensitata re deli-
berauerit, nō tamē quod res suadet, sed quod animus iu-
bet, sequi crebro uidemus. Potest enim in ea quæ delibe-
rando damnauit, præceps cōtra consiliū sui sententiam
ruere. & contra, toto impetu fugere, quæ sibi maxime
expetenda sunt uisa. Verū hæc utcunque sint, nō plane
liberum esse brutis agendarum rerū arbitrium, non ui-
detur abhorrere à uerō: delectum tamen agere, quando
malarum est ipsis bonarumq; rerum discrimen, nemo

*Eorum, quæ
nature ne-
cessitate a-
gunt, diuer-
sitas.*

(quod equidem credam) repugnet. ¶ Rursus quæ ne-
cessitate agunt, eorum quædam naturæ conatu, alia ex-
terna ui agūt. Conatu naturæ agunt ea, quorum agendi
principiū est intra ipsa, nullo extero adiuuāte. Ut ignis
urit, quoniam caloris uis qua urit, natua est ipsi. Itaque
non deficit res istas agendi uis, neque cessant agere, quā-
diu est copia ipsis alicuius, in quod efficaciam suam ex-
plicare possint. Violente uel (ut diximus) ui externa age-
re dicuntur quibus ab alio uis est agēdi inserta, Ut aqua
feruens calefacit: uerū non sua, sed ignis ui, à quo calo-
rem accepit. Sic lapides, & si qua alia mittuntur tormē-
tis, supra se & in sublimi posita disiciunt, non proprio
impetu, sed eo qui iacentium uiolentia ipsis est intortus.
Itaque nō est diuturna uis istorum, sed remittuntur, frá-
guntq; quantum possunt inditum sibi conatum, & sta-
tim redduntur naturæ suæ. Inde fit, ut initio uehemen-
tissimus sit ipsorū motus, ut qui sit impellēti proximus
spatio, deinde paulatim amittat uires, & elanguescat.

¶ Sed eis

¶ Sed eis quæ necessitate agunt, ad agendum sufficit, ut possint agere: quæ uero delectu aut consilio, ut etiam uelint est opus. Quæ causa est, quod in controuersis iis, quibus factum nec ne sit aliquid quæritur, colligi solet, uoluerit, deinde potuerit ne quis facere id, quod arguitur fecisse. quæ si probata fuerint, facillima est ei quod tertium sumi solet, id est, quod fecerit, probandi uia.

¶ Est & alia efficientium discretio. Quædã enim sunt (ut Græci aiunt) *κρίσις*, hoc est, præcipua & imperantia, quædã obsequuntur & ministrant. Et horum, alia agunt, alia agendi sunt instrumenta. ut in domo faciendâ, architectus imperat: qui quo modo fieri quicque debeat, iubet. Is qui lapidem sculpsit, qui parietem extruit, qui cædit aptatque materiam, ministrat. Instrumenta sunt, secures, terebra, mallei, & quæcunque sunt alia, quibus opus suum explicat. Sic in bello, ciuitas uel princeps author rerum gerendarum imperat, miles obsequitur: equi, arma, omnisque copia impedimentorum militarium, instrumenta sunt belli. Sed de efficiëte hætenus.

Secunda diuisio efficiëtiuum.

SCHOLIA IN CAPVT XIII.

S Ed materia & forma in partibus.] hoc est in loco totius & partium. Supra capite nono. ¶ Nec in ullius rei transit nomē.] id est,

Materia formæ expers, neque homo neque leo, neque aliud quidnis esse dicitur, etiam si nihil horum omnium est, quin ex ea fieri queat. ¶ Efficientium duplex conditio.] Hæc in topicis Cicero. ¶ Fortasse & brutorum.] Hæc de re longã disceptatio est apud Laurentium Vallã libro primo in dialecticam. Porro ad totum hunc causarum locum planè intelligendum, plurimum contulerint ea, quæ Aristoteles habet secundo libro physicorum, & Cicero in topicis. ¶ In iis controuersis.] Hoc egregie facit Cicero pro Milone & Sexto Roscio Amerino.

¶ Fines eo ipso modo distingui, quo bona: & bifariam in unaquaque re accipi eos posse. Præterea plures nonnunquam in eadem re fines esse, & quod primū sit in agendo, ei finē destinari postremū.

Finis diuersitate eoispo modo sumi, quo bonoru. Ac dupliciter quidem aliqua dici bona.

Ine potissimum esse causarum diximus. Is enim est cuius gratia omnia agunt. Agunt autem omnia boni alicuius gratia. & quicquid bonum esse sibi, uel natura monstrauerit, uel ratio persuaserit, in id referuntur. Quo pacto ergo ratio boni in rebus discreta erit, eodem & finium sumemus diuersitatem. Quaedam enim sunt per se bona, quaedam quia alius conferunt bona dicuntur. Quae per se sunt bona, ea certum est summa esse, & supra quae nihil sit expectandum. Ea sunt (ut breuissime dicamus) status uniuscuiusque rei in suo genere perfectissimus. Summum itaque ignis bonum est, & supra quod nihil requirat, esse maxime calidum & siccum: & aquae, maxime humidam esse & frigidam. Sic arboris, sic bouis, sic equi, perfectissima illa absolutissimaque habere, quae sibi tribuit in suo genere rerum natura. Hominis etiam, non qua uiuit, qua sentit, spectandum est summum bonum, sed qua metis est atque consilii capax. hac enim maxime censetur homo. Conferentia dicuntur, quae ad summa consequenda adiumento sunt, ut cibus, potus, uestis: & reliqua quae tuendae hominis uitae conducunt. Nec enim perfecte, id est feliciter, uiuere potest quis, si ea conditione sit, ut uiuere omnino non possit. Sed bonorum atque proinde finium quandoque ratio initur pro singularum rerum conditione, quam habet in genere suo quaeque: quemadmodum iam praediximus: & sicut dicimus, aedificantis finem esse domum, & finem belli uictoriae: quae quidem esse in suo genere ultima uidentur. neque enim aedificat amplius ille, neque hic bellum gerit, ubi domum fuerint atque uictoriam consecuti. Quod autem ille extruendo parietum calcem parat, lapides congerit, certum est pa-

Bifariam potest fini ratione fini.

rietem finem quendam esse, sed non ultimum: quia domus causa paries paratur. sic & hic, cum tormenta instruit subruendis muris perturbandisq; defensoribus, oppidorum expugnatorum gratia hæc agit: ergo & hic finis quidem est, sed medius & uictoriæ conferens. Quandoque uero fines accipimus ex toto ordine rerum, quo cuncta, alterum alterius usibus, uidentur addicta, quoniam omnia melioribus seruiunt. Sic si omnia quæcunque sunt, uno uelut complexu colligamus, quemadmodum unum est summe & sine ullo perfectionis detrimento bonum, sic unus est ultimus omnium finis. In eis uero, quæ in media sunt rerum serie sita, alterum incumbit alteri, prout est cuiusque magis minusue consummata natura. Sic igitur in equo est duplicem inuenire finem: alium naturæ suæ: itaque ferocem indomitumque esse, & nullis obnoxium habens, optimum in ipso fuerit, quod naturæ suæ accommodatus id est, quam fessorem pati, fodi calcaribus, & freno flecti, frangi que in gyros. Nec enim omnibus tantus ingenitus esset libertatis amor, si serua nasci melius ipsis fuisset. Alium contra finem in ipso accipimus, ut humanis usibus accommodatus est. Sic bonum esse dicimus sibi, non quod ipsi maxime conuenit, sed quo maxime satisfaciat ministeriis nostris. Sic terra herbis arboribusque uestita, perfectissima uidetur, quippe quod iis procreandis sit nata. at nobis, in fora, in uicos disposita, in ædiu templorumque areas æquata, sterilis & nuda, aptior est. ¶ Istud etiam prætereudum non uidetur, posse unius plures esse fines, ut alius sit operis, alius operatis, alius iubetis. Sic ædificationis quidem, quod ad ipsam pertinet, finis est domus quod ad ædificantem: merces locatæ operæ, quod

*In eadem re
plures quæ-
doque ines-
se fines.*

ad iubentem, uel ut habitet domum, uel ut donet, uel ut uedat. Sic studiorum proprius est finis eruditio. at eius qui studet, potest etiam quidem finis esse eruditio, sed fortasse est, uel gloriae uel lucris spes. At patris qui sumptum studentī præbet, amor incrementaque filii. Amici quoque qui suaserit, ut aliquando opera fortasse & eruditione studentis utatur. ¶ Illud etiam dicendum est, ut

*Quæ agēdo
prima sint,
sunt ultimum
destinari fi-
nem.*

quicque in agendo primum est, ita finē sibi destinat potest ultimum. Media quāto magis à primo recesserint, tantum citra postrema subsistunt. Prima enim ad efficiendū potissima sunt, postrema ad expetendū, illorū enim gratia alia expetuntur. Sic in faciēda nauē, primæ sunt partes eius qui impensas præbet, cuius finis sunt opes quæ ex subuectis parantur mercibus. Illum nauta sequitur. is nanque non eoufque se porrigit, uerū lucrum ex nauigandi mercede spectat. Iam qui nauem fabricatur, nō id quærit, ecquis ipsa sit nauigaturus, modo extruat nauē. Sic qui ligna cædunt, qui ancoras funesque parāt, nō illi nauē spectant, sed ut materiam solam præbeant, instrumentum nauticū parent. Quo fit, ut uirtus, quoniam optima est, laboribus & sudore quærat, ut quæ in arduo sit & longissime posita, cuique parandæ omnia alia sint destinata. Vitia uero & uilia omnia, ad manū sint, & (ut inquit Hesiodus) cumulo liceat accipere.

SCHOLIA IN CAPVT.

XV.

A *Gunt enim omnia boni alicuius causa.*] Quisquis agit, is idcirco id facit, quò cōsequatur aliquid, quod aut reuera bonum sit, aut certe ipsi tale esse uideatur. ¶ *Nec enim omnibus tantus esset ingenuus libertatis amor.*] Pulchrum mehercules hac de re carmen est Seruerini Boetii de consolatione philosophiæ libro tertio, *Quantas rerum flectat habenas, Natura potens, quibus immensum Legibus orbem prouida seruet &c.* ¶ *Sic bonum esse dicimus sibi.*] Laurentius Valla, ei quæ sibi dicere

dicere maluisset. ¶ *Posse unius plures esse fines.*] Hoc quo intellectu accipi debeat, ipse Rodolphus explicat capite sequenti. ¶ *Sed fortassis est uel glorie uel lucri spes.*] Cur non potius gloria aut lucrum ipsum? Certe nemo nauat operam literis ad consequendam gloriae aut lucri spem: ad luctu aut gloriam ipsam multi. ¶ *Et ut inquit Hesiodus, cumulo liceat accipere.*] Hesiodus. Exponit quid sibi apud Hesiodum uelit τὸ ἰαχλὺν. Verfus porro ipsius poetae super hac re sic habent.

Τὴν μὲν τὰς καὶ ὄντα καὶ ἰαχλὺν ἰσὶν ἰαχλὺν

Προβίωσι, ὁλίγη μὲν ἰσὶν, μάλα δ' ἔχουσι καὶ,

Τὰς δ' ἔργων ἰσὶν ἰαχλὺν καὶ προπᾶσι πρὸς τὸν ἰαχλὺν

Αὐτῶν, μακροὶ δὲ καὶ ὀπίσθιοι εἴτες ἰπ' αὐτῶν.

¶ *De euentis, effectis, & destinatis. idem & effectum dici posse & causam. Vnius euentus, in suo genere unā duntaxat causam esse: & unius rursum cause, unum proximum & per se esse euentum, tum quata huius loci comoditas.*

CAPVT XVI.

Oterant (quod ad euenta pertinet) uideri sufficere quæ de causis diximus. Neque enim melius ratio uarietasq; euentorum cognosci aut tradi potest, quàm ex causis. nos tamen si quid uel proprium est huius loci, uel hic fortasse dicitur cōmodius, exequamur. ¶ Euentorum autem primū nobis est sumenda pro causis differentia. Ut enim sunt causæ efficiens & finis: sic euenta possumus dicere esse, effectum & destinatum. Quod enim fit ab efficiente, effectum dicere libet, quando effectus nomen aptissime efficienti coniungitur. Cicero quidē promiscue effecta & euenta ea quæ à causis fiūt uocat: sed causam (id quod ex uerbis illius perspicere licet) ad sola efficientia redegit. At uulgo effectus nomen tam late extendimus, quàm causam. Mihi ad loquendi usum & ad propriā nominis uim, euenta commodius uidentur dici, quæcunq; ex causis oriuntur. Euenta que efficiētium, rectissime effecta dicemus: quando efficientis & effectus nomina iuncta sunt artissime: & in eodem genere, & alterum agētis, alterum,

Euentorum eandem esse diuersitatē, quā causarum.

Idē diuersa ratione spe- patientis præ se fert faciē. Eritq; hic locus nobis, quem-
 ctatum & admodum causarum duplex: sicut enim ille diuiditur
 causam & in efficiētia & finē, sic iste diuidetur in effecta & desti-
 euentum di nata. ¶ Fiunt autē ista plerunq; causæ & euenta, prout
 ci posse. uarie ultro citroq; cōparantur, suntq; eadem etiā per se
 * Hæc tria uerba ab in pe * & fines, & efficiētia, & effecta, * & destinata. Ut in
 terprete ad ædificatione, is cui struitur domus, primū efficiens est,
 iuncta sunt, & domus finis est ultimus. Quæ autem media sunt, ar-
 quæadmodū ipse in scho chitectus, fabri, instrumenta, si domum ut effectum ac-
 liis refert. cipimus, efficiētia sunt: domino uero cōparata, effecto-
 rum obtinent locum. si domum statuimus finem, desti-
 nata sunt: at domini respectu, quia paradisi ipsis insumi-
 tur opera, mediū quidā sunt fines. Idem enim finem esse
 & efficiens, nihil repugnat, non modo diuersis, sed eidē
 etiam, dummodo diuersa ratione, comparatum. ut qui
 domum ædificat qua ipse utatur, efficiens est domus,
 quatenus eam ædificat: & finis, quatenus eam propter
 se, hoc est, habitandā sibi parat. Sic forma & finis idem
 esse possunt. forma enim omnis ferē actionis proximus
 est finis. Materia & finis, materia & forma, efficiens &
 materia, efficiens & forma, nequaquā possunt in idem
 cōuenire. Neq; enim nauem fabricati, finis esse possunt
 ligna, è quibus ipsam fabricatur. neque idem esse ligna
 possunt, quod forma nauis. sed neque ligna neq; forma
 nauis, neque alia quæuis huiusmodi queūt ipsa sese ef-
 ficere, quod necesse esset, si idem & efficiens esse, & uel
 forma uel materia posset. ¶ Huius etiam admonendi su-
 mus, cuiuslibet euentus in suo genere unam esse causam
 & contrā quoque causæ unius, unus est per se & proxi-
 mus euentus. Quod prædiximus autem, esse nonnunq̃

Unius cau-
 se unū tan-
 tū proximi
 esse euentū,
 & unius rur-
 sum euentus

plures unius rei fines, id non obstat isti quod iam dicimus, quod uel ex uerbis illis perspici poterit. Aedificatis enim finis unus & solus, est domus. ad quem cum peruenerit, cessat. Quod autem præter domum, uel lucrum, uel aliud quicquam pro opera petit, id non facit quatenus aedificans est, sed quia uel inops uel auarus est. Sic etiam forte gloriâ sperat ex opere: uerum non quantum aedificas, sed quia aliqua id sibi putat profuturum. Potest itaque quis, ut nō sequantur ista, aedificare: ut nō fiat domus, aedificare nō potest. ¶ Copiosus est hic locus causarum & euentorum, & in uarios patens usus. Huc enim ferè redeunt cuncta, quæcunq; in cōsilio hominum deliberationeq; uersantur. Duo enim ista in cōsulendo maxime sequimur, expediat nec ne, & an fieri possit. Quorū quid expediat, ex fine colligimus: quid fieri possit, ex efficiētib⁹. Quicquid enim utile, id alicui rei consequendæ utile oportet esse. Sic quicquid fieri posse uolumus, maxime ex efficientis facultate poterit ostēdi. In laude etiam & uituperatione, præcipuas hi loci obtinent partes, cum utraque illa, nō alia re certius ueriusque constent, quàm effectis & fine. Ad uirtutis ueræ rationem præcipue pertinet finis, quando multis in rebus nō tam refert quid facias, quàm ob quā causam facias. Et idem factum, alius ut ob iram insultūque mentis impetum uituperabit, alius ut magnanimitate, & constantis uiri proposito dignū laudabit. Sic honestū, quia per se expetēdū dicimus, quod ultimi finis propriū est, ex destinatis uel maxime dignoscetur. Neq; hæc tamen cō pertinet, ut uel hos locos à reliquis quæstionibus, uel ab his quæstionibus reliquos locos

unam tantū
in suo gene-
re causam.

Copiosum
esse hunc lo-
cu causarū.

excludédos puté. Neque si maxime cōuenire istis dico, ideo solū cōueniét. Varia est horū omnium ratio, & de quibus perpetuum nihil semel poterit præcipi, sed quid optimum sit rerū præsens usus melius docebit.

SCHOLIA IN CAPVT XVI.

*Euenta.
Effecta.
Destinata.*

Oterant quod ad euenta attinet.] Euenta sunt, quæ ui atque impulsu causarum eueniunt. Quorum alia effecta, alia destinata, dicuntur. Effecta, quæ fiunt à causis efficientibus. Destinata, quæ in certum finem aliquem ordinantur. ¶ *Sed causam, quod ex uerbis illius perspicere licet, ad sola efficietia redegit.*] An Cicero de sola loquatur causâ efficiente, uiderit Rodolphus. Boetius certe in commentariis iis, quos scripsit in Ciceronis Topica, secus docet. Verba eius si quis requirat, sic habet: At uerò M. Tullius principalem causarū diuisionem facit in ea quæ efficiunt aliquid, & in ea sine quibus effici nequeat. Vt id quod efficit, ad eam causam cōferatur, in qua motus principii cōstitutū est. Id uerò sine quo nō fit aliquid, tū ad intellectū materiæ trāsfertatur, uel eorū quæ adiuncta materiæ efficietis adiuant facultatē: tū ad reliquas causas ducatur, ut paulò posterius apparebit. Hæc ille. Quanquid ego authorē laudo Boetiū, cū ipsius uerba Ciceronis facile idem declarent? Aes certe materia est statua, & sapientia non tam efficiens quæ forma est sapientis: quibus exemplis usus est Cicero. Quæ huc ascribenda putauit, non ut incuriæ arguerem Rodolphum, sed, ut dispiciat, inquiratque diligēs lector, ecquid aliud sibi is uelit, quā uerba eius prima (ut aiunt) fronte præseferunt. ¶ *Sic forma & finis.*] Aristoteles secundo libro physicorū ait, formam & finem posse idem esse numero: causam effectricē, specie eandē cum his esse posse, numerū nō posse. Itaque, quod subiungit Rodolphus, causam efficiētē, & formam non posse esse idem, de numeri nimirū identitate accipiendū est, non de speciei. ¶ *Cuiuslibet euentus in suo genere unam esse causam.*] Qui tantum unam? An non plures interim causæ ad unum aliquid efficiendum concurrunt? Concurrunt quidem, si de quibuslibet causis loquaris. at Rodolphus de sola loquitur causa proxima, & de eodē genere causarū. ¶ *Contra quoque; causæ unius, unus est per se, & proximus euentus.*] Recte illud, per se & proximus. Alioqui causæ unius plura nonnunquā esse euenta, quid ueret? Ignis proxime, ac per se causa caloris est. Quod autē hinc in luro sequitur induratio, in cera mollities, hæc uelut accessiones quædam sunt primi illius euentus, & effecta (ut ita dixerim) secundaria. ¶ *Quod prædiximus autem.*] Dilutio est obiectiōnis, quæ oriri possit ex iis, quæ dicta sunt capite proximo. ¶ *Quando multis in rebus non tā refert quid factas.*] Tale quiddam & Quintilianus habet Libro duodecimo, cum ostendit, a uiro etiam bono, non bonam interim causam posse defendi. Meminit eundem rei idem author libro tertio, & item quinto.

¶ De appli-

DE APPLICITIS.

¶ Quid applicita: cur hæc ex aceruo eorum quæ adiuncta à Cicerone dicuntur, exemerit: neque ad solum oratorem, sed ad philosophos quoque, & iureconsultos locum hunc pertinere. CAP. XVII.

applicita placuit uocare, quæ addita rei extrin- Applicita.

A secus, non sunt quidem causa eius, præbent tamen illi denominationem. Ea sunt, locus, tempus, & ea quæ dicimus connexa, tria uidelicet è primis rerum generibus, id est, prædicamētis, illa ferè, quæ ubi, quando, & habere dicuntur. Et Cicero quidem adiunctorum nomine ista complectitur, nos adiuncta credimus illa esse, quæ inferius dicemus contingentia: quæ quantum ab his distent, suo loco cum explicabuntur, nobis haud erit difficile uidere. ¶ Equidem inueniendorum locorum hanc unam mihi persuadeo fuisse causam, ut quæcunque uel in rebus sunt, uel attingunt ipsas, uel quæ undecunque accita ad ipsas, aliqua parte ad faciendam de illis fidem profint: ea in certum conclusumque redigeremus ordinem, pro cuiusque qualitate, quam habent, propositæ rei comparata. Sic enim facillime posse animum certa & non fallente uia, quæcunque de re quæq; dicenda sint, eruere: si quamminimo errore perplexa, & suæ quæq; reddita naturæ, intuenda sibi daretur. Placuit ergo mihi, quæ exactissime, simul quæ aptissime possem, cuncta distinguere: quæ fuit etiam causa addendi noua plerisque nomina, ne si in eadem subinde reuolueret, aut aliqua manerent nõ nominata, aut diligentia ratio, quæ in discernendis sumptera rebus, ea confundedis rursus nominibus, uel omittedis, mihi periret. Itaque ista & applicita uocauimus, & ab adiunctorum uel genere diduximus, uel exemimus aceruo. Cum pateant

Cur diduxerit ac separauerit ea, quæ Cicero uno ad iunctorum nomine complectitur.

enim latissime, & per omnē ferē rerum eant naturam, nec ut Cicero sensit, ad solū pertinent oratorem ista, sed multum philosophis etiā, cum qui naturas rerum scrutantur, tū uel maxime qui mores hominum formant, quodq; cōsequitur, & medentibus, & respōdentibus de iure, locus, tempus, & reliqua cōnexa tractantur. nō est ergo uisum mihi, cum sint ista genere diducta, nomine confundere: & inueniendi copiam quam rerum nobis amplitudo ostendit, tradendo angustius, ad inopiā redigere. ¶ Pendent itaq; totā quæstiones, pleræq; ex loco, pleræq; ex tēpore. Vt, an reddat Aethusa fons Alpheū annem, ex Elide subter maria trāsmissum. tota ferē ex loco spectatur quæstio. Sic etiā, Nilus oriaturne ex mōtib; Aethiopiæ, quod Aristoteles negat, Ptolemæus ait: an, ut Iuba author fuit, circa Atlantē habeat fontes. Iam tēporis propemodū uidetur esse, possint ne diuturnitate ficcari maria, & sicca rursus obrui aquis. An ad ultimū habitantibus orientē Indis, sol in exortu cōtinuo supra uerticē sit positus, ut Herodotus credidit. An sint populi: quibus perpetua dimidio anno nox, dimidio sit dies. Et de connexis tanto plura possunt quæri, quanto per plura sparguntur, q̄ locus, & tempus. Quis dubitet ergo, cum uideat extra rhetoris fines quæri de istis, quin possint etiam ex eis argumenta deduci?

Exemplis ostendit non ad solū oratorē pertinere locum adiūctorū.

SCHOLIA IN CAPVT XVII.

A sint locus, tempus, & ea quæ dicimus connexa: tria uidelicet &c.] Sic ne locus idem quod ubi, & tempus id ipsum quod quando, nondum satis inter dialecticos conuenit. Sanē quæ connexa uocat Rodolphus, ea non eius modo prædicamenti uidentur esse, quod habendi uoce intelligunt dialectici: quin uel maxima eorū pars ex albo est relatinorū. Id quod facile ostendunt exempla, quæ ponuntur capite uigesimo. ¶ *Et Cicero quidem.]* Cicero in Topicis adiūctorū uocabulo omnia

ea complectitur, quæ Rodolphus locum, tempus, connexa, & cōtingentia uocat. ¶ *Equidem inueniendorum locorum.*] Poteram, & ego (inquit) applicita simul cum cōtingentibus uno adiunctorū nomine complecti: ni cre didissem singula inuentu fore faciliora, si res natura sua longe diuersissimas in diuersos etiā locos digessim. Hæc mihi causa fuit, cur se iunxerim ea, quæ Cicero coniunxit. ¶ *Ab adiunctorū, uel genere diduximus, uel exemimus aceruo.*] Si sola contingentia adiunctorum nomine intelligerentur, iam applicita ab illorum genere essent diducta. At cū utraq; tam applicita, inquam, quàm contingentia, eo nomine complexus fit Cicero, hinc est, uti non tam diducta ab adiunctorū genere, quàm ex acerno illorum exempta sint. Atque hoc est quod dicit, ab adiunctorū uel genere diduximus, uel exemimus aceruo. ¶ *Nec, ut sensit Cicero, ad solum pertinent oratorem ista.*] Cicero in Topicis, non prorsus, sed magna ex parte, ad solum pertinere oratorem hunc locum confirmat. Et quidem maxima adiunctorum pars de numero est illorum, quæ ab Rodolpho dicuntur contingentia: cum quibus parum commercii esse philosophis, atque illo etiam tempore fuisse iureconsultis, id notius est, quàm ut ullo argumento sit ostendendum. Sed quid dicimus? An non ea quæ de præsumptionibus, ac coniecturis tractant iureconsulti, ex numero sunt contingentium? Sunt profecto. Sed quæstiones illas coniecturales, in quibus non tam de iure quàm de facto quaritur, si qui id temporis de iure respondebant, quo hæc scripsit Cicero, ad oratorē magis, quàm ad se pertinere arbitrabantur. Quod ut possit intelligi planius, totum Ciceronis hæc de re locum, non pigebit ascribere. Is sic habet: Ab adiunctis autem posui equidem exemplum paulo antè: multa scilicet adiungi, quæ suscipienda essent, si statuissemus, ex edicto prætoris, secundum eas tabulas, possessionē dari, quas instituisset, cui testamenti factio nulla esset. Sed locus hic magis ad coniecturales causas, quæ uersantur in iudiciis, ualet. cum quaritur, quid aut sit, aut euenierit, aut futurum sit, aut quid omnino fieri possit. Ac loci quidem ipsius forma talis est. Admonet autem hic locus, ut queratur quid ante rem, quid cum re, quid post rem euenierit. Nihil hoc ad ius, ad Ciceronem inquit Gallus noster, si quis ad eum quid tale retulerat, ut de facto quereretur &c.

¶ *Pendent itaque.*] Ostendit exemplis, non ad solum oratorem, sed ad alios quoque pertinere locum adiunctorum. ¶ *An reddat Arethusa.*] Plinius libri secundi, capite centesimo sexto: *Quidam uero* (inquit) *odio maris ipsa subeunt uada, sicut Arethusa fons Syraculanus, in quo redduntur iacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens Peloponessiaci littori infunditur.* ¶ *Sic etiam, Nilus oriaturne.*] Solinus de Nilo loquens: *Originem, inquit, habet à monte inferioris Mauritanie, qui Oceano propinquat. hoc affirmant Punici libri, hoc Iubam regem accepimus tradidisse. Igitur protinus lacum efficit, quem Nilidem dicunt. Nilom autem iam inde esse coniectant, quod hoc stagnum herbas, pisces, beluas,*

Arethusa.

Ortus Nilii.

nihilominus procreet, quàm in Nilo videmus. Et quæ sequuntur. Eadè ferè Plinius libri quinti, capite nono. Et Seneca quoque nonnihil hac de re naturalium quæstionum libro quarto: & secundo historiarum libro Herodotus. ¶ *Possentne diuturnitate siccare mares.*] Hanc quæstionem excutit Aristoteles τῶν μετὰ πόλιν κῶν, libro secundo. ¶ *An ad ultimum habitantibus Orientem Indis.*] De his Indis ita Herodotus, libro tertio: Est autem illis hominibus sol ardentissimus matutino, non quemadmodum aliis, meridie: eo usque effervescens, dum tēpus est à forodiscedēdi, per quod tempus multo magis urit, quàm meridianus in Græcia. ¶ *An sint populi.*] Id quidam dixerè fieri in Thyle insula, alii in Nomo. Vide Plinium libri secundi, capite septuagesimo septimo.

¶ *Locus hic quid sit, undè eius sumenda diuersitas, & qui usus.*

CAPVT XVIII.

Locus quid
Aristoteli.

Locus autem in præsentia non uelim tam serupulose accipi, quàm ab Aristotele acutissime quidè, sed astrictius quàm nostro instituto cōueniat, definitus est. Ille enim dixit locum esse extremum illud circumfusi unicuique rei aeris, uel aquæ, uel quocunque alio contineretur, quod quantum ad loci rationem pertinet, sit immobile. Quod esse quidem reuera proprium cuiusque rei locum non est negandum: sed nos de loco loquimur, quemadmodum Virgilius, qui ait:

Quid hic
locus.

Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt. & Deuenerè locos ubi nunc ingentia cernes Mœnia. Et sicut uulgo quærentibus quo in loco quis sit, respondemus, in foro, & in urbe, & ruri esse. ¶ Sane multa sunt locorum discrimina: sed ea in capita quædam colligamus, quò facilius queant perspicì.

Lecorū di-
uersitas.

Locorum igitur discretio, uel ex ipsis quatenus loci sunt sumitur, uel ex iis quæ circa ipsum sunt ducitur. Et eorum quædam naturæ sunt, aliæ hominum opere uel opinione accesserunt. In locis ipsis differentia est, qua rē, uel hic, uel ibi esse dicimus: & qua alium locum distatè, alium uicinum: & alium amplum, aliū angustum:

& alium sublimem, aliū humilē uocamus. Ex eis quæ accedunt loco à natura, sunt, maritimusne, terrestres, an aërius sit: aquosus an inaquosus, & planus an mótosus, & asper an mollis, & occultus an conspicuus, lucidus an obscurus, adustus sole an frigore rigēs, an inter utrūque téperatus, pestilens an saluber, sterilis an fœcundus. Ab hominibus, alius celebrer, alius desertus dicitur, sacerque & prophanus, publicus & priuatus, cultus & neglectus, pudendus & honestus. Iam urbs, rus, domus, forum, templum, uicus, pro locis sunt. Iam prouinciæ, ut in Italia quæ, in Germania, in Hispania esse dicimus. Iam singulæ urbes, ut Romæ, Capuæ, Tarenti esse. Sic in ciuitate, & in patria, & peregre esse. Sed multa est adhuc (præter hæc quæ recensemus) diuersitas, & prope modum immentia. Per omnes enim argumentorum locos, & quidem uarie numerosq;, possunt ista diuidi: sed nobis omnia complecti, nec animus est, nec est necesse. Satis fuerit, hac in re quærere uolentibus hætenus aperuisse uiam. Non enim in abstruso latet res, sed in proximo posita, nisi conuiuere uelimus, non potest nos ^{Huius loci} _{usus.} Huius loci est, quicquid in laude, & uituperio, de patria, de ciuitate, in qua natus quis, educatus, eruditus est, ponitur. In consiliis etiam persæpe ualet. Hinc illa Macedonum interrogatio, E quid Romani uolare possent: aut quo pacto Macedoniae montes essent transiuri: Hinc Hannibalis in Italiam transgressi exhortatio militum, ut acriter pugnarent, quippe qui à tergo Alpibus, à latere duobus maribus clausi, nulla sperarent effugia: at contra Romanis, timidus esse licere, qui in tanta fugam suam conferre possent. Hinc Milonis inuidia,

quod P. Clodiū in monumētis maiorū suorū occiderit. Clodii quoq; de uiolatis Bonæ deæ ceremoniis accusati defensio quod eo tēpore nō Romæ, sed Interānæ fuisset.

SCHOLIA IN CAPVT.

XVIII

Locus quid sit.

L

Ocum autem in presentia non uelim tam scrupulose accipi, quam ab Aristotele.] Aristoteles τῶν φυσικῶν libro quarto, post longam disputationem de loco, ὅτι τὸ τοῦ πρῶτου πῆξις ἀκίνητος

πρῶτος τοῦ ἴσου ὁ τέτατος. Quæri solet, quomodo dicat Aristoteles locum esse immobilem, cum sit accidens, ac proinde necessario moueatur moto subiecto. Longum sit hic referre sentētias omnium. Mihi placet id quod ait Rodolphus, locum immobilem dici, non absolute, ac omni modo sed quod attinet ad rationem loci. Pote est enim extremum illud corporis ambicntis referri ad duo. Primum, ad corpus illud ambiens, in quo est: atq; hac ratione moueri quidem potest. Cæterum, loci nomen ei non competit: neque enim locus est corporis illius. Deinde, ad corpus illud quod ambitur, ac cingitur, cui collatum dicitur locus, & immobilis manet. ¶ Est locus, Hesperiam Graiis.] Verba Iliocis sunt, primo Aeneidos, ¶ Deuenere locos.] Verba Veneris sunt ad Aencam, libro eodem, ¶ Sæuè multa sunt locorum discrimina.] De hac locorum diuersitate, multa in partitionibus Cicero: & Fabius Quintilianus libro institutionum quinto, eadē ferè quæ Rodolphus. ¶ Aduetus sole, an frigore rigens.] Alludit ad quinque illas terræ zonas, quarum duæ extremæ frigore rigent, mediæ sole torretur, ac quasi adurit, temperatæ sunt duæ interiacentes. Lege Macrobio librum secundum, in somnium Scipionis: & Virgilio primum Georgicon.

Quinq; terræ zonæ.

¶ Ecquid Romani uolare possent.] Duo bella Romani gesserunt aduersus Macedones, alterum, quo T. Quintius uicit Philippum: alterum, quo Pessen Philippi filium Paulus Aemilius. Quando autem, aut à quod dicta sint uerba, quæ affert Rodolphus, nondum legisse memini. Apparet in concilio quopiam dicta fuisse, ubi cū Macedones de bello à Romanis impēdēte, deliberarēt: tū nescio quis, ut in spē illos erigeret, eiusmodi dictitauit esse naturam locorum, ut Romani in Macedoniam peruenire nō possent. ¶ Hinc Hannibals in Italiā transgressi.] Author est T. L. de secundo bello Punico lib. 1. ¶ Hinc Milonis inuidia.] Clodianos illud egisse, ut Miloni cōflarent inuidiā, propterea quod Clodiū in monumētis maiorum suorū occidisset, facile ostēdit ipsa Cie. pro Milone oratio. Ita enim scribit: An eo mors atrocior erit P. Clodii, quod is in monumētis maiorū suorū sit interfectus: hoc enim saepe ab istis dicitur, perinde quasi Appius ille cæcus uisū munerit, nō qua populus uteretur, sed ubi impnes sui posteri atrociantentur. ¶ Clodii quoque de uiolatis Bonæ deæ ceremoniis.] Solebant apud Romanos statō tempore in domo alterius cōsulis, Bonæ deæ arcana quædam fieri sacra a fœminis, uiris inaccessa. Eis sacris cū P. Clodius captus amore Pompeiæ uxoris C. Casaris interfuisset, ac proinde uiolatæ

Bonæ deæ sacra.

religionis reus esset, corruptos quosdā testes produxit, qui iurati dicerēt, cū tēpore illo, quo ceremoniæ eius deæ uiolatæ dicerentur, non Romæ, sed Interamnæ fuisse. Mentionem facit eius rei Plutarchus in uita Ciceronis. Et Cicero ipse in oratione Miloniana: Legite (inquit) testimonia testium uestrorum. Dixit C. Callinius, cognomento Schola. Interamnensis familiaris meus, & idem comes P. Clodii, cuius iam pridem testimonio Clodius eadem hora Interamnæ fuerat, & Romæ, P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse.

¶ *Quid tempus, quo modo id diuidatur, qui eius usus.*

CAPVT XIX.

Tempus definiri solet, esse numerus motus secū Tēpus quid
 dum prius & posterius. Nos apertius dicemus,
 esse ex cæli solisque uertigine deductū spatium,
 quo rerū omniū agitationē uicissitudinēq; metimur. In
 de horā sumimus ferè cōtinentē spatium uigesimalā quartā
 diei partē. Dies spatium est illud: intra quod cælū raptu
 suo solem nobis eo loco quo proxime abstulerat silit.
 Ex diebus mēsis fit, intra quē à sole luna profecta, spatiūq;
 omne cæli emensa, rursus redditur soli. Et annus,
 quo sol percurso duodecim signorū orbe, ad eā qua fuerat
 cæli partē redit. ¶ Potest nobis tēpus eadem ratione Temporum
unde spectanda diuersitas.
 diuidi, qua locus diuisus est: ut alia in tēpore spectētur,
 quæ propria sint ipsius, ut præsens, præteritū, futurū, ut
 nunc, tunc, modo, mox, pridē, sero, nuper, olim, cito, tarde,
 diu, breui. Alia ex iis quæ à natura accedūt ipsi ut dies,
 nox, annus, mēsis, hyems, uer, æstas, autūnus. Serenū
 quoq; & nubilū, turbidū, & trāquillū, pluuiū, niuosum,
 uentosum, & feruens æstu, & molestum frigore, temporum
 sunt discrimina. Ex hominibus sumuntur, & quæ ad ætates
 hominū pertinent, ut pueritia, adolescentia, iuuenta, uirilis
 ætas, senectæ. & quæ cōueniūt agēdis rebus, quales sūt festi
 porfestiq; dies. Et messis, uindemiæ, arandi, serēdi, terēdi
 tēpus: & pacis, & belli, & famis, uberta

tis, pestilentiae, sanitatis dicimus. Et sumitur in tempore
 quoque commoditas quaedam ad cōficiendum aliquid,
 quam occasionem uocant, cuius (ut inquit Liius) op-
 portunitas momento prateruolat, nunquam reditura.
 Vnde & tempestiue & intempestiue, & opportune &
 importune fieri aliquid iudicatur. Nec minor est tem-
 porum quàm locorum uarietas. Latissime quoque & si
 ne modo spargi possent ista, si quis dicere, quantum res
 Varus hu- caperet, non quantum satis est, uellet. ¶ Multum ad fi-
 ius loci usus dem, multum ad effectus, & tempora contulerint dili-
 genter inspecta. Ergo pro Milone est, non esse credibili
 sumplisse ipsum consilium occidendi Clodii, tempo-
 re quo petebat consulatum. Et Ciceroni obiectum est
 ab Antonio, quòd in medio armorum ciuiliū fremitu
 dicax fuerit. Quid Virgilius? Hic Priamus, quanquam
 in media iam morte tenetur, Non tamen abstinuit, nec
 uoci iræque pepercit. An ulla re potuit magis exprime-
 re magni & inuicti animi uirum, cuius libertatem spi-
 ritumque ne extremi quidem temporis necessitas con-
 primeret? Iterumque, Quinetiam hyberno moliris fi-
 dere classem. Et mediis properas Aquilonibus ire per
 altum. Alia quæ dixit Dido, aptiora forte fuerint affe-
 ctui Aeneæ: hoc ad suadendum utilitatis ratione fuit
 potissimum. In summa, ut in usu rerum præcipua est
 temporum obseruatio, sic ad fidem faciendam maxime
 est accommodata. quandoquidem ut plurimum quod-
 que uirium habet in agendo, ita maxime ad fidem con-
 tulerit in differendo.

SCHOLIA IN CAPVT XIX.

Tempus.

T Tempus ita definitur solet, esse numerus motus &c.] Ita Aristote-
 les tempus definit quarto libro physicorum. ¶ Dies spatium
 est.] De diei ortu & occasu Gellius lib. 3. capite secūdo. Et Ma-
 crobius

crobius primo libro Saturnaliorum, capite tertio. ¶ *Intra quem a sole luna profecta.*] Quot diebus cursum suum conficiat luna, docet Macrobius libro primo in somnium Scipionis. ¶ *Et annus.*] De annorum diuersitate, ordinatione, correctione, multa Macrobius in somnium Scipionis libro secundo, capite undecimo: & primo Saturnaliorum, capite duodecimo & decimotertio. ¶ *Post nobis tempus.*] Eadem ferè Quintilianus libro quinto, capite decimo. ¶ *Terendi.*] Exterendi grana, & trituriandi.

¶ *Quam occasionem uocant.*] Cicero in rethoricis: *Occasio*, inquit, est pars temporis habens in se alicuius rei idoneam faciendi aut non faciendi oportunitatem. Dicitur à Græcis *καιρός*, Vnde uulgatum illud, *καιρός καιρός*, de quo uide Brasmi chiliadas. ¶ *Cuius ut inquit Linius.*] Post occisos in Hispania Cn. & P. Scipiones, Romanorum exercitus ipse sibi ducem creauit L. Martium Septimii filium. Is Martius hortaturus Romanos, ut Pænorum castra adotrentur noctu, inter cætera (ut refert Linius secundum belli punici libro quinto) hæc dicit: Scio audax uideri consilium, sed in rebus asperis ac tenuibus fortissimaque eque consilia turissima sunt: quia si in occasionis momento, cuius præteruolat opportunitas, cōstatu fueris, nequicquam mox amissam queraris. ¶ *Ergo pro Milone.*] Cicero in ea oratione uerba sic habent: Quem igitur cum summa gratia noluit, hunc uoluit cum aliquorum querela? quem iure, quem loco, quem tempore, quem impune non est aulus: hunc iniuria, in quo loco, alieno tempore, cum periculo capitis, non dubitauit occidere? præsertim iudices, cum honoris amplissimi contentio, & dies comitiōrum subesset: quo quidem tempore, (scio enim quam timida sit ambitio, quantaque & quam sollicita cupiditas consulatus) omnia non modo quæ reprehendi palam, sed etiam obicute cogitari possunt, timemus, &c. ¶ *Et Ciceroni obiectum.*] Hac de re ita ipse Cice. in secunda Philippica, Sed omittatur bellū illud, in quo tu nimium felix fuisti. ne iocis quidem respondebo, quibus me in castris usum esse dixisti. Erant quidem illa castra plena curæ, ueruntamen homines, quamuis in turbidis rebus sint, tamen si modo homines sunt, interdum animis relaxantur. ¶ *Hic priamus.*] Carmen est ex secundo Aeneidos. ¶ *Quin etiam hyberno.*] Quarto libro. Aeneidos.

¶ *Connexa quæ sint, & quomodo diuidantur.*

CAPVT XX.

Connexa dicimus, quæ non circumstant quidē *Connexa*
rem, quemadmodum locus & tempus, sed *que.*
extrinsecus tamen in ipsam incumbere uidentur,
ut diuitiæ connexæ sunt diuiti: sunt enim extra illum,
habet tamen diues ab eis quod dicitur diues. Sic & coniugium in connexorum est numero. nam ut maritus

Obiectio. quis dicatur, nō nisi ab uxore: nec quod uxor, nisi à marito cōtingit. ¶ Quid ergo? dicat aliquis: esse maritum, nōne est in eo quem uocamus maritum? sic & diuitem esse, in eo qui diues dicitur? quid obstat ergo, quo minus adiacentia uocentur ista? Haud difficile est uidere, quid inter ista & adiacentia interfit. Quanquam æque inest ei qui maritus est, maritum esse: ut ei quod calet, esse calidum, quod adiacens esse apertum est: tamen non solum calidum esse, sed & calor à quo calidum nomē accepit, inest rei quæ calet. ita non fit autem in marito: nam esse maritum, inest ei quem maritum dicimus: uxor tamen, à qua habere quod maritus dicatur nemo dubitauerit, extra maritum est. Sic regium nomen in rege est: à regno tamen quod est extra regem, ut rex dicatur, necesse est sibi contingere. Est præterea hæc quoque differentia, quod in adiacētibus, ea quæ dant denominationem, non possunt sine eo quod denominatur esse, Vt calor nullo pacto permanere potest, eo quod est calidum sublato. nec perēpto homine, sapientiæ quæ in illo fuerat permanere nec res nec nomen potest. In diuitiis cōtrā. potest enim manere id unde diuites sumunt nomen, tamen nemo fit diues. ¶ Quanquam enim nomen diuitiarū non retinet aurū, si in nullius sit possessione: res ipsa tamē durat, unde & dicti fuerunt diuites, & rursus queant dici. ¶ Possunt diuidi connexa, ut alia dicantur in proximo posita & tanquam attingentia rem, ut in aëre nebulosum dicimus & uentosum: in aqua limosum, piscosum: sic in terra herbidum, arboribus refertum. Eiusque generis item sunt, altum, humile, mons, uallis, tumulus, lacus: quorum nihil per se intelligi potest, sed om-

*Cailli a-
motio.*

*Connexorū
diuisio.*

nia ex alio spectantur. Sic in corpore hominis, armatū, uestitum, præcinctum, calceatum dicimus, & sanguine conspersum, & luto oblitū, & puluere oppletum. Alia sunt connexa quæ uelut è regione & de longinquo rem aspiciunt: ut sunt pleraque eorum, quæ non tam sensu possunt in re deprehendi, quàm intellectu. Vt sunt quæ uel in possessione intelliguntur, ut diuitiæ, opes, regnū, imperium, potestas, dominium, seruitus, obsequiū: quæque reliqua huiusce sunt conditionis, ut magistratus omnes, & omne id quo uel in homines uel in res imperium iusue habere intelligimur, & quæ aliam quandam coniunctionem significant rerum. ut amicus, hostis, ciuis, peregrinus, domesticus, exterus, familiaris. Sic coniugium, id est maritus & uxor: sic ciuitas, id est consentientes ciues: sic reliqua, quorumcunque cū sit in aliquo nomen, id ab alio tamen quod extra ipsum est oritur.

¶ Aequalitas autem uel inæqualitas, ut sunt à philosophis definita, differentium rerum eadem uel diuersa quantitas: ut tripedale tripedali comparatum æquale est: & tripedale bipedali, & maiora minoraque sunt inæqualia: similia etiam, ut dicuntur diuersa eadem habentia qualitatem, ut album albo: & dissimilia, quæ diuersas qualitates habent, ut sunt album & nigrum: hæc omnia huius loci poterant uideri, si acciperentur ueris & his ipsis quibus comparantur nominibus: & talibus etiam, quæ proprie essent connexa, & non imaginé potius connexorum haberent, hoc est, quæ eiusmodi essent, quorum cum esset unum, etiam alterum esset. Nunc pro eo quo dicendum erat, minus potens potest, ergo magis potens potest: &, doctior huius rei

A Equalitas, similitudo, & cetera id genus, an ad hunc locum pertineant.

nescit, ergo indoctior nescit: quæ sane uera connexorú sunt nomina: pro eo nos dicimus, miles potest, ergo rex potest: & præceptor nescit, ergo discipulus nescit: cum horum quoduis alterum possit sine altero esse, & rex potentior milite, & contra miles potentior rege: & discipulus præceptore, & eruditior discipulo præceptor esse possit. Sic etiam si dicatur, Hannibal non potuit capere Romam qui potētior fuit, ergo Gothi imbecilliores non poterunt capere: nomina sunt cónexorum ista, sed res nequaquam: non fuerunt enim eadem tempora Hannibalis & Gothorum: quare cum simul non sint similia sunt connexis, connexa non sunt. Si quis tamen ad legem quam prædixi argumētetur, ductum erit hoc è loco argumentum. At cum rarissima hæc sit obseruatio, sintq; hæc reliquis eis quæ comparata dicimus usu tractatuque similia, in eundem cum illis locum contulimus æqualia & similia, diuersaque istorum dissimilia & inæqualia. Nam ea quæ nos postea dicemus similia, separatim habent ab aliis accidētibus locum. non enim in hanc significationem similia dicuntur: quod cum dicetur de ipsis, non erit difficile perspectu.

SCHOLIA IN CAPVT. XX.

And difficile est uidere.] Duplex affert discrimen inter connexa & adiacentia. Alterum, quod in adiacentibus non modo ipsa denominantia, sed & illa quæ præbent rei denominationem, in te ipsa sunt: at in connexis, id quod causa denominationis est, plane extra rem est. Alterum quod in adiacentibus ea à quibus habet res ut denominetur, sine illa re esse non possunt, in connexis possunt.

*A Equalitas
Inæquali-
tas: Simili-
tudo, Dissi-
militudo.*

[*A Equalitas autem.*] Quod dicit, hoc est: Aequalitas est rerum diuersarú eadem quantitas. Inæqualitas est rerum diuersarum quantitas item diuersa. Similitudo diuersarum rerum eadem qualitas est. Dissimilitudo rerum diuersarum diuersa est qualitas. Hæc igitur omnia, quoties hisce nominibus significantur, ex albo sunt connexorum. Sed fieri solet, ut quoties horum aliqua inter dicendum occurrunt, tum non his sed aliis quibusdam

busdam nominibus utamur: quo fit ut ad eum potius referenda sint locum, qui dicitur cōparatorum. de quo pōst, capite 25. ¶ Hannibal non potuit capere Romam.] Hannibal quo modo relicta Capua exercitum ipsi Roma Romā Hannibal capere nō potest urbī admouerit, & abiecta rursus spe capiendæ urbis inde discesserit, explicat T. Liius secundi belli punici lib. 6. ¶ Ergo Gothi.] Ab his duce Halarico urbem Romam obsessam captamque esse tradūt multi. Modum Gothi. ac seriem captæ urbis explicat Baptista Egnatius. Quoties autem & a quibus intra paucos annos capta Roma fuerit, præter alios docet Antonius Sabellicus Enneade nona.

DE ACCIDENTIBVS.

¶ Quæ uocet hic accidentia, & quot horum sint species. Tum de sententia Ciceronis, Quintiliani, & Boetii, de adiunctis, antecedentibus, consequentibus & repugnantibus. CAPVT XXI.

Olim quisquam credat me ignorare, propter
 N hanc insolitam accidentis appellationem, quid uulgo hoc nomine philosophi significent, ut sit accidens id nonnunquam omne, quod non sit substantia: nonnunquam uero, quod abesse rei & adesse, ut nō corrumpatur res, potest: ut calor accidens est aquæ, potest enim adesse aquæ & abesse, ut tamen permaneat aqua. Ego accidentia uoco in præsentia, quorum utrūuis & esse & interire, sine alterius pernicie possit, quemadmodum dicimus in rebus accidere ea, quæ temere, & nullo delectu aut prouidentia uidentur fieri. Ex qua significatione Seneca inquit: Non accidunt (ut putas) omnia, sed eueniunt. Et Quintilianus in * corporis proiecti, Poteram (inquit) nihil ex accidentium meorum nouitate mirari. Sic nos ea quæ temere & nulla sunt existendi necessitate coniuncta, uocamus accidentia. ¶ Ea in quinque diduximus species, contingentia, pronūciata, nomē rei, comparata, & similia. Esse autem hæc omnia ex accidentiū genere, hinc facile perspicitur, quod omnes hi loci nō solum in iis sunt, quæ sunt cōiuncta cū re, & quæ simul esse oportet: sed & in eis, quæ ante-

Accidentiū nomen quid hic designet

* Aeger re demptus.

Quinq; accidentium species.

cedunt rem, & quæ consequuntur. Sic ea quæ cōtingen-
 tia uoco, ut iurgatū esse, antecedit quandoq; cædem: aut
 ex palluisse, aut latebras quæfisse, aliquando cōsequitur
 cædē. utraq; uero cædis sunt accidentia: quia & illa sine
 cæde, & cædes sine illis potuit euenire. Nomina etiā re-
 rum & pronuntiata itidem de rebus, existentium non so-
 lum sunt rerum, sed & futurarum rerum, & earū quæ
 fuerunt. Similiter comparationes similitudinesque, nō
 modo ex iis ducimus, quæ rebus cōiūcta sunt: sed per-
 sæpe ex iis, quæ præcesserunt, nōnunquā & ab iis, quæ
 temporum ordine sequūtur. ¶ Quoniam autem adiū-
 ctorum, antecedentium, & consequentium, locus iste nos
 admonet, aptissimum uidetur hic recensere, quid istis
 nominibus Cicero uoluerit accipi. Sane ille, nō locum,
 non tempus, non *applicita, non cōtingentia, posuit in-
 ter locos: sed hæc omnia nomine adiunctorum cōple-
 xus est. Ego, de loco, tempore, & connexis, cū de illis di-
 cerem, rationem reddidi. Cōtingentia uero recte illum
 locum, quem adiunctorū uocari Boetius putauit, intra
 se claudere uidentur, quoniam eiusmodi sunt, ut esse cū
 re proposita & sine ea possint, malui tamen contingen-
 tia ea quàm adiuncta uocare, quoniam ut modo osten-
 di, adiunctorum & antecedentium & consequentium
 nomen, uelut tres sunt gradus, per quos omnes acciden-
 tium loci ducerentur. Sed quæ antecedentia & conse-
 quentia uocauerunt Cicero, Quintilianus, & Boetius,
 additaque eis etiam repugnantia, loci non sunt, sed ar-
 gumentandi formæ quædam, quas licet per omnes lo-
 cos colligere. Qua in re, quò litem hanc Ciceroni &
 Quintiliano remittā, quos diuersa ab istis magnorum

Opinio Ci-
 ceronis de
 adiunctis, an-
 tecedētibus,
 & cōsequē-
 tibus.

*Connexa.

studiorū ratio facile tuetur: ut hæc ab aliis accepta, aliena quoque traderent fide. Boetii certe nō immerito desiderauerim diligentiam, quia nullam studiorum partē uideri potest impensiore tractasse cura. Nam & Aristotelis topica ex Græcis latina fecit, & in Ciceronis topica ædidi commentarios, & quatuor topicorum libros ipse conscripsit. In eorum librorum tertio de antecedentibus sic ait: Antecedētia sunt, quibus positis, necesse est ut aliquid sequatur. uelut cum dicimus, si homo est, animal est. Quod si uerū est, etiam animal antecedens erit ad hominem. Licet enim dicere, si omne animal est, homo est, eruntque hinc inde, animal homini, & homo animali antecedēs. Ad hoc, quo pacto distinguetur hic locus ab aliis, cum sit ex omnibus ferè locis tale aliquid fumere, quo posito sit necesse aliquid sequi? ut posita definitione, sequitur definitum: posita specie, sequitur genus: posito toto, sequuntur partes: & ad causas euenta, & ad euenta causæ, & ad omnes ferè locos aliquid necessario sequitur. Quid ergo fuit opus nomen antecedenti secernere, si sunt ea reliquis locis, non uni alteriue, sed prope omnibus communia? Præterea libet quaerere, an si dicam, homo est, ergo animal est, sit ductū argumentum ab antecedētibus. Quod si aiat, haud uideo quod dicetur à specie ductum. Sed negat Boetius, dicitque solum ab antecedentibus sumi argumentum, cum per conditionem effertur: ut si homo est, animal est. Primum ergo magnæ infelicitatis damnat antecedentia, cum possit ex reliquis omnibus depromi argumētatio, ex antecedentibus nō possit. Cum enim antecedentia aliter pronuntiari nequeant, quam quo pacto ipse præ-

Contra sententiā Boetii ratio prima.

Secunda.

Tertia.

scribit, nō poterit utique ex ipsis confici argumentatio. Nec enim est argumentatio: si homo est, animal est: sed pars solūm argumentationis: quæ quidem, si addideris, sed homo est, ergo animal est: tum demum erit expleta. Deinde, cum locorum distinctio, pro diuersa habitudine rerum sumatur, quam accipiunt aliæ aliis cōparatæ, ut animal homini comparatum, genus est: uirtuti uero sentiendi, subiectū est: corpori & animæ, est totū. Cum ergo inter ista, si homo est, animal est: & homo est, ergo animal est: nullū sit rerum discrimen: qui potest fieri, ut dicantur è locis diuersis sumptæ argumentationes? Quæ fuit igitur causa tradēdi Boetio ista hoc pacto? Dicam equidem. Vir ingeniosus, qui uidebat, si antecedentia faceret omnia, ad quæ simpliciter illata, aliud sequeretur, nō habiturum se quo cōsequentia inueniret: undecūque enim duceret argumentū, si necessario sequeretur aliud, oportebat id ab antecedētibus dici: nō habebat ergo, quod à cōsequentibus uocaret. Instituit ergo, ut antecedētia per cōditionem (ut diximus) pronunciarentur, & consequentia essent eadem illa, mutato tamen ordine, & per cōtradictionem & asseueranter prolata. Vt sit ab antecedēti, si homo est, animal est. deinde à consequenti, sed nullum animal est, ergo homo nō est. fietque ex duobus locis argumentatio una.

Quomodo intelligendus Cicero. Mihi persuasum est, multo aliter sensisse Ciceronem, & uoluisse ex antecedētibus argumētationē duci, quoties proposita cōditionali, ab eo quod per cōditionem antecedēs fecimus, quo ordine propositū erat, duceretur argumētū: ut si homo est, animal est: deinde ab homine quod antecedēs fecit, ducit argumētationem, quam ab ante-

ab antecedente uocat: sed homo est, ergo animal est. Sic cum cōuerso ordine, ab eo quod ex conditione consequens erat, duceret argumentationem, à cōsequentibus uocabat: ut, si homo est, animal est: animal hic est consequens. ducitur ergo à consequēti, sed nullum animal est, ergo nullus homo est. Verum ista quomodocūque libeat accipere non loci sunt, sed formæ argumētandi. cum non rerum inueniendarum ratione, sed certa colligendæ argumentationis lege consistit. Repugnantia quoque Boetius uoluit esse contraria consequentium. Sed quoniam hæc etiam per tot locos spargi possunt, per quot consequentia sparguntur: & ad certum argumentandi modum sicut consequentia trahuntur, neque suum poterunt proprium habere locum, & ad iudicandum potius q̄ inueniēdum pertinebunt. Nos ergo, antecedentia, consequentia, adiuncta, ita putamus accipienda, ut temporum ea distinguamus ordine, hocque semel in omnes accidētium locos admonitum uolumus, posse ex quolibet eorum per tres istos gradus duci argumenta, & quemque locum in quærendo hoc ordine excutiendum esse. Tria autem nomina ista, quoties per se ponentur, poterunt quidem & ad pronunciata referri: sed accommodatissime naturæ proprietatiq; contingentium accedent.

Repugnantia.

Antecedentium, consequentium, & adiunctorū uocabulis quomodo hicutendū.

SCHOLIA IN CAPVT XXI.

V *[Ite accidens id nunquam omne.]* Accidens duo potissimum significat apud philosophos. Principio, omne illud quod non est in genere substantiæ, quo intellectu accipiendum quod dicunt, nouem esse genera accidentium, quantitatem, relationem, qualitatem, actionem, passionem, ubi, quando, situm esse, & habere. Deinde, id quod contingit eidem inesse, & non inesse. Id hunc in modum finit Porphyrius, *οὐκ ἐστὶν οὐδὲν ἐν τῷ γένει καὶ ἀποκρίνεται ἕκαστος τῶν τοῦ ὑποκειμένου φησῶν. Accidens, est quod adest, & abest citra subiecti corruptionem.* Horum ergo

Accidens.

h iii

significatum, neutro in præsentia utitur Rodol. uerum accidentia nocat res eas, quæ ita coniunguntur, ut & seiungi rursus possint, & utraq; esse sine altera. ¶ *Ex qua significati- ne Seneca ait.*] Seneca in libro unico, de diuina providentia: Fata (inquit) nos ducunt, & quantum cuique temporis restet, prima nascentium hora disposuit. Caula pendet ex causa, priuata ac publica longus rerum ordo trahit. Ideo fortiter omne faciendū est, quia non, ut putamus, incidunt cuncta, sed eveniunt. Olim constitutum est, quid gaudeas, quid fleas: & quamuis magna uideatur uarietate singulorum uita distingui, summa in unum uenit. Sic quidem hodie in exemplaribus legitur. Rodolphus pro illo putamus, legit putas: & pro incidunt, accidunt. Quarum lectionum utra sit emendatior, eius rei iudiciū sit penes alios. Mihi illud accidunt magis arridet quàm incidunt. ¶ *Et Quintilianus in corporis proiecti.*] id est in declamatione ea, cui titulus est, corporis proiecti. Porro cum ex aliis quibusdam, tum ex hoc etiam loco facile perspectu est, Rodolphum hominem fuisse plurimæ lectionis: & cum hæc scriberet, tum aut libros ei ad manum non fuisse, aut alioqui fiducia quadam insignis memoriæ, illos non cōsuluisse. Quæ res esse solet in causa, ut homines alioqui longe doctissimi, uel in nominibus propriis, uel in librorum titulis, uel aliis quibusdam hisce non dissimilibus, soleant nonnunquam errare. Ita Cicero ab Aiace ea apud Homerum dici ait, quæ non ab illo, sed ab Hectore dicta esse animaduertit A. Gellius. Cui simile quiddam in eodem Cicerone deprehendit, & Politianus Miscellaneorū, capite quinquagesimo tertio. Quibus non ita dissimile est, id quod hoc loco fecit Rodolphus. Siquidem uerba Quintilianiani, quæ citat, non in corporis proiecti, sed in ea declamatione posita sunt, quæ hanc proxime præcedit, cui titulus est, Aeger redemptus. Ibi hunc in modum orditur pater, Quamuis iudices in tanta malorum continuatione iam poteram nihil ex accidentium meorum nouitate mitari, nullumque mihi reliquerunt impatientiæ genus aduersa &c. Huius generis & illud, quod capite uigesimo quinto, Sp. Melii nomen ponit pro Tyberii Gracchi. Id quod facile animaduertet, quisquis legerit orationem eam Ciceronis in L. Catilinam, ex qua id exemplū depromptum est. Neque ita longe hinc disidet quod secundilibri cap. decimo octauo, à Megareæa dici ait, quæ apud Senecā, non ab illa, sed ab Amphitryone dicuntur. Quod genus & alia quædam lectori occurrēt, quæ admodū suis indicabimus locis. Sanè si quis censor accedet tam iniquus, qui eiusmodi erratula uehementius inspectanda, ac reprehendenda putet, ei hoc ego solum respondeo, homines indoctos ad istunc errare modum non solere. ¶ *Sic, & quæ contingētia.*] Nota genus locutionis. Neq; enim uerbū ullum appositum est huic nominatiuo contingentia, nisi quod singulis partibus sua uerba apponuntur, antecedit, & consequitur. Sic Virgilius quanquam diuerso casu.

Protinus Orsilochum, & Buten, duo maxima Teucrorū
Corpora, sed Buten aduersum corpore fixit

Seneca.

Erratum
Ciceronis.

Loricam galeamque inter, quâ colla sedentis
 Inuenit, & læuo dependet parma lacerto.
 Orsilocham fugiens magnumque agitata per orbem
 Eludit gyro interior &c.

Simile est huic illud, auctore Macrobio: etiam si Seruius longum subesse
 putat hyperbaton.

Interea reges, ingenti mole Latinus
 Quadriungo uehitur curru, cui tempora circum
 Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
 Solis aui specimen: bigis it Turnus in albis.
 Bina manu lato crispans hastilia ferro.
 Hinc pater Aeneas Romanae stirpis origo
 Sidereo flagrans clypeo, & caelestibus armis,
 Et iuxta Aescanius magnae spes altera Romae
 Procedunt castris.

Macrobius
 li. 6. satur-
 naliorum.
 capi. 6.
 Aeneid. 12.

¶ Quoniam autem adiunctorum, antecedentium, & consequentium.] Principio explicemus quid sibi uelint haec uoces, ita plenius intellecturi, quorum tendat Rodolphus. Antecedens est, quo posito aliud quiddam necessario sequitur. Consequens, quod necessum est esse, si id cui consequens est, praecessisse constiterit. Ut, quam peperisse constat, eam necesse est cum uiro consuetudinem habuisse. Adiuncta sunt, quae ita aut antecedunt re aliquam, aut sequuntur, aut cum ea cohaerent, ut nulla tamen praecedendi, cohaerendive, aut sequendi, intercedat necessitas. Verbi causa, Caedem praecedere solet uerborum contentio: cohaerere, uel uox eius qui eadem fecisse arguitur, uel occisi uociferatio, aut gemitus, uel aliud quippiam hifce non usquequaq; dissimile: sequi fuga, timor, latebrae, trepida ac inconstans responsio, quorum omnium nihil est, quod necessitate aliqua cum eade iungatur: & tamen raro ita quisquam occiditur, ut nihil horum ei caedi adiunctum sit. Ergo quae adiuncta alii uocant, ea (quemadmodum diximus) Rodolphus, partim contingentia, partim applicita uocat. Antecedentia autem, & consequentia, non putat esse locos distinctos, eo quod in omnibus prope modum locis talia quaedam inueniri queant. Haec rei summa, in qua, ut quidem mihi uidetur, non pessime Rodolphus: etiam si quaedam obiter interserit, quae mihi haud dum satis probantur, quae suis locis non dissimulabo.

Antecedens
 Consequens.

Adiuncta.

¶ Contingentia uero recte illum locum, quem adiunctorum uocari Boetius putauit, intra se claudere uidentur.] Quemadmodum negari non potest, maximam adiunctorum partem contineri loco contingentium: ita ne id quidem indubium uocari debet, quaedam utique ex iis pertinere ad locum applicitorum, quando haec quoque adiunctorum uocabulo à Cicerone comprehensa fuisse, ipse testatur Rodolphus. Boetii porro non alium, ac Ciceronis de adiunctis fuisse sententiam, id uel hinc liquet, quod is tertio Topicorum libro, ita imitatus est Topica Ciceronis, ut praeter exempla, nihil quicquam mutasse uideatur.

h. iiii

Duæ dialecticæ partes. *antecedentia, & consequentia.*] Duæ dialecticæ partes sunt, una inveniendi, altera iudicandi. Prior, inveniendi argumenti rationē, ac locos tradit: ac proinde Topice dicitur. Altera, formas quasdam tradit argumētādi, quibus diiudicari, expendique inuentū iam argumētū possit, nominaturque *epitimi, παρά τὸ κρίνειν*, hoc est, à iudicando. Quæ igitur à Cice. *Quin. & Boetio* in locorum explicatione, de antecedentibus, consequentibus, repugnantibusque præcipiuntur, ea (inquit Rodol.) ad posteriorem potius dialecticæ partem, quā ad priorem pertinent, quare nō erant hæc referenda inter locos. Sanè Cice. ipse paulo minus in hac videtur fuisse sententia, ut putarie ea quæ ab ipso de his tribus dicuntur, magis ad explicanda formā daque, quā ad invenienda argumenta pertinere. Verba eius sic habent: Cum tripartite igitur distribuatur locus hic, in cōsecutionē, antecessionem, repugnantia: repertiendi locus simplex est, tractandi triplex. Hactenus Cic. Verū enim uero, ut altius paulo hæc discutiamus, ascribā huc uerba ipsius Rodolp. ex cap. 22. de contingentibus. ubi inter alia multa: Nec est (inquit) inutile, etiam si id natura rei non cogeret, plures tamen esse locos, hoc est, aditus, & uias unius repertiendæ rei: ut si minus unus perducatur nos ad id quod quærimus, altero tamen tertio uentantibus, aliqua parte procedat. Hæc Rodolphi uerba si uera sunt, quid tandem flagitii admisit Boetius, qui antecedentia quoque, & consequentia unā cum repugnantibus inter locos inferuit? An non hæc etiam uiam aperiuunt facilius inveniendi? Nōne multa sunt, quæ hac ratione facilius inuestigari queant, quā si alia uia quærantur? Et ut missa faciam antecedentia, & consequentia, certe repugnantia non uideo cur reiciat Rodolphus, eo duntaxat intellectu, quo est hoc nomine usus Boetius, uti paulo post dilucidius explicabitur. ¶ *Quod si uerum est, etiā animal antecedens erit &c.*] Hoc quā sit uerum, uiderit Rodolphus. Omnes certe confirmant, hominem esse antecedens ad animal: nemo contrā, animal ad hominem. Neque profecto uirium quicquam habet, quod assertur de omni animali: quando fieri potest, ut idem diuersa ratione acceptum, interim antecedens, interim consequens esse dicatur. Ita homo est antecedens animalis: nequit enim homo esse, quin & animal sit. Contrā, omne animal antecedens ad hominem, siquidem nullo modo fieri potest, uti omne animal sit, quin sit etiā homo. ¶ *Ad hoc, quo pacto distinguetur hic locus ab alijs.*] Respondeat (opinor) Boetius, nō se ire in facias, quia antecedentia, & consequentia sparsa sint per locos: ferè omnes: sed esse quædam, quæ facilius inuestigari queant, cū his significatur uocabulis: q̄ si alijs eadem uocibus notarētur. atq; hanc sibi causam fuisse, cur distinctum istis dederit locū: præsertim cū ne Rodolpho quidem displiceat, etiam si natura rei non cogat, tamen plures esse locos, hoc est, aditus, & uias unius repertiendæ rei. ¶ *Quod si aiatur, uideo quod dicitur à specie ductū.*] Inuitus facio, ut in ista inquirā serupulosius, ac uelut censoria quadam uirgula quædam notem in uiro hoc, quo neminē ego in hoc duntaxat argumēti genere, maiore meruisse laudem

ausim contendere. Sed quemadmodū in speciosis serē corporibus solēt
 animaduerti quædā, quæ non displiceant ipsa quidem, at minus tamen
 placeant quam cætera: ita haud scio quo modo in uiris etiam quam libet
 doctis, quædā tamen notari solent, in quibus etsi non aliis, tamen seipsis
 inferiores esse uideantur. Et quid si (quemadmodum ait ille) quandoque
 bonus dormitat Homerus: id quod hoc loco, ut si usquā, Rodolpho acci-
 disse mihi uideretur. Nam quod ait, non uidere se, quodnam argumentum
 ducatur à specie, si id quod affert, ex antecedentium loco ductum dica-
 tur: hoc certe facile refellat Boetius, si dicat non esse absurdum, argu-
 mentum idem ex diuersis produci locis, quod ne ipsi quidem Rodolpho
 displicere paulo ante docuimus, iā quod addit à Boetio magnæ infelicitatis
 damnari antecedentia, quod existimarit perfectam inde de promi argu-
 mentationem non posse: hac parte tantum abest, ut subscribam Rodol-
 pho, ut demirer hominem alioqui lōge diligentissimū hoc loco tā dissimi-
 le sui esse potuisse. Certe Boetius in ea plane opinione fuit, ut crediderit
 ex utrisque, tam antecedentibus, quā consequentibus, perfectam duci ar-
 gumentationē. Ex antecedentibus, hoc modo, Si peperit, cū uiro concu-
 buit: peperit autem ergo, cū uiro cōcubuit. Ex cōsequētibus, Si peperit,
 cū uiro cōcubuit: non autem cōcubuit cum uiro, quare ne peperit qui-
 dē. Hæc exempla ipse ponit Boetius Topicarum differentiā, libro ter-
 tio: è quibus facile perspectū est, sententiam illius eandē planē esse cū ea,
 quā Rodolphus tribuit Cicero. Et, ut semel dicam quod sentio, nihil
 aliud coniciere, cum ex hoc loco, tum ex aliis quibusdam possunt, quā
 cū hæc scriberet Rodolphus, tum Boetii eū libros ad manum non habuif-
 se: aut certē alio festinanti, non fuisse tantū otii, ut illos consuleret, quod
 cum ex iis quæ dixi, tum uero maxime ex iis quæ continuo subiungam,
 patere potest. Repugnantia quoq; Boetius (inquit) uoluit esse contraria
 consequentiū. Quid? unde ista hæc Rodolphe? Boetius certe repugnātia
 hunc in modum non finit, sed ordine contrario: Repugnātia (inquens)
 contrariorum sunt consequentia. Verbi causa, Cōtraria sunt, dormire
 & uigilare: stertere dormientibus adiunctū est, quare stertere, & uigilare,
 sunt repugnantia. Rursus, Prudentia contrarium est imprudentiæ: frau-
 dibus ac imposturis obnoxium esse, imprudentiam sequitur: quo fit ut id
 repugnet prudentiæ. Atque hoc intellectu cū sumitur nomen repugnā-
 tum, nō uideo cur distinctum, ac peculiarem habere locū ea nō possint.
 Sed, ut finiam aliquando, hi si sunt errores dicendi, non tamē id genus er-
 rores sunt, qui inscitiam arguant: sed qui ex præcipiti quadā festinatione
 profecti uideantur. Quamquam & aliud quiddam hic mihi uenit in men-
 tem, de quo postea, capite uigesimo septimo. Illud hic dicam, summam à
 me gratiam initurū, si quis secus habere ista ostenderit, quā uisum est
 mihi, quando nihil mihi tam cordi est, quā ut in omnibus optime sensis-
 se uideatur Rodolphus, cui ego uito tribuo tantum, ut nūquā ipse mihi
 credam minus, quā quoties ab eo me dissentire res cogit.

Repugnācia

Cōtingētia
cur dicta.

P Rimum accidentium genus, contingētia diximus, quoniam circa rem contingant, id est eueniant, ea quidem conditione, ut siue ista nō

Scrupus.

Solutio.

Quo differant contingētia à connexionis.

eueniant, res existere: siue res non existat, ista euenire possunt. Vt pallor ante ægritudinem. Nam potest quis pallere, ut non ægrotet: & ægrotare, ut nō palluerit. Sic iurgium ante cædem. Potest enim iurgatus quis esse, ut non occiderit: & alius occidisse, qui non sit iurgatus. Sic forma ad luxuriam. Nam & formosus frugi, & deformatis potest esse profusus. ¶ Miretur forte quis, cum uideat pallorem, ægritudinem, formā, luxuriam, adiacentia esse, & iurgium, & cædem actus, quare ea iā contingētia faciamus: aut quid hoc loco sit opus, si illo satis fuerit hæc explicare. Non est ergo nobis ignorandum, locorum fines, nō tam pro rerum uarietate, quā ex seipsis accipiunt, quā pro habitudine eorum, quibus applicantur, distingui. Sic candor, adiacens est niuis, & coloris species, & contingens pulchritudinis. Nec est inutile, etiam si id natura rei non cogeret, plures tamen esse locos, hoc est, aditus, & uias unius inueniendæ rei, ut si minus unus perducatur nos ad id quod quærimus, altero tamen tertio uē tentatibus, aliqua parte procedat. ¶ Differunt autem à connexionis contingētia hoc pacto, quòd cōnexo uno significantur nomine, quod continuo, ut prolatum est, & eam rem indicat, in qua est, & id quod extra ipsam est, unde id oritur nomen. Nam cum diuitem dicis, accipis statim eum qui est diues, & diuitias à quibus diues uocatur. sic cōtrā, in diuitiarū nomine illico, & opes ipsas, & eū qui possidet agnoscis. At in con-

tingentibus, uel potius in omnibus accidentibus, necessesse est, ut duo cōferamus, quo esse intelligamus ea accidentia. Nam si astutiam per se dicas, adiacens uidetur: si feruum, connexū est: si cōiungas feruum astutū, contingens est. Et cōnexū cōnexo cōtingit, ut feruus diues. Et adiacens adiacēti, ut astutus medicus. Et in summa quē admodū prædiximus, omnia ea quæcunque huius sunt generis, ut alterum sine altero possit ultro citroque esse, & perire. ¶ Non tamen hoc sic accipi uelim, ut omnia quæcunque sunt rei contingentia, cōferre putem ad inuentionē, aut ad hūc locum credā pertinere. Nec enim excidit nobis id quod prædiximus, nō omnia probādis omnibus apta esse. Verū illa demū contingentia nostri sunt negotii, quæ uelut indagine uestigiisque quibusdā ad ipsam rē nos possunt perducere. cuiusmodi sunt, uel unius efficientis facta, uel subiecti unius adiacentia, uel quæ in eodem sunt loco, uel tempore, uel quomodolibet aliquid cōmune inter se habēt, quo de uno possit in aliud fieri trāsitiō. ¶ Apud Quintilianū itaque in Mathematico, uir fortis, hoc ipsum quod fortiter fecit in argumētum adfert futuri parricidii, quoniam utraq; ait opus esse impetus, & furoris cuiusdā, ut ambo unius animi possint uideri. Terētius quoq; Nō dubiū est (inquit) quin uxorē nolit filius, ita timere Dauū sensi. Nā quid per se timor Dauī ad nuptias filii, nisi id esset, quod omnia communi inter ipsos consilio agerentur, & eadem omnia uellent, atq; nollent? Huc pertinet etiā, quod solebant qui accusabant in foro quammaxime premere uitam antea actam: quod non eō modo spectat, ut inuidiam conflarent, uerum quoniā uidebatur animū à quo illa

*Quæ cōtin-
gentia huius
sunt loci.*

fuerant profecta, nec à præsentis quoq; sceleris abhor-
 rere fide. Huius sunt generis, quæcunque sunt monstra
 ostentaque rerum, ut defectus solis, lunæq;, & stellæ cri-
 nitæ, quæque alia, uel uideri solêt, uel audiri. quibus in-
 signium populorum, urbiûmue clades auguramur. Ita
 in cæde uultus turbator, implicati animi index, minæ,
 uitata colloquia, spreti congressus. In ægritudine uero,
 spontanea membrorum lassitudo, fastidiû cibi, inquietu-
 do peruigiliarum. quæque reliqua huiuscemodi rem
 antecedunt. Ex adiunctis collegit A sdrubal apud Varû
 fluuium auctas esse copias Romanas, quoniam strigo-
 siores equos, & coloratiora uideret corpora. Hannibal
 etiam cum exercitum admouisset urbi, nondum fractas
 esse res Romanas, quoniam ager in quo tum castra loca
 uerat proscripserat sit, & inuenerit emptorem. Et Quin-
 tilianus, nõ esse cæci, aut solliciti percussoris uulnus, quo-
 niam solum unum sit, certioreq; loco, quã pro cæci, uel
 trepidatione festinatis factû. Cic. quoq; Catilinã docet
 malû aliquod publicû meditari, quoniã angustia rei fa-
 miliaris prematur. Sic ex cõsequentibus ducitur, scele-
 ris aliquos agitalse cõsilia, quoniam diducti nõ cõstite-
 rint inter se uerbis furtû fecisse, quoniam res sit inuenta
 domi ipsius: cædẽ admisisse, quoniã fugã, uel latebras, uel
 arma circumspexerit. Iam, & quæ *intra* dicuntur, id est cõ-
 sentanea, uel uerisimilia, huius sunt loci, quale est, for-
 tem esse, quia lato sit pectore: & quia pauper sumptuo-
 se uiuat, furari: & si qua matrona sola per uiam noctu
 pergat, mœchum expetere. Signa quoque nonnulla pos-
 sunt huc referri: ut futuræ postridie serenitatis, uel per-
 tinus occidentis rubor: & speratæ sanitatis, oris exulce-
 ratio.

intra.

Signa.

ratio. Pleraque tamen, uel ad actus, ut uiuum esse, quia spiret: uel ad effecta, ut igne esse, quia sit fumus, referuntur. Quæ quidē si magis latiusue pateant quā ea quibus adhibetur, cōmuni nomine signa uocantur: ut quod percussus sit, quia cicatricē habeat. potest enim cicatricem uel quia ceciderit, uel ex ulcere habere. & grauidā esse, quia tumescat uterus, quia uel ueneno uel morbo potest tumescere. Sin uero uel minus pateant, ut igne esse quia fumus sit: potest enim & sine fumo ignis esse: uel itē ex æquo, ut fœtā esse quia habeat lac *τιμμήρια*, id est in- *τιμμήρια*.
 dicia uocantur. Ea Quintilianus inter argumenta non putat habēda, quia nihil post se dubii relinquāt. Quod quidē acutissimo uiro miror potuisse in mentem uenire. Ergo ibi nihil eorum, quibus mathematici inuenta sua colligunt, argumentum esset, cum certis & de quibus ambigi non possit rationibus omnia demonstrarent. Cumque id agamus argumentando, ut quam minimū dubitādi relinquamus locum, qui potest fieri, ut qui ad liquidum indubitatumque rem perduxerit, uideatur nō esse argumentatus? At nos incerta pleraque pro manifestis argumēta sumimus, quāto melius igitur res ipsa nostro consuluit pudori, ut faciat ipsa per se fidem, ne cogatur in locū eius is qui dicit suo succedere mēdacio.

SCHOLIA IN CAPVT XXII.

ic forma ad luxuriam.] id est luxū, uitiū oppositum frugalitati: uulgi more libidinē intelligas. ¶ Nec enim excidit nobis quod diximus.] Huius libri capite secūdo. ¶ Quinti. in Mathematico.] Verba Quintiliani eo in loco sic habent: Virum fortem dixit, & parricidam. Vicina sunt hæc, etiā ut dissimilia: paria uiribus, etiā ut mente dissentiant. Quid enim me aliud notabilē fecit in bello, quā quod nō parca dibus, eruore nō satior: exultans super stratorū corporū strages, palpantibus adhuc cadaueribus alacer instito? Et paulo post: Crede pater, & parricidium tam facile est quā fortiter facere, cum utrūque de fato est.

¶ *Terentius quoque.*] In Andria. ¶ *Huc pertinet etiã quòd solebant qui accusabant in foro.*] Hunc morem acculatoribus fuisse facile ostendunt actiones Ciceronis in Verrem. Et quòd idem author pro Caelio, plus operæ sumit in diluendis antiq̃ actæ uitæ criminibus, quæ in iudicium nõ ueniebant: quã in eo, cuius gratia erat constituta quæstio. ¶ *Huius generis sunt, quæcunque sunt monstra ostentaque rerum.*] Ex his Cicero argumenta ducit in Catilinam, in uetitia tertia. ¶ *A Sdrubal apud Varum fluuium.*] Secundi belli punici anno duodecimo, Aldrubal frater Hannibalis cū ingenti exercitu in Italiam uenit: qui cum se fratri in Umbria occursum literis illi significaret, easque literas intercepissent Romani, priusquã ad Hannibalem perlatæ fuissent: Claudius Nero consul, non cunctandum ratus tempore tali, neque expectandum decretum senatus, cū sex millibus peditũ & mille equitibus noctu castra egressus, M. Liuius collegæ sese cõiunxit, ut nihil tale suspicantem ambo iunctis uiribus aggredierentur A Sdrubalem. Horum ergo cõiunctionem subodoratus est A Sdrubal ex iis signis, quorum mentionem facit Rodolphus. Qua de re ita Liuius eius belli libro septimo, Moram (inquit) pugnae attulit, quòd A Sdrubal prouectus ante signa cum paucis equitibus, scuta uetera hostiũ notauit, quæ antè non uidebat, & strigiosiores equos multitudo quoque maior solito uisa est. Suspiciatus id quod erat, receptui prope cecinit: ac misit ad flumẽ, unde aquabantur, ubi & excipi aliqui possent, & notari oculis, si qui forte adustioris coloris, ut ex recenti uia, essent &c. ¶ *Hannibal etiam cum exercitum admonisset urbi.*] Hac de re hũc in modum Liuius, secundi belli punici libro sexto: Minuere (inquit) etiam spem eius & alia parua: magnæque res: magna illa, quòd cum ipse ad mœnia urbis Romæ armatus sederet, milites sub uexillis in supplementum Hispaniæ profectos audiuit: parua autem, quòd per eos dies eum forte agrum in quo ipse haberet castra, uanisse, nihil ob id diminuto pretio, cognitum ex quodam captiuo est. ¶ *Et Quintilianus, non esse cæci aut solliciti percussoris uulnus.*] Locus est in declamatione ea, cui titulus est, Paries Palmatus. ¶ *Cicero quoque Catilinam.*] Cicero prima oratione in Catilinam meminit quidem non nihil de difficultate eius domestica, & in secunda enumerans genera hominũ eorum, ex quibus Catilinæ constabat exercitus, omnes sermẽ illos egestatereci familiaris laborasse ostendit. Nusquam tamen (quod sciam e quidem) angustiam rei familiaris in argumentum assumit, ut ostendat publicum aliquod malum illum meditari. *Iam & quæ in nota dicuntur.*] Cicero in partitionibus, τὰ ἐκείνα uerisimilia uocat, τὰ τριμύθια, propriam rei notam. *Es Quintilianus inter argumenta.*] Quintilianus libro quinto, non tantum signa necessaria, sed & ea quæ necessaria non sunt, esse argumenta negat, sed argumentis sanè inualidis. nam quod ait, ubi sint signa indubitata, ibi quæstionem non esse, id ego iudico non usquequaque esse uerum, tamen enim, postquam ipsa cognita fuerint, nihil post se dubitationis relinquunt: tamen quamdiu iudex nondum de eis

in nota.

τὰ ἐκείνα.

est factus certior, utique quaestio ac controuersia esse potest. Quod autē subdit, ne dubia quidem signa argumenta esse, propterea quod ipsa argumentis indigeant, id quoque quam sit inualidum liquere uel hinc potest; quod ex plerisque argumentorum locis eiusmodi quaedam adduci solēt; quæ parum habitura sint uirium, nisi aliunde corroborentur. ¶ Ergo sibi nihil eorum.] Rursum tibi dixit, ubi alius (haud scio an rectius) ei aut ipsi dixisset.

¶ Cur nomen rei (Alii interpretationem nominis uocant) retulerit inter locos externos: & de triplici eius usu.

CAPVT

XXIII.

Nomen quoque rei, recte mihi inter accidentia conferri uidetur. Nec enim est aliud nomen quàm uox ad rem significandam consensu hominū instituta: quod, si quid aliud, uel maxime accidentium naturam habere manifestum est. Nam & rei antequam fit, & postquam facta est, nomē est, & aliud quoque nonnunquam eiusdem rei nomen est: ut Romulus post mortem dictus est Quirinus: & apud poetas, Hippolytus, postquam redditus à Pallade est uitæ, Virbius. Cicero quidem ab etymologia, hoc est (ut ipse dixit) uerbum ē uerbo, à ueriloquio: ut aptius & mollius putauit, à notatione: ut uulgo dicimus, ab interpretatione nominis: separatim locum descripsit. Quod fieri posse non abnuo, & nonnunquam argumenta inde duci apertius est quàm ut ostendendum sit. Vnde & multa in nomen Verris cauillatus est, & in Chrysgonum pro Sexo. Roscio. Et facete dictorū crebra sumitur occasio, ut Augustus de eo qui locum paternæ sepulturæ arabat, hoc (inquit) est patrem colere. Et qui filios ex ancilla suscipiebat, dictus est uerus familiæ pater. Quod autem locum nomini inter ea quæ sunt in substantia fecerint, nō uideo quam rationem sint secuti.

Nomen rei, alias notatio, siue interpretatio nominis.

cum rerū apud omnes gentes eadem sit substantia, nomina diuersa. Quinetiam & apud eosdem populos idē nomen, per sepe aliud apud maiores, aliud apud posteritatem significet, nemo nescit. Ad hęc ut quaedā interpretationes conueniant, ut toga à tegendo, & dux quia ducat, & quia regat rex: ita pleræque aut in aliquo nō cūueniunt, aut discrepant omnino. Prætorium à prætore dici manifestum est. tamen & in castris ubi consul tendebat, & in ciuitatibus item ubi ius reddebat, dicebatur prætoriū. Sic codicis & libri nomina si reddantur originibus suis, neutrum hodie congruet ei quod significat: quorum alterum à caudicibus, hoc est tabulis ductū est: alterum arboris significat corticem: quod his primum materiis rudis uetustas ad inscribendas literas uteretur. Quamobrem cum ex his liquere uideatur, nequaquam nomen inter ea quæ sunt in substantia numerari posse, non inueni quem sibi locum putarem uerius magisque è natura sua conuenire. ¶ Usus eius non simplex est, Quandoque enim ex ipsa uel interpretatione nominis. Vt qui dicat, animam constare ex aëre, quem inspiciendo haurimus: quoniam anima, quod uentum significat, sit uocata. Sic pecuniam in instrumento domestico esse, quia ipsa instruat domus. ¶ Alius est usus, cum ducimus ex homonymia, id est agnominacione, uel (ut uulgo loquimur) ex æquiuocatione argumentum. Vt expetendas esse humanitatis artes, quia nihil tam proprium sit hominis, quàm ipsa humanitas. Et pessime facere qui plebem contra patres concitent, quoniam nullum in terris nomen uenerandum magis sit quàm patrū. Et Isocrates in Helenes laude, pulchritudinem inquit admiran-

admirandam maxime laudandamque esse: eiusque inter reliqua signum facit, quod uirtutē maxime probamus, quoniam pulcherrima rerum sit omniū. Facile est perspectu, quomodo humanitatis, & patrum & pulchritudinis nomen in diuersas secatur significationes. Quod si occultius fiat, aut rebus in idem tendentibus, captiosa fit argumentatio. Sin apertius, in ridiculū persæpe euadit. Vt certam esse progeniem Aeneæ Neronem, quoniam patrem Aeneas sustulerit, Nero matrem. Sic & in eis quæ paulo antè diximus, in quibus colendi & familiae nominum ambiguitas (quemadmodū hic quod sustulisse dicitur) causam ridiculo præbent. ¶ Alius præterea est huius loci usus, cum translato nomine, deinde ducimus ex re, non quam hoc in loco, sed quam proprie significat, argumentum. Quale est apud Ouidium: Quis enim celauerit ignem, Lumine qui semper proditur ipse suo. Ignē pro amore posuit: deinde ex lumine argumentatur, tanquam de uero igne loqueretur. Sic apud Terentium Phormio: hisce ego dictis illam tibi tam incensam dabo, ut ne extinguas lachrymis, si totus extillaueris. incensam pro irata dixit: deinde reliqua subiecit, uelut uere ardētem crederet. Ergo propter eas quas dixi causas, nomen ab eis quæ in substantia sunt remoueri, protulique iudicium meum, quorum diuersa si quis putabit accedere propius uero, nihil obstabit, quominus non me, sed quæ credat optima, sequatur.

SCHOLIA IN CAPVT XXIII.

Omulus post mortem dictus est Quirinus.] Seruius grammaticus
 R Romulum ait dictam esse Quirinū, quod hasta uti toleret, quæ
 Sabinorum lingua enris diceretur: uel quia Greci *αἰζων* regem
 innocent. Plutarchus in uita Romuli alias quoque causas quasdam nomi-

nis huius affert. Sed longum sit referre hic omnia. Legere qui uolet, ei ostensus est locus. ¶ Et apud portas Hippolytus.] Hunc ab equis discernptum Diana Aesculapii opera in uitam restituit, ac deinde Virbiū quasi bis uirū iussit uocari. Author Seruius super illud septimi Aeneidos, Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello Virbius &c. ¶ Cicero quidem ab etymologia.] Locus est apud Ciceronem in topicis. ¶ Vnde & multa in nomen Verri.] Quem interim Verre dici ait, quod omnia uerrat: interim malū sacerdotē uocari à Siculis, qui tam nequā sibi Verrem reliquisset. ¶ Et in Chryzogonum pro Sex. Roscio.] Verba Ciceronis in ea oratione hæc sunt: Venio nunc ad illud nomen aureū Chryzogoni, sub quo nomine tota societas statuitur. &c. ¶ Augustus de eo qui locum paternæ sepulturae arabat.] Hunc Vectiū quendam fuisse auctor est Macrobius libro Saturnaliorum secundo, cap. de iocis ac respōsis Augusti Cæsaris. ¶ Et qui filios ex ancilla suscipiebat.] Hic quisnā fuerit, haudū legisse memini. locus est in nomine patris, etiāsi Rodolphus, nō in patris sed in familiae nomine causam ridiculi inesse existimat. ¶ Quandoq; enim ex ipsa uī nominis.] Sic Cicero in Antoniū, ex nomine ipso tumultus ostendit, tumultū sine bello esse non posse. ¶ Quoniā anima quod uentū significat sit uocata.] Virgilius in octauo: Quantum ignes animæq; ualent. Et Horatius: Impellunt animæ lintea Thracæ. Dixit & Plautus: Ne quid emittas animæ, id est ne flatū uentris. Porro Diogenes fuit, auctore Aristotele, qui censeret animam esse aerem. ¶ Ex homonymia.] Aristoteles in categoriis, ἡ μὲν μᾶλλον, λέγεται, ἔννομα μόνον καὶ τὸ ἄλλο κατὰ τὸ ὄνομα λέγεται τῆς οὐσίας ἕνεκα, id est Homonyma dicuntur, quorum solum nomen commune est, ratio autem essentia quæ secundum id nomen datur, diuersa. est ergo (ut apertius dicam) homonymia, quoties uno nomine res diuersas significamus, ut taurus, galus, aquila. ¶ Ex petendas esse humanitatis artes.] Hæc sunt illæ ipsæ, quas ingenuas liberalesq; uocamus. Nam humanitas, interim φιλοσοφία, interim eam quam παιδείαν Græci uocant, id est eruditionem ac liberales disciplinas significat. Lege Gelliū libro decimo tertio, capite decimo sexto. ¶ Plebem contra patres.] Patres qui fuerint apud Romanos explicat T. Liuius libro ab urbe condita primo. ¶ Et Isocrates in Helenæ laude] Extat hodieque hæc oratio Isocratis de laudibus Helenæ. Fecit eam latinam Ioannes Petrus Lucensis. ¶ Certam esse progeniem Aenæ Neronem.] Suetonius auctor est, posteaquam iussu Neronis occisa esset Agrippina ipsius mater, tum hos in illum uersus euulgatos fuisse. Quis neget Aenæ magna de stirpe Neronem? Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem. Aeneas patrem Anchisen sustulit, cum impositum humeris ex incensa iam urbe exportauit. Nero autem sustulit matrem, cum occidendi eius mandatum Aniceto dedit. ¶ Apud Ouidium.] In epistola Paridis ad Helenen. ¶ Apud Terentium.] In Phormione, ubi minatur Phormio, se Naufistram uxorem Chremetis ita incensurū ita, ut à marito ne lachrymis quidem ac fletu ea ira restinguī possit.

M. naturalis epigramma. h. p.
de quinquagesimo
Vixim habenda nō pūnt qui
nalis. cum uult habere filios
& inuenit, quo post istud emere
fuit amissas, domūq; et
agros implet q̄tib; uentis
pater familie' uelut q̄tinulis.

Homonymia.

Humanitas

De pronuntiatis, seu testimoniis, siue autoritate.

CAPVT XXI III.

Locum, qui sumitur ex iis, quæ quisquam de re
 L^oproposita uel dixit, uel (quod perinde est) sen-
 sit, cum quidam à iudicio, nonnulli ab authori-
 tate, Cicero testimonia uocauit, Aristoteles & itidem
 quandoque Cicero & Quintilianus probationes inar-
 tificiales dixerunt. Nos (si quicquam nobis post tantos
 uiros licet) pronuntiata appellare maluimus, quoniam
 reliqua nomina adductiora erant: & ab arte (quatenus
 ad nostrum utique institutum pertinet) non credidi-
 mus semouenda. Pronunciata autem dicimus, quæ quis-
 quam ulla de re, ut affirmaret uel negaret, est elocutus.
 Ea quidem (ut modo diximus) Aristoteles, quique ip-
 sum secuti sunt, Cicero & Quintilianus, remota dixe-
 runt ab arte, exemeruntque numero locorum. Qua-
 propter ne cui negligentius uideamur uel imperitius fe-
 cisse, qui coniciamus illa in hunc locum, facti nostri
 paucis reddenda nobis est ratio. Si quis igitur testimo-
 nia, id est quæcunque aliquis ea de re de qua differimus
 dixit, sic accipiat, ut inter differendum tractantur à no-
 bis, fideique parandæ sunt instrumentum: non uideo,
 qui minus ista contineantur arte, quàm reliqua cuncta,
 quæ uel effecta sunt rerum, uel contingentiæ, è quibus
 argumenta sumuntur. Cumque ea, & quæri à dicenti-
 bus, & inueniri uideamus, & alius alio melius & com-
 modius eis utatur: constanter ipsa & artis, & huius es-
 se loci, contenderim. Aristotelem uero, quique alii au-
 thores ista tradidere, credo equidè sensisse arte ea care-
 re testimonia, non quatenus à differente confirmandis

Inarteficia-
 lesne argu-
 mentationes
 sint, quæ ab
 autoritate
 seu testimo-
 nis ducun-
 tur.

adferuntur rebus: sed ut ab eis ipsis quorū sunt testimo-
 nia, præsentem in rem dicuntur. Foro nāque & civili-
 bus attribuerunt ea certaminibus. Et testis sanè oratio,
 in quantum probatur ab ipso res, nihil ad differentis ra-
 tionem pertinet: nec iam ut inueniendi argumēti locus
 potest accipi, cū non dicentis arte, non argumētatione,
 sed etiam eo qui dixit tacente, hæc peragatur probatio.
 Sic tormenta, chirographa: sic leges, sic plebiscita, quæ
 ad rem pertinent, non oratoris expectant uocē, sed ipsi
 sibi iudices oculis auribusque faciunt fidem. Non ma-
 gis sunt itaq; differendi artis ista, q̄ si quis cum multa se
 pro republica pertulisse dicat, idque probare uelit, di-
 ducta ueste, silens demonstraret in aduerso pectore cic-
 trices, & cōspiciendū concionis oculis, id quod erat ani-
 mis probaturus, ostendat. Quando uero in orationem
 sibi assumit ista qui dicit, tum artis esse, declarat eorum,
 qui uel in scholis eruditionem tradūt, uel in publico de
 civilibus negotiis disputant, labor, quem sumunt, quo
 uel confutent eos qui diuersa dixerunt, uel eorum qui
 secum sensere uerba confirmant. Quinetiā tradita sunt
 ab authoribus præcepta testium interrogandorum: &
 astruendæ testimoniis infirmandæque fidei, prout res
 poposcerit, ratio monstrata. & testium quoque æditæ
 seorsum interrogationes, & confutationes ipsorum, &
 asseuerationes perpetuarum orationum monumentis
 comprehensæ. Qui potest ergo fieri, quod arte sit tra-
 ditum, quod præscriptio tractetur artis, ut id esse pos-
 sit ab arte semotū? Nisi sine arte credimus dixisse Luca-
 num: Quis iustius induat arma Scirenephas, magno se
 iudice quisque tuetur. Victrix causa deis placuit, sed ui-
 cta Ca-

Et a Catoni: cum diuinum & humanum testimonium
 pariter sit una oratione complexus. Ad artem pertinet
 igitur (ut semel finiam) testimonia, quoties ex ipsis à di-
 cente, nō per ipsa fit à teste probatio. ¶ Sunt ergo pro- Pronuncia-
torū diuer-
sitas.
 nunciata omnia, aut diuina, aut humana. Diuina sunt,
 quæcunque dei uel numinis uoce perferuntur: ut quæ
 per quietem, quæque locis sacris, aut uiris flagrantio-
 re diuinorum amore afflatis, aut postremorum etiam
 scelerum nonnunquam obnoxiiis territamenta solent
 reddi, quæque item diuinarum rerum ministri sacerdo-
 tes uatesque, uelut interpretes & cælestium arcanorum
 conscii, prædicant. Humana sunt, quorum prima est
 à nobis origo. Quæ uel inscriptis sunt posita, ut chi-
 rographa, instrumenta, epistolæ, libri. uel in oratio-
 ne: eaque uel libera, ut laudationes, res iudicatæ, dicta
 testium, pacta, conuenta: & doctorum, clarorum, ma-
 gnorum uirorum sententiæ, & rumor famaque popu-
 li, uel in oratione expressa: aut religione, ut iurata: aut
 tormentis, ut quæsitæ. ¶ Videtur hic locus similitudi- Obiectio.
 nem quandam habere illorum, quæ superius uocauim-
 us cōnexa: quoniam ab oratione res uel dicta uel pro-
 nunciata dici potest: estque extra rem oratio. Verū Dilutio.
 hoc interest, quòd (quemadmodum cum de connexis
 loqueremur diximus) necesse est, connexa si tueri no-
 men suum debeant, simul utraque esse: quod in pronū-
 ciatis non euenit. nam & dicimus de re aliqua, quan-
 do non est ipsa: dicimus etiam ueluti de re, quæ tamen
 ipsa non modo non est, sed ne fuit quidem unquam,
 nec unquam est futura. Quo facile perspicitur, & pos-
 se rem sine oratione, & orationem sine re esse, & pro-

Ducit pronun-
tiatione per
tres illos
gradus, quo
rum mentione
fecit cap. 21

Notatio.

nunciata recte inter accidentia numerari. Itaque sunt etiam & antecedentia pronunciata, ut prædictiones uatum, famæ expectatio. Et cōsequētia, ut rumor opinio- que de rebus ad posteritatē diffusa. Et adiuncta, ut laus uituperatioq; extantium, & iacta in omnem partem de præsentibus uerba. ¶ Possunt etiam inter pronunciata numerari quædam, quæ non in oratione, sed in re sunt posita, qua quid dicere quis uelit significat. Ut qui interrogatus, qualis esset hominum uita, cum parumper se ostendisset, abscondit: quod solum in eius locū fecit, quo uolebat breuem esse ipsam pronunciare. Et Tarquinius Superbus, cum eminentiora papauerum capita decuteret, nō dixit quidem, sed signo quocunq; potuit pronūciauit, primores Gabiorum à Sexto filio auferri debere. Nobilitas quoque huius loci esse poterit, quando quidem non aliud esse uidetur, quàm uel maior uirtus, uel opes, uel res gestæ, fama hominum celebrata. Diuerbia etiam, Ne quid nimis, Modus optimus, Tépori feruendum: quæque alia huius generis publico hominum iudicio firmata sunt, & locum habent testimoniorum, non iniuria quis numerauerit in pronunciatis.

SCHOLIA IN CAPVT XXIIII.

Ristoteles, & itidem quandoque Cicero, & Quintilianus, probationes artificiales dixerunt. ¶ Locus Aristotelis est primo libro rhetoricorum, Ciceronis in Topicis, Quintilianus institutionum libro quinto. Porro non sine causa ait, & itidē quandoque Cicero. Is enim etsi in Topicis hunc locū esse ait expertem artis, tamen secundo libro Rhetoricorū diuersam est secutus sententiā. quo in loco sic habet: Accedunt autē ad coniecturam sæpe quæstiones, testimonia, rumores: quæ contra omnia uterque simili uia præceptorum torquere ad suæ causæ cōmodū debent. Nā & ex quæstione suspiciones, & ex testimonio & rumore aliquo, pari ratione, ut ex causa, aut ex persona, & ex facto duci oportebat. Quare nobis & ii uidentur errare, qui hoc genus suspicionum artificii non putant indigere: & ii qui aliter hoc de genere, ac de omni conie-

&ura præcipiendum putant. ¶ *Si quis igitur testimonia.*] Hoc dicit, testi-
 monia siue pronuntiata bifariam considerari posse: primum, quatenus ab
 illis ipsis, quorum sunt, in rem præsentem dicuntur: hætenus ea arte ca-
 rere. Deinde, quatenus orator ea aliunde sumpta, suo accommodat propo-
 sito: qua ratione utique & ista sub artem cadere. Id quod & Quintilia-
 num sensisse uerba eius planè ostendunt. Libro enim quinto, capite de
 exemplis, sic habet: Nonnunquam contingit iudicis quoque, aut aduer-
 sarii, aut eius qui ex diuerso agit, dictum aliquod aut factum assumere, ad
 eorum quæ intendimus fidem. Propter quod fuerunt, qui exempla &
 has authoritates, probationum inartificialium esse arbitrarentur, quòd
 ea non inueniret orator, sed acciperet. Plurimum autem refert. Nam
 testis, & quæstio, & his similia, de ipsa re, quæ in iudicio est, pronuntiant.
 Extra petita, nisi ad aliquam præsentis disceptationis utilitatem in-
 genio applicantur, nihil per se valent. *Nisi sine arte credimus dixisse Lu-*
cani: Quis iustus induat arma.] Difficile indicatu est (inquit Lucanus pri-
 mo Pharsaliæ libro) uter iustus ad gerendum ciuile bellum arma in-
 ducit, Cæsare an Pompeius: cum magno uterque iudice causam suam
 tueatur. Cæsaris enim causam nisi probassent dii ipsi, nunquam
 eorum benignitate uicisset. Contra Pompeius, non modo approbatorem,
 sed adiutorem etiam habuit causæ suæ Catonem Vticensem, hominem
 tam integrum prudentemque, ut haud scias huic ne an diis ipsis creden-
 dum sit. Simile quiddam apud Ciceronem est pro Q. Ligario: Princi-
 pum (inquit) dignitas erat penè par, non par fortasse eorum qui seque-
 bantur, causa tum dubia, quòd erat aliquid in utraque parte, quod pro-
 bari posset. nunc melior certe ea iudicanda est, quàm etiam dii adiuue-
 runt. ¶ *Sunt ergo pronuntiata omnia, aut diuina, aut humana.*] Vide Cice-
 ronem in Partitionibus, atque item in Topicis, & quæ Fabius Quin-
 tilianus habet de authoritate, libro quinto. ¶ *Vel in oratione, eaque uel li-*
bera.] Libertam orationem hic eam intelligit, quæ libere, ac citra coactio-
 nem omnem profertur. Expressam, ad quam uis, atque coactione qua-
 dam compellimur. Fitque hæc expressio duobus modis, religione, &
 tormentis. Religione, cum quis iureiurando ad dicendam ueritatem
 adigitur. Tormentis, quoties dolore, ac cruciatu ueritas exprimitur.
 Iuratam denique orationem uocat, quæ à iurato dicitur. Quæ sitam, quæ
 per quæstiones, ac tormenta, elicitur: De quibus omnibus multa Fa-
 bius Quintilianus libro quinto circa principium. ¶ *Ut qui interroga-*
tus, qualis esset hominum uita.] Multa apud authores passim leguntur de
 fragilitate uitæ humanæ, dum alii uillam, alii fumi umbram, alii som-
 nium quoddam umbræ esse hominem dicunt, alii arborum foliis, ac fron-
 dibus comparant. Elegans ea de re præfatio est apud Plinium in librum
 septimum. Quis fuerit autem qui hoc modo, quem inuuit Rodolphus,
 breuitatem uitæ nostræ significare noluerit, in præsentia mihi non
 succurrit. ¶ *Et Tarquinius Superbus.*] Historia est apud T. Liniu[m], libro

primo, ab urbe condita. ¶ *Diuersa etiam.* Quæ & proverbia, & adagia, & paræmiæ dicimus. Sed de his locupletissime Erasmus.

¶ *Quæ comparationis utilitas, & quomodo ea ab exemplo, & similitudine differat. Tum, quo sensu id sit accipiendum, quòd comparatio duo semper in uno tertio coniungat.* CAPVT XXV.

Cóparatio-
nis utilitas.

Cómparatio frequens est, & magno usui rhetoribus locus. Paratus enim fere, & ad manû est.

Et quoniam ex iis sumitur, quæ non alte sunt eruenda, sed propemodû nota sunt, atque cõspicua: etiã expeditam proinde uim habet ad rudiores animos permouendos. ¶ In nomine uero non usquequaque consentit usus. Namque apud poetas comparationem uocant grammatici, quam nos similitudinem dicimus: quale est, At ueluti magno in populo cum sæpe coorta est seditio: & quæ sequuntur. notus est enim apud Virgilium locus. At quam comparationem nos, illi plerûque exemplum dicunt: quo nomine utitur & Aristoteles. Et est sane exemplum inter comparata, sed nõ omnibus comparatis conueniet hoc nomen. Quãuis enim

Spuriû Meli-
lii Q. Ser-
uilii Hala-
occidit. At factantem statum reipublicæ priuatus interfecit, L. uer-
Scipio Tibe-
rium Grac-
chum, quare
Rodolphum
memoria la-
psum appa-
ret.

illud apud Ciceronem: An uero uir amplissimus, P. Scipio Pontifex Maximus Sp. Melium mediocriter labe-
ro Catilinam, orbem terrarum cæde & incendiis uastate cupiẽtem, nos COSS. perferemus? quamuis enim illud inquam exemplum sit: non tamen istud quod subiiciemus dici poterit exemplum: Ego te cõsulem putem, cum tu me non putes consularem? Et apud Quintilianû in milite Mariano: Tu si tribunus esses, hoc fecisses? Si miles, hoc tulisses? comparationem fieri certum est: probare enim uult, quia aduersarius, nec si tribunus fuisset, hoc conari: nec si miles, hoc perpeti uoluisset: ergo nec illum tribunû qui occisus est, id debuisse tẽtare: nec

militem qui occidit, perpeti. exemplū uero istud esse ne
mo dixerit. Nam illud multo apertius apud Virgiliū:

Captique dolis, lachrymisque coacti,

Quos neque Tytides, nec Larissæus Achilles,

Non anni domuere decem, non mille carinæ.

Indignitas rei comparatione, non exemplo colligitur.

Hoc enim uult efficere poeta, indignissimum fuisse, capi unius fraude, & artibus eos, quos nullæ uires superare potuerant.

¶ Explicemus ergo, quid differant comparatio, & exemplum: quomodo item à comparatione similitudo discernatur. Comparationem uocamus, cum duo, aut plura in tertio aliquo conferuntur, quod commune sit eis: Vt Catoni licuit sequi bellum civile, ergo Ciceroni licebit sequi. Cōmune est hic ambobus, sequi bellum civile. Exemplum est species quædam cōparationis. Est enim uel aliquid maius, uel par, uel minus, quod ad imitandum uitandumque sumitur. Estque ea nō solum huius loci, sed etiā à specie ducitur: ut apud Lucanum: Omnisque potestas Impatiens consortis erit. Subiicit: Nec longe factorum exempla petantur, Fraterno primi maduerunt sanguine muri. Romulus enim, & Remus, primi Romæ reges, ostendunt non posse regnum in consortium mitti. Et à cōiugatis etiā prædiximus duci. Similia sunt, quādo iunguntur aliqua, nō in tertio quod sit ambobus cōmune, quæadmodū fit in cōparatione: sed utrumque in singulis, quorū quæadmodū hoc in isto, sic illud se habeat in illo. Vt si dicam, quemadmodū uascula oris angusti superfusam humoris respiciunt copiā, sensim autē instillantibus, replentur: sic tenera puerorum ingenia, grandia non percipiunt: modi-

Cōparatio
quo distet
ab exēplo,
& similitu-
dine.

similia.

ca, & uiribus suis apta cōmodius addiscunt. Hic uascula oris arcti, & minora puerorū ingenia cōferuntur, non in uno aliquo: sed illa, in eo quod est, non admittere ea quæ impetu superfunduntur: hæc, in eo quòd difficiliora subito nequeunt amplecti. ¶ Cum dixerim autem cōparationem in uno fieri, quod sit cōparatis commune: nolo quemquā id fallat, quod nōnunquam eis quæ cōparantur, sua singulis tribuuntur propria: Vt si Didonem decet habitare Africam, decebit & Aeneam petere Italiam. Quamquam autem non in uno proximo cōferuntur ista, non tamen argumentandi uis in singulis est posita, sed in cōmuni quod ista coniungit. Neque enim hoc nititur Aeneas, quod uel Dido in Africa habitet, uel ipse Italiam petat, sed eo quod subiicitur apud poetam: Et nos fas extra quærere regna: ut sit argumētationis huius iste uelut neruus: Didonem decuit peregrina regna quærere, ergo Aeneam itidem decebit. Sic etiam Iuno: Pallas ne exurere classem Argiuū potuit, & quæ sequuntur. deinde subiicit: Ast ego una cum gēte tot annos Bella gero: commune ambobus quo Iuno nititur, est ulcisci inimicos: ut si Pallas potuit ulcisci inimicos suos, & Iuno poterit. Causa uero propter quā sic diducuntur ista potius, quā commune in utrisque ponatur, non est negligenda nobis, quamquam in nonnullis ad eloquendi magis, quā in inueniēdi rationem pertineat: in plerisque tamen præcipua est, & acris in istis inuentio. Primum, quòd latius & minus dialectice, hoc est perplexe spinoseque dicuntur ista: & latitudine, atque diuersitate decorem quendam accipiunt. quod solum fere sectatus uidetur Virgilius in exemplo, quod priore

Cōparatio
quomodo
plura in
uno coniun-
gat.

posuimus loco. Deinde quod ea quæ poterat alioqui paria fortasse uideri, explicatione quid in singulis intersit, ingens plerumque in alteram partem capiunt incrementum. Ut in secundo exemplo, cum posuisset primum Pallada, nihil adiecit Iuno, quo minorem illam monstraret, quasi turpe putaret, quærere maiorem se alterius deæ conuicio fieri. At cum ad personam suam uenisset, non solum opposuit se Palladi, ut diceret: Ast ego, sed adiecit, quæ diuûm incedo regina. Nec id satis putauit: addidit etiam, Iouis soror & coniunx: ut uel ex hac magnitudine sua admoneret, minoris numinis & uelut priuatam deam esse Pallada. Postea subiecit: Pallada exurere potuisse, hoc est funditus euertere classem Argiuorum, quodque plus sit, id unius solum Aiæ inu-
 ria permotam fecisse, deque ipso grauissimas sumpsisse pœnas: se uero non unum odisse, sed gentem: neque tamẽ euertere potuisse, aut pœnas sumere: sed etiam bellum cum contumacibus gerere, & quidem tot annos. Sic in exemplo Ciceronis quod diximus, cum simpliciter diceretur, P. Scipio recte seditiosum ciuem interfecit, ergo nos recte interficiemus: paria propemodum hoc pacto fiebant. Diduxit ergo, & singula suo apparatu instruxit. P. ergo Scipio cum Spuriûm Melium mediocriter labefactantem statum Reipublicæ priuatus interfecerit, quid nos? Catilinam, non statum reipublicæ, sed orbem terrarum: non labefactantem, sed uastare cupientem: non mediocriter, sed cæde & incendiis: eum nos, non priuati, ut Scipio: sed COSS. non interficiemus, sed perferemus? Si tamẽ hæc acrius intueamur, satius fuerit dicere, duplicatis è locis cõstare has argumẽ-

la ante mo-
 nuimus, ab
 Scipione nõ
 Sp. Melium
 sed T. Gra-
 chum, occi-
 sum fuisse.

tationes. Vt sint hinc ductæ à minoribus: Pallas potuit, ergo Iuno poterit. Scipioni priuato licuit, ergo COSS. licebit. Hinc uero ducantur à maioribus: potuit ob noxam unius euertere classem Argiuûm, ergo indignum erit mihi tot annos una cum gente frustra contendere: & potuit occidere Spurium Meliû minus obnoxium, ergo poterimus Catilinam sceleratissimum.

SCHOLIA IN CAP. XXV.

C. uoluit magno in populo.] Ex primo libro Aeneidos. ¶ *Quâuis enim illud apud Ciceronem.*] In Catilinam, inuectiua prima.

¶ *Spurium Melium.*] Haud dubie legendû est, non Sp. Melium, sed Tiberium Gracchum. Hunc enim occidit P. Scipio, quemadmodum refert Plutarchus in uita C. & Tiberii Gracchorû Sp. autem Melium, non à Scipione, sed à Q. Seruilio Hala interemptum fuisse, author est Titus Liuius libro quarto ab urbe condita. Rodolpho ut nomen pro nomine poneret, illud nimirum fuit in causa, quòd Cicero eodem in loco utriusque cædis mentionem facit. Neque enim opinor tam dementè fore quèquam, qui eiusmodi errata uelit assignare librariis, quando eiusmodi esse non solent erroreshominum indoctorum. Cui etiam accedit illud, quod quemadmodum hoc loco, ita etiam post, semel atque iterum nomen Sp. Melii, pro Tiberii Gracchi positum est, in erratis autem librariorum summa inesse solet inconstantia. ¶ *Ego te consulẽm putem, cum tu me non putes consularem?*] Verba sunt magni illius oratoris L. Crassi, cui cum Philippus consul manum iniici iuberet, ille reiecto liçtore, non es (inquit) mihi Ppillage consul, quia nec ego tibi fenator sum. Author Valerius Maximus lib. 6. de libere dictis, aut factis. & Cicero tertio libro de oratore. D. Hieronymus ad Nepotianum, de uita clericorum, eandem propemodum sententiam tribuit oratori Domitio, Scitum est (inquiens) illud oratoris Domitii, Cur ego te habeam ut principem, cum tu me non habeas ut senatorem? Et Fabius lib. octauo: Ego te cõsulẽ putẽ, cũ tu me nõ putesse fenatorem? Alludit eodem Cicero in secunda Philippica, non tractabo (inquiens) ut consulẽ, ne ille me quidem ut consularem. ¶ *Et apud Quintilianum in Milite Mariano.*] Quo tempore C. Marius bellum gerebat aduersus Cimbro, eo tempore tribunus quidam militum, propinquus eius imperatoris, pudicitiam militi cuidam uolens eripere, interfectus ab illo est. Atque hunc militem (ut Ciceronis uerbis dicam) ille uir summus, scelere solutum, periculo liberauit. Hinc ortum argumentum declamatoribus, pro reo illo dicendi, quod fecit & Quintilianus. Vnde & declamatio ipsa, Miles Marianus inscribitur. ¶ *Nam illud multo apertius apud Virgilium.*] Secundo Aeneidos.

Non es mihi cõsul Ppillage &c.

¶ Capi uni

¶ Capi unius fraude, & artibus eos.] Unius nempe Sinonis. Eos, Troianos.
 ¶ Exemplum, est species quædam comparationis.] De hoc rursus libro secundo capite 14. ¶ Sed etiam à specie ducitur.] Hic meminisse oportet illud, quod dictum est prius, capite 6. nempe quod attinet ad rationem inveniendi, individua quoque species dici posse: quando eadem planè ratio est individui ad speciem, quæ speciei ad genus. Alioquin non facile intelligi poterit, quo modo hæc argumētatio dicatur ducta à specie: Romulus Remum fratrem imperii cōsortem ferre nō potuit: ergo nemo in summo imperio cōstitutus, patiens cōsortis erit. Verba Lucani primo Pharsaliæ li. hæc sūt:

Nulla fides regni fociis, omnisque potestas
 Impatiens contortis erit, nec gentibus ullis
 Credite, nec longe factorum exempla petantur,
 Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

¶ Et à coniugatis etiam prædiximus ducti.] Supra capite 10. ¶ Ut si dicas, quemadmodum nauiscula oris angustis.] Ex Quintiliano, lib. oratoriorum institutionum primo, capite tertio ut quidem hodie libri eius viri in capita distincti sunt. ¶ Ut si Didonem docet habitare Africam.] Aeneas Didoni apud Virg. 4. Aenei. inter cætera respondet in hunc modum:

Si te Carthaginiæ arces
 Phœniæ, Tyriæque aspectus detinet urbis.
 Quæ tandem Ausonia Teucros consideret terra
 Inuidia est?

¶ Sic etiam Iuno.] Primo Aeneidos. ¶ P. ergo Scipio cum Sp. Melium.] Hac de re paulo ante in hoc ipso capite.

Similitudo ad quid maiorem habeat vim, quomodo inuestiganda.
 Dissimilitudo quid sit, unde comparata similis quo sumantur.

CAPVT

XXVI.

Mnium locorum è quibus ducuntur argumen- Similitudi-
 ta, nulli fere minus est uirium contra reniten- nè ad docen-
 tem auditorem, quàm similitudini: ad eum ue- dum, atque
 ro qui sponte sequitur, docendumque se præbet, accom- allicendum
 modatior nullus est. A perit enim rem, si rectè adhibea- potius, quàm
 tur, & quandam eius imaginem subiicit animo: ut cum ad convincē-
 assentiendi necessitatem non afferat, afferat tacitum dis- dum esse ac
 sentiendi pudorem. Quapropter ad probandum non cōmodatā.
 ita crebro, ad explanandum illustrandumque sæpe ab
 oratoribus, à poetis sæpius adhibetur. Habet tamen per
 sæpe probantis speciem similitudo, eo ipso, quod rem

qualis sit indicat. Itaque cum legis Quintiliani illud, uascula oris angusti superfusam humoris copiam respiciunt, sensim autem in fluentibus, uel instillantibus etiam replentur: non conficitur utique, debere propter hoc tenera puerorum ingenia pro modo uirium suarum doceri: sed tamē concipiendo quisque rem apud animum suum sub hac imagine, persuadet sibi, aliter fieri nō posse. Apud Lucanum egregia uidetur similitudo pro argumento posita:

Cæsaris an cursus uestræ sentire putatis
 Damnum posse fugæ? ueluti si cuncta minentur
 Flumina (quos milcent) pelago subducere fontes,
 Non magis ablatis unquam decreuerit æquor
 Quàm nunc crescit aquis.

Planū est uidere, si quis sic argumentetur: flumina subducta mari nō minuent ipsum, ergo nec uos deferentes Cæsare, retinebitis cursum rerū suarum, frigidū esse & plane enerue argumentum. Quando uero sumitur, nō ad peruincendam rem, sed docendam, rapitque mentes ad se similitudo: non iam quisquis hæc audit, cogitat de Cæsare uel militibus id quod sunt: sed in specie maris, Cæsarem: in fluminum, milites capit: quodque in propriis Cæsaris militumque personis incredibile fuisset, abrepto iam transformatoque in alienam imaginē animo, uelut perspectū in similitudine accipit, prorsūque sic esse sibi ipsi persuadet. ¶ Quid sit similitudo, & quē admodū distinguatur à cōparatione, superius diximus. Quia uero tota extra rem est, difficilior uidetur inuētu. Quod namque confertur, extra rem esse certum est: ut mare extra Cæsarem. Id etiam in quo fit collatio, extra

est, cum (ut prædiximus) non in uno aliquo cõferantur, namque incrementa & decrementa maris in Cæsarem cadere non possunt, tametsi de utroque fortasse in proposito similitudine crescere dici posset & decrescere, nõ tamen una in utrisque est ratio istorum: sed eadem nomina erunt, res liquet prorsus esse diuersas. ¶ Demus ergo si possumus uiam aliquam, quo paratius ista inueniri queant. Primum uideamus in re proposita, cui similitudinem quærimus, quid sit id quod exprimere similitudine uolumus, idque quale sit, & quid efficiat, diligenter intueamur. Deinde rem quampiam quæramus, quæ habeat in se aliquid, cui sit similis in ipsa uis, qualis est in proposito nostro eius, quod cupimus imitari. Neque si primo non occurrat, desistamus: sed subinde alias res excutiamus, & alias: non erit quisquam tam infelicis conatus, ut quamuis semel iterumue non succedat, tertio tamen aut quarto non eruat aliquid.

*Quomodo
inuestiganda
similitudo.*

¶ Aperiamus primum hac uia similitudinem, quam nobis in exemplum ex Lucano desumpsimus. Cæsar repressurus militum seditionem, quid eos similitudine docere uoluit? nempe amplitudinem rerum suarum ex illis non pendere. In re quidem sunt Cæsar & milites Cæsari deseruientes. docendum autem est, non esse milites, quibus magnitudo Cæsaris sit innixa. Ante omnia ergo quærendum habuit Cæsar aliquid, cui numerus quidam rerum deseruiret, quemadmodum laborabant milites, quod non crescat earum rerum ministerio. Id fuit mare, cui quidem se, fluminibus uero milites cõtulit. ¶ Circûspiciamus aliud. Forte tã omni ex parte accommodatũ nõ inueniemus. Tenuis enim esset

ingenü laus, si passim posset ex obuio sumi. Inueniemus tamen aliquid. Fingamus, ut dicant homines, admittere se nolle solem, sed lucis occlusis receptaculis omnibus, exclusuros ipsum. Sic enim quanquam ueneratio solis quæ ex hominum usu tribuitur, sibi peritura sit: lumini tamé reuera maiestatique suæ nihil decrescet. sic ne Cæsari quidem quicquam de sua peribit amplitudine, licet deserant ipsum milites sui. Sed protinus è prioris similitudinis ui desciscimus, quod quemadmodum ibi flumina aliquid mari inferunt, ita hic nihil est quod homines afferant soli: nisi uelimus dignationem in eius locü accipere & admirationem hominü. ¶ Quæramus aliud in hoc ipso proposito. Quid agunt milites seditione: ut concutiendo statum rerum Cæsaris, etiam ipsum atterant Cæsarem. Scrutemur aliquid, quod sine damno concutitur. Scopuli quibus fluctus perpetuo illiduntur. Sed segnius illud, hoc uiuidius, ignem concuti uentis, & nõ decrescere, sed ali uidemus. ¶ Rursum milites quid præstant Cæsari? Ornant quidem augmentque decus rerum Cæsaris, ex illo tamen opes sunt ipsis, & dignitas, & singulorü magnitudo. Quæramus quod ornetur alio, & id ipsum sustineat & tueatur. Terra uiret herbis, gratiæque ab ipsis habet: ex ipsa uero herbæ recipiunt uigoré. Itaq; in similitudinem transferemus. quæadmodü istas non sine periculo suo reuelli tranfferique posse, terram uero sua fecunditate facile alias sibi ipsi herbas reddituram: sic Cæsaris militum defectionem ipsis periculo fore, Cæsari ex opibus suis alios milites facile reddituros. Sic etiam qui fecundum agrum ignauia deserant, sibi quidé imminere egestatem, agrü celeriter allecturü sua ubertate

ubertate qui colant. Facile est uidere has omnes similitudines eò ducere, quod initio sumpſimus, nihil militũ defectione Cæsari periturum de sua magnitudine. quæ eò latius diximus, ut uel ipsa copia ostenderemus quomodocunq; aliquã similitudinis inueniendæ uiam. Multum autem profuerit in hac re intueri, quæ de eo cui similitudinem quærimus per tropum (quam translatione uocamus) efferuntur. Dabit nãque similitudinem nobis sine cunctatione id, in quo trãslata illa propria sunt uel natia. Vt si amorem quòd malus sit, similitudine quæras effingere: uide quæ de amore translatione soleãt dici. Vulgo itaq; iam usurpatur, ardere quem amore. Paratã nobis cõtinuo similitudinẽ uidemus ab igne, in quo uerus est ardor. Et quoniam ardere in bonam etiam dici partẽ potest, licebit etiã ignis similitudine ipsum laudare. Vt uel uituperãdo dicamus, quemadmodũ omnia consumit ignis, atq; destruit quæcunq; cõplectitur, sic amorem mentiũ nostrarum robur uiresq; omnes cõsumere, & uelut in cinerem redactas dissipare. Vel laudando, ut quemadmodũ ignis rebus immistus, calorẽ ipsis uitæq; præbet uigorem, sic amorem nobis industriam strẽnueq; agendi stimulos subiicere, nec quẽquam rem ullam recte sine operis amore conari. Sic etiam quia dicuntur homines premi amore, similitudo ab oneribus duci potest. Iam astrictos etiam amore dicimus, similitudo à uinculis & cõpedibus sumetur. Ita si insanire dicantur, furentibus: si consumi, in ignẽ impositis: si languere, ægrotantibus assimilabimus. Contrã uero si laudare instituimus, similitudinẽ ab eis quæ in laudẽ dicuntur trahemus, ut tenacem esse amorẽ, solidũ, non fra-

Etum, dulcem dicimus. Poterit ergo ex eis, quibus horum unumquodque reuera inest, similitudo depromi. Delectus adhibendus est, ut pro rei qualitate ipsam adaptemus. Vt si docere uolumus, aperta sit similitudo: si laudare, splendida: si uituperare, pudenda, si re tollere, magnifica. Liquidius namque oportebit rem quamque talem uideri, qualem imagine sua uolumus aliam esse monstrare.

Dissimilia. ¶ Dissimilium non ita creber est usus. Quid sint autem, facile est deprehendere ex similibus. Non enim aliud est dissimilitudo, quam contraria eius, quod ostendere uolumus, similitudo. Itaque & idem est eorum cum similitudine locus. coniunxit utrumque; Quintilianus: Non enim uox (inquit) illa praecceptoris, ut cena, minus pluribus sufficit: sed ut sol, uniuersis idem lucis calorisque largitur.

Loci huius usus. ¶ Tractatur uarie hic locus: & uberius & astrictius pro iudicio dicentis effertur. Poetarum itaque nonnumquam fabulae & illae quas uocant aetopicas, latius nonnumquam narratur, nonnumquam contra breuiter colliguntur similitudines. Vt in Quintiliani illis exemplis. Sic & Aeschines, qui cum Demosthenem diceret omnem in oratione fiduciam habere, tibi assimilauit eum, quibus si collum dematur, reliquum corpus inutile est. Et ille contra, Aeschinem trutinam similem, quae a quacunque parte infunditur, eo inclinatur.

Tres gradus per quos dicitur duci possent omnia ac cidentia. ¶ Sumuntur autem utraque, & comparata & similia, ex antecedentibus, consequentibus, & adiunctis. Ex antecedentibus. An uir clarissimus P. Scipio. & quae sequuntur. Et, Palladium exurere classem. Ex consequentibus. Vt Iuuenalis: Tantum igitur muros intra toga contulit illi Nominis ac tituli. Notus est locus. Comparat enim Ciceronis rebus Augusti bella. Ex adiunctis. Si te Carthaginis arces Phoenicis Li-

bycæq; aspectus detinet urbis. Antecedentia uero similia sunt, ut apud Ciceronem pro lege Manilia, Medæ quæ mēbra fratris discerpsit, quo colligēdis illis persequentē moraretur patrē, assimilatur Luculli exercitus, opibus Mithridatis à persequēdo ipso Mithridate distētus. A diūcta sunt. Vt pro Roscio, anseres & canes qui in capitolio alebātur, ut fures detegerēt. quibus accusatores similes dixit orator, ut nocētes in R. P. ad pœnas scelerū dandas in ius uocarent. Ex consequentibus Lucanus sumpsit, cū perturbationē ciuitatis explicaret, confusione ea quæ sit in fine mūdi rerūque omniū futura.

¶ Copiosi sunt hi duo loci, & uulgi opinioni sensibusque aptissimi. Nam ut cōparatis facile peruincūtur rudiores animi (non enim facilius quisquam credit, quàm quod iam in alio uidetur probasse) sic similitudo ad explanandum est iisdem maxime accommodata. Hebetes enim mentes, & quæ in ipsas res penetrare nequeunt, ut quale sit quicque possint perspicere, non alia re aptius, quàm imagine & figura notiorum aliarum rerum, in id quod ostendere uolumus ducūtur. Acriora ingenia, uelut qui uident, oculos sequūtur. contrà hebetes, tãquam cæci, tactu explorent iter oportet.

Horū locorū ubertas.

SCHOLIA IN CAPVT XXVI.

Taq; cū legis Quintiliani illud.] Lib. 1. cap. 3. ¶ Apud Lucanū.] Verba sunt Cæsaris ad milites, Pharsaliæ lib. 5. ¶ Nō enim uox illa præceptoris.] Verba sunt Quintiliani, loco quē indicauī. ¶ Sic & Aeschines.] Aeschinis in Demosthenē uerba interprete Leonardo Aretino, sic habet: At cū uir totus ex uerbis cōpactus atq; his uehementibus & superflue laboratis, simplicitatē simulet, quis ferat? Cuius gulā si quis auferat, instar fistularū nihil reliquum erit. ¶ Et ille cōtrà, Aeschinem trutinæ similem.] Equidē ubi Demosthenes dixerit Aeschinē esse similem trutinæ, nondum ulquam legisse memini. In oratione pro Ctesiphonte, nominat eum (interprete Aretino) fabulā ac trituram fori, & nihil in uerbo scribam.

Item paulò post, tragicam simiam, rusticum Oenomaum, oratorem absurdum. Quòd si quis iphus Demosthenis uerba hæc de re malit, ea quoque ascriptimus: *ἰ γὰρ ἄρα* (inquit) *ἡ γὰρ λέγουσιν, ἢ μίως ἢ κατηγόρων, ἀλλὰ μὴ σωρομολῶν, περιτριμμάσθεσσι, ἄλλῃ* (γρᾶματις, ἕκ ἂν ἐπιβοῶμαι τοιοῦτῶν ἐπιπύ, οὐδ' ἂν οὕτως ἐπαχθεῖς κότυν περισασθεῖα, ἵσπερ ἰν τραγῶδῃ βροῦντα, ὃ γῆ, καὶ ἡλίε, καὶ ἀρετῆ, καὶ τὰ τοιαῦτα. Et post in eadem oratione: ποιητῶν δ' ἡμεῖς ἀθηνῶσι, ποιητῶν δ' οὐκ ἐφάντη αἰ, καὶ παντοῦθεν βᾶσανεν καὶ φιλαντιον. ταῦτα δὲ καὶ φύσι κίνασθ. τ' ἀνδρῶπιόν ἴσιν, οὐδὲν ἰφ ἀρχῆς ὕλης τεταμοῖς, οὐδ' ἰλιούτρον, αὐτοτραγικός πῖθου, ἀροραῖος ἀνόμασι, παράσκηθ ῥάτωρ &c.

¶ Ex consequentibus, ut Iuuenalis.] Apud hunc poetam Satyra octaua de Cicerone sic legis.

Quid Catilina tuis natalibus atque Cethegi
 Inuenit qui squam sublimius arma tamen uos
 Nocturna, & flammæ domibus templisque parastis.
 Ut Braccatorum pueri, Senonumque minores:
 Ausi quod liceat tunica punire molesta.
 Sed uigilat consul, uexillaque uestra coercet
 Hic nouus Arpinas, ignobilis, & modo Roma
 Municipalis eques, galeatum ponit ubique
 Præsidium attonitis, & in omni gente laborat.
 Tantum igitur muros intra, toga contulit illi
 Nominis & tituli, quantum non Leucade, quantum
 Thessaliam campis Octavius abstulit, udo
 Cædibus assiduis gladio, sed Roma parentem
 Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

¶ Ut apud Ciceronem pro lege Manilia.] In ea oratione Cicero ostensurus, cur adhuc periculosum ac magnum esset bellum Mithridaticum, rege fugato atque expulso, Primum (inquit) ex suo regno sic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quæ prædicant in fuga fratris sui membra in his locis quæ se patens persequeretur, dissipasse: ut eorum collectio dispersa, mærorumque patrius, celeritatem persequendi retardaret, sic Mithridates fugiens, maximam uim auri atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas, in suum regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri colligunt diligentius, rex ipse è manibus effugit. ¶ Adiuncta sunt, ut pro Roscio.] In oratione Ciceronis pro Sex. Roscio Amerino, ubi miris salibus defricatur accusator Erutius, hæc quoque præter alia multa aduersus præposteros accusatores dicuntur, Anseribus cibaria publice locantur, & canes aluntur in capitolio, ut significet si fures uenerint. At fures internoscere non possunt, si significat tamen, si qui noctu in capitolium uenerint. Et quia id est suspicium, tamen si bestia sunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ est cautior. Quod si luce quoque canes latrent cum deos salutatum aliqui uenerint,

nerint, opinor iis crura suffringantur, quod acres sint etiam tum, cum suspicio nulla sit. Simillima est accusatorum ratio. Alii uestrum anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt, alii canes, qui & latrare & mordere possunt. Cibaria vobis præberi uidemus, uos autem maxime debetis in eos impetum facere qui meretur: hoc populo gratissimum est. Deinde si uoletis, etiam tum, cum ueri simile erit aliquem commisisse, in suspitione latratore: id quoque concedi potest. Sin autem sic agetis, ut arguat aliquem patrem occidisse, neque dicere possitis, aut quare, aut quomodo, ac tantummodo sine suspitione latrabitis, crura quidem uobis nemo suffringet: sed si ego hos bene noui, literam illam, cui uos usque eodem inimici estis, ut etiam eas omnes oderitis, ita uehementer ad caput affigetur, ut postea neminem alium nisi uestras fortunas accusare possitis. ¶ Ex consequentibus u. ucanus] lib. Pharsalia primo, non ita longe a principio. Reliquos uel Ciceronis uel Vergilii locos iam antea indicauimus. ¶ Copiosi sunt hi duo loci.] Nepe comparatorum & similium. Et certe nulli argumentorum loci crebrius interdicendum incidunt, quocirca ut plenius a iuuentute intelligantur, & facilius usui quotidiano accommodari possint, operæ pretium mihi facturus uideor, si paucis eas illustre exemplis. Cumque comparatorum locus sit triplex, a pari, a maiori, & a minori: ideo & per hos gradus argumenta ducemus.

A P A R I.

Cicero in Verrem: si finem edicto prætoris afferunt Calendæ Ianuarii, cur non initium quoque nascitur a Calendis Ianuariis?

Idem primo rhetoricorum: Nam si Rhodiis turpe non est, portorium locare: nec Hermacreonti conducere.

Et pro Rabirio: O dii immortales, hæc est illa exoptata iudiciorum seueritas? Corruptores nostri causam dicunt, nos qui corrupti sumus non dicimus?

Quintilianus libro Quinto: Qui ob rem iudicandam pecuniam accipit, & ob dicendum falsum testimonium accipiet.

Idem: Quæ pœna aduersus interfectorem patris iusta est, eadem aduersus matris.

Iphicrates ille Atheniensis, cum ab Aristophonte prodicionis accusaretur, percontatus ab illo est, ecquid ipse accepta pecunia proditurus esset rempublicam quod cum negasset ille, quid igitur? quod tu (inquit) facturus non sis, id ego feci?

A M A I O R I.

Cicero epistola quadam ad Metellum: Tu tuas inimicitias ut Reipublicæ donares, te uicisti: alienas ut contra Reipublicam, confirmes adducis? Quamquam hoc & a pugnantibus ductum uideri possit.

Idem pro Milone: quem igitur cum omnium gratia noluit hunc, uoluit cum aliquorum querela? Quem iure, quem impune non est ausus, hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitauit occidere.

Eiusmodi est illud Medæ apud Ovidium : Seruare potui: perdere an
possim rogas? Et Aenæ apud Virgilium:

Vos & Scyllæam rabiem, penitusque sonantes
Accestis scopulos, uos & Cyclopa faxa
Experti, reuocare animos, mœstumque timorem
Mittite, forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Vult enim his uerbis planum facere Aeneas, non debere socios suos frã-
gi rebus presentibus, qui maiora grauioraque iam pertulissent.

A MINORI.

*Histrionum quid deceat querit, & non idem faciat orator? Ex Cicerone
de oratore.*

Quod si in ipso etiam corpore multa uoluptati præponenda sunt, ut
uires, uelocitas, ualctudo, pulchritudo: quid ni idem in animis fiat, in
quibus doctissimi illi ueteres cæleste ac diuinum quiddam inesse puta-
runt? Ex eodem, secundo libro de finibus.

Demosthenes à cane quomodo β litera exprimenda esset discere non
erubuit: & nos pudebit, si homines homine præceptore utamur? Ex Hie-
ronymo aduersus Rufinum.

Quid? an non uehementer absurdum illud, assuefacere pueros, ut dex-
tera cibum capiant, & si læuam forte manum extendant increpare: at in-
terim non providere illud, ut honesta suæque ætati congruentia audiãt?
Ex Plutarcho de educatione liberorum.

Serui (inquit Memmius tribunus Pl. apud Sallustium) ære parati, iniu-
sta imperia dominorum non perferunt: uos Quirites in imperio nati, æ-
quo animo seruitutem toleratis?

Sed horum plena sunt omnia. Illud notandũ, quod & Rodolphus mo-
net capite uigesimo quinto, quædam argumenta esse, quæ diuersa ratio-
ne, interim à maiori, interim à minori duci uideantur. Causa uerbi: Ci-
cero in secunda Philippica, *Quid indignius, quã uiuere eum, qui impo-
suit diadema: cum omnes fateantur iure interfectum esse, qui abiecerit?*

Hic si cõmittas Cæsarem & Antonium, ducta fuerit argumentatio à
maiori. Neque enim aliud demonstrare uult Cicero, quã iure occidi po-
tuisse Antonium, eo quod Cæsare illo maiorem iure occisum esse omnes fa-
terentur. At si causas occidendi cõpares in uicẽ, iam contrario modo ha-
bebit. Est enim hæc uis argumentationis. Minor causa fuit occidẽdi Cæ-
saris, qui diadema sibi imposuit reiecit: quã Antonii qui illud imposuit:
quare si illum omnes iure occisum esse fateantur, quid indignius quã uiuere
Antonium illo longe scelestiorẽ? Hieronymus aduersus Iovinianũ: Si al-
tissima illa sublimitas cecidit, quis cadere nõ possit? Si in cælo ruinas, quã
to magis in terra? Hic cõfer angelicã illam creaturam è cælo lapsam cũ
genere humano, & à maiori ducta erit argumentatio. Rursum, uoca id
maius, more Aristotelico, quod est uerisimilius: minus, quod uero est di-
similius: iam contrã à minori ducta erit, siquidẽ minus erat, uero conso-

num altissimam illam sublimitatē cadere posse, quā hominem: quocirca si illa cecidit, quid ni cadere possit & homo? Atq; hoc posteriori intellectu ferē hīscē nominibus utitur, qui hodie dialectica docent. Alii cōtrā, priori. Ego, utris potius accedendum sit, dubito. Placent certe mihi hac quidem parte utriusque: neque ita magni referre puto, hinc an illinc ducta argumenta dicantur, modo inuenire ea discat iuuentus.

EXEMPLA SIMILIVM.

Quemadmodum dicere solebat Philoxenus, carniū suauissimas esse eas, quæ carnes non sint, & piscium quoque eos qui non sint pisces: sic in Philosophia, ea cum primis ducunt, ac alliciunt animos iuuenum, quæ neque philosophice nimis, neque accurate nimium tractantur. Author Plutarchus.

Philoxenus Eryxidis filius, & Gnato Siculus, gulæ proceres, imò uerò extremi perditique gulones, conuiuīs adhibiti, emungere se in pultariis soliti erant, ut abstinentibus cæteris, soli epulis ampliter fruerentur. Ita hodie quidam, studia liberalium artium docere, aut scribere ingressi, uocabulis sordidis, & ex intima plebei sermonis facie acceptis, sordant ac contaminant omnia: ut bonis mentibus, & præclaris ingeniis inde auersis, soli ipsi recum potiantur, ac citra æmulum regnent. Ex Hermolao Barbaro.

Fuit quidam tempore Alexandri Magni, qui eam longo usu tenebat artem, ut ex certo intervallo, grana ciceris, sine frustratione in foramē acus infereret: qua recum consideret se placiturum regi, ac magnum aliquid ab illo reportaturum: modio eius leguminis donatus est, digno me Hercules tali artifice premio. Ita qui differendi artem professi, sæcula iam aliquot, aliud nihil quā nugacissima quædam & per manus tradita in scholis decantāt sophismata, nōne digni sunt, qui, non dico modio uno, aut altero, sed plaustris aliquot sophismatum, senes iam onerentur? Errauit, honorentur dicere erat in animo. Ex Quintiliano.

Vt in urbe defendenda nihil prodest, cæteras quidem portas omnes esse clausas, modo una aliqua pateat per quam hostes recipiantur in urbem: ita parū profuerit iuueni, si à cæteris uoluptatibus sese abstineat, dum ab una quapiam in profundum uitiorum præceps agatur. Ex Plutarcho de audiendis poematis.

Quomodo in uitibus pampini, & palmites esse solent in causa, cur botri subinde occulenter, obumbratiquelateant, ita in dictione poetica, propter circumfusas undique fabulas, multa non animaduertuntur à iuuentute, alioqui futura, uel utilissima. Indidem.

Tanquam ille qui gallos infeliciter pinxerat, puero mandauit, ut ueros gallos quamlongissime à tabula abigeret: sic adulator nihil æque timet, atque ueri cuiuspiam amici accessum. Ex eodem dedignoscendo adlatore, & amico.

Cicero familiarium epistolarum, lib. 5. In ludis gymniciis, inquit, mos

erat præcones quoque ipsos corona ante ludorū missionē donari. uerum hi, cū cæteris coronas imposuissent uictoribus, eorūque nomina magna uoce pronūtiassent, sibi tamen aliū adhibebāt præconē, ne sua uoce ipsi se uictores esse pronuntiarent. Hoc modo & nos, aliorum quidem uirtutes pleno ore laudabimus, nostras eousque in occulto sinemus, dum alius quisquam existat, qui eas ab interitu uindictet, posteris que commendet.

Idem post reditum ab exilio: Sed tanquam bona ualetudo iucundior est eis, qui è graui morbo recreati sunt, quàm qui nunquam aegroto corpore fuerunt: sic patria cæteraque fortunæ bona, desiderata magis quàm quotidie percepta delectant.

Dissimile est apud eundem Philippica tertia: Certus autem dies, non ut sacrificii, sic consilii expectari solet.

Verum hæc quis non malit petere ex Erasmo? illud non indignū fortassis obseruatione, in quibusdam comparatis difficulter admodum assignari posse aliquid utrisque commune, & in similibus interim facillime. Comparatio est illa apud Sallustium. Maiores uestri parandi iuris, & constituendæ maiestatis gratia, per secessionem, armati bis Auentinum montem occupauere, uos pro libertate, quā ab illis accepistis, nonne summa ope nitimini? atque eò uehementius quòd maius dedecus est, parta amittere, quàm omnino non parauisse. Similitudo apud Quintilianum: Quomodo uulnus infligi citius potest quàm sanari, ita reū facilius accusare est quàm defendere. Et apud Ciceronē in Antoniū: ut Helena Trojanis, sic iste reip. causa pestis, atque exitii fuit. Hic si quis unum aliquid cōmune querat, nōne in exemplo Quintiliani cōmune fuerit utrisque, facilius esse ledere quàm mederi? & in Ciceronis, utrunque exitii fuisse causam iis, qui buscum degeret? Cōtrā, in cōparatione illa Sallustiana nō ita facile. Sed de his pro suo quisque arbitrato ut uolet statuat. Ego dicere hoc ausim, in quibusdam nihil interesse inter similitudinem, & comparisonem, nisi tractandi rationē diuersam, & diuersum genus elocutionis. Cōparatio est, quam modo ex Sallustio adduximus. Tractetur paulò aliter, & similitudo erit. nēpe ad hunc modū, Sanè quēadmodū maiores uestri Quirites, paradi iuris, & cōstituendæ maiestatis gratia per secessionē armati bis Auentinum montē occupauere, sic nos etiā pro libertate, quā ab illis accepistis, summa ope nitidebetis. Dissimilitudo est apud Liniū secundi bellipuni ci lib. 8. Quām cōpar (inquit Fabius Maximus ad Scipionē) consiliū tuū parentis tui consilio sit, reputa. Ille C O S. profectus in Hispaniam, ut Hannibali ab Alpibus descendenti occurreret, in Italiam de prouinciā rediit: tu cum Hannibal in Italia sit, relinquere Italiam paras: non quia Reip. id utile, sed quia tibi id amplum, & gloriosum censes esse. Quid poterō negotii fuerit, hinc efficere comparationē, si mutatis paucis hunc in modum hæc efferantur? Quid? Pater tuus C O S. profectus in Hispaniam, ut Hannibali ab Alpibus descendenti occurreret, in Italiam de prouincia rediit: & tu, cum sit Hannibal in Italia, illam relinquis? Hæc

ideo ascripsi, ut diligenter expendat lector, ecquid semper ea ratione distent similia à comparatis, qua distare ea ait Rodolphus.

¶ Quid repugnantia, & quomodo ea diuidantur. Hinc opposita quæ dicantur, & quot horum sint species. Tū differentia quæ sint, & quæ horū diuisio. Postremo, quæ ducantur hinc argumenta, & duarum obiectiōum dilutiones.

CAPVT

XXVII.

On debet cuiquam mirum uideri, si repugnantia (cum superius nō putauerimus ex Boetii, uel Ciceronis potius sententia inter locos ponenda) nūc ipsi uelut oblitī nostri, inter locos numeremus, *Superius dicta quomodo accipienda.*

Equidem non id tunc egi, ut docerem repugnantia locū nō esse: sed ostendere uolui, in eā conditionem, quomodo Boetio uisum est, ut esse repugnans, quicquid cōtrarium esset consequētis, non posse hoc pacto certum eis, & seiunctum ab aliis locum attribui. ¶ Repugnantiam *Repugnantia* autem in præsentia definimus, ut sit rerum per se dissidens habitudo, qua fit, ut alterum dici id esse quod alterum non possit. Quod autē (per se) addimus definitioni, id eō pertinet, ut ostendamus, non quicquid de altero negatur, repugnans esse. Nec enim etsi dicam Ciceronē non esse infantem, ideo infantē esse repugnans est Ciceroni: nec si dico Catonem non auarum fuisse, repugnat idcirco auarum esse Catoni. Non enim per se ista, hoc est, Cicero quatenus Cicero est, & Cato quatenus Cato, tales negantur esse: sed quia Cicero eloquens est, cui repugnat esse infantem: & Cato uir bonus, cui repugnat item auarum esse. At homo & irrationale repugnant: quoniā rationale quod repugnat irrationali, in substantia est hominis. ergo homo per se, hoc est per substantiam suam, ab irrationali dissidet. Sic homo & uirtus repugnant, quoniam homo per se existentū generis est, uirtus uero inhaerentiū, neq; enim dici potest, homo est

uirtus. Adeoque lóge magis repugnát, quantú ad se, id est ad substantiá suam, homo & uirtus, q̄ homo & irrationale. Ista enim in proximo, & sub eodé genere posita, distant. utrúque enim intra animalis est complexú. at illa toto rerum ordine, hoc est, prædicamentis sunt diducta. Quod autem uulgo dicimus, non repugnare homini uirtutem, aut uitiú, id in eam sententiá dicitur, non ut alterum dici possit id esse quod alterum, sed quia nihil obstat, quo minus inesse alterum alteri possit.

*Canilli ex-
clusio.*

*Diuisio re-
pugnantíu.*

¶ Repugnát auté, aut unú uni, aut uni plura. Illa opposita, hæc differentia uocamus. Et, quæ nos opposita, Cicero contraria dixit. Boetius cōmodius opposita putauit dici, quoniam ea quæ *τ & υστυτα* Græci uocant, aptius contraria dicerantur: quæ Cicero quidem dixit aduersa. Vt cunque uocétur, haud multú intererit. nos Boetiú, quando usus magis in húc moré triuit ea nomina, sequamur.

Opposita.

¶ Opposita sunt, quæ repugnant unum uni, sic ut neq; alterum de altero, neque ambo de tertio dici possint. Ea

*Oppositarú
diuisio.*

Aristoteles iis ferme uerbis diuidit. Alterum, inquit, alteri opponi dicitur quadrupliciter, uelut quæ sunt ad aliquid, uel ut contraria, uel ut priuatio & habitio, uel ut affirmatio & negatio. Vt ad aliquid opponuntur, sicut duplum dimidio. Vt contraria, sicut malum bono. Vt secundum priuationem & habitionem, sicut cæcitas, & uisus. Vt affirmatio & negatio, sicut sedet non sedet.

Ad aliquid

Vtque paucis dicamus, omnia aut relata sunt, aut cōtraria, aut priuatiua, aut cōtradicientia. Ad aliquid (quæ & relata dicuntur) sunt ea, quæ secundú hoc ipsum quod sunt, aliorú dicuntur. Vt seruus, domini dicitur seruus: & dominus, serui dominus. sic pater, filii pater dicitur:

& filius, patris filius. & totū, dicitur partis totū: & partes totius esse partes dicuntur. Potest autem dubitatione *Scrupulus.*
 dignū uideri, cū tantum unū uni dixerimus opponi, quo modo id cōstare possit in relatis, cū unius domini multos uideamus seruos, unius patris multos filios esse. Certū est enim, hunc patrē, & hos filios relata esse, similiter hūc dominū, & hos seruos. Sunt qui credāt filios referri ad patrē, & seruos ad dominū, multos ad unū, non quatenus multi sunt, uel hi singuli, sed quatenus communis ratio est, unaque in omnibus, & filiorum, & seruorum, quemadmodum in istis, patris & domini. *Solutio.*
 Scotus omnium qui philosophiam tractauerunt, disputator multorum consensu acerrimus, uoluit in patre qui multos haberet filios, multa proinde nomina respectusque esse patris. quemadmodum & iurisperiti, patri suā in quemque filium describerent patriam potestatem: & domino in quemque seruum, proprium discretumque ius mancipii. Sed reconditiora sunt hæc, neque nostræ (quod aiunt) farraginis. ergo reliqua prosequamur. Contraria sunt * repugnantia, quorum utrumque *Contraria, *opposita.*
 potest simul existere, & alterum sine altero esse. Ut calidū & frigidū cōtraria sunt, existuntq; utraque simul. Quod q̄dē in cōtradictione fieri nō potest, nec in priuatione: quorū si est alterū, nō potest alterū esse. In relatis uero nō potest alterū sine altero esse. nō enim potest esse dominus, ut nō sit seruus: nec ediuerso seruus, ut non sit dominus. At calidū nihil repugnare esset, ut non esset frigidū: nec nigrum ut non esset album. Priuatio, est *Priuatio.*
 defectus alicuius, in eo, quod id natū est habere. Ut cæcitas est defectus uisus, nō in quouis, nec enim lapis cæcus

dicitur, sed in eo quod natum est uidere. Sic mutū esse, non cuiusque est, sed eius, quod natum est loqui: & demens, eius quod sapere: & mortuum, eius quod uiuum esse posset. *Contradicē* *tiā.* Contradicentia sunt, quorum negatur uno id ipsum, quod est altero affirmatum, Vt sedere non sedere: currere non currere. Quod dicimus autem negari uno id ipsum, quod est affirmatum altero, hoc eò pertinet: nam si dicas hominem aliquem currere, & aliquē hominē non currere, nō cōtradicunt ista: potest enim utrūque esse uerum: nā potest aliquis homo currere, ut Cicero: & simul aliquis non currere, ut Cato. uerum non negatur uno, quod erat affirmatum altero. Quare ut contradicant, necesse est id ipsum neges quod affirmasti: ut quoniā dixisti aliquē hominē currere, neges currere aliquē, hoc est, nullū dicas currere. Estque ea perpetua, & immota cōtradicētium lex, ut de omni re necesse sit uere alterum cōtradicētium dici utraq; de nulla. ¶ *Differentiā* *que sint.* sunt, quæ sic repugnāt, ut non certo ductu unum contra unum dirigatur, sed satis est substātiis inter se esse dimota. Vt Cicero, & Cato differunt, quoniā non est Cicero quod Cato. nō tamen sic differunt, ut calidum, & frigidum: calido enim nihil opponi potest aliud, quod eodē modo cum ipso quo frigidum pugnet. at quēadmodū Cato à Cicerone distat, sic etiā Scipio, sic Lælius, sic quēcumque aliū hominem sumas distabit. Quapropter neque colores quos medios uocant, contrarii inter se erūt. Quēadmodū enim flauus cæruleo, sic etiam indicus, & ruber, & uiridis distat: & potest ex quolibet colore in quemuis, & per quemlibet ex albo in nigrū fieri trāsitus. Similiter saporum etiam diuersæ species contra-
riæ non

riæ non sunt, sed uerius differentes. Sic quæcunque aliæ sunt multæ species, sub uno genere comprehensæ: non magis censendæ sunt contrariæ, quã iustitia, temperantia, fortitudo, reliquæque species uirtutum. ¶ Differentiæ autem omnia, aut solû ut singula: ut singuli inter se homines, singuli equi, & quæcunque indiuidua sub una continentur specie. Aut specie: ut quæcunque indiuidua sub diuersis sunt speciebus, uel ipsæ inter se species diuersæ, ut hic homo & hic equus, & homo & equus. Aut genere: ut quæ uel diuersorum sunt generum, ut uitis & equus: quorû hic animalis est species, illa plantæ, & ipsa quoq; genera diuersa, ut animal & planta. Possumus adde istis ea, quæ prædicamentis differunt, ut homo & cãdor, quorû homo substantia, candor est qualitas. Quæcunque ergo prædicamentis differunt, genere differunt: & quæ genere, etiã & specie: & quæ specie, singulatim differunt. Contra, quæcunque singula sunt eadem, hoc est, quæ numero una dicuntur, etiã specie sunt eadẽ: & quæ specie, ea genere: & quæ genere, prædicamento quoque sunt eadem. Quo fit, ut maxima differentia, & minima unitas sit in prædicamento: contra, minima differentia, maxima unitas sit in singularibus. Quorumcunque autem duorum, alterum de altero negatur, ea ut minimum singulatim, hoc est, numero oportebit differre. Nolim autẽ quemquam fefellerit nominis huius ambiguitas, qua dicimus aliqua singulatim, uel numero eadem esse, uel differre: Quandoque enim aliqua numero eadem uocamus, quantum ad substantiam suam pertinet, ut idẽ numero dicimus hominem, & animal rationale, quoniam eadem est utriusq; substantia; & Ciceronem unum

Differen-
tiã diuisio.

Dupliciter
aliqua dici
eadem nume-
ro.

numero dicimus, quoniam nulla est ipsius ad seipsum differentia. Quandoque uero denominatione dicimus eadem: ut idem numero dicimus Ciceronem & eloquentem: non quod idem sit Ciceronis & eloquentiae substantia, sed quod insit Ciceroni eloquentia, atque ob id, idē & Cicero & eloquens uocetur. Verum in praesentia de eis solum dicimus, quae substantiis eadem sunt, atque differunt, quoniam denominatione idem differens a se dici potest: ut Cicero uir, a Cicerone puero, non substantia, sed aetate differt: & contra, quae maxime differunt, eadem dicuntur: ut idem & homo, & musicus, & pater dicitur, cum substantiis haec tria praedicamento differant. ¶ Sanè omnia argumenta huiusmodi, In foro est, ergo non est ruri: Et illo tempore factum est, ergo non est hoc tempore factum: Et mea res est, ergo non est tua: Et huius est filius, ergo non illius: ad hunc locum rediguntur. Quoniam enim ea natura est rerum, ut tantum unum aliquod istorum de re dici possit, (nec enim potest aliquid nisi in uno loco esse, nec nisi in uno tempore factum esse, quaeque reliqua similis sunt conditionis.) ergo cum unum aliquid de re affirmaueris: reliqua omnia, quae ab eo in eodem genere differunt, negabuntur de eadem. ¶ Erit fortasse, cui uideatur, neque repugnantia ab aliis locis, neque ipsa quidem inter se opposita, & differentia, satis diligenter esse discreta. Nam ut prius de hoc dicamus, quod posterius sumpsimus, pater & filius, quae relata sunt, & calidum & frigidum, quae contraria, nemo est qui dixerit ista non esse differentia. Deinde priuantia quoque, & contradicentia, cum eadem esse non possint, differant ne-

Vsus horum locorum.

Obiectio prior.

Obiectio altera.

cesse est. Iam quod ad reliquos locos pertinet, calidum
 & frigidum in adiacentibus diximus, & patrem & fi-
 lium numerauimus inter connexa, & partium & totius
 sui sunt loci: ita etiam homo & equus species sunt, &
 animatum & inanimatum propria: ut uideatur (id quod
 antea in Boetio annotauimus) repugnantia per omnes
 ductum iri locos. ¶ Non negauerim uera esse quæ con-
 traria dicuntur. Verum non ob id efficitur, ut perturben-
 tur loci, quod facile uidebit, qui meminerit eius quod di-
 ximus etiam ante, locorum discrimen, non tam ab re-
 rum naturis, quas habent per se quæque, accipi: quã ab
 habitudine, quã sumunt inter se comparata. Quod ita
 que ad opposita & differentia attinet, certum est contra-
 ria specie inter se differre: & relata quidẽ quomodo dif-
 ferant, haud temere affirmauerim. Verum utcunque sit,
 cum certa inter se lege differant ut uni tantum unum
 opponatur, opposita dicimus ea, propter certam & de-
 stinatum ex natura sua repugnantiam, qua uelut singula
 è regione alterum contra alterum certe sunt structu lo-
 cata. Pater itaque & filius, opposita sunt inter se compa-
 rata: comparatus autem quãtum ad substantiam suam,
 pater domino, filius seruo, nõ opponi dicentur ista, sed
 differre. Sic calidum & frigidum inter se contraria
 sunt: calidum & dulce, frigidum & humidum differen-
 tia. Relata ergo & contraria (ut dicimus) quamquam
 inter se cõparata opponi propriè dicantur, differunt
 tamen etiam: sed opposita potius dicuntur, quod cer-
 tioris est & acrioris repugnantia nomen, Contradi-
 centia autem & priuantia, differentia nomen non ac-
 cipiunt. Cum sit enim differre dictum, quasi in diuersum

Solutio obie-
 ctionis prio-
 ris.

ferre, non potest id nisi inter rem & rem fieri: at contradicentia & priuátia, una quidem parte res sunt, ut uisus & sedens: alia parte tantú negationem rei significant, ut cæcitas & non sedens. Non magis ergo possunt ista inter se differre, quàm (quod dici solet) uiui cum mortuis bellum gerere. Haud absimile his, quæ dicta sunt, fuerit, quod responderi possit ad eam partem, qua dicebatur, repugnantia per alios sparsa locos esse. Possunt enim ea quæ repugnantia dicuntur, nonnunquam accipi seorsum quodlibet, uel saltem sic, ut nõ componantur inter se, & uel alterum de altero dicantur, uel ambo de tertio aliquo. hoc enim modo suis quæque reddútur locis. At cum uel in tertium aliquod incidunt, uel alterum de altero dicitur, repugnátia sunt, huiusque loci propria fiunt. Totum itaque & pars, pater & filius, nisi de altero dicatur alterum, aut ambo de tertio aliquo, nequaquam repugnant: quippe quorum alterum altero constat, neque sine altero uel fieri possit uel esse. cum uero quis dicat, exépli causa, irascibile in anima partem esse ipsius, alius discretam per se distinctamque esse animá: certum est repugnare ista, quod idem totum esse faciant & partem. Sic album & nigrum quibus insunt comparata, nõ contraria sunt sed adiacentia. Sic currere nõ currere, nõ contradicunt: sic quiescere & moueri, non priuatiue repugnant: si de homine illa, ista de lapide dicantur. Illud tamen prætereundum non est, contradicentium priuatorumque partes eas, quæ negant, non posse in alium conferri locum. Cum enim negatio, non significari, non intelligi sine affirmatione possit: semper repugnantiam eius quod negat, præ se ferat necesse est. Non currere namque

Posterioris
obiectionis
dilutio.

Notatiuum-
culá.

namq; sine cursu, nec cæcitas sine uisu, intellectu cõpre-
 hendi nequit. Cũque negationem significant, semper in
 eis & negatio & cursus uisusque intelligitur: habētque
 uelut innatam quandã in se repugnantia ad id, cui con-
 tradicunt, aut cui priuatiue repugnant. Habēt autem hi Quid sit his
locis pro-
prium.
 loci proprium hoc, quòd non potest ex ipsis quicquam
 confirmari directe, sed ediuerso: ut si in uno neges, in al-
 tero affirmandum est: contraque alterius affirmatione
 negadum est alterum: ut si dicas, iste pater est: sequitur
 non esse filium: & filius est, certum est patrem non esse.
 sic, cæcus est, ergo non uidet: contra quoq;, uidet, igitur
 cæcus non est. Complectimur tamen nonnunquã hinc
 inde repugnantia, atque directe probamus. Vt si lucrum Altera no-
tatiucula.
 est habere, damnum est perdere: Si utile est possidere,
 inutile est amittere. Illud uero argumentãdi genus, An
 perdere possim quæris? seruare potui. &, Cui totum de-
 deram, illi negarem partem? non ex repugnantibus est,
 sed à maiori. neque enim ut repugnantia hic sumuntur,
 sed consentanea ad id, quod instituis confirmare. & ut
 sit alterum altero maius & difficilius effectum. Neque
 enim quia seruare repugnat ei quod est perdere, proba-
 tum à se putat Medea, perditũ ire se posse Iasonem: sed
 quia difficilius maiorisq; negotii est, seruare, q̃ perde-
 re. Sic etiã, quia maius est totum donare q̃ partem, pro-
 babit non se cunctaturũ in parte, cum dederit totum.

SCHOLIA IN CAPVT XXVII.

Ed ostendere uolui, in eam conditionem, quo modo Boetio uisum est &c.]
 s Aliam esse sententiam Boetii quã refert Rodolphus, supra osten-
 sum est. Non enim ait uir ille, repugnans esse, quicquid contrariũ
 esset consequentis, sed quod esset consequens contrarii. Sed de hoc prius.
 ¶ Adeoq; longe magis repugnat.] Maior, inquit, pugnantia est inter hominẽ
 & uirtutẽ, quã inter hominẽ & irrationale, propterea quòd homo & ratio

nale sub eodem genere, nempe animali continetur: homo autē & uirtus, discreta diuersaque genere sunt: siquidē homo substantia est, uirtus qualitas. ¶ *Quod autem uulgo dicimus.*] Vulgo, inquit, dicimus homini nō repugnare uirtutē, non hoc intellectu, quasi homo id esse possit quod uirtus: sed quod uirtus homini possit inesse. Iā aliud est, posse homini inesse: aliud, posse esse hominē. ¶ *Et quae nos opposita, Cicero contraria dixit.*] Cicero in topicis ita diuidit cōtraria, ut partim aduersa, partim priuantia, partim collata cū aliquo, partim denique negantia dicantur. Boetius quarto commētarij libro quos scripsit in topica Ciceronis: Sed M. Tullius (inquit) non tam propriis nominibus quā notioribus utitur. Ait enim, contrariorū alia esse quae aduersa uocentur, alia quae priuantia, alia quae in cōparatione sint, alia quae aientia & negantia nūcupentur. Sed quae cōtraria nominat, opposita uerius dicerētur: quae aduersa dicuntur, cōtrariorū melius susciperent nomen: quae in collatione nominat, ea relatiua uel ad aliquid certius uocarentur. Sed uratur nominibus ut uolet, dum

*Cōtrariorū
diuisio apud
Ciceronem.*

*Obiectio cū
sua dilutio-
ne.*

res ipsa certa proprietatis suae ratione signentur. ¶ *Opposita sunt quae repugnant unum uni.*] Quomodo unum uni, cum ex sententia Aristotelis, malo, non tantum bonum, sed & aliud malum contrarium sit? cum uni timiditati, non modo repugnet fortitudo, sed & temeritas? Quamquam Aristoteles hac parte satis est uarij, ut qui in libris de caelo unum uni ait esse contrarium: in categoriis, uni interim plura. Diuus Thomas Aquinas, in iis commentariis quos scripsit in libros de caelo, hunc nodum huiusce uerbis dissoluit: Eidem, inquit, secundum idem est unum tantum contrarium: nihil tamē prohibet, quin uni secundum diuersa sint plura contraria: sicut si sit idem subiectum dulce & album, contraria ei uidentur nigrum & amarum? Sic igitur illiberalitati contrariatur uirtus liberalitatis, sicut ordinatum inordinato, prodigalitas autem, sicut superabundantia defectui. Haecenus recensuimus uerba illius. A Boetio opposita finiuntur hoc modo: Opposita sunt, quae in eodem, secundum idem, in eodem tempore, circa unam eandemque rem similesse non possunt.

*Opposita
quo modo fi-
nierit Boe-
tius.*

¶ *Ea Aristoteles in fermē uerbi.*] Graeca, si quis forte requirat, sic habent: *ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς αὐτῆς ἰσῆς, ἢ ὡς τὸ πρὸς τὴν ἢ ὡς τὰ ἰσῆς, ἢ ὡς τὰ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ κατὰ τὸ αὐτὸν κατὰ τὸ αὐτὸν.* In summa hoc dicit, quatuor esse genera oppositorū, relatiua, contraria, priuantia, & cōtradictoria. ¶ *Potest autem dubitatione dignum uideri.*] Non uideo equidem quid sit cur obiectio haec magnopere moueat aliquem. Nam cum dicitur, unum uni opponi, id de speciali, non de numerali unitate accipiendum est. Ergo ut quis centum habeat filios, tamen quatenus pater est, uni tantum (de speciei unitate loquor) opponitur, nempe filio: siquidem omnes illi speciei idem sunt, & in communi filii ratione conueniunt. Secus fuerit, si dicas patrem ea ratione qua pater dicitur, referri ad filium & uxorem. hic enim unum opponeretur duobus specie diuersis. ¶ *Quemadmodum & iurisperiti, patri suam in quemque filium describerent patriam potestatem: & domini in*

quæque *seruum*, proprium discretumque ius mancipii.] De his lege institutionū Potestas pa
 imperialium librum primum, capite, de his qui sui aut alieni sunt iuris. *tris in filiu*,
 Et ff. eodem titulo. Item. C. de patria potestate. Atque fuit sanè olim pa & domini
 tri in liberos uitæ necisque potestas. cui deinde potestati adeò derogatū in *seruum*.
 est, ut ne libertatem quidem, nedū uitam liberis auferre patri liceret. l.
 libertati. C. de patria potestate. Quocirca supra etiam monuimus, cautius
 accipiendum esse id quod ait Rodolphus, patrem adoptiuum, uitæ necis-
 que potestatem in eum quem adoptarit, accipere. De dominorū potesta-
 te in seruos, Cui iureconsulti uerba sic habent: Igitur in potestate sunt
 serui dominorum, quæ quidem potestas iuris gentium est. Nam apud om-
 nes per æque gentes animaduertere possumus, dominis in seruos uitæ neci-
 que potestatem fuisse: & quodcumque per seruū acquiritur, id domino
 acquiritur. Sed hoc tempore nullis hominibus qui sub imperio Romano
 sunt, licet supra modum & sine causa legibus cognita, in seruos suos ser-
 uire &c. l. prima. ff. eo quem diximus titulo. ¶ Neq; nostræ, quod aiunt, *far*
raginis.] Materia, propositi, instituti. ¶ *Contraria sunt*.] Contraria, inquit, *Contraria s.*
 sunt repugnantia ea, quæ in diuersis subiectis uno eodemque tempore in-
 esse possunt: & alterū subsistere in rerū natura potest, etiam si non sit re-
 liquum. Distant ergo contraria à relativiis, quòd ea eodem tempore, aut
 esse ambo, aut nō esse necessum est. Distant etiam à priuantibus & con-
 tradicentibus, quòd contraria eodem tempore esse in diuersis possunt: cō-
 tradicentia & priuantia non possunt. Nam in eodem ea subiecto simul in-
 esse nequire, id planum est. at cum diuersis subiectis accommodatū, iam
 desinūt esse contradicentia & priuantia. Neque enim philosophari & nō
 philosophari contradicunt, si ad Platonem unum, alterū ad Demosthe-
 nem referatur. Et cæcitas illa Democriti, non fuit priuatio uisus in Lyn-
 ceo. Secus habet in contrariis. Nam ea nomen retinent suum, etiam cum
 in diuersis reperiuntur subiectis. Vt dulcor & amator, et si alterū in mel-
 le, alterum in felle sit, dicuntur nihilo minus esse contraria. At enim quo
 (inquies) pacto ait contraria alterum sine altero esse posse, cum Aristote *Obiectio.*
 lessecūdo lib. de celo confirmet, terram nō posse esse sine igni, eo quòd *Dilutio.*
 necessarium sit, contrariorū aut utrūque esse aut neutrum? Sanè quæ Ari-
 stoteles eo in loco dicit, ea in solis elementis locū habere uel hinc liquet,
 quòd idem ait in categoriis, posse alterum ex contrariis esse ut non sit
 reliquum. Et quid uerat sanitatem sine aegritudine esse? quid sine ni-
 gro album? quid fortitudinem sine timiditate? Cicero in rhetoricis con-
 trarium finit hoc modo: Contrarium est, quod positum in genere di-
 uerso, ab eo cui contrarium esse dicitur, plurimum distat: ut frigus calo-
 ri, uitæ mors. Hodie uulgus ea sic finit: Contraria sunt, quæ sub eodem
 genere posita, plurimum a se inuicem distant, & eidem subiecto quod mo-
 do eorum sit capax uicissim insunt, à quo se mutuo expellent, nisi alte-
 rum eorum insit à natura. ¶ *Quapropter neque colores quos medios uocant.*] *Obiectio.*
 Recte illud, colores medios non esse inter se contrarios. Verum illud

interim male habet animum meum, quòd non uideo, quo modo his non
 conueniat contrariorum finitio. Cōtraria (inquit Rodolphus) sunt re-
 pugnantia, quorum utrūque potest simul existere, & alterum sine altero
 esse. Iam repugnare inter se medios colores, uerbi causa rubrum & uiri-
 de, est manifestum, cum ita inter sese dissideant, uti neutrum possit dici
 id ipsum esse quod alterum, neque est cur negemus posse ea simul & se-
 paratim esse, quo fit, ut coloribus mediis tota conueniat contrariorum fi-
 nitio: quod si demus, iam ne contrarios quidem eos esse inficari poteri-
 mus. Et (ut obiter quaedam addamus his etiā absurdiora) quis nō uideat,
 omnibus propemodum differentibus accommodari posse diffinitionem
 contrariorum quam ponit Rodolphus: an non repugnantia sunt Cato &
 Cicero: nōne eodem tempore ambo fuerunt: nōne rursum, solus Cice-
 ro fuit, Catone iam mortuo? Quid? scientia & uirtus, nōne ita per se dis-
 sident, ut non possit alterum dici id ipsum esse quod alterum, ac proinde
 repugnantia sunt? Sunt profecto: neque negari potest, & simul ista & se-
 paratim esse posse: quamobrē hęc quoque iam nobis iuxta Rodolphi fi-
 nitioem dicenda erūt cōtraria, quo quid dici queat absurdius? Quod ad
 me attinet, mallē ego hac parte alterius audire sententiā, quā quid sentiā
 ipse, temere effutire. Et quidem ante omnia nō puto ullo modo esse faciē-
 dum mihi, ut sine causa uideat sugillare uoluisse Rodolphum, hominē lon-
 ge aliter meritū de studiosis omnibus: cuius etiā nomen mihi uenerandū
 quiddam prae se ferre uidetur. certe quoties nominatur à me, honoris gra-
 tia nominatur, ac proinde uellem equidem, id quod iam dixi, digniorē se
 patronum cōtigisse homini lōge doctissimo, qui tueri sic posset hęc eius
 finitioem, ut ostenderet, quomodo salua illa, ea quæ differētia ab Rodol-
 pho ipso dicūtur, submoueri queāt ex albo cōtrariorū. Ego tametsi quā-
 to licuit studio id egi, ut mihi uel archetypū ipsum, uel alioqui emēda-
 tum aliquod cōparatem exēplar: hactenustamen spe frustratus sum: neq;
 ullū aliud cōtigit, quā quod excusum Louanii, in finitioem propemodū mē-
 dis cōtaminatum est, quorum ut pars maxima reuici in typographos po-
 test: ut quòd in capite de partibus orationis, toties cum totius sententiæ
 iactura, pro enumeratione legitur enūtiatio, & ibidem in exemplo Quin-
 tiliani pro gladio gaudium, aliaque id genus propē innumera: ita quæ-
 dam rursus, quemadmodum partim iam indicauimus, partim suis locis
 indicaturi sumus, non illorum uel inciticia uel negligentia itrepisse, sed
 in itio parum emendate scripta fuisse mihi uidentur. Apparetque, exem-
 plari illos usos esse, quod aut scripserit aut dictarit Rodolphus ipse, ue-
 rum non in hoc tamen dictarit aut scripserit, ut sic prodiret in lucem:
 sed ut post mensem unum aut alterum, sub incudem reuocatum, emen-
 daretur diligentius: & si quæ adhuc labecula (ita ut solet) occurrerent,
 ea quam exactissima cura eluerentur. Ergo ut tandem aliquando uenia-
 mus ad id, quod in præsentia agitur, non negauerim ego, ab Rodolpho
 scriptum sic esse ut exemplaria habent: sed & illud ecōtrario a uisum con-
 tendere,

Dilutio.

tendere, nihil minus illum scribere uoluisse, quã id quod scripsit: ut iam calami lapsus uerius dici possit quã hominis. Diuiserat superius repugnantia in opposita & differentia, feceratque unum genus oppositorum contraria. Itaque contraria ipsa definiturus, mirum ni genus proximũ, id est opposita, in illorum ponere finitione decreuerat. quod si fecisset, nihil profus esset admissum flagitii. Nunc cum utrumque nomen, tam repugnantium quã oppositorum, recenti adhuc memoria haberet, alterum (ut fit) pro altero incurrit in calamum. Nos ergo non tam id quod calami error expressit, quã quod author ipse proculdubio scribere uoluit, in contrariorum finitione ponamus, legamusque hoc pacto: Contraria sunt opposita, quorum utrumque potest simul existere, & alterum sine altero esse. Id si faciemus, continuo exclusa erunt omnia ea, quorum mentionem iam fecimus, quando nihil horum omnium est, in quod competat nomen oppositorum, eo duntaxat intellectu, quo opposita definit Rodolphus. Et in præsentia quidem hæc sola ratio tollendi scrupuli huius mihi occurrit: quæ si cui minus probabitur, is meliorem afferat, & nos minime pertinaces erimus in sententia nostra. Porro quod meminit de speciebus colorum & saporum, de his multa Aristoteles in libro de sensu & sensibili. Et de coloribus rursus Aulus Gellius libri secundii capite. 26. ¶ *Differunt autem omnia.*] Dicit id quod hodie longe decantatissimũ est apud omnes, nempe trifariam aliqua eadem aut differentia siue diuersa dici: genere, specie, & numero. Genere eadem sunt, quæ sub eodem genere continentur, ut temperãtia & fortitudo, quorum genusest uirtus. Diuersa genere dicuntur, quæ sub unum genus non cadunt, ut equus, uelocitas. Specie eadem sunt, quæ eadem specie continentur, ut Virgilius, Cicero. Diuersa, quæ eadem speciem non continentur, ut hæc uulpes, hic leo. Numero eadem dici solent, quorũ inter numerandũ alia ab aliis non discernuntur. Atq; id rursus quatuor fit modis: nomine, finitione, proprio, & accidente. Sed cum horum plena sint omnia, nos eis missis, pergamus ad alia. ¶ *Quæ prædicamentis differunt.*] Nimis quã ridicule illi, qui somniant interesse nescio quid inter differentia & diuersa: quasi diuersa ea sola dicantur, quæ in diuersis in sunt categoriis: reliqua, differentia. Cuius farinae est & illud, quod apud Petrũ illum suũ Hispaniensem, aliud esse aiunt præsentare, aliud repræsentare. Præsentat (inquiunt) uox seipsam, repræsentat rem significatam. ¶ *Erit fortasse cui uideatur.*] Duas affert obiectiones aduersus ea quæ hoc capite dicta sunt. Earum prior hæc est, Opposita omnia etiam sunt differentia: ergo non fuit faciendum Rodolpho, ut locum hunc repugnantium in opposita differentiæque diduceret. Cui obiectioni hunc in modum occurrit ipse. Contradicentia, inquit, & priuatiua nullo modo differentia dici queunt: propterea quod ea tantum differre dicuntur, quæ utraque sunt: contradictium uerò & priuatiuorũ alterum semper non est. Contraria autem & relatiua, si non cum suis quæque oppositis, sed cum aliis quibusdam con-

Eadem &
diuersa.
Genere.

Specie.

Numero.

Obiectio
prior.
Dilutio.

ferantur, nihil utique ueter, dici illa & differentia. ut si patrem nepoti, album rubro, maritum focero aut focruī compares. Quoties autem cum suis committuntur oppositis, ut cum nigro album, pater cum filio, cum uxore maritus: iam etiam possent fortasse differentiū utcūque appellationem recipere eo quod uel genere uel specie differant: aptius tamen opposita dicuntur, propterea quod non quoquo modo, sed certa quadā lege alterum ita cōtra alterū dirigitur, ut opponatur unū uni: quod non fit ita in differentiis. Itaque in summa hoc dicit: Si differentiū uocabulo intelligerentur omnia ea, quæ quomodocūque ita inter se pugnant, uti neutrum queat dici esse id ipsum quod alterū: dari posset, & contraria quoque & relatiua differentia esse. At qui nunc ea sola hoc nomine donamus, quæ nullo certo ductu inter se pugnant, sed substantiis modo dimota sunt, possuntque plura repugnare uni: cuiusmodi haudquaquam sunt contraria & relatiua, quoties ad sua ea referuntur opposita. ¶ At enim repugnantia (inquit) sparsa sunt diffusaque per locos omnes, quocirca parum considerate Rodolphus, qui suum illis locum descripsit. Hanc quoque cauillatiunculam ita refellit Rodol. ut dicat repugnantia bifariam considerari posse: principio, ita ut ipsa inter se cōferantur, atque hac ratione per alios ea locos diffusa non esse. deinde, ut spectentur singula seorsum, ac si certe, ut ne ipsorum inter se fiat comparatio: quo pacto repugnantium ea nomen amittere, & per omnes locos diffundi, Verbi causa. Dulcedo si conferatur cum amaritudine, ad solum hunc oppositorum pertinuerit locum. Confer eandem saporī, iam species erit: confer cum dulcedine hac aut illa, & genus dicetur. eadem collata melli est adiacens, albo contingens &c. ¶ *In adiacentibus.*] De his supra capite. 11. ¶ *Inter comexa.*] Quorum natura explicata est capite. 20. ¶ *Et partium & totius sui sunt loci.*] Quæ admodum dictum est supra capite nono. ¶ *Ita homo & equus species sunt.*] Porro quid species & quid genus, id explicatum est libri huius cap. quinto & sexto. ¶ *Animatum & inanimatum propriis.*] De quibus est caput octauum. ¶ *Id quod ante in Boetio annotauimus.*] Capite uigesimo primo, in quo de accidentibus agitur. ¶ *Qui meminerit eius quod diximus etiam ante.*] Capite uigesimo secundo. ¶ *Complectimur tamen nonnunquam hinc inde repugnantia.*] Creberrimum est hoc genus argumentandi apud auctores, ut mirum mihi uideatur, eos qui uulgo dialectica in gymnasiis docent, nihil aliud in ore habere quam illa Hispaniensia: albus est, ergo niger non est: cæcus est, ergo non uidet: homo est, & non sanus, proinde aeger. Quæ argumentandi formam ut non improbo, ita illam in alteram scio apud auctores omnes longe esse frequentiore: cuius aliquot subiiciemus exempla.

Si summum malum est uiuere cum doloribus, consentaneum est, summum esse bonum, uiuere cum uoluptate. Ex Cicerone primo libro de finibus.

Bonum liberi, misera orbitas: bonū patria, miserum exilium: bona ua-

Summa solutionis.

Obiectio altera.

letudo, miserum morbus; bonum integritas corporis, misera debilitas: bonum incolumis acies, misera cæcitas. Ex eiusdem operis libro quarto.

Quintilianus lib. duodecimo: Age, non ad perferēdos studiorum labores necessaria frugalitas? quid ergo ex luxuria spei?

Idem libro quinto: Frugalitas bonum, luxuria enim malum. Si malorum causa bellū est, erit emendatio pax. Si ueniam meretur qui imprudens nocuit, non meretur præmium, qui imprudens profuit.

Si isthæc quæ calidiora sunt, difficilius gelu coguntur: congruens est, ut quæ frigidiora sunt, facile cogantur. Ex noctibus Gellianis libri decimiseptimi cap. 8.

Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur, & bonitatem, si malitiā. Sic in topicis Cicero.

Si anima quæ peccat, ea morietur: ergo quæ non peccat, ea uiuet. Ex Hieronymo.

Si Euangelium est uirtus dei in salutem omni credenti, ergo in perditionem omni non credenti. Ex epistola ad Romanos.

Quia deus gratia mouetur, ergo & irascitur. Ex Lactantii libro de ira dei.

Nam si deus non irascitur impiis atque iniustis, nec pios utique iustosque diligit. Ex eodem.

Sic ius qui male facere cupiat, non facta solum, sed & propositum odisse ulcisci que oportet: gratia econtrario habenda est bene faciendi cupido, etiam si nequierit id quod uelit perficere. Ex libello Plutarchi, de discernendo amico, & adulate.

Cicero in quadam Philippica: Cuius singularem prudentiam admiramur, eius stultitiam timemus. Quanquam hic magis simplex illud argumentandi genus subesse apparet, ac si dicat hoc modo: In Cæsare Octauius singularis inest prudentia, ergo stultitia in eo non est. Cui non dissimile est illud Fabii Quintiliani: Qui sapiens est, stultus non est.

[Illud uero argumentandi genus, An perdere possim quærere? seruare potui.] Verba sunt Medæ apud Ouidium, qua de re ita Quintilianus libro octauiuo. Nam cum sit rectum: nocere facile est, prodesse difficile: uehementius apud Ouidium Medæ dicit, Seruare potui, perdere an possim rogas?

¶ Quid discriminis sit inter locos suos, & aliorum.

CAPVT XXVIII.

Ræter hos autem quos hætenus executi sumus ^{Quid inter sit inter locos Rodolphi & aliorum.} locos, alii quidem alios quàm nos quosdam fecerunt, & quosdam traditos à nobis præterierunt: neque, uel eisdem nominibus omnes, uel eodem disposuerunt ordine. Cicero quidē antecedentia con-

fequentia, repugnántia pofuit: quæ fi ita capiantur, quæ-
 admodum ille uoluit ea accipi, oftendimus inter locos
 nequaquam poffe poni. At ea quæ nos propria, quæ fi-
 nem, quæ deftinata, quæque etiam in tres diuifa locos
 applicita diximus, in nullum Ciceronis locum poterunt
 includi. Quod quidem de fine, & deftinatis per omnes
 eunti locos facile eft uidere. fed proprii locus inter an-
 tecedentia ponetur fortaffe: fed eo pacto, quo cõtendi-
 mus omnes ferè locos inter antecedentia poffe nume-
 rari, & quo antecedentia non effe locum docuimus. Ap-
 plicita autem, ut locum & tempus, uoluit Cicero ut in-
 ter adiuncta poneretur. Sed Boetius ex iis credidit pro-
 babile folum duci argumentum. at ex loco & tempore
 fape neceffarium ducitur. Vt, quòd non uiolauerit Clo-
 dius facra Bonæ deæ Romæ, cum factorum tempore,
 non Romæ fuerit, fed Interamnæ. Simul hic ex loco &
 tempore ductum eft, & quidem neceffarium argumen-
 tum. Non potefit culpa male confultorú ante Phocenfè
 bellum in Demofthenem conferri, nõdum enim rem-
 publicam attigerat: ex tempore eft. Non poffunt fide-
 ra ali humore, nullus enim humor eò peruenire potefit:
 ex loco fumitur. Ita ex connexis: non es imperator me-
 us, quoniam non fum miles tuus. Quæ omnia argu-
 menta cohærent rectè, & neceffario conficiunt. Er-
 go fortaffe iam dicemus ea ex antecedentibus effe du-
 cta: quodque ineptiffimum eft, cum locum ex quo in-
 uenire debeas cognitum ante effe oporteat, quàm inue-
 nire ex ipfo queas, nos contra, cum inuenerimus confi-
 tuerimusque, neceffarium fit an probabile argumen-
 tum, tum demũ ex quo ductum fit loco cognofcemus.

Adiacentia etiam, actus, & subiecta, itidem in adiunctis esse censentur: similiter & contingentia, sex loci in unum, hoc est, quam ampla facultas in quantas coacta angustias: Themistius forte hos inter communiter accidentia posuerit: nisi tamen subiecta ad materiam maluerit referre. Ego istos locos exactissime distinguendos arbitror, ausimque constanter affirmare, nullos omnium crebrius, aut expeditius usu uenire. Quod non solum qui poetas oratoresque reuoluet, uerum esse sciet: sed & qui philosophos eos excutiet, qui intimam & in abdito positam scrutantur rerum naturam, nedum qui mores hominum tractant, quorum omnis ex professo circa ista uersatur labor. Namque ex eis qui in substantia sunt atque ex causis, ut certissima & indubitata eruuntur argumenta, ita raræ felicitatis est, ut sit eorum nobis copia parata. Cum sint enim arctissime coniuncta rebus, plerumque perinde sunt ac res ipsæ, aut cognita nobis, aut ignorata. Locum quem ex partium enumeratione Cicero, & Themistius ex diuisione uocauit, non putauit ponendum. Nam si partes omnes cum collegero, ad totum deinde progrediar: paries, tectum, fundamenta, quæque reliqua sunt mea sunt, tota ergo domus mea est: apertum est id argumentum è loco qui à partibus dicitur duci. Si sic dicam, habet iustitiam, fortitudinem, modestiam, prudentiam, ergo omnes uirtutes habet: à specie est. Sin dixerò, est uirtus, & non prudentia, iustitia, temperantia, ergo fortitudo: sic etiam, est pars domus, & non tectum, paries, tabulatum, ergo fundamentum: à differentibus ducta erant hæc argumenta. Cumque non sit alius diuisionis & partium enu-

merationis apud authores ullus usus, mihi haudquam
 quam necessarius uideatur locus, qui ex istis descriptus
 est: cum proprie & aptissime ad illorum quos dixi loco-
 rum naturam accommodentur. Tum locus qui The-
 mistii est de generantibus, ab efficientibus nobis erit:
 non est enim aliud generare rem, quàm efficere. Corru-
 ptiua uero priuatiua sunt: corrumpere namque nihil
 est efficere, sed solum id quod est ut non sit eniti. V sum
 etiam inter locos posuit, eum recte dicemus à fine: quã-
 tum enim ad utentem pertinet, idẽ est finis rei qui usus.
 Descriptionem quam inter locos qui in substantia sunt
 ille numerauit, ego, quia hoc solum definiendi genus
 relictum nobis puto, à definitione non discreui: quod
 cum de definitione dicerem, plenius sum prosequutus.
 Præterea quem locum Cicero à notatione, Themistius
 ab interpretatione, ego à nomine rei malui dicere. Quo-
 niam (ut docuimus) non solum ex interpretatione ar-
 gumentũ nobis præbet nomẽ, sed in plures patet usus.
 Quæ uero similia Cicero, quæque Themistius simi-
 lia itidem dixit, & esse in qualitate, & quantitate, &
 maiora etiam esse & minora, ea comparata dixi: quem-
 admodum Cicero. Namque quem locum Cicero simi-
 lium fecit, is in eum qui est inter comparata à paribus
 recidit. At quæ nos similia dicimus, Cicero ea non
 habet, Themistius uocauit à proportionẽ. Quam for-
 mam autem dixit Cicero, cum speciem maluisset, nisi
 quia specierum & speciebus credidit latine non posse
 dici, cum nunc locum omnes recte an secus speciem ap-
 pellant. Iam contraria maluissem dicere (ut Cicero) ea
 quæ opposita uocant omnes, nisi omnes ita uocarent.

Casus autem quoniam tenuissimo à coniugatis discrimine fecernuntur, estque similis & rarus proinde usus ipsorum, quoniam Cicero in coniugatis incluserit, ego secludenda non putavi. Transsumptionem, uel (ut nos) translationem, in rei nomine ad quod pertinet, rectius posuisse uidemur, quàm ut proprium illi daremus locum. ¶ Ordo quoque non idem est apud Ciceronem locorum, qui apud Themistium: ne ego quidem sum utrumuis horum secutus. Utque paucis rationem ordinis mei reddam, ita iudicavi primum quemque locorum ponendum, ut esset arctissime quisque cum re coniunctus: & proinde ut longius defluxit à substantia rei, posteriorem posui: quo factum est, ut repugnantia ultima fierent, quoniam non modo non arcte cum re cohæreant, sed dissidentia etiam infesta que tollant ipsam, atque subuertant. Quo facilius autem sit omnia uidere, disponam ordine uelut in tabula, Ciceronis, Themistii, nostrosque locos: eritque præscriptus omnibus numerus, quem in suo ordine habent. Deinde subiicientur alii numeri qui indicent, ad quem cuiusque locum aliorum conferri unumquemque oportebit. At si quis apud quempiam sit locus qui non sit apud alios, numerus proinde in aliorum ordine apud quos non est, non sit ascriptus. si qui loci etiam in plures aliorum conueniant locos, plures numeros subscriptos habebunt.

RODOLPHI AGRICOLAE
 SEQUITVR TABVLA, QVA LO-
 cos Ciceronis & Themistii cū suis, & suos rursū
 cum illorum locis confert.

		LOCI.			
RODOL.	CICERO.	THEMIS.	RODOLPHI.	CICERONIS.	THEMISTII.
1	Definitio	1	1	2	Genus 5 4
3	Species	6	1	4	Proprium
5	Totum	1	5	6	Partes 2 7.9.11
7	Coniugata	4	20.21	8	Adiacentia 10
9	Actus			10	Subiecta
11	Efficiens	14	8	12	Finis 10.13
13	Effecta	15		14	Destinata
15	Locus	10		16	Tempus 10
17	Cōnexa			18	Contingentia 10 15
19	Nomen	3	3	10	Pronuntiata 27 16
21	Comparata	7.16	17.18	22	Similia 18
23	Opposita	9	19	24	Differentia 8

		CICERO. THEMIS.		RODOLPHI.	
1	Totum	1 5.	1. 5.	2	Partes 7 6
3	Notatio	3	19	4	Coniugata 20.21 7
5	Genus	4	2	6	Forma 6 3
7	Simile		21	8	Differentia 24
9	Cōtraria	19	23	10	Adiuncta 15 8.10.16.18
11	Antecedentia			12	Consequentia
13	Repugnantia			14	Efficiens 8 11
15	Effectum	15		16	Comparatio 17.18 21
17	Iudicium	15	20		

		THEMIS. CICERO.		RODOLPHI.	
1	Definitio	1	1	2	Descriptio
3	Interpretatio	3	19	4	Genus 5 2
5	Integrum	1	5	6	Species 6 3
7	Pars	2	6	8	Efficiens 14 11
9	Materia	2	6	10	Finis 12
11	Forma	2	6	12	Generatio 9
13	Corruptio	9	23	14	Vsus 12
15	Coster accidēs	10	8	16	Iudicium 17 20
17	Simile	16	21	18	Proportio 19 21
19	Opposita	9	23	20	Casus 4 7
21	Coniugata	4	7	22	Diuisio

SCHOLIA IN CAPVT XXVIII.

Stendimus inter locos nequaquam posse poni.] Id discissum est supra, capite uigesimo primo. ¶ Sed eo pacto, quo contendimus omnes ferè locos inter antecedentia posse numerari.] Eo ipso capite, quod iam nunc indicauimus. ¶ Vt quod non uolauerit Clodius sacra Bonæ deæ Romæ.] Huius rei mentionem fecimus superius: capite decimo octauo. ¶ Non potest culpa male consultorum ante Phocense bellum.] Hoc argumento utitur Demosthenes ipse in oratione ea quæ περὶ τοῦ στρατοῦ, siue pro Ctesiphonte inscribitur. Verba eius si quis requirat, sic habent: τοῦ γὰρ φικκικίου εὐστρατοῦ πολέμου, οὗ δὲ ἴμι, οὗ γὰρ δὴ ἕσται ἰστοιτιώμην πω τότε, πρὸ τῶν μὲν ὑμῶν οὕτω δίκαια διαπραγματίας μὲν βούληται σωθῆναι, καὶ περὶ οὗ δίκαια ποιοῦντας, ἐρωτῆσαι, συβούλους δ' ἑστῶν ἢ ἐφικεθῆναι παροῦσιν, οὗ ἀλόγως οὐδ' ἀδίκως αὐτοῖς ἐργασίμενοι. Ea uerba hunc in modum Latina fecit Leonardus Arerinus, Phocensibus aduersus Thebanos bellum gerentibus, non me quidem authore, nondum enim tunc in republica uersabar, uos Athenienses sic etatis armati, ut Phocentium quidem rebus quamquam iniuste pugnantium, si uideretis: Thebanorum autem quibus eunque aduersis lætaremini. Nec uos immerito id facere uidebamini. Et quæ sequuntur. ¶ Non possunt sidera ali humore.] Fere haud scio an Pythagorici, quibus uisum fuit, stellas humore ali. Quorum sententiam hoc argumento refellit Aristoteles, ut dicat humorem eum planè consumptum iri, priusquam ad astra possit pertingere: Meminit rei eiusdem (nisi tamen memoriam fallit) & Macrobius. ¶ Quoniam, ut docuimus, non solum ex interpretatione argumentum nobis præbet nomen.] Lege caput huius libri uigesimum tertium. ¶ Quam formam autem dixit Cicero, cum speciem maluisset.] Verba Ciceronis de re ista recelsimus, capite nono. ¶ Nam contraria malum esse dicere, ut Cicero.] De his, capite proximo, hoc est uigesimo septimo.

¶ Epilogus dictorum.

Hoc pacto sint loci nobis descripti, & proprietates cuiusque naturaque explicata: intra quorum complexum quicquid ulla de re dici cogitariue potest, uenire mihi uidetur: siue argumentemur, & aperta directaque fronte certemus: siue turbemus affectibus audientem, & medium inter argumentationem ex positionemque cursum quædam sequamur orationis. Quin etiam suos habebit expositio locos, quando probabilius aliud alio atq; uerisimilius ex poni certum est: quod nisi locis non fieri, quando ex ipsis omnis ducitur fides,

Epilogus libri primi.

*Repetitur
superius fa-
cta locorum
diuisio.*

nemo (quod arbitror equidē) negabit. Est autem (ut initio diximus) necesse quicquid ad faciendam ulla de re fide assumitur, aliqua parte ad ipsam pertinere. nec enim ex eo quod nihil attinet, doceri quicquam potest. Quæ attinent autem, aut intra rem sunt omnia, aut extra, unde primam locorum duximus differentiam, ut alios internos, externos alios uocaremus. Et generalia locorum uelut capita sex fecimus. Duo interiorū: ea quæ in substantia sunt, & ea quæ circa substantiam. Externorum quatuor: cognata, applicita, accidentia, repugnātia. In substantia septem fecimus: definitionem, genus, speciem, proprium, totum, partes, coniugata. Tres circa substantiam: adiacentia, actus, subiecta. Externos cognatorum quatuor: efficiens, finem, effecta, destinata. Applicitorum tres: locum, tempus, connexa. Quinque accidentium: contingentia, nomen rei, pronuntiatum, comparata, similia. Repugnantium duos: opposita, & differentia. Fiuntque isti in summa loci uigintiquatuor, quibus in omnem rem quacunque erutum inuentumque ratione ducitur argumentum. Idque qua uia quoque modo faciendum, proximo dicetur libro: quoniam iusto maior huius uoluminis modus excreuit. Finisque sit, si illud addiderimus: Boetium, qui post eum scripserunt de locis, singulis locis addidisse quandam (ut uulgo loquimur) maximam, id est pronuntiatum quoddam, una sententia multa complexum, cui indubitata sit fides. Ut de quocunque definitio dicitur, de eo definitum. De quocunque species, de eo genus. Quod non faciendum mihi, non ideo, quia id Aristoteles, & Cicero non fecissent,

*Maxime an
locis adden-
de.*

putavi. sed quia in nullum id usum fieri arbitrabar. Primum, quod ut possunt istæ maximæ fingi illis in locis, qui necessarium præbent argumentum: tamen in eis qui probabile faciunt, parum conueniet, quorum maior sanè pars est. Deinde, quod multi sunt loci, in quibus in nullam certam & satis conuenientem formam concludi hæ maximæ possint. Itaque uideas Boetium, dum cuilibet loco maximam suam reddere cupit, in angustias quasdam detru-di: ut cum locus latissime sit fusus, maxima in arctum prorsus agatur. Et ne per omnes locos sequuntur, cum de efficientibus dixisset, subiecit maximam: quorum efficientia naturalia sunt, eorum effecta sunt naturalia. Sic de materia, cuius materia deest, & id quod ex ea efficitur deest. Et sic de fine, cuius finis bonus est, ipsum est bonum. Et de forma, tantum quemque agere posse, quantum naturalis forma permiserit. Quasi uero hi loci, quorum amplissimus est ambitus, intra hos conclusi sint terminos, ut pertineant omnia argumenta ex efficientibus ad esse naturale, uel non naturale: & ex materia ad deesse, uel suppetere: & ex fine, ad bonum, uel malum: & ex forma, ad agere, uel non agere. Adde, quod si quis exacte & penitus cognitam habuerit locorum naturam, nihil erunt ei opus hæ maximæ, quoniam ultro ferè in animum incurrunt, & apertiores sunt quam ut sint discendæ. Aut si quis tam prorsus expertus ingenii sit, tamque à communi sensu rerum abhorrens, ut apertissima illa, & propemodum per se nota docendus sit, illi ego nihilo magis quæ de locis præcipiuntur profutura crediderim, quàm Cimmerius (quos perpetua ne-

*Prima cau-
satur non
sunt locis ad-
dendæ ma-
ximæ;
Secundæ.*

Tertiæ.

bularum caligine opertos tradunt poetæ) ea quæ de positione fiderû, deque ipsorû figuris motuque tradûtur.

SCHOLIA IN EPILOGVM.

lue argumentetur.] Quid intersit inter argumentationes & expositionem, de ea re dictum est nō nihil, primo capite libri huius, & plenissime explicabitur libri sequentis capite duodecimo, ac deinceps per complusecula capita. ¶ *Sive turbemus affectibus audientem, & medium inter argumentationem expositionemque cursum quendam sequamur.]* An in mouendis affectibus etiam sit argumentandum, de eo dīseretur libri secundi capite quarto. ¶ *Est autem, ut initio diximus.]* Leges huius libri caput secundum. ¶ *Quæ attinent autem.]* Repetit paucis enumerationem locorum, quam fecit libri eius capite quarto. ¶ *Idque quæ nā quoque modo faciendum, proximo dicitur libro.]* Facessant ergo, qui totum hunc locum in tertium reiecerant librum, quæ de re post quoque semel iterumque dicemus. ¶ *Quis id Aristoteles & Cicero non fecissent.]* Ciceronem non addidisse istas (ut uocant) maximas, certum est. Quod autem eas ne ab Aristotele quidem additas ait, id quàm sit uerum, secum expendat diligens lector. Ego hoc scio, si non omnibus, at quibusdam certe locis ab Aristotele eas adiectas esse, licet nunquam maximæ sit usus uocabulo. ¶ *Sed quia in nullum id usum fieri arbitrabar.]* Quod si quis locis singulis suas quasdam maximas uelut adiciere, atque his ita astringere locos, quasi aliter tractari non possint, stultū sanè id foret, & perniciolum magis quàm utile, quando incertæ interim maximæ illæ sunt, atque loci ferè multo latius patent, quàm quæ subiectæ eis sunt maximæ. Non uideo tamen cur sit improbandum, si in hunc usum addatur pronuntiatum seu axioma unum aut alterum uti iis, qui harum rerum adhuc rudes imperiti que sunt, uia qualiscunque tractandi loci cuiusque aperiat: quam initio ingressi, plures deinde uias rationesque tractandorum locorum, suo ipsi uate inueniant. Caterum hodie in gymnasiis ita instituitur iuuentus, ut nihil præter maximas eas, quas in suo Petro Hispano scriptas inuenit, putet querendum: credatque nullum alium esse locorum usum, quàm qui iis, maximis exprimitur, quæ docendi ratione equidem haud scio an quod possit esse in studiis pestilentius. Atque hoc nimirum illud est, cur in nullum usum maximas istas Hispanienses adici locis, ait Rodolphus. ¶ *Aut si quis tam prorsus expert ingenii sit.]* Hoc ipsum prima institutionum his uerbis docet Quintilianus: Illud tamen in primis testandum est, nihil præcepta atque artes ualere nisi adiunante natura, quæ propter ei cui deerit ingenium, nō magis hæc scripta sunt, quàm de agrorum cultu sterilibus terris. ¶ *Quàm Cimæmeris.]* Horum mentionem facit Homerus Odyssææ libro undecimo, cuius uerba hunc in modum latinitate donauit Erasmus,

Ast ille oceani peruenit summa profundi,
 Illic sunt populi & moenia Cimmericorum,
 Nubibus & caeca assidue caligine tecta.
 Illos haud unquam radiis sol aspicit ardens,
 Nec quando a striferum curru petit arduus axem,
 Nec rursus ad terras magno deuectus olympo.
 Sed nox incumbit miseris mortalibus atra.

Meminit de iisdem Herodotus, Cicero, Lactantius, Hieronymus, Strabo.
 Vide Erasmi Chiliadas.

FINIS LIBRI PRIMI.

Rodolphi Agricolaë

PHRISII DE INVENTIO-
 ne dialectica liber secundus, de locorum usu.

ARGUMENTVM LIBRI TOTIVS.

Vatuor sunt in summa, quæ toto hoc libro docet Rodolphus, *Sûma eorû*
 Q Principio, quid dialecticæ & qui ipse sit finis. Deinde, mate- *que hoc li-*
 riam eius esse quæstionem, quidque ea & quàm multiplex sit, quo- *bro explicâ*
 modo in materia quavis possit inueniri, & in plures quæstiones diduci. *tur.*
 Tertio, instrumentum dialecticæ esse orationem: cui subiiciuntur omnia
 ea, quæ de expositione argumentationis & partibus orationis dicun-
 tur. Postremo, quo modo ex locis superiori libro descriptis, parari possit
 facultas ac copia differendi.

¶ Quàm præposteri dialecticæ atatis nostræ. Ac iam deinceps de
 locorum usu, deq; paranda ex eis copia, esse agendum.

CAPVT PRIMVM.

P Rinceps Græcæ facundiæ uir Demosthe-
 nes, cum ad bellum contra Philippum, Ma-
 cedonum regem, maiori apparatu atq; cura
 gerendum, populum hortaretur Athenien-
 sem: doceretque, quicquid incrementi ma-
 gnitudinisque Philippi rebus accessisset, non tam illius

esse uiribus, quã defidia & inanibus Atheniensium con-
 cionibus effectum: in hanc inter cætera sententiam lo-
 cutus est, Solere reliquos homines, cum consulissent,
 agere: contra uero Athenienses, ubi res actas acciperet,
 tum demum consulere. Quorsum hæc? inquires. Non
 uideor equidem mihi magis apta propinquaque imagi-
 ne, quã ista ipsa, posse nostrorum temporum dialecti-
 cos figurare. Cum sit enim solum istud propriumque
 dialectices munus, posse de qualibet re probabiliter, quã
 tum ipsius natura patitur argumentari: quod totum (ut
 prædixi) duabus comprehensum est partibus: quarum
 una excogitandi argumenti uiam docet, quam inueni-
 endi uocant, cui parti omnis de locis destinatur disputa-
 tio: altera cum inuentum est argumētum, formam quã-
 dam argumentandi, hoc est, certam explorandi argu-
 menti tradit regulam, qua ueluti nummi moneta solēt,
 probūne sit an * nequaquã, fallaxq; dignoscatur: ea dici-
 tur iudicandi pars. cūque prior illa consilii teneat uicē,
 & deliberet quid sit de re quaque dicendū: altera quod
 assumere ad probandam rem placuit, in argumentatio-
 nem tanquam in expeditionē & ad cōficiendam fidem
 audienti deducat: noster dialecticus contra, cū oblatam
 temere, & undecūque dederit casus, effectam iam & for-
 matam habuerit argumentationē, tum si forte addubi-
 tet aduersarius, dicatque uel non coherere eam, uel res
 sese non consequi, tum ad id quod cōsiliū erat, post rem
 factam reuertitur, & inueniendi partem transfert ad iu-
 dicandum, conaturque ostendere, bene se argumentatū
 esse, quoniam sit argumētū uel à maiori, uel simili, ge-
 nere, speciēue deductum. Nec intelligunt doctissimi uiri

Quam præ-
 posteram dia-
 lectici etas-
 tis nostræ.
 Due diale-
 cticæ par-
 tes.

* Nequam.

(sic enim modestissimum mihi est ipsos uocare) nullam argumentationem, quia à specie, uel genere, uel quouis aliorum locorù ducatur, necessario cohærere: quoniam ex omnibus istis ineptæ & minime cohærentes duci queant. sed tû demum cohærere argumētationem, cum est ea rerum inter se conditio, ut possint coniici in syllogismi uel aliam quâpiam formam argumentandi probatam, per quam cohærentes inter se res, & necessario connexas esse colligatur. Scio uero quid à nōnullis mihi possit responderi. Minus hanc dialectices iacturam indigne ferendam, in tanta omnium studiorum colluue: cum cuncta, uelut feræ caueis effractis, in proximorum rus & fines irruerint, nec quicquam ferme discatur hoc tempore suo loco. Sic iurisperiti, perplexa & inuoluta disputandi præcepta balbutiunt. Sic medicinae studia magna ex parte redacta sunt ad superuacuas instituto suo physices quæstiones. Sic physice mathematicas arripuit. Inde uerbosa illa est de maximo, & minimo, & de calculandi (ut aiunt) ratione iactatio. Nam mathematice ipse ueluti quæ minime ad inanes faciat contentiones circuloꝝ, neque clamorum sit capax, sed puluere & radio contenta, mutam potius oculorum, quàm loquacem aurium sequatur fidem, diserta est: & idcirco etiam tanquam non accessa prophanis mysteria, minime contaminata. De theologia uero quid dicere oportet: cui si methaphysicen, si physicen, si diacticen hodie demas: nudam porro & destitutam, & quæ nomē suum tueri nequeat, reddas. Ergo cum docendus erit populus, & ad religionem, iustitiam, continentiam adhortandus ex illis artibus inextricabilis aliqua eruitur disputa-

Omnia studiorum contaminatio atque colluies

tio, quæ tempus extrahat, & inani strepitu audientium feriat aures. Docent itaq; quemadmodum pueri solent in ænigmate proponere, quæ ne tû quidem quû docuerint, uel ipsimet qui docent, uel illi qui didicerint, sciât. Has ego per sæpe querelas audiui grauiſſimorû doctifſimorûq; hominû, quos uel grádior ætas, uel acrior ingenii uis, meliorû admonebat: qui ferebant grauiter pulcherrimarum artiû ordiné turbari, mēbra cōfundi. quæ uera eſſe quemadmodum affirmare nō audeam, ſic eſſe falſa uel maxime optauerim. Mihi utique cōmittēdum non eſt, ut cum uidear uelle aliorum ſtudiorum crimini culpam dialecticorum condonare, prouocem grauiorē uiribus meis aduerſarium. Quin agi perpulchre mecū putabo, ſi cum quo contuli pedem, contingat ſine periculo mihi luçtari. Si quem ergo eorû quos doctores artium uocant, arripias, rogeſque, dic quæſo uir doctiſſime de dialectice (quādo illam uel ſolā uel maxime omnium artium, quas uos numeratis liberales, uideris præ te ferre) cui uſui diſcendam putas? Cum enim de genere non ſit principium artium, & quæ idcirco tantū ſunt diſcendæ ut ſciantur, neceſſe eſt ut miniſterio & uſibus aliarum ſit addicta. Iſtam uero miſeram & cauilloſam loquendi ſollicitudinem, quā tu doces, certū eſt, non modo reliquis artibus diſcendis non prodeſſe, ſed etiā ob-eſſe plurimum. Primūm, quòd diſputādi morem ad illas tuas leges exigenti, nō loquendū modo ſollicite, ſed plane eſt obmuteſcendū. Deinde, quòd omnis artium uſus, omnis loquēdi ratio, pleriq; illorū quæ doces repugnat. Poſtremo, quòd cū ſemel fuerit extenuatus ad iſta, & cōfractus auditoris animus, nunq̄ deinde tollere ſe, &

Doctores
artium.

se, & sicut pes spinis cōfixus, nullū libere uestigiū pone-
 re audebit. Hoc ergo pacto si quē interrogas, dicat for-
 tasse, ut pleraque quæ in ipsa dialectice præcipiuntur, uel
 nō profint ad percipiēdas reliquas artes, uel ita præcipiā-
 tur ut nō profint: hoc tamē iuuāt, quōd agitatione qua-
 dā & uersatione mentē exacuunt, & flexibilē præbeant,
 quo facilius reliquis se possit accōmodare. Alius qui li-
 berius uolet uerū fateri, dicet præterquā quæ de syllo-
 gismis præcipiuntur, cætera nō magni sane momēti esse:
 sed ideo docere illa quæq; quia quisq; didicerit, & quia
 doceāt omnes. Sic fit, ut dux illa directrixque omniū ar-
 tiū dialectice, uelut latissima possessione exclusa, soli sibi
 discatur: & ne sibi quidē (si uerū dicere libeat) quādoqui-
 dem si modo disceretur, nō sibi, sed omnibus ipsam stu-
 diis prodesse oportebat. ¶ Sed de illa parte quæ ad iudi-
 candū pertinet, post Aristotelē plena sunt omnia, quæ
 lōge minus negotii habet, cum certis quibusdā, neq; illis
 ita difficilibus numerosisq; legibus cōstet. Inueniēdi ra-
 tionē, post Boetiū, qui legi lit dignus, nemo (quod equi-
 dē scia) tradidit literis. Priores illo (qui in manibus sunt)
 Quintilianus, & ante eū Cicero, princepsq; omniū Ari-
 stoteles, hęc rē cōplexi sunt. Sed illi omnes locorū expli-
 care naturā uarie, & suo quisq; modo. Quod autē ma-
 ximū in re quaq; est, rationē tractādi ipsos, unus Quin-
 tilianus conatus est explicare, & ostēdere, quomodo in-
 ueniendū sit ex ipsis. Et quæ ad modū in re militari solet,
 nō satis putauit arma dare, sed docendū quoq; credidit,
 quomodo ipsis esset utendū, & militē in procinctū aciē-
 que ducendū. Nunc autē quotusquisq; Quintilianū at-
 tingit eorū, qui philosophiæ sibi nomē asserunt? Dein-

de, quæ tradita sunt ab illo, quoniam ad ciuiles quæstiones astricta sunt, non facile potest ea quisquam inde sibi diuellere, rebusq; suis in diuerso quæstionû genere aptare. Iam si quis est altius ista scrutatus, quiq; omnes iustæ eruditionis numeros impleuerit (ut sunt pleriq; hodie docti disertiq; uiri) ille sibi fere ista musiq; (ut dicitur) discit. prophanû certe uulgus quâlongissime sacrario suo putat arcendum. Fuit patrû nostrorum memoria Raimundus qui dam, cognomêto Lullus, Hispanus, uel (quod proprium est) Balearis: qui artem quandam, quâ ex nomine illius Lulli uocant, extulit: acuti, quod equidem non negauerim, & nō segnis ingenii indicium. sed quoniam, quod ultro quoque studiosi ipsius solent eius nomine gloriari, non literas sciebat, non ulla aliam dignam docti uiri nomine perceperat doctrinam: hoc & ipsum quod inuenerat, quale esset perspicere: & si forte perspexit, eloquēdo aperire, & ut perspexisse uideretur, consequi nequibat. Obscuritas ergo ingens est in disse-
Ars Lulli. rendo & horror incultus, qui etiâ eos qui didicerint ubique sequitur, nisi alioqui eruditione ipsum ingeniiq; bonitate uincant. Copiâ sane, cuius sola est ipsis cura, sup-
 peditat: sed talē, qualis in omnibus rebus esse solet, eorû, qui numerant, nō iudicât. Quod autē nō est difficile uide-
 dere, loci sunt nonnulli ex his, quos tradidimus, uerum non satis diligēter expliciti, quibus omnis artis eius materia cōtinetur. Vsus deinde illorû tam perplexe obscureque traditus, ut hæc ars, quæ reliquis aperiendis parata debebat esse, maioribus quàm ulla circumfusa tenebris sit, penitionibusque latebris eruēda. ut ausim contē-
 dere, nisi quis maiori mentis ui superet difficultates, nō

modo non iuvari ab ipsa, sed etiã ingenii aciem, nisi sit acerrima, retundi. Donandus tamen sic quoq; uir ille ingenii præstantis testimonio, nec merita honestissimi propositi laude fraudandus: qui cum plurimum studiis conferre cuperet, contulit certe quod potuit, quodque recte factis satis est. Si quid animo suo parum responderit, uoluntatem quidem laudes, ignoscas ingenio. Nobis uero statutum est, quando superiore libro locorum proprietatem & differentiam enarrauimus pro uiribus, nunc quis sit usus ipsorum, & quomodo differendi paranda facultas ex ipsis, quam maxime possumus sub oculos ponere: & protrahere in medium, quæcunque utilia instituto nostro arbitramur: quæ uel legendo uel obseruando, uel undecumque eruendo potuimus afferre. contigetque mihi, si minus iuuare studia, at certe (quod magis cupio) doctiorum ingenia curamque, ad tradenda rectius ista permouere, securusque huius operæ meæ, æquo ipsam animo perdam: dummodo prodesse, quod mea conor, uberius aliena consequar industria. Optanda enim est iactura, quæcunque lucro maiore pensatur.

Cónexio libri huius cū superiore.

SCHOLIA IN CAPVT I.

Princeps Græcæ facundia uir Demosthenes.] Monui lib. superiori
 P me cõiectura quadam adduci, ut credã exemplar illud quo sunt
 uel chalcographi Louanienses, scriptum quidem aut dictum certe
 fuisse ab Rodol. ipso, at non in hoc scriptum dictum ue, ut sic aderetur:
 quin potius, ut premeretur adhuc, & post menses aliquot exactiori cura
 recognosceretur: cui rei etiam hic locus esse argumento potest. Habebat
 Louaniense illud, quo nos solo hætenus usi sumus, exemplar: Principem
 Græcæ facundia uirum Demosthenem, & cætera. Quod ut ab Rodolphi
 ipso ita scriptum fuisse credam, principio illud mihi in causa
 est, quòd nullam hic uideo deprauidi occasionem fuisse librariis. De
 inde, quòd numerosius quoque ac sonantius nescio quo pacto esse mihi
 uidetur, si locum hunc accensandi, quàm si nominandi casu legamus.
 Sed quid facias, cum huic lectioni planè repugnet paulò post
 m iiii

additum uerbum? Quis ita loquitur, principem græcæ faciundæ uirum in hanc inter cætera sententiam locutus est? Imò uero quis manifestum subesse solæcismum non uidet? Atque solet quidem hoc interim continere uitis etiam multo eruditissimis, ut cum longius excurrit orationis periodus, tum nonnunquam uelut priorum obliui, uerbum aliquod parum contentaneum iis quæ præcedunt, apponant, id quod Rodolpho etiam hoc loco, siue lapsus ille memoriæ, siue præceptus quædam festinatio fuit, accidisse, res ipsa clamat. Itaque aut sic legas oportet: Principem græcæ faciundæ uirum Demosthenem & cætera, in hanc inter cætera sententiam locutum ferunt, aiunt, scribunt, aut simile aliquid. Aut certe accusandi casus, ita uti nos fecimus, commutandus in casum rectum, quod ut mallem, hanc sum rationem secutus. Video hunc morem esse scriptoribus, ut quoties quid de homine quopiam, aliorum monumentis fuisse memoriæ proditum significare uolunt: aut se utique, non apud illos ipsos, à quibus dicta facta esse dicuntur, sed in aliorum libris legisse: tum ferè ita loquantur, Hoc dixisse aiunt Periclem, Id Socratem perhibent crebro in ore habuisse, Catonem dicere solitum aiunt, Ferunt Cicero-nem interrogatum sic respondisse, Quemadmodum Crassus apud Cicero-nem docet, Quemadmodum apud Ouidium ait Pythagoras. Contra, cum quid apud eos ipsos quorum id factum dictum uel est, legere tum mutato genere orationis, hunc in modum loqui consueuerunt, ita inter cætera locutus est, ita scripsit, ita dixit, ita scriptum reliquit. Quamquam solet etiam non infrequens esse illud, ut posteriore hac forma loquendi: in priorem etiam sensum illum utantur: at ubi contra priore illa docendi ratione usi fuerint ad intellectum hunc posteriorem, id ego nondum usquam legisse memini. Is mea quæ hic ex Demosthene citat Rodolphus, leguntur apud Demosthenem ipsum, in prima oratione, quam is dixit aduersus Philippum regem Macedonum, neque uideo, unde Rodolphus ea nisi ex illa ipsa Demosthenis oratione scire potuerit. Quocirca tolerabilius fore existimari, cum omnino aliquid mutari oporteret, si mutassem accusatiuum casum in rectum, quam si illud, locutus est, in locutum ferunt. ¶ *Doceret que quicquid incrementi magnitudinis que Philippi rebus accessisset.* ¶ Locus est, quemadmodum dixi, apud Demosthenem prima oratione contra Philippum. Quo in loco præter alia multa & hæc dicit: τίς τις φιλιπποῦ ἐξέμαθη, ἀλλ' ἄρα οὐδὲ τίς δ' ἐμὴν διαφί-
 ρξῃ καὶ τοῖς αἰσθητοῖς τε πάσιν, ταχέως ἐμὴς ἕταρον φιλιπποῦ παύσειν, ἀπὸ τῆς οὐχ ὡς
 σίχεται τοῖς πρῶτοις τὴν γῆν. οὐδὲ γὰρ εὐτος παρὰ τὴν ἀναυτὸν ἐβόησαν οὐδὲν ἰπὸ
 ἴσται, ὅσον παρὰ τὴν ἐμὴν τὴν ἀμύμαν. Hoc est: Excessit è uita Philippus
 non per Iouem. At agrotat: quid hoc ad uos? Etenim si huic forte quid
 accidat, uos cito alteri nobis Philippum feceritis, si quidem hoc modo cur-
 ram gesseritis rerum uestrarum: præsertim, cum ne hic quidem tantum-
 dem creuerit uiribus suis, quantum incuria & indiligentia uestra. Rur-
 sus in eadē oratione: ἂν μὴν κῆρις ὡς ἀνδρῶν ἀφύρῃσι, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἔτι, ταῦτά ἐστι.

ἐπιδοῦν ἂν ἰσχυροτέρητε τὰς γνώμας, ἢ ἂν ἑμὴν ἀριστὴν, χροτονεύσατε, ἢ ἂν μὴ μά-
 ναν τοῖς ὑψίστοις καὶ τῶν ἰππευτικῶν περὶ πρῶτον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις. Id
 est: Quæ quidē nos ὀ νη Athenienses inuenire potuimus, ea hæc sunt.
 vos autem cum per suffragia statueris, quæ potissimum uobis sit sequen-
 da sententia, tum quæ placebunt uobis, ea suffragiis uel iis decernite:
 ut ne semper decretis modo & epistolis, sed & manu aliquando bellum
 aduersus Philippum geratis. Iterum cum ostendisset cæteras res quas-
 dam, quæ minoris essent momenti, accurate ac diligenter agi solere ab
 Atheniensibus, deinde hæc uerba subiicit: Ἐν δὲ τοῖς περὶ τοῦ πολέμου καὶ
 τῆς τῶντι παρασκευῆς, ἀτακτοῦ, ἀδύσθητα πάντα, τὰ γὰρ τῶν ἀμεινίσ-
 τῶν, καὶ τῶν κερδῶν καὶ τῶν κινδύνων. Et rursus interpositis uerbis paucis: τὸν
 γὰρ τοῦ πρώτου χρόνου ἐν τῷ παρασκευῆς ἀνακίονον, ἐὶ δὲ τῆν πραγμά-
 τῶν καὶ οὐ μίνοντι τῶν ἡμετέραν βραδύτητα καὶ ἱρῶνίαν. Ea uerba hūc (ni fal-
 lor) in modum reddi Latine possunt. At quæ ab bellum eiusque appa-
 ratum pertinent, ea omnia sine ordine, atque indefinita sunt, neque ulla cer-
 ta lege diriguntur. Proinde simul, & audimus aliquid, & præfecto stri-
 rentium constituimus. Agendi tempus ad apparandum traducimus. ue-
 rum interim rerum gerendarum occasio, nostras haudquaquam moras,
 atque dissimulationem expectat. Potuissent & alia in hanc ipsam senten-
 tiam ex eadem oratione adduci, sed uerebar, ne & hæc quoque lectori de-
 licato multa nimium uiderentur. ¶ Non uideo equidem mihi magis apta Dialectico-
rū nostri tē
poris stulti-
tia.
 & c.] Proxime, inquit, ad stultitiam istam Atheniensium accedunt dia-
 lectici temporis nostri. Nam ut illi tum demum consultabant, cum iam
 esset agendum: ita isti, eam dialecticæ partem, quæ consilii est, ad actio-
 nem traducunt: & unde erat petenda argumentorum inventio, inde pe-
 tunt rationem diiudicandi. ¶ Cum sit enim solum istud propriumque dia-
 lectices munus.] De hoc loco plerumque libri huius, capite secundo & tertio.
 ¶ Quod totum, ut prædixi, duabus comprehensum est partibus.] Quæ sint hæc
 duæ partes, explicatum est libri superioris capite secundo. ¶ Conaturque
 ostendere, bene se argumentatum esse, quoniam sit argumentum, uel à maiori, uel
 simili.] Quis enim istorum hodie in ore ista non habet? Consequentiā
 tenet per locum à maiori, per locum à coniugatis, à simili, à contrariis, à
 disparatis, quæque cætera eius farinae sunt. Quoniam ex omnibus istis ineptæ
 & minime coherentes duci queant.] Dubitari nō potest, quin sit id quod
 dicit longe uerissimum nempe ex locis omnibus ineptas duci posse argu-
 mentationes, ac proinde non esse diiudicandum inde, cohæreantne argu-
 mētationes an non cohæreant. Sanè quibuscumque argumentis authores
 in re quavis confirmandæ refellendæ utuntur, eorum nullum est, quin
 ex aliquo de promptum sit loco, at non omnia apta esse, & ad rem qua de
 agitur probandā idonea, id cōstare uel hinc potest, quod iidem alii alio-
 rum inuicē argumenta diluunt ac refellunt. Quo fit, ut iudicium argumēto-
 rum petendū sit, nō ex locis, sed ex ea dialecticæ parte quæ tradit formas
 syllogismorum. ¶ In tanta studiorū omnium colluuiē.] Tale quiddā & Quin-

tilianus queritur de gr̄maticis, libro oratoriarum institutionū secūdo.
 ¶ De maximo & minimo.] Docent enim res naturales determinatas esse ad maximum, & minimum. Item in sectione continui ad minimū deueniti non posse. ¶ Et de calculandi, ut aiunt, ratione.] De arte ac ratione cōputandi, quandoquidem calculus, & pro ratione computationeque accipitur. Quanquam, ut ingenue dicam, mihi haud dum satis liquet, ubi hac de re agant physici. ¶ Circulorum.] Coronarū, hominum circumquaque astantium. ¶ Sed puluere & radio contenta.] Solebant enim mathematici in puluere lineas ducere, ac figuras illas suas describere. Quo autem instrumentoid faciebant, radius dicebatur: Vnde illud Virgilianum: Descripsit radio totum qui gentibus orbem, Tempora quae melior, quae curius arator haberet. ¶ Mutam potius oculorum, quam loquacem aurium sequatur fidem.] Probant enim sua mathematici, non tam oratione & verbis, quā iis quas uocant γραμμικά; ἀπόδειξις, hoc est, lineares demonstrationes: lineis scilicet ac formis descriptis in puluere, quibus planum faciunt id, quod ostēdere uolunt. Hinc est quod aiunt regiā Dionysii, cum is praesente Platone mathematica amplecti uideretur, areis ex puluere & arena factis plenā fuisse. Et Archimedem illum Syracusanum, quo tēpore Syracusas cepit Marcellus, adeō formis quas in puluere descripserat intentum fuisse, quidam (authore Lino) tradidere, ut non prius patriam à Romanis captam senserit, quā à milite ignato quis esset, occisus est. ¶ Cum quo contuli pedem.] Cum quo congressus sum, cum quo in certamen descendī, cū quo manum conserui. ¶ Si quem ergo eorum quos doctores artium uocant.] Vere doctores, siquidem doctor dicens est, cuiusque quouis modo doctoris contingere insignia, quem in modum & similia interim rex aut regina dici potest; & asinus ille apud Cumanos, cum leonis induisset exuium, sibi etiam ipse aliquandiu uisus est leo. Equidem ita existimo, non esse aspernandas istas quas uocamus promotiones: modo is qualiscunque honor solis contingat eis, qui studio, ac industria sua eo dignos se reddidere: non etiam hominibus ignauissimis, quibus animos aspirandi huc facit, non eruditio, non ulla morum integritas, sed quae sola hodie omnibus in rebus dominatur pecunia. In confesso est apud omnes, eruditionis testimonium esse debere promotiones. At si uere dictum putamus illud, scientiam non loculorum, sed laboris & industriae comitem esse: hic autē doctoratus, quousque adeo nobis placemus quidam, in plerisque certe loculis magis quā labore, aut industriam sequitur: planū profecto est, eruditionis testimonium esse non posse. Desino plura, quod uerissime scio dictum esse à Comico: Obsequium amicos, ueritas odium parit.
 ¶ Dic quaeso uir doctissime de dialectice: quando hanc, uel solam, uel maxime omnium artium, quas uos numeratis liberales, uideris praeter te ferre: cui usui discendā putas?] Audio ego hunc morem esse quibusdā ludimagistris, ut in suis illis phronisteriis, ante oculos puerorum, quos docent, haec uerba maiusculis literis soleant depingere, D I C Q V A R E H I C, quibus admo-

Mathematicorum consuetudo.

nitā nolūt, rudē adhuc ætatē illam, ut subinde secum cogitent expendantq; cur quotidie ludū adeant, cur illuc à parentibus missitentur. Vel lem equidē hanc eandē consuetudinē hactenus esse & dialecticis nostris, *Vsu dialecticæ.* ut nō illi quidē eiusmodi nugamētis oblinerent parietes, sed ut iis, quos instituendos sua disciplina susceperint, illud ante omnia explicarent, quē nā in finē discenda dialectica sint, & qui inde sperandus fructus. Nā ut ingenue id quod sentio dicam, quemadmodū gallus ille apud Aesopū, repertā à se gemmā idcirco abiiciendā esse arbitrabatur, quod quæ uirtus, & qui usus eius gemmæ esset, ipse nesciret: ita & dialecticæ unū hoc mea quidē sententia aduersatur, quò minus hodie in pretio sit apud multos, quod ut nomē eius apud omnes longe est uulgarissimū, ita pauci, quæ uis, quiq; usus ipsius artis sit, satis norunt. Multi persuasum habēt, ciuilibus causis accommodari nō posse, tantū disci in hoc, ut in umbra ac schola, perinde ut auiculæ solent, totā ætatē garriēdo teramus. Atque sunt certe, qui tantū nō omnē culpā hanc reiciēt in præceptores, eo quòd ii, etsi norūt quidē ipsi, aliam quēdam quā nugæ istas esse dialecticæ finem: neque uerisimile uideatur, tā perfictæ posse esse frōtis hominem quemquam, ut doctor esse sustineat artis eius, cuius ipse præter indecoros istos garritus usum aliū nesciat: ita tamen sæcula iam aliquot dialectica docēt, ut de germano interim ac genuino illorū usu nō audiatur apud eos uel uerbum. Qui docent (inquiunt illi) artem gladiatoriam, ii non sat habent uerbis modo præscribere, qua ratione, uel aduersarium ferias, uel ictus ab illo intentatos eludas. Primum ipsi arrepto telo in ludicrum certamen illud descendunt: ut iam nō solum auditor, sed spectator etiam artis suæ fiat is, qui se illis in disciplinam tradiderit. At ne id quidem satis. Tradunt deinde arma discipulo, docent aptare manus, docent gradus cōponere: docent quo pacto, nunc fugere antagonistā, nunc insequi debeat: quādo fidendum uiribus, quando arte utendum. Quid? ii qui pueris præcepta tradunt grammaticorum, nōne primum ipsi exemplo uno aut altero id præceptum quod sit explicandum illustrent? nōne deinde, authoribus enarrandis, traditas iam antè præceptiones illorum scriptis accommodant, ostenduntque, quis quo modo hoc, aut illo præcepto sit usus, quis neglexerit, quis obserauerit? Atque ita demum ipsos etiam pueros iubent conari aliquid, iubent carmina meditari, iubent componere epistolas. Neque uero id, quemadmodum in proverbio est, sine cortice. Ad sunt ipsi, uitia indicant, emendari ea quo pacto queant demonstrant: suas quoque interim epistolas, aut carmina illis imitanda proponunt: idque annum unum, aut alterum, quousque tandem aliquando suis illi alis fidere tuto possint. Ita fit, ut iam inde usque à pueris, non sola discant præcepta, sed & usum quoque aliquem eorum nouerint præceptorum. Quā docendi rationē putant obseruandam esse etiā in dialecticis: quorum si quis alius sit usus præter istos gymnasiolorum conflictus, hunc aiunt indicari oportere eis qui doceantur: neque tam reserret il-

lorum, ut aduersus præceptum quodque plaustra aliquot conuehis obiectionum: quam ut commodis in singulorum explicatione utare exemplis, demonstret sequi, quo pacto alii hac aut illa præceptione sint usi, quo modo ipsis utendum. Hoc, ut dilucidius fiat, sic explicant. Aiunt dialecticè de earum esse numero, artium quæ uelut ministra quedam sint artium cæterarum, quasque usus modo causa discendas esse omnes cõfirmant. Itaque enitendum nobis huc esse, principio, ut quæcunque in ea, etiam si argute quidem & cum maxima quadam subtilitate dicuntur, tamen nihil aut minimum utique conducunt ad usum: ea omnia aut in totum submoueantur, aut certe non oneretur hisce rebus inuentus quod genus magna ex parte esse, quæ sola hodie docent scholæ: nec non multa etiam ex his, quæ tot libris complexus est Aristoteles. Deinde, ut quæ ad usum facere uideantur, extradantur sic inuenturi, ut quinam is illorum sit usus intelligat. Atque id tribus rebus fieri posse. Primum, si (quemadmodum dixi) intradendis præceptis nõ tam agamus illud, ut aduersus singula quæque, myriades aliquot cogamus argumentorum, quæ ut commodis unumquodque declaremus exemplis, siue ea comminiscamur ipsi, siue ex auctore quopiam asseramus. Ea autem exempla, familiaria quidem esse oportere: non tamen otiosa atque inepta. Nam ut grammatici paulo diligentiores suarum esse partium censent, non qualibuscunque uti exemplis in explicatione præceptorum suorum uel quæ præterquã quod præcepta illustrat, utile etiam aliquam complectuntur sententiam: ita & dialecticis illud curæ esse debere, ut quæ uelut quæ explicandis præceptis suis, uel effingant ipsi, uel aliunde sumpta adducant, ea semper eiusmodi sint, ut ad eundem usum cõmunemque hominum uitam accommodari queant: & uel ad uirtutem hortentur, uel à uitiis deterreant, uel alioqui ad formandos mores, ac uitæ institutionem pertinere uideantur. Ita fore, ut & postea scholam egressi, sciamus quid in ludo egerimus, quoque pacto in rebus eiusmodi, us præceptis uti debeamus. Deinde, si in enarrandis auctoribus, siue sacris illis, siue prophanis, nam ad hoc utique institutum nihil referre, omne artificium dialecticum, uel ut digito indicemus: Nã, ut in hisce explanandis partes sint grammaticorum, & rhetorum, ut quæ emendate, quæ eleganter unumquicque dictum sit quarat: ita pertinere ad dialecticos, ut quæ credibili quicque oratione sit usus ostendant. Quam in re duplicem esse errorem hoc sæculo: unum eorum, qui ut primò audiunt explicari poetam, enarrari historiographos, prælegi epistolas doctorum uirorum, cõtinuo uociferari solent, aliud nihil quam doceri grammatica. Eorum alterum, qui posteaquam totum sese quidem impenderunt audiendis libris grammaticorum, statim ad auctores quosuis enodandos profiliant, perinde quasi nihil ibi præter fabularum uocularumque explicationem quærendum sit. Tertium, quod ad tradendum usum necessarium purant, est, ut præter ea quæ iam diximus, quotidie ciuilia quadam themata in gymnasiis proponantur: & in his ipse præceptor primas (ut sic dixerim)

ducat

ducat lineas, ostendatque qua ratione, qua uia, ea *thematata in hanc aut illam partem declamari possint*: quæ exordien di ratio, quo pacto narrandum, quo tractanda ordine ratio, quo modo concludendum. Hac demum ratione fieri posse, ut in umbra adhuc degens inuentus, luci tamen affuelcat, atque usum aliquem eorum quæ discit intelligat. Hæc illi cum aliis multis, à quibus recensendis ea de causa mihi super sedendum putauit, quod haud scirem, an omnibus perinde essent futura grata. ¶ *Vnus Quintilianus conatus est explicare.*] Libro institutionum quinto. Quanquàm multum interest inter præceptiones Fabii & Rodolphi. Ille docet, quo ordine, qua ueritate utendum sit argumentis posteaquam inuenta sunt: Rodolphus, quemadmodum ea inuenti eruique ex locis possint. Quo autem ordine sit utendum inuentis, id explicat libri tertii, capite decimo tertio, & decimo quarto. ¶ *Nunc autem quotusquisque Quintilianum attingit eorum, qui philosophiæ sibi nomen asserunt.*] Ferri poterat, si non attingant ipsi: nisi alios etiam, mirum quibus artibus nō à solo Quinti, sed ab omni politiore literatura auerterent, planeque facerent id quod aiunt in præsepio canem, qui nec ipse hordeum edit, nec ferre potest, ut accedant eò equi, aut boues. ¶ *Quique omnes iustæ literaturæ numeros impleuerit.*] Qui ad culmen & quasi apicem melioris literaturæ peruenierit. ¶ *Sibi ferè ista musisque, ut dicitur, discit.*] Discit idcirco, ut sciat ipse, nō ut aliis ea que nouit communicet. Ita tibicen Antigenidas, ad discipulum quendam suum, doctum illum quidem, sed frigentem sanè ad populum, mihi (inquit cane & Musis. ¶ *Raimundus quidam cognomento Lullus.*] Fit & hodie nonnunquam mentio à quibusdam de arte ista Lullii: cæterum, libros quibus ea ars continetur, mihi nondum uidere contigit. ¶ *Balearis.*] Ex altera Balearium insularum, nam duæ sunt hoc nomine in Hispania. ¶ *Qui numerant, non indicant.*] Sic & Plinius in epistola quadam conqueritur, numerari sententias, non ponderari.

Cicero de
claris orato
ribus.

¶ *Quo ordine tractanda ea sint, quæ hoc libro sunt explicanda. Et quid dialectice.*

CAPVT II.

Tatutum est igitur nobis hoc libro usum tractare locorum, hoc est (ut idem apertioribus dicamus uerbis) explicare, quo pacto paranda sit differendi facultas illa, quæ dialecticè uocant. Id cō modissime facturi uidemur, si ostenderimus, quæ sit materia eius, quod instrumentum, quis rerū tractatus. Materiam dico rem, de qua differimus. Instrumentum, orationem, qua, quod dictū esse de re uolumus, explicamus. Tractatum, quomodo hæc paranda sint, & quæ cuique

De ordine
dicendorū.

rei apranda. ¶ Hæc quò facilius sit uidere, optimú fuerit initio definire, quid sit dialectice, & cui usui (hic enim si nis eius erit) destinata sit. Et nomen quidem dialectices nonnulli. Latine tentantes dicere, disserturam uel disputaturam, quemadmodum & grammaticen literaturam dixerunt. Verum quando & illa superiora sunt, atque usum minus recepta, & Græco perinde sunt usi plerique Latini tanquã suum esset, nos etiã Græco melius utemur. Dialecticẽ quidam ex artium genere uoluerunt esse, quidam facultatem quandam uocauerunt. Verum utro dicatur modo, nõ est quod in præsentia ualde nos sollicitos habeat. Artem esse cõmunis accepit opinio, & artẽ differendi uulgo dicimus, hocque nomine æditi de ea inscribuntur libri. Eritque nimirum indignum, artiũ eam excludere numero, quæ reliquarũ dux sit, & stabilitrix artium, & sine cuius præsidio tueri fines suos reliquæ non satis cõmode possint. Quòd si est ars (ut quidã definiuere) collectio multarum de una re comprehensio- num, ad finẽ aliquem utilem uitæ: Vel (ut alii) recta ratio rerum faciendarum: nemo ipsam dubitauerit artem uocare. nã & multas cõprehensiones colligit, quo pacto inueniendũ sit argentum, & quomodo iudicandum, ubi inueneris: & faciendorum istorum rectã tradit eatenus rationem, quatenus faciendi uerbum potest istis aptari. Vtilemque esse certum est, si falli, decipi, uera pro falsis, falsa pro ueris accipi, inutile putamus. Fallit tamen nõ nunquam dialecticus, & pro ueris falsa tradit. Euenit id quidem, sed & nauẽ gubernator euertit, & medicus aliquando perimit. Hominum sunt ista, non artium. At que uel eò magis fatendũ erit, utilem esse dialecticẽ, cum

Nomen dialectice.

Dialecticã esse artem.

Canilli sub motio.

& qui oratione seducunt, astu id persæpe, nulla etiam instructi arte faciant: & qui fallitur, si artem calleret, uel nequaquam id, uel minus utique pateretur. Sane sicut reliquæ artes, quæ remedio sunt inuentæ humanis necessitatibus, non potuerunt succurrere incommodis, nisi prius ea detegeret: sic dialectice, cum magna ex parte in eo sit posita, quo pacto laqueos captionum fraudumque in dicendo uitemus, necesse habuit aperire insidias, & ostendere quàm uarie quis capi posset. Quæ si quis inde deprompta, utenda sibi putauit: non artis hæc est culpa, uitare fugienda monstrantis: sed improbitatis, sectari uitanda cupientis. Aperienda enim sunt, ut caueantur mala: & nemo artifex tantum remedia nouit. Relictum ergo nobis sit, artem esse dialecticem. Artium autem alia ad naturas rerum cognoscendas, alia ad uitam hominum emendandam, alia ad orationis dicendique regulam pertinent: huiusque generis dialecticem esse apparet. Orationem omnem initio diximus in id paratam esse, ut animi sui participem quisque faceret alium. Tria ergo constat in omni oratione esse oportere: eum qui dicit, eum qui audit, & rem de qua habetur oratio: tresque proinde in dicendo obseruationes: ut percipi possit, quid sibi uelit qui dicit: ut cupide audiat, cui dicitur: ut probabile sit, habeaturque fides ei, quod dicitur. Primum grammatice docet, quæ emendate & aperte loquendi uiam tradit. Proximum rhetorice, quæ ornatum orationis, cultumque, & omnes capiendarum aurium illecebras inuenit. Quod reliquum igitur est, uidebitur sibi dialectice uendicare, probabiliter dicere de qualibet re, quæ deducitur in orationem. Itaque

Quo artium
generis continetur
dialectice.

Probabile,
quid dica-
tur.

quæcunque ad inuentionem pertinebunt, huius (si uerū
tateri uolumus) erunt negotii. Quoniam autem plera-
que sibi rhetores de inuentione, & plura etiam quæ quis-
quam dialecticorum dicenda sumpserunt, quale id sit di-
cemus post paulū. Id nunc dicamus, quia uolumus dia-
lectices esse, posse de quolibet dicere probabiliter: pro-
babile in differendo non solum id esse, quod reuera pro-
babile est, hoc est, quæ admodū Aristoteles inquit, quod
uel omnibus uidetur, uel plurimis, uel sapientibus, his-
que uel omnibus, uel plurimis, uel spectatis probatisque.
Ut sit exempli gratia quod omnibus uidetur, religiose
colendum esse deum exhibendum pietatem parentibus.
Quod plurimis, parandas opes, honores expetendos ef-
se. Quod sapientibus omnibus, meliorem esse opibus
eruditionem. Quod plurimis, uirtutem maxime expeté-
dā esse. Quod spectatis, ut quod Plato dixit, quod Ari-
stoteles, quod Theophrastus. Sed quoniam cōsulto nō-
nunquā talia ad dicendum sumuntur, ut difficile sit hu-
iusmodi quicquam eis accommodari: in his ideo abun-
de nobis erit probabile, quod apte consentaneūq; de re
proposita dicetur, quemadmodum multa de rebus, quæ
prorsus fieri non possunt dicuntur: qualia de commen-
tis fabularū suarum poetæ, qualia etiam apud nos Apu-
leius duodecim libris de Metamorphosi sua, & apud
Græcos Lucianus libris eis, quos ueræ historiæ inscri-
bit, quibus ea scripturum se dicit, quæ neque quisquam
alius uidit, neque quisquam sit crediturus. Nō quod ne-
sciam, posse etiam reuera probabiliter de re eiusmodi di-
ci, quæ non solum à fide rerum, sed facultate etiam ab-
horreat. ut Lucianus idem, possintne homines in aues
mutari:

mutari: & apud Macrobiū, fuerit ne prius ouum an gallina: quorum utrumuis sumas, incredibile uidetur: de utroque credibiliter tamen differitur. Nam bonum & malum idem esse, quod Heraclitus, quodque post eum alii: & nihil scire posse, quod noua Academia dixit: per multa que alia eiusdem notæ, non solum qui credibiliter dicerent, sed maximos authores qui crederent ista, habuerunt. Præbabile ergo dialectices erit & probabiliter dicere, quod pro conditione rei propositæ, quâ aptissime ad fidem dicetur. Erit ergo nobis hoc pacto de finita dialectice, ars probabiliter de qualibet re proposita differendi, prout cuiusq; natura capax esse poterit.

Definitio
dialecticæ.

SCHOLIA IN CAPVT II.

T nomen quidem dialectices, nonnulli latine tentantes dicere, *disserturam* Dialectica
 E uel *disputaturam* &c.] Hæc de re non inutile fuerit legere ea, quæ *Dissertura,*
 habet Fabius lib. secundo de nomine rhetorices. Quo ex loco *Disputatu-*
 cile erroris coargui possunt, qui uel disputatricem uel disputatoriam dia- *ra.*
 lecticen interpretati sunt. Etiam si non me clam est, ab ipso etiam Quin- *Disputa-*
 tiliano nonnunquam obiter atque aliud interim agente, disputatricem *trix.*
 eam uocatam esse. Sanè quemadmodum literatura, quæstura, prætura, cæ-
 sura, dictatura: ita disputatura quoque aut dissertura dicendum foret, si
 pateretur usus. ¶ Quod si ars est, ut quidam diffiniere, collectio multarum una *Ars.*
 de re comprehensionum.] Simon parasitus apud Lucianum, ostensurus pa-
 rasiticè esse artem, hanc finitionem ceu basim ac fundamentum totius
 suæ disputationis ponit: *ῥιχὴν* (inquiēs) *ἵστιν, ὅς ἐστὶν διακρινάσει τοῦ σοφοῦ τῆς*
ἀκαταστασίας, ὁσὶν καὶ ἰγὰρ ἀλλήλων ἰγγυμνασμίαν, πρὸς τι τέλος ἔχουσαν τῶν ἐν τῷ
βίῳ. Ars (inquit) ut quidem ego à sapiente quodam audisse memini, est
 collectio comprehensionū exercitatarum ad utilem aliquem eorum quæ
 in communi hominum uita sunt finem. Crebra τῶν κατὰ φύσιν mentio
 fit apud Ciceronem in libris de finibus: quas interim cognitiones, inte-
 rim comprehensiones interpretatur. Qua de re non nihil attingemus &
 postea. ¶ Vel, ut alii, recta ratio rerum faciendarum.] Ita enim dixerunt *Prudentia.*
 prudentiam & artem, ut prudentia rerum agendarum recta sit ratio, ars *Ars.*
 autem faciendarum. Porro actionem esse, quæ intra se consumitur, ne-
 que operis quicquam post se relinquit: factionem, quæ relinquit post se *Factio.*
 aliquid, ut sunt scribere, texere, fabricare, ædificare. Neque uerb est cur
 uocabulum factionis tantopere formidemus in hoc significato, cum non

modo in topicis, sed in septimo etiam libro familiarium epistolarum, testamenti factionem dixerit Cicero, quod si parum latine dici putasset, non tanti apud eum fuisset authoritas iureconsultorum, ut in illorum gratiam barbare loqui sustinuisset. ¶ Quatenus sciendi uerbum potest istis aptari.] Hoc ideo dicit, quod id uerbi magis ad corporis quam ad animi actiones pertinere uidetur: ac ne corporis quidem omnes, sed eas maxime, quæ operis aliquid post se relinquunt. ¶ Artium autem aliæ ad naturas rerum.] Hanc ipsam artium diuisionem fecit & libro superiore, capite undecimo. ¶ Orationem omnem in initio diximus.] Libri prioris capite primo. ¶ Quale id sit, dicimus post paulum.] Huius lib. capite decimo octauo. ¶ Hoc est, quemadmodum Aristoteles inquit.] Aristotelis hac de re primo Topicorum libro uerba sic habent: Ἴτι δὲ ἀνοσι μὲν καὶ πρώτα, τὰ μὲν δὲ ἰσχυρῶν, ἀλλὰ δὲ αὐτῶν ἔχοντα τὴν πίστιν. ἐν δὲ τῶν ἐν ταῖς ἰστορικαῖς ἀρχαῖς ἰσχυρῶν, ἔσται τὸ διὰ τὴν ἀλλ' ἰκάνειν τῶν ἀρχῶν αὐτῶν καὶ ἰσχυρῶν εἶναι τῶν ἰσχυρῶν. ἰσχυρῶν δὲ τὰ δοκούντα πᾶσι, ἢ τοῖς πλείοσι, ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τοῖς ἐπιτοῖς πᾶσι, ἢ τοῖς πλείοσι, ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις καὶ ἰσχυροῖς. Hoc est: Sunt sanè uera & prima, quæ non per alia, sed per semetipsa uera esse creduntur. Neque enim in principis scientiarum inquirenda est causa, quamobrem uera sint: sed unum quodque eorum tale esse oportet, ut per se ei fides habeatur. Probabilia autem, quæ uera esse uidentur, aut omnibus, aut plerisque, aut sapientibus: atque iis rursus, aut omnibus, aut plurimis, aut spectatissimo atque illustrissimo cuique. ¶ Apuleius duodecim libris de metamorphosi sua.] Quibus titulum fecit, de asino aureo. ¶ Lucianus in libris eius quos uera historia inscripsit.] Hi κατ' ἀντίφρασιν nomen habent. Inscribuntur enim τῶν ἀνοσιῶν ἰστορίας, cum nihil ueri, sed fabulas meras contineant. Id quod ipse Lucianus testatur, cum priori libro inter cætera sic ait: γρόφω τοῖνων πρὸς αὐτὰ μῦθον, μὴτ' ἰσχυρῶν, μῦθον κατ' ἄλλων ἰσχυρῶν. Ἴτι δὲ μὴ δὲ ὅλας ὄντων, μὴ δὲ τῶν ἀρχῶν γνωρίμοις ἀναμίτων, δὲ δὲ τοῖς ἰσχυρῶν ἀνοσιῶν πιστοῖν ἀνοσιῶν. ¶ Possintne homines in aues mutari.] Extat dialogus Luciani, qui inscribitur ἀνοσιῶν, ἢ πρὸς μεταμορφώσεως. In eo Socrates Charephonti argutissimis aliquot ratiunculis persuadere conatur, homines in aues mutari posse. ¶ Fueritne prius ouem an gallina.] Lege Macrobii saturnaliorum lib. septimum, circa finem.

Prima prin
cipia.
Probabilia.

Finem dial
eticæ esse,
probabiliter
de re propo
sita dicere.

¶ Finis dialecticæ qui sit.

CAPVT III.

Inc iam haud difficile fuerit uidere, quis sit dialecticæ finis, ad quem sint illi cuncta referenda. Si enim fines sunt artium, opus cuius gratia discuntur: ut quæ contemplationis causa discuntur, earum finis sit contemplatio: quæ propter formandam uitam, probitas: quæ propter aliam aliquam actionem,

hanc ipsam actionem cui destinantur finem habent: erit nimirum dialectices finis, probabiliter de re proposita dicere: quando huic soli rei est instituta. Id scilicet est quod initio dixi, docere aliquid eum qui audit. Neque istud tamen sic accipiendum est, ut quisquis aliqua ratione docet, dialectices munere fungatur. Nam & grammaticus, qui fabulam poetæ explicat, qui historiam recenset, qui uerba interpretatur, docet: sic etiam qui interroganti, est uel non est, respondet, docet: nihil tamen uterque horum agit, quod ad dialecticū pertinet. Quoniam enim satis habet ab eo qui audit intelligi, quod ut prædiximus, aperte emendateque loquendi præceptis constat: potest grammatices finibus, quæ ista docet, esse contentus. Sed qui ita docet, ut fidem fecisse oratione uelit, & dicendo auditoris ad se trahere mentem, quatenus id facit, dialectici negotium agit. Oratione autem istud & dicendo fieri uelim, nam qui stulta auditoris crudelitate abutitur (ut sunt plerique, qui non dictioni credunt, sed dicenti, quanquam dicat incredibilia, quanquam repugnantia) hic non magis dialectici præstare officium uidebitur, quàm imperatoris ille, cui non sua uirtus, sed hostium metus uictoriam tradit.

Quæ docendi ratio spectet ad dialecticum.

Quod dicimus autem, aperte dicendi rationem ad grammaticum pertinere, illud non erit ignorandum nobis, perspicuitatem orationis uerbis constare & rebus. Verbis, ut non sint uel improprietate, uel uetustate, uel nouitate obscura: (quanquam nouandis uerbis apud Latinos nullus ferè relictus sit locus) néve contra naturam suam perplexius constructa. Hæc quidem perspicuitatis pars ad grammaticum pertinet. At perspi-

Duplex in oratione perspicuitas.

*Rebus quo-
que duplicè
perspicuita-
tem inesse.*

cuitas quæ in figuris ornatuque uerborum est posita, ea
rhetorices præceptis constat. Rerum autem perspi-
cuitas, partim in natura illarum, partim in tractatu con-
sistit. In natura, quoniam aliæ natura obscuriores sunt,
aliæ apertiores, & cognitioni nostræ magis expolitæ.
Ea ad orationem non pertinet, quoniam cum rebus ip-
sis ad orationem qualiscunque est, affertur. Alia est,
quam ordine disponendis que consequimur rebus: quo-
niam ut aliquid antè postve dictum est, ita plus minús-
ue intelligendo alteri confert. Hæc ex dialectici est in-
stitutis, quoniam non modo percipiendis rebus ordo
plurimum præbet adiumenti, sed nonnunquam etiam
fides earum magna ex parte ipsi est innixa. Quemad-
modum enim nemo pictorem quempiam aut fictorem
consummatum dixerit, qui omnia quidem seorsum
membra exacte exprimeret, iungere autem ea nesciret,
& in eam habitudinem componere, ut motus aut actus
alicuius quam uellet imaginem imitarentur. sic ne dia-
lectici quidem nomen sibi uendicabit, qui omnia faci-
endæ fidei inuenire sciat, sed disponere & in ordinem
redigere, ut fidem cui destinantur facere possint, ne-
sciat. Hic itaque finis erit dialectices, docere pro facul-
tate rei de qua disseritur, id est, inuenire quæ fidei fa-
ciendæ sint apta, & inuenta disponere, atque ut ad do-
cendum quam accommodatissima sint ordinare. Iudi-
candi enim partem, hoc ipso quod faciendæ fidei apta
inuenire debere præscribo, comprehensam in præsen-
tia uelim. Namque perinde uidetur, non inuenire, &
inuenire eiusmodi, quæ iudicetur instituto nostro apta
non esse.

Scholia

SCHOLIA IN CAPVT III.

Rit nimirum dialecticos finis, probabiliter de re proposita dicere.] Re-
 E et hoc, siquidem idem est officium artis & finis, quod Cicero
 in rhetoricis negat. ¶ *Quaquam nouandis uerbis apud Latinos nullus
 ferè relictus sit usus.*] De his Fabius libro octauo capite tertio: & M. Cice-
 ro tertio libro de bonorum & malorum finibus.

¶ *Motionem affectuum ac delectationem, quatenus inuentio eis conue-
 niat, non esse à docendi officio seiuncta, quaquam delectatio certe
 ab utroque sit alienior.* CAPVT IIII.

Ed quia inuentionem, docendi subiecitimus offi-
 S cio, uideatur autem suam etiam habere inuentionem
 qui mouet & qui delectat, quæ distincta à
 ratione docendi authores fecerunt, non immerito uide-
 bimur angustioribus terminis, quàm fert natura inuen-
 tionis, hanc partem terminasse. De hoc quoniam ex-
 actius initio dicturum me sum pollicitus, hic locus uide-
 tur aptissimus huic rei explicandæ. Definienda erunt
 ista, & ostendendû quid sint, quo facilius queant distin-
 gui. Docere ergo, est rem ex ignota facere notiorè. Mo-
 Docere.
 uendi quidem generale est nomen, & quod late patet,
 sed in præsentia tantû ad mentem referimus: ut sit mo-
 uere, pacatam tranquillamque mentem, affectibus per-
 turbare. Delectare, est tale aliquid adhibere, cuius sensu
 Mouere.
 Delectare.
 atque perceptione, is qui accipit, gaudet. Vel, est aliquid
 facere, quod sit sensui eius qui id percipit, accommoda-
 tum. Istaque uel rebus fiunt uel oratione. Nam & re
 Doceri, affi-
 ci, delectari,
 duobus mo-
 dis contingit
 re, rebus &
 uerbis.
 docemur, quoties rei alicuius experimentum sumimus,
 uel præeuntem aliquem præmonstrantèque sequimur.
 ut pictor, qui ostèdit quomodo ductis lineis, uel tumens
 uel cauum aliquid exprimatur: quis color umbram red-
 dat, quis lumen: quomodo subsidentes res & uisui se-
 se longinquitate subtrahentes, in plano sint imitandæ:
 hic rebus docet. Possunt & hæc eadem oratione fieri,

ut non monstrantur, sed tradantur uerbis. Erudite itaq; Plutarchus inquit, poema picturam loquentem esse, picturam esse tacens poema: illud significans, docere ambas, & per sepe res easdē: sed alterā loqui, id quod altera ostēdat. Sic & affectus, rebus & oratione mouentur. Multo autem maxime rebus in fletum prorumpent. Neque enim crediderit quisquā, tam paratas fuisse P. R. lachrymas, ut qualibuscunque epilogorum Ciceronis uerbis, quāquā sint illa quidem ingeniosissime & aptissime ad commiserationem compolita, ad lachrymas cogeret, nisi tamen insignium reorū ante oculos posita calamitate & actione, flebilibusq; modis quibusdā, & ante omnia manantibus ubertim lachrimis Ciceronis ista commendarentur. Delectari nos rebus similiter & uerbis, no-

Quatenus hic de affectu & oblectatione agatur.

Quatenus in mouendis affectibus locus esse possit argumentationi.

tius est, q̄ ut indicari oporteat. ¶ Nobis autem de his rebus tantū est ratio, quatenus fiunt oratione: hacque uia, quod ad inuentionem pertinet, minime uidentur a docēdi ratione esse discretā. ¶ Sane Aristoteles ait, cū commouere quis audientem uelit, superuacua esse argumentationem. Id quod haud dubie ita est, si accipimus argumentationem, quo puram nullisque corruptam affectibus fidem conamur facere. Tenet enim argumentatio intentam & uelut expergefactam mentem, ut nullus facile subreperere & auferre ipsam possit affectus. Quinetiam tenue illud & sedatum argumentandi genus, turbulentæ affectuū agitationi minime conuenit: nō quod eadem res & ad docendū & ad mouendū apta esse non possit: sed quia argumentandi illa quies, rapiendo extra sedes suas animo accommodata non est. Ad hæc, si capimus argumentationē, ut id ostendat & colligat, cuius

mentionem uolumus commouere audientem, certum est affectibus eam non conuenire. Nemo enim sperauerit quæquam ea in re commoueri posse, de qua, sit ne ita, nec ne, prorsus addubitet. Quod si omne id uocemus argumentationem, quo dubia incertaque colligimus, non modo opus ea esse ad affectus euocandos crediderim, sed crebriorem etiam densioremque esse oportere. Viribus enim opus est, & rapida mens, auferendusque ipse sibi animus, & uelut extra se ponendus. Imitantur hoc in eloquendo authores: ut si quo minus sint ipsis plura quæ dicant, idem tamen, mutatis subinde uerbis, uelut plura ingerant. Quid aliud Virgilius expressit, cum dicit apud eum Dido: Per ego has lachrymas, dextramque tuam te, Per conubia nostra, per inceptos Hymenæos. Idem erant dextra & conubium & Hymenæi: non enim aliud quam fidem coniugii his tribus significat. repetendo tamen aliis uerbis, tanquam plura inculcauit. Sed adhiberi motibus argumentationem facile sciet, si quis poetas omnis generis, qui *ἀγαυοὶ* aliquid, hoc est, qui actum personamque habent, uersauerit. tum uero præcipue poterit ostendere tragœdia, apud quam ex professo omnia ardet affectibus. Sed & historici & oratores etiam quatenus res permittit, hac laude ingenii poetis non cessere. Cicero ut omnibus eloquentiæ partibus, omnibusque aliis fuit superior: ita hac parte ipse sibi comparatus uidetur supra cæteras laudes suas eminere. Ne ergo uerbis colligamus, quod apud illum ex exemplo demonstrare in promptu est, ab eo potius huius rei fides nobis petatur. Longum est per omnes ire affectus, commiserationem uideamus. Vna enim est omnium in commune natura: & quod in hac ostenderimus, facile liquebit in reliquis.

Duo ad mi-
sericordiam
mouendā ne-
cessaria.

Explicatur
artificiū epi-
logi pro Mi-
lone.

Duo sint oportet in misericordia mouēda, acerbus alii-
cuius casus, & eum qui perferat indignum illo uideri.

Quid ergo? non omnibus commiserationibus Cice-
ro, uel utraque hæc, uel si alterum apertum putat, alterū
multis argumentis prosequitur? Pro Milone, Clodii pri-
mum inuidiam è tota uita illius, omnibus factis eruit.
Sed omittamus hanc, atque quæramus id quod sumpsi-
mus. Quo magis potuit ostendere indignum exilio
Milonem, quàm quòd fortissimus uir erat: atque præ-
sentis periculi metu, non animum, non uultum, nõ orati-
nem mutabat? Ergo subiicit iam formatam & expref-
sam argumentationem à minori deductam. Si enim
gladiatorum miseret eo magis, quo minus sunt suppli-
ces, quanto rectius fortissimus uir contumax periculo-
rum nos mouebit? Profert enim se primum affectus,
utque animus dicentis, ita etiam pacatior adhuc est ora-
tio. Deinde datis Miloni uerbis, liberius erumpit. Va-
leant (inquit) ualeant ciues mei. An non Milo erga Po-
pulum Romanum hoc animo, quem ista uerba præfe-
runt, indignissimus tali casu uidebitur? Iam reliqua ple-
nis (quod aiunt) uelis: O frustra (inquit) suscepti mei la-
bores, ô spes fallaces: merita habent Milonis erga om-
nes ordines. Deinde priuatim beneficiū Ciceroni in re-
ditu illius uelut populi uoluntate datū. Post hæc egre-
gia est omnium ordinum de Milone opinio. Iam ani-
mus illius omnia ex uirtute æstimantis: quòd recte fa-
ctorum præmium sint ipsa recte facta. Iam gloriæ am-
plitudo, De me (inquit) semper Populus Romanus, sem-
per omnes gentes loquētur. Quid his omnibus agitur,
nisi ut ostendatur indignissimum esse Milonem eo ca-

su, quem intentent aduersarii? Adeo, ut si quis conuicere
 in syllogismos ista uelit, & disputantium mouere colli-
 gere, nihil expeditius aut facilius fieri possit. Pro eo
 quod reliquum erat, ut ostenderet grauissimū esse hunc
 Milonis casum, orator, tractandorum animorum, arti-
 fex peritissimus, transfert in se hanc calamitatem: proq;
 Milonis persona, suam, hoc est, amici, qua nihil fauora-
 bilius esse potest, substituit: ut lachrymæ eius querelæ-
 que, non iā Milonis uicem, sed suam dolentis deflentis-
 que fortunam iniustissime fieri uideantur. Quid ergo
 potuit grauius contingere Ciceroni, quā eo se priuari a-
 mico, pro cuius salute suam ipse paratus sit dependere:
 cupiatque mori, priusquam tantum mali uideat? eo ami-
 co cui cum sint omnia à se officia amicitiae tributa, in ir-
 ritū sint omnia præsentis casu recisura? eo etiam amico,
 cuius fortunam ipse suā ducat: & in cuius casu omnia in
 se iudicum beneficia uelit extincta: & qui sibi, qui libe-
 ris suis, qui fratri, omnibus in uno conseruatis, author
 fuerit salutis? quodq; omniū acerbissimū est, pro cuius
 incolumitate, non uitam modo Clodii pacisci uelit, sed
 prætorē etiā eū cōsulēque, & dictatorē uidere. Respicit *Notatiūcula*
 autem subinde orator ab affectu ad causam. Neq; enim
 id agit solum, ut misericordiam moueat: sed ut per mise-
 ricordia, id quod cupit, iudicū animis extorqueat. Hinc
 ergo sunt illa, Quid uos iudices? quo tandem animo eri-
 tis? Et, uos uos appello fortissimi uiri. Et quæ paulo
 post sequuntur, at in qua causā non potuistis? & à quibus
 non potuistis? & quo deprecante? Verum hæc ad institu-
 tū nostrum nihil pertinent, neque enim hoc loco inueni-
 endi rationē explicamus, sed illud uoluimus ostendere,

Amplificatio.

ea quibus concitantur affectus, omnia ex eisdem duci locis, ex quibus ea, quibus docemus. Est enim amplificatio (ut inquit Cicero) uehemens quædã argumentatio, ut illa docendi causa sit, hæc commouendi. Illud non negauerim, latere plerumque argumentatione in istis, & impetu uehementiaque dicentis obrui: fieriq; similitudine expositioni oratione, quã argumetationi. & quod ad dicendi figurã pertinet, plurimũ inter ista interesse, & rhetori quidẽ multum differre, dialectico propemodum nihil.

Delectationem finem orationi esse non posse.

¶ Sed de motu hæcenus. Delectare (quod ultimũ e' tribus ponitur) ut sit à mouendi docediq; officio seiunctũ, finis esse nulli orationi potest. Omnis enim oratio docet. Quoniã, sicut modo ostendimus, motus à docendo nullã habet quod inuentionis est differentiã. Docet autẽ quantum in ipsa est. Neque differere quẽquã dicas, qui non aliqua de re affirmare aut negare aliquid, & certiores nos, quãtum ipsius est orationis, facere uelit. Ergo ut oratio probet aliquid, ex natura rerum dispositioneque, & ordine quam habent inter se contingit: ut delectet uero, in eius tantum qui audit ingenio est positum. Docedi itaq; ratio eadem ferẽ est apud omnes: quemadmodũ res sunt, quæ & per quas docetur. delectandi non ita, quoniam diuersa sunt hominum ingenia. & sic se (ut inquit Cicero) res habent: me mea, te tua delectant. Nemo ferẽ est, cui idem quod alteri placeat. Et plerique ab aliis dissident, non ut melius, sed aliud sequatur. Cupit enim quisque suum esse, quod probat: & probat quisque maxime, quod suum est, hoc est, quod naturæ sensibusque suis est accommodatissimum. Nõ est ergo finis orationis delectare: quoniam non ex oratione, sed ex audientis

id animo contingit. ¶ Quid ergo? Nō multa uoluptatis *Obiectio.*
 auriumque gratia dicuntur? Non poema, non historia,
 non actio ciuilis, id maxime agunt, ut delectatione legen-
 tem detineant: admiratione suspendant: Illa etiam au-
 sterior, seueriorisque superciliu philosophia, horrorē re-
 rū mollire uerbis, & benignius influere in aures atque
 animos concupiscit: Vera sunt ista, fiuntque ut dicitur, *Dilatio.*
 & oratione quidem fiunt. Non tamen dictionis sunt fi-
 nis, sed dicentis. Quemadmodum enim cibi finis est
 explere famem: at conuiuator, quo gratius excipiat con-
 uiuam, si lautius apparauit, idque prospexit, quo pacto
 non satietati illius, sed gulæ satisfaceret: quāquam id ci-
 bo quoque fiat, non tamen quatenus est cibus, sed in in-
 strumentum explendæ luxuriæ est à domino trāslatus.
 Ut ergo cibi est alere, & firmare corpus: contra qui uo-
 luptatem spectat, per sæpe ingerit noxia, & magnorum
 irritamenta morborum: sic quæ aliquando uerum dictio-
 nis ordinē sequenti possent uideri culpanda, dum audi-
 entis captamus uoluptatem, inter laudes numerātur di-
 centis. Quale est strictim & breuiter dicere, & solū pro
 necessitate, ea quæ capita sunt, & firmamēta rerum. Aut
 quibus propenihil est opus, dummodo excoli ornariq;
 possint, latissime fundere. Quinetiam digredimur ab
 eo quod instituimus, ut in aliquid quod plausibiliter dici
 queat deferamur: & quæ semel paucisque dicta percipi
 poterant, ea repetimus, trahimus, longo uerborū ambitu
 *enuntiamus. Poetæ quoque per sæpe à fide rerum ad ** Enumera-
 tur.*
 incredibilia delabuntur. Confundunt etiā ordinē rerū,
 ut quod prius erat, dicant posterius: quod posterius,
 prius. Hæc aliaque permulta id genus, quæ rerū essent,

nimirum uitia, atque proinde orationis, quia significan-
dis ea rebus est instituta: ingeniorum tamen sunt (quo-
niam placent) uirtutes. Sunt tamen & ista per se con-
iuncta, ut quæ delectat præcipue, optime etiam doceat
oratio: sed & fidei quâdoque locum occupat uoluptas.
Diuerfa tamen sunt, & diuerfas habent causas. Docere
ergo, uel (si malimus) probabiliter dicere proprium est
differentis (quod probare uoluimus) munus. Mouere, ad
inueniendi rationem ostendimus cum docendi officio
cōiunctum esse. Delectare, quoniam auditoris gratia ex-
petitur, ad rhetorem rectius pertinebit. Nec enim ha-
bet aliquid cum inuentione negotii, aut si quid habet, ad
docendi officium ea parte redigetur. Quid igitur est dia-
lectice, & quod finis eius sit docere, quid etiam ab eo mo-
uere, & delectare distet, hoc pacto satis sit executos esse.

Summa capi-
tis huius.

Eorum quæ
hucusque in
hoc libro di-
cta sunt
epilogus.

SCHOLIA IN CAPVT IIII.

E hoc quoniam exactius initio dicturum me sum pollicitus.] Libri
D præcedentis capite primo. ¶ Ve sit mouere, pacatam tranquillam-
que mentem affectibus perturbare.] Cicero in Partitionibus, Mo-
tus autem est, inquit, animi incitatio, aut ad uoluptatem, aut ad molesti-
am, aut ad metum, aut ad cupiditatem. ¶ Nam & re docemur, quoties rei
alicuius experimentum sumimus, uel præeuntem aliquem præmonstrantemque se-
quimur.] Sic ueteres illi Lacedæmonii, homines quosdam agrestes, qui
Helotæ dicebantur, festis interim solennibusque diebus quæmaxime ad
potû crapulæque incitate solebāt, atq; ita deinde uino ciboq; obrutos im-
mittere in cōiuiua iuuenû, uti ii, cōspecta turpitudine ebriorum, temulê-
tiâ ut rē maxime deformē, omnibus modis fugerent, ac cauerēt. Et Isme-
nias ille Thebanus discipulis suis, tã eos qui male, quã qui bene modula-
bāturostêdens, dicere solebat, hoc pacto modulari oportet, illo non oportet.
Quæ quidem docendi ratio rebus magis constabat, quàm uerbis.
¶ Erudite itaque Plutarchus inquit, poema picturam loquentem esse] Plutar-
chus in libello eo, quo disputat, bellumne an philosophiæ studia elatio-
res reddiderint Athenienses. Simonidem authorem huius laudat senten-
tiæ. Verba eius, ut quidem hodie in exemplatibus leguntur, sic habent:
* προσήγο-
σαν.

Motus.

Autor plu-
tarchus in
uita Deme-
trii.

Plutarchus.

* προσήγο-
σαν.

πλὴν ὁ σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν παῖσιν σιωπᾶσαν * προσαγορεύσαν, τὴν δὲ παι-
σιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν. ἃς γὰρ οἱ ζωγράφοι πρᾶξιν ὡς γινόμενας διεικόνουσι, ταύ-
τας οἱ λόγοι γιγνόμενας διηγῶνται καὶ συγγραφοῦσι. Εἰ δὲ οἱ μὲν χροῶμεται καὶ
σχῆμασιν

σχέμασιν, οἱ δὲ ὀνόμασι καὶ λέγει ταῦτα διλοῦσιν, ὅλη καὶ πρόφα μιμήσειω διακρί-
 ρουσι, τὰ δὲ ἀμοτίροις ἐν ὁμοκλίταις, καὶ τῶν ἰσορριπῶν κράτιστο, ὃ τὴν Δίχην
 ἀκρίβη γραφὴν πᾶσι καὶ προσώποις ἐπιλωποίσασ. Verum Simonides, inquit,
 picturam poema tacens, & poema loquentem appellabat picturam. Quas
 enim res pictores, perinde ut si nunc primum gerantur, penicillo expri-
 munt, ac demonstrant: eas ipsas poetæ orationibus, ac libris suis, factas iā
 narrant, atque conscribunt. Quocirca, si quod illi coloribus, ac figuris,
 id ipsum hi uerbis ac dicendo significant, planū est, materia quidem eos
 & modo imitationis differre, cæterum, finem tamen eundem utrisque
 esse propositum, ac proinde etiam inter historicos eum primas tenere, qui
 narrationem perinde quasi picturam, affectibus ac personis ceu simula-
 chris quibusdam implet. Eiusdem rei meminit seu Cicero, seu si quis
 alius author est, quarto libro rhetoricorum, ad Herennium: ¶ Vt quali-
 buscunque epilorum Ciceronis uerbis.] Quantus fuerit in epilogis Cicero,
 ipse in oratore docet his uerbis, Quid ego de miserationibus loquar: qui
 bus eo sum usus pluribus, quod etiam si plures dicebamur, perorationem
 mihi tamen omnes relinquebant. in quo ut uiderer excellere, nō ingenio,
 sed labore assequebar. quæ qualiacunque in me sint, me enim ipsum non
 penitet quanta sint, sed apparent in orationibus: etsi carent libri spiritu
 illo, propter quem maiora eadem illa cum aguntur, quā cum leguntur,
 uideri solent. Nec uero miserationes sola mens iudicium permouenda est,
 qua nos ita dolenter uti solemus, ut puerum infantem perorantes in ma-
 nibus tenuerimus: ut alia in causa, excitato reo nobili, sublato etiam filio
 paruo, plangere: & lamentatione compleuerimus forum: sed etiam facien-
 dum est, ut irascatur iudex, mitigetur, inuideat, saueat, contemnat: admi-
 retur, oderit, diligat, cupiat, satietate afficiatur, speret, metuat, lætetur,
 doleat, &c. ¶ Quod aliud Virgilius expressit, cum dicit apud eum Dido.] Quar-
 to Aeneidos. Si quis poetas omnis generis, δραματικὸν aliquid &c.] Tria sunt ge-
 nera poematum, δραματικὸν, ἱστορικὸν, μικτὸν, id est, actiuū, enarratiuū, mix-
 tum. Actiuum est, in quo personæ loquuntur solæ citra omnem poetæ
 ipsius interlocutionem. Enarratiuū, quo semoris personis, solus poeta lo-
 quitur: Mixtum, in quo & poetæ, & personæ introductæ, loquuntur. Sic
 ferè Diomedes. ¶ Profert enim se primum affectus.] Profert se, inquit, hoc
 est, exeret se, & paulatim nascitur. Porro totus hic locus, ut prima fronte
 non nihil uidetur obscurior: ita lucidissimus erit, si huc adhibeatur ipse
 Ciceronis pro Milone epilogus: qui tametsi fusior est, ac proinde uni for-
 san, aut alteri, hoc utique loco, futurus ingrator: mihi tamen ad uerbum
 cum huc uisum fuit a scribere, non solum, quod hic locus Rodolphi sine
 eo intelligi omnino non possit: uerum etiam: quod nihil mihi ad mouen-
 dam misericordiam uehementius, ne cogitari quidem, nedum in literas
 mitti posse uideatur. Is ergo ad uerbum sic habet.

Poema, pi-
 ctura lo-
 quens.

Ciceronis
 epilogi.

Tria poema-
 ti genera.
 Actiuum
 Enarratiuū
 Mixtum.

Sed iam satis multa de causa: extra causam etiam nimis fortasse mul-
 ta, quid restat? nisi ut orem, obtesterque uos Iudices, ut etiā misericordiā

tribuat is fortissimo uir o: quam ipse non implorat: ego autem repugante hoc, imploro, & exposco. Nolite si in uestro omnium fletu nullam la chrymam aspexistis Milonis: si uultum semper eundem, si uocem, si orationem stabilem, ac non mutatam uideris: hoc minus ei parere, atque haud scio, an multo etiam sit adiuuandus magis, etenim si in gladiatoris pugnis, & infimi generis hominum conditione, atque fortuna, timidos, & supplices, & ut uiuere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes, & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes seruare cupimus: eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt: qua qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis ciuibus facere debemus? me quidem lud. exanimant & interimunt hae uoces Milonis, quas audio assidue, & quibus adsum quotidie: ualeant, inquit, ualeant ciues mei: sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet haec urbs praecleara, mihi que patria charissima, quoquo modo merita de me erit: tranquilla Repu. ciues mei (quoniam mihi cum illis non licet) sine me ipsi, sed per me tamē perfruantur: ego cedā, atque abibo: si mihi Rep. bona frui non licuerit, at carebo mala: & quam primū tetigero bene moratam & liberam ciuitatem: in ea conuiescam. O frustra, inquit, suscepti mei labores: O spes fallaces: O cogitationes inanes meae. Ego cum Tribunus plebis Republica oppressa me senatui dedissem, quem extinctum acceperam: equitibus Romanis, quorum uires erant debiles: bonis uiris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abiecerant: mihi unquam bonorum praesidium defuturum putarem? ego cum te (mecum enim sapissime loquitur) patriae reddidissem: mihi non futurum in patria putarem locum? ubi nunc senatus est, quem secuti sumus? ubi equites Romani, illi, illi, inquit, tui? ubi studia municipiorum? ubi Italia: uoces? ubi denique tua M. Tulli, quae plurimis fuit auxilio, uox, & defensio? mihi ne ea soli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari? Nec uero haec Iudices ut ego nunc flens, sed hoc eodem loquitur uultu, quo uideris. negat enim se, negat ingratis ciuibus fecisse: quae fecisset: timidus & omnia circumspicientibus pericula, non negat. plebem, & infimam multitudinem, quae P. Clodio dice fortunae uestris imminebat, eam quod tutior esset uita uestra, se fecisse commemorat, ut non modo uirtute flecteret, sed etiam tribus suis patrimonis deliniret. nec timet, cum plebem muneribus placarit, uos non conciliarit meritis in rep. singularibus, senatus erga se beneuolentiam temporibus his ipis saepe esse perspectam: uestras uero, & uestrorum ordinum occurrationes, studia, sermones, quemcunque casum fortuna dederit, secum ablaturum esse dicit, meminit etiam sibi uocem praeconis modo defuisse: quam minime desiderat: populi uero cunctis suffragiis, quod unum cupiebat, se consulem declaratum, nunc denique si haec contra se sint futura: sibi facinoris suspicionem non facti crimen obstare. addit haec, quae certe uera sunt: fortes & sapientes uiros non tam praemia sequi solere recte factorum, quam ipsa recte facta se nihil in uita nisi pra-

clarissime fecisse. si quidem nihil sit præstabilius uiro, quàm periculis patriam liberare, beatos esse quibus ea res honori fuerit à suis ciuibus: nec tamen eos miseros, qui beneficio ciues suos uicerint. Sed tamen ex omnibus præmiis uirtutis, si esset habenda ratio præmiorum, amplissimum esse præmium gloriam, esse hanc unam, quæ breuitatem uitæ posteritatis memoria consolaretur: quæ efficeret, ut absentes adessemus: mortui uiueremus, hanc denique esse, cuius gradibus etiam homines in cælum uideatur ascendere. De me, inquit, semper populus Romanus, semper omnes gentes loquentur, nulla unquam obmutescet uetustas. Quin hoc tempore ipso, cum omnes à suis inimicis faces inuidiæ meæ subiiciantur, tamen omni in hominum cœtugratis agendis, & gratulationibus habēdis, & omni sermone celebratur. O mirro Hetruriæ festos, & actos, & in situ-tos dies, centesimalux est hæc ab interitu P. Clodii, & opinor altera: quasi nes imperii populi Romani non solum fama iam de illo, sed etiam læfinitia peragravit. quamobrem ubi corpus hoc sit, non, inquit, laboro: quotitiam omnibus in terris & iam uersatur, & semper habitabit nominis mei gloria. Hæc tu mecum sæpe his absentibus: sed hisdem audientibus, hæc ego tecum Milo. Te quidem quod isto animo es, satis laudare non possum: sed quo est illa magis diuina uirtus, eo maiore à te dolore diuellor, nec uero si mihi eriperis, reliqua est illa tamen ad consolandum querela: ut his mihi eripient, sed amicissimi: non male aliquando de me meriti: sed optime. Nullum unquam Iudices mihi tantum dolorem inuretis: et si quis potest esse tantus? Sed ne hunc quidem ipsum, ut obliuiscar, quanti me semper feceritis, quæ si uos cepit obliuio: aut si in me aliquid offendistis: cur non id meo capite potius luitur, quàm Milonis? præclare enim uixero: si quid mihi acciderit, prius, quàm hoc tantum mali uidero. Nunc me una consolatio sustentat, quod tibi ò T. Anni nullum à me amoris, nullum studii, nullum pietatis officium defuit, ego inimicitias potentium pro te appetui, ego meum sæpe corpus, & uitam obieci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te supplicem abieci: bona, fortunas meas, ac liberorum meorum, in communionem tuorum temporum contulisti: hoc denique ipso die si qua uis est parata, si qua dimicatio capitis futura, deponco: quid iam restat? qui habeo? quid dicam? quid faciam pro tuis in me meritis? nisi ut eam fortunam, quæcunque erit tua, ducam meam? non recuso, non abnuo, uosque obsecro Iudices, ut uestra beneficia, quæ in me contulistis, aut in huius salute augeatis, aut in eiusdem exitio occasura esse iubeatis. His lachrymis non mouetur Milo, est quodam incredibili robore animi septus, exilium ibi esse putat, ubi uirtuti non sit locus: mortem naturæ finem esse, non pœnâ. Sit hic eamē, qua natus est, quid nos Iudices? quo tantè animo eritis? memoriam Milonis retinebitis, ipsum eiicietis? & erit dignior locus in terris ullus, qui hanc uirtutem excipiat, quàm hic qui procreauit uos, uos appello fortis-

simi uiri, qui multum pro repub. sanguinẽe studistis, uos in uiri & in ciuis inuesti apello periculo Centuriones, uosque milites, uobis non modo inspectantibus, sed etiam armatis, & huic iudicio presidentibus, hæc tanta uirtus ex hac urbe expelleretur? exterminabitur? eiicietur? O me miserum: O me infelicem: reuocare tu me in patriam Milo potuisti per hos, ego te in patria per eisdem retinere non potero? quid respondebo libris meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi Q. frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eisdem, per quos nostram ille seruasset? at in qua causa non potuisse? quæ est grata gentibus, à quibus non potuisse? ab his, qui maxime P. Clodii morte acquirerunt. quo deprecante? me quodnam concepitantum scelus? aut quod in me tantum facinus admitti iudices? cum illa indicia cõmunis exitii indagari, patefecerit, protulit, extinxit: omnes in me meosque redundant ex illo fonte dolores: quid me reducem esse uoluistis? an ut inspectante me expellerentur hi, per quos essem restitutus? nolite, obsecro uos, pati, mihi acerbiorem reditum esse, quàm fuerit ille ipse discessus. Nam qui possum putare me restitutum esse, si distrahor ab iis, per quos restitutus sum? Vtinam dii immortales fecissent (pace tua patria dixerim: metuo enim ne scelerate dicam in te, quod pro Milone dicã pie) ut P. Clodius non modo uiueret: sed etiam prætor, consul, Dictator esset, antequam hoc spectaculum uiderem. O dii immortales, fortem & à uobis iud. conseruandum uirum. Minime, minime, inquit: imò uero pœnas ille debitas luerit. nos subeamus, si ita necesse est, non debitas, Hic cine uir patriæ natus, usquã nisi in patriam morietur? aut si fortè pro patria, huius uos animi monumenta retinebitis: corporis in Italia nullum sepulchrum esse patiemini? Hunc sua quisquam sententia ex hac urbe expellet, quem omnes urbes expulsum à uobis ad se uocabunt? O terram illam beatam, quæ hunc uirum exceperit: hanc ingratam, si eiecerit: miseram, si amiserit, sed finis sit, neque enim præ lachrymis loqui possum: & hic se lachrymis defendi uetat. uos oro obtestorque iudices, ut in sententiis ferendis, quod sentietis, id audeatis. uestram uirtutẽ iustitiam, fidem (mihi credite) is maxime probabit, qui in iudiciis legendis, optimum & sapientissimum quemque legit. ¶ Est enim amplificatio, ut inquit Cicero.] In partitionibus. ¶ Et sic se, ut inquit Cicero, res habet: me mea, te tua delectat.] Cicero quinta Thulculana, de Dionysio Tyranno loquens, Musicorum uero, inquit, per studiosum accepimus: poetam etiam tragicum, quam bonũ, nihil ad rẽ. In hoc enim genere, nescio quo pacto, magis quàm in aliis, suum cuique pulchrum est. Adhuc neminẽ cognoui poetam, & mihi fuit cum Aquinio amicitia, qui sibi non optimus uideretur. Sic se res habet, te tua, me delectant mea. Non ita dissimile huius est, quod idem Cicero habet decimo quarto libro epistolarum ad Atticum: Accipe à me, inquit, *mea* rerum earum, in quibus sumus exercitati satis. Nemo unquam, neque poeta, neque orator fuit, qui quemquam meliorem se arbitraretur.

Me mea, te
tua delectat
Sui cuique
pulchrum.

bitaretur. Hoc etiam malis contingit, quid tu Bruto putas ingenioso, & erudito? de quo iam experti sumus. Nuper in edicto scripseram rogatu tuo. Meum mihi placebat, illi suum. Quinetiam eum ipsius precibus pone adductus, scripseram ad eum de optimo genere dicendi: non modo mihi, sed etiam tibi scripsit, sibi illud quod mihi placeret non probari. Quare sine quaeso quæq; sibi scribere: suam cuique sponfam, mihi meam: suum cuique amorem, mihi meum. Non scite. Hoc enim Attilius poeta durissimus. Hæc Cicero. Quem in modum & Plautus: *Suus, inquit, rex reginæ placet: sua cuique sponfa sponso.* In Stico.

DE MATERIA DIALECTICAE.

¶ *Materiam dialecticas esse questionem.* CAPVT V.

Inc igitur ea de quibus hoc libro dicturos nos

H prædiximus exequamur, eo quo proposuimus ordine. Tria erant, quibus discernendi facultatem constare uoluimus, materia, instrumentum, & tractatus. Materia ordine est prima. primum ergo illa nobis explicetur. Ne quem fallat autem nominis huius ambiguitas, illud admonitum uelim, materiam artium quandoque dici id quod artibus docetur, & circa quod uersatur cura, consideratioque illarum, quod & subiectum uocari priore libro diximus. sic materiam dialecticas possumus dicere argumentationem, ut plerique, uel ut nos dictionem probabilem. quanquam parum hæc ipsa diuertant. Dicimus etiam materiam artium id, in quod opus suum explicant, quemadmodum statuarii materiam dicimus æs, marmor, gypsum, ceram, omne id deniq; ex quo simulachrum aliquod aut imaginem effingere potest: & figuli materiam, lutum: & fabri, ligna. Lignis autem proprium est materiam nomen. ab his enim ad reliqua similitudine traductum est. nosq; in hanc significationem in præsentia de materia dialecticas quærimus. ¶ Istam, quæ sit, uidemur commodissime ex opere dialecticas posse perspicere. Si enim est opus illius, quod prædiximus,

*Materiam
artium dici
bisariam.*

*Dialectices
materiã esse
quæstionẽ.*

probabiliter dicere: quicquid id est, in quod hoc opus
suum exercere & experiri possit, id uidebitur utique ma-
teria illius esse. Probabiliter autem dicere de omni eo
quod in oratione deducitur, possumus, aut reuera pro-
babiliter, aut quatenus res de qua dicimus permittit.
quod cuiusmodi sit, prædiximus. Omne igitur id, de
quo ordine apteq; ad fidẽ dici potest, id erit dialectices
materia. Quod si uno nomine cõplecti uolemus, haud
erit difficile. De quocunq; enim fidẽ conamur facere, id
necesse est accipi tanq̃ dubium incertũq; sit, nemo enim
rem apertam, quatenus est aperta, sumit docendã: sed ut
contendi de ea & ambigi possit. Quicquid autẽ tanquã
dubitatum in medium profertur, id uocant quæstionẽ. erit
ergo quæstio materia dialectices. Nec inuenio quam illi
certiorẽ aliam aut arctioribus circũscriptam terminis as-
signem. ¶ Scio tamen esse, quibus aliter uidetur, quorum
non est dissimulanda nobis sententia. Hi putant, si tã la-
te tendemus materiã dialectices, ut de quocunq; pro-
babiliter possit dici, id subiiciamus curæ ipsius: omnes fe-
rè artes aut superuacuas futuras, aut intra dialectices ius
possessionẽque uenturas. Omnes enim propemodũ pro-
babiliter de eo quod docendum sumpt̃erunt, differunt.
Nam eorum, quæ necessaria & indubitata esse, possint à
nobis comprehendere, non ita magna est copia, & si Aca-
demia credimus, prorsus nulla. Id quod nemo negat,
quæ ad uitã moresq; pertinent, quæ item ad rerũ natura
notitiã, nihil est quod non sit controuersum, & magnis
ingeniis omnes in partes iactatum. de his ergo omnibus
probabilia utcũque differuntur: quoniam necessaria nõ
possunt. Si ne probabilia quidẽ possent, nemo uel disse-

*Obiectio cõ-
tra prædi-
cta.*

reret ea, uel doceret. Quòd si probabile dicimus, nò modo quod ambigue & in'utrâque partem dici potest: sed ut, quo certius quicq; est, eò probabilius sit: & quod indubitatum sit, id maxime uideatur probabile: omnes artes quæcûque de nunc sunt, ex probabilibus cõstabunt.

Quû singulæ ergo de his rebus quas profitentur, probabiliter dicât, quid iam loci dialecticæ de omnibus rebus dicendi relictum erit? Aut quid opus est per omnes ire nos deripiq; artes, si quod cûctæ pollicentur, poterit dialectice sola præstare?

¶ Aristoteles itaque dialecticem tribus his utilè putauit: exercitationi differendi, confutando aduersario, & probandis primis artium principiis eis, quæ oportet quamlibet artem uelut explorata certa que habere. Quia enim prima sunt, artes ipsæ nequeunt ea probare uelut præcedentia illa, & credenda discenti. Ab hac itaque uelut publica quadam omnium ministra, petendam eis fidem est arbitratus. In reliquo sciètiarum progressu, nihil loci reliquit dialecticæ. Duos tamen libros, qui posteriorem resolutiorum inscribuntur, ædidi, quibus ea cõplexus est, quæ ad rationem tradendarum artium pertinent. Ergo quod attinet ad institutum nostrum, non quæstionem dialectico uult propositam esse, sed id quod $\pi\rho\beta\lambda\eta\mu\alpha$ Græci dicunt, quod nos uel sciscitationem uel percontationem dicere possumus, plerique græco maluerunt uti. Percontatione uult esse id, de quo pariter, est ne, an non est, quæritur. Vt est mundus æternus an non? est ne sol maior tota terra an non? Id autem quod solum in unam partem effertur, ut ecquid est immortalis anima? ecquid uirtus est summum bonum? id $\pi\rho\tau\alpha\sigma\iota\varsigma$, hoc est propositionem uocauit: & propositio-

Aristoteles ad quot utilè esse putauerit dialecticem.

Sécetia Aristotelis non quæstionem sed problema dialecticæ esse materiam.

nem quidem nō omnem dialecticam esse, sed eam solū, quæ neq; fidei prorsus, neq; dubitationis sit expers. neque enim quæquam proponere, sit he nix nigra? aut sit ne homo animal? nihil autem inter percontationem & propositionem interesse, nisi efferendi diuersitatem. Quibus colligere paratum est, Aristotelem uoluisse ea sola pertinere ad dialecticum, de quibus ambas in partes differri posset, & ea posset uia, qua non essent certis artium finibus cōprehensa. ¶ Dicamus ergo, quo pacto reliquæ artes, & quo dialectice de rebus differit: & quid intersit,

*De quibus
secūdu Arist.
sto. differē-
dum sit dia-
lectico.*

*Dilutio obie-
ctionis præ-
dictæ, expli-
cans quomo-
do ad diale-
cticum spe-
ctet proba-
biliter de
omnibus di-
cere, & quo
modo ad sci-
entias alias.*

distinguiamus. Primum constat, artes omnes paulatim & per incrementa repertas esse. neque quisquam idem, artem aliquam reperit & absoluit. Prima autem initia à sensuum obseruatione profecta sunt. ut cum uiderent homines aliquid iterum tertio & sapius itidem fieri, ex perimento sumpto, ausi sunt tandem affirmate, procerus sic se rem in omnibus habere. Vt cui primum curæ fuit scrutari rerum naturam, cum uideret plātas animaliaq; non nisi è semine procreari: deinde ducto per radices humore, aut cibo per os hausto, augescere: laterem nisi luto non excoqui, cinerem non fieri nisi ex aliquo quod ureretur: sicque reliqua quæcunque gignerentur, prius aliquid ex quo fierent habere: tanquā firmum exploratumque demum constituit, nihil ex nihilo gigni.

Simili uia collegit, etiam omnia quæcūque fiunt, efficientis alicuius ui fieri. Deinde cum per singulas res duceretur animus eius, uelletque etiam naturas proprietatemq; uniuscuiusque perquirere, ad cōmunia illa rediēs, quæ iam ueluti leges fixerat, conferensque illa cū singulis, ratiocinādo, reputando, colligēdo (id est, quod argu-
mentari

mentari dicimus) fidē de unaquaq; sumpfit, & ambiguitates explicuit. Illa ergo, & quæ secutus est uelut firma menta inquisitionis suæ, & quæ ex illis collegit, propria sunt instituti artisq; suæ: uia autē & ratio colligendi parādāq; fidei, ad dialecticū spectat. In cōmuni enim dialectice ostēdit ea, quibus inspectis & animo pertractatis, promptū sit inuenire fidē de eo quod quærimus. Vt uerbi causa, dialectice dicit inspiciendā in argumento inueniēdo esse substantiā rei, & causas, & euēta, & quæ reliqua in locis descripsimus. quatenusq; facit is qui differit, munere illius utitur. Quæ sit autē definitio rei propositæ, quæ causæ, quæ euēta: ea oportet ex propriis artibus rei cuiusque de promat. Rursus uero, in uniuersum quid definitio, & quo pacto definiendū, quid itē genus, quid species, quid causæ, quid euēta, & reliqua id genus, nō est dialectices explicare: sed eius scientiæ, quæ prima rerum principia tractat, quam Metaphysicē dicūt, à qua dialectice mutuatur ista, quia ad inueniendi rationē sunt accommodata. Vtq; dicat, quid sint ista, aliena tamen id facit fide, ratio rerum iudiciūque penes illam est. Non uidetur itaq; satis exacte satisq; perspecte dialectices descripsisse officium, qui dixerunt id esse, definire, diuidere, uerū à falso discernere. Piora enim illa (ut dicimus) metaphysices sunt opus: hoc posterius, omnium est artium cōmune. Dialectice differendi probabiliter rationem tradit, hoc est, instrumētum tantū ueri falsique discernendi, cuius usu ministerioque, expeditius cūcti artifices, quid ueri aut falsi sit in rebus sibi propositis, explorant. Quòd si tamen uolumus istud accipere ita, ut sit discernendo uero & falso destinata: non abnuerim id

*Iōge aliter
dialectici tē
porū nostri.*

*Verū id ho
die asserunt
penē omnes.*

Obiectio
altera.

Responſio ad
eam obie-
ctionem.

quidem, nō ut ipsa discernat, hoc est iudicet, (hoc enim singularum est artium) sed ut instrumentum præbeat, si ne quo, nullo pacto ista discerni possint. ¶ Quid ergo? dicit aliquis, Nonne & ante inuentam dialecticam fuerunt artes, & disputatum est, & inuentum est uerum: & nunc quoque quotusquisq; eorum qui disputant dialecticam tenet? ¶ Non est quod negem hæc ita esse. Illi tamen, quod dialectice docet, & faciunt & fecerunt: multo comodius, si hanc didicissent, fortasse facturi. Quæ ad modum & ante traditâ rhetoricè disertis uiri fuerunt: & priusquam literis cōprehensa est musice, cecinerunt homines: nec Hippocrates, ut primus in artis imaginem medicinam coegit, sic & primus cognouit morbum, profutura meditati est, ægrum leuauit. Facta sunt hæc antequam artes fierent, & ob id ipsum quod crebro sunt facta, longa recte secusque factorum annotatione, artes esse cœpere. Prouenere deinde præclara ingenia, quæ dispersa colligerent, confusa disponderent, explerent imperfecta, rudia perpolirent, & omnia complecterentur, non modo quæ facta essent, sed quæ fieri etiâ possent. Si quod casus antè fuerat, cœpit deinde ratio esse. Et secutus est, ut non quia factum iam esset, aliquid debere fieri: sed quia deberet fieri, crederent esse faciendum. Qui priores ergo fuerunt artibus, similia his ipsis quæ nunc præcipiuntur, si quando recte fecerunt, secuti sunt. Sicut hodie plerique faciunt quod artis est, sed non ex arte, (quippe quæ nullam habent) sed uel longa obseruatione, uel ingenii quodam præstanti uigore. Quanto rectius tamen, quanto melius expedirent illa, si certa artium ratione ducerentur. Duratura enim sæculis ingenia, & quibus non

præsentis solùm plaudant, sed quæ omnis posteritas miretur, ea tum demum fiunt, quoties cum optima natura ars perfectâ coniungitur. Sic quod dialectices est, inuenerunt argumenta homines, & errorem male inuentorum aliquando deprehenderunt: antea quàm essent omnia præcepta illius in artis formam collecta. Aristoteles tamen, quiq; post eum alii instructi ea fuere, facile libris suis ostendunt, quàm magnus sit usus eius, & quâ tractâdis omnibus rebus accommodatus: utque sine ea, non solùm singula de quibus in artium decursu dubitaretur, explicari nequirent: sed ne artes quidê colligi possent, & in hanc quam acceperunt redigi formam. Hæc est illa scientia, quam apud Ciceronem Crassus necessariam formandis artibus putat, quàmque cupit esse in iurisconsultis, quo non essent apud eos omnia actorum similia. Quæsitum est à Ticio, & Labeo ait, etiam Celsus respondit, & apud Trebatium scriptum est. Ex eadem nota sunt definitiones illæ, Ius est scientia æqui & iniuri. Et, Iustitia est constans & perpetua uoluntas. Et diuisiones itidem: Iuris, aliud publicum, aliud priuatum. Et priuatum, in naturale, & gentium, & civile diuiditur. quasi ius publicum, neq; naturale esset, neque gentium, neque civile. Sed illis semper satis placuerunt sua, & iustior alioquin est eis uenia. quoniam ut doctissimus quisq; fuit, ita maximis semper occupationibus distectus est, ne uel otium perpoliendis inuentis suis haberet. Sed ut ad Aristotelem aliquando ueniam, qui artium finibus excludit dialecticen: aptamque uel solùm, uel maxime certaminibus disputationum credidit, paucis dicam quod sentio. quod sentio inquam, nam ille ueriora forsitan, ego

Côtra sententiam Aristotelis superius expostam.

tamen quod sentio. Equidē artium decreta, & disputa-
tionum contentiones, non inueniendi, non iudicandi ra-
tione discreta puto. Ex eisdem enim locis hauriūt utra-
que hæc argumenta, eadem expendendorum argumē-
torū utrifq; est uia. Cupit æque qui docet, quique certat,
probare quod sumpsit: sed ille reuera cupit. bonā enim
fide agit, & cum eo qui docendū se præbet, habet nego-
tium: certator, probat quidē, si potest: sin minus, fatis ha-
bet, si modo uideatur probasse. uictoriam enim spectat,
quā si potest, uiribus auferre malit: quod si res negabit,
artib⁹ pugnabit & insidias struet. Dolus enim an uirtus
(ut inquit poeta) quis in hoste requirat? Ergo si ex uulga-
ribus, & lōgius petitis, nec fatis cōstanter probabilibus,
& sæpe etiā in speciem tantū probabilibus disputator
probationes petet, id nō ideo fieri credo, quia id lex dis-
putandi postulet. nec enim quēquā tam legnis conatus
puto, ut cum posset certis exploratisq; sententiam suam
tueri, ad infirmiora potius delaberetur. Sed quoniā talia
ad disputandū sumuntur plerūque, quæ nequeunt aliter
obtineri, & de quibus nihil potest fatis probabiliter ad
ueritatem dici, rerum hæc est conditio, non disputandi
ratio diuersa. Opus itaq; habet undecūque datur præsi-
dium petere: & ubi in re parū auxiliū est, offundere tene-
bras aduersario: & huius ignoratione probationis loco
abuti. Non magis autē sunt dialectici ista, q̄ medici, qui
sanandum pedum dolore laborantem suscepit: ubi ue-
rus iam morbus, & qui radices altius quā ut euelli pos-
sit egit, nulla ratione leuior fit, fatis putat stuporē ægris
membris inducere. utque huic pro sanitate est, nō senti-
ri dolorem: sic certatori, pro probatione est, nō intelli-
gi

fraudem. Si quis igitur cum eo aduersario cōtulit pedē,
 qui sit captionum omnium peritus, & contra quē nihil
 proficiāt astus, redeundū est nimirū ad rem ipsam, quæ
 si artibus comprehensa sit, ex his ipsis utiq; quæ artibus
 de ipsa traduntur, argumenta ducemus. Da Aristotelē
 & Aristippum, de summo bono contententes: da Chry
 sippum & Carneadem de comprehensionibus, id est,
 possitne aliquid sciri: da reliquos in omni genere philo
 sophos, de decretis suis ambigentes: an non hinc firma
 mentum roburque disputationum suarū proment quæ
 a ditis eisdem de rebus (quisque pro captu suo) artibus
 forent inclusuri? Ut finem ergo faciam, si, quemadmo
 dum prius ostendere conati sumus, dialectices officium
 est, probabiliter dicere: ut de quoq; certissima & perce
 pta maxime dicētur, licet ex mediis deducta sint artibus,
 ita maxime ex dialectices instituto iureque fiet. Proxi
 mo loco erunt, quæ ad hæc artissime accedent. Subdo
 la uero & captiosa, non magis ex dialectices sunt ratio
 ne, quā mōstra morbique ex constitutione naturæ. Ma
 teriā igitur dialectices sciamus omne id esse, de quo pro
 babiliter est differere, hoc est, quod proposuimus, quæ
 stio omnis, quæcunque demum ea sit, dum tamen me
 minerimus, res, & de quibus & per quas differimus, ex
 singulis cuiusque artibus sumi: differendi autem ordi
 nem rationemque, ad dialecticen pertinere. Sed quæ sit
 materia dialectices, & quid aliis afferat artibus, quidque
 ab eis accipiat, istis sit satis, & nimium etiam fortasse.
 Sed ignoscere æquum est paulo pluribus uerbis. Varie
 tractantur hæc, nec apud omnes cōuenit, suntque funda
 menta & uelut scopuli artis, ad quæ reliqua diriguntur:

reddenda idcirco de eis paulo exactius fuit ratio: nec enim ubi summa labat, possunt inter se partes consistere.

SCHOLIA IN CAPVT. V

Vod & subiectum uocari priore libro diximus.] Hoc dictum est
Q libri primi capite decimo tertio. *¶ Lignis autem proprium est materia nomen.*] Id ex graeca uoce dilucidius apparet. Quam enim nos materiam, illi *τὰ μὲν* uocant: unde nos sylvam deducimus. Etiam si me non later, eam materiam de qua hic agimus apud illos *ἡ δὲ ἄλλοις* magis quam *τὰ μὲν* dici. *¶ Quod cuiusmodi sit praediximus.*] Libri huius capite secundo. *¶ Scio tamen esse quibus aliter uidetur.*] Haec obiectio nihilo plus uirium habet aduersus ea, quae hoc capite docet Rodolphus, quam quae de materia rhetorices primo libro de oratore disputat Crassus. Habet autem in summa hunc intellectum: Si dialectice sola probabiliter disputare de omnibus docet, quorsum igitur ceteris nobis opus est artibus? Quorsum attinet, illas tanto cum labore perdiscere, si hac una instructi, credibilem de re qualibet texere possumus orationem? Dilutio: Quamquam dialectice uiam ac rationem tradit de omnibus disserendi, non tamen hinc colligitur illud, ceteras artes omnes inutiles esse ac superuacuas quando fieri potest, ut res eadem, diuersa ratione spectatae, diuersis etiam artibus subiiciantur. Iam dialectice in commune tantum uiam ac rationem paranda de re quaque fidei tradit: itaque in uniuersum de rebus omnibus agit, ut nulli interim specialiter praecpta sua accommodet. Reliquae artes, generalem hanc disserendi rationem a dialectica mutuantes, suis eam singulatim materiis applicant. Verbi causa, Praecipit dialecticus probationes rei cuiusque esse petendas a finitione, genere, speciebus, proprio, toto, partibus, causis, euentis &c. quae autem rei cuiusque definitio sit quod genus, quae species, totum, partes, causa, euenta: id dialecticus specialiter non docet, sed aliunde petendum est. ut si quaeras, sitne anima mortalis an immortalis. hic rem ipsam peculiariter ad naturalē pertinere philosophum nemo ignorat. si quidem is naturas rerum scrutatur, is quae interire res possint, quaeue non possint, peruestigat, ac docet: & quaeunque de ortu, & occasu rerum dicuntur, ea omnia suae ditioni esse subiecta confirmat. Quorsum igitur eiusmodi in rebus opus est dialecticae? aut quis eius hic usus? Hic nimirum, ut qua uia, quo modo, ipsi etiam physico hac de re disserendum sit, uideamus. Docet ergo, principio intuendum esse, quid sit anima, quod eius genus, quae forma, quae officia, quae causa, quae euenta, quae ei accidant, quae cohareant, quae pugnent. Deinde, haec eadem quaerenda esse de morte, eaque cum prioribus illis sic conferenda, ut quae quibus consentanea sunt, quae dissentanea, deprehendamus, atque ita demum ex habitudine istorum, de themate proposito in hanc aut illam partem feramus sententiam. Haec, inquam, dialectice in commune monet dispicienda esse, traditque normas, ac regulas quasdam, quibus ceu filo quodam in

Qua ratione dialectice disputare doceat de rebus omnibus

hisce componendis discernendisue, ita dirigatur humana ratio, ne qua aberrare possit, neue pro consentaneis accipiat dissidentia: aut contra, ea quibus probe inter se conuenit, credat dissentanea, ac pugnancia esse. Verum enimuero quamquam ea definitio animæ, aut mortis sit, quod genus, quæ causæ &c. in eius rei peruestigationem, etsi generales aliquot præceptiones tradit dialectica, tamen speciatim ex ea peti ista non debent, sed à naturali philosopho. Ita fit, ut specialis quidem de rebus omnibus tractatio pertineat ad reliquas artes: quatenus uerò uniuersæ sub unam communem quandam de eis differendi rationem cadunt, hæcenus subiectæ dialectico sint. ¶ *Aristoteles itaq; dialecticam tribus his utilem putauit.* Aristoteles ad quæ utilem Habet quidem Aristoteles, dialecticam utilem esse ad tria. Verum his tribus quartum subiungit: quod tamen, authore Alexandro Aphrodisiæo, *lemesse existimauerit dialecticam.* uelut particula quædam tertii illius uideri potest. Iam Rodolphus, omisso tertio, quartum in locum eius subiecit. quæ res ei in causâ fuit, cur diceret, dialecticam iuxta sententiam Aristotelis, ad principia modo scientiarum conducere, à reliquo artium progressu excludi. Quam illius sententiam non fuisse, facile docebunt nos uerba ipsius, quæ primo Topicorum libro habent ad hunc modum: *ἰπόμνον δ' ἂν ἴη τοῖς ἱερμαίνουσιν, ἰπῶν, πρὸς πάντα καὶ τίνα χρῆσιμόν ἢ πραγματικά. ἴσι δὲ πρὸς τρία, πρὸς γυμνασίαν, πρὸς τὰς ἐπιτήξεις, πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπισήμας. Οἳ μὲν οὖν πρὸς γυμνασίαν χρῆσιμόν, ἐξ αὐτῶν καταφανὲς ἴσι. μέθόδον γὰρ ἔχοντες, ἄσπονδοι τοῦ προτιθέμενου ἰπῶν δυνάμει. πρὸς δὲ τὰς ἐπιτήξεις, διότι τὰς τῶν πολλῶν καταρθημικῶν δόξας, οὐκ ἐκ τῶν ἄλλο τριῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ οὐκίων διαγμάτων οὐκίνομεν πρὸς αὐτοῖς, μεταβιβάζοντες ὅτι ἂν μὴ καλῶς φαίνονται λίγην ἡμῖν. πρὸς δὲ τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπισήμας, ὅτι δυνάμει πρὸς ἀμφοτέρω διαπορῆσαι, ἴσων ἐν ἰσῶσι καταφύματα ἄλλοις τε καὶ τῷ ψυλῶν. Ἐτι δὲ πρὸς τὰ πρῶτα τῶν περιέκασθαι ἐπισήμας ἀρχῶν, ἐκ μὲν γὰρ τῶν οὐκίων τῶν κατὰ τὴν προτιθέσαν ἐπισήμας ἀρχῶν, ἀδύνατον ἴσων τι περιέκασθαι, ἐπιπέδῳ πρῶται αἱ ἀρχαὶ ἀπάντων ἴσι. διὰ δὲ τῶν περιέκασθαι ἰσῶν ἀναγκὴν περιέκασθαι διελθῆναι τοῦτο δ' ἴδιον ἢ μάλα οὐκίνομεν τῆς διαλεκτικῆς ἴσι, ἴσων γὰρ οὐσα, πρὸς τὰς ἀπασῶν τῶν μεθόδων ἀρχὰς ἴσων ἔχει. Εἰς uet bis hoc dicit, quæ in Topicis à se traduntur, ea conducere in primis ad tria. Primū, ad exercitationē differendi, qui enim methodū hanc teneat, cum facile de re quauis argumentari possit. Deinde, ad dextre cōuersandum colloquendū que cum uulgo, & multitudine: cui si quid persuasum uelis, nulla id ratione effectum iri facilius, quàm si omnis tua oratio ducatur ex his, quæ ipsi uulgo uera esse uidentur: non, quæ ex intimis artium penetrabilibus deprompta admittatur citius rudis multitudo, quàm credit. Tertio, ad scientias eas, quas philosophiæ nomine cōplecti solemus: quis quis enim hac facultate instructus, utranque eius quo de agitur partem, credibilibus argumentis reddere possit anibiguam: eum facile quid in re quaque ueri falsue sit, perspexiturum. Præter hæc autem, conducere ea, & ad prima artium principia, eo quod hæc, ex eis quæ propria sunt artis cuiusque, probari nullo modo possint: sed ex credibili-*

Aristoteles ad quæ utilem
lemesse existimauerit
dialecticam.

libustantū, quorū tractatū pertinere ad dialecticum. Porro totus hic locus Rodolphi est eiusmodi, ut intelligi plenē nō possit, nisi adiuncto ei primo Topicorum libro Aristotelis. ¶ *Exercitationi differendi, confutando aduersario.* Quod habet Rodolphus, dialecticē secundo uilem esse confutando aduersario, id uulgo hodie ita dici consuevit, conducere eam ad obuiationem, aiūtque obuiare aliud nō esse, quā prompte resistere positioni respōdentis per argumētationes probabiles. Aristotelis uerbū est, πρὸς τὰς ἰσχυρὰς, qua uoce Alexander & Suidas significari putant, τὰς πρὸς τὰς πολλὰς συνουσίας, id est, conuersionem, congressus, colloquiaque cū uulgo & multitudine. Atque hoc sanē intellectu nomen ἰσχυρὰς accipien dū hic esse, ipsius etiam Aristotelis uerba declarat, quibus secunda huius utilitatis reddit causam. ¶ *Omnes artes paulatim per incrementa esse reper tas.* Eiusmodi quiddam habet & Quintilianus libri quinti cap. 10. Et Cicero item primo libro de orat. cuius uerba paulo post in hoc ipso capite ascribemus. ¶ *Nihil ex nihilo gigni.* Hoc recte à ueteribus philosophis dictum esse, primo phys. libro, auctor est Aristo. Attingit eandem sententiam, sed Satyrico morfu & Persius. De nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti. ¶ *Rursus uero in uniuersum præscribere quid sit definitio.* Hæc nō usquequaque consona esse uidentur iis, quæ Cicero de dialectica habet quarto libro de finibus. Verum non hoc agit eo in loco Cicero, ut diligentius expendat, quæ pertineant ad officium dialectici, sed ut refellat sententiam Stoici. Hodie certe quotquot dialectica scribunt, ii & hæc sibi inter cætera explicanda sumunt, siue sua, siue aliena id faciant fide. ¶ *Quid ergo dicit aliquis, Nōne & ante inuentam dialecticē fuerunt artes?* Ridendi sunt, qui eiusmodi strophis, rudibus interim auditoribus persuadere conantur, esse inutiles artes. Quæ de relegere est quadam non inutilia apud Quintilianū libri secundi, capite decimo octauo. Rodolphi solutio huic spectat, non esse superuacuas artes, etiam si qui extitere fortassis, qui sine arte id quod est artis fecerunt. Nam, ut non sint necessariae illis, inde tamen non colligitur, cæteris quoque eas necessariae non esse. Non omnia (inquit poeta) possumus omnes. Et quod illis albæ gallinæ filiis indulsit parens natura: id si nos pulli uiles consequi cupimus, artem in auxilium nobis adhibeamus oportet. Ut terrarum, ita ingeniorum mira diuersitas: & pratorum, alia genuinum insitumque humorem habent, alia nisi deductis aliunde aquis irrigari non possunt. Notum est Græcum illud, ἡν περὲς ἀγρῶν. Quam tu differendi facultatem acceptam refers benignitati naturæ, eam mihi, & similibus mei non nisi arte, & labore contingit. Ego tuam istam felicitatem non inuideo tibi, sed & tu mihi ignoscas inuicem uelim, si quod ingenio deest, id studeam sarcire industria. Quanquam & felicioribus illis, quanta ad felicitatem sarcire suam fieret accessio: si munus hoc à parente natura datum, artis adiunctione reddere mallent illustrius, quàm inertia obscurare? Quamlibet ferax sit ager, feraciorem tamen cum reddere potest agricola, si di-

An sit dialectici explicare, quid de finitio, quid genus &c.

Non esse inutiles artes, etiam si qui forte sine arte id quod ars docet, faciunt.

la, si diligenter colat, si fimo, & pingui illa terra, quam margam Plinius uocari ait, obducatur. Differunt (scio) etiam sine arte non infeliciter ii, quos eo munere dignata est natura benignior: quanto tamen expeditius, quanto certius idem facturi, si tenerent & artem. Ergo, ut initio dixi, non est putanda superuacua ars, etiam si forte unus, & item alter, id quod ars docet, citra adiutorium artis potuere efficere. ¶ *Facta sunt hæc antequam artes fierent*] Eiusmodi quiddam & apud Fabium esse diximus, libro quinto, capite de argumentis. ¶ *Quanto rectius tamen, quanto melius expedirent illa*] Sic Cicero de bonorum & malorum finibus, libro quarto. Quod et si ingenius magnis præditi quidam, dicendi copiam sine ratione consequuntur, ars tamen est dux certior, quam natura. Aliud est enim poetarum more uerba fundere: aliud, ea quæ dicis, arte & ratione distinguere. ¶ *Hæc est illa scientia, quam apud Ciceronem Crassus necessariam formandis artibus putat.* Crassus apud Ciceronem, primo libro de oratore, ostensurus iuris civilis cognitionem necessariam esse oratori, neque tantam eius difficultatem esse, quanta plerisque esse uideatur, inter cetera etiam hæc dicit: Et, quoniam de impudentia dixi, castigemus etiam segnitiam hominum, atque inertiam. Nam si esset illa cognitio iuris magna, ac difficilis, tamen utilitatis magnitudine deberet homines ad suscipiendum discendi laborem impellere. Sed o dii immortales, non dicerem hoc audiente Scæuola, nisi ipse dicere soleret, nullius artis faciliorem cognitionem sibi uideri. Quod quidem certis de causis à plerisque aliter existimatur. Primum, quia ueteres illi, qui huic scientiæ præterierunt, obtinendæ atque augendæ potentia suæ causa, peruulgari artem suam noluerunt. Deinde postea, quæ est ædium, expositis à Cn. Fabio primum actionibus: nulli fuerunt, qui illa artificiose digesta, generatim componerent. Nihil est enim, quod ad artem redigi possit, nisi ille prius, qui illa tenet, quorum artem instituire uult, habeat illam scientiam, ut ex iis rebus, quarum ars nondum sit, artem efficere possit. Hoc uideo, dum breuiter uoluerim dicere, dictum à me esse paulo obscurius, sed experiar, & dicam si potero planius. Omnia ferè quæ sunt conclusa nunc artibus, dispersa & dissipata quondam fuerunt, ut in musicis, & numeri, & uoces, & modos; in geometria, lineamenta, forma, interualla magnitudines: in astrologia, cæli conuersio, ortus, obitus, motusque syderum: in grammaticis, poetarum pertractatio, historiarum cognitio, uerborum interpretatio, pronuntiandi quidam sonus: in hac denique ipsa ratione dicendi, excogitare, ornare, disponere, meminisse, agere, ignota quondam omnibus, & diffusa late uidebantur. Adhibita est igitur ars quædam extrinsecus, ex alio genere quondam, quod sibi totum philosophi assument: quæ rem disolutam diuisamque conglutinaret, & ratione quædam constringeret. Hæc eo in loco Crassus. Quod autem ars ea, quam extrinsecus alio genere ex genere adhibitam dicit, sit dialectica: id ex alio eiusdem authoris opere facile ostendi potest, quod de claris inscribitur oratoribus: ubi de Seruio Sulpitio loquens, hunc in modum Bruto in-

*Ars certior
quàm natura.*

*Dialectica
necessaria
formandis
artibus.
Facilis iuris
civilis cogni-
tio.*

*Artes quo-
modo paula
timinuere.*

Dialectice utilis iure-consultis. interroganti respōdet: Sic enim inquā Brute existimo, iuris civilis magnū usum, & apud Scæuolā, & apud multos fuisse: artē in hoc uno, quod nūquā effecisset ipsius iuris scientia, nisi eā præterea didicisset artē, quæ doceret rem uniuersam distribuere in partes, latentem explicare definiēdo, obscuram explanare interpretādo, ambigua primū uidere, dein distinguere: postremo habere regulā, quæ uera, & falsa iudicaretur, & quæ quibus propositis essent quæq; nō essent consequētia. Hic enim attulit hęc artē omnium artium maximam, quasi lucem ad ea, quæ confuse ab aliis, aut respondebantur, aut agebatur. Dialectica mihi uideris dicere, inquit. Recte inquam intelligis, sed adiunxit etiam, & literarum scientiam, & loquendi elegantiam, quæ ex scriptis eius, quorum similia nulla sunt, facillime perspicui potest. Haec enim Cicero. Atque hinc facile intelligi potest id quod ait Rodolphus, dialecticam esse scientiā illā, quā Crassus necessariam esse putet formandis artibus, quamque cupiat esse in iureconsultis.

Qua ratio ne dicat Rodolphus omnia apud iureconsultos esse actorum similia. ¶ Quo non essent apud eos omnia actorum similia. Quæ in senatu, in synodis, conciliis, aut aliis quibusuis cōuentibus acta fuissent, ea sic cōscribi, ac memoriae prodū solebant, ut sententiæ cuiq; sui authoris nomē præponeretur. Cuius rei formam uidere est apud D. Cyprianū, in libello, cui titulus est, de iis qui apud hæreticos, aut schismaticos, baptizantur. Polycarpus ab Adrumeto dixit, Qui hæreticorum baptisma probant, hæreticis cōmunicant. Pollianus à Mileo dixit. Censeo hæreticū baptizari in ecclesia sancta. Quæq; alia huius generis in eodē libro leguntur. ut Martyr Saluianus à Gazautala dixit. Cōfessor & martyr Cyprianus à Carthaginē dixit. Marcellus à Zama dixit &c. Quæ etiā in modū scriptū est ius civile, ubi nomē claturis eorum, qui uel dixerint aliquid, occupata sunt omnia. Vlpianus, Marcellus, Iulius, Celsus, Paulus, Modestinus, Pōponius, Papinianus. Iam & iureconsulti ipsi, alii aliorū responsa nominatim scriptis suis solēt inferere. Quæ ex nota sunt illa, Herennius Modestianus respōdit, Diuus Pius piscatoribus Formianis, & Capuanis rescripsit. Iulianus scribit, & alii pleriq; cōsentiunt. Ut Trebatius uideatur. Item Labeo scribit, Solui mandatum Labeo ait, Paulus respōdit. Quæ illorū morem in epistola quadā ad Trebatium iureconsultū obiter suo more taxat & Cicero: Hoc (inquiens) quæ admodum nos scribere soletis in uestris libris, idem Q. Cornelio uidebatur. Neq; ita lōge hinc dissident, quæ apud eundē Ciceronē, secundo de oratore libro aduersus iureconsultos stomachatur Antonius, in quo etiā isti nos (inquiens) iureconsulti impediūt, à discēdoq; deterrent. Video enim in Catonis & in Bruti libris, nominatim ferē referri, quid alicui de iure uiro aut mulieri responderit: credo, ut putarem in hominibus, nō in re, consultationis, aut dubitationis causam aliquā fuisse: ut cū homines essent innumerabiles, debilitari à iure cognoscēdo, uoluntatē discendi simul cū spe perdiscendi abiceremus. Sed hæc Crassus nobis expediet, & exponet descripta generatim. Est enim, ne forte nescias, heri nobis ille hoc Catulle pollicitus, se ius civile, quod nūc

diffusum, & dissipatū est, in certa genera coacturū, & ad artē facile redarum. ¶ *Quæsitum est à Titio, & Laeco ait, etiam, Celsus respondit.*] Formulae sunt, excerptæ ex iure civili: quibus & similibus fit, ut omnia illic uideantur actorum similia. ¶ *Ius, est ars æqui, & iniqui*] Celsus iure cōsultus ius finivit hoc modo: *Ius, est ars boni, & æqui.* ff. de iustitia & iure. Quā finitionē multis uerbis explicat Guilielmus Budæus, primo libro annotationū in Pandectas. ¶ *Iustitia, est cōstans, & perpetua uoluntas.*] Vlpianus nō postremus inter iurecōsultos, eo quē modo diximus titulo. l. iustitia, hunc in modum iustitiā finit: iustitia, est cōstans, & perpetua uoluntas, ius suum unicuique tribuens. Cicero primo libro de oratore. Sit ergo in iure civili (inquit) finis hic: legitima, atque usitata in rebus causis, que ciuium æqualitatis conseruatio. Idem secundo rheroricorum: iustitia (inquit) est habitus animi, communi utilitate conseruata, suam cuiq; tribuens dignitatem. Cur Rodolpho minus placeant finitiones iureconsultorum, eius rei hanc ego causam esse opinor, quod parū liqueat, quaratio ne, uel ius ars esse dicatur, uel iustitia uoluntas. Atque illi etiā ipsi quorū glossæ extant in Pandectas, mirum quam hic sudant in explicandis utrisque, dū uix cōstituere possunt, uel illud, quod nā ius, quæue iustitia hisce finitionibus describatur. ¶ *Iuris aliud publicum, aliud priuati.* Et priuatum, in naturale, & gentium, & ciuile diuiditur.] Miretur aliquis, quid sit quod in hisce diuisionibus reprehendendū putet Rodolphus: præsertim eū sit earū author idē, de quo dixiā Vlpianus, uir maior, quā à cuius sententiā, hac utique in re, temere sit recedendum. Verū enim uero dialecticorū præceptū est, partes diuisionis cuiusque, eiusmodi esse debere, ut ne de pluribus dici queant, quā ipsam illud quod diuiditur, iam si ius publicū, ius est, id certe, aut naturale, aut gentiū, aut ciuile ius sit oportet quod sit, uti partes quidē posterioris huius diuisionis de inrepublico uere dicatur: ipsum autē quod diuiditur, nequaquā. Atque hoc est illud quod sugillandū existimauit Rodolphus, ipsius quæ continuo subiungit uerba ostendunt: *Quali* (inquit) *ius publicum, neque naturale esset, neq; gentiū, neque ciuile.* ¶ *Sed, ut ad Aristotelē aliquando ueniā, qui artium finibus exclusit dialecticē.*] Non uideo equidem, quomodo Aristoteles dialecticē artium finibus exclusit, eū inter cetera, *κατὰ πρῶτος τὸς κατὰ φιλosophίας πρῶτος* eū atat cōducere. Quāquā negari illud non potest, ea quæ in Topicis præcipit, magis ad conflictus illos & certamen disputantiū, quā aliō pertinere. Quod cum dictū uideri possit obscurius, experiar si quomodo plantius idē dici quest. Id quod supra uires non erit, si initio meminimus, neque rheroricæ, neque dialecticæ nomen eodē semper intellectū solere accipi. Etenim ueteres illi ita ferē hūc uocibus uti sunt, uti eos modo rheroras appellarent, ac dialecticos, quorum illi in foro agerent causas, hi in schola ac umbra de communibus thematis disputarent ac proinde dialecticē, etiā & rheroticē, eas intelligerent facultates, quibus illi, in suo, utrique campo instructi, in certamen descenderent.

Ius, quomodo finiat a Celso. Iustitia, quid sit sententia Vlpiani.

Quomodo ius finiat Cicero. Quomodo idem iustitiam.

Diuisio iuris secundum Vlpianum. Quid in his diuisionibus reprehendendum putet Rodolphus.

Dialecticæ nomen bifariis sumi.

Quomodo quem in modum hæc nomina certum est usurpasse & eos, qui perpetuam
intelligentiam orationem ad rhetorem, conciliam ad dialecticum pertinere dixerunt, ne-
que aliud quicquã interesse inter dialecticem, & rhetoricen, quã si manũ
men illud, eandem, primum in pugnam comprimis, deinde rursus explices, ac didu-
quod quidã eas, & rursus dialecticorum theses, rhetorum materiam esse hypotheses.
esse ducunt Quamquam enim ii qui in foro agunt, inter agendum sapenumero à per-
inter diale- sonis, ac cæteris circumstantiis quaestionem abducunt, atque plus non-
eticam, & nunquam operæ in thesium quã in hypothesium explicatione insumunt,
rhetoricam. tamen id quod initio proponitur, nunquam thesis, sed hypothesis est.

Qua de re explicatius paulo post, capite octavo, & duodecimo. Interim il-
lud, esse & alium intellectam nominum istorum, secundum quem artes
istas communes quasdam omnium artium ministras appellare solemus,
propterea, quod quemadmodum grammaticæ in commune præscribit,
qua ratione, non in hac modo, aut illa materia, sed de omni re emendate lo-
quamur: ita hæc duæ, altera quo modo probabiliter, altera quo modo poli-
te, atq; ornate dicere de re quaque possimus, expediunt. Atque hac notio-
ne hæc nomina usurpat Rodolphus: neque aliuseorum usus est, cum
dicimus tres esse artes, quæ versentur circa sermonem: grammaticam,
dialecticam, & rhetoricam. Ergo quæ in Topicis Aristoteles docet, ea ta-
meti possent etiam aliis utcunque disciplinis accommodari, tamen ex
professo ei dialectico instituendo destinata sunt, quem secundum priorẽ
illam notionem hoc nomine significari diximus. Sed de his in sequenti-
bus plura. ¶ Equidem artium decreta, & disputantium contentiones.] Quod
ad inuentionem, inquit, & ad diudicationem pertinet argumentorum,
nihil interest inter conflictus illos disputationum, & decreta artium.
Quocirca si ad certamina illa gymnasiolorum utilis dialectice erit, eadem
nimirum, & ad artes ipsas conducet. ¶ Dolus enim, an uirtus, quis in hoste
requirit?] Verba sunt Coræbi, secundo Aeneidos. ¶ Da Aristotelem, &
Aristippum de summo bono contententes] Quorum ille in contemplatione,
hic in uoluptate summum inesse bonum ex istimabat. Fuit autem Ari-
stippus philosophus Cyrenensis, auditor Socratis, de quo multa apud scri-
ptores leguntur. Primus fuit Socraticorum, qui mercede docuerit. Ad Dio-
nysum illum Syracusanum profectus, mira quadam dexteritate in aula
uersatus est. Cum aliquando expuisset in eum Dionysius, idque tamen
ipse patientissime ferret, tamen indignarentur quidam (ut fit) ex ami-
cis, Quid? piscatore, inquit, aqua marina totos se madesieri non recusant,
ut exiguum capiant gobium: & ego ut balenam ingentem capiam, uino
paulum diluto leniter aspergi non feram? Qua ex re an sam accipuit Dio-
genes Cynicus, ut eum diceret esse regium canem. Quodam tempore cū
olera lauans idem Diogenes, in prætereuntem Aristippum his se uerbis
cauillatus esset, Si hæc edere didicisses Aristippe, non uersareris in aulis
regũ: At tu, inquit ille, si uiuere didicisses cum regibus, olera non laua-
res. Notus est hac de re locus Horatii in epistolis. ¶ Da Carneadem, &
Chrysi-

Aristippus.

Chrysippum, de comprehensionibus] Comprehensiones uocat τὰς καταλήψεις, Comprehensionem quatuor iam semel, atque iterum facta nobis est mentio. Porro Stoici inter quos uel primas tenebat Chrysippus, ex comprehensionibus istis apte inter se collatis comparatisque artes fieri aiebant. At Carneades nouæ Academiae erat, quibus ἀκαδημαῖα illa sua tam impense placebat, ut negarent omnino quicquam sciri posse. Cuius rei saepe facit mentionem Cicero, cum in libris de honorum, & malorum finibus, tum quarto libro Academicarum quaestionum. Quin uero & secundo libro de natura deorum, Q. Lucilius Balbus, ad Cottam Academicum, Quarta uerò (inquit) illa sunt, quæ uos Academicum infirmatis, quòd & sensibus, & animo ea quæ extrà sunt percipimus, & comprehendimus. ex quibus collatis inter se & comparatis, artes quoque efficitur, partim ad usum, partim ad oblectationem necessarias. Et rursus tertio libro de oratore: Reliqui (inquit Crassus) sunt Peripatetici & Academici. Quamquam Academicorum nomen est unum, sententiæ duæ. Nam Chrysippus Iocoris Platonis filius, & Xenocrates, qui Platonem audierat, & qui Xenocratem Polemo, & Crantor, nihil ab Aristotele, qui unà audierat Platonem, magnopere dissenserunt, copia fortasse, & uarietate dicendi pares non fuerunt. Accesit primum, qui Polemonem audierat, ex uariis Platonis libris sermonibusque Socraticis, hoc maxime arripuit, nihil esse certi, quod aut sensibus, aut animo percipi possit. quem ferunt eximio quodam usum lepore dicendi, aspernatum esse omne animi sensusque iudicium: primumque instituisse, quamquam id fuit Socraticum maxime, non quid ipse sentire ostenderet, sed contra id quod quisque se sentire dixisset disputare. Hinc hæc recentior Academia emanauit, in qua exitit diuina quadam celeritate ingenii dicendique copia Carneades. cuius ego etiam multos auditores cognoui Athenis, tamen authores certissimos laudare possim, & focerum meum Scæuolam, qui eum Romæ audiuit adolescens: & Q. Metellum L. F. familiarem meum, clarissimum uirum: qui illum à se adolescente, Athenis iam affectum senectutis, multos dies auditum esse dicebat. Hæc illi: Ut autem & de Carneade pauca dicamus, philosophus hic nouæ Academiae fuit, uiolenta & (ut Polybi apud Gellium uerbis utar) rapida quadam facundia præditus, tanta dicendi uir, ut Cicero author sit, nullam ab eo unquam causam defensam fuisse, quam non probaret: nullam oppugnatam, quam non euerterit. Cum Chrysippo disputaturus, elleboro (inquit Valerius Maxi.) sepurgabat ad exprimendum ingenium suum attentius, & illius refellendum acrius. quas potiones industria solidæ laudis cupidis appetendas effecit. Chrysippus (ut modo dixi) philosophus Stoicus, octogesimo ætatis suæ anno decedens, cœptum ante quadragesimum, ἀσκήσας exactissime subtilitatis uolumen reliquit, cuius studium in tractandis ingenii sui monumentis tantum operis laborisque sustinuit, ut ad ea quæ incipit penitus cognoscenda, longauita sit opus. Hæc ad uerbum Valerius Maximus lib. 8. cap. de studio, & industria. Mira in eo fuit

Academia duplex, uetus, & noua.
Academia noua.

Carneades.
Gell. lib. 7. cap. 17.
Cicero de oratore.
Valerius li. 8. cap. 7.
Chrysippus

Scopulus. subtilitas differendi. Dicere solebat, sui animam datam esse pro sale: & sapienti, quamuis nulla re egeret, tamen multis illi rebus opus esse: contra stulto, etsi nullis rebus sit opus, multis tamen eum egeret. ¶ Et uel scopuli artis] Scopulum non semel in hoc opere uocat Rodolphus, quod nos scopum dicere solemus.

¶ Quid quaestio, quot modis eius sumatur diuersitas, quot fecerit Cicero, quot Aristoteles. Trium earum quaestionum quas fecit Cicero, postremum tantum ad forum spectare, reliquas duas in iudicia afferrinon posse.

CAPVT VI.

Q Væstio igitur, quoniam circa eam omnis differentis uersatur labor, quid sit, & quæ species partesue illius, & quomodo inuenienda (nam & in hoc nonnunquam laboratur) explicemus. ¶ Quaestionem Boetius definiuit esse dubitabilem propositionem. Quòd si propositio est id, quod hoc nomine prædiximus Aristotelem accipere, non inuenio equidẽ, quid inter quaestionem & propositionem interfit, ut uideatur Boetius pro genere quod idem sit posuisse. Sin propositionis nomen capimus, ut uulgo nũc accipitur, pro eo, quod Aristoteles *ἐπιμαρτυρία*, Cicero pronuntiatum interpretatus est, non omnis dubitabilis propositio est quaestio. Hæ namque, uirtus est summum bonum, solus sapiens est diues, dubitabiles quidem propositiones erunt: quaestiones tamen nõ sunt. affirmant enim aliquid: qui quaerit autẽ, nihil affirmat. Rectius uel explicati⁹ utcuq; uidebitur dici, quaestio est cum interrogatione elata oratio. Vt, utrum uirtus sufficiat ad bene uiuendum? utrum cõsummata uirtus uoluntate an opere constet? ¶ Diuiduntur autem quaestiones non uno tantũ modo. Nãque & pro rerum de quibus quaeritur differentia, & pro diuerso modo quaerendi, & pro artũ ad quas pertinent diuersitate, aliæ fiunt atq; aliæ quaestionum diuisiones.

Quid quaestio secundũ Boetium.

Quid ex sententiã ipsius Rodolphi.

Trisariam quaestionem sicut diuersitatem.

quæ cuiusmodi sint, ordine prosequamur. ¶ De rebus Tria quæ-
stionū gene-
ra in xeta se-
tentia Cice-
ronis.
quærimus primum, sint ne omnino necne sint. Vt, sit ne
animal. Antea enim quàm esse res detur, nihil est quod
ulterius possit quæri. Primum enim omnium quod cogi-
tationi notitiæque nostræ ulla de re obiicitur, est esse.
Quo fit, ut hæc prima sit quæstio, & quam nulla alia
queat præcedere. Quinetiã si de his quæ non sunt su-
scipiatur nobis aliqua disputatio, quæ ad hanc quæstio-
nẽ non pertinet, fingimus semper hæc præcessisse quæ-
stionem, & tanquam de existentibus differimus: ideoque
suspensi semper ex ea cõditione, si res sit, agimus: quam
ubi abstulerimus, mox omnia quæ huic uelut fundamẽ-
to incũbebant corruunt. At ubi rem esse persuasum est,
proximum est quærere de substantia eius, hoc est, quid
res sit. Vt sitne id ipsum anima, quod uis illa qua cuncta
uiuunt, quod definitione explicatur. Ea quid sit, superio-
re libro diximus. Deinde iam quærimus ea, quæ circa uel
extra substantiam rei sunt. Vt, sitne anima indivisibilis.
Vtq; etiam sint intra substantiã eius, nõ tamẽ id agimus
quæstione, ut id exquiramus. ut qui quærat, sitne anima
uis illa qua cuncta uiuunt, potest hoc quæri sic, ut inue-
stigetur, sitne id uerũ an non. deinde, ut uerũ sit, reliquũ
adhuc est, sitne hæc animæ definitio. Tria hæc quæstio-
num genera Cicero uocauit, primũ quidem an sit, secun-
dum quid sit, tertium quale sit. Et qui rhetorica post Ci-
ceronem scripserũt, Quintilianus utiq; & Hermogenes
hanc diuisionem sunt secuti. ¶ Aristoteles tribus his Quatuor
quæri de re-
bus existentẽ
tia Aristote-
lis.
quartum addidit genus, quod uocauit propter quid. Vt
sit ordo quæstionum, uerbi causa, de deo quærimus pri-
mũ, an sit deus. Quod si negetur, nihil est, quo ulterius

progrediamur: sin detur, tum quærimus, quid est. Id ubi cõstitit, tum qualis est, ut sit ne æternus. Quod ubi acceptũ est, tum postremũ, propter quid sit æternus. quã quæstionem, si Ciceronem authorem sequimur, ad quale est redigemus. Si enim explicetur hæc quæstio, ut si quærat, propter quid deus est æternus, dicaturq; quoniam quod est, ex seipso habet, si de hoc differere uolumus, hæc erit quæstio, sit ne habere esse à seipso causa æternitatis dei: uidebitur nimirũ hæc quæstio de qualitate esse. quoniã esse causam uel non esse, qualitas (ut nos

Contra Ciceronem.

iam de qualitate loquimur) uidetur. ¶ Quod autem Cicerone tria hæc quæstionũ genera, de ciuilibus rebus differenti subiecit, non satis exacta ratione uidetur factum.

Quicquid enim rhetor quærit, ad qualitatem pertinet. Nec enim an est, aut quid est, ut sint quæstionum capita, in forum uenire possunt. nec quicquid cõiectura exquiritur, pertinet ad quæstionem an est, ut ipse uoluit. Ut

Quæstionẽ an est, nõ uenire in forũ

diximus enim, an est, primum est quod potest ulla de re quæri cuiusmodi certum est nihil quæri in foro. Nec enim an fecerit furtum Trebius, primũ est quod in hac quæstione quæri possit. Prius enim dicet reus (ut inquit Quintilianus) proba te habuisse, proba perdidisse. deinde, proba mea fraude perdidisse. hoc postremum est id de quo quæritur, ad quod tamen nisi prioribus quæstionibus explicatis perueniri non potest. Sed neque an habuerit rẽ prima est quæstio. natura enim præcedat oportet, an sit Trebius, an sit res quæ dicatur ablata. deinde sequitur iam primum, an Trebius hanc rem habuerit. sic etiam, occiderit ne per insidias Clodium Milo, coniecturalis est quæstio. prius tamen est, an Milo occiderit Clo-

rit Clodium: an occisus sit Clodius. & quod primū est, an fuerit omnino Clodius, hæc sola enim est (an est) quæstio, reliquæ qualitatis sunt. ¶ Definitionis etiā quæstio ad forum non poterit afferri. Quicquid nāque queritur in foro, aliquid horum trium esse oportet, sit ne factum quod aduersarius intendit, sit ne id nomē facti quod ille dicit, sit ne iuste factum. Primū ad qualitatis quæstionem pertinere modo docuimus, de postremo nemo est qui dubitet. secundum uoluerunt esse definitionis quæstionem: quod non esse uerum, facies ipsa quæstionis ostendit. Qui quærit enim, an rem prophanam de sacro subducere sit sacrilegiū, an poculum amatorium sit uenenū, non quærit definire aliquid istorum: sed neque sacrilegiū esse definitionē eius quod est subducere rem prophanam de sacro, neque uenenum definitionem esse poculi amatorii, nemo nisi qui nesciat quid definitio sit, ignorat. Sed scio quid respondeatur, ut quæstio enim non sit de definitione. Status tamen quæstionis, hoc est, id in quo tota uis est quæstionis, est ex definitione. Esse enim subductionem rei prophanæ de sacro, sacrilegiū: & poculum amatorium, uenenum: apertissime ex definitionibus istorum perspicietur. Perspicietur quidem, si de definitione istorum inter partes conueniat. Sed primum quisq; suo arbitrato definitionem dabit, alioquin si de ea dubitari non posset, non maneret utique quæstio: ut, si sacrilegium definiatur esse ablatio cuiusuis alienæ rei de sacro, certum est nullam hic futuram quæstionem. Verum hoc æque dubium est, atque id, de quo ambigitur. Ergo inter locos ponetur quidem definitio, caput esse quæstionis non poterit. Sed aliis etiam

Quæstionē
quid est, ut
forum non
afferri.

uberioribus & aptioribus argumentis quæstionem explicabimus quam definitione. quod apud authores, usu certissimo rerum magistro, paratum est deprehendere. Cicero contra Antonium, quod nomine actorum Cæsaris, libelli & chirographa non contineantur, probat usu loquendi, æquitate, exemplis. Definitum esse ab eo quid sint acta, nusquam in ea uideo oratione. Quintilianus item in odii potione, definire quidem uisus est uenenum, ut sit quicquid dari non licet. sed nihil iuuabit hæc definitio causam suam: æque enim est incertum, sit ne odii potio uenenum, & liceat ne dari odii potionem: in eo præsertim rerum casu quem themate declamationis expressit. sed aliis multis & uariis argumentis acute colligit id, quo maxime nititur, rationem (quæ anima legis est) huic facto conuenire: & æquitate, quæ ad qualitatis utique statum pertinet, præcipue pugnat. In hancque omnes quicumque id genus quæstionis tractauerunt authores, uideo omne robur dictionis suæ cõtulisse. Quod si ergo neque caput cuiusquam quæstionis ciuilis definitio erit, neque præcipue firmamentum illius, nõ poterit ulla definitionis sibi accipere nomen.

SCHOLIA IN CAPVT VI.

*Quæstio
quid sit.*

Quæstionem Boetius definiuit esse dubitabilem propositionem.] Boetius primo topicorum libro: Quæstio (inquit) dubitabilis est propositio. hoc est: Quæstio est propositio, quæ tametsi ex natura sua nihil fortasse dubii contineat, tamen in præsentia ita de ea agitur, quasi dubia & ambigua sit. Quem esse germanum eius finitionis intellectum, ipse Boetius altera eiusdem rei finitione ostendit: Quæstio (inquiens) est in dubitationem ambiguitatemq; adducta propositio. E quibus facile perspectu est, parum iis firmitudinis inesse, quæ aduersus Boetianam hanc finitionem affert Rodolphus. Quod ait enim, uirtus est summum bonum, solus sapiens diues est, dubitabiles esse propositiones,

negari id quidem non potest, modo intuemur naturam ipsarum rerum: ue-
rum non ita tamen hæc proponuntur, neque in præsentia ita de eis agi-
tur, quasi dubia sint: quo intellectu dicimus accipiendam esse finitionem
Boetii. ¶ Quod si propositio est id, quod hoc nomine prædiximus Aristotelem
accipere.] Dicitur est capite præcedenti, πρῶτος, id est propositionem
apud Aristotelem in topicis esse questionē, non quāvis, sed quæ in unā
modo parte efferatur: ut, sunt diuitiæ bonæ? estne timenda mors? Quæ
si in utramque efferas partem, sicut problemata: ut, suntne diuitiæ bonæ
an non bonæ? ecquid malum an non malum est mors? Verum hoc intel-
lectu non est propositionis uocabulo usus Boetius: sed propositio-
nem uocauit, quam ἀπόφασις Aristoteles, M. Varro proloquium, Cice-
ro pronuntiatum, hodie uulgo enuntiationem uocat. Eam libro supe-
riore diximus esse orationem perfectam, quæ aut uerum aut falsum si-
gnificet. ¶ Quod Aristoteles ἐπιμνησίων, Cicero pronuntiatum interpretatus est.] sic usus Boe-
tius. Aristoteles in eolib. qui πρῶτος ἐπιμνησίων inscribitur, non ἐπιμνησίων, sed ἀπό-
φασιν (ut iam diximus uocat id, quod Cicero pronuntiatum ἐπιμνησίων, ipse
Rodolphus quodam in loco transfert explicationem: Boetius interpreta-
tionem dixit: quam finit hoc modo: ut sit uox articulata per se ipsam si-
gnificans, quod genus sunt nomen & uerbum, & ex iis constituta oratio.
Verba Ciceronis, quod ad hunc locum attinet, prima Tusculana sic ha-
bent, Omne pronuntiatum: sic mihi in præsentia occurrit ut appellem
ἀξιωμα, ut at post alio si inuenero melius: id ergo est pronuntiatum, quod
est uerum aut falsum. Meminit huius loci Ciceroniani & A. Gellius no-
ctium atticarum libro decimo sexto, cap. octauo. ¶ Virtus est summū bonū.]
Sententia est Stoicorum, quam & Cicero asserit Tusculana quinta, sed re-
fellit Lactantius. ¶ Solus sapiens est diues.] Et hoc unum ex paradoxis illis
est Stoicorum, ὁτι μόνος ὁ σοφὸς πλούσιος. Iolum uidelicet sapientem diui-
tem esse. Tractatur à Cicero in Paradoxis. ¶ Verū uirtus sufficit ad bene
uiuendum.] Est & hoc quoque ex albo eorūdem, ὁτι ἀτακτὸς ἂν ἀρτὴ πρὸς τὴν
ἐὐλαμνησίων, solam (inquam) uirtutē sufficere ad felicitatem ac beatam ui-
tam. Asseritur à Cicero eoque quem indicauimus loco. ¶ Vtrū consummata
uirtus uoluntate an opere constet.] Tradūt morales philosophi, summam esse
eā uirtutis laudem, quæ in operatione consistat. ¶ De rebus quarimus, pri-
mum sintne omnino necne sint.] Cicero multis in locis, & Quintilianus li-
bro tertio, tria esse aiunt quæ de unaquaque re quæri possint: an sit, quid
sit, qualis sit. ut sitne anima, quid anima sit, & mortalisne ea sit an im-
mortalis. ¶ Ea quid sit, superiore libro diximus.] Quid sit, inquit, definitio,
id explicimus libro priori, capite quinto. ¶ Aristoteles tribus huiusmodi
addidit genus.] Secundo ὅτι ἡ ψυχὴ ἀναμνησίων libro Aristoteles quatuor es-
se ait, quæ de re quæque uenire soleant in questionem, an sit res, quid sit,
qualis sit & qua de causa sit talis. Ut sitne deus, quid deus sit, ecquid deus
sit sempiternus, & quamobrem æternus sit. ¶ Quod autem Cicero tria
Aristoteles
hæc quæstionum genera de ciuilibus rebus differenti subiectis.] Cicero cum in

Propositio.

Problema.

Propositio-
nis nomine
quo modo
sit usus Boe-
tius.

ἐπιμνησίων.

Pronuntiatū,

Tria esse
quæ de re
quæri possunt.Quot gene-
ra quæstio-
num fecerit
Aristoteles

aliis locis compluribus, tum de perfecto oratore ad Brutum, tria hæc genera quæstionum oratori subiecit. Quicquid (inquiens) est, quod in controuersia, aut concione uersetur, in eo, aut sitne, aut quid sit, aut quale sit quæritur: sitne, signis, quid sit, definitionibus; quale sit, recti prauique partibus. Idem Cicero & secutus eum Fabius Quintilianus, ciuiliu causarum tres faciunt status, coniecturalem, finitiuum, & qualitatis quorum primo quæritur an sit res, altero quid sit, tertio quale sit. Qua in parte hætenus Ciceroni refragatur Rodolphus, ut ex iis tribus quæstionum generibus, solum postremum hoc credat in forum uenire posse, reliqua duo non posse. Quod ego ut non negauerim esse uerum, in eum dumtaxat sensum, in quem dicitur à Rodolpho: ita hoc rursus ausim contendere, ipsum à Cicerone uerbis magis quam sententia dissidere. Nam quod attinet ad quæstionem an est, constat quidem hanc esse primum id quod de re quaque in quæstionem uenire solet, uerum illud nosse oportet, bifariam aliquid dici in causis primum, natura ipsarum rerum, & consuetudine eorum qui causas in foro agunt. Verbi causa, Insidias fecit Deiotarus rex Cæsari. Hic quod ad rerum naturam attinet, poterat initio quæri illud, fueritne Deiotarus, fueritne Cæsar. Verum rideatur opinor, si quis hæc persequi uelit in foro. Quocirca Cicero hæc uelut superuacua instituto suo omittens, hoc solum disputat in ea oratione quam pro Deiotaro apud Cæsarem dixit, sintne insidiæ factæ Cæsari à Deiotaro. Atque hæc dicitur in ea causa quæstio an est. Quando rhetores appellatione quæstionis an est, non eam modo quæstionem accipiunt, qua ambigitur, sitne aliquid an non sit, fuerit an non fuerit: uerum etiam eam, qua aliquid quæritur, factum aliquid sit an non factum, hoc an illo factum sit modo, hæc causa factum sit an ob aliam causam, hic an ille insidias fecerit, ex æde sacra sublata res sit an ex loco profano, nõdum factum sit an interdiu. Ita omnes quæstiones istæ, fueritne Clodius an non fuerit, num sit idem occisus, num occisus in monumentis maiorum suorum, à Milone an ab alio occisus sit, non propter insidias à se Miloni factas sit ab illo occisus, hæc inquam omnes, ut ad statum coniecturalem pertinent, ita eius etiam generis sunt, quod appellant quæstionem an est. Sed Rodolphus eas modo quæstiones hoc donat nomine, quibus naturæ ordine nulla prior est. quod si recipiatur, haud dubie in foro locus illis non erit. Cicero contra, omnibus eis quæstionibus dedit hoc nomen, quas paulò antè apud rhetores diximus eo uocabulo comprehendi solere. Ita fit, quod initio dixi, ut tota hæc controuersia consistat in solo nomine: quod cum utrumque intellectum facile amittat, uera sunt quæ dixit uterque, modo intelligantur. Iam ut de secundo etiam genere pauca dicamus, quotiescunque ambigeretur in foro, hoc an illo nomine, uerbi causa, furtum an sacrilegium, parricidium an tyrannicidium appellandum esset id, quod factum esse concederetur, eam dixere quæstionem finitionis, propterea, quod ubi constitisset, con-

Num in forum uenire possit quæstio an est.

uenire ei cum finitione, tum de nomine dubitari non posset. Atque haec hanc quaestionem in forum uenire posse, ne Rodolphus quidem negarit opinor. Certe argumentis iis quae adducit, diuersum non probat. ¶ *Nec quicquid obiectura exquiritur, pertinet ad quaestionem an est, ut ipse uoluit.* Quae Cicero hanc in rem habeat in oratore ad Brutum, id paulo ante ostendimus. Sed in Topicis idem: Cognitionis (inquit) quaestiones tripartitae sunt, cum an sit, aut quid sit, aut quale sit, quaeritur. Horum primum coniectura, secundum definitione, tertium iuris & iniuriae distinctione explicatur. Haec ille, quae non uere minus quam eleganter dicuntur: modo quaestionem an est omnem eam intelligamus, quae a rhetoribus eo nomine comprehendere solere ostendimus. Quare hoc certe loco causa non erat, cur tantopere a Cicerone dissentiret Rodolphus. ¶ *Prius enim dicit reus, ut inquit Quintilianus.* Is locus Quintilianus est libri septimi capite secundo. ¶ *Occideritne Clodium per insidias Milo.* Dixerant accusatores Milonis, Clodium ab eo per insidias occisum esse, quam illorum accusationem ita elusit Cicero, ut Miloni a Clodio, non Clodio a Milone insidias factas esse sit conatus ostendere. Quod quam ualde ab eo factum sit, facile ex ipsius quadam ad Atticum epistola intelligi potest: ubi de Clodio loquens: Publium (inquit) reum, nisi ante oculos erit a Milone, fore puto, si se ituro Lanunium in uia obtulerit, occisum iri a ab ipso Milone uideo. Non dubitat facere, praese fert, casum illum nostrum non extimescit, nunquam enim cuiusquam inuidi aut perfidi consilio est usus, nec inerti nobili crediturus. ¶ *Cicero in Antonium.* priua philippica. ¶ *Quintilianus item in odii potionem.* Titulus est declamationis cuiusdam apud Quintilianum, cuius hoc argumentum: Meretrix auctori suo pauperi dedit odii potionem, adulescens desit amare, accusat illam ueneficii. In ea declamatione uerba Fabii habent ad hunc modum: Quaedam formae medicam in a possunt aliud uocari quam uenenum. Dare quod non licet, non est aliud quam ueneficium.

An insidiae factae sint Miloni a Clodio.

¶ *Quas Aristoteles enumerauit, non tam quaestiones esse, quam modos quosdam quaerendi. Porro quaestionem omnem aut simplicem esse, aut compositam. Et harum rursus, priorem illam tribus fieri modis, posteriorem duobus.*

CAPVT

VII.

Aec Aristoteles de quaestionibus, haec Cicero. *Quas Aristoteles ponit, modos potius esse quaerendi, quam quaestiones.*
 H Dicam & quod mihi uidetur, uerum illi sequenti erunt. Primum itaque uidetur mihi (si quaestionem uocemus, id quod praediximus, orationem per interrogationem elatam, cui esse uel non, potest respondere) quatuor illa quae ab Aristotele numerantur, non esse quaestiones, sed modos quosdam quaerendi, & prolecta

tia (ut ita dicam) quaestione. Quod in ea quidem, quam (an est) dicimus dubium potest esse. quonia ipso quaestio, cum eo, quod modum quaerendi dicimus, in idipsum recidet. Vt si interrogas, an est homo, respondeaturq; esse hominem, idem, erit quaestio, estne homo? & interrogatio, an est homo? quo fit, ut de hac interrogatione in hac uel illam partem possit differi. In reliquis apertius est. si dicas enim, quid est homo? nihil de hoc possis differere, nisi respondeat is, qui interrogatur, homo est animal rationale. Nam quaestio erit, sitne animal rationale: deinde, sit animal rationale definitio homini? Nec enim satis est, uerum esse quod in hac quaestione respondetur: sed ad certam legem uerum esse oportet. Si quaeras enim, quid est homo? & respondeatur, est animal binos habens oculos: uerum quidem est quod respondetur, sed non recte responsum dicas: quoniam equus binos habet oculos, non tamen est homo. Oportet ergo responderi aliquid, quod definiat hominem: quod an fiat, hoc genere quaestionis differetur. Sic & qualis est sol, nihil possis de hoc dicere, nisi respondeatur obscurus, uel globosus, aut simile quippiam. Et, propter quid est obscurus? nihil itidem habes, quod dicas: nisi dicatur, uel hoc, quoniam luna obiectu suo prohibeat nos illius aspectu: uel aliud aliquid in hanc sententiam. Non igitur quaestiones sunt primae interrogationes illae, quando nequit de eis, uel in hac, uel aliam partem dici. sed responsum aduersarii, interrogationi datum, cum in dubium uocatur, fit quaestio. ¶ Quaestionum igitur genera duo uidentur, simplex, & composita. Simplex est, quae unum quaerit de uno. Vt, sitne mundus aeternus. Composita, quae plura de pluribus.

*Quaestione
omnem, aut
simplicem esse,
aut compositam*

Vt, sitne mundus æternus, & idem ex indiuiduis compo-
 situs corpusculis. ¶ *Simplicium*, tres sunt differentia: *quæstionum*
 prima est, quæ quærit, an sit res. Ea cuiusmodi est, præ *prima est,*
 diximus. Prima enim hæc est, quæ ulla de re quæri po- *quæstio an*
 test: ut, an sit deus, an sint dæmones. In hac cõplectimur *est.*
 nõ solú, quæ an sit, sed an erit, an fuerit, quærit. Hæc au-
 tem, an fuerit bellum Troianum, non est huius generis.
 Idem enim est quærere, an fuerit bellum Troianum: &
 an Troia gesserit bellum: quod utique horum uerbo-
 rum quæstio prima esse non potest, quum possit quæ-
 ri prius, an fuerit Troia, quippe quod etiam authores
 quidam crediderint, omnem rem Troianam, & Tro-
 iam ipsam inania poetarum esse commenta. Quãquam
 autem in hac quæstione, an est homo, prius possit quæ-
 ri, an est animal (nam si nullum animal sit, non potest
 homo esse) istud tamen in quæstione, uelut confessum
 non ponitur. Vt enim concedamus esse hominem, non
 continuo ex huius quæstionis ratione concedemus, ho-
 minem esse animal: sed antea quàm concedamus fuisse
 bellum Troianum, necesse ex uerbis quæstionis fa-
 teri, Troiam fuisse. Secunda quæstio est, ubi datum est *Secunda, an*
 rem esse, ut quæramus, an res sit illud. Vt, an homo sit *hoc sit illud*
 animal, an sit capax disciplinae. Huius generis mihi ui-
 detur, quam Aristoteles uocat propter quid, ut cum
 quærimus, sitne interpositio lunæ inter solem & nos
 causa defectus solis. Tertia est quæstio, quomodo *Tertia, quo*
 hoc sit illud, id est, quo pacto hoc de illo dicitur. Quod *modo hoc sit*
 quadruplex est. Quorumcunque enim alterum de al- *illud: eaque*
 tero dicitur, aut sunt definitio & definitum, aut genus *quadruplex*
 & species, aut proprium & subiectum, aut accidens &

subiectū. Quatuor ergo pro hac diuersitate fiunt quæ-
Finitionis. stiones. Prima est, an hoc definitio sit illius: ad quam re-
dit, an illud definitum sit huius. simul enim explicantur
ista: si enim hoc est definitio, necessario illud est defini-
Generis. tum. Secunda, an sit genus illius: qua comprehenditur,
Proprii. an illud sit species. Tertia, an sit proprium. Quarta, an
Accidentis. accidens: quibus etiam quæstiones subiecti continen-
tur. Priores duæ, interrogationem (quid est) explicant:
posteriores, quale est. Id est enim quod Aristoteles
ὅτι τίς uocat: quod interpretis eius Latine nesciēs, quia est,
dixit. ¶ Cur hunc ordinem fecerim quæstionum, id cau-
Quæ obrem hoc modo digesserit quæstiones. sã fuit mihi, quod necesse est præcedere semper, an est,
& an illud est: antea quàm quid sit res, aut qualis, expli-
cari queat. Nec enim hæ interrogationes, quid est ho-
mo, aut qualis est, harum quæstionum explicatione, an
homo sit animal rationale, an sit erudibilis, finiuntur.
Ut enim detur hominem esse animal rationale, & esse
erudibilem, manet adhuc quæstio, sitne erudibile quali-
tas hominis: sitne animal rationale id ipsum, quod est
homo, id est, definitio hominis, uel quiditas eius. Vtere-
mur enim & hoc uerbo, si nobis per grammaticos lice-
ret: quemadmodum Cicero Létulitatem & Appietatē,
& Pollio Patauinitatem dixit. Aptus est utique eius &
propè necessarius usus. Nec enim ullo alio satis com-
mode explicare possumus *τί τίς*, nisi id (ut uulgo so-
lent) quod quid est interpretari uelimus, quod nec Græ-
ci sermonis proprietatē retinet, & fegne planeq; ex pers
usus, & intellectus sit apud nos. Sed (ut ad ré redeã) ma-
nere has quæstiones hinc perspicuū est. Si interrogetur
enim, qualis est homo, dicaturq;, animal rationale, qd di-
cemus?

cemus? recte an secus esse responsum? si recte, eadē erit quæstio, quid est, & quale est: cum sine controuersia id recte etiam interroganti, quid est homo, respondeat. sin minus recte responsum est, nō erit error, quoniā non sit homo animal rationale: id enim in confesso est: sed quoniam pro qualitate respōsum est, quod nō qualitas est, sed substantia eius de quo rogabatur. ¶ Quod dicimus autem, quæstionem generis, esse interrogationi quid est inclusam, id uerum est, quoniam bene respōdetur, quid est homo? est animal: ueruntamen nō sic, ut tot interrogacionem absoluat. nisi addideris enim, uel differēciam, uel proprium, nō uideberis fatiffecisse quæstioni. Quō fit, ut cum de solo genere quæramus, solitum sit interrogari, non quid est, sed cuius generis rerum est. Vt cuius generis rerum est lumen? substantiāne an accidens? Et sentire, non quid est interrogamus, cum scire tantū uolumus, agerēne sit an pati: sed ad quod genus pertineat, actionisne an passionis. ¶ Qualitatē etiam uocamus in præsentia, non ut sit unum ex decem prædicamentis: sed ut qualitas sit, quicquid non est substantia rei. Sic, & quantus est sol? & ubi sunt Nili fontes? & quando fuit Homerus? quæstione qualitatis continentur. Simpliciu ergo quæstionū hæc tria sunt capita, an sit, an sit illud, & quomodo sit illud. ¶ Compositarum quæstionum, alia est copulata, quoties duæ pluresue simplices coniunctione copulatiua iunguntur. Vt, an sit uirtus summum bonum: & anima sitne mortalis. Disiuncta alia, cum simplices disiunctiua coniunctione conferuntur. Vt, sitne mundus æternus, uel an quandoque sit igni conflagraturus. Diuersa est de his quæstionibus ratio

Genus quomodo sit inclusum quæstioni quid est.

Qualitas hic quid sit.

Composita quæstio duplex.

de solo

pronūtiandi. Nam copulata, uera pronuntiarī, nisi fuerint ambæ omnēs ſue ſimplices, ex quibus componitur ueræ, non poteſt. ſi autem una fuerit falſa, tota dicitur falſa. In diſiunctis contra, ſi una fuerit uera, totam pronuntiamus ueram eſſe: falſam autem, niſi ambæ fuerint falſæ, dicere nequimus. Poſſemus & aliam addere iſtis: quæ ſimul ex diſiuncta, & copulata, aut aſſerta conſtaret: niſi ſuperuacuum uideretur, quoniam naturam copulatae retinet. efficacior eſt enim coniunctionis copulatiuæ uis, & diſiunctiuæ poſt ſe rapit poteſtatem. Ut, an homo eſt lapis, & animal uiuat, uel uiuum ſit animatum. Licet enim diſiunctiuæ huius utræq; partes ueræ pronuntientur: tamen quia prior pars copulatae falſa eſt, totam dicimus falſam. Sed de ueritate & falſitate pronuntiatorum non huius eſt loci tractare, ſed ad iudicandi partem aptius referetur. Interim ſatis ſit, quod huius materiae eſt, haecenus attingiſſe.

SCHOLIA IN CAPVT.

VII.

Primus itaque uidetur mihi.] Quæ ab Ariſtotele, inquit, enumerantur: an eſt, quid eſt, quale eſt, quamobrem eſt tale: ea proprie non ſunt quæſtiones ipſæ, ſed uelut elementa, ac prouocationes quædam ipſarum quæſtionum. Veræ autem quæſtiones ſunt ea, quæ ab eo, contra quem agas, ad præuias iſtas interrogaciones reſpondentur, quatenus ita de his agitur, quaſi dubia ſint. Verbi cauſa, Quid eſt iuſtitia: præuia quidem hæc eſt interrogatio, at nondum tamen conſtituta quæſtio eſt: quippe cum nondum reſpondere queat, eſſe ita, aut non eſſe. Poſteaquam uero reſponſum eſt, iuſtitiam eſſe uirtutem, qua, cōſeruata utilitate publica, ſui cuique tribuatur: hic demū quæſtio ipſa eſt iſte emergitq;: uidelicet rectè ne ita finiatur iuſtitia, ut ſic uirtus, qua, cōſeruata utilitate publica, ſui cuiq; tribuatur. Hæc Rodolphus. quæ ut ueriffima ſunt, ita Ariſtotele in eadē fuiſſe ſententia negari non poteſt. Neque enim hoc egit eo loco uir ille, ut doceret, iſſdem quibus uſus eſt ipſe, nobis quoq; eſſe utendum uocibus: ſed uocauit quæſtionē quid eſt, qua quiditas, ac ſubſtātia rei in diſceptationē uenit, quibuſcūque tādē uerbis ea quæſtio proponatur: & quæſtionē quale eſt, qua de qualitate, hoc eſt, quibuſuis rei accidētibus quaritur, atque itē in cæteris. Sed

Obiectio.

quid tu ais Rodolphe? qui tibi constat? an non ipse paulo superius quaestione sic finiuit, ut sit cum interrogatione elata oratio? Cum dico autem, quid est eclipsis lunae? qualis est aqua Cidni? quantus est sol? quo tempore anni sol ingreditur cancrum? quod, cum a nobis recedunt, auolant Ciconiae? haec omnes, nonne orationes sunt? nonne cum interrogatione elata? quocirca tu certe uelis nolis, haec non modo praevias quaedam interrogationes, sed quaestiones ipsas esse fatebere. Quid dicemus? an hoc fortassis, *Dilutio.*
 ea quae hic dicuntur, uelut explicationem quandam esse paulo ante traditae finitionis, ac proinde illam intelligendam sic esse, ut sit quaestio, cum interrogatione elata oratio; oratio, inquam, non quavis, sed ad quam commode responderi queat, esse ita, aut non esse. Earum porro quaestionum, quas adiuimus, nulla eiusmodi est, ut alterutro horum modorum responderi ad eam possit, quapropter ne quaestiones quidem dicendae sunt. ¶ *Quaestio*
num igitur genera duo videntur, simplex, & composita. Hoc modo & Boc- *Quaestiones*
 tius quaestionem diuidit i. Topicorum atque simplices quaestiones esse, *simplices, &*
compositae. quae ex simplici propositione descendat: compositas, quae ex propositione ite composita. Quae de re mox plura dicturi sumus, in hoc ipso cap. ¶ *Sitne*
mundus aeternus. ¶ *Quod octavo Topicorum, & primo libro de caelo, asserit*
Aristoteles. ¶ *Et ex indiuiduis compositus corpusculis.* ¶ *Quae Democriti il-*
lius sententia fuit. ¶ *Haec autem, an fuerit bellum Troianum, non est huius generis.* ¶
 iam monuimus, hanc quaestionem, & similes, omnino a rhetoribus in earum referri numerum quaestionum, quae dicuntur quaestiones, an est: Rodolphum uero de hoc quaestionum genere non nihil loqui astrictius. ¶ *Id est*
enim quod Aristoteles dicitur is uocat. ¶ *Aristoteleis hanc in re uerba haec sunt:*
τὸ πρῶτον αὐτὸ ἐστὶν ἰσὸν ἀπὸ τοῦ ὅρα πρὸς τὸ πρῶτον αὐτὸ. Ζετῶμεν δὲ τί τὸ ἄρα, τὸ ἄρα,
τὸ ἄρα, ἢ ἴσῃ, ἢ ἴσῃ. Hoc est, Quae de rebus quaeruntur, ea aequalia numero iis sunt, quae scimus. Quaeimus autem quatuor, quale sit, qua de causa sit tale, an sit, quid sit. Quod si quis Hermolai hanc in re uerba malit, ea in paraphrasi Themistiana sic habet: Sunt igitur quaestiones quatuor, an sit, quid sit, an huic illud in sit, quamobrem in sit. ¶ *Cur hunc ordinem*
fecerim quaestionum. ¶ *Idcirco, inquit, hoc pacto quaestiones discreui, ut singulari*
interrogationes, singularum item quaestionum explicatione possent,
absolui. id quod non sit ea quaerendi ratione quam tradidit Aristoteles. Nam ad absolvendam interrogationem hanc? quid est homo? non satis est ostendisse, hominem esse animal rationale: sed & illud praeterea doceatur oportet, ita esse hominem animal rationale, ut rursus animal rationale hominis sit definitio. Idem habet in quaestione quale est. Neque enim huic praeviae interrogationi satis sit explicatione huius quaestiois, nisi homo sit eruditus: nisi etiam doctum fuerit, eruditionem esse accidens hominis. Quod ergo singulari explicatio essent, malui, inquit, hoc ordine quaestiones digerere, quam sequi ordinem eum, quem alii tradidissent. ¶ *Vtere*
enim hoc uerbo, si nobis per grammaticos liceret. ¶ *Quod admodum merito illi ridendi sunt, qui ubiuis etiam citra necessitatem noua, ac in-* *verbis nouis*

quatenus
utendum.

audita quaedam uerborū portenta ipsi sibi cōmunicantur: ita rursus lau-
dandi illi, qui ubi resposcit, ubi cogit necessitas ibi interim nouis, inter-
rim parum uisitat is uti uerbis non nimium reformidant. Qua de re multa
Cicero, tertio libro de finibus. Et Rodolphus in epistola quadā ad Ale-
xandrum Hegium, De analogia, inquit, deriuandorum componendorum-
que nominum, uix mihi permiserim quocumque fingere, quod non apud
autores inuenerim. Varia multiplexque res est, de qua nihil praecepti per-
petuum possit: & in qua nihil audeam, nisi sit fortasse (ut inquit) Horati-
us) necesse iudiciis monstrare recentibus abdita rerum. Tamen ego, & So-
cratitas, & Platonitas, & Entitas fortē dixerim: quamuis repugnet Valen-
tino soster. Quidni tam libere, cū necesse sit: quam Cicero nulla necessi-
tate, Appietatem, & Lentulitatē: & Pollio Patuinitatem quandam dixit
sonare T. Liuium? ¶ *Quemadmodum Cicero Lentulitatem, & Appietatem.*]

Socratitas.
Platonitas.
Entitas.

Appietas.
Lentulitas.

Patuinitas

Hispanitas.

*M. Cicero familiarum epistolarum libro tertio, in epistola quadā ad Ap-
pium Pulchrum, Quæso, inquit, etiamne tu has ineptias, homo, mea sentē-
tia, summa prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerum usu, addo ur-
banitatem, quæ est uirtus, ut Stoici rectissime putant: ullam Appietatē,
aut Lentulitatem, ualere apud me plus, quā ornāmēta uirtutis existimas?*
¶ *Et Pollio Patuinitatem dixit.*] Quintilianus libro octauo, Et in T. Li-
uio (inquit) mitæ facundia uiro putat inesse Pollio A finius quadā Pa-
tauinitatem. Meminit eiusdem rei idem author & libro primo. Voluit
opinor A finii Pollionis hanc reprehendendi libertatem imitari Franci-
scus Philadelphus, cum dixit in quadam epistola, Fabiū Quintilianum ne-
scio quam sonare Hispanitatem. Id quod ego illum dixisse existimo, nō
quod ita sentiret, sed quo festiuiter arguteque in uirum tantum iulisse
uideretur: aut certe ne uideretur subscribere antagonista illi suo Laurē-
tio Vallæ, qui tāt opere probat ubique Fabium, ἀλλὰ τὰυτὰ δὲ τῶν παρὰ
τῶν, quare progrediamur ad reliqua. ¶ *Nec enim ullo alio satis commode ex-
plicare possumus, τὰυτὰ δὲ.*] Aristoteles primo Topicorum, sic habet, ἴσθι δὲ
ἐπὶ τοῦ μὴ λόγου ὁ τὸ τι ἢν ἵνα σιμαίνων. Ea uerba hunc in modum hodie le-
guntur apud Latinos: Est autem terminus oratio quid erat esse signifi-
cans. Rodolphus non solum mollius, sed & significantius fore putat, si
legamus hoc pacto: Finitio, est oratio cōmodi explicans rei quiditatem.

Quiditas.

Quo nomine usus est nonnunquam Argyropylus ille Byzantius, homo
Græce pariter & latine doctissimus. ¶ *Quod dicimus autem, quæstionem gene-
ris esse interrogationi quid esse inclusam.*] Hic est locus ille, cuius mentionē
feci libro superiore, capite quinto. Laurentius Valla: Quanquam & ipse
(inquit) Porphyrius peccauit: qui interroganti, quid est homo, putat
respondendum, est animal. Quin potius animal rationale? Cur illā par-
tem, ut putat, qualitatis relinquit, cur dimidiatam reddit responsionē?
Sed de his plura superius. ¶ *Compositarum quæstionum, alia copulata.*] Non
uideo quomodo à rudioribus harum rerum, ea quæ deinceps de quæstio-
nibus ab Rodolpho dicuntur, satis queant intelligi, nisi cognita prius
naru

natura pronuntiatorum. Quæ tametsi à diuersis explicatur tam uarie, ut uix habeas ex tam multis quem potissimum imiteris: audendum est tamen, uel cum periculo aliquid, ut ne omnino locus hic indiscussus uideatur. Est ergo (quemadmodum & superius dixi) pronuntiatum, oratio perfecta, uerum aut falsum significans. Ut, philosophari oportet, sed paucis. A uaro tam deest quod habet, quam quod non habet. Beneficium dâdo accepit, qui digno dedit. Si perges dicere, quæ uoles, audies quæ non uoles. Verum pronuntiatum uoco, quod significat ita ut res habet. Falsum, quod secus atq; res habet, significat. Verbi causa, Vera pronuntiatia sunt: Virtus pluris est facienda, quam opes. melius est nubere, quam uri: præstat cum altero oculo ingredi in regnum cælorum, quam cum utroque in gehennam detrodi. Falsa: Voluptas est summum bonum: nihil affert commodi fides, nisi accedente obseruatione legis Mosaicæ: præstat iniuriam facere, quam accipere. Duo sunt pronuntiatorum genera, unum simplex, alterum compositum. Simplex est, quod duobus terminis constat, subiecto, & prædicato. Ut, omnia nemo potest; uirtus, est uicium superare: labor, omnia uincit: amanti nihil difficile est. Compositum, quod duobus, ut minimum simplicibus pronuntiatibus constat. Ut, nequemudus æternus est, neque animatum est cælum. si non tangere mulierem bonum est, ergo tangere malum. Huius rursus tres sunt species: copulatum, disiunctum, & connexum. Copulata pronuntiatia dicuntur, quorum is est usus apud authores probatos, ut plura ita coniungant, ne tamen aliud alii necessitate aliqua coherere significetur. Ut, quo tempore Christus crucifixus est in Iudæa: eo tempore Romæ imperabat Tiberius. Cicero eloquentior, Cato innocentior fuit. Disiuncta sunt, quæ plura pronuntiatia simplicia ita coniungunt, ut significant solum unum ex iis uerum esse oportere. Ut, aut dies est, aut nox est. Aut uiuit, aut non spirat. Homo quisq; aut uir est, aut femina. Connexa, seu adiuncta, pronuntiatia uocant Latini, quæ *connexa* à Græcis dicuntur. Ea sunt, quorum is usus est apud doctos, ut significant partem priorem sine posteriori, ueram esse non posse, hoc est, partem eam, quæ posterior est, necessario ex priore sequi: ut, si dies est, lux est. si pluit, terra madescit. si mel quod apes conficiunt, meum est: erunt mea & apes. Quibus addere licet etiam illa expulsa è ciuitate iustitia, concordia diu inter ciues esse non potest: qui currit, is & mouetur: quia dens bonus est, nos sumus. aliaque id genus infinita, quorum (ut dixi) is apud eruditos est usus, ut significant partem priorem, sine ea quæ posterior est, ueram esse non posse. Atque hæc sunt proprie illa, quæ dialectici hypothetica, hoc est, conditionalia uocant. qua tamen appellatione, & disiuncta quoque pronuntiatia est complexus Boetius: hac nimirum de cautiata qua *disiuncta* *qua* *con-* *si-* *nt.* *fa,* *quod* *in* *iis* *etiam* *si* *rem* *intueare* *propius,* *tacita* *semper* *subest* *con-* *ditio.* *Cum* *enim* *dico,* *aut* *dies* *est,* *aut* *nox* *est:* *illud* *haud* *dubie* *signifi-* *co,* *si* *dies* *non* *sit,* *tum* *esse* *necessario* *noctem:* *&* *contra,* *si* *non* *sit* *nox,* *tum* *necessario* *diem* *esse.* *Quale* *cum* *nihil* *sit* *uidere* *in* *copulatis,* *demi-*

Veritas copulatum. Disiunctorum ueritas.

ror equidem, quid sit, cur & ista pleriq; hypothetica, hoc est, quemadmodum interpretatur Boetius, conditionalia uocent. Iam copulata ea demum uera dicuntur, quorum singulae partes uerae sunt. Quod si harum una aliqua falsa erit, totum quoque pronuntiatur censetur falsum. Disiunctorum ea uera esse censentur, quorum partes ea inter se habitudine sunt, ut earum omnino una, neque plures una uerae esse sit necessarium. Quod si aut nulla, aut plures quam una uerae esse possunt, ea pronuntiata (modo Ciceroni, & Aulo Gellio fidem habeamus) inepta, & falsa sunt. De quo mox plura.

Quae connexa uera, aut falsa sint.

Inter connexa ea dicimus esse uera, quorum pars prior uera esse sine posteriore nequit. Debet enim ueritas horum spectari, non ex ratione partium singularum secundum se, sed ex utrarumque inuicem conexione, ac cohaerentia. Ita fieri potest, ut falsis partibus, tota tamen pronuntiata uera sint, ut si non est creatus mundus, tum ab aeterno fuit. Et contra, ut ex partibus ueris tota pronuntiata falsa existant: ut si philosophus Plato fuit, fuit idem & eloquens. Voco autem in praesentia partem priorem, ex qua altera significatur sequi, etiam si uerbis tenus non ponatur priori loco. Verbi causa, Quid prodest quod me ipse animo non spernis Amynta, si dum tu sectaris apros, ego retia seruo? Hic quod secundo loco dicitur, antecedens siue pars prior est. Ergo ut aliquando ueniamus eo quorum gratia haec adduximus, Rodolphus copulatam quaestionem dicit, quae ex copulato pronuntiatio nascitur: icidemque disiunctam, quae ex disiuncto oritur pronuntiatio. Caetera suis pariter locis dicemus.

Exactius de ueritate disiunctorum.

In disiunctis contra, si una pars fuerit uera, totam pronuntiabimus ueram esse. Imo uero in disiunctis pronuntiatis id satis non est, unam partium esse utcumque ueram: sed & illud praeterea exigitur, eam esse partium inter se habitudinem, ut necesse sit unam aliquam ueram esse. Et rursum, quoties plures una parte uerae esse possunt, ea quoque pronuntiata disiuncta, inepta esse aiunt, ac falsa. Qua de re Cicero in Topicis: Quae (inquit) conclusiones idcirco ratae sunt, quod in disiunctione plus uno uerum esse non potest. Et Aulus Gellius libro decimosexto: Ex omnibus (inquit) quae disiunguntur, unum esse uerum debet, caetera falsa. Quod si aut nihil omnium uerum, aut omnia plurae quam unum uera erunt, aut quae disiuncta sunt non pugnabunt, aut quae eorum opposita sunt, contraria inter se non erunt: tunc id disiunctum mendacium est. Haec M. Cicero, & Aulus Gellius. Porro quod dicitur, necessarium esse ut inter disiuncti partes una sit uera: ea necessitas interim oritur ex natura ipsarum rerum, interim ex quadam hypothesi. Ut si dicas: aut Miloni Clodius in lidias fecit, aut Clodio Milo: hic quod ad rerum naturam attinet, nihil obstat quin possim utraeque partes esse falsae: at si ponas, inter eos factas esse in lidias, iam certe alteram partem ueram esse necesse est. Quod praeterea, plus una parte uerum esse non debere: eius ego contrarium nonnunquam uideo obseruari, maxime in causis ciuilibus. Verbi causa, Si hominem occidit, aut id ideo fecit, quod inueterato ab eo odio

diffideret, aut quòd commodù aliquod ex morte eius speraret, aut quòd sibi simile aliquid ab illo metueret. &c. Cur autem eum odisset? quæ cõmodorum spes erat? quid fuit quod ab illo sibi metueret? quo fit, ut ne occiderit quidem. Hic certe acculator, & odio, & spe, & metu, dixerit eadem factam esse, & nihilo minus uera esse dicatur hæc propositio. ¶ *Potesamus & aliam addere his*] Ait Rodolphus, quæstionem eam quæ ex copulata & disiuncta constat, semper copulata uim ac naturam retinere. Alius fortasse non minus uere, atque haud scio an etiam uerius dixerit, eam pro diuersitate prolationis, ac sententiæ, interim copulatis, interim disiunctis annumerandam esse.

¶ Principio, duos esse quærendi modos, asseuerantur & cum conditione. Deinde, prædicatiuam quæstionem id esse, quod rhetores thesim uocant: & conditionalem, quam illi hypotheseim. Postremo, alios ad huc duos quærendi modos restare, unum purum, alterum modalem.

CAPVT VIII.

Odi quærendi sunt duo generales. Aut enim Duos esse quærendi modos, asseuerantur & cum conditione.
 M asseueranter quærimus, aut cum conditione. quærendi modos, asseuerantur & cum conditione.
 Asseueranter quærimus, cum dicimus, an administranda sit Respublica. Cum conditione, ut, an sit administranda Respublica, si prouidentia mundus non regatur. Primam uocant Græci *κατηγορητικὴν*, quam nos possumus prædicatiuam dicere. Secundam *ὑποθετικὴν*, quam nos conditionalem. Est autem quætere cum conditione, & simplici quæstione, & composita. Simplicis: ut, si deus est, an sit bene agendum. Composita: ut, an si uirtus est summum bonum, curanda sit Respublica, & honores expetendi. Sic & simplici quæstioni compositam addere conditionem possumus, & compositæ compositam: quæ clariora sunt, quàm ut egeant exemplis. ¶ Hoc autem annotandum est, in Veritas un de spectatis in prædicationibus, & unde in conditionibus.
 prædicatiuis pronuntiarum uerum uel falsum ex eius, quod quæritur, natura: Ut, si quærat, an sit deus, pronuntiamus esse, idque uerum esse, quoniam sit. In conditionibus autem, non ex natura eius quod quæritur,

sed ex conditione: idque nõ ex ueritate aut falsitate conditionis, sed ex cohærentia solũ & uinculo, quo est ei, de quo quæritur, alligata. Potest enim cõditionale pronuntiatum uerum esse, sic, ut neque id de quo pronuntiatum, neq; conditio sit uera: modo ea sit habitudo eorũ, ut data conditione, consequens etiam sit, dari pronuntiatum. Si dicas enim, mundus non deficiet, si non cœpit: uerum est hoc, quanquam utrumque, & non defecturũ eum, & nõ cœpisse, sit falsum. Si enim dederimus istud, quamuis falsum sit, & uerum fingamus esse, non cœpisse mundum, consequens est etiam dicere, non esse defecturum. ¶ Eadem ista, quæ diximus prædicatiuã & conditionalem quæstionem, sunt (nisi tamen me fallit opinio) quæ rhetores uulgatis nominibus *si quis uox in uoluntate uocant.* Quorum illud est, quod Cicero propositum uel consultationem interpretatur: hoc causam uel controuersiam. Et esse propositum, quod nullis certis finibus temporum, locorum, personarum concluditur. Controuersiam uero, quæ definita sit uel omnibus uel pluribus horum, quæ attributa uocantur personarum & negotiorum. quæ cuiusmodi sint, post dicemus. Vt sit propositum, an sit ducenda uxor, an accedendũ ad rem publicam: Controuersia autem, sitne Catoni ducenda uxor, sitne Socrati accedendum ad rem publicam. ¶ Nõ pertinet autem nec omnis controuersia nec sola ad rhetorem. Namque curari ne possit ab hac ualetudine Augustus: ut multa habuisset Antonius Musa medicus quæ diceret, ita nihil fortasse Messala. Quam tamen cõtrouersiam esse, ex priorẽ descriptione nemo negauerit. Et de proposito etiam in foro quæretur. ut qui se sustulisse de

Prædicatiuã quæstionẽ thesism esse: conditionalem, hypothetisim.

Notatiuã.

lisse de sacro rem profanam fateatur, furtumque fecisse non sacrilegium contendat, nempe quæritur, nõ utrum hic aut alius fecerit, sed solum utrum rem profanam de sacro subducere sit sacrilegium. ¶ Et propositum quidem esse id ipsum quod prædicatiuam quæstionem, posita hincinde de eis exempla facile declarant. De cõtroversia est quod posset ambigi. Videtur enim omnes aut plurimæ assueuerat efferrî, ut, *Struxerit ne Clodius insidias Miloni. An privato cõsilio Hannibal obsideat Sargentum. An delenda Carthago.* Quod uerum esse non abnuo. Quocirca qui hunc eximamus scrupulum, huius admonendi sumus. Quemadmodum sunt pronuntiatæ quædã, quibus est diserte adiecta conditio: ita quædam sunt, quæ ferè cum intellectu conditionis efferuntur. Itaque quamuis per se falsa sint, tamẽ interpretatione quadam reiectaque ad conditionem mente, pro ueris sumuntur. Vt si quis interroget, quid sit defectus solis? dicimus esse obscuritatem prouenientem ex lunæ obiectu, prohibentis nos aspicere solem. cuiusmodi sit rosa? dicimus florem candidum & odoratum densis crispantibusque foliis. Ista cum neque sol deficit, neque ulla rosa est, uera non sunt: semper tamẽ quoniam ueluti præsentente conditione proferimus ea, pro ueris accipiuntur: suntque uera in eam sententiam qua probantur, non in eam quam præbent. Id est, si sunt, erunt utiq; talia. Hoc pacto etiam controuersia, tacitam semper extra id quod quæritur, adiectam habent conditionem. Pleraque uero apertam, ut propemodum declamationes omnes. Proponimus enim leges esse, deinde hæc aut hæc facta esse. Vt lex sit, uir fortis optet præmium quod uolet.

Duplicia pronuntiatæ conditionalia.

Omnibus cõtrouersis tacitam utiq; subesse conditionem.

Alia item, qui in acie deseruerit, capite plectatur. Quidā in bello patriæ fortiter fecit, idem antè quā præmium optaret, deseruit: poscitur ad pœnam. tum si hæc ita se habeant, quærimus, debeatne huic in gratiā prioris meriti, præfens crimen remitti. quis non uidet hic reuera totam quæstionem ex conditione pendere? Sic etiam, si quis, rectène Cato Martiam uxorem dimiserit, percōtetur. Cui enim ignotus sit Cato, ignorata Martia, quid habebit hic, quod dicat, nisi de communi proposito, an quisquam recte dimittat uxorem? nihil enim aliud substantia eorum quæ sunt in quæstione complectitur. Interrogabit ergo, quis uir fuerit Cato, quæ mulier Martia. quod ubi acceperit, Catonem ciuem Romanum, senatorem, Stoici personam præferentem: Martiam fœminam nobilem, spectatæ pudicitiae, triū liberorū ex Catone matrem: iam dicet nimirum, sintne hæc ita nec ne, haud queam affirmare, possunt enim aliter esse. uerū si sint, ut dicis: tum uideri, uel recte dimisisse, uel non recte, utcūque de re sentiet: non quidem de Catonis persona quatenus Cato, hoc est, hic homo est, sed quatenus talis, qualem illum expressit. posset enim & Cato talis homo non esse, & alius quā Cato esse talis. Ergo hæc omnia ex conditione dicuntur in hanc quæstionem. *Propositū* solum id est, quod in eorū, quæ sunt in quæstione, substantia ponitur, hoc est, an ne quisquam homo recte dimittat uxorem, siue is hic homo sit, siue ille, siue quæcūque fingere uolumus: in quantum ad substantiam suam pertinet, hoc est, in quantum est homo, nihil est quod in quæstione propterea mutetur. Quamobrem fit, ut ple-
rūq; necesse habeant narrare, qui in foro dicunt, præfer-

Propositū.

tim si ueram controuersiam, & non propositum dicant.

Quoniam conditiones eas, quibus causa innititur, perceptas ante & uelut datas oportet. Quod nisi fiat, nihil fit quod de proposita quaestione queant satis constanter dicere. Sed in propositis etiam explicandis, per sepe ad controuersiam delabimur. quod Quintilianus uocauit argumentum *est in obitu*, hoc est secundum conditionem.

Mihi quidem non argumentum, sed illata noua quaestio uidetur. Vt qui disserat, non esse ducendam uxorem: & labores, sollicitudines matrimoniorum explicet: dicat deinde, quid si pauper sit? quid si studio deditus? quid si improbior uxor? nouae fiunt quaestiones, an pauperi ducenda uxor, an studeti, an improba: quae utiq; in proposito primo non continentur, sed non secus atq; in reliquis controuersis inferuntur quaestioni extra eius, de quo quaeritur, substantiam. omnis itaq; (ut dicimus) controuersia, conditionalis quaestionis habet naturam: utq; non eodem modo efferatur, idem tamen ualet. Quocirca hoc ipso quod quaestionem in praedicatiuam & conditionalē diuisimus, satis uidemur eam diuisionem quae est in propositum & controuersiam esse complexi. Praedicatiua igitur quaestio & conditionalis huiusmodi sunt.

¶ Sunt & alii duo modi *Rursus duos esse querendi modos: pure, & cum modo.* quaerendi, cuiuslibet istorum communes, quorum uno pure quaeritur, sitne hoc, an non sit: & sitne hoc, si hoc est. Id uulgo de inesse uocant, nos purum possumus uocare.

Alio uero modo quaeritur de certa lege existendi: cum non dicimus pure, sitne hoc, sed an possit esse. Eas quaestiones uocant modales. modi autem sunt quatuor, possibile. hoc enim nomine utamur oportet, quod quam diu durius est, tamen (ut inquit Quintilianus) solum est eius quod

Græci *ὑποθετικῶς* uocant, id est, quod siue sit siue non sit, nihil refert, dummodo possit esse. Necessarium, quod nō potest non esse. Contingens, quod potest esse & non esse. Et impossibile, quod nequaquam potest esse. Est autem prædicatiua modalis, ut, an homo potest currere? an hominem contingat mori? Est & conditionalis, ut, an si uirtus sit summum bonum, necesse sit animam esse immortalem? Idque dupliciter fit. Quandoque enim modum afferimus ei, de quo quærimus ex conditione: Vt, si homo currit, an hominem necesse sit moueri? Quandoque uero ad consecutionem quæstionis & conditionis referimus modū. Vt si dicamus, necesse est, si homo currit, ut homo moueatur. Multūq; differunt hæ quæstiones. Primam enim falsam pronuntiamus, secundam autem ueram. Falsum enim est, homo currit, ergo necesse est eum moueri. Potest enim non moueri, quia potest non currere. Sed uerum est, necessarium est quia homo currit, idcirco eum moueri. Sed ista tenuiora sunt, nec huius instituti. Aliis libris, si quando de argumentationum lege, hoc est de iudicandi parte scribendi otium dabitur, copiosius simul & apertius ista dicemus.

SCHOLIA IN CAPVT VIII.

Rimam uocant Græci *ὑποθετικῶς*, quam nos prædicatiuam.] Ergo Rodolpho copulatae etiam quæstiones, atque haud scio num & distinctæ sunt, quæ quoribus per se efferuntur, categorica, id est prædicatiuæ significat. Et de copulatis quidē, facile equidē ei subscripserim: de distinctis malim Boetio, qui illas refert inter hypotheticas, hoc est conditionales, propterea quod, quæadmodū diximus capite præcedenti, tacita in iis omnibus subest cōditio. ¶ Sic & simplici quæstioni cōpositam, addere cōditionē possumus.] Vt si dicas, An si prouidētia regitur mūdus, & immortalis est hominis animus, tū est administrāda respublica? ¶ Et cōposita cōposita.] Eius rei hoc esse possit exēplū, An si animi nostri sunt immortales, & prouidētia mūdus regitur, tū est administrāda respublica, & honores expetēdi: ¶ In

*conditionalibus autē, nō ex natura eius quod quaeritur.] De hoc diximus capite
 præcedenti, cū ageremus de cōnexis pronūtiatis & de ueritate illorum.
 ¶ Quæ rhetores uulgatis nominibus si eius uel inuentionis uocant.] De his Cicero
 cū in aliis locis quibusdā, tum uero in Topicis & in partitionibus: & Quin-
 tilianus libri tertii cap. quinto: necnon Seuerinus Boetius quarto libro
 Topicorum. *Thesis* est quæstio infinita, sine citē stantiarū adiūctione
 proposita: Vt, sitne ducēda uxor, an sit bellū gerēdū. Hæc Cicero in To-
 picis propositum uocat, in partitionibus consultationē. *Hypothesis* est
 quæstio finita, cū circū stantiarū adiūctione proposita: Vt, sitne Catoni
 uxor ducēda, sitne Casari bellū suscipiendū aduersus Pompeium. Hanc
 Cicero in partitionibus cōtrouersia, causam in Topicis uocat. Circūstan-
 tia sunt, persona, locus tēpus, causa, agendi modus, instrumēta; quæque
 alia eius generis sunt. ¶ Non pertinet autem nec omnis controuersia, nec sola ad
 rhetorem.] Monui superius, omnem hanc opinionem diuersitatem pende-
 re ex diuerso intellectu uocabuli. Nam si rhetoricen accipias artem eā,
 quæ in cōmune docet, quo modo de re quaq; elegans politaque texti pos-
 sit oratio: hoc nimirū intellectu, omnes cuiuscūq; tandem generis sint
 quæstiones, hæcenus sibi subiectas habet, quatenus polite ornateque po-
 test de eis dici. At si hoc nomine intelligatur omnis ac sola facultas illa,
 qua debent esse instructi ii, qui causas in foro agunt: hæc certe ratione nō
 omnis controuersia siue hypothesis ad rhetoricen pertinet: neque quisquā
 hoc unquā dixit. Nisi fortē si quis dialecticē a rhetorice ita distare di-
 cit, ut de thesibus illa, hæc de hypothesisibus disputer, hunc nos illud con-
 tinuo dicere interpretamur, omnes hypotheses ad retoricē pertinere. Id
 quod perinde mihi uidetur esse, ut si quis dicat terrā hoc differre ab igni,
 quod hic calidus, illa frigida sit: atq; inde nos colligi illud credamus, om-
 nē calorē in igni, omne frigus in terrā esse: cum tamen & aquam frigidā,
 & aerem calidum esse sit manifestum. Iam quod subdit Rodolphus, nō
 etiam solam controuersiam, sed & propositū siue thesim pertinere ad rhe-
 torē, eius rei auctores habet, Ciceronem in libris de oratore, & Fabium
 libro institutionum (opinor secundo. Sed & hic quoque uerbis modo te-
 nus dissensio est. Nam qui dicūt solis hypothesisibus locū esse in foro, ii
 hoc intelligunt, id quod initio iudicibus proponitur, causam seu hypo-
 thesim esse: id quod nec Cicero, opinor, ipse negauerit. Quod autem is ip-
 se, secutusque eum Quintilianus, & post utrumque Rodolphus, aiūt the-
 ses quoque id est proposita & consultationes in forū uenire, id in hūc sen-
 sum accipi debet. Cōtingit sæpe inter dicēdū, ut generalis atque infini-
 ta quæstio aliqua, sic in hypothesisi ea de qua pronuntiandū est, includa-
 tur, ut omnino de hypothesisi hac quæ proprie in iudicium uenit, statui ni-
 hil possit, nisi prius infinita illa quæstione discussa. Vt in causa Milo-
 niana prima quæstio est, teneaturne Milo lege Cornelia de sicariis. Ne-
 gat id Cicero, quod ea lege nō teneatur ii, qui iure quempiā occidissent:
 porrò Clodium iure a Milone occisum esse. Quamobrem iure? Quia Clo-*

*Thesis.**Hypothesis.**Circumstan-
tia.**An omnes
hypotheses
subiectæ
sint rhetori.**Theses ac ge-
nerales quæ-
stiones qua-
tenuus ad ora-
torem per-
tinent.*

dus (inquit) insidias Miloni fecit: omnis autē insidiator iure potest occidi. Hic ergo iudices pronuntiare habent de eo teneaturne Milo lege Cornelia, an non teneatur: quam esse controuersā constat. Verū de hac nihil quicquā decerni potest, nisi planum factum sit prius iure an iniuria Clodii Milo occiderit. Quod sic probat orator, ut dicat Miloni à Clodio factas esse insidias, omnē autē insidiatorē iure occidi posse. Iā hæc, omnē insidiatorē iure posse interimi, nō hypothesis est, sed thesis: atque huic cæteræ omnes sic innituntur, ut omnino primæ illius cōtrouersiæ nulla esse certitudo queat, nisi hæc prius in hanc aut illā partē probata sit. Quoāobrem Cicero statim à principio orationis, hæc sibi existimauit esse discutendā. Atque hoc est illud quod dicitur, etiā thesibus esse in foro locū. ¶ *Vt multa habuisset Antonius Musa.*] Hic medicus Augusti Cæsaris fuit, homo mediæ arte insignis. Meminit eius in epistola quadam Horatius: meminit & Plinius naturalis historæ libro 29. capite. 1. & rursum libro trigésimo, capite tertio. *Messala.*] Hic est Messala ille Coruinus, non postremi nominis orator, qui ex graui ac diuturno morbo nominis etiam sui oblitus fuit. Meminit eius & Cicero in lib. de claris oratoribus ad Brutum. ¶ *Et propositum quidem esse id ipsum quod prædicatiuum quæstionem, hinc inde de eius exempla facile declarant.*] Haud scio num id satis delectarent exempli. Nam si dicas, An si adulterum occidere licet, idcirco eundem fas est & loris cadere, an si qua mulier est adultera, eadem & uenefica est? nū si prouidentia mundus regitur, tum est administranda respublica? hæc utique omnes prædicatiuæ quæstiones non sunt: at theses tamē aut proposita eæ esse, id manifestius est quā ut ullo modo negari queat. ¶ *De controuersia est quod posset ambigi.*] Hypoteses, inquit, ac controuersiæ, tametsi uoce tenuis asseueranter ferē uideantur proferri, tamen si sensum magis quā uerba expendas, facile animaduertes, semper tacitam eas inclusam habere conditionem. ¶ *Struxeritne Clodius insidias Miloni.*] Hanc coniecturalem copiosissime tractat Cicero, in oratione Miloniana, cuius toties iam à nobis facta est mentio. ¶ *An priuato consilio Hannibal obsideat Saguntum.*] Hæc Saguntus urbs erat Hispaniæ, quam Pœnorum dux Hannibal obsedit, cœpitque prius, quā exercitum duceret in Italiam. Lege T. Liuii de secundo bello punico librum primum. ¶ *An delenda Carthago.*] Hoc M. Portius Cato suauit, Scipio Nasica dissuasit. Vicit tamen sententia Catonis qui uir quā leui argumento persuasit eā tæuerstionem urbis, his uerbis explicat Plinius. Namque perniciali inquit odio Carthaginis flagrans, nepotumque securitatis anxius, cum clamaret in omni senatu Carthaginem delendā, attulit quodam die in curia præcocem ex ea prouincia ficum: ostendensque patribus, interroguos, inquit, quando hoc pomum demptum putatis ex arbore: Cum inter omnes recens esse constaret, Atqui tertium, inquit, ante diem scitote deceptū Carthaginem, tã prope à mutis habemus hostē. Statimque sumptū est punicū tertium bellū, quo Carthago deleta est, quanquā Catone anno

Antonius
Musa.

Messala
Coruinus.

An theses
omnes præ-
dicatiuæ
sint quæstio-
nes.

An Hypo-
theses om-
nis, quæstio
sit conditio-
nalis.

Quo argu-
mento per-
suaserit Ca-
to delendam
Carthaginem
Plinius lib.
15. cap. 18.

sequente rapto. Quid primū in eo miremur? curam ingenii, an occasione
 fortuitam? celeritatem que cursus, an ingenium uiri? Super omnia equi-
 dem est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam urbē, & de ter-
 rarum orbe per centum uiginti annos urbis æmulam, unius pomi argu-
 mento euersam &c. ¶ *Quædammodū sunt propositiones quædam, quibus est di-*
serte adiecta conditio.] Non oscitanter legenda sunt hæc. Profuerint enim
 ad explicanda multa, in quibus mirū hodie quā sudent quidā, & tamen
 frustra. ¶ *Rectēne Cato Martiam uxore dimiserit.* Cato Uticensis post di-
 uortiu Artillæ Martiæ Philippi filiam duxit uxorem. Hæc Martiam uir
 nobilis & orator insignis Hortensius, sibi à Catone tantisper tradi postu-
 lauit, dum prolem unā, aut alterā ex ea sustulisset: idque assentiente Mar-
 tiæ patre Philippo, à Catone obtinuit. Post annos aliquot, cum è uiuis ex-
 cessisset Hortensius, Cato Pompeiū, capto iam ciuili bello, extra Italiam
 secuturus, Martiā rursus liberorum ac totius familiæ causa sibi matrimo-
 nio iunxit, quod eius factum cenauaritiæ argumentū, criminatus est in
 Anticato Cæsar. Lege uitam Catonis apud Plutarchum. ¶ *Catonē ciuē*
Romanum, senatorē, Stoicī sectam præferentē.] Fuit enim Cato philosophus
 Stoicus, quæ res iocandi ansam præbuit Ciceroni in oratione qua Mure-
 nā defendit cōtra ipsum hūc M. Catonē, & Seruiū Sulpitiū. Ego, inquit,
 consilium tuū Cato, propter singulare animi mei de tua uirtute iudiciū,
 uituperare non audeo: nonnulla in te forsitan cōformare, & leniter emen-
 dare possim. Nō multa peccas, inquit ille fortissimo uiro senior magister:
 sed si peccas, te regere possim. At ego te uerissime dixerim peccare ni-
 hil, neque ulla in re te esse eiusmodi, ut corrigendus potius, quā leniter in-
 flectēdus esse uideare. Finxit enim te ipsa natura ad honestatē, grauita-
 tem, cōperantiā, magnitudinē animi, iustitiam: ad omnes deniq; uirtutes
 magnum hominem & excelsum. Accessit histot, doctrina nō moderata,
 nec mitis: sed ut mihi uidetur paulo asperior, quā aut ueritas, aut natura
 patiarur. Et quoniā non est nobis hæc oratio habenda, aut cū imperita
 multitudine, aut in aliquo cōuentu agrestium: audacius paulo de studiis
 humanitatis, quæ & mihi & uobis nota & iudicanda sunt, disputabo. In
 M. Catone, iudices, hæc bona quæ uidemus diuina & egregia, ipsius scito-
 te esse propria. Quæ nonnunquam requirimus, ea sunt omnia non à na-
 tura, sed à magistro. Fuit enim quidam summo ingenio uir Zeno, cuius
 inuentorum æmuli, Stoici nominantur. Huius sententiæ sunt & præ-
 cepta eiusmodi, sapientem gratia non moueri, nunquam cuiusquam deli-
 cito ignoscere: neminem misericordem esse, nisi stultum & leuem: uiri
 non esse, neque exorari, neque placari: solos sapientes, esse, si distortissimi
 sint, formosos: si mendacissimi, diuites: si seruitutem seruiant, reges. Nos
 autem qui sapiētes non sumus, fugitiuos, exules, hostes, insanos denique
 esse dicunt: omnia peccata esse paria, omne delictum scelus esse nefarium:
 nec minus delinquere eum, qui gallum gallinacium, cum opus non fue-
 rit: quā eum, qui patrem suffocauerit. sapiētem nihil opinari nullius rei

Martia à
 Catone di-
 missa & re
 cepta.

Cato philo-
 sophus Stoicus

loci Cicero
 nis in Stoici-
 cos.

penitere, nulla in re falli, sententiam mutare nūquā. Hæc homo ingenio
 sissimus M. Caro, auctoribus eruditissimis inductus, arripuit: neq; dispu
 tandi causa, ut magna pars: sed ita uiuendi. Perūt aliqui publicani: caue
 quicquam hibeat momenti gratia. Supplices aliqui ueniunt miseri & ca
 lamitosi: sceleratus & nefarius fueris, si quicquā misericordia adductus
 feceris. Fatetur aliquis se peccasse, & eius delictū ueniam petit: nefariū est
 facinus ignoscere. At leue delictū est: omnia peccata sunt paria. Dixisti
 quicquā iam fixum & statum est. Nō reductus es, sed opinione: sapiens
 nihil opinatur. Errasti aliqua in re: male dici putat. Hæc ex disciplina no
 bis illa sunt, Dixi in senatu me nomen cōsularis candidati delaturum. Ira
 tus dixisti, nunquam, inquit, sapiens irascitur. At temporis causa impro
 bi, inquit, hominis est mendatio fallere. Mutare sententiam, turpe est: exo
 rari, scelus: misereri, flagitium &c. ¶ *Propositum solum id est, quod in eorū,
 que sunt in questione, substantia ponitur.*] Hoc est, Propositum, thesis, siue,
 consultatio est quæstio ea, quæ exclusis circumstantiis, de sola quæritur
 natura ipsarum rerum. Ut possitne homo quisquā iure occidi, num me-

Argumenta tus cadere possit in constantem uirū. ¶ *Quod Quintilianus uocauit argu-
 mentū ē πῶσι-
 mentū, καὶ ἐπιθέσιον.*] Verba Fabii lib. quinto, hæc sunt: Illud adiciendum
 uidetur, duci argumēta, non à confessis tantū, sed etiam à fictione, quam

Græci *καὶ ἐπιθέσιον* uocant: & quidem ex omnibus iisdem locis, quibus
 superiora, quia totidem species esse possunt fictæ, quot ueræ. Nam finge
 re hoc loco id est, proponere aliquid: quod si uerū sit, aut soluat quæstio
 nem, aut adiuuet. ¶ *Sunt & alii duo modi querendi.*] Tradunt dialectici,
 præter diuisionem illam superiorem, duo adhuc esse pronuntiatorum

*Pronuntia-
 ta pura.* genera, primum unum, alterum modale. Pura pronuntiatia nominatur, qui
 bus aut simpliciter, aut adiecta conditione, pure esse aliquid, aut non esse
 significamus. Ut, mors ultima linea rerum est. Et, si non aliquā nocuis
 ses, mortuus esses. Modalia uocant, quibus non pure, sed certo quodam

Modalia. modo, certaue lege, aut esse aliquid significamus, aut non esse. Ut, di
 uitem ingredi in regnum cælorum, est impossibile: Contingit hominem

Modi quot. eundem, & bonum uirum, & inutilem ciuem esse. Modi per quos huius
 modi pronuntiatia fiunt, ab Rodolpho enumerantur quatuor, possibile,
 cōtingens, impossibile, necesse. Sunt qui his duos adiciant, uerū, & sal
 tum. Laurentius Vallā tres modo ex hoc numero putat recipiendos, possi
 bile, impossibile, uerum. Quibus rursum alios quosdam adiungit, facile, dif
 ficile: certum, incertum: consuetum, inuictum: utile, inutile: iucundum,
 iniucundum: decorum, indecorum, aliaque huiusmodi similia. ¶ *Quod quan-
 quam sit durius, tamen, ut inquit Quintilianus, solum est eius quod Græci ἀναρίε
 uocant.*] Locus est apud Quintilianum, tertio institutionum libro, capi
 te de causā deliberatiua: Melius igitur, qui tertiam, inquit, partem dixe
 runt ἀναρίε, quod nostri possibile nominant, quæ ut dura uideatur ap
 pellatio, tamen sola est. ¶ *Est & conditionalis.*] Quid Rodolphe, si legant
 hæc illi, qui hodie magna cum auctoritate docent summulas Petri His
 pani, &

Possibile.

pani, & paralogicalia? Quo putas supercilio isti hæc legentimò vero quanta cū indignatione abiicient? An tu ignoras? capitale apud istos crimen uideri, si quis latum (quod aiunt) culmū ab ipsoꝝ sentimento ausit discedere? Atque hi certe ita pronuntiant, omnē propositionē modalem esse categoricā, hypotheticā nullā. Quocirca uide quid egeris, quid uere sponſurus sis iis, ubi centuriis aliquot syllogismorū instructi, in arenam te prouocauerint. ¶ *Idque dupliciter fit. Quandoque enim modū offerimus ei, de quo querimus ex conditione.*] Hoc apertius fortasse dici sic queat: Modus, uerbi causa, necesse, quandoq; significat, prædicatū eius proloqui, quod ex conditione colligitur, necessario subiecto inesse: quandoque uero, et si prædicatū illud subiecto nō inſit necessario, tamen prologium ipsum necessitate quadā ex præcedēte conditione sequi. Aliter Verbum necesse in pronuntiationis modalibus, duplicē significare potest necessitatē, unam consequentiā, alterā cōsequētis. Priorē uocat, quoties necessario aliquid ex alio colligitur, siue id per se necessarium sit, siue non necessarium. Vt, necesse est, si pluit, terram madescere. Posteriorē, quoties per se aliquid necessarium est, siue necessitate aliqua colligatur ex alio, siue non colligatur: Vt, si homo est animal, & non mutum, necesse est eum esse rationis participē. ¶ *Aliis libris si quādo de argumētationū lege, hoc est, de iudicandi parte scribendū otiiū dabitur.*] Fuit, qui hos libros à se uisos diceret: uerē an secus, ego adfirmare nō possum. mihi certe nondū eos uidere contigit.

¶ *Artium tria esse genera, & pro horum diuersitate, diuersas etiam summi quæstiones: cum aliis quibusdam.* CAPVT IX.

Etiam quæstionum uarietatē diximus accipi- *Tria artiū genera.*
 T pi, pro artium, quarum considerationi sunt expositæ, diuersitate. Artes omnes, aut ad cognitionem referuntur, aut ad actionem. Cognitionis artes sunt, quarū finis est scientia: ut sunt mathematicæ, physicæ, & reliquæ id genus, ex quibus sola rerum petitur cognitio. Aliæ sunt, quæ earum sunt rerum quæ actioni arbitrioq; nostro sunt addictæ: ut sunt eæ, quibus animus ad uirtutē dirigitur, quam moralē philosophiam dicimus: aut quibus corporis necessitati succurrimus, quæ operariæ dicuntur. Tertiæ, & uelut mediū sunt generis, quas *λογικὰς* Græci, nos rationales dicimus: quæ ad formandam orationem pertinent, de quibus cum dialecticē definiremus, sumus locuti: quarum radix origoque

propius ad cognitionis uim accedit uidenturque intra fines suos positæ, cognitionis uerius esse, quã actionis. Quia tamen communes sunt aliarũ omnium ministra, tâque late funduntur, quã oratio, hoc est, quã humana ipsa natura: promiscue uidentur & actionis & cognitionis nomẽ accipere posse, quẽ admodũ ratio, uel mens, cui feruiunt, est in actiuam, & cognitiuam, ab Aristotele diuisa. Sumetur pro hoc artiũ numero etiã numerus quæstionum. Sed de his exactius dicere, ad singulas pertinet artes, uel si ad unam aliquam, non est id dialectices: hæc autem uelut capita attigisse dialectico sufficiat. ¶ Illud quidem, haud est difficile uidere, eos qui rhetori omne id de quo bene dici posset subdidere, deinde omnẽ materiam finiuerẽ tribus quæstionibus, sitne ab hoc factũ quod dicitur, sitne iustum, sitne scripto legis cõprehensum: nihil satis dignum tanto promisso suo protulisse. His enim tribus quæstionibus sunt omnia quæ in iudiciis aguntur, conclusa. Nam deliberatiuam breui quæstione an expediat absoluerunt. Et Aristoteles quidem copiose eam diligenterque explicat: reliqui breuiter attingere, quidam adeo ne numerauerẽ quidem inter civiles quæstiones. Nam laus, & uituperatio, sitne omnino quæstio necne, fuerunt qui dubitarent. Quod ut iure reprehendit Quintilianus, ita recte uidetur apud Ciceronem sentire Crassus, qui per se uenire eam non putet in forũ: iudicialibus autem & deliberatiuis persæpe accedere.

*Expenditur
sententia Ci
ceronis in
Topicis.* ¶ Quod autem Cicero in Topicis, an sit, quid sit, quale sit, quæstiones, ad cognitionem retulit: deinde qualitatem uoluit iuris & iniuriæ tractatu explicari: utrumque diligentius fieri fortasse poterat. Primum enim non satis est

nerum, secundum etiam repugnans. Nam & moralis philosophus an sit uirtus quærere potest, & quid sit quærere utique. Qualitas uero si ad cognitionem pertinet, quomodo iuris & iniuriæ tractatu finita est? Quoniam ius & iniuria ad actionis partem, non ad cognitionis partem reducuntur. Tametsi enim multa sit uariæque de iure & iniuria ambiguitas, ingentemque rerum cognitionem sit horum notitia complexa: non tamen cognitionis nomen accipit eorum tractatus, sed actionis. Contemplantur enim (ut inquit Aristoteles) etiam qui agunt, sed alium in usum. Non enim in id contemplantur, ut contemplentur: sed ut pro eo quod contemplatione instituerunt, dirigant actiones. Sic etiam mathematicus, describet circulos radio, figuras lineasque; in puluere ducet, summas motuum & magnitudinum cælestium numeris colliget, quæ sunt actiones: non tamen ut agat, hæc facit, sed ut scientiam eorum, quæ agendis istis scrutatur acquirat. finis potissimus est rerum omnium: utque omnibus agendi est existendique causa, ita plurima etiam ex ipso accipiunt nomen. Multa uocantur bona, non quia sunt, sed quia bonis destinantur.

SCHOLIA IN CAPVT IX.

R res omnes, aut ad cognitionem referuntur.] De hac actionum diuisione multa Angelus Politianus in libello seu oratione ea, cui titulum fecit, Panepistemon ¶ Quas logicas Græci nos rationales *Logice ar-* dicimus.] Sunt qui existimēt has artes potius sermocinales, quàm rationales *tes audic-* les dicēdas esse. Certe vox Græca triusque interpretationis est capax: cū *da rationa-* les, & non modo rationem, sed & sermonem, seu orationem significet. *les.* Atque haud scio num Rodolphus etiam, non rationales, sed orationes scripsum reliquerit: id quod propemodum indicare uidentur, quæ continuo subiungit: Nos, inquit, rationales dicimus, quæ ad formandam orationem pertinet. Laurentii Vallæ hac de re disputatio huc *Laurentius* spectat, quasi logice dicta sit rationalis scientia, quod circa rationem, *Vallæ lib 3.* hoc est, argumentum, seu medium argumentationis cuiusque uerletur: *in dialecticâ*

quæ interpretatio quemadmodum dialecticæ probe aptari potest, ita reliquis duabus nequaquam. Id quod & Boetium sensisse apparet, qui in Porphyrium scribens, ita loquitur de ea parte philosophiæ, quam rationalem uocamus, ut dialecticam solam, non etiam grammaticam, & rhetoricam eo nomine intellexisse uideatur. Longe aliter Macrobius, qui rationalem philosophiæ partem appellat eam: quæ uersatur circa res incorporeas, & ea quæ sola mente, non etiam sensu cognosci possunt, ut est anima, deus, & quas uocant intelligentias. Verû hæc non ita multum faciunt ad institutum nostrum, quibus in præsentia satis est grammaticam, dialecticam, & rhetoricam, idcirco *κατά τὰς δὲ τὰς* esse à Græcis quod orationis, sermonisque artificium doceant: quocumque tandem nomine eas doceant Latini. ¶ De quibus cum dialecticæ finiremus, sumus locuti.] Huius libri cap. secundo. ¶ *Quorum radix origoque propius ad cognitionis uim accedit.*]

Macrobius
secundo lib.
in somnium
Scipionis.
ca. ultimo.

Hinc clamorissima illa disputatio apud nostros, siue dialectica speculatiua, an practica. In qua eoque hodie desudant quidam, ut posteaquam diem totum contentissimis nociferationibus absumpserint, tum post sudores tantos, quæ artes speculatiuæ, aut practicæ sint dicendæ, ipsi etiam audire ignorent. ¶ *Quemadmodum ratio, uel mens, cui seruiunt, est in actiua, & cognitiua ab Aristotele diuisa.*] Facit enim Aristoteles tertio lib. de anima, duplicem intellectum, speculatiuû, & practicum. ¶ *Eos qui rhetori omne id de quo bene dici possit subdidere.*] Hoc Crassus apud Ciceronem facit primo libro de oratore, & Fabius Quintilianus oratoriarum institutionum, libro secundo, ¶ *Nihil satis dignum tanto promisso suo protulisse.*] Alludit ad carmen Horatianum: *Quid feret hic tanto dignû promissor hiatus?*

Tria genera
causarum.
Demonstratiuum.
Deliberatiuum.
Iudiciale.

¶ *Nam deliberatiuam breui questione, an expediat, absoluerunt.*] Tradunt rhetores tria esse genera causarum, demonstratiuum, deliberatiuum, iudiciale. Demonstratiuum est, quo laudamus, aut reprehendimus. Deliberatiuum, quod in suadendo, ac dissuadendo consistit. Iudiciale, quo accusatur quis, aut defenditur. Ergo in genere deliberatiuo Aristoteles illud modo querendû putat, expediat nec ne id quod in deliberatione uenit: Quintilianus tria, siue utile, siue honestum, & num fieri possit. Porro qui de sola utilitate aiunt querendum esse, ii ex sententia Stoicorum, nihil utile esse dicunt, quin sit idem honestum. Quod & Fabius attingit, & Cicero in officiis probat. ¶ *Et Aristoteles quidem.*] Primo libro rhetoricorum.

¶ *Quod ut recte reprehendit Quintilianus.*]

¶ *Libro tertio, capite nono. ¶ Ita recte uidetur apud Ciceronem sentire Crassus.*] In libris de oratore. Quamquam aut memoria me fallit, aut hæc non tam Crassi apud Ciceronem sententia est, quam Antonii. ¶ *Quod autem Cicero in Topicis.*]

Duo questionum genera, tantum cognitionis, alterum actionis.

¶ *Non in Topicis solum, sed in tertio etiam de Oratore habet hoc Cicero. Quo autem paratius sit, totum hunc locum plenius assequi, acribam huc ipsa Ciceronis uerba, quæ super hac re habet in Topicis: Questionum autem, quarumcunque de re uint, duo, inquit, sunt genera, unû cognitionis, alterum actionis. Cognitionis sunt hæc, quarum finis est scientia. Vt si queratur, a naturæ*

turane ius profectum sit, an ab aliqua quasi contractione hominum & pactione. Actionis autem huiusmodi exempla sunt: sitne sapientis ad re-
pub. accedere? Cognitionis quaestiones tripartitae sunt. cum aut sitne, aut
quid sit, aut quale sit, quaeritur. Harum prima coniectura: secunda, defi-
nitione: tertia, iuris & iniuriae distinctione explicatur. Et interpositis pau-
cis, De cognitionis, inquit, quaestionibus haecenus. Actionis reliquae
sunt: quorum duo sunt genera, unum ad officium: alterum ad motum ani-
mi, uel gignendum, uel ledandum planeue tollendum. Ad officium sic: cu-
quaeritur, suscipiendine sint liberis: Ad mouendos animos: cu sunt cohor-
tationes ad defendendam rempublicam, ad gloriam, & ad laudem &c. Ex his
paratu est colligere illud, tam Ciceronem, quam Rodolphum, suo utruque
modo uera sentire: & quicquid hoc inter eos est controuersiae, id in solis
uerbis, non re ipsa consistere. Etenim Cicero eas quaestiones uocat cog-
nitionis, quarum ea est facies, ea natura, ut quantum in ipsis est, finis earu sit
cognitio. Actionis autem, quae ex natura sua, non tam ad res cognoscendas,
qua ad officia actionesque pertinent, in quacumque tandem arte tradentur.
Rodolphus contra, discernit quaestiones istas finibus artium: ut actionis
quaestiones dicantur, quae ad artes actiuas pertinent: cognitionis, quae ad
cognitiuas. Ergo cu quaerit quid sit uirtus, si Rodolphi finitionem accipias,
actionis nimirum quaestio erit: sin uero Ciceronis, cognitionis dicetur.
Quauius enim ad moralem pertinet philosophiam, ac proinde actionis etiam
dici potest: tamen quod in natura ipsius est, nusquam aliud quam ad cognitionem
spectat, ideoque non minus recte dicitur cognitionis. Secus habeat, si quaera-
tur an boni uiri sit procreare liberos. Haec enim quaestio, etiam quantum
in ipsa est praeter cognitionem, etiam actionem spectat. Ita recte uterque, sed
diuerso modo. ¶ *Contemplantur enim, ut inquit Aristoteles, etiam qui agunt, sed
alium in usum.* Contemplantur, inquit, non ut in contemplatione cog-
nitioneque gradum sistant, sed progrediantur ad actiones.

*Quaestio co-
gnitionis.
Actionis.*

¶ *Omni differenti propositam esse quaestionem: & quomodo, cu ipsa, tum etiam
status, in diuersis dicendi generibus inueniatur.* CAPVT X.

Vando igitur omni differenti proposita est quaestio, non eis modo qui disputationibus res am-
biguas iactant, aut qui tradendis artibus, uel cer-
tiores, uel (quod discantibus perinde est) meliorem fi-
dem facere conantur: sed & historia, & poema quoque
quaestionem explicant. Si quis enim interroget, quomo-
do gestum sit bellum Peloponessiacum, nihil poteris re-
ctius respondere, quam quae Thucydides ea de re con-
scripsit. Nec quomodo pugnatum sit cum Iugurtha,

*Omni diffe-
renti propo-
sita quaestio*

quàm quæ Sallustius monumentis earum rerû reliquit. Sic, & quomodo Græcia ad Troiam bellauerit: & Aeneas uenerit in Italiam, nullus melius quàm Homerus, & Virgilius explicarit. Cû hæc ergo ita sint, diligenter est nobis etiam atque etiam intuen dû, quæ sit quæstio, hoc est, quod sit caput summaque rerû omnium, ad quam dicenti sint cuncta referenda. Nec enim abs re credendus est admonuisse Plinius * Comensis scriptorem, ut legat subinde titulum suû, & plane exacteq; perspiciat, quid scribendû sumpserit. Et M. Antonius itidem putauit, nihil æque iuuare dicturum, quàm respicere quæ creberrime ad id, de quo sis dicturus. Quod nedû in id prodest, ut quæ latent in eo, facilius acriori mentis intentione eruas: sed obserues (quod plerisq; difficillimû est) ut nec plura, quàm opus est, nec pauciora, nec quæ nihil ad ré attinent, dicas. Hoc autem facere nemo potest, qui nõ antè fixam exploratâque quæstionem habuerit, de qua sibi sit dicendum. quod quò facilius fieri possit, quomocûque poterimus, conabimur explicare. ¶ Omnis dictio, aut aduersarium habet, & inter duarum partium certamina consistit: aut unius solûm est partis. Duarum partium sunt, ut cõtentiones, uel scholasticæ, uel ciuiles, quæ inter difidentes fiunt. Vnam solûm partem habet, quæ fit ad obsequentem auditorem: quales sunt cohortationes, cõsolationes, laudationes, conciliationes, quæque reliqua huius sunt generis. Non quod nequeat & in his in ambas differi partes, neq; enim aliter quæstio intelligi posset: sed quia cum illis ferè negotium est, qui ultro uinci se cupiunt, & non modo non repugnant, sed laxissimas etiam (quod dici solet) habenas sequûtur. ¶ In his ergo

* Nonocomensis.

Duplex dictio.

dictionibus, quæ positæ sunt in contentione, expeditissimam rationem inueniendæ quæstionis aduersarius dabit. Quoniam semper petitur aliquid ab altero, cui aliter contradicit. Quâdiu enim consentanea dicunt, certum est quæstionem esse non posse. Vbi cœperint cōsistere, ita ut alter nō progredi longius alterum patiat, quæstio erit. Sed hæc quæ sit, in scholasticis quidem dubium esse non potest: quia expositum semper certumque est, de quo dubitatur. In ciuilibus uerò quæstio quidē, hoc est, caput certaminis semper est apertum. Neque enim deliberat quisquam, qui non certam habeat deliberandi summam, neque qui in iudicium uocat aliquem, ignorat qua lege reum faciat, hoc est, quid petat ab eo, uel quas exposcat pœnas. Sed de statu quæstionis per sæpe ambigitur, in iudiciis præsertim. Status autem quæstionis id est, quo uel probato uel confutato, in hanc uel illam partem de quæstione pronuntiari oportet. Vt Laterensis ait, ambitu assecutus est ædilitatē Plancius: Plancius negat. quæstio est, an assecutus sit Plancius ædilitatem ambitu. hoc est enim de quo pronuntiare iudices oportebit. Non potest autem istud ex se probari. Dicit igitur Laterensis: Dignitate enim à me uincebatur. Quòd si det id Plancius, uidebimus an idcirco necesse sit, ipsum ambitu superiorem fuisse. Quod si est, hic erit status. hinc enim tota pendebit quæstio, fuerit ne dignitate Laterensis superior. Sin uero poterit Plancius cedere dignitati Laterensis, & causam tamen tenere, nō erit hic status: ut dicat, non utique si Laterensis dignitate superauit me, idcirco ego ambitu illum uici in petitione. nō solum enim populus alterum horū sequitur, sed studio diligentiaque

Quomodo
 inuenienda
 quæstio in
 dictione ea
 que habet
 aduersa-
 rium.

Quid sta-
 tus.

quàm quæ Sallustius monumentis earum rerû reliquit. Sic, & quomodo Græcia ad Troiam bellauerit: &, Aeneas uenerit in Italiam, nullus melius quàm Homerus, & Virgilius explicant. Cû hæc ergo ita sint, diligenter est nobis etiam atque etiam intuendû, quæ sit quæstio, hoc est, quod sit caput summaque rerû omnium, ad quam dicenti sint cuncta referenda. Nec enim abs re credendus est admonuisse Plinius * Comensis scriptorem, ut legat subinde titulum suû, & plane exacteq; perspiciat, quid scribendû sumpserit. Et M. Antonius itidem putauit, nihil æque iuuare dicturum, quàm respicere quæ creberrime ad id, de quo sis dicturus. Quod nedû in id prodest, ut quæ latent in eo, facilius acriori mentis intètionem eruas: sed obserues (quod plerisq; difficillimû est) ut nec plura, quàm opus est, nec pauciora, nec quæ nihil ad rē attinent, dicas. Hoc autem facere nemo potest, qui nõ antè fixam exploratâque quæstionem habuerit, de qua sibi sit dicendum. quod quò facilius fieri possit, quomodo cûque poterimus, conabimur explicare. ¶ Omnis dictio, aut aduersarium habet, & inter duarum partium certamina cõsistit: aut unius solûm est partis. Duarum partium sunt, ut cõtentiones, uel scholasticæ, uel ciuiles, quæ inter disidentes fiunt. Vnam solûm partem habet, quæ fit ad obsequentem auditorem: quales sunt cohortationes, cõsolationes, laudationes, conciliationes, quæque reliqua huius sunt generis. Non quod nequeat & in his in ambas differi partes, neq; enim aliter quæstio intelligi posset: sed quia cum illis ferè negotium est, qui ultro uinci se cupiunt, & non modo non repugnant, sed laxissimas etiam (quod dici solet) habenas sequuntur. ¶ In his ergo

* Nonocomensis.

Duplex dictio.

dictionibus, quæ positæ sunt in contentione, expeditissimam rationem inueniendæ quæstionis aduersarius dabit. Quoniam semper petitur aliquid ab altero, cui alter contradicit. Quâdiu enim consentanea dicunt, certum est quæstionem esse non posse. Vbi cœperint cōsistere, ita ut alter nō progredi longius alterum patiatur, quæstio erit. Sed hæc quæ sit, in scholasticis quidem dubium esse non potest: quia expositum semper certumque est, de quo dubitatur. In ciuilibus uerò quæstio quidē, hoc est, caput certaminis semper est apertum. Neque enim deliberat quisquam, qui non certam habeat deliberandi summam, neque qui in iudicium uocat aliquem, ignorat qua lege reum faciat, hoc est, quid petat ab eo, uel quas exposcat pœnas. Sed de statu quæstionis persæpe ambigitur, in iudiciis præfertim. Status autem quæstionis id est, quo uel probato uel confutato, in hanc uel illam partem de quæstione pronuntiari oportet. Vt Laterensis ait, ambitu assecutus est ædilitatē Plancius: Plancius negat. quæstio est, an assecutus sit Plancius ædilitatem ambitu. hoc est enim de quo pronuntiare iudices oportebit. Non potest autem istud ex se probari. Dicit igitur Laterensis: Dignitate enim à me uincebatur. Quòd si det id Plancius, uidebimus an idcirco necesse sit, ipsum ambitu superiorem fuisse. Quod si est, hic erit status. hinc enim tota pendebit quæstio, fuerit ne dignitate Laterensis superior. Sin uero poterit Plancius cedere dignitati Laterensis, & causam tamen tenere, nō erit hic status: ut dicat, non utique si Laterensis dignitate superauit me, idcirco ego ambitu illum uici in petitione. nō solum enim populus alterum horū sequitur, sed studio diligentiaque

Quomodo
 inuenienda
 quæstio in
 dictione ea
 que habet
 aduersa-
 rium.

Quid sta-
 tus.

candidatorū, sed amicorum precibus, sed officiorū com-
 mendatione, permouetur. Ergo iam ab eo statu quē La-
 terensis fecit, detorta est à Cicerone quæstio: & huc de-
 lata, an soleat his rebus moueri populus, & an fuerit Plá-
 cius istis superior. hicq; fit status huius quæstionis. Sic
 etiá aduersarius dicit: Milo tenetur lege Cornelia de Si-
 cariis. Milo negat. Quæstio an teneatur. Probat aduersa-
 rius: Occidit enim Clodiū. Quod si Milo negat, hic erit
 status quæstionis, an occiderit: sin fatetur, ostendat oportet, nō teneri ea lege, quisquis aliquē occiderit, ut infidia-
 torē, aut latronē. Id ergo quoniā grauius ab aduersariis
 pressum erat, Cicero diū putandū etiam sibi credidit: de-
 inde Clodium insidiatū fuisse, qui præcipuus eius quæ-
 stionis fit status, fitq; adeo perfectus syllogismus: Quis
 quis insidiatus est, iure occiditur: Clodius insidiatus est,
 iure ergo Clodius occiditur. ¶ Quēadmodū contingit
 autē plures quæstiones eodem peragi iudicio, ut in Clu-
 entii causa, quæstionis iudicii corrupti, & ueneficii: ita
 contingit unius quæstionis plures esse status. Ut in eadē
 iudicii corrupti causa, nec id iudiciū à Cluentio corru-
 ptū esse, nec si esset, idcirco tamen lege corrupti iudicii
 Cluentium teneri. Sed in Verris repetundarum iudicio
 quæstio utrū in legem repetūdarum admiserit Verres.
 status sunt tot, quot sūt crimina. quodlibet enim per se
 defendendū est, quemadmodum & probandū. Et diuer-
 sa est interim defendēdi ratio. cum aliud negatur factū,
 aliud in legem repetundarum non uenire, aliud recte fa-
 ctum dicetur. Status ergo est (ut diximus) id, quo dato,
 necesse est de causa in hāc uel illam partē decerni. Quæ
 si plura erunt, quorum unum probando alteri nō adhi-
 betur,

*In eadem
 quæstione
 plures quan-
 doque in-
 esse status.*

quis d. statgæ.

betur, possitque quodlibet firmamentū esse quæstionis, plures erunt etiam & status. ¶ At in negotiis illis, quæ unius tantū sunt partis, nonnunq̄ plus aliquanto curæ habet inuenire quæstionē. Idcirco quatenus possumus, iuuenimus & hac in parte quæretis curam. Mihi quidem uidetur quæstio omnis, in huiusmodi causis triū istarū rerum consideratione inueniri expeditissime posse: personarū, rei, & (ut ita dicam) conatus. Personas dico nunc eas, inter quas agitur, ut sint beneuolæ aut infensæ, alienæ aut cōiunctæ, pares aut dignitate discretæ, quæq; aliæ maxime in congressu hominū perspici solent. Qui perferunt autem mādata, personā semper sustinent mandātis. Res considerāda est, quæ euenit, aut futura est, cuius causa dicere statuim⁹. Vt in cōsolatione, uel propinqui, uel amici, uel opes amissæ. In gratulatione, honores accepti. In gratiarū actione, beneficiū collatum. Conatus deinde est id, quod ob hanc rē uelimus dicendo cōficere. Vt in consolatione, uidemus hunc desideratæ rei iactura dolere. hæc quidē res est. Personæ deindæ sunt, hic nobis, nos huic amici, quo fit, ut offendamur eius dolore. Conatus ergo sequitur, quo damus operā, ne huic doleat, idq; dicendo consequi laboramus. Ergo si conatum atq; rem coniungas, quæstionem habebis. Ea est, sit ne huic dolendum huius rei amissæ causa. In gratulatione personas primum necesse est beneuolas esse. Res uero erit, ut aliquid eius cui gratulamur commodis aut dignitati accesserit. Conatus autem, quoniam ob beneuolentiam fauimus rebus illius, ut ostendamus nos lætari. Quæstio ergo erit, an illius præsentī comodo lætemur. In gratiarum actione, personæ sunt itidem amicæ.

Quomodo
inuenienda
quæstio in
dictione ea,
quæ aduer-
sarium non
habet.

Personæ.

Res.

Conatus.

Res est meritum uel munus ab eo cui aguntur gratiæ tributū. Conatus, ut grato ob id animo doceatur esse qui accepit. Quæstio erit, sit'ne hic illi huius meriti causa gratus. Agendarum autem gratiarum, cum multa apud Ciceronem, tum pulchrum mihi propriumque uidetur esse apud Aufonium exemplum, in ea oratione, qua Gratiano ob consulatū agit gratias. Sunt autē diligenter expendendæ personæ ad quas habetur oratio. ut enim quādoq; certæ sunt & singulares, sicut in his exemplis quæ proposuimus: ita nonnunq̄, uel qui dicit, multorum sustinet personam. ut qui populi nomine cū principe uel magistratu agit: uel cū multis unam agit, ut Cicero qui senatui, qui P. R. gratias de reditu suo agit. Aristides, qui Rhodo terræ motu subuersa, ciues consolatur. Qui diligenter enim personam uel eius qui dicit, uel cuius nomine dicitur, & eius cui fiūt uerba, perspexerit, siue singulæ sint hæ, siue plures: deinde rem cū persona contulerit, & uiderit quid ea personæ intersit, uel qua parte cōtingat eam, facile id quod diximus conatum explicabit. Ut qui in nuptiis dicit. (humilib⁹ enim oportet utamur exemplis, quoniam in huiuscemodi rebus, quæ ad morem magis quàm ad usum spectant, eò facilius erratur, quo habentur negligētius. Necessitas perspicax est, neque (quod dici solet) docenda est fames.) Quid petet is ergo qui dicit in nuptiis? Si nuptias quæ fiunt conferat nubentibus, hocque oratione prosequi uelit, quia sint eis expetendæ nuptiæ, quemadmodū & expetuntur, in hortationem flectet oratio, eritque quæstio, an sint istis expetendæ nuptiæ. Sin turbæ amicorum circumstantium nuptiæ conferantur, nihil ad eos pertinebit, præterquā

ex nubentibus gaudium: conabiturque ostédere gaudendum eis esse, & fiet quæstio, sitne tam feliciter nubentiú matrimonio gaudendum. Vnde est in promptu uidere, quomodo in eadem re, eodem in loco, mutatis personis, mutari oportebit etiam quæstionem. In funebri laudatione, plerosque uideas orationem ad consolationem cõferre. quæ primum oratio sola cum propinquis haberi potest. Contrà uidetur laudatio magis ad alienos qui adsunt funeri pertinere. Deinde intempestiuum uidetur, tam recentem dolorem & in ipso (ut dicitur) ictu uelle cõsolando mulcere. Aut enim frustra tentabimus ibi siccare lachrymas, aut si quis tum consolationis est capax, is consolatione nõ eget. Mihi uidetur, quia res quæ in manibus est, mors est præstantis uiri, ex qua ad præsentem hominum numerum honor tãtúm funeris pertinet, ostendendum id esse, meritò tam laudato uiro húc honorem haberi. Fit tamen, ut in fine ad cõsolationem aliquam respectet qui dicit, quemadmodum apud Thucydidem Pericles, cum eos qui primi in eo bello ceciderant laudaret, in fine consolationem subiecit, quod quidem à gravitate personæ Perichis, & temporis interuétu, quo primus doloris impetus deferbuerat, haud erat alienum. Quinetiam cum mors eorum qui laudabantur ad exemplum pertineret audientium, quæstionem à laude ad hortationem deflexit. Itaque omnis uis ingeniúque dicentis eò tendit, ut ostendat tam fortes uiros, qui tam constanter pro tam insigni patria ceciderunt, uiuis esse sectandos. Sed de his satis. Nec enim omnia exempla complecti in animo est, nec possem. Sufficiet hoc pacto quærere uolentibus aperuisse uiam.

RODOLPHI AGRICOLAE

SCHOLIA IN CAPVT X.

Pelopones-
sus.

Q uomodo sit gestum bellum Peloponessiacum, Peloponessus *πελοπόννησος* nomen habet: ut si dicas, insula Pelopis. Est autem peninsula inter mare Aegaeum & Ionium, ubi nobilissima

Bellum pe-
loponessia-
cum.

quondam urbs fuit Corinthus: quae initium dedit bello illi, quod grauissimum aduersus Lacedaemonios ac Siculos gessere Athenientes. quod bellum accuratissime octo libris descripsit Thucydides. ¶ Quomodo pugnatū sit cū Iugurtha.] De hoc nihil attinet dicere, quando in omnium manibus sunt, quae de ea re scripsit Salustius. ¶ Nec enim abs re credendus est admonuisse Plinius Comensis scriptorem, ut legat subinde titulum suum.] Extat inter epistolas Plinii libro quinto epistola multo pulcherrima ad Apollinarem. In ea posteaquam copiosissime descripsisset uillam suam in Thuscis, deinde prope calcem epistolae haec adiecit: Vitasse (inquit) iam dudum, ne uiderer argutor: nisi proposuissem omnes angulos tecum epistola circumire. Neque enim uerebar, ne laboriosum esset legenti tibi, quod uisenti non fuisset: praesertim cum interquiescere, si liberet: depositaeque epistola: quasi residere sapius posses. Praeterea indulsi amori meo. amo enim, quae maxima ex parte ipse inchoaui, aut inchoata percolui. In summa, (cur enim

Scriptor si non aperi-
tulum suum tibi uel iudicium meum uel errorem.) Primum ego offi-
cium scriptoris existimo, ut titulum suum legat: & identidem interroget
subinde le- se quid coeperit scribere: sciatque, si materiae immoratur, non esse longu-
gat. longissimum, si aliquid accersit atque attrahit. Et quae sequuntur. ¶ Et M.

Quis in scri-
bendo lon-
gus. Antonius itidem putauit.] intellige M. illum Antonium oratorem, auum eius
Antonii, qui post dictus fuit Triuuir. Is porro Antonius apud Ciceronem
de oratore, utilissimum fore censet, si subinde mentem reiciamus ad id, de
quod dicturi sumus. ita enim futurum esse, ut & causa sat is faciamus: & ni-
hil quod uel ob sit illi, uel certe non proficit, asseramus. ¶ Sed laxissimam etiam
(quod dici solet) habens sequitur.] Ductum ab equis, facile fessori parentibus.
Quamquam alluisse uideri potest & ad Hercule illum Gallicum, de quo multa
Lucianus. ¶ Status quaestio non est.] Multa de statu Fabius libro tertio.
Cicero in Rhetoricis constitutionem uocat, Graeci *εὐνοία*. ¶ Ut Laterensis ait,
ambitu assecutus est aedilitatem Plancius.] Exemplum sumptum ex oratione,
quam pro Plancio habuit Cicero, Ambitus, ut quidem hic loquimur,
est illicita honorum seu magistratum adeptio, uidelicet cum quis lar-
gitione, aut aliis quibusuis modis illicitis, magistratum adeptus est. Ad-
uersus hunc, legem tulerat C. Calphurnius Piso, quae primum Calphur-
nia, deinde dicta fuit & Iulia de ambitu. In ea lege praeter alias poenas, pe-
cuniaria quoque; (ut Pediani uerbis utar) poena erat adiecta. ¶ Dignitate enim
a me uincebatur.] Laterensis argumentatio, id quod ex Ciceronis oratione
facile intelligi potest, fuit eiusmodi: Dignitate a me in petenda aedilitate
Plancius uincebatur, ergo ambitu uicit. Hanc bisariam refellere reus
potest. primum, ut neget se dignitate inferiorem fuisse: deinde, ut illo da-
to, neget tamen inde sequi, se ambitu assecutum esse aedilitatem. Quod

Ambitus.

Lex Cal-
phurnia de
ambitu.

si priore defensione utatur, status controuersia erit, fueritne Plancius dignitate inferior. sin autem illo altero, tum status hic erit, sine hoc necessarium, ut qui dignitate in magistratu petendo uincatur, is eum non nisi ambitu obtineat, id quod ita non esse copiosissime Cicero docet.

¶ Milo tenetur lege Cornelia de sicariis.] Lex Cornelia de sicariis erat, gladio ultore persequendum esse, quisquis hominis occidendi causa cū telo inambularet. Etiam si me non latet, hac præterea lege teneri & alios quosdam, ut uidere est apud iureconsultos, Pandectarum libro duodequingagesimo, ad legem Corneliam de sicariis, de qua dicemus & libro tertio.

Occidit enim Clodium.] Monui superius, tres à rhetoribus enumerari causarum status, coniecturalem, finitivum, & qualitatis. Ergo si neget Milo Clodium à se occisum esse, status erit coniecturalis, num occiderit: sin uerò fateatur quidem occisum esse, cæterum id iure se fecisse contēdat, ac proinde non teneri lege Cornelia de sicariis, status qualitatis erit, nempe iure ne an iniuria occisus sit Clodius: & equis ita occidi possit, ut is qui eadem fecit, lege ea non teneatur. Ut in Cluentii causa questiones iudicii corrupti & ueneficii.] Duo enim cum primis obiecta erant Cluentio, alterum, quod iudiciū id, quo Oppianicus damnatus fuit, corrupisset pecunia: alterum quòd C. Vibium Capacem, & ipsum etiā Oppianicum iam exulem ueneno sustulisset. ¶ Sed in Verris repetundarum iudicio.] De causa Verris dicemus libri tertii capite duodecimo. Quod attinet ad legē repetundarum, eam tulit Manlius Acilius Glabrio, adeò seueram, ut ne con-

perēdinari quidem sineret reum. Postulabantur ea lege maxime ii, qui magistratum gerentes, à provincialibus pecunias, signa, tabulas, nauigia, pretiosa uasa aut uestes, aliaque eiusmodi, seu ui, seu dolo per iniuriam abstulissent. Marcellus iurecōsultus: Lex Iulia (inquit) repetundarū pertinet ad eas pecunias, quas quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, uel quo alio officio, munere, ministerio publico acceperit, uel cum ex cohorte cuius eorum est. ff. ad legē Iuliam de repetundis: l. lex Iulia. Porro ne quem conturbet, quod dixi legē repetundarū latā esse à Manlio Acilio Glabrione, cū apud iurecōsultos dicatur lex Iulia: fuit is mos Romanis, ut leges eadem innouari apud eos solerent nonnūquam, atq; ita nomen quoque accipere illius, à quo secundo aut tertio latæ essent. Cuius rei & Macrobius meminit libro Saturnaliorum ter. capite decimo septimo. Cōperēdinari autem (quando in eius etiam uerbi mentionem in cidimus) Alconius Pedianus sic explicat. Comperēdinatio uerò, inquit, utriusque partis recitatio est. Alii sic annotant: Comperēdinatio est secunda actio. Item Comperēdinatio est ab utrisque litigatoribus inuicem sibi de nuntiatio, in petendinum diem. Hactenus ille. ¶ Apud Ausoniam] Extat hodieque ea oratio, aut si epistola: m dicere mauis, qua is gratias ait Romano principi Gratiano, pro demandato sibi cōsulatu. ¶ Ut Cicero qui S. P. Q. R. gratias de reditu suo agit.] Pulcherrimæ duæ hac de re Cicero nis extat orationes, quarū altera senatui, altera Quiritibus gratias agit,

Lex Cornelia de sicariis.

Lex repetundarum.

Comperēdinatio.

Aristides. quod se ab exilio reuocassent. ¶ *Aristides qui Rhodo terrae motu subuersa, ciues consolatur.*] Hunc Aristidenthetorem ac sophistam fuisse tradunt Adriano Politanū; usumque esse praeceptoribus, primum Polemone illo Laodicensi Smyrnae, deinde Athenis Herode, qui & ipsi unā cum hoc dicendi arte clari fuerunt, circa tempora imperatorum M. Antonii & Comodi. Multa dicitur scripsisse Aristides, sed quorū mihi nihil adhuc uidere contigit, praeter duas orationes, quarum alteri *παράθωκός* nomē est, alteri *πρὸς τοὺς ῥηδομένους*. Qua autem oratione consolatus est Rhodios, eam nō modo ipse non uidi, sed ne apud alios quidem quicquam de ea legisse memini. ¶ *Necessitas perspicax est.*] Quos enim premit necessitas, diligentes perspicacesque esse solent parandis iis, quibus necessitati atque indigentiae suae succurrant. Vnde illud Vergilii,

Tum uariae uenere artes, labor omnia uincit;
Improbis, & duris urgens in rebus egestas. }

Et apud Persium:

Quis expediuit psittaco suum *χαιστής*?
Coruos quis olim concauum salutare
Picasque docuit nostra uerba conari?
Magister artis ingenique largitor
Venter, negatas artifex sequi uoces.

¶ *Nec docenda est fames.*] Nemo inquit docendus est quando esuriat, siquidem fames ipsa sese in oculo esse non sinit. Vnde & hodie in proverbio est, acutissimum gladium esse famem. Et graecus senarius: *οὐ μὴ γέγρηκε δὲ ἄλλο ἐν ἄρτι πῖν ἐπὶ σφ.* ¶ *Et in ipso ut dicitur ictu.*] Statim postquam acceptus est dolor. Ductum à iaucis seu uulneratis. ¶ *Aut si quis tum consolationis est capax, is consolatione non eget.*] Simulat enim dolorem, cum re uera non doleat, quod qui faciunt, ad tumultum nouercae flere dicuntur. ¶ *Apud Thucydidem Pericles.*] Extat haec Periclis oratio apud Thucydidem belli Peloponnesiaci libro secundo. Porro hic est Pericles ille Atheniensis, de cuius eloquentia tam multa passim apud authores leguntur: qui fulgere, tonare, ac permiscere Graeciam dictus est.

¶ *Quomodo quaestio una diducenda in plures.* CAPVT XI.

*Quomodo
quaestio una
in plures di
ducatur.*

Quemadmodū autem, sicuti modo ostendimus quaestio quandoque latet, & ratione quadam eruenda est, sic alius est labor propositam iam

quaestionē in multas quaestiones (quas intra se plerūque complectitur) diducere. Per saepe enim quaestio quae in speciem simplex est, ui atque effectū in multas dilabitur

Vnaque- quaestiones. Id quomodo fiat dicemus. Diuiditur igitur

quæstio in plures quæstiones, quæ trahuntur, uel ex uerbis quæ posita sunt in quæstione: uel ex eis quæ uerbis continentur. Ex uerbis, ut qui quærit, an Cato recte tradiderit Martiã Hortensio. Quæstio est, ex tribus quæstionũ generibus illis quæ prima posuimus secundi generis, id est, an hoc sit illud. Præcedat ergo oportet, an est quæstio, quam per omnia uerba propositæ quæstionis ducere possumus, hoc pacto, an fuerit Cato, an fuerit Hortensius, an fuerit Martia, an sit etiam rectum. Namque nõ defuerunt philosophi, qui nihil neque rectũ neque prauũ esse per se dicerent in rebus. De uerbo autẽ (tradiderit) nõ est quod formetur fortasse quæstio an est: quia est uerbum, quod quidem semper pronuntiati prædicatum est. de quocunque autẽ dicetur, semper faciet quæstionem, an hoc sit illud. Neque tamẽ credat quisquam, per omnes has eundũ esse quæstiones. Sed admonemus in præsentia, quã multæ ex una possint elici quæstiones. Iudicii autẽ est uidere deinde, quæ quæstionum illarũ habeat aliquid, quod sit proposito nostro conueniens. Quemadmodum enim in hac quæstione, ista quæ diximus, inquirere ineptum sit, & superuacuum: ita est alias dare quæstiones, in quibus plurimũ loci sibi uendicent. Ut, si quærat, uiceritne Amazones Hercules. Primum quæras, an fuerint Amazones, an fuerit Hercules. Sic etiam, an pugnet cũ gruibus Pygmæi. non absurdum erit primum quærare, sitne Pygmæi. ¶ Vbi ergo quæstionem an est, explicuerimus, proximum est, ut partes quæstionis propositæ coniungamus. Primum est ergo, an Cato tradiderit Martiam. Deinde, an Hortensio tradiderit eam. Postremũ id quod summa quæstio-

stionem duo
bus modis in
plures didu
ci.

pluralitas
quæstionum
ex uerbis.

Pluralitas
quæstionum
ex his quæ
uerbis con-
tinentur.

Cõtêta uer-
bis ne: effa-
rio.

nis complectitur, an recte tradiderit. Hæ quæstiones er-
go hætenus omnes positæ sunt in uerbis. ¶ Quæ con-
tinentur autem in uerbis, duplicis ferè sunt generis.
Quædam enim necessario continentur in uerbis, quem
admodû genus specie continetur, aut alioquin quæ cer-
tum definitumque est inesse uerbis. Alia continentur ue-
lut ex conditione quadam, & non necessario. Ea cuius-
modi sint, facilius exempla ostenderint. Catonis ergo
nomine, quoniam nihil aliud est Cato quàm hic homo,
uelut genus homo continetur. Tradendû uero uerbum,
tria uecessario complectitur. Quisquis tradit enim ali-
quid, habeat primum oportet, deinde dimittat, tum con-
ferat alteri. In Martia (quoniam id nomen isto loco pro
hac singulari uxore ponimus) uxorem in commune in-
telligitur, In Hortensio, quemadmodum in Catone, ho-
minem accipimus. In recte nomine, quia generali-
ter ponitur, non est quod aliud in eo quæramus.
Verum, quia aduerbium est, & tradendû uerbum po-
nitur, uidetur posse ferri ad ea, quæ uerbo illo clau-
duntur. Ut, an recte habuerit, recte dimiserit, recte
alteri concesserit. Erit igitur prima quæstio ex genera-
libus omnibus, hoc pacto: An quisquam recte tradide-
rit uxorem suam alteri. In qua continentur adhuc, an
quisquam habuerit uxorem, an habuerit recte, an dimi-
serit, an recte dimiserit, & an tradiderit. Nam, an recte
tradiderit, ipsa totius generalis quæstionis est sum-
ma. Hinc paulatim pro generibus species subiicimus.
proque eo, quod (an quisquam) diximus, dicimus iam an
Cato. Iterumque omnia de illo, quemadmodum de ge-
nere quærimus. Ut sit, an Cato habuerit uxorem, an Ca-
to ha-

to habuerit recte, reliquaque in hunc modum, quæ sequuntur. Deinde, pro uxore, hanc uxorem, id est Martiam ponimus, similisque rursus sit ordo, an Cato habuerit Martiam, an recte eam habuerit, an dimiserit eam, eodē sanè ordine quo prius. Postremo, pro eo quod ultimo loco positum erat, an alteri homini, ponimus Hortensiu: fitque quæstio, an Cato tradiderit Martiam Hortensio. Ultima hinc sequitur ea, quæ primum proposita est, An recte Cato tradiderit Martiam Hortensio. Quæstiones ergo quæ in uerbis necessario clauduntur, in hunc ferè inueniuntur modum. ¶ At quæ conditione quadam in uerbis latent, ex sunt, quæ fiunt de his, quæ proposita quæstionē ab eo, quod propositū antea id est *si* diximus, deflectunt eò, ut fiat *si* *si* *si*, id est controuersia. Si quis enim Catonem accipiat, ut sit homo, neque ferat aliò mentem, nihil intererit, de Catone quæramus, tradideritne recte, an generalem faciamus quæstionem, an quisquam recte tradiderit. Cum circumdamus autem Catoni ea, quæ dicuntur de illo: talēque effingimus eum, qualem nobis qui res scripserunt tradūt fuisse, id est, non solū hunc aliquem hominem, quod necessario fuit: sed ciuem Romanū & Senatorii ordinis, & Stoicæ sectæ philosophū, spectatæ seueritatis quæque reliqua esse in Catone in confesso est: quot sunt illa quæ tribuuntur hoc modo Catoni, tot possūt fieri, quæstiones. Vt, an ciuis Romanus recte habeat uxorē, recte omittat, recte tradat alteri. An si Senatorii sit ordinis, hæc eadem recte faciat. An si philosophus, an si Stoicæ sectæ. perque reliqua, quæ necessario sunt in Catone, ducuntur quæstiones eo ordine, quo proposuimus, cum

Quæ ex conditione quadam uerbis continentur.

cas quæ necessario insunt uerbis, paulo ante ordinare-
mus. Deinde in uerbo tradiderit insunt, quam ob cau-
sam tradiderit, quomodo, quo tempore, quo loco, quæ-
que alia in ipso tradendi actu poterunt per conditione
assumi. Post hæc ex Martiæ persona quæritur, an de-
buerit nobile mulierẽ habere, dimittere, tradere alteri:
an opulentã, an uitæ genere concordem, an pudicitia cõ-
spiciam, an trium ex ipso liberorum matrem. Tum de-
mum ex Hortensio quærimus itidem, quæ insunt illi: an
recte tradiderit nõbiliori, liberius uiuenti, consulari, o-

*Argumentũ
de quo dubi-
tetur, uerti
in quæstio-
nem.*

pibus, gratia, faciũdia claro. ¶ Et ut semel dicamus, om-
nia argumenta quæ primum ex re ducuntur, si dubia
adhuc probandaque sunt, in quæstionem uertuntur. Si
dicas enim, philosophus non recte dimittit uxorem, nõ
ergo Cato recte dimisit uxorem. argumentum est quod
dicitur, philosophum non recte dimittere uxorem.

Quod si iam in dubium uocetur, quẽadmodum potest
id copiose lõgaque oratione disputari, an philosophus
recte dimittat uxorem, quæstio erit, primæ subseruiens
quæstioni. Hinc fit, ut non eadem quæstiones oriantur
semper ex utraque parte differentibus: sed proinde ut
hæc, uel illa pars, plura habuerit pauciorãue firmamen-
ta eius quod tueretur, plures etiam nascentur paucioresue
quæstiones. Quod in hac controuersia haud difficile
erit uidere. Alexander subuersis Thebis, Thessalis quo-
rum erat usus commilitio, tabulas inuentas dono dedit,
quibus continebatur, Thessalos cõtum talenta mutuo à
Thebanis accepisse. Restitutis postea à Cassandro The-
bis, Thebani Thessalos apud Amphictyonas centum
talenta reposcunt. quæstio est, an debeant Thebanis

Thessali centum talenta. Ex Thessalorum parte, si uideamus quid sit, quod se defendunt, aperta erit quaestio. Negant debere se. At qui accepisse eos, & non reddidisse certum est. Quid dicunt ergo? Dono ea se accepisse ab Alexandro. Quaestio igitur erit, an Alexander Thessalis donauerit centum talenta debita Thebanis. quod cum probatum fuerit, nihil habebunt Thessali, quod amplius ex sua parte dicant. Reliqua enim omnia, quaecunque disputabuntur, ab aduersario potius nascentur. qui quaeret, an potuerit Alexander dare ius crediti, rem incorporalem, & quae uenire in arbitrium uictoris non possit. Primum ergo quaeretur, an dederit. Et quia tabulas dedit, an idem ualeat tabulas dare quod debitum. quae quidem quaestio ex Thessalorum defensione (ut diximus) nascitur. Deinde, an iure dederit: quae potest per generales quaestiones diuidi, an quisquam iure possit auferre rem alienam, an donare alteri, an Alexander, an à Thebanis, an Thessalis donare. Sequitur hinc alia quaestio ex conditione proposita, quae sumitur ex restitutione. An sit perinde habenda restitutio, ac si nihil esset actum omnibus his, quae praecesserunt eam. Videmus hic nihil habere Thessalos, quod tanquam proprium dicant, quodque robur sit causae suae, nisi id quod initio dixi, quod Alexander donauerit. Reliquae omnes quaestiones ex contradictione Thebanorum oriuntur. Communiter tamen utrique parti disputandae sunt. Neque enim potest quisquam satis constanter sua confirmasse, nisi quae dicuntur ab aduersario, diligenter cofutauerit. Sunt autem aliae quaestiones, aliis foecundiores, & quae in plures spargi quaestiones possunt.

*Non omnes
 quæstiones,
 ex principa-
 li quæstione
 ortas, dispu-
 tari debere,
 sed eas tan-
 tum quæ plu-
 rimum faci-
 ant ad pro-
 bationem.
 Institutum
 Ciceronis
 in Tuscula-
 nis quæstio-
 nibus.*

Aliæ tenuiores sunt, & minus (ut ita dicam) sinuosæ,
 Magni autem est acrisque in primis iudicii, uidere quas
 ex primis quæstionibus deductas disputandis accipia-
 mus. pleræque enim eiusmodi sunt, ut nihil, aut mini-
 mum summæ rerum afferant, exequique eas fastidiū
 potius quàm fidem paret. Aliæ contra sunt, quæ totum
 prope euentum intra se uictoriæ continent. Circa quas
 diligentissimus incumbit discreti labor. Cicero in quin-
 que Tusculanarum disputationum libris, cum solum
 (quantum mihi uidetur) id efficere uoluisset, solam ad
 bene beateque uiuendum sufficere uirtutem: uidebat
 plurimum ad id docendum adiamenti sibi collaturum,
 si docuisset animorum immortalitatem. Quia tamen id
 difficile probatu uidebat, subiecit homo ingeniosissi-
 mus in locum eius, id quod proximum erat, nihil mali
 esse in morte. Ex quo uelut excursu quodā delatus est
 eò, ut tentaret efficere, quod præcipue cupiebat, non in-
 terire animos. Quod iam si minus posset obtinere, ne
 nihil tamen egisset, id peruincebat utique, malum non
 esse mori. Hinc iam tribus sequentibus libris subdidit,
 non cadere dolorem in sapientem, non ægritudinē, non
 perturbationem. Quæ cum probata sunt, quis non ui-
 det facillimum permanere ad probandum, si mors non
 est mala, si reliqua quæ mala putantur, non cadunt in
 sapientem, ei cui hæc mala non sunt, uirtutem summū
 esse bonum? Sic si quis quærat, an manes nocturnis mo-
 lesti apparitionibus, possint carminibus coerceri. Pri-
 mum utique fuisset in hac quæstione excutiendū prisca
 philosophiæ, quod totius disputationis difficillimum
 fuisset, an sint ulli manes. At nobis religio hanc quæ-
 stionem

*Manium ap-
 paritiones.*

stionem superuacua fecit, quando fide certum est, animas non interire. Deinde est id quod nobis nunc est primu, an appareant. Nam & hoc multi non putauerunt, sed uanam ex nostra cogitatione, uel metu imaginem simulachruque capere. Post haec, an noctu possint apparere: cum etiam ea quae natura conspicua sunt, delitescant. Iam si manes sunt, quomodo possint esse molesti: uidetur enim si quid noxium habuerint in natura, id e corporibus fuisse, idque deposuisse cum corporibus. Hinc iam sequitur, an possint ulla ope humana coerceri, an possint quicquam carmina, an possint eos coercere carmina. Haec autem quaestiones omnes, in ipsis primae quaestionis sunt positae uerbis: quod ipsa res indicat. At in priore Ciceronis quaestione, quatuor illae quatuor librorum quaestiones includuntur in uno co uerbo (solam) in quaestione posito. Si enim solam uirtutem sufficere ad beate uiuendum docendum est: prius ostendatur oportet, mortem malum non esse. Si enim ea mala sit, opus erit ad beatam uitam immortalitate. Deinde, dolor si malus est, caditque in sapientem, de erit rursus aliquid uoto ipsius. Cicero igitur conatus est docere, non cadere eum in sapientem: quod ut splendidius erat, ita impetrabilius forte fuisset, propiusque fidem, non esse malum dolorem: aegritudinem autem, & perturbationem, si non ueniunt in sapientem, nihil omnium extra se expetendum esse sapienti, propter quae ista suscipiuntur, ostendunt. Ergo nudus iam sapiens, nudae relinquetur uirtuti. Sed de quaestione, quotuplex sit, & quomodo status quaestionum, quomodo etiam nonnunquam ipsa quaestio inuenienda sit,

& una in plures diducenda quaestiones, hoc pacto nobis sit explicatum.

SCHOLIA IN CAPVT XI.

¶ Vae trahuntur uel ex uerbis.] Ex uerbis quaestiones ducuntur, quoties uerba ipsa quaestionis principalis, uel seorsum singula inspiciamus, uel quaedam eorum cum quibusdam conferimus, Contineri uerbis dicuntur illa, quae cum rebus eis, quae uerbis significantur, certo quodam nexu cohaerent. *¶ An Cato recte tradiderit Martiam Hortensio.]* Huius facti mentionem fecimus, capite huius libri octauo.

An aliquid
rectum per
se.
Lib. 17.
ca. 20.

¶ An sit etiam rectum, namque non defuerunt philosophi, qui nihil neque rectum, neque prauum esse per se dicerent in rebus.] Ab hac sententia non ita multum abhorrent, quae in symposio Platonis dicit Pausanias, Cuius uerba Aul. Gellius hunc in modum Latina fecit: Omne, inquit, omnino factum sic sese habet. Neque turpe est quantum in eo est, neque honestum, uelut est, quas nunc facimus ipsi res, bibere, cantare, dislerere. Nihil namque horum ipsum ex sese honestum est. Quale cum fieret modo factum est, tale exitit, si recte honesteque factum est, tum honestum fit: sin parum recte, turpe fit. Sic amare, sic amor non honestus omnis, neque omnis laude dignus, sed qui facit nos ut honeste amemus.

Amazones.

¶ Vicerit ne Amazones Hercules.] Strabo libro undecimo, inter fabulas refert, quae de Amazonibus dicuntur. Nomen habent à priuatiua particula *a* & *μαρτις*, quod mamillam significat: eò quod mamillam dextram inde à pueritia usque aduſtam haberent: quò si quando polceret usus, expeditius eo brachio uterentur. Quae loca tenuerint, non usquequaque inter authores conuenit, neque in iisdem semper locis mansere. Aiunt fuisse genus mulierum, quae sine uiris, atque adeo in contemptum quendam uiroꝝ, per se rempub. administrarint, bella gesserint, aliis etiam imperarint. Harum reginam quandam, inter ceteros labores suos fertur uicisse Hercules, baltheumque ei ablatum Euryſtheo tradidisse. *¶ An pu-*

Pygmei nu-
pugnent in
grues.

gient cum gruibus Pygmaei.] Plinius libri septimi, capite secundo: Super hos, inquit, extrema in parte montium Spithamaei Pygmaei narrantur, ternas Spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes, salubri caelo, semperque uernante, montibus ab Aquilone oppositis, quos à gruibus infestari Homerus quoque prodidit. Fama est inidentes arietum caprarumque dorſis, armatos sagittis, ueris tempore uniuerso agmine ad mare descendere, & oua pullosque earum alitum contumere, ternis eam expeditionem mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto pennisque & ouorum putaminibus constructui. Aristoteles in caernis uiuere Pygmaeos tradit. *¶ Quod propositum antea, id est, theſim diximus.]* Lege caput octauum. *¶ Alexander sub-*

neris Thebis.] Sumptum exemplum ex quintolibro institutionum Fabii. Tractat idem Erasmus in copia, & in Pandectas scribens Budæus.

¶ A Cassandro.] Hic unus fuit ex ducibus Alexandri, qui illo mortuo *Cassander.* Thebas restituit. Apud Amphictyones.] Amphictyones, inquit Bubæus, Amphictyone

confessus quidam fuit Græcus, apud Thermopylas convenire solitus: *nes.*

ab Amphictyone Deucalionis filio sic dictus, qui & ipse populos cum regnaret, ad conuentus convocasse dicitur &c. Lege Budæi annotationes in Pandectas, & Erasmi Chiliadas.

¶ Solam ad bene beateque vivendum sufficere virtutem.] Hoc docet Cicero Tusculana quinta.

¶ Nihil mali esse in morte.] Id prima Tusculana variis argumentis ostenditur.

¶ Hinc iam tribus libris sequentibus.] Id est, Tusculana secunda, tertia, quarta.

¶ An manes nocturnis molesti apparitionibus possint carminibus coerceri.] De hac manium apparitione novum est miraculum in epistola quadam Plinii. Quæ antem & quantæ sint vires carminum, seu incantationum, explicat in Pharmaceutria Virgilius. Et apud Plinium, de

verbis & incantamentis carminum, caput est libro vigesimo octavo. ¶ Sed *Epilogus di* de questione quotuplex sit.] Epilogus est eorum quæ de questione dixit. *storum.*

Quæ quoniam multa sunt, & diffuse tractata, age nos quoque velut enumeratione quadam, omnia in memoriam reuocemus.

¶ Quæstio, est cum interrogatione elata oratio, ad quam ita esse, aut non *Quæstio* esse responderi queat. *quid.*

¶ Ea, quomodo ex sententia Rodolphi dividatur, subiecta indicat de *Quæstionū* scriptio. *divisio.*

f. 11

Aut enim quaerimus an sit res.

Aut num hoc sit illud.

Vnum simplex quod ex simplici pronuntiato nascitur. suntq; tres eius differentie.

Aut quò hoc sit illud : quod est rursum quadruplex. nã id quod prædicatur,

Aut est finitio.

Aut genus

Aut proprium.

Aut accidens.

Primum ex parte ipsarum rerum. Atque ita duo earum sunt genera

¶ Quæstionum diuersitas, sumitur trifaria.

Compositum, quod est duplex.

Copulatum, ut uolunturne cælum, & terra quiescat.

Disiunctum, Sit ne aut dies aut nox.

Alie prædicatiue dicuntur, ut sitne homo bipes.

Prior, qua questionum

Alie conditionales, an si quis currit, is & mouetur.

Deinde ex modo quaerendi, atque hinc duplex oritur diuersitas.

Alie puræ sunt, ut an sit anima immortalis.

Alteræ, qua questionum

Alie modales, in quibus aliquis horum quatuor inest modorum, possibile, contingens, impossibile, necessarium.

Postremo, pro diuersitate artium ad quas pertinent, quo modo tanta questionum diuersitas sit oportet, quanta ipsarum est artium.

¶ Iam

¶ Iam quisquis scribit aut dicit, quæstionem aliquam tractat.

¶ Ea in altercationibus tum apparet, cum quod alter affirmat, id alter negat.

¶ In cæteris orationibus inueniri sic potest, si personam, rem, & conatû inuicem comparemus.

¶ Præterea quæstiones eæ, in quas prima quæstio diducitur, partim in uerbis ipsiis positæ sunt, partim in iis quæ uerbis cõtinètur. Verbi causa:

¶ Prima quæstio est:

An recte Cato Martiam Hortensio tradiderit.

¶ Quæstiones inclusæ in uerbis:

An fuerit Cato, an Martia, an Hortensius, an sit aliquid rectum, an Cato Martiam tradiderit, an tradiderit eam Hortensio, an recte Cato Martiam Hortensio tradiderit.

¶ Quæstiones inclusæ iis quæ uerbis continentur:

An homo quisquam uxorem habuerit, an recte habuerit: an dimiserit, an recte dimiserit: an tradiderit alteri, an recte tradiderit. Deinde, nû Cato uxorem habuerit, num recte habuerit: num dimiserit, num recte dimiserit: num tradiderit alteri, nû recte tradiderit. Hinc iam, ecquid Cato habuerit Martiam, ecquid eam dimiserit, ecquid eam tradiderit alteri, ecquid Hortensio. & unû quicque istorû, recte an secus. Inde iam postremo loco sequuntur illa, Ancius Romanus, senator, philosophus, & quidẽ stoicus, homo seuerus: habuerit, dimiserit, tradiderit: & an recte habuerit, dimiserit, tradiderit: uxorem, atq; hanc quidem nobilẽ, inuenem, pudicã, denique Martiã: homini alteri, nobiliori, liberalius uiuenti, consulari, diuiti, gratioso, eloquenti: idque hoc tẽpore, hoc modo propter has causas. Quæ tam late diduxit Rodolphus, non quod omnes hæc quæstiones explicandas existimet, sed ut ex multis, eæ quæ nostro potissimum instituto comoda fore uideantur, eligamus. Atque hætenus de quæstione.

¶ DE INSTRUMENTO DIALECTICES.

¶ Instrumentum dialectices esse orationem, & quomodo ea diuidatur.

CAPVT XII.

Roximum est, ut quia de materia dialectices, *Instrumentum dialectice esse orationem.*
 P hoc est, quæstione diximus, nunc de instrumento eius est oratio. Per eam namque qui disserit, fidem conatur facere de illo quod sibi docendû assumpsit. ¶ Orationis multæ poterant fieri diuisiones, nobis duæ maxime sufficient, quarum altera à structura ipsius accipitur, altera ab effectu. ¶ Struitur autem omnis oratio, aut *Prima ora-*

tionis diuisio in concisam & continentem.

fic, ut continens sit: aut ut sit concisa. Continens est, quales sunt oratorum actiones, laudationes, hortationes. Concisa, ut disputationes, & alternantia scholasticorum certamina. Hanc Zeno contractæ in pugnum palmæ, illam explicitæ manui similem dicebat. Et illam quidem perpetuam orationem uocant, attribueruntque eam rhetori: hanc uero in foro altercatione, uoluerunt-

Tâ cōtinētē quā concisam orōnē cōmunitē & ad dialēcticū & ad rhetorē pertinere, ratio prima.

que propriam eam dialectices esse. Equidem cum possit utraque oratione, & concisa, & perpetua, probabiliter ornateque dici, utramque etiam ad dialecticum communiter & rhetora crediderim pertinere: cum antea rationem probabiliter differēdi dialectico: ornate, rhetori assignauerim. Ergo & in foro ingens etiam semper fuit oratoribus in altercationibus labor: seu cum testem interrogarent, seu cum ex perpetuæ dictionis decursu in id sunt delati, ut per singula argumenta premerent aduersarium, uel illius silentio confessionem exprimerēt.

Secunda.

Tertia. Vnde & æditas adhuc in eum usum a Quintiliano

Quarta. altercationes uidemus. Comici uero & tragici poetæ, quod nemo negauerit, ciuili orationis generi, si illud proprie rhetoricum esse uolumus, magis sunt uicini, quàm scholastico philosophorum: qui tamen ipsi, intertusa constant oratione. Contrâ, quæcunque ferè Aristoteles, permultique alii præclari in philosophia nominis scripserunt, perpetuo orationis connexa sunt textu.

Quinta. Sed & alius dialogo eandem rem, alius unius tantum personæ oratione tractauit. Ut de amicitia Cicero in Lælio personas alternis dicētes induxit, Aristoteles in ethicis eandem rem suis ipse uerbis est executus. Hæc idcirco dixi, quia de oratione & partibus eius dicturus

sum nonnulla, quæ solent etiam à rhetoribus explicari: ne quis ea cū legat, egressum me terminos instituti mei credat. Cum enim sit (quod sæpe iam diximus) dialecti- *Sexta.*
ces munus, accómodatè ad fidem pro cuiusq; rei natura differere: fatèdú utique erit, quoniá id oratione uelut instrumento fit, quacúque id oratione fieri possit, eam dia-
lectico intra artis suæ instrumentum esse numerandam.

¶ Nec ego tamen negauerim multum hæc duo oratio- *Cōtinēs & concisa ora- tio quo dis- ferant.*
num genera distare, cum sint instantiora magisq; urgeát concisa, & plurium utiq; fraudum sint capacia, earú ma-
xime, quæ aduersario laqueis captiosarum interrogatio-
num struuntur. Quo fit, ut per sæpe oratores in perpe-
tuis actionibus, si quando acrius premút aduersariú, imi-
tentur altercantè, interrogentq; ecquid habeat quod re-
spondere uelit? quid possit istis contradicere? Perpetua
uero dictio, tractu, æqualitateque sua iudici est aptior: ut
qui non adeo quæ prorsus sunt uera, sed è duobus magis
sequatur uerisimiliora dicentem: quique ex toto oratio-
nis complexu, omniumq; eorú quæ dicútur cōparatio-
ne, accipere malit, quid probet aut auersetur: aduersa-
rios uero nihil uellet prætermisisse, quod ipsum offende-
re posset: sed potius statim unúquidq; apprehendere cu-
piet, singulisque insistere, neque quicquá è manibus nisi
ui dicentis abreptú dimittere. Est itaque (ut sic dicam) in
perpetua oratione ueritatis color plerúque speciosior: *aduerse.*
in altercatione disquisitio exactior. Qualescúq; tamen
sunt orationum istæ differentia, quia utrâ que docemus,
utraq; intra dialectici ueniet tractatum. ¶ Alteram ora- *Secunda ora- tionis diui- sio, in expo- sitionem &*
tionis diuisionem ab orationis effectū diximus accipi. Is
est, docere, quo ad eius fieri poterit. Qui docetur autem,

argumentationem.

aut paratus est credere, aut est orationis ui cogēdus. Sic & oratio, aut satis habet explicare rem de qua dicit, cuiusmodi sit, secunda fidei opinionisq; eius qui audit: aut talem esse peruincere etiā renitente auditore conatur. Illud expositione fit, istud argumentatione. Omnis igitur oratio, & profus omne quicquid dicitur, aut expositio

Expositio.

Argumentatio.

erit, aut argumētatio. Expositionem priore libro diximus esse orationem, quæ solam dicentis mentem explicat, nullo quo fides audienti fiat adhibito. Argumentationem uero orationē, qua quis rei de qua dicit fidem facere conatur. ¶ Inter narrationem & expositionem, argumentationē item & confirmationē, nulla sane est differentia: nisi quòd narrationē & confirmationem, duas orationis partes facimus, quibus certus est in causis locus expositio autē & argumentatio, generalia sunt nomina: & in proœmio sæpe exponimus, sæpe argumētamur: & in narratione interim argumētamur, & in cōfirmatione exponimus, & in peroratione itidem utrūque nonnunquā facimus, itaque ut quam minimum confunderemus nomina ista cū illis, placuit hæc sic potissimū nominare, quanquam sit ea nonnunquam apud auctores inuenire confusa. Expositio ergo (quemadmodum dicimus) est, quæ rem recenset solū talem aliquam esse, uelut credenti auditori. Argumentatio, quæ talem esse rē ratione peruincere nititur. Ut sit expositio: Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni, Carthago. quæque sequuntur. Causas enim propter quas oderat Aeneam Iuno, recenset poeta. Easq; si sic accepisset, ut dubium faceret, an odisset Aeneam Iuno, harumq; commemoratione causarum uellet id docere, argumentatio esset. Nunc

Expositio.

Argumentatio.

quia odium Iunonis uelut certum indubitatumque sumitur, cui causæ subduntur, non ut ostendatur odisse Aeneam Iuno, quippe pro certo id est, quemadmodum diximus: sed propter quas odium ipsum prouenerit, expositio est. Quod si iam conuertamus orationem, dicamusque, non dubium est quin oderit Aeneam Iuno, quoniam Carthaginem amabat, cui exitium ab Aeneæ posteritate uenturum erat, & quia contra Troianos steterat pro Argiuis suis in bello, & reliqua quæ poeta subdidit, argumentatio fiet. Ut obiter admoneamus, idem quoadque expositionem & argumentationem, mutata tantum orationis forma, fieri posse: cum possit id ipsum & causa rei esse, & ratio. In præsentia dico rationem, per quam res cognoscitur: causam, per quâ est. Ergo si quis, cum uideat deficere lunam, disseratque id euenire, quoniam terra interposita sit inter solem & lunam, excludatque radios solis, ne missi ad lunam illustrare possint eam fulgore suo: causam dicet, expositioque erit. Si quis autem cum uideat lunam deficientem, probet terram interpositam esse inter solem & lunam, quoniam aliter deficere luna non possit, rationem tantum reddet. At si cras defectum ire lunam prædices, idque ostendas, quia doceas terram inter solem & lunam interuenturam: idem iam hic interuentus terræ inter solem & lunam, causa erit defectus lunæ, quia per eam eueniet: & ratio quoque fiet, quia per eam euentura esse cognoscetur. Argumentatio autem est, quod paulo post subiicit poeta, Mene incepto desistere uictam, Nec posse Italia Teucrorum auertere regem? Et reliqua. noti enim sunt loci. Non dicit Iuno sibi ipsi tanquam credenti,

Idem expositionem & argumentationem esse posse, mutata tantum orationis forma.

*Cōmiseri
argumenta-
tionē & ex
positionem.*

nolle se desistere proposito: sed addita ratione, docet ip-
sa se, quare indignum sit ut desistat: hortaturque, ut in
sententia permaneat. Huius autem admonendum uide-
tur, non unquam in expositionem uenire argumentationē,
& saepius in argumentationem expositionē uenire. Ea-
que si per se accipiantur, poterit quicque uocari id ipsum
quod est. Argumentatio erit itaque, Assensere omnes.
& Quæ sibi quisque timebat Vnius in miserū exitū cō-
uersa tulere. Quo magis enim potuisset probare om-
nes assensisse, quam quod gaudebant securitate sua? Ita
apud Ciceronem pro Milone, Seruos ex Appēnino de-
duxerat, quos uidebatis: res enim erat minime obscura.
Et paulo post iterum, Quam uocem eius ad hunc Mar-
cum Catonem statim Fauonius detulit. Et iterum, Ut
ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni in-
fidias collocaret. quæ omnes argumentationes sunt, bre-
ues quidem, sed argumentationes tamen. Contra inter
argumentandum expositio est. Ut pro lege Manilia, re-
rum a Lucullo contra Mithridatem gestarum. Item
pro Murena explicatio institutorum philosophiæ stoi-
cæ, quam Cato sectabatur. Et pro eodem, uerba minæ-
q; Lucii Catilinæ, & in domestica cōcione, & in senatu
iactata. Laudationes saepe uituperationesque, totæ pro
pemodū expositione constant. Quæ causa fuit nonnul-
lis, ut crederent in eis controuersiam non esse. Verum
quia & inter exponendum argumentatio, & inter argu-
mentandum expositio, utraque sit alterius rei accessio,
transeunt in nomen quoque illius cuius substantiæ iun-
guntur. Quanquam enim partem quāpiam expositionis
nodulo aliquo argumentationis iniecto firmemus, non

tamen tunc circa id summa consistit instituti nostri. Et expositiones quæ inter argumentandum fiunt, quamquam sint utique per se exceptæ expositiones, tamen quia argumentationum pars sunt, & illis confirmandis destinantur, argumentationes uocantur. Nomina enim data rebus esse uoluit Anaxagoras, non ab eo quod solum, sed quod maximè essent.

SCHOLIA IN CAPVT XII.

Trinitur autem omnis oratio, aut sic ut continens sit.] Fabius Quintilianus libro secundo: Itaque cum duo, inquit, sint genera orationis: altera perpetua, quæ rhetorice dicitur, altera concisa, quæ dialectice: quas quidè Zenon adeo cõiunxit, ut hæc cõpressæ in pugno manus, illam, explicitæ diceret similem: etiam disputatrix uirtus erit. adeo de hac, quæ speciosior atq; apertior cãto est, nihil dubitabitur. Et Cicero in oratore ad Brutũ: Zeno quidè ille, inquit, à quo disciplina stoicorum est, manu demonstrare solebat, quid inter has artes interesset. Nam cum compresserat digitos, pugnumque fecerat, dialecticam aiebat eiusmodi esse: cum autem diduxerat & manum dilatauerat, palmam illius similem eloquentiam esse dicebat. ¶ *Equidem cum possit utraque oratione.*] Probat rationibus aliquot, utrumque orationis genus communiter & ad rhetorem & ad dialecticum pertinere. Quãquã hic quoque uerborum magis quã rerum inter Rodolphũ & alios pugna est. Etenim Rodolphus de rethorica & dialectica loquitur, quatenus hæ communes quædã ministræ sunt artium omnĩũ: ita ut ab rhetore ornatus petatur sermonis, à dialectico probabilitas. Quo certe modo tam concisam quã continentem seu perpetuã orationẽ, utriusque harũ artium cõmunem esse oportet: cum utroque genere orationis, probabiliter ornateque differi possit. Qui diuersam sunt secuti sententiã, hi dialecticẽ ad scholastica illa umbraticãq; certamina coartarũ: & officio rhetoris eos demũ fungi arbitrati sunt, qui forensibus illis actionibus operã suã addixissent. At enim nõne & in forũ interim cõcisum illud orationis genus uenire potest? Potest quidè: uerũ id rarius. Et qui hũc in modũ discreuere res istas, eos nõ tã qd fieri possit, q̃ quid plerũq; fieri soleat, tradere uoluisse apparet. ¶ *Cũ antea ratione probabiliter differendi dialectico.*] id fecit libri huius capite secundo. ¶ *Ergo & in foro ingens etiã semper fuit oratoribus in altercationibus labor.*] De his altercationibus caput est apud Fabium libro. 6. Quod autẽ addit Rodolphus, editas esse à Quintiliano altercationes in hũc usum, de ea re dicemus nõnihil lib. 3. cap. 15. ¶ *Cicero in Laelio.*] In libro de amicitia, qui Laelius inscribitur. ¶ *Expositionem priore libro diximus esse orationẽ.*] Libri primi capite itẽ primo. ¶ *Inter narrationem & expositionem, argumentationem item & confirmationem.*] His ad plenum intelligendis multum mo-

Dialectica
pugno, rheto
rica palmæ
similis.

Causa.
Ratio.

menti attulerit lectum huius libri caput decimumseptimum. ¶ *Verbs antiqua fuit.*] primo Aeneidos. Locus notior, quā qui ascribi debeat.

¶ *Cum id ipsum possit esse & causa rei & oratio.*] Causam nunc dicit, per quam res habet ut sit. Rationem, per quam res habet ut cognoscatur. Ergo res eadē, inquit, & causa esse potest & ratio: causa, quatenus per ipsam res est: ratio, quatenus per ipsam cognoscitur. Exempla quæ addit, satis dilucida sunt: modo ne ignoremus, defectum siue eclipsim lunæ provenire inde, quod terra, inter solem & lunam interposita, obstat, quò minus luna radiis solaribus illu stratur. ¶ *Mēne incepto desistere victam?*] Verba Iunonis primo Aeneidos, indignantis se tot annos contra Aeneam frustra bella gessisse, animantisque se ipsam, ne ab incepto desistat. Locus est notus vel pueris, quocirca nihil causæ erat, cur huc plura ascriberentur.

¶ *Nonnunquam in expositionem venire argumentationem.*] Quintilianus libro quarto: Argumentabimur, inquit, in narratione nunquam: argumentum ponemus aliquando. ¶ *Eæque se per se accipiuntur, poterit quicque vocari id ipsum quod est.*] Quoties argumentatio, inquit, venit in expositionem, tunc per se quidem inspecta posset suo nomine, hoc est, argumentatio dici, sed quia in eiusmodi oratione expositio dominatur, hunc est uti tota expositionis nomen recipiat. Idem fit, quoties expositio incidit in argumentationem. ¶ *Assensere omnes, & quæ sibi quis timebat &c.*] Verba sunt Sinonis, secundo Aeneidos. quorum mentio fiet & capite sequenti. ¶ *Ita apud Ciceronem pro Milone.*] Cōtinentia loci Ciceroniani habet ad hunc modum: Vbi uidet homo ad omne facinus paratissimus, fortissimū uirū, inimicissimum suū, certissimum consulem: idque intellexit, non solum sermonibus, sed etiam suffragiis populi Romani saepe esse declaratum, palā agere cœpit, & apertè dicere, occidendum Milonē, Seruos agrestes, & barbaros, quibus sylvas publicas depopulatus erat, Hetruriæque uexarat, ex Appennino deduxerat, quos uidebatis, res erat minime obscura. Etenim palā dictitabat, consulatū Miloni eripi non posse, uitam posse. Significauit hoc saepe in Senatu, dixit in concione, quin & Fauonio fortissimo uiro, quærenti ex eo, qua spe frueretur Milone uiuo, respondit, triduo illum, ad summa quatriduo periturum. quam uocem eius ad hunc M. Catonem statem Fauonius detulit. Interim cum sciret Clodius, (neque enim erat difficile scire) iter solenne, legitimum, necessarium ante diem XIII. calendarum Februarii, Miloni esse Lanuium, ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuuii Milo, Roma subito ipse profectus pridie est, ut ante suum fundum, quod re intellectum est, Miloni insidias collocaret. ¶ *Ut pro lege Manilia rerum à Lucullo gestarum.*] In ea oratione explicaturus Cicero, quo modo magnum adhuc posset esse id bellum, quod cum Mithridate gerebat populus Romanus: initio Luculum laudat, atque res eius aduersus Mithridatem gestas exponit. Longum foret huc totum locum ascribere neque ita multum momenti attulerit ad eorum quæ ab Rodolpho dicuntur

euntur intelligentiam. ¶ Item, pro Murena explicatio institutorum philosophiae Stoicæ.] Hunc Ciceronis locum totum ascripsimus huius libri cap. octauo. ¶ Et pro eodem uerba minæque L. Catiline.] Dixerat enim Catilina in domestica concione, miserorum fidelem defensorem inueniri nō posse, nisi eum qui ipse miser esset: minime timidum, & ualde calamitosum esse oportere eū, qui esset futurus dux, & signifer calamitosorū. Dixerat idē in senatu, duo corpora esse in republica: unū debile, firmo capite: alterū firmū, sine capite: huic eū ita de se meritū esset, caput se uiuo nō defuturū &c. ¶ Nomina enim rebus data uoluit Anaxagoras.] Philosophus hic fuit Asiaticus. Claruit Athenis eodē tēpore, quo Perclarum rex Xerxes. Cum post annos complures ex Græcia in patriam esset reuersus, uideretque desertas possessiones suas: Non essem, inquit, saluus ego, nisi istæ perissent. Et qui annuntiarat mortē filii, Nihil noui nū tias, inquit: sciebam enim me genuisse mortalem. Porro quod hic de eo dicit Rodolphus, id (si recte memini) tribuit ei in phylis Aristoteles.

Anaxago
ras.

di Anaxagoras

Dupliciter orationi fidem contingere, rebus, & oratione ipsa. Atque inde argumentatio quid sit. CAPVT. XIII.

Ed nos singulatim de utraque, primūque de

S argumentatione dicamus, quoniam sunt in ea

robur neruique differentes. Expositio enim in-

uenit (ut ita dicam) fidem, argumentatio facit eā. Si quid autē habet expositio, si quid habet utique artis, quod dialectico præcipiendum sit, id ferè ex argumentandi ratione descendit. ¶ Cum petatur autē fides argumentatione, dicendum uidetur in primis, fidem orationi dupliciter contingere, rebus scilicet, & oratione. ¶ Rebus contingit fides, quā is qui audit uelut tacita apud animum suū argumentatione colligit: & ex persona eius qui dicit: quia uel is putatur, cui tuto possit credi: uel affectus aliquis, ut beneuolentia, ut misericordia, propensioem facit animum audientis ad credendum. Et ex reliquis, ut sunt tempus, locus, res, & ipsius etiam qui audit persæpe cupiditas, uel æquitas utcunque animi, cuius parui refert, siue ita esse siue aliter credat: & ipse dicendi modus. Vnde & persæpe dubitatio dicentis, nostram opi-

Fide orationi
contingere
duobus modis.
Primū rebus

& uelut extra rem, & nihil ad re pertinens, pro uero accipitur, originēque fidei præbet omnibus illis, quæ postea dicuntur. Ut interim admoneamus, nulla parte illum qui contra nos differat, acrius inspiciendum, quàm ubi minimum urgere nos, uel etiam ridiculus nobis firmare partes nostras uidebitur. Ea namque quæ palàm nos premunt, uelut aperta uis, ui repelluntur, ipsaque uel indormientes nos impetu suo excitant. Quæ uero tanquam stolidi, & nonnunquam etiam ut profutura, proferuntur, quò tectius plerunque, cò grauius difficiliusq; uitatu periculum ferunt. Postremo creditur dicenti ipsi, quia uel grauis uir, uel beneuolus putatur. Ad id figurandum pertinet quod dicit, Fas odisse uiros. &, Quod dii prius omen in ipsum Còuertant. Quanquam sint autem hæc omnia in ipsa oratione, non tamen altera adhibetur alteri, tanquam fidem factura: sed singulæ per se positæ, reputatione audientis, & apud animum suum còparantis eas, parant fidem. Pleraque uero se ipsis, sola rerum æstimatione, quia apte accommodateque omnia naturæ suæ dicuntur, idcirco uidentur credibilia. Hocque fidei genus, cum omni orationi nonnunquam est necessarium, tum expositioni maxime: cum non habeat eam fidem, nisi ex rebus. ¶ Fides autem quæ fit oratione, est, quæ conficitur argumentando, cum rem dubiam probabili colligimus argumento. Id uero, quo simul complectimur rem quam probare uolumus, & illud inuentum quo probare conamur, eam argumentationem esse dicimus. Sanè quo pacto argumentum rei probandæ argumentando adhibeatur, in commune, prioris libri initio, quàm potuimus apertissime conati sumus explicare.

In hoc

Sextus.

Alter modus quo orationi fides contingit.

In hoc loco, quæ argumentationis, hoc est, orationis sunt propria, dicentur.

SCHOLIA IN CAPVT XIII.

Eminem satis credibiliter alii mentiturum. Quintilianus libro duo-
 N decimo: Prodit enim se, inquit, quamlibet custodiatur simulatio, *Mendacium*
nec unquam tanta fuerit eloquendi facultas, ut non titubet, ac *difficiliter*
regitur.
 hæreat, quoties ab animo uerba dissentiant. ¶ *Sinon ille Virgilianus.* Vi-
 deo molestum fore lectori, si quis tamen hæc leget, quod toties integros
 locos, & quidem obuios huc ascribo. Sed ueniam mereor, quippe qui sa-
 tissactum uelim, & iis, qui locos eos memoria non tenent, neque libros
 semper habent ad manum. Atque sunt sanè nonnulla ex iis quæ addu-
 cit Rodolphuseiusmodi, ut intelligi nullo modo possint, nisi totum lo-
 cum eum, unde ea educta sunt, eis accommodemus. qualis uel cum primis
 hæc est expositio Sinonis, ex secundo Aeneidos. Quocirca boni consu-
 let (opinor) æquus lector, si totam eius loci cōtinentiam huc ascribamus. *Oratio Si-*
nonis.
 Ea habet ad hunc modum:

Cuncta equidem tibi rex, fuerit quodcunque, fatebor
 Vera inquit: neque me argolica de gente negabo.
 Hoc primum, nec si miserum fortuna Sinonem
 Fixit: uanum etiam mendacemque improba finget.
 Fando aliquid si fortè tuas peruenit ad aures
 Belidæ nomen Palamedis, & inelyta fama
 Gloria, quem falsa sub proditione pelægi
 Infontem infando indicio, quia bella uetabat
 Demiserè neci, nunc casum lumine lugent.
 Illi me comitem, & consanguinitate propinquum
 Pauper in arma patet primis huc misit ab annis.
 Dum stabat regno in columis: regnumque uigebat
 Consiliis: & nos aliquod nomenque decusque
 Gessimus. inuidia postquam pellacis Vlyssi
 (Haud ignota loquor) superis concessit ab oris:
 Afflictus uitam in tenebris luctuque trahebam,
 Et casum infontis mecum indignabar amici,
 Nec tacui demens: & me, fors si qua tulisset,
 Si patrios unquam remeassem uictor ad Argos,
 Promisi uitorem: & uerbis odia aspera moui.
 Hinc mihi prima mali labe: hinc semper Vlystes
 Criminibus terrere nouis: hinc spargere uoces
 In uulgum ambiguas: & quærere concius arma.
 Nec requieuit enim: donec Chalcante ministro.
 Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata renouo?
 Quid uè motor è si omnes uno ordine haberis Achinos.

RODOLPHI AGRICOLAE

Idque audire fat est: iam dudum sumite pœnas,
 Hoc Ithacus uelit: & magno mercentur Atridæ.
 Tum uerò ardemus scitari: & quætere causas:
 Ignari scelerum tantorum, artisque pelagæ.
 Prosequitur pauitans, & ficto pectore satur:
 Sæpe fugam Danaï Troia cupiere relicta
 Moliri, & longo fessi discedere bello.
 Fecissentque utinam: sæpe illos aspera ponti
 Interclusit hyems, & tetruit auster euntes.
 Præcipue cum iam hic trabibus contextus acernis
 Staret equus: toto sonuerunt æthere nymbi.
 Suspensi Eurypilum scitatum oracula Phœbi
 Mittimus: isque adytis hæc tristia dicta reportat:
 Sanguine placastis uentos, & uirgine casa,
 Cum primùm Iliacas Danaï uenistis ad oras.
 Sanguine quærendi reditus: anima que litandum
 Argolica. uulgi quæ uox ut uenit ad aures,
 Obstupere animi: gelidusque per ima cucurrit
 Ossa tremor: cui fata parent, quem poscat Apollo.
 Hic Ithacus uatem magno Calchanta tumultu
 Protrahit in medios: quæ sint ea numina diuùm
 Flagitat: & mihi iam multi crudele canebant
 Artificis scelus: & taciti uentura uidebant.
 Bis quinos silet ille dies: tectusque recusat
 Prodere uoce sua quenquam: aut opponere morti.
 Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
 Compositò rumpit uocem: & me destinat aræ.
 Assensere omnes, & quæ sibi quisque timebat,
 Vnius in miseri exitium conuersa tulere.
 Iamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
 Et falsæ fruges, & circum tempora uittæ.
 Eripui (fateor) leto me, & uincula rupi:
 Limosque lacu per noctem obscurus in ulua
 Delitui, dum uela darent, si fortè dedissent,
 Nec mihi iam patriam antiquam spes ulla uidendi,
 Nec dulces natos, exoptatumque parentem:
 Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
 Effugia, & culpam hanc miserorum morte piabunt:
 Quod te per superos, & conscia numina ueri:
 Per si qua est quæ restat adhuc mortalibus ulquam
 Intemerata fides, oro, miserere laborum
 Tantorum, miserere animi non digna ferentis.
 His lachrymis uitam damus, & miserescimus ultro.

Ipse uiro primus manicas, atque arcta leuari
 Vincla iubet Priamus, diditque ita fatur amicis,
 Quisquis es, amissos hinc iam obliuiscere Graios:
 Noster eris, mihi que hæc ediffere uera roganti.
 Quò molem hanc immanis equi statueret? quis auctor?
 Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina bellis?
 Dixerat: Ille dolis instructus, & arte pelaga
 Sustulit exutas uinclis ad sydera palmas.
 Vos æterni ignes, & non uiolabile uestrum
 Testor numen, ait, uos aræ ensesque nefandi
 Quos fugi, uittæque deum, quas hostia gessi.
 Fas mihi Graiorum sacrata resolueret iura,
 Fas odisse uiros: atque omnia ferre sub auras:
 Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis.
 Tu modo promissis maneat, seruataque serues
 Troia fidem: si uera feram: si magna rependam.
 Omnis spes Danaum, & cepti fiducia belli
 Palladis auxiliis semper stetit: impius ex quo
 Tytides: sed enim scelerumque inuentor Vlysses
 Fatale agressi sacrato auellere templo
 Palladium, cæsis summæ custodibus arcis:
 Corripuere sacram effigiem: manibusque cruentis
 Virgineas ausi diuæ contingere uittas,
 Ex illo fluere: ac retro sublapsa referri
 Spes Danaum: fractæ uires: auersa deæ mens.
 Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris,
 Vix positum castris simulachrum: arseret coruscæ
 Luminibus flammæ arrectis: salusque per artus
 Sudor iit: terque ipsa solo (mirabile dictu)
 Emicuit: patinamque ferens hastamque trementem.
 Ex templo tentanda fuga canit æquora Calchas,
 Nec posse Argolicis excindi Pergama telis:
 Omnia ni repetant Argis: numenque reducant
 Quod pelago & curuis secum aduexere carinis.
 Et nunc quod patrias uento petiere Mycenæ:
 Arma deosque parant comites: pelagoque remenso
 Improuisi aderunt: ita digerit omnia Calchas.
 Hanc pro Palladio moniti: pro numine læso
 Effigiem statueret: nefas quæ triste piaret.
 Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
 Roboribus textis: caloque educere iussit:
 Ne recipi portis: aut duci in mœnia possit:
 Neu populum antiqua sub religione tueri.

Nam si uestra manus uiolasset dona Mineruæ:
 Tum magnum exitium (quod dii prius omen in ipsum
 Conuertant) Priami imperio Phrygibusque futurum.
 Sin manibus uestris uestram ascendisset in urbem:
 Vitro Aham magno Pelopeia ad mœnia bello
 Venturam: & nostros ea fata manere nepotes.

Argumen-
 tatio.

¶ Id uerò quo simul.] Itaque argumentatio est oratio ea, quæ & rem pro-
 bandam & argumentum quo probare rem eam uolumus, cõplectitur. Ci-
 cero in partitionibus ait argumentationẽ esse explicationem argumenti.
 Idem in rhetoricis, nomine argumentationis duo significari dicit, argu-
 mentum ipsum, & artificiosam inuenti argumenti expoliationem. ¶ Sane
 quo pacto argumentum rei probandæ argumentando adhibeatur.] Lege libri su-
 perioris caput secundum.

¶ Duas esse argumentandi formas perfectas, syllogisimum & inductio-
 nem, siue (ut Rodolphus maualt) enumerationem. Duas item im-
 perfectas, enthymems atque exemplum. Tum, quo hæ formæ in-
 ter se distent: & quando perfecta, quando imperfecta argumen-
 tatione utendum.

CAPVT XIII.

Fidem quæ
 fit argumẽ-
 tãdo aut à
 sensibus aut
 à mête pro-
 fici.

Ides omnis quæ fit argumentãdo, aut à sensibus
 primũ cœpit, desinitq; in mentem, in qua necesse
 est fidem omnẽ consistere. Aut ipsa per se mēs,
 alterũ ex altero, res perceptas conferendo, collegit. Prius
 est, ut quia uidimus lunam, iam plenilunio deficere, &
 iterum tertio, quartoque itidem fieri, dicimus: luna tunc
 & tunc & alio item alioque tẽpore plenilunio defecit,
 nec unquam aliter est uisum, colligimus, ergo luna nun-
 quam nisi plenilunio deficit. Priora enim illa sensu per-
 cepta sunt singulatim, posterius autem quod est, lunam
 nunquam nisi plenilunio deficere, mête sola percipitur.
 Secũdum, cum mens alterum colligit ex altero. Vt cum
 dicimus, luna nunquam deficit nisi plenilunio, ergo ne-
 cesse est id fieri interuentu terræ lunam obumbrantis.

Due argu-
 mẽtãdi for-
 mæ perfe-
 ctæ.

Horũ enim utrũq; nisi mente percipi nequit. ¶ Pro hac
 diuersitate, duæ natæ sunt perfectæ formæ argumentã-
 di, quarum alteram inductionem, alteram uulgo uocant

græco

græco nomine *εναγισμα*. Cicero apte (ut omnia) & prope ad uerbum, ratiocinationē dixit. Mihi rectissime uideatur inductio dici, enumeratio. quē admodū Cicero dixit argumentationem quandā esse ex partium omnium enumeratione. Inductionis uero nomen magis conuenire imperfectæ enumerationi, cum duobus tribusue propositis inducitur auditor, ut in omnibus ita credat esse.

¶ Est autē inductio uel (ut nos dicimus) enumeratio, argumentatio, qua ex pluribus uel partibus uel speciebus, unum uel totum uel genus uniuersaliter colligitur. Genus in præsentia uoco, quod aliqua ratione in plura diuiditur. Species, in quas id diuiditur. Ex partibus hoc modo: Plebs Romana optime de Milone sentit, & equester ordo, & senatus: totus ergo P. Ro. optime sentit de Milone. Ex speciebus hoc modo: Pompeius habet uirtutē, habet peritiā rei militaris, authoritatē, felicitatē: habet ergo cuncta Pompeius in summo duce spectanda.

Inductio siue enumeratio.

¶ Ratiocinatio (si latino malimus uti nomine) est, ut inquit Aristot. oratio, in qua positis quibusdam, necesse est aliud præter ea quæ posita sunt euenire. Vel, est argumentatio, in qua positarū duarū propositionū duo termini sic iunguntur in tertiā aliquo, ut necesse sit eos eodē modo inter se coniungi. Ut, omnis insidiator iure occiditur, Clodius est insidiator, ergo Clodius iure occiditur. Hic in his duabus propositionibus, iure occidi & Clodius: iunguntur affirmatiue, in eo quod est insidiatorem esse, iungūturq; inter se etiā affirmatiue. Sic & negatiue, nullum qui fatetur à se hominē occisum, fas est uiuere, Milo fatetur à se hominem occisum, ergo Miloni fas non est uiuere. Hic Milo & fas esse uiuere disiungūtur nega-

Quid syllogismus siue ratiocinatio

tione, in eo quod est fateri hominē à se occisum. disiunguntur ergo itidem inter se. ¶ Sed quæ sit lex, quotq; sint ratiocinationū earū figuræ, ad iudicandi pertinet rationem exacte persequi. In præsentia, quoniam necesse est usu uenire nomina ista, ne sint ignorata, obiter quatum præsentis rei sufficit instituto dicantur. Id ergo quod efficitur argumētatione, alii conclusionē, alii intentionē uocant. quoniam sit id, quod intendimus argumētando conficere. Ea uero, per quæ conficimus conclusionem, propositiones dicuntur. Et in inductione quidem nullū inter se ordinē habent propositiones, nec numerū præfinitum. Pro multitudine enim partium aut specierum, crescat is necesse est, & quælibet ex æquo adhibetur cōclusioni cōficiendæ. In ratiocinatione autem, tantū duæ sunt propositiones. Quarū altera plus uirium habet ad cōficiendum, quia conclusionē ferè intra se cōplectitur, & idcirco ea uel maior propositio, uel expositio uocatur. Altera minus habet uirium, quam uocant minorem propositionem, uel assumptionē. Et omnis quidem propositio duobus continetur uel extremis uel terminis.

Subiectum. Quorū hic subiectū dicitur, de quo dicitur aliquid. Hic uerò prædicatū, quod dicitur de aliquo. Necesse est igitur in duabus propositionibus ratiocinationis, quatuor esse terminos: interq; hos quatuor, quia unus bis semper accipitur, usu quidem & ministerio quatuor sunt, reuera tamen non plures sunt tribus. Quorū qui bis sumitur, mediū dicitur. quoniā in eo alii duo iunguntur. At qui cū medio sumitur in maiore, maius extremū: in assumptione uel minore, extremū minus uocatur. In hac ergo ratiocinatione, omnis insidiator iure occiditur, Clodius

est infidiator, ergo Clodius iure occiditur: conclusio est, Clodius iure occiditur. ea est enim quam probare uolumus. Maior est, omnis infidiator iure occiditur. Minor, Clodius est infidiator. Mediū est infidiator. quoniam in eo, iure occiditur, quod est maius extremū, & Clodius, quod est minus, iungitur. ¶ Præter has duas species argumentandi perfectas, aliæ sunt imperfectæ duæ: quæ nisi captiosæ sint, & nõ in speciem tantū sed uerè* conficiantur, ad istas semper redigi possunt. Quarū quæ ad ratiocinationē ducitur, enthymema dicitur, id est (ut Quintilianus interpretatur) cōmentum, quo quidē cum possint omnia mētis nostræ signari cogitata, argumentationē significauerūt ex altera ratiocinationis propositione, hoc est, maiore uel minore, & cōclusionē cōpositam. Ex maiore, ut infidiator iure occiditur, ergo Clodius iure occiditur. Ex minore, ut Clodius est infidiator, iure ergo Clodius occiditur. Quæ uero naturā habet inductionis, exemplū uocatur. Quid sit exemplū, superiore libro, cū comparata tractarem, à nobis est dictū. Sed nõ omne exemplū redigitur ad inductionē, nec omnis imperfecta inductio est utique exemplū. Illud enim, P. Scipio occidit iure Meliū, ergo Cicero iure occidet Catilinā, nemo negauerit exemplum esse. Non est inductio tamen, sed ratiocinatio. Nec enim Scipio pars est Ciceronis, nec species illius, Sic &, quanq̄ sit exemplū, hæc imperfecta inductio, Omnis potestas impatiens consortis erit, quoniam fraterno primi manduerūt sanguine muri: hæc tamen argumentatio, Quid satis est, si Roma parum: quæ sic explicatur, Roma non est satis, ergo nullas est satis, inductionis quidem similitudinem habet,

*Due argu-
mentandi for-
me imper-
fectæ.
*conficiant.
Enthymema.*

Exemplū.

*Primo libro
monuimus
nō Sp. Me-
liū, sed Grae-
chū ab Sci-
pione occi-
sum fuisse.*

*Aristotelis
sententia de
enthymema-
mate.*

nemo tamen dixerit eam exemplum. Aristoteles autē dixit enthymema ratiocinationem rhetoricam, definiuitque enthymema esse ratiocinationem ex uerisimilibus & signis. Sunt itaque, qui putent Aristotelem non discreuisse forma argumentandi à ratiocinatione enthymema: sed certo tantū rerum genere enthymema constare uoluisse. Plerique rhetores hoc nomen uelut dignatione quadam dederunt ei argumentationis generi, quod ex contrariis conficitur. Quale est, Quem alienū fidum inuenies, si tuis hostis fueris? Et id quo modo dixi, Quid satis est, si Roma parum? Et apud eundem authorem, Audes fulcire ruinam, Sub qua Roma iacet?

Et, Cum meretricis sit quòd amator odi, cuius putatis esse, quòd pauper adamaui? Sed hæc plerunque magis constant eloquendi ratione, quàm inueniendi uel argumentandi forma.

*Perfectas
argumen-
tationes ha-
ctenus ab
imperfectis
differre,
quòd in illis
de solo ante
cedenti, in his
etiã de con-
secutione à-
bigi possit.*

Mnis autem ratiocinatio perfectaue inductio, si modo legitime riteq; fiat, certæ semper exploratæque fidei sunt in colligendo. Si nãq; uera sunt, quæ proponuntur in eis: necesse est & ea esse uera quæ colliguntur. Ex falso enim uerum potest effici. cõsequens est enim, si homo est asinus, hominẽ esse animal. Ex uero autẽ nihil nisi uerũ efficitur. Estq; idcirco usus eorũ, ut efficacissimus, ita crebro difficillimus etiã. quoniã facillime perspicitur in eis, expositis omnibus per quæ fit probatio, uelut in corpore cuius omnia deteguntur membra si quid uitii errorũue subsit. Deinde, quẽadmodũ in inductione persæpe enumeratio omnium partiũ aut specierũ difficilis est, sed duabus quandoq; tribusue iam propositis, reliquarum fides ex eis facile colligitur: sic in ra-

tiocinatione frequenter, aut proposita maiore, minor:
 aut minore proposita, maior apertior est, quàm ut pro-
 ponenda sit, sed ultro incurrūt in animum: alteraque ex
 altera perspicitur. Quapropter non rhetores modo qui *Falsum esse*
 bus imperfectas has argumentandi formas Aristoteles *illud quoddam*
 attribuit: sed & dialectici, (si quid tamē hi diuersum ha- *cū quidam,*
 bent in argumentandi ratione ab aliis) & mathematici, *perfectas ar-*
 & physici, & (ut uno uerbo dicam) quicūque disserunt, *gumentatio-*
 siue uerbis in altercatione siue scriptis posteritati traden- *nes pertine-*
 dis, creberrime enthymemate, nōnunquam & inductio- *re ad diale-*
 ne imperfecta colligunt comprehensiones suas. Rhetor *cticum, im-*
 uero persæpe plena ratiocinatione probationes cōple- *perfectas*
 ctitur, si maior utique res, & fufius sit atque latius demō- *ad rhetorē.*
 stranda. Sed obruuntur copia & orationis ubertate sin-
 gularē propositiones, nec ad scrupulosam illam argumē-
 tandi legem, quæ uulgo præcipitur, explicantur: dicun-
 turque populi auribus parata populariter. Ergo (ut alio
 loco diximus) tota pro Milone oratio in ratiocinationē
 coniecta est, & pro Plantio itidem. Quid pro lege Ma-
 nilia? An non sunt hæc * argumentationes, hoc in bello
 agi dignitatem populi Romani, quod multis primum **ratiocina-*
 uerbis ostenditur. Hinc probat omne bellum esse susci- *tionis.*
 piendum in quo agitur dignitas populi Romani, quod
 suis argumētationibus colligitur, estque hæc maior pro-
 positio, quæ secūdo loco ponitur: minor, quæ priore lo-
 co. Ex quibus apertum est, si iūgamus eas, ratiocinatio-
 nem fieri. Ut omne bellum est suscipiendum, in quo agi-
 tur dignitas populi Romani: hoc bellum est in quo agi-
 tur dignitas populi Romani: hoc ergo bellum est susci-
 piendū. Continuo iterum, Hoc in bello agitur salus so-

ciorum, est autē omne tale bellum suscipiendū, ergo hoc bellū est suscipiendū. Rursus, quisquis præcipue habet quatuor illa: uirtutem, scientiam rei militaris, authoritatem, felicitatē, maxime est ad hoc bellū deligendus. Cn. Pompeius præcipue habet quatuor illa, ergo est ad hoc bellum maxime deligendus imperator. ¶ Loci quidem communes (ut rhetores uocant) non sunt aliud quā maiores ratiocinationū propositiones: ut quæ in proditorē, in ueneficum, adulterum, sicarium, dicuntur. Cum uolumus enim probare, Caelium damnandū, ostendimus ueneficum eum esse. quod ubi explicatū est, quid restat aliud, quod ratiocinationi desit, nisi maior, ueneficus est damnandus? ¶ Hoc autem ne quem fallat, annotandum uidetur. Quoniā uniuersaliter pronuntiata, qualē plerūque maiorem ratiocinationis propositionē faciunt, supina sæpe uidentur, & otiosa, & distantia magis à re proposita, idcirco solere oratores, quo arctius rebus adhærent, in particularia in dicendo conuertere. Et cum dicendū esset, omne bellum est suscipiendum, in quo agitur salus sociorum: & omnes ueneficus est damnandus: ut instare magis premereque uideantur, dicere malunt: hoc bellum est suscipiendum, quia agitur in eo salus sociorum: &, hic ueneficus est damnandus. In quo & hoc meo iudicio ingeniosissimi homines sequuntur, quod uniuersalia uelut late sparsa sint animo audientis tanquam in aëre interque nubes apprehendenda. cum uero ad rem præsentem astricta, & ante oculos interque manus sunt posita, mouendis affectibus aptiora sunt, qui soli in audientium dominantur animis: quos nihil æque, ut aspectus primū rei, & imago proxime, uelut præsen-

Loci communes.

Notatio.

tis negotii, animo subiecta irritat. Nihil est ergo, quod quisquam putet, certis artium generibus has uel illas argumentandi formas addici posse. Rerum ipsa præsens conditio, ut quæque diligentius est & constantius affirmanda, consilium præbebit. Et quemadmodum in plerisque rebus semel potest in perpetuum præcipi, quid fieri oporteat: ita in hoc, ut in aliis multis, hoc solú perpetuum est, quod perpetuum statui nihil potest. ¶ Cum ergo (ut prædiximus) in ratiocinatione & inductione nulla in concludendo possit esse dubitatio: & necesse est, si qua repugnet eis aduersarius, idcirco id euenire: quoniam quæ proponuntur, uera esse neget: in enthymemate & imperfecta inductione, utrumque est quod dubitari possit, an uerum sit quod propositum est, & an quod intédimus, ex eo efficiatur, Vt cum dicitur, Cluentius pecunia fidem iudicis subuertit, ergo lege corrupti iudicii tenetur. Primum negat Ciceró Cluentium subuertisse fidem iudicis. Quod si ipsum uerum non est, neque habetur ei fides, nõ potest alteri quod probandum est, fidem parare. Deinde, ut uerum sit subuertisse eum iudicem fidem, nõ tamé consequitur, teneri eum lege, quoniam non utique quisquis iudicium pecunia tetauerit, lege iudicii corrupti tenetur. Sic & in inductione imperfecta negare potest aduersarius, uel nõ esse uerum quod proponitur, uel nõ enumerata esse omnia, ex quibus colligi intentio possit. ut nihil sit necesse, quãquã datur uera esse quæ sumuntur in probatione, consequi tamé idcirco, quod efficere conamur.

T ergo affirmandæ rei cuiusque per argumentationem ratione paucis absoluaui, & ostendamus etiã ubi perfectis opus sit argumentationibus, ubi sufficiat

Explicatur
differentia
superius
coapta.

Quãdo perfecta, quãdo imperfecta argumentationis.

tatione uten-
dum. Tres
certissimi dia-
lecticorum
canones.

imperfectæ: hæc primum lex proponenda est argumen-
tationum omnium, ex uero nihil colligi posse nisi ue-
rum. Quare si falsum est quod colligitur, necesse est fal-
sum esse quod antecedit, si rite collectum sit. Hinc ergo
consequitur, ut semper quemadmodum ex proposito
conclusio colligitur, ut si uerum sit propositum, neces-
se sit uerum esse quod concluditur: sic ex contradicente
conclusionis, semper propositi contradicens colligitur.
Nam cum nequeat in legitima argumentatione colligi
falsum ex uero, quoties tanquam uerum proponimus
id quod cōtradicit conclusioni, necesse est conclusionem
falsam esse, cum duo contradicentia simul esse uera non
possint. Falsum erit ergo propositum id, ex quo colle-
cta est ea conclusio. Consequitur igitur, propositi con-
tradicens esse uerum. Vnde fit quod intendimus, quem-
admodum ex proposito conclusio, sic ex contradicen-
te conclusionis propositi colligi contradicens. Vt si ho-
minem esse detur, necesse est demus & animal esse.

Quod si animal esse, falsum esse dicamus, uerum erit
cōtradicens eius, quod est, nullum animal est. falsum
ergo id est, ex quo animal esse colligimus, quod erat ho-
minem esse. Ergo uerum itidem contradicens istius,
quod est, nullus homo est. Itaque quemadmodum ne-
cessario consequitur, homo est, ergo animal est: ita con-
sequitur, & nullum animal est, ergo nullus homo est.

Duplex du-
ctus unius-
cuiusque rei
probandæ.

¶ Duplex est ergo ductus cuiusque rei probandæ.
Vnus directus, ut cum proposito aliquo uelut recta uia
colligimus id quod probare uolumus. Vt qui probare
uolet sapiētē esse diuitē, dicat, Sapiens nullius indiget, er-
go sapiēs est diues. Alius est ductus obliquus. Vt cū acce-
pto con-

pro contradicente eius quod probare uolumus, colligimus ex eo aliquid quod falsum fit, unde regressi, docemus falsum id esse, ex quo collectum est: idque, quia contradicens est eius quod intendimus probare, consequens est, istud ipsum esse uerum. Ut, sapiens est diues. Si enim non sit diues sapiens, cupiet aliquid, sed falsum est hoc: falsum ergo ex quo colligitur id, hoc est, non esse diuitem sapientem. uerum igitur erit, quod intendimus, sapientem esse diuitem. Non sunt autem hæ argumentandi formæ: per omnes enim formas quas exposuimus, duci possunt: sed uia quædam colligendæ intentionis. Quapropter ductus eos uocauimus. Quo pacto autem uerum esse aliquid ostendimus, eodem etiam in contradicente suo falsum esse monstramus. Cum probauerimus enim, contradicens suum uerum, necesse est, ut id quod intendebatur, apertum sit falsum esse. ¶ Vbi fuerit igitur exposita argumentatio, si sit imperfecta: ut enthymema & inductio, quemadmodum prædiximus, duo sunt quæ dubitari possunt. Aut enim negatur consequi hoc ex illo, aut uerum esse, quod propositum est. Consequens ostendemus esse, ut imperfectus argumentationes ad perfectarum formam: ut, si enthymema sit, ad ratiocinationem; si inductio, ad enumerationem, conferamus. Ratiocinatio, & enumeratio, si præscripto modo, recteque fiunt, nullum possunt admittere consecutionis incertum. Enthymema est: Clodius struxit insidias, ergo iure cæsus est. Ratiocinatio fit cum subiungimus, omnis enim infidiator iure occiditur. Ea est enim maior propositio ratiocinationis. Sic in inductione: Pisi stratus accepto publico præsidio tyrannidem inuasit,

*Quomodo
in imperfe-
ctis argumē-
tationibus
ostendendū
sit consequi
conclusionē
ad proposi-
tum, sicut
nunc loquimur
antece-
dens.*

& Phalaris itidem: ergo quisquis è publico præsidium
 poscit, tyrannidem uult inuadere. Quia difficile est hic
 omnes enumerare, pro reliquorum enumeratione poni
 mus plerumque, (neque quisquã est qui non hoc pacto
 fecerit) aut simile quicquã in eam subdimus sententiam.
 Deinde colligimus iam, quod intendimus. Vnde solent
 plerũque altercantes, quandoque etiam perpetua dicẽtes
 oratione, cũ difficile sit affirmare, in omnibus aliis simili-
 liter se rem habere, petere ab aduersario, ut ille dicat, in
 quo non ita sit: & confessionem illius, uel ignorationem
 pro sua petere asseueratione. In quibusdam etiam, quia
 non tam quærimus quid uerum sit quàm utrum uerissi-
 milius, idcirco quanquam non possimus inductionem
 perfectam facere, sufficit tamen audientis fidei, quan-
 quam non semper, aut in omnibus, aliquando tamen, &
 in aliquibus factum esse, & fieri solere, quod tum nos
 ostendere conamur. Quod in deliberationibus, & con-
 iectando futurorum exitu plerumque satis esse solet do-
 cumenti. Consequi ergo quod intendimus ad id quod
 propositum est, hoc pacto docetur. ¶ At si uerum esse
 negat aduersarius quod proponitur, id ipsum rursus alia
 colligendum erit argumentatione, simili uia, qua id cui
 probando adhibetur iam colligi debere monstrauimus,
 idque tam diu fiat oportet, donec tandem ueniamus ad
 aliquid, quod certum sit, talẽque ut negare id aduersari-
 us non possit. Ex quo cum fidem parauerimus ei quod
 proxime colligitur ex ipso, deinde ex hoc iam colle-
 cto rursus aliud probamus, & ex illo aliud, donec tan-
 dem perueniamus ad primum illud, quod efficere re-
 liquarum argumentationum serie conamur. Vt Stoicus

Quid faciẽ-
 dum, si pro-
 positum, seu
 antecedens
 negetur.

qui probare uolet diuitem esse quisquis sit sapiens, primum dicat, quoniam nullæ opes defunt sapiēti. Quod ipsum etiam est dubium. probat ergo, quoniam habet opes quantascunque uult, certum est ergo nullas sibi deesse. Sed & id propositum probandum est. subiicit igitur, nullas enim cupit opes. Probat & hoc, quia nullas bonas putat. Quod iam pendet ex eo, quod Stoico tanquam foci & aræ defendendum est. id est autem, solam in bonis esse uirtutem. Ergo iam ex hoc quod postremum est, priorum omnium sumitur fides. Nam si sapiens solam in bonis numerat uirtutem, nō putat opes esse bonas, non ergo cupit eas, habet igitur quantascunque uult: quo fit, ut nullæ defint sibi: certum est ergo diuitem esse, quisquis sit sapiens. Quia sunt autem hæc enthymemata cuncta, per quæ ductæ sunt hæc argumentationes: idcirco si de eorum consecutione dubitet aduersarius, necesse erit singula, quæ parum cohærere uidebuntur, in ratiocinationis formam conuicere. Vt, si dicat aduersarius, non utique quia nihil desit sapienti, diuitem eum esse: addat oportet qui disputat, maiorem ratiocinationis propositionem, quæ est, cuicumque nihil deest, is est diues. Quæ, quoniam negabit eam aduersarius, alia rursus est arguētatione colligenda. Quæ causa fuit plerisque, ut quinque partium facerent ratiocinationem, cum cuilibet propositionis probationem pro parte numerarent. Quod si sequimur, quamuis multarum partiū ratiocinationem facere licebit: cum & unaquæque probatio suam possit iterum habere probationē, & hæc rursus aliā. Quapropter probationes propositionū nō sunt argumentationis partes, sed nouæ per se

Tantum tres
esse partes
syllogismi,
nō quinque.

fiunt argumentationis. Sicut autem recto ductu cœpi-
 mus probare, quod quisquis est sapiens, est diues, pri-
 mumque caput totius probationis fecimus id, quod cō-
 fessum est, solam uirtutem à sapiente bonum æstimari:
 sic per obliquum ductum, accepto contradicente eius
 quod probare cupimus, licebat eisdem gradibus, sed uer-
 so ordine, colligere contradicens eius, à quo primum di-
 rectæ probationis duximus initium. Quod colligere co-
 namur est, quòd quisquis est sapiens, diues est. Id ergo si
 non est, erit ex aduersarii sententiã aliquis sapiens, qui
 non sit diues, ergo deerit illi aliquid, non habebit igitur
 quantas opes uolet, cupiet ergo opes: quod si facit, bo-
 nas eas putabit, ergo iã sapiens aliud præter uirtutẽ ha-
 bebbit inter bona: quod si falsum est, falsa sint necesse
 est, ex quibus id collectum est: ergo uerum erit, quisquis
 sapiens est, eum diuitem esse. Nihil differunt autem
 hi ductus ad argumentãdi euentum: quamlibet enim ar-
 gumentationem paratum est utrouis horum ductuum
 explicari. Sed aduersarius fortè discriminẽ aliquod in his
 faciet. In altercationibus præsertim confidens, & qui se
 decipi parum timeat, facilius directo capietur ductu, si
 per multas probationes ducenda sit confirmatio eius,
 quod intendimus. Ea enim quæ longius distant, & nihil
 cum re negotii habere uidebuntur, facile dabit, securus,
 & firmus (ut sibi persuadet) aduersus insidias. Contra,
 qui metuet fraudes, illi qui uelut tutissima proponen-
 tur, erunt maxime suspecta: putabitque periculosissi-
 me credi eis, in quibus minime se prodant pericula. Hic
 ergo proximis, & sensim à proposito deflectëtibus, faci-
 lius accedat. Acrius & instantius uidetur urgere obli-
 quus du-

Quid discrimi-
 nis inter
 ductum re-
 ctum, &
 obliquum.

quus ductus, cum per eum falsa intentantes aduersario, & neganda, grauius premere uideamur, quam si directio ductu colligentes uera ueris, uelut ducere ipsum do cereque credamur. Directus itaque monenti, obliquus est exprobranti similior. Ex his nequaquam difficile est uidere, ubi perfectam necesse sit adhibere argumentationem, ubi sufficiat imperfecta. Nam sic ubi explicata re per imperfectam, consecutio sit indubitata, nihil erit opus perfecta, etiam in eis rebus de quibus scrupulosissime disputatur. Sic si quando hæreat, uel orator in conficienda argumentatione: quia dubitetur, an sit consequens, quod efficere uoluit: ad perfectam argumentandi formam tunc esse redeundum, & res ipsa, & eloquentissimorum uirorum usus ostendit.

Explicat id quod superius propositum, quando perfectis, quando imperfectis argumentandi formis utendum.

SCHOLIA IN CAPVT XIII.

Q Vandoquidem caput hoc multa complectitur, & quæ non satis exposita uideantur esse iis, qui parum exercitati sunt præceptis dialecticorum: expediat fortassis quædam repetere paulo altius, & quæ habet Rodolphus, ea in breues quasdam uelut summas colligere.

- 1 ¶ Quæstio igitur (ut auspicemur inde) est id de quo disceptatur. Hoc est, quemadmodum ait Boetius, quæstio est in dubitationem ambiguitatemque adducta propositio. Vel, ut Rodolphi uerbis utamur, quæstio est cum interrogatione elata oratio, cui est aut non est responderi queat. Quæstio.
- 2 ¶ Argumentum est, quo alteram quæstionis partem ueram, aut falsam esse ostendimus. Vel, ut inquit Quintilianus, argumentum est res, quæ alterius probationi adhibetur. Argumentum.
- 3 ¶ Argumentatio, est oratio ea, qua inuentum iam argumentum rei propositæ accommodamus. Ea interim paucissimis absoluitur uerbis, interim latissime funditur: pro arbitratu eius qui dicit. Argumentatio.
- 4 ¶ Duæ sunt eius formæ perfectæ, syllogismus, & enumeratio. quam alii uocant inductionem. Argumentationis species duæ.
- 5 ¶ Syllogismus, est oratio, in qua positis aliquibus, & concessis, aliud quiddam quam sunt ea quæ posita sunt, per ea quæ posita sunt: necesse est

euenire. Aut si maui hoc pacto: Syllogismus, est argumentatio, in qua ex propositione, & assumptione, necessario sequitur conclusio. Vt, nulla ars citra exercitationem perdisci potest, dialectice ars est, nequit ergo citra exercitationem perdisci.

Syllogismi partes. ¶ Constat syllogismus quibusque partibus ternis, quarum prima ab Rodolpho dicitur expositio, altera assumptio, tertia intentio, siue conclusio. Cicero primam illam nominat propositionem, assumptionem alteram, tertiam complexionem. Expositio, est pronuntiatum, generalem lateque patentem complectens sententiam, ex qua omnis uis totius argumentationis emanat. Cicero sic finit, Propositio est, per quam breuiter locus is exponitur, ex quo omnis uis oportet emanet ratiocinationis. Assumptio, est pronuntiatum, quo generalis illa sententia accommodatur rei propositae. Conclusio, illud est pronuntiatum, quod ex expositione, & assumptione necessario colligitur. Vt, si probare uelis, episcopum omnem oportere esse uirum bonum: hic initio generalem aliquam sententiam proponas oportet: ea esse possit eiusmodi: Cuius haec partes sunt, uti homines ceteros suo exemplo reddat meliores, is ipse ante omnia bonus sit oportet. Haec est propositio, quae quantum in ipsa est, multo pluribus, atque nostro huic instituto potest accommodari: quam obrem excipit hanc assumptio, ita eam proposito nostro astringens, ut quod in commune prius dictum erat, id iam huic instituto incipiat esse proprium. Ea assumptio haec sit: Episcopi cuiusque id munus est, uti homines ceteros suo exemplo meliores reddat. Hinc iam, uelis nolis, sequitur ea quam initio proposueramus conclusio: nempe haec, debet ergo episcopus unusquisque esse uir bonus.

Expositio, quae & propositio.

Assumptio.
Conclusio, quae & complexio.

¶ Iam cum pronuntiatum quodque duobus cohaereat terminis, subiecto, & predicato: alter ex iis, duabus illis prioribus partibus syllogismi debet esse communis, ita ut semel in expositione positus, deinde in assumptione etiam repetatur. Atque is terminus utrobique hoc modo positus, dicitur medium. Cui qui in expositione coniungitur, dicitur maius extremum: quod ferè latius pateat. Qui in assumptione, extremum minus: eo quod de paucioribus dici possit. Verbi causa: Cuius officium est erudire alios, ipsum eruditum esse oportet: episcopi munus est, ut & alios erudiat: ergo episcopum ipsum eruditum esse oportet. In hoc syllogismo, medium est, alios erudire: maius extremum, ipsum oportere esse doctum: minus extremum, episcopus.

Medium.
Maius extremum.
Minus extremum.

Cassilliano. Quod si eni uideantur haec parum conuenire certis syllogismorum figuris: rei hoc ego responsum uolo in praesentia, rarum aut nullum potius esse huius figurae apud eruditos usum: ac proinde indignam uisam fuisse, cuius nos cura hic angeret.

Enumeratio, siue inductio. ¶ Porro enumeratio (inductionem alii uocant) est argumentatio, qua ex pluribus, uel partibus, uel speciebus, unum uel totum, uel genus universaliter colligitur. Sed de hoc paulò post explicatus.

9 ¶ Interim sciendum illud, quod præter has duas argumentandi formas, *Due argu-*
 alia duæ sunt argumentandi species imperfectæ, enthymema, & exem- *mentandi for-*
 plum. Enthymema, est syllogismus, cui altera propositionum deest. Vt, *me imperfe-*
 anima à se ipsa mouetur, ergo mouetur semper: Et, quod semper moue- *ctæ.*
 tur, id immortale est, ergo immortalis est anima. Exemplum est, quo unū *Enthyme-*
 particulare probatur per aliud. Vt, non potuit Romam capere Hanni- *ma.*
 bal, ergo nec Gotthi. Hæc rudius, cætera post dicemus explicandis ver- *Exemplū.*
 bis Rodolphi.

10 ¶ Quidam imperfectas hæc argumentationes à superioribus illis discre- *Quo diste-*
 uere hoc pacto, ut has dicerent pertinere ad rhetorem, illas ad dialecticū, *hæc formæ*
 Quorum sententiam non satis esse ueram, id uel hinc liquet: quod & dia *ab illis prio-*
 lectici enthymematis exemplisque, & rhetores perfectis interim syllogis- *ribus.*
 mis utantur.

11 ¶ Itaque si quis accuratius uolet ista secernere, is hoc dicit: imperfectis *amorte discrimen,*
 illis, solum antecedens uocari in dubium posse: in imperfectis, non modo *3*
 antecedens, sed & consecutionem.

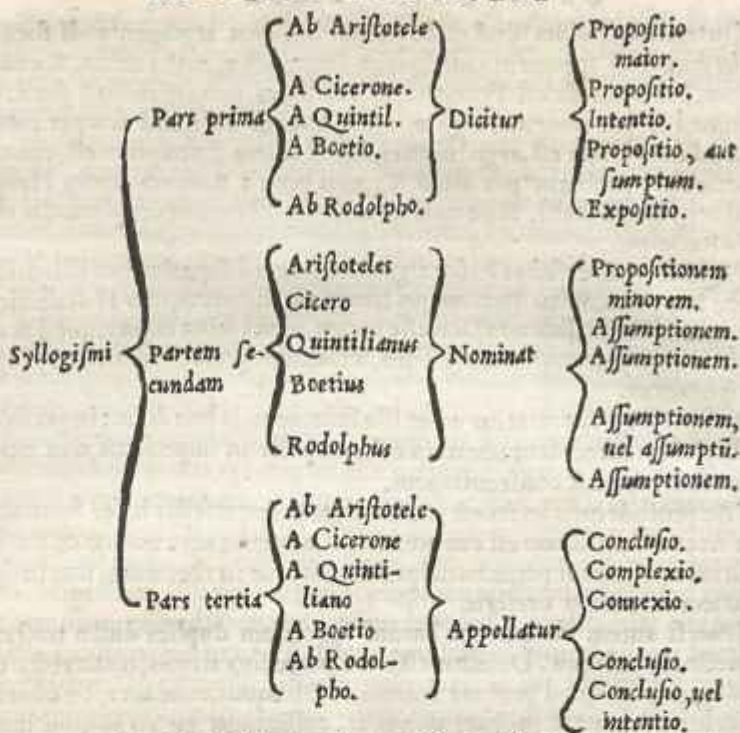
12 ¶ Ac proinde quoties res est eiusmodi, ut in imperfectis hisce formis cer- *Quado per-*
 ta sit consecutio, non est cur perfectis utamur: sin uerò ambigi de conse- *fectis, quã-*
 cutione possit, iam perfectis uti præstiterit, siue in rhetorum, siue in dia- *do imperfe-*
 lectorum campo uerferis. *ctis utendū.*

13 ¶ Potest autem unaquæque harum specierum duplici ductu tractari, *Duplex tra-*
 directo, & obliquo. Directus est, cum proposito aliquo, uelut recta uia *ctadarū ar-*
 colligimus id quod probare uolumus. Obliquus, cum accepto contra- *gumētatio-*
 dicente eius quod probare uolumus, colligimus ex eo aliquid quod *ni ductus.*
 falsum sit: unde regressi, docemus falsum id esse ex quo collectum est:
 idque quia contradicentis est eius quod intendimus, consequens est, istud
 esse uerum.

14 ¶ Inter hos ductus illud modo interest, quod prior ille, aprior est ad- *Hi ductus,*
 uersus securū, ac intrepidum aduersariū: hic posterior, cōtra sollicitum, *quo distent.*
 & tergiversantem.

¶ Hæc ferè summa est eorum, quæ toto hoc capite explicantur. Iam sin-
 gulatim ea quæ difficultatis aliquid habere uidebuntur, explanare inci-
 piamus. Quanquam illud adhuc in commune dicendum est. uideo ego
 partes syllogismorum, apud diuersos authores, diuersis item nominibus
 significari. Proinde ne quid caliginis afferat multitudo istorum nomi-
 num, hunc in modum ea discernat iuuentus.

RODOLPHI AGRICOLAE

Quoniam dum Quintiliani uerba considero diligentius, uidetur is mihi intentionis nomine intelligere conclusionem, nondum probatam, sed in hoc propositam, ut probetur: deinde assumptionem uocare eam, quæ à Cicerone dicitur propositio: connexionem autem, quæ ab aliis assumptio dicitur, eò quòd hæc intentionem cum propositione connectat. Verum hæc excutere scrupulosius, difficilius fortasse quàm commodius fuerit: idcirco ea in medium relinquamus. Nam quòd Boetius his tantū nominibus utatur in designandis partibus syllogismi hypothetici, id certe leuius est, quàm quod admoneri oporteat. Ergo iam ad singula.

Per hæc diuersitate duæ natæ sunt perfectæ formæ argumentandi.] Perfectas dicit, propterea, quòd enthymema quoque, & exemplum formæ argumentandi sunt, sed imperfectæ. ¶ Alteram uocat Græco nomine συλλογισμῶν.] κατὰ τὸ συλλογισμῶν, id est, colligere, & ratiocinari. ¶ Cicero apte, ut omnia, & propè ad uerbum, ratiocinationem dixit.] Cicero primo rhetoriarum: Omnis autē, inquit, argumentatio, aut per inductionē tractanda est, aut per ratiocinationē. Et rursus: Ratiocinatio est, inquit, oratio, ex ipsa re probabile aliquid eliciens, quod expositū, & per se cognitum, sua se ui, & ratione confirmet. ¶ Mihi rectissime uidetur inductionem esse ratio dici: quemadmodum Cicero dixit &c.] Ego, inquit Rodolphus, existimo eam,

mo eam, quæ ab aliis dicitur inductio, rectius dici posse enumerationem, eò quòd partium, aut specierum quædam in ea fiat enumeratio. Cicero primo rhetoricorum, posteaquam duo docuit esse genera argumentandi, unum necessarium, alterum probabile: atque prius illud trifariam tractari posse, per complexionem, per enumerationem, & per simplicem conclusionem: deinde (quod ad hunc attinet locum) Enumeratio est, inquit, quæ pluribus rebus expositis, & cæteris infirmatis, una reliqua necessario confirmatur. hoc pacto: Necesse est, aut inimicitiarum causa ab hoc esse occisum, aut metus, aut spei, aut alicuius amici gratia, aut si horum nihil est, non ab hoc esse occisum, nam sine causa maleficium susceptum esse non potest. Sed neque inimicitia fuerunt, nec metus ullus, nec spes ex morte illius alicuius commodi, neque ad amicum eius aliquem mors eius pertinebat. Relinquitur ergo ut ab hoc non sit occisus. ¶ Est autem inductio, uel ut nos dicimus enumeratio. Variè usurpatur nomen inductionis apud authores: quæ res esse in causa solet, ut cum legerint omnia quæ de ea apud diuersos scripta sunt iuuenes, nondum tamen quæ uis & natura eius sit assequantur. Quocirca uisum est mihi, quædam paulò altius de ea repetere. quæ si eiusmodi non erunt, ut satisfaciant doctis, profuerint tamè in hoc, ut alii his reprehendèdis meliora afferant: & si nò aliud, hoc certe effecisse uideamur, ut ansam præstiterimus aliis, accuratius res ista tractandi. Ergo, ut quidem mihi uidetur, inductio est argumentatio, qua uel ex partibus eorum, uel ex speciebus genus, aut certe alia pars, aliæque species colligitur. Partes in præsentia intelligo ear, quæ uulgo dicuntur partes integrales. Speciem id ipsum quod Rodolphus. Cum sint autem quatuor inducendi modi, quos in finitione attingimus, eorum primus hoc esse possit exemplum, Concutitur hodie bellis Germania, Italia armis uastatur, concurrunt infestis signis Hispani & Galli, Angli cum Scotis belligerantur, in Dacia nullus paci est locus, quantulum ergo abest, quo minus uniuersus orbis Christianus bello à se ipso dissideat, & suo quod dici solet gladio iuguletur? Secundi hoc: Romulus fratrem secum regnantem ferre non potuit, neque Pompeium Cæsar, nec Augustus Antonium: & tu adhuc aliquem putas esse in terris, qui æquo animo sit laturus consortem imperii? Illud tertii: Quid? manus si sit ita infecta, ut nec ipsa sanari queat, & periculum sit, ne in reliquum corpus is morbus prorepat, antea quàm id fiat abscinditur: idem sit brachio, pedi, naso, labris: & capiti uidelicet idem non fiat? Quarti hoc: Age inter poma quodnam generosissimū dicitur? an non id quod optimum est? quid equus, piscis, ager, pratium? nonne horum quicque ita demū generosissimum dicitur, si sit idem & optimum? dicitur profecto: quocirca inter homines quoque generosissimū esse eum dicemus, non qui natalium splendore anteit cæteros, sed qui uirtute ac probitate morum reliquos omnines præstat. Duo eius genera fieri possunt. Est enim inductio omnis, aut perfecta aut imperfecta. Perfectam uoco, quæ necessario colligit. Im-

Enumeratio apud Ciceronem.

Inductio.

Ex partibus totum.

Ex speciebus genus.

Ex partibus pars.

Ex speciebus species.

Due species inductionis. Perfecta.

Imperfecta perfectam, quæ tametsi admodum colligit probabiliter, nullatamē sub-
Perfecta in est concludendi necessitas. Prior duobus sit modis. Principio, quoties o-
ductio rur- mibus vel partibus vel speciebus enumeratis, totum aut genus inde col-
sum duplex ligitur. Deinde, cum non enumerantur omnia quidem, cæterum apponi-
 tur tamen clausula aliqua, quæ ea quæ enumerari non sunt comprehen-

Imperfecta dantur. Imperfecta & ipsa duobus fieri modis potest. Primum, cū ex qui-
et ipsa du- busdam tantum, aut etiam quandoque ex sola una parte aut specie ali-
plex. qua ad totum aut genus progredimur. Deinde, quoties una aut altera
 parte, aut specie enumerata, non genus aut totum, sed aliam quampiam
 partem speciemve inde colligimus. Atque hæc demum ea est, quam rhe-
 toricam inductionem uocāt, quæque alio nomine dici solet exemplum.
 Quod nomen ab Aristotele eis etiam argumentationibus datur, ubi ex plu-
 ribus particularibus unum particulare colligitur. Quamquā non meclam
 est, exempli nomen illis proprie tribui solere, ubi rem gestam alteri rei
 probandæ refellendæ accommodamus. Ad quæ proxime accedunt,
 quæ nos ipsi, petinde ac si gesta sint fingimus: inter quæ primas tenent
 apologi, & ut his quicque simillimum est: quibus similitudines illas So-
 craticas Aristoteles non inepte adiecisse mihi uidetur. De primo mo-
 do inductionis perfectæ ab Rodolpho exempla posita sunt: cæterorum
 omnium eiusmodi effingi exemplum queat: quod autem hominem ne-
 phandissimum toti etiam ciuitati charum esse dixisti, id ego qua fron-

Exemplum te abs te dictum sit, nondum satis intelligo. Etenim quem magistratus
secundimo- omnes oderunt, quem senatus iam olim perniciosum patriæ ciuem iudi-
di induction- cavit, quem optimus quisque de tyrannide inuadenda suspectum habet,
nis perfe- quem nemo denique est qui non uelit extinctum: hunc tu uniuersæ ci-
ctæ, ubi ex uitati charum esse audes asserere? Quid? An non locupletū fortunis quo-
partibus col- tidie imminet latro importunissimus? An nō ciues etiam tenuiores, qua-
ligitur totū. cunquerat ione potest, suis illis quantuliscunque fortunis studet euertere.
Vbi ex spe- re? Et quid multum? tu, si potes, nomina aliquem, in quem idem non cogi-
ciebus ge- tarit, imō in quem idem non fecerit. Quod si non potes, quæ impudentia
nus. est, negare ciues omnes ab uno isto summa iniuria esse affectos? negare,

Exemplū pri- nostrum fortunis extrema omnia imminere? Quamquam minus timendū
mi modi in- erat, si de fortunis tantū, non etiam de uita omnibus nobis eripienda co-
ductionis in- gitaret homo nepharius. Sed qui rebus adhuc dubiis, Polycarpū ciuē rei-
perfectæ, pub. natum occidit, qui interemit Philodamum, qui integerrimum opti-
ubi ex ali- mūque uirum Timotheum crudelissime trucidauit, hunc tu uictorem ci-
quot modo uicuiquam parciturum existimas? Si nescis, ne auunculo quidem suo ho-
speciebus col- mini innocentissimo, nerū suis istis sceleratissimis conatibus resistenti
ligitur ge- pepercit: & nos adhuc fore speramus scilicet, uti huius tam crudelis bel-
lus. luæ, si quando uoti composerit, gladios ciuis quicquam euadat? Equidem
Vbi ex una mihi uidere uideor, nihil eum aliud animo destinasse, nisi ut totam hanc
specie genus tempub. funditus euerteret atque in nihilum redigat. Nam qui consulibus

palam eadem minatur, qui prætores etiam hoc tempore dubiis adhuc re- *Vbi ex ali-*
 bus à dicendo iure deterreret, hic quid aliud quam totius reipub. medita- *quot parti-*
 tur interitum? Profecto quisquis non parcat capiti, totum corpus extin- *bus totum.*
 ctum vult. Et qui magistratus è ciuitate tollit, nõ vult saluam republi- *Vbi ex una*
 cam. Nunquamne legistis quo modo olim tyrannidem inuaserit apud parte *totu.*
 Athenienses Pisistratus, Dionysius apud Syracusanos, apud A grigentinos *Secundi modi*
 Phalaris? quorum mores non tam referret nouus hic Phalaris noster, nisi *exempli, ubi*
 & finem eum quem illi quærebant quæreret. Anni sunt uixdum trigin- *ex aliquot*
 ta, cum auus eius simile quiddam in hac ipsa urbe molitus est, qui si eo tẽ *speciebus fie-*
 pore iis quibus dignus erat exemplis esset affectus, nunquã hic illi similis *progressus*
 esse uoluisset: nũc uerò etiam gloriæ sibi apud posteros fore existimat, si *ad aliã spe-*
 uel superasse scelus illius, nedum æquasse uideatur. Itaque prouidendum *ciem.*
 est uobis, ne quemadmodum hic nunc illius, ita alius quisquam post an- *A specie*
 num unum aut alterum huius esse similis uelit. Id quod hac demum ra- *uma ad aliã*
 tione commode fiet, si ab hoc nunc ultimum supplicium sumetis. Nam si *speciem.*
 in humano corpore, quoties membrum aliquod ita affectum est, ut nec *A pluribus*
 de eius salute sperari possit, & periculum sit, ne reliquum etiam corpus *partibus ad*
 contagione sua totum inficiat, tum id membrum sine cunctatione præci- *uam.*
 di solet, si idem fieri uidemus in ramis arborum, idem in uitium putatio-
 ne, quis sit, qui hoc membrum tam pestilens, hunc inquam perniciosissi-
 mum non dico ciuem sed hostẽ è repub. adhuc corpore nolit reuelli? Cre- *Ab una par-*
 dite mihi, quemadmodũ ouis sæpe numero una totum inficit gregem: ita *te ad alterã*
 unus pestilens ciuis, sæpe uniuersam reipublicã. Laurentius Valla cõtra
 Boetium disputans, negat inductionem dicendam esse, quæ uel interroga- *Cõtra Lau-*
 tionibus careat, uel à particularibus ad uniuersale progrediatur. Id quod *rentiũ Val-*
 micor equidẽ excidere potuisse homini ingeniosissimo, quãdo neutru ex *Lan.*
 iis uel que uel que uerum esse, facile probatissimorum authorum scriptis
 ostendi queat. Quod autem Socrates apud Platonem ferẽ interrogationi-
 bus utitur, id non ea de causa facit, quod omnino aliter inductio fieri
 non possit, sed quod eiusmodi ratio elocutionis maxime sit apta dialo-
 gis. Alioquin non esse semper necessarias interrogationes, facile declarant
 uerba Ciceronis tertio lib. de finibus: quo in loco cum dixisset, nouis re-
 bus noua itẽ esse imponẽda & nomina, deinde hæc uerba subiicit. Quod *Exemplum*
 quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitans in omni arte cuius *primũ in-*
 usus singularis communisque non sit, multam nouitatem nominum esse: *ductionis*
 cum constituantur earum rerum uocabula, quæ in quaq; arte uersantur: *quæ inter-*
 Itaque & dialectici & physici uerbis utuntur iis, quæ ipsi Græciã nota *rogationes*
 non sunt. Geometra uerò, musici, grammatici, etiã more quodam loquun- *non habet.*
 tur suo. Item ipsæ rhetorum artes, quæ sunt tota forẽses atque populares,
 uerbis tamen in dicendo quasi priuatis utuntur a suis. Atque ut omit-
 tam has artes elegantes & ingenuas, nec opifices quidem tueri sua ar-
 tificia possent, nisi uocabulis uterentur nobis incognitis, uisitatã sibi.
 Quinetiam agricultura, quæ abhorret ab omni politiore elegantia: tamen

Exemplum secundum. eas res, in quibus uersatur, nominibus notauit nouis: quo magis hoc philosopho faciendū est. Apud eundem primo de oratore: Ego uerò (inquit Antonius) pergam: & id faciam, quod in principio fieri in omnibus disputationibus oportere censeo: ne uagari & errare cogatur oratio, si ii qui inter se dissenserint, non idem esse illud de quo agitur intelligent. Nam si quaeretur, quæ esset ars imperatoris, constituendum putarem principio, quis esset imperator, qui cum esset constitutus, administrator belligandi: tum adiungeremus de exercitu, de castris, de agminibus, de signorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de comœatu, de insidiis faciendis atque uitandis, de reliquis rebus, quæ essent propriae belli administrandi. quarum qui essent animo & scientia compotes, eos esse imperatores dicerem: utereturque exemplis Africarum, & Maximorum, Epaminundam, Hannibalem, atque eius generis homines nominarem. Sin autem quaeremus, quis esset is, qui ad Rempub. moderandam, usum & scientiam & studium suum contulisset, definirem hoc modo, qui quibus rebus utilitas Reipub. pararetur augeturque teneret, ii sique uteretur: hunc reipublicæ rectorem & consilii publici autorem esse habendum, prædicaremque P. Lentulum principem illum, & Tyberium Gracchum patrem, Q. Merellum, & P. Africam, & C. Laelium, & innumerabiles alios, tum ex nostra ciuitate, tum ex cæteris. Sin autem quaeretur, quisnam iurisconsultus uere nominaretur, eum dicerem, qui legum consuetudinisque eius, quæ priuati in ciuitate uterentur, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cauendum peritus esset. Ex eo genere Sex. Aelium, M. Manilium, P. Mutium, nominarem. Atque ut iam ad leuiora artium genera ueniam, si musicus, si grammaticus, si poeta quaeratur: possem similiter explicare, quid eorum quisque profiteatur, & quod non amplius à quoquam sit postulandum. Philosophi denique ipsius, qui de sua uis ac sapientia, unus omnia penè proficetur, est tamen quædam descriptio: ut is qui studeat omnium rerum diuinarum atque humanarum uim, naturam, causasque nosse, & omnem bene uiuendirationem tenere & persequi, nomine hoc appelletur &c. Idem in oratore ad Brutum,

Tertium. Quod (nempe indecorum ac dedecens) si poeta fugit ut maximum uitium, qui peccat etiam cum probam orationem attingit improbo, stultoye sapientis: si denique pictor ille uidit, cum immolanda Iphigenia, tristis Calchas esset, moerentior Ulysses, moreret Menelaus, obuoluendum caput Agamemnonis esse, quoniam summum illum luctum penicillo non posset imitari, si denique histrio quid deceat quaerit, quid faciendum oratori putemus? iam quod addit Laurentius, ex particularibus uniuersale probari non posse, ne id quidem semper uerum esse, partim ex iis quæ is ex Cicerone adduximus, modo accuratius expendatur: partim etiam ex iis, quæ ex Platone mox afferemus, liquere potest. In Phædone hunc in modum Ceбетem interrogat Socrates: Ergo utrum necessarium est, cuiuscumque aliquid est contrarium, nullo modo aliunde

Primum ex-

id quam ex suo contrario fieri: ueluti quando quid maius efficitur, necesse plū ex Platone est ex eo quod ante fuerat minus, postea maius euadere? C E B E S. Ita tunc ostēdēs est. S O C R A. Nōne & si quid minus fiat, ex eo quod ante maius erat, uniuersale postea fiet minus? C E B E S. Sic omnino. S O C R A T E S. Quinetiam colligi posse ex robustiori debilius, ex tardiore uelocius. C E B E S. Prorsus. S O C R A T E S. Quid uero si quid euadat deterius? nōne ex meliori? & si in iustius, ex iustiori? C E B. Quidni? S O. In omnibus igitur satis id exploratum habemus, omnia ita fieri, contraria uidelicet ex contrariis. Item in Euthydemo. S O. Nunquid in effectiōe & usu circa ligna, aliud præter fabrilē scientiam recte uti singulis efficit? C L I N I A S. Non aliud. S O C. Quin etiam circa uasa conficienda rectum usum scientia præstat. C L I N I A S. Præstat. S O C R A. Nōne & circa usum bonorum quæ supra retulimus, diuitiarum, sanitatis, formæ, scientia ipsa dux erat, docēs recte his uti, rationemque dirigens? C L I. Prorsus. S O. Non solum igitur prosperam rerum consecutionem, sed & bonum usum, ut uidetur, in omni possessione actioneque hominibus scientia præbet. Hactenus Plato. Quem in modum & Cicero in oratione ea quam dixit pro lege Manilia, probat in Pompeio omnes res eas inesse, quæ in summo imperatore exigantur, propterea, quod in eo insit scientia rei militaris, quod uirtus, quod autoritas, quod felicitas. Quæ utique inductio est, & quidē à speciebus ad genus, quod habet idem, stultum dictū esse si quis in inductiōe apponat hæc uerba, & sic de singulis: aut alia fortasse, quorum tamen eadem sit uis & significatio: id plane cū eo pugnat, quod nos diximus paulo ante, de secundo perfectæ inductiōis modo. Quapropter huius etiam rei exemplū ex Platone afferamus: quod si non planē atque omni ex parte cum illa inducendi forma consentiet, hactenus consentiet tamen, ut in telligat, quoties partes aut species non omnes enumerantur, tum fieri posse, ut eiusmodi clausula aliqua, in earum quæ enumeratæ non sint, locum succedat. In Gorgia igitur legimus ad hunc modū: S O C. Quid, uero? qui ea quæ ad fabricam pertinent didicerit, nōne est faber? G O R. est. S O C. Et qui musicam, musicus. G R O. Ita. S O. Et qui ea quæ ad medicinam pertinent, medicus. Atque in cæteris eodem pacto, quisquis didicerit aliquid, talis euadit, qualem cuiusque scientia reddit. G O R G I A S. Omnino. S O. Nōne igitur per hanc rationem iustus erit, quicumque iusta didicerit? G O R. Maxime. Hucusque Plato. Atque hæc nobis in præsentia occurrerunt, quæ de inductiōe obiter diceremus. Quod si quando ex instituto hac de re agere cōtinget, accuratius singula persequemur. ¶ Plebs Romana optime de Milone sentit.] Sētōtia ducta ex oratione Ciceronis pro Milone. ¶ Pompeius habet uirtutem.] Ex eiusdē oratione pro lege Manilia. ¶ Ratiocinatio, si Latino malumus uti nomine, est, ut inquit Aristoteles, oratio.] Syllogismus Aristoteles priore τῶν κεραιῶν ἀναλυτικῶν libro syllogismū finit his uerbis: συλλογισμὸς ἂν ἴσῃ λόγῳ ἐν ᾧ τεραιῶν τινῶν, ἢ τερῶν τι τῶν κεραιῶν ἰσῶν ἄλλου τῆ. * τὸ βάλειν * τῷ τῆν κεραιῶν. Et uerba hunc in modum uertit Boerius: Syllo- * Alias dicitur

Secūdu eiusdem rei exē plū ex eodē auctore.

Tertium ex Cicerone.

Nū in inductiōe apponenda hæc particula, & sic de singulis.

Syllogismus quid Aristoteles. Alias dicitur

Τῆν αὐτὴν *quam* *le* *hinc* *ea* *quæ* *posita* *&* *concessa* *sunt*, *neccessario* *contingit*, *per* *ipsa* *quæ* *con-*
cessionem *&* *cessa* *sunt*. *Quo* *in* *loco* *illud* *non* *inutile* *fuerit* *meminisse*, *à* *Boetio* *ex*
Boetii *secu-* *plicandi* *modo* *causa* *adiectum* *fuisse* *hunc* *ablatiuum* *concessis*, *uti* *signi-*
tū *apparet.* *ficaret* *illud* *positis* *apud* *Aristotelem* *esse* *aliud* *nihil*, *quàm* *si* *dixisset*
concessis. *Id* *quod* *manifestius* *adhuc* *docet* *Aulus* *Gellius*, *cum* *decimo-*
quinto *noctium* *atticarum* *libro*, *hanc* *ipsam* *Aristotelis* *finitionē* *hunc*
in *modum* *latinam* *fecit*: *Syllogismus* *est* *oratio*, *in* *qua* *concessis* *qui-*
busdam *&* *concessis*, *aliud* *quid* *quam* *quæ* *concessa* *sunt*, *per* *ea* *quæ* *con-*
cessa *sunt*, *neccessario* *conficitur.* *Quibus* *planè* *consona* *sunt*, *quæ* *in* *pri-*
imum *librum* *topicorum*. *Aristoteles* *scribit*, *Alexāder* *Aphrodisiensis*, *qui*
postea *quam* *docuisset* *ἀόγην*, *id* *est* *orationem* *ea* *de* *causa* *poni* *in* *finitio-*
ne *syllogismi*, *quod* *esset* *ipsius* *genus*: *deinde* *reliquis* *etiam* *finitionis* *par-*
tes *explanaturus*, *inter* *alia* *multa* *etiam* *hæc* *dicit*: *ἡ μάλιστα ἐστὶν ἡ ἀντὶ τὰ τε*
ἔνταυτα, ἀμφὶ τῶν τε καὶ οὐ χωρὶς τῶν, &c. *id* *est*: *Significat* *autem* *Aristote-*
li *hæc* *vox* *positis*, *id* *ipsum*, *quod* *sumptis* *atque* *concessis*. *Quanquam*
quid *tam* *multa* *in* *re* *perspicua* *nisi* *quod* *apud* *quosdam* *hodie* *religio-*
sus *est*, *uel* *latum* *(quod* *aiunt)* *culmum* *à* *suis* *illis* *discedere* *copulatis.*

Quomodo
syllogismū
finit Ro-
dolphus.

¶ Vel, est argumentatio, in qua positarum duarum propositionum duo termini sic
inaguntur in uno tertio. *¶ Quod* *si* *minus* *arrideat* *definitio* *Aristotelica*, *po-*
teris, *inquit*, *ratiocinationē* *finire* *&* *hoc* *modo*, *Ratiocinatio*: *sive* *(quod*
idem *est)* *(syllogismus, est argumentatio, in qua duo extremi termini dua-*
rum *propositionum* *concessarum*, *ita* *accommodantur* *uni* *termino* *me-*
dio, *ut* *si* *utrisque* *conueniat* *cum* *illo*, *ipsis* *etiam* *inter* *se* *conueniat*: *sin*
autem *alteri* *corum* *cum* *illo* *non* *conueniat*, *tum* *ne* *ipsis* *quidem* *conue-*
nire *inter* *se* *possit.* *Verbi* *causa*: *omnis* *liberator* *patriæ* *summa* *laude* *est*
dignus, *Brutus* *liberator* *est* *patriæ*, *ergo* *Brutus* *summa* *laude* *est* *dignus.*
Hic *duo* *extremi* *termini* *sunt* *summa* *laude* *dignum* *esse*, *&* *Brutus*: *qui-*
bus *utrisque* *quia* *cum* *medio* *illo* *termino* *conuenit*, *quie* *est*, *liberator* *pa-*
triæ: *proinde* *inter* *se* *etiam* *ipsis* *conuenit* *in* *conclusionē.* *Rursus*, *ne-*
mo *oppressor* *libertatis* *dicendus* *est* *parens* *patriæ*, *C. Caesar* *libertatis*
oppressor *fuit*, *non* *fuit* *is* *ergo* *dicendus* *parens* *patriæ*. *Huius* *syllogis-*
mi *duo* *extremi* *termini* *sunt*, *dicendum* *esse* *parentem* *patriæ*, *&* *C. Ca-*
sar: *medius* *libertatis* *oppressor*. *cum* *quo* *medio* *quia* *conuenire* *non* *po-*
test *alteri* *extremo*, *nempe* *parenti* *patriæ*, *hinc* *est* *ut* *&* *ipsi* *termini* *ex-*
termini *alter* *ab* *altero* *in* *conclusionē* *dissideant.* *Porrò* *illis* *terminis* *con-*
uenire *inter* *se* *dico*, *quorum* *alter* *de* *altero* *affirmatur* *illis* *non* *conue-*
nire, *quorum* *uterque* *de* *altero* *uere* *negatur.* *¶ Id* *ergo* *quod* *efficitur*
argumentatione, *alii* *conclusionem*, *alii* *intentionem* *uocant.* *¶ A* *Cicerone*, *non* *cō-*
elusio, *non* *intentio*, *sed* *complexio* *dicitur.* *Quanquam* *isde* *unius* *syl-*
logismi *complexione* *loquitur*, *non* *etiam* *de* *inductionis.* *¶ In* *ratiocina-*
tione *autem* *tantum* *duæ* *sunt* *propositiones.* *¶ Propositiones* *appellat* *τὰς ἐπι-*
τάσεις. *Alioqui* *apud* *Latinos* *eam* *uideo* *proprie* *dici* *propositionem;*

quæ ab Rodolpho dicitur expositio, Aristoteles maiorem uocat. Sed de his supra. ¶ *Quarū quæ ad ratiocinationē ducitur enthymema dicitur, id est ut Quintilianus interpretatur, commentum.*] Fabius libro quinto: Nam enthymema, inquit, (quod nos cōmentum sanē aut commētationē interpretemur, quia aliter nō possumus, græco melius usuri) unum intellectū habet, quo omnia mente concepta significat, sed nunc de eo non loquimur: alterum, quo sententiam cum ratione: tertium, quo certam quandam argumenti conclusionē, uel ex consequentibus, uel ex repugnantibus, quæquam de hoc parum conuenit. Sunt enim qui id prius epicherema dicāt: pluresque inueniunt in illa opinione, ut id demum quo pugna constat, enthymema accipi uelint. Et ideo illud Cornificius contrarium appellat: hunc, alii rhetoricum syllogismum, alii imperfectū syllogismum uocant: quia nec distinctis nec totidem partibus concluderetur, quod sane non utrique ab oratore desideratur. ¶ *Quid sit exemplum, superiore libro.*] *Capite 25. ¶ Illud enim, P. Scipio occidit iure Melium.*] In historia erratum esse, monuimus libro superiori. Quod autem addit Rodolphus argumentationem hanc, P. Scipio iure occidit Tiberium Gracchum, ergo Cicero iure occidet Catilinam: hanc, inquam, inductionē non esse, sed syllogismum: id uerum est, si uocabulum inductionis eo intellectu sumatur, quo id acceperit Rodolphus & Aristoteles. uerum antea illud à nobis dictum est, uarium esse nominis huius apud autores usum. Id quod etiam notauit Boetius, qui cum initio inductionem more Aristotelico definiuisset, *inductio* (inquiens (est oratio, per quam fit à particularibus ad uniuersale progressio: deinde paucis interpositis uerbis, Sape autem multorum (inquit) collecta particularitas, aliud quiddam particulare demonstrat. Atque hæc est illa inducendi forma, quam appellant inductionem rhetoricam, & de qua sola in rhetoricis locutus est Cicero, quamque Aristoteles in rhetoricis suis, interim exemplum, interim rhetoricam inductionem uocet. Possem plura, possem hæc explicatius, nisi uererer, ne & hæc, lectori præsertim occupato, multa nimū uideantur. Illud tamen uel nolens addam, si quis hanc argumendi formam de qua loquimur, syllogismum quam inductionem uocare malit, non id magnopere displiciturum mihi, modo ne obitet nominum usus, cum uideam facillime hæc in syllogismi formam conici posse. Quid enim fuerit negotii, si quis id, de quo diximus, exemplum, in eiusmodi redigat syllogismum: Quicquid P. Scipio iure fecit in Tiberium Gracchum, hoc & Cicero iure facit in L. Catilinam: atqui Scipio Tiberium iure occidit, ergo & Catilinam iure occidet Cicero. ¶ *Omnis potestas impatiens consorti erit.*] Sētētia est Lucani primo Pharsaliae libro. ¶ *Quid satis est, si Roma parū.*] Verba sunt militū de Cæsare apud eundē authorem lib. 5. Neque mirū si hoc nō possit dici exemplū: quando ex particulari, non ad aliud particulare, sed ad uniuersale fit progressio, quod nos genus inductionis superius ab exemplo secreuimus.

Enthymema.

Exemplum

Inductio.

Aristotelis
sententia de
enthymema
te.

¶ Aristoteles autem dixit enthymemata rationationem rhetoricam. Aristoteles primo rhetoricorum libro: Eorum (inquit) quibus probamus, ut & in dialecticis, aliud inductio est, aliud syllogismus. Nam enthymema quidem syllogismum rhetoricum, exemplum uero rhetoricam inductionem appello. Et 2. lib. τῶν πρώτων ἀνακτικῶν: Ἐνθύμημα μὲν οὖν ἐστὶ συλλογισμὸς ἀτελής ἐξ ἰσότων ἰσχυρίων, id est: Enthymema est syllogismus imperfectus ex uersimilibus aut signis. Et iterum in rhetoricis: quare necesse est (inquit) enthymema quam exemplum de iis esse, quæ ut plurimum aliter quoque se possunt habere: exemplum quidem inductionem, enthymema uero syllogismum, ex paucis, ac sæpe paucioribus quam ea sunt, ex quibus constat syllogismus. Nam si quid totum perspicuum est, id dicendum non est. ipse namque auditor id ex seipso affert. Hinc liquet Aristotelem, in rhetoricis utique enthymema & syllogismum, non tam forma argumentandi quam materia discreuisse, credidisseque enthymematis, et hinc crebro, tamen aliquando certe totidem esse partes debere quot syllogismi. Quorum enim attinebat dicere, enthymema sæpe ex paucioribus partibus consistare quam syllogismum, si non interim & ex totidem fieret? Quorum sum attinebat, ut diceret, in enthymemate subdicenda esse quæ auditor ex seipso afferret, nisi significare ex aduerso uoluisset, quæ is ex seipso non afferret, ea in enthymemate esse explicanda? Potest autem id fieri non nunquam, ut neutram partium ex seipso afferat auditor, quocirca tunc utique utraque dicenda erunt. Atque hoc est quod uult sibi Rodolphus cum dicit. Sunt itaque qui putent Aristotelem non discreuisse forma argumentandi à rationatione enthymema, sed certo tantum rerum genere enthymema constare uoluisse. Fabius libro quinto uidetur eo ipso discrimine se creuisse syllogismum & epicherema, quo Aristoteles syllogismum & enthymema. Verba eius habent ad hunc modum: Epicherema autem nullo differt à syllogismis, nisi quod illi, & plures habent species, & uera colligunt ueris: epicherematis frequentior circa credibilia est usus. ¶ Plerique rhetores uelut dignatione quadam.] Horum sententiam at-

Enthymema
tis nomen
quid signifi-
cet.

tigit & Fabius libro quinto, Et in topicis Cicero de adiunctis loquens ex hoc (inquit) illa rhetorum ex contrariis conclusa quæ ipsi ἰσχυρίων appellat: non quia non omnis sententia proprio nomine ἰσχυρίων dicatur: sed ut Homerus propter excellentiam commune poetarum nomen efficit apud Græcos suum, sic cum omnis sententia enthymema dicatur, quia uidetur ea quæ ex contrariis conficitur acutissima, sola proprie commune nomen possidet. ¶ Quem alienum fidem inuenies, si tuis hostis fueris?] Verba Micipsæ sunt ad Iugurtham apud Sallustium. ¶ Quid satis est, si Roma parum?] Diximus esse uerba militum aduersus Cæsarem apud Lucanum quinto libro Pharsaliæ. ¶ Audeo fulcire ruinas sub quæ Roma iacet?] Photinus apud Lucanum libro octauo, persuasurus Ptolemæo regi Aegyptiorum, ut Pompeium ad se confugientem occideret, inter cætera argumentatur, & hoc modo: Tu Prole-

Tu Ptolemæe potes Magnifultire ruina, Sub qua Roma iacet? &c.

¶ Et, cū meretricis sit quod amator odi, cuius putatis esse quod pauper adamauit?] Verba sunt Fabii Quintiliani in declamatione ea, quæ inscribitur Odii potio. ¶ Colligunt comprehensiones suas.] Comprehensiones uocat rās ueritatū quarum toties iam à nobis facta est mentio, qualque à Cicerone, interim cognitiones, interim comprehensiones transferri diximus.

¶ Ergo, ut alio loco diximus.] Paulò ante in hoc ipso capite. ¶ Et pro Plancio eisdem.] Maxima pars eorum, quæ pro Plancio Cicero dixit, in hunc recidunt syllogismum: Quod quis à populo impetrare potest diligentia, assiduitate, gratia, officio, precibus amicorum, id necesse non est, ambitu eū consecutum esse, etiam si dignitate à competitore uincatur: at in creandis magistratibus, maxime his rebus moueri populus solet: perinde ut superetur Plancius dignitate à Laterensi, non continuo illud necesse est, ut ambitu ædilitatem ei obtigisse dicamus. ¶ Loci quidem communes, ut rhetores uocant.] Cicero in oratore, de locis communibus loquens: Qui, inquit, communes sunt appellati, quod uidentur multarum eisdem esse causarū. Sunt ergo loci communes, communes quedam formulæ uirtutum, ac uirtutum, cæterarūque rerū, quæ ferè inter dicendum solent occurrere: ut quæ in ingratitudinē, luxuriā, auaritiā, loquacitatem, item de iustitia, prudentia, uita, morte, cæterisque id genus rebus dici solent. Cicero in rhetoricis uocat locos cōmunes, qui cōmuniter & ab accusatore & à defensore tractari solent, ut fama, tormenta, tabulæ, testes, argumēta &c.

¶ Calium damnandum.] Pro hoc extat etiānum pulcherrima Ciceronis oratio, qua eum ueneficii reum defendit. ¶ Quoniam autē uniuersaliter pronuntiata, qualem plerumque maiorem ratiocinationis propositionē faciunt.] Tres faciunt dialectici syllogismorum figuras, primā, qua medius terminus in uno pronuntiato subiicitur, in altero prædicatur: secundā, qua utrobique prædicatur terminus medius: tertiam, qua utrobique subiicitur. Iam priores illæ duæ semper maiorem propositionem uniuersalē habent: modo intra eos illarum modos consistamus, quos enumerauit Arist. Tertia potest illa quidem maiorem habere particularē: uerum hanc nonnulli ceu superuacua, & cuius nullus sit apud authores usus, reiciunt: indignaque esse censent, cui inter figuras syllogismorū sit locus. ¶ Supina.] Inertia, minime uiuida, minus mouentia eum qui audit. ¶ Ante oculos interque manus.] Sic Latinus Apud Virgilium: Ante oculos interque manus sunt omnia uelstas. ¶ Irritat.] Prouocat, elicit. ¶ Cū ergo, ut prædiximus, in ratiocinatione &c.] Hoc est, ut plebeis uerbis idem dicamus, In syllogismo, & inductione perfecte, si rite fiant, solum antecedens uocari in dubium potest, consequentia non potest. In enthymemate autē & inductione imperfecta, non de eo solo quod antecedit, sed de consecutione etiam ipsa ambigui solet. ¶ Ut ergo affirmanda rei cuiusque.] In summo hoc dicit: Quoties id de quo agitur, imperfectis illis argumentandis formis satis ostendi potest, non est cur perfectis utamur: sin autē res est

Loci cōmunes.

Figure syllogismoru.

Quādo perfectis, quando imperfectis argumē

tandi formis uendum. innotior, & ad quā probandā imperfecta illa argumētationes nō satis habeant uitiū, tunc certe integris syllogismis, & perfecta quo ad eius fieri potest inductione utendū. ¶ *Hæc primū lex proponēda est argumentationū omnium.*] Affert per ordinem catholica aliquot præcepta, seu regulas dialecticorum, quarū prima est hæc: Ex nero antecedenti semper uera inferitur cōclusio. Altera: Quoties falsa est cōclusio, necesse est antecedēs etiā falsum esse. Tertia: Quēadmodū ex antecedēti sequitur cōclusio, ita ex cōtradicante cōclusionis sequitur contradicens antecedentis. ¶ *Duplex est ergo ductus rei cuiusque probandæ.*] Id Aristotelici nostri tēporis dicūt hoc modo: Duplex est syllogismus, unus ostensiuus, alter ad incōmodū, seu impossibile. Partes exequuntur eo ipso modo quo Rodolphus. ¶ *Pisistratus.*] Qui tyrannidem inuasit apud Atheniēses. Quade re Iustini uerbis sic habēt: sed Pisistratus, inquit, quasi sibi, nō patriæ uicisset, tyrannidem per dolū occupat. Quippe uerberibus uolūtariis domi affectus, laceratoq; corpore, in publicū progreditur, & aduocata cōcione uulnera ostēdit: de crudelitate principum, à quibus hoc se passum simulabat, queritur: addantur uocibus lachrymæ, & inuidiosa oratione multitudo credula incēditur, amore plebis inuisum se Senatū affirmat, obtinet ad custodiā corporis sui satellitum auxiliū, per quos occupata tyrannide, per annos trigintaquatuor regnauit. ¶ *Et Phalaris itidem.*] Hic est Phalaris ille memoratissimus Agrigētinorū tyrannus: inter cuius multa crudelissima facinora, unum hoc si non laudandum, at certe minus uituperandum est: Perillus quidam taurum ei aeneum fecerat, in quem cōiecti homines, igne subiecto, non uocem humanam, sed mugitum bouis urgente dolore adferent, quo munere cum se homini crudeli rem in primis gratam fecisse ac bitrarecur, hoc pretiū tulit, ut primus ipse in tauro ipso suo misere tortus obierit. Vnde dictum illud, Nec enim lex æquior ulla est, Quā necis artifices arte perire sua. ¶ *Quia difficile est hic omnes enumerare, pro reliquorum enumeratione ponimus plerumque, neque quisquam est qui non hoc pacto fecerit, aut simile aliquid in eam subdinus sententiam.*] Hoc parum placere Laurentio Vallæ, supramonimus. ¶ *Id ipsum alia rursus colligendum erit argumentatione.*] Aristoteles pro syllogismos appellat, quibus propositiones syllogismi negatas probamus. ¶ *Quæ causa fuit plerisque, ut quinque partium ratiocinationem facerent.*] Cicero in rhetoricis maxime quinque syllogismi partes esse uidentur, propositio, propositionis approbatio, assumptio, assumptionis approbatio, & complexio. Quintilianus & Boetius, tres tantum faciunt partes, propositionem, assumptionē, & conclusionem. Quāquam Boetius de solo loquitur syllogismo hypothetico, seu conditionali, & Fabius alio quodam intellectu tres facit syllogismi partes, quā Rodolphus. Putat enim ille idcirco illas tres esse, quod propositio, & eius approbatio, pro una parte accipi debeant, itidemque assumptio cum probatione sua. Rodolphus autem probationes illas omnino non putat connumerandas esse inter partes syllogismi eius, ad cuius propositiones, con-

firmandas adhibentur, sed aliorum eas syllogismorum expositiones, aut assumptiones esse. Quæ sententia, ut uerisimillima esse mihi uidetur, ita probe ei conuenit cum sententia Aristotelis de syllogismi partibus, & pro syllogismis.

¶ Quot modis argumentatio uere soluat, & quot rursum modis elabatur tantum contingat.

CAPVT XV.

Icut est autem disputantis confirmare id, quod probandum sumptit: ita eius qui diuersa tuetur, est dissoluere quæ confirmata sunt. Soluitur uero argumentatio eisdem, quibus struitur modis. Quem admodum namque probamus unumquicque per aliquid quod uerum esse uolumus, & ex eo consequi docemus, quod probare nitimur: sic dupliciter effectum soluimus argumentationem. A ut enim falsum esse dicimus, quod propositum est. A ut si res id non finit, non confici ex proposito, quod aduersarius uoluit, indicamus. Idque, uel quia imperfecta sit argumentatio: aut si sit perfecta, uideri potius talem esse, quam quia reuera sit talis. & esse aliquid in ea, quod multipliciter dicatur, nec eadem significatio ne utrobique in argumentatione sit positum. Id est autem quod dici solet, omnem argumentationem solui, aut negando eo quod propositum est, aut multiplici distinguendo. Vt, si dicatur: Sapienti nullæ defunt opes, ergo sapiens est diues. Prima solutio est, ut respondeatur, non esse uerum quod proponitur, sapienti nullas defuisse opes. Quod si probetur, quia nullas cupit: reliquum iam est, ut negetur, ex hoc quod nullæ sibi defunt opes, consequi, diuitem esse eum. Id si probetur, adiecta maiore propositione, quia cuiuscunque nihil deficit, is sit diues, fortasse negabitur & ista. Quam etiam si probabit, dicetque, quisquis habet omnia quorum indiget, est diues: cuiuscunque nihil deest, habet omnia quorum

Duplex argumentationum solutio

indiget. Expleta iam ratiocinatio est, cuius utraque probata est propositio. Vltimum itaque solumque remedium est, ut qui soluere uolet, dicat hoc uerbum, deesse, dupliciter dici. Aliter dicitur enim deesse quid, quod modo non adest. Aliter, quicquid modo desideratur.

Quod si priore significatione dicatur, uera est maior, minor falsa. Si secundo, modo, minor est uera, falsa maior. Quare nihil mirum esse, si quæ iungere uolumus, in conclusione non iungantur, cum id medium in quo illa iungebantur in propositionibus, non numero, sed

Soluendi uerbum distinguendi potius conueniens, quàm neganti.

specie solum fuerit unum. ¶ Soluendi autem uerbum, quanquam commune sit neganti, & distinguenti, rectius tamen distinguenti conueniet. Nam quisquis negat, nõ patitur confici argumentationem: quæ autem confecta non est, proprie solui non potest. At cum multiplex distinguitur, est utique in speciem confecta, rectius igitur solui dicetur. Nos tamen omnem rationem discutendæ argumentationis, in præsentia soluere uocauimus. Et hæc quidem solutionum differentia quas diximus, ueræ sunt, & ad rem ipsam feruntur. idque ipsum etiã uulgo uocantur. ¶ Sunt aliæ soluendi, uel (si magis proprium uolumus eis nomen dare) elabendi rationes, quæ uulgo dicuntur solutiones ad hominem. Ad eas refugimus, quando ex re parum speramus auxilii. Quia firmior est argumentatio, quàm ut aliqua parte infringi labefactari ue possit. Vel, quia datur occasio de aduersario dicendi, quem quia possumus acrius retundere, malumus in ipsum rationem, quàm in rem ingerere. ¶ Elabimur autem his ferè modis. Vel, quia regerimus aliquid aduersario, quo reprimimus eum: uel eleuamus quod obiectum

Elabendi ratio, siue solutio ad hominem.

Triplex quempiam, posse elabi.

obiectū est: uel digressū à re factō, illataq; alteri⁹ alicuius mētionē rei, auocamus auditoris mētē à propositā argumērationis cura, & alterius obruimus cōmemoratione.

¶ Regerimus, uel in rē ipsam, per quā disputator probauit quod instituerat: uel in personā aduersarii. In rē regerimus, cū rem parē aliquā ei quæ nobis obicitur reponimus, ut quantū urget nos aduersarius, tantū uideamur nos eum ediuerso eo quod regerimus urgere. Quale est pro Cælio, cui cū obiecta esset luxuria maior, quā ut eā defendere auderet Cicero: apertior, q̄ ut posset eā negare: molliit quidē aures quantū potuit orator, & partim temporū magis ea uitia dixit q̄ hominis, partim contendit aliquid esse cōcedendū ætati. Tamē (quod huius loci propriū est) uelut remedio inuidiæ opposuit spem futuræ industriæ, & probitatis, in ætate uentura, ex actionibus, laboribusq;, quos Cælius iā suscipiebat, sustinebatque. Tale est etiā, quod apud Virgilium Iuno dicit: Indignū est Italos Troiam circūdare flāmis Nascentē. Non negat, sed eleuat quātū potest. Deinde indigniora regerit: Quid face Troianos atra uim ferre Latinis? & quæ sequūtur. Huius etiā est generis, quod inquit Turnus: Et nos tela pater ferrūq; haud debile dextra Spargimus, & nostro sequitur de uulnere sanguis. Et in Bucolicis: Dic quibus in terris (& eris mihi magn⁹ Apollo) Tris pateat cæli spatiū (nō amplius) uinas. Alter cū nequeat respondere, aliud par obicit: Dic quibus in terris, inscripti nomina regū Nascuntur flores, & Phyllida solus habeto. In personā regerimus, cū dimissa re, ostēdimus, qualiscūq; sit, nō conuenire tamē aduersarii personæ obicere eā, nec recte hæc ab eo dici. Cuiusmodi est pro Ligatio,

Duplex ratio regerēdi
In rem.

In personā.

quòd Tubero accusator Ligarii, in eadē causa fuerit, cuius Ligariū accusabat. Simile est in Sallustiū: Quasi uero tu sis ab illis uiris Sallusti ortus. Et paulo post: Ecquid te tui piget homo leuissime, cū ea culpas, quæ in historiis mihi gloriæ ducis? Et iterū: quid enim mētiri turpe ducis, qui mihi ausus sis eloquentiā, ut uitiū obiicere, cuius semper nocēs eguisti patrociniū? Sic & Virgilius, Meque timoris Argue tu Drance. Et: Tantūq; nefas patrio excidit ore? Et apud Tragicū Iason inquit: Medea amores obiicis? Hæc omnia, nō de re, recta necne sit, sed de homine. ¶ Eleuamus, quoties contēnimus rem quæ obiicitur. & uelut nullius momenti aspernamur. Qualē totā Cælii accusatiōne Cicero uoluit uideri, magis iras, & iurgia dissidentiū in amore, querelasq; amantiū esse, q̄ uera crimina. Sic & apud Virgiliū est: Italiā petiit fatis auctoribus, esto, Cassandræ impulsus furiis. Maiestatiē fatorum Cassandræ furore elusit. Et paulò post, quod modo diximus, Indignū est Italos Troiā circūdare flāmis Nascētē. subicit continuo: Et patria Turnum consistere terra, Cui Pelumnus auus, cui diua Venilia mater. Indignioris cōparatione eleuauit, ostenditq; non oportere id ita indignum uideri. ¶ Digrediendi rarum est apud authores exemplum, sic ut digressu aduersarij uitemus laqueum. Quod enim præsentis tēporis, & utilitatis laus est, quid uis dicere, ut de re non dicas, cum nihil possit utiliter de ea dici: id postea cū legeretur, posset authoris uideri culpa factū, qui dilaberetur ab instituto, & grauius crimina nō diluta dimitteret. Pro Cælio tamē uidetur mihi Cicero hoc soluendi genus expressisse: cum responsurus ei crimini, quo obiciebatur paratū habuisse domi uene-

*Eleuare
quid sit.*

Digressus.

num, & uim eius in seruo expertū esse, digressus est ad mortem Q. Metelli, suspicionēque facit, Clodii scele- re ueneno sublatum illum fuisse, ipsamq; mortem ge- mitu, & lachrymis prosequitur: simulq; reprimit aduer- sarios, uelut simili ictos crimine. simul impetu dictionis, & affectu, mentem iudicum ad huius criminis cogita- tionem diuertit. Sicut autem non satis commode mo- dus hic elabendi in literas mittitur, sic inter disputandū, & in foro, & in scholis, creberrime solet ex peti.

SCHOLIA IN CAPVT XV.

Sicut autem est disputantis.] Quæ de solutione argumentationum ha- bet Rodolphus, ea ob oculos ponit sequens descriptio.

Vna uera, quoties uere di-
luimus, id quod ab aduer-
sario propositum est: eaque
duobus fit modis:

Principio, si ostendamus falsum
esse propositum, id est, ut nunc lo-
quimur antecedens.

Deinde, si doceamus non esse ra-
tam consequentiam, hoc est si prob-
emus conclusionem non necessa-
rio ex antecedente sequi.

una uera descriptio

Solutio
argumen-
tationum
duplex
est:

Altera ad hominē, pu-
ta quæ nõ rei, sed ho-
minē satisfacit. Fitq;
ea trifariam.

Primum
regeren-
do, idq;

Vel in rem, quoties pa-
rem, aut etiam graui-
orem, quàm sit ea quæ ob-
iecta est nobis, aduersario
reponimus.

Vel in personam, cū osten-
dimus, non decere perso-
nam aduersarii, ut hæc no-
bis obiciat, etiam si con-
stet ea uera esse.

Deinde eleuando, cum uideri uolumus
contemnere id quod aduersarius obie-
cit, dicimusque id tale esse quod ride-
ri magis, quam dilui mereatur.

Postremo digrediendo, cum animum
auditoris digressu quodam à proposi-
to abducimus, itaque aliis occupamus
ut eius quod obiectum est nobis, que-
dam obropat obliuio: & quanquam nõ
sit, tamen dilutum esse uideatur.

Quis diues
secundum
Stoicos.

¶ Sipienti nullæ desunt opes, ergo sapiens est diues.] Quem Stoici dixerint diuitem, Cicero docet in epistola quadã ad Trebatium: Balbus (inquiens) mihi confirmauit, te diuitem futurum. Id utrum Romano more locutus sit, bene numatum te fore: an quomodo Stoici dicunt: omnes esse diuites, qui caelo & terra frui possunt, postea uidero. ¶ Tale est etiam quod apud Virgilium Iuno dicit, Indignum est Italos.] Verba Iunonis sunt contra Venerem, Aeneidos decimo. ¶ Et nos tela pater.] Sic Turnus, Aeneidos libro duodecimo. ¶ Dic quibus in terris.] Verba Dametæ ad Menalcam, Aegloga tertia. ¶ Cuiusmodi est pro Ligario.] In oratione Ciceronis, quã pro Q. Ligario habuit apud C. Cæsarem. ¶ Simile est in Sallustium.] In Inuestiuã, aut si maui Apologia Ciceronis, qua Sallustii in se maledictis, in Senatu respondit. ¶ Meque timoris Argue tu Drance.] Turni uerba sunt, Aeneidos libro undecimo. ¶ Et, Tantumque nefas patrio excidit ore?] Verba Aeneã ad patrem Anchisen, secundo Aeneidos. ¶ Et apud Tragicum Iason inquit.] Senecæ in Medea uerba hæc sunt:

I A S O N, perimere cum te uellet inefestus Creon,

Lachrymis meis euietus exilium dedit.

M E D E A, Pœnam putabam, munus (ut uideo) est fuga.

I A S O N, Dum licet abire, profuge, teque hinc eripe,
Grauis ira regum est semper. M E D E A, Hoc suades mihi.

Præstas Crentæ, pellicem inuisam amoues.

I A S O N, Medea amores obiicis: M E, Et cadem, & dolos.

¶ Italiam petit fati authoribus.] Rursus uerba sunt Iunonis, eo quem indicauimus loco.

¶ Triplici de causa fieri expositionem, & suum unicuique expositionis generi esse propositum finem. Deinde, probabilem esse oportere expositionem eam, quæ fides alteri rei quaeritur, rei que probandæ accommodatam, & quomodo id fiat. Postremo, cuiusmodi esse debeat eius exordium.

C A P V T X V I.

E argumentatione autẽ quid ea sit, & quæ species eius, & quomodo conficiatur, quantũ ad inueniendi rationem pertinet, hæc sufficere uidebuntur. Expositio sequitur, quam speciem orationis alterã fecimus. ¶ Exponimus autem fere propter has causas, uel ut audientium uoluptate demulceamus aures, uel ut rem ipsam cuiusmodi sit explicemus, uel ut fidem alicui alii rei expositione quaeramus. Primum sequuntur poetae. Proximum qui monumentis rerum tradendis, uel præsentibus, uel posteritatem conantur docere, ut qui hi-

Expositio-
num genus
duplex.

qui historias & exempla uirorum rerumque insignium literis mandant. At qui faciendæ causa fidei de re aliqua exponunt, hi sunt ut oratores, ut philosophi, ut reliqui artifices, quibus per sæpe in alterius usum rei alia res uerbosius est recensenda. ¶ Trium igitur harum expositionum suus est cuique finis. Qui enim uoluptatem solam spectat audientis, dummodo eam sequatur, uera an falsa, probabilia an incredibilia dicat, nihil sua credit referre. Quod si quâdo uerisimilia, aut uera dicit, enixusq; colorem tuetur ueritatis, nō id tantum ex sua facit persona, quantum ex illius persona, cui talia tribuit. quoq; sint illi congruentiora, sic dicuntur. A ut per sæpe in his, ubi uana affectus specie mouere cupit auditorem. Aptissima est enim talibus ueri similitudo. Quodq; præcepit Horatius, Ficta uoluptatis causa, sint proxima ueris: id nō in uoluptate modo, sed in omni affectu præcipue est obseruandum. ¶ Scriptores autem rerum econtrario, primam omnium ueritatem expetunt, posterior uoluptatis est cura. Si tamen legē illam, quam sanxisse Thucydides historiæ uidetur, obseruare uelint, malintque re perpetuo duraturam conficere, quàm gratiam breuem mereri. Vera autem dicunt hæcenus, ut sua sint conscientia contenti: neque sollicitè quærendum putent, quomodo fiat lectori, fides eorū quæ recensent. Quando & grandia pleraque & ad incredibile quâdoque accedentia, uelut ex periculo petunt, ut admiratione lectorem detineant. Sicubi uero ponuntur aliqua faciendæ fidei, talia ferè sunt, ut magis grauitatem authoritatemque scriptoris commendent, quàm rem probent. Cuiusmodi sunt, scire se incredibilia & fidem excedē-

Finis primi generis, uoluptas auditoris.

Secundi generis finis, ut uera sint quæ dicuntur

tia narrare, sed ita tamen à maioribus accepisse, ita posteris tradituros: uel compertum sibi, rem sic habere: cōstanter se uerum in qualicunque hominum opinione dicturos. quandoque uerò ne sibi quidē fatis probati, quare quemque pro suo captu dempturum addicturū me fidei. Quare probabilitatis abunde est istis, rem tradi sic, ut non sit improbanda, id est, ut uera dicantur. Deinde, ne uideantur falsa. quod fit, si neque inter se dissideant, neque temporibus, personis, locis, ea quæ traduntur, discrepent. Pleraque enim uera, turbato ordine coniunctioneque rerum, incredibilia uidentur. contrà falsa, disposita ut singulæ inter se partes cōgruant, uerissimorum implent fidem. Causa autem quā obrem parata sit scriptori fides, cum ex scriptoris persona, quòd nihil tale uideatur, quare debeat potius uelle falsa tradendo lædere existimationē suam, quàm uera dicendo sancti grauisque uiri de se opinionem ad posteros transmittere: tum quòd lectoris parum aut persæpe nihil interest sic uel sic rem esse arbitrari: præsertim si non aliunde paratum sit, quo possit uanitas scribentis coargui: quale Herodoto & nonnullis quoque scriptorū, qui indulserunt ingenii suis, contigit. In reliquis facile lector accedit. Mauult enim (quod uulgo dici solet) credere quā exquirere. Aperta ergo sunt apud eos omnia, erecta, sublimia, secura: ut qui non timeant, non timeantur. ¶ At in expositionibus eis, quibus fides alicui rei quæritur, non satis est esse uera quæ exponentur: sed & firma, & uelut fidem sibi ipsis facientia oportet esse: tum ad id cui probando destinantur ita accommodata, ut capita fidei faciendæ confirmandarūque rerum nostrarum omnia

Finis generis tertii, ut si lem faciamus is, quorum gratia exponimus.

possint inde depromi. Instat enim aduersarius, & suspecta habet omnia, neque quicquã impune dimittit: & uel negat, quæ nocitura sunt: uel si id nequit, uertere in suos usus, & ad se rapere conatur, efficereque, ut uel profint, uel utique quamminimum obsint.

Mnis ergo disputantis expositio, quæ proban-
 O do alicui destinatur, necesse est duo præcipue
 habeat. Prius est, ut probabilis sit, nec enim fides
 alteri rei per eã parari poterit, si dubiã sit ipsa & ambi-
 guæ fidei. Deinde, ut accommodata sit, id est, ut illi rei,
 quam probare per eam uolumus, apte iungatur: sicque
 expositio fiat, ut cõmode fides ex ipsa possit duci. Pa-
 rum est enim, ipsam per se probabile esse, si nõ id quod
 probare conamur, colligere per eam possumus. ¶ Pro-
 babilis sit expositio, si sit argumentosa, si cõsentanea re-
 bus, si per se consequens. ¶ Argumentosa est, quæ cau-
 sas habet rerũ. Causas autem ut habeat, nõ modo sum-
 mæ rerũ quas exponimus, ut sunt causæ belli gesti, cau-
 sæ pestilentiæ, aliarũque rerũ quæ solent à scriptoribus
 ante ipsas res explicari. Qualis est etiã pro Milone tota
 ferè narratio. Causas enim habet, primũ, quare Clodius
 annum præturæ suæ in Milonis consulatum distule-
 rit. Hinc, quare Milonem occidendum destinauerit.
 Demum, quare hoc loco, hoc tempore. Sed in singu-
 lis etiam partibus, expositionis causas addimus, cuius-
 modi est: Sæpe fugam Danaï Troia cupiere relicta Mo-
 liri: causam addidit: Et longo fessi decedere bello.

Quod reuera quidem argumentatio, quanquam colo-
 rem habeat & faciem expositionis. Sic etiam: Assensere
 omnes. Quare assenserunt? quia quæ sibi quisq; timebat

*Duo necessa-
ria exposi-
tioni ei, quæ
quis fidẽ fa-
cere consti-
tur.*

*Trifariam
expositionẽ
fieri proba-
bilem.*

*Quomodo
esse possit ar-
gumentosa.*

Vnius in miseri exitium conuersa tulere. Sed & alia nõ-
nunquam ponuntur argumenta. Vt: Sanguine placatis
uentos & uirgine cæsa: argumentum est eius quod se-
quitur: Sanguine quærendi reditus. Et pro Milone: Et-
enim palam dictitabat, cõsulatum Miloni eripi non pos-
se, uitam posse. Subdit orator: Significauit hoc sæpe in
senatu, dixit in cõcione. Quin etiã Faunio, Et reliqua
quæ sequuntur, prioris illius sunt hæc uelut indicia.

*Quomodo
cõsentanea.*

¶ Cõsentanea erit expositio, si personis, locis, tempori-
bus, rebus cõsentiat. Personis quidem, si quales sunt, ta-
lia facta earum dictaque effingantur. Nec enim eadem
conuenient Achilli, & Nestori, & Vlyssi uerba: nec eadẽ
facta erunt in his probabilia. Sic & alia sceminam, alia
uirum, alia doctum, alia indoctum, alia militem, alia to-
gatum decebunt. Locis & temporibus accommodabi-
tur: si quo loco unũquodq;, quo tempore uerisimile est
factum esse, sic exponatur. Rebus uero conueniet, si læ-
tis iucunda, seriis grauis, ridiculis faceta, insignibus or-
nata, tristibus acerba tribuatur expositio. ¶ Consequens

*Quomodo
consequens.*

autem erit, non modo, si prioribus sequentia non dif-
crepēt: id enim potius est uitium fugisse quã aliquam
laudem meruisse: sed si sic exponantur priora, ut uel ex
iis quæ posterius dicuntur expectentur, & propemo-
dum auditor ipse sibi subiciat ea: uel qualiacunque di-
centur, tamen cuncta uideantur ex priorum fide pende-
re. Quod diligentissime obseruatum est Ciceroni pro
Milone. Quanquam enim ancipitis fidei sit, & (ut cre-
ditur) ad insidiarum rationem, falsa narratio, quoniam
fortuitam eam pugnam fuisse traditur: sic tamen om-
nia per gradus quosdam certa serie feruntur, ut nihil

percipere possis, quod nō cohæreat prioribus, & ueluti uinculo connexum sit, ut tandē uestigiis quibusdam ad eādem, uelut manu præhendēdam, ueniatur. ¶ Plus habet negotii id quod diximus secūdam esse debere in expositione, ut accommodata sit ad id cui per eam paranda est fides. Nā probabilitatis per sæpe facilis est ratio, cum sint omnia quandoque quæ sunt in expositione cōfessa parti utriusque. Formare autem apte & accōmodate instituto nostro expositionem, id fundamentum sedesque totius nostræ disputationis. Hoc est enim quo præparatur in foro iudex, & ad omnem sequentium argumentationum confirmationem componitur. ¶ Ante omnia igitur uidēdum est, quid sit id, quod uolumus expositione, & cui ex ipsa quæritur fides, idque cū omnibus expositionis partibus conferamus, & facile uidebimus, quid habeat res quod iuuet partes nostras, quid etiam quod offendat. Vbi tota enim pro nobis est, parum est quod metuamus: sic parum est quod speremus, ubi obest tota. Deinde quæ profunt, danda est opera, ut plurimum iuuent: & eruenda argumenta explicādaque: quæ tum cum dicuntur, quanquam non cum summa rerum coniungantur, ut ipsam efficiant: ipsa tamē audientis cogitatione, colligentis apud animum suum, hoc ipso maxime profunt tunc, quia minus in id parata uidentur. Quæ uero dubia sunt, & dicentis interpretatione possunt in hanc uel illam distrahi partem, sic tractāda sunt, ut nobis profint. Quæ nocēt, mollienda sint: curandumque, ut quam minimum obstent. Fiunt autem hæc omnia argumentis, quæ sumūtur ex locis, quos superiore libro descripsimus: sed hæc argumenta ponun-

Qua ratione potissimū expositio rei probāda sit ac accommodanda.

tur: nam ut ueniat quandoque argumentatio in expositionem, breuis tamen ea est, fitque non ita crebro. Quaedam autem consulto narrantur a nobis sic, ut plane falsa & incredibilia perspicui possint, quoties ea quæ ab aduersariis uel pro se exposita sunt, uel alioquin confirmatura partes eorum uiderentur, sic deprauantur contraria expositione, ut prorsus detrahatur eis fides.

*Fauorabile
esse debere
narrationis
ingressum.
Narratio Si
monis illius
Terentiani.*

Illud autem ferè uidetur obseruatum, ut undecumque petitum semper ponant fauorabilem primum narrationis ingressum, & ab aliquo quod causam suam commendat auspicentur. Terentianus ille Simo, continentiam filii sui laudaturus, cum tuto etiam uerfatum eum inter modesta parum ingenia uellet ostendere, uideretque meretricis personam presenti laudum commemorationi indecentius inseri, & posse uideri obstare estimationi filii, quod talis personæ consuetudinem expeteret, uidemus ut altius petito principio molliuerit omnia: & rem ipsam, & personam, pro suspecta & aspera, fauorabilem reddiderit. Incipit ergo, Interea mulier quaedam abhinc triennium Ex Andro commigravit huic uiciniam. Ut iam neque ganeonis neque omnes urbis angulos peruagantis uideri possit, si consuetudinem tertium iam annum uicinam sibi Pamphilus habeat. Reliqua quæ sequuntur, ad commendationem pertinet mulieris, Inopia & cognatorum negligentia Coacta, egregia forma, atque ætate integra. Videmus hic quanta huic delinquendi excusatio, deserta à cognatis & inopi: quanta facultas, iuueni & formosæ. Hæc tamen inter ista, primum pudicè, nec id solùm, sed parcè ac duriter agebat, lana ac tela uictum quæritans: ut obstinatio tuendi pudoris perspi-

ci possit. Hinc iam paulatim uelut gradibus incipit labascere. Sed postquam amans accessit ad iuuenem: pretium pollicens ad inopem: non primo tamen congressu uicta est: sed unus & item alter. Quod iam consequens erat, ut diceret proiecisse eam pudorem, quanta id cura molliit, ut culpam eam cum omnibus communicaret, diceretque, Ita ut ingenium est omnium hominum à labore proclive ad libidinem. Quod tamen cunctantis signum est, primùm accipit conditionē, tum iam demum quæstum occipit. Quemadmodum ergo pictores, qui colorem purum & nulla circumfusum umbra, leuiter primùm, ut propè sensum fallant, incipiunt adumbrare: deinde paulatim subrescente obscuritate, cum iam postremo atrum umbræ totum oppressit colorem, nihilquæ præter nigrum sit, uidemur tamen nobis primam illam coloris speciem, quam puram accepimus, quia paulatim deficit, nec abruptitur usquam, etiam in ipsa umbra ubi nullus iam est, inuenturi. Sic & persuasionem primùm acceptam, quia non uidemus in sequentibus eripi, licet defluat etiam paulatim, & tandem quantum ad rem pertinet, deficiat: qui audit tamen, quia nusquã ubi auferretur uidit, uelut adhuc subsit, ita sequitur animo & adhæret. Quanquam ergo poeta à pudica orsus, ad meretricem, hoc est, ab honestissima persona orationem ad fœdissimã deduxerit: commendationem, & fauorem, quem in pudica sumpsit, quia per media cuncta quatenus potest retentat, etiam, cum ad impudicam peruenit, adhuc tuetur. ¶ Circumspicienda sunt igitur diligenter omnia, nec utique statim ab eo quod in præsentia est quæstione incipiendum, sed repetendus ple-

*Cautè esse
exordiendū.*

rumque altius ordo rerum, si sit in eis aliquid, quod pro-
 fit. Cicero pro Cluentio, non statim incipit à crimini-
 bus corrupti iudicii, ut ea quatenus tueatur narret: sed à
 persona matris, quæ maxime Cluentium premebat, pri-
 mūq; à nuptiis matris initia duxit: quæ ut ad præsentū
 criminum ordinem nihil attinebant, sic summæ defen-
 sionis res ipsa indicat plurimum ea profuisse. Quintilia-
 nus autē, sicut in cæco in lumine, statim ex positionē inci-
 pit ab incendio: quia nihil erat, quare altius repeteret: &
 hoc ipsum primum, continuo firmissimum pro causā
 erat: sic in milite Mariano, à feueritate parentū & educa-
 tionis cæpit. Pater, inquit, huic emeritis bello stipēdis.
 Prius ergo iam mentem militādo durauerat. Ne tamen
 otio molliretur, ex authoratas armis manus agresti sub-
 egit labore. Hinc est mater prædura, prisca moribus, &
 perusta frigoribus ac solibus, & rustici operis difficul-
 tes obire cum marito solita. Ab hac educatum filiū, ui-
 rū, & qui iā meruerat stipendia, & his assuetū moribus,
 quisq; de stupro appellabit: cū ne illā quidē q̄ uis fœmi-
 nā quisquā fuerit appellaturus impune? præsertim, cū
 & hic ipse semper aliqd maius annis conaretur, & om-
 ni opere primæ ætatis annos cōtra uoluptates firmaue-
 rit. Sic natū, sic educatū, quis iā nō indignissime ferat tē-
 tari de stupro? Similiter etiā cum aliis in locis, tum in
 matris infamia, in parte matris expositionem petit à na-
 tuitate filii. Incipiens ergo, non fœmina, non mater in-
 quit, sed matrona: ut statim ex nominis eius reuerentia
 fauorem aliquem captet. Cuius puellares annos: quo
 incredibilius iam sit in grandiore natu. Et cuius primā
 rudēque cōiugū mētē: quanto magis igitur assuetā iā &
 firmatam

firmatam ad cōiugales affectus: nulla libidinum res per-
 sit infamia. Et cui impudens rumor, qui parsurus utique
 non fuisset ei: & suspicax maritus, quem non potuisset
 latere: nihil unquam potuit obiicere, nisi filium. Quis
 ergo iam credat incautiore & in iuuetā ab omnibus aliis
 intactam libidinibus, seniore & peritam rerum in fi-
 lio demum peccare cœpisse? Simile est quod paulopost
 sequitur. Natum de se continuo, si quid ipsi creditis, im-
 patientius complexa quā reliquæ, parentes, non in nu-
 trices nec in ministeria seposuit, luis aluit uberibus, suo
 fuit amplexu. Quo magis potuit munire sequentis
 ætatis indulgentiam, & affectum notabilē, quā hac edu-
 catione? Ante causam sunt hæc. Sed illud etiam quod se-
 quitur: Accendebat hanc erga unicū optimæ matris
 impatientiam rigidus pater, asper maritus. Simul itaque
 patris suspicionem & rumore, asperitati patris assignat.
 Et hi quidē qui præcipui sunt causæ colores, & quibus
 ferè causa est innixa, extra causam sunt. Ducuntur tamē
 ex his, quæ sunt in ea, fidemque inde habent. Primæ
 enim iuuentæ integritas, uelut certa est coram tali mari-
 to, qui fuit paratus accepta suspicione filium occidere.
 Sic quod & ipsa aluerit infantem, reliqui temporis affe-
 ctus credibile facit: cum soleat omnium matrum in re-
 cens natos impatientissimus animus esse. Et patris aspe-
 ritas & mariti ex præsentilitis conditione descendunt.
 Asperū enim maritum fuisse uerisimile est, quem malæ
 tractationis uxor coacta est facere reum: asperū patrem,
 qui rumori quæsiuit filii morte satisfacere. ¶ Præcipui
 uero consilii est, uidere, non modo quæ primo aspectu
 tanquam profutura blandiuntur, uel tanquam nocitura

Non inde cō-
 timo exor-
 diendū, quod
 primo aspe-

*Atu blandi-
tur, sed dili-
genter rimā
dum, ne quid
subsit, quod
possit, offen-
dere.*

terrent, sed altius cuncta introspicere, & si quid subsit etiam quod possit offendere, scrutari. In cæco in limine, quid magis uidebatur esse pro filio, quàm si pietas in patrem maxima ostenderetur? qui fuerit autem illud imprudenter fecutus, dicet filiū cum primum in incendiū cucurrerit, extulisse sine cunctatione patrem: & quo plenius sit meritum filii, illam miserabiliorem, illā debilio-rem reliquisse. Quintilianus autem, cum uideret, quantum fauoris accederet ex patre, tantum causæ ex matre periturum: quinetiam uisum iri, patrē illi inuisum quan- doque potuisse fieri, qui potuerit eum damno maternæ pietatis amare: facit ergo miseros parentes propè peris- se pietatis æqualitate, dum dubitat utrum prius efferat: & dicit tandem orator quanquam nolente id audire fi- lio, patrem esse electum. Contra, uidetur in matris in- famia, primo aspectu matri nocitura benignior cum fi- lio consuetudo. Non putauit tamen negandum, cum ex persona matris multo possit honestius defendi: am- plectiturque tanquam simplicitatem illam materni amo- ris. Omnis igitur miseræ cum filio sermo, omnis in pu- blicum pariter egressus. Subdit deinde simplicem inno- centis, nihilque metuentis securitatem. Gaudebat etiam quod laudandus occurribus, quod omni frequentia cœ- tuque conspicuus, populo iam ipse fateretur, quod plus amaretur à matre. ¶ In summa, si animum nobis sumamus aduersarii, & subinde singula quæ uenient in expositionem apprehendamus, interrogemusque nos, quid hoc ad rem? qua parte proderit: tum si uide- rimus, quo pacto uolumus ostendere aduersario pro- desse: facile uidebimus etiam, quomodo narranda sint,

ut profint. Et quo modo quæ uidentur obſtare nobis, diſcutere uolumus, eo etiã excludẽda ſunt in expoſitione, ne noceãt. ¶ Nec eſt quod quiſq̃ putet, quãuis à ſolis propemodũ oratoribus exempla ſumpſerimus, idcirco nõ eſſe in aliis artibus locũ expoſitioni. Nam & qui in Philoſophia diſputant, perſæpe exponãt oportet. Nec enim ſicubi recõdita res aliqua deducitur in certamẽ, ſãtis cõmode tractari poteſt, niſi prius expoſuerit is, contra quẽ diſſeritur, omnẽ ordinẽ rei, quomodo habere eã putet, & quo pacto affirmet eã, quõue neget. Vnde uideamus in pleriq; diſputationibus, in quibus nõ expoſuit mentẽ ſuã qui cũ diſſeritur, cũ ille aliud defendat, aliud aduerſarius petat, argumẽtationes oẽs effundi in uentũ, & ſolũ ſuperuacuis clamoribus diẽteri. Ioannes Scotus itaque ſolet perſæpe, ſicubi perplexior quæſtio incidit, uelut expoſitionis præponere formã imaginandæ rei. Quæ quando ſic explicatur, ut quadret, conſtẽtque ſibi omnes partes eius, incredibile eſt, quantũ facultatis tuẽdæ rei adiciat. Id autem nõ aliis præceptis quã eis quæ tradidimus fieri, quiſquis experiri uolet, facile uidebit.

SCHOLIA IN CAPVT XVI.

Rimum ſequuntur poætæ.] Horatius tamen in arte poetica, tria poætatum genera facit, quorum alii ſolam legentium uoluptatẽ, alii Vtilitatem, alii quærant hæc utraque:

Aut (inquit) prodeſſe uolunt, aut delectare poætæ,

Aut ſimul, & iucunda, & idonea dicere uitæ.

Et paulõ poſt:

Omne tulit punctum qui miſcuit utile dulci.

¶ Scriptores rerum e contrario primã omnium ueritatem expetunt.] Cicero ſecũdo de Oratore: Nã quis neſcit (inquit) primã eſſe hiſtoriæ legẽ, ne quid falſi dicere audeat: deinde, ne quid ueri nõ audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo, ne quid ſimultatis. ¶ Quam ſanxiſſe Thucydides hiſtoriæ uidetur.] Hic eſt Thucydides ille Athenienſis, Olori filius in-
Hiſtoriæ.
lex.
Tucidides.

ter hiſtoriæ ſcriptores facile princeps, qui à ſuis in exilium miſſus, bellum Peloponeſſiacum, cuius ſuprà mentionem feci, octo libris complexus

Herodotus. est. ¶ Quale Herodoto.] Hic patrem habuit Lyxum; matrem Dryo. Cūque patria Halicarnasseus esset, propter Lygdamin tyrannum inde Samū profectus est: ubi & Ionicam linguam edoctus, nouem scripsit libros Historiarum, sed qui plus fabularum, quā ueræ historiæ contineant. *Omnia disputantis expositio.]* Huic loco toti intelligendo exactius, nō minimum momenti attulerint ea, quæ rhetores præcipiunt de narratione: in qua tria cum primis exigunt, ut sit perspicua, ut breuis, ut uerisimilis. Porro, quæ exempla afferunt ex Virgilio & Cicerone, ea partim superius ascripta à nobis sunt: partim sunt eiusmodi, ut uel minimum, si huc ascribatur, collatura uideantur intelligendis uerbis Rodolphi. Itaque ea omisimus. *¶ Sed hæc argumenta ponuntur, nam ut ueniat quandoque argumentatio in expositionem, breuis tamen ea est, sitque non ita erebro.]* Hoc ipsum quarto Institutionum libro hisce uerbis dicit Quintilianus: Argumentabimur (inquit) in narratione, ut dixi, nunquam argumentum ponemus aliquando. Et in eodem capite: Ne illud quidem, inquit, fuerit inutile, semina quædam probationum spargete, uerum sic, ut narrationē esse meminerimus, non probationem. Nonnunquam tamen etiam argumento aliquo confirmabimus quod proposuimus, sed simplici, & breui &c. Quæ uel idcirco ascribenda huc uidebantur, quod hic locus Rodolphi, ut quidem uidebatur mihi, non usquequaque uacabat mendis. Eramque hoc quicquid erroris erat, plane assignaturus typographis, nisi pridie quā in hunc locū scribere cepissem, allatum ad me fuisset exemplar scriptum. Id in eum usque diem delituerat Dauentriæ, primū apud Iacobum Fabrum, deinde apud istos quos uocant fratres. Quid multis? Thesaurum aliquem inuenisse mihi uidebar: sed posteaquam aperui, postquam cœpue uolueret: aliud nihil quā sylvam quandam futuri adhuc operis deprehendi: in iis præfertim, quæ sua manu exararat Rodolphus. Quadruplex enim scriptura, aut si id mauis, character erat: & quæ scripta essent manu ipsius, id iā constabat ex epistola quadam eius, ad Langium, cuius nobis legenda copiam fecerat anno superiore amicus quidam. In iis ergo alia uelut obeliscis cōfossa erant, alia rursus ceu atherisci quidam in margine notata. Quædam bis terue paucis interim commutatis uerbis repetebantur: quædam immutata sic erant, ut uix agnosceres. Quoties autem capita tota, uel expuncta omnino, uel in alium erant locum traducta? quoties pagellæ aliquot desiderabantur? quoties inter litis mediis, margo occupatus sic erat, ut extrema uerba legi non possent? quoties ita confusa, atque permixta omnia, ut nec caput, nec pes usquam existeret? Id ergo exemplar, quanquam hac parte alterius quā Rodolphi manu scriptum, habebat adhuc modum. Fiunt autem hæc omnia argumentis, quæ sumuntur ex locis, quos superiore descripsimus: sed hic argumenta ponuntur: nam ut ueniat quandoque argumentatio in expositionem &c. Quæ lectio & ipsa parum attridet: apparetque mihi, hanc esse sententiam eorum quæ scribere destinarat Rodolphus: Fiunt autem hæc omnia argumentis, quæ sumuntur ex locis quos

quos superiore libro descripsimus: uerum ea hic argumenta ponuntur tantum, non etiam explicantur: nam ut ueniat quandoque argumentatio in expositionem, breuis tamen ea est, fitque non ita crebro. Quæ lectio planè consona est ei quod habet Fabius, ponendum nonnunquam esse in narratione argumentum, at nunquam esse id argumentum explicandum. Hoc enim est quod argumentari dicimus: cum ex sententia Ciceronis, argumentatio aliud non sit, quàm argumenti explicatio. ¶ *Terentianus ille Simo.*] Verba Terentii in *Andria* sic habent:

Simo. Interea mulier quædam ab hinc triennium

Ex Andro commigrauit huic uicinia.

Inopia & cognatorum negligentia

Coacta, egregia forma, atque ætate integra.

Sofia. Hei uereor, ne quid *Andria* apportet mali.

Simo. Primùm hæc pudice uitam, parce ac duriter

Agebat, lana ac tela uictum quæritans.

Sed postquam amans accessit pretium pollicens

Vnus & item alter, ita ut ingenium 'st omnium

Hominum à labore procliue ad libidinem,

Accepit conditionem, dein quæstum occipit.

¶ *Cicero pro Cluentio.*] Duo diximus Cluentio obiecta fuisse, iudicium corruptum, & ueneficium. Horum prius illud defensurus Cicero, narrationem incipit à secleratissimis nuptiis matris, cui nomen *Sassia*. Ea, capta amore generi sui *Aurii Melini*, primùm huc impulerat iuuenem, uti filiam suam Cluentiam domo exigeret, deinde ipsa eidem nupserat: quod factum mire initio narrationis exagitat Cicero, docens hinc omnium malorum fontem originemque extitisse. ¶ *Quintilianus autem sicut in cæco in limine.*] In declamatione ea, cui titulus est *Cæcus in limine*. ¶ *Sic in milite Mariano.*] Suprà monuimus titulum hunc esse cuiusdã apud *Quintilianum* declamationis. ¶ *Tum in matris infamia.*] Hæc declamatio hodie inscribitur: *Infamis in matrem*. In ea Fabius orditur narrationem hoc modo: *Matrona, iudices, cuius puellares annos, primam rudemque coniugii mentem, nulla libidinum resperfit infamia: cui impudens rumor, suspicax maritus, nihil unquam potuit obicere, nisi filium: quæ pudicitia prima fiducia est, ædidit partum, quem maritus agnosceret. Natum de se continuo, si quid ipsi creditis, impatientius complexa, quàm reliquæ matres, non in nutrices, nec in ministeria seposuit: suis aluit uberibus, suo fouit amplexu. Nunquid & hos annos parricida: nunquid & pueritiam miseri iuuenis infamas? Actum est de sacrorum nominum fide, si ut uideatur innocens mater, aras tantum filii facit. Accendebat hæc erga unicum optima matris impatientiam rigidus pater, asper maritus: & sibi uidebatur parum implere, quem pro duobus conferebat affectum. Rarus hic namque ad oscula, difficilis amplexibus, & qui unicum aspiceret animo, quo quandoque posset occidere: fecit ut notabi-*

hior esset charitas matris. Omnis igitur miseræ sermo cum filio, omnis in publicum paciter egressus. Gaudebat etiam, quod laudandus occurribus, quod omni frequentia cœtuque conspicuus, populo iam ipse fateretur, quod plus amaretur à matre &c. Reliqua uel attracta iam sunt, uel per se satis aperta.

¶ Quot, & quæ orationis cuiusque partes. CAPVT XVII.

Quot ora-
tionis par-
tes fecerit
Cicero.

R

Eliquum est, de oratione, ut dicamus quot sint partes eius. Cicero libris illis, quos de rhetoricis adolescenti sibi rudes, & imperfectos excidisse scribit, sex fecit. Eis quos postea uelut exactiori cura compositos ædidi, solum quatuor uoluit esse: quarum duæ rem docerent, narratio & confirmatio:

Quot Ari-
stoteles.

duæ mouerent auditorem, exordium & peroratio. Aristoteles duas tantum quæ necessariae essent putauit, propositionem, & confirmationem: narrationem propositionem esse, & non semper necessariam, nisi cum longior, & perplexior res incidisset. Exordium, & perorationem (quemadmodum & Cicero sensit) non ad rem, sed auditorem pertinere. Sed illi de ciuili tantum oratione dixerunt, nos in uniuersum dicamus. ¶ Oratio, quæ credentem habet auditorem, & sola expositione constat, sola expositione potest esse contenta. Ut sunt Aristotelis nonnulla. Cuiusmodi est prædicamentorum protinus à re sumptum initium: Eorum quæ dicuntur, quædam complexim dicuntur, quædam sine complexione. Et posteriorum itidem: Omnis doctrina, & omnis disciplina intellectiua, ex priore fit cognitione. Sic Cæsar libros belli Gallici incepit: Gallia omnis diuiditur in partes tres. Sed in illis forte alia fit ratio, quoniam cõmentarios solum & indices rerum uoluit esse illis, qui post essent ea scripturi. Vt cūq; tamen nihil est quod ad absolutionem operis extrâ desideretur. Ut plurimum autem duas ferè partes

Quæ ora-
tio sola
parte possit
esse contenta.

habet hoc orationis genus. Exordiū enim sæpe præponitur ornandi magis operis gratia, quā quia res id exigat. Cicero quādoq; in his præcipue, quæ sine dialogo sunt, epilogū adiecit. Sed (ut dicimus) una tantū pars est necessaria. ¶ Quæ argumentatione constat oratio, duas habeat partes necesse est, expositionem latius fusam, uel in propositionē collectam, pro rei de qua differitur qualitate, proinde ut uel simplex est, uel uariis partibus perplexa, & uel cognita est audiētī, uel ignoratā. Nec alias desiderat partes, si sit eiusmodi quæstio, de qua differitur, quæ cognitionis sit solū: quāq; sic, uel sic accipi, nihil interfit, & dicētis, & audiētis. Et tīā si ut actionis sit, si paratā habeat beneuolentiā, neq; gratiā sibi ex cuiusquā periculis petat, exordio non indiget: ut sunt laudationes, actiones gratiarum, & reliqua id genus. Cicero ergo acturus Quiritibus de reditu suo gratias, statim à re cœpit. Et Aufonius protinus: Ago tibi gratias imperator Auguste. Quod si dicētis existimatio ducetur in discrimen, si quid forte audiētis offendet animum, præfundū erit nimirū, & exordio muniendus cōtra obstātia qui dicit. Sic si fuerint in decursu dictionis exasperatæ aures placidæ erunt epilogo. Et enumeratione redigenda in summam quæ dicta sunt, si multa mentē memoriāq; audientis fugitura dixerimus. ¶ At ubi uel res auditoris agetur: uel is perinde tanquā agatur, fauebit aut oderit: nec iudiciū solum audientis, sed propè certantis afferat, aut inter dicendum accipiet studium: ibi quatuor partes orationis res ipsa poscet: duas, captando auditoris animo paratas, duas rei docendæ. Quarum quæ ad docendum pertinent, narratio, & confirmatio: hæc, argumentatio est:

Quæ duabus.

Argumentationis.

Quæ exigat partes quatuor.

illa, expositio: de quibus satis multis (quatenus huius est instituti) diximus. Reliquæ duæ quæ permouendo destinantur auditori, principium, & peroratio, partim ar-

*Exordii mu-
nera tria.*

gumentatione constant, partim expositione. Principii tria ferè constat esse munera: ut beneuolum faciat auditorem, ut attentum, ut docilem. Quorum priora duo argumentatione propemodum conficiuntur, postremum

*Tria itè per-
orationis.*

expositione. Perorationis item tria sunt, ut conciliet auditorem sibi, ut aduersario faciat infensum, ut collectis enumeratione capitibus rerum, quæ tota demonstrarit oratione, audientis ea memoriæ affigat. Quorum postremum expositionis habet naturam: priora similia sunt argumentationi. Sanè si demus sanctum, & corruptum auditorem, non gratiæ, nõ offensis obnoxium, sufficit principio docilitas, & enumeratio perorationi.

*Docilitas in
exordio.*

Ad illos, quorum animos, amor, ira, spes, metus, fauor, inuidia, poterit auferre, reliqua adhibentur. Dociles facimus auditores, si breui summa, quæ dicturi sumus, uelut oculis subiiciamus, ostendamusque ordinem rerum dicendarum, & in partes orationem diducamus.

*Enumeratio
in perora-
tione.*

Enumerandi quoque est expedita ratio, si firmamenta singularum argumentationum colligentes, dicamus, cum hæc & hæc probauerimus, non uidere nos, quid amplius quisquam de re dubitet, aut quid istis respondere aduersarius possit: aut aliqua figura alia utamur, cuiusmodi multæ ponuntur ab authoribus, & multo

*Cõparatio
principii cu
peroratione*

plures possunt fieri. Beneuolentia, odium, misericordia, ira, rebus quidem non distât in principio, & peroratione: tractatione uero, & eloquendi ratione, multum differunt. Lenius enim & modestius in principio proferunt se,

ferunt se, nondum cōciliato nobis, aut ducto in partem nostrā auditore. In peroratione, cum flexus est oratione, accessitque nobis, & pronis omnia * animis accipit: **auribus.* tum ardent affectibus cūcta, tum obicitur auditoris irā aduersarius, tum nostras partes miseratio lachrymæq; commendant. Cum fiant autem hæc omnia affectuum permotione, quo pacto oporteat ea expediri, paulò post aperietur, cum in commune quæ pertinent ad affectuū naturam, & quæ sit ratio eorum tractātorum, dicemus.

Ducenda sunt autem exordia, non ex his quæ causam confirmant, aut rem de qua quæritur, docent. confirmatio enim fiet, non exordium. sed ex eis, quæ circa res personæ sive posita, fauorem, aut alienationem audientis paratura uidentur. quibus non tam rem secutus, quàm animum suum, pronuntiaturus forte sit de quæstione. Si quis autem perdidicerit, quæ sit auditoris, de persona dicentis, de causa, de aduersariis, opinio: quantum per motus aduersariorum oratione sit, quid in personis rebusque fauorabile, aut infensum: facile uidebit, unde bene uolentia sibi concilianda, quomodo aduersariis odiū offendendum, quomodo conflata iam sibi inuidiæ occurrendum. Nec enim solum datur opera, ut audientis nobis animum adiungamus, sed ut alienatum etiam nobis exasperatumque placemus. Quòd si quando breuiter in exordio capita aliqua nostrarū aut aduersæ partis argumētationum perstringimus, quod per se fieri solet, cum uehementius adductus aduersariorum oratione uideretur auditor, nō facimus id tamen, quo probare uelimus ibi, aut cōfirmare causam: sed ut spem faciamus hac qualicunque labefactatione, postea nos omnia

*Exordia un
de ducēda.*

*Quomodo
fiat. ut in ex
ordii quā
doque capi
ta aliquot
argumēta
tionum per
stringamus.*

demōstraturos. Demetrius itaque apud Liviū Perſi fra-
tri reſponſurus, lachrymas fratris primū inuaſit, quoniā
uidebatur illis maxime ualuiffe apud patrē, quem iam
pridem magis ſecundum Perſen ſentire credebat. De-
inde in reliqua incurrit. Benignius enim in ſingulis au-
diatur oportet, cū uberius ea proſequitur, ubi omnium
ſimul, quantulūcunque hoc fuerit, aliqua tamen ex parte
antē ſubleuauerit fidē. Sic Quintilianus in pariete pal-
mato, ingens domus ſpatium cruore notatū, & noctem
electam ſceleri, & gladium adoleſcētis relictum, & uno
uulnere peractum ſcelus, & inſtitutū filium hæredem,
cuncta uelut delibans, aperit ſibi iudicū aures, faciliore-
que uiam deſenſioni ſuæ ſternit. ¶ Perorationis autem
ferè hæc eſt ratio. Primum cauſæ fides enumeratione
firmatur, ſi tamen ea ſit cauſa, quæ propter magnitudi-
nem ſuam hanc diligentiam poſtulet. Poſtea approbata
iam cauſa, tum liberius efferitur oratio, & ſcelus rei au-
gendo exaggerēdoque accuſator inſectatur. Quandoq;
conditionē eius etiā deflet, qui accepiffe iniuriā dicitur.
Contra reus, ubi iam defendit ſe, tum peroratione durā
miſerandāque ſortem ſuam oſtendit, cui innocenti im-
merito pericula ſtruātur: & graues caſus, qui ſe maneāt
damnatum: & preces lachrymasque, & omnia mouēdæ
miſericordiæ experitur. Nonnunquam & conſpiratio-
nem contra ſe aduerſariorum, & crudelitatem premit:
qui odia ſua periculis & exitio cupiant innocētis exple-
re. Quæ omnia ſuas capiūt quæſtiones, inueniendique
ratione (ut prius oſtendimus) nihil ab aliis differūt: elo-
quendi uerò genere plurimū. In affectibus enim præci-
pue regnat eloquentia. Nā quieta cōpoſitāq; mēs audi-

toris, quâuis sedata oratione, optime docebitur. Vis autē omnis impetusq; & fulgura illa tonitruaq; orationis, qualia fuisse in Pericle memorât authores, quæ nō impellât modo, sed auferant eripiâtq; sedibus suis animos: ea sunt omnia, mouēdis, turbādīs, miscēdisq; affectibus parata. Quæ sint ergo species oratiōis, & qd sit argumēta tio, qd expositio, quot partes habeat oratio, & quādo usu ueniāt, quibū sive cōstēt, hoc modo nobis sit explicatū.

SCHOLIA IN CAPVT XVII.

Eliquum est de oratione, ut dicamus quot sunt partes eius.] Summa eorum, quæ hoc capite ab Rodolpho explicantur, est hæc. Quatuor *Partes orationis quatuor.* ad summum esse possunt orationis cuiusque partes: exordium, narratio, confirmatio, & epilogus. Quibus tamen non uniuersis semper utendum: sed interim una, interim duabus, interim omnibus, prout postularit præsens rei conditio. Porro exordium est pars orationis, idoneè comparans animū auditoris ad reliquam dictionē. Quod ueniet, si illū bene uolum, si attentū, si docilem fecerit. Narratio est rei gestæ aut perinde ut gestæ expositio. In qua tria hæc exiguntur, ut sit breuis, ut perspicua, ut credibilis. Confirmatio est, qua & nostra confirmamus, & aliena refellimus. Epilogus est artificiosa totius orationis conclusio. Etiam si nonnunquam & in media oratione adhiberi consueuit. Constat duabus rebus, enumeratione & affectu. Enumeratio est breuis eorum quæ tota oratione sparsim dicta sunt repetitio. Affectus est uehementior animi commotio, ut misericordia, indignatio, ira, inuidia, timor, spes, gaudium, dolor. Hæc summa. ¶ *Cicero in libris illis.*] Libros rhetoricorum intellige. Hos enim in libris de oratore ad Q. Fratrem adolēcenti sibi excidisse Cicero ait. ¶ *Et in quos postea uelut exactiori cura compositos ædedit.*] In partitionibus interrogatus à filio pater, quot sint partes orationis, quatuor illas esse respondet: quarum duas ualere ad rem docendam, narrationem & confirmationem: reliquas duas ad impellendos animos, principium & perorationem siue epilogum. ¶ *Sed in illis fortè alia sit ratio, quando commentarios solum & indices rerum uoluit esse.*] Cicero in libro de claris oratoribus ad Brutum, de Cæsare loquens, Atque etiam commentarios quosdam scripsit (inquit) rerum suarum, ualde quidem inquam probādos. Mihi enim sunt ceteri & uenusti, omni ornatu orationis tanquam uelut detracta. sed uoluit alios habere parata unde sumerent, qui uellent scribere historiam. In neptis gratum fortasse fecit, qui uolunt illa calamistis inurere. Sanos quidem à scribendo deterruit. nihil enim est in historia, pura & illustri ueritate dulcius. ¶ *Utrūque, tamen nihil est, quod absolutionē operis extra*

desideretur.] Quiuis animaduerat, non uacare hunc locum mendis: & tamen scriptum etiam exemplar hunc in modum habebat. Ego putem hoc pacto scriptum fuisse à Rodolpho: Vt cunq; tamē nihil est, quod ad absolutionem operis extra desideretur. Aut certe hoc modo: Vt cunq; tamen nihil est, quod ad absolutionem operis extra desideres. ¶ Quae argumentatione constat oratio, duas habeat partes necesse est.] Ne hunc quidem locum satis integrum esse, id constare uel hinc potest: quod cum duas partes in initio proponat, deinde non nisi unam enumerat. Et tamen in scripto exemplari etiam sic legitur. Mihi apparet, hanc alterius partis omitteudae causam fuisse Rodolpho, quod priorem illam paulo pluribus prosequitur uerbis, quae res interim esse in causa solet, ut ad reliqua festinantes, eorum quae proposuimus partem aliquam omitteremus. Ergo aut ego planè hallucinor, aut hic locus integre legi sic potest: Quae autem argumentatione constat oratio, duas habeat partes necesse est, expositionem latius fusam, uel in propositionem collectam, pro rei de qua differitur qualitate, proinde ut uel simplex est uel uariis partibus perplexa, & uel cognita est audienti, uel ignorata: & argumentationem. Vt sit hic sensus: Eius orationis quae argumentatione constat, duae ut minimum partes sunt, expositio & argumentatio. Verum quod ad expositionem pertinet, ea non eadem semper ratione tractatur: sed quandoque latius funditur, cum est causa perplexior, & auditori ignota: quandoque contra in paucissima contrahitur uerba, ut nihil aliud sit, quam breuis quaedam eorum quae tota oratione dicenda sunt propositio. Id quod tum fit, cum est causa simplex, neque usque adeo incognita auditori, ut multis in ea explicanda uerbis sit opus. ¶ Cicero acturus Quiritibus gratias, statim à re coepit. Ita orditur enim, Quod precatus ab Ioue optimo maximo, ceterisque diis immortalibus sum Quirites &c. ¶ Et Ausonius protinus, Agotibi gratias imperator Auguste.] Exordium est orationis, quae is gratias agit Gratiano imperatori pro demandando sibi consulatu. ¶ Quorum quae ad docendum pertinent.] Quatuor, inquit, in hoc genere orationis sunt partes, e quibus duae ad rem docendam pertinent narratio & confirmatio: quarum priorē illam nos expositionem, alteram argumentationē uocamus. Reliquae duae in hoc adhibentur, ut commoueatur auditor, quae sunt principium & peroratio. De quibus multa Fab. Quintilianus libro quarto & sexto, & Cicero de oratore ad Quintū Fratrem. ¶ Sanè si demus sanctū & incorruptum auditorem.] Sic Quintilianus libro duodecimo: Quod si mihi des cōsiliū iudicum sapientum: perquam multa recidam ex orationibus, non Ciceronis modo, sed etiā eius qui est strictior multo Demosthenis. Neq; enim affectus omnino mouendū erunt, nec aures delectatione mulcendae: cum etiam proemia superuacua esse apud tales, Aristoteles existimet. Non enim trahentur iis illi sapientes. Proprie & significanter rem indicare, probatione colligere, satis est. ¶ Lenius enim & modestius in principio profertur s.] Ita Fabius libro quarto: Nec enim sum in hac, inquit, opinione,

qua quidā, ut eo distare proœmium ab epilogo credam, quod in hoc præ- *Quo distent*
 terita, in illo futura dicantur. sed quod in ingressu parcius & modestius exordiū *et*
 prætentanda est iudicis misericordia: in epilogo vero liceat totos effun- *epilogus.*
 dere affectus, & fictam orationem inducere personis, & defunctos excitare,
 & pignora eorum producere, quæ minus exordiis sunt usitata. ¶ *Deme-*
trius itaque apud Liviū.] Historia est apud T. Liviū belli Macedonici
 libro decimo. ¶ *Sic Quintilianus in pariete palmato.*] Ex iis quæ sæpe iam
 diximus, liquet hunc titulum esse declamationis, quæ paries palmatus
 inscribitur. ¶ *Inveniendique ratione, ut prius diximus.*] Libri huius capite
 quarto. ¶ *Qualia fuisse in Pericle memorant authores.*] Multa sunt quæ de *Pericles.*
 Periclis eloquentia passim apud authores occurrunt qui (ut authore est Ci-
 cero, & nos antè attigimus,) fulgere tonare, ac permiscere Græciam di-
 ctus est. Optare is solebat, ne quod unquam sibi excideret verbum, quo
 offenderet populum. Adeo ei cordi erat, ut & diceret ea quæ ex republi-
 ca esse arbitraretur, & tamen non offenderet eos, citra quorum assensum
 nihil effici posse. Fuit eodē tēpore, quo Pericles, Athenis homo quidam
 nō ignobilis Thucydides Milesius. Is aliquādo interrogatus ab Archida-
 mo rege Lacedæmoniorū, ut alteri palæstra, ipse Pericli an Pericles ipsi
 præstaret: equidem præsto, inquit, ac hominē sterno, sed postea quā surre-
 xit, facile persuadet astantibus, non se sed me victum fuisse: efficitque di-
 cendo, ut ipsius potius verbis, quàm suis illi oculis credant.

¶ DE LOCORVM VSV, DE QVE PARANDA

*ex locis copia. Vbi eam tamen principio quæstionem obiter pertractat,
 num quid intersit inter locos dialecticos et rhetoricos.*

*Nullum inter locos dialecticos et rhetoricos esse discrimen, et solius proprie
 dialectici munus esse, ut tractet de locis.* CAPVT XVIII.

Vlla ferè quæstio iustius animo lectoris occur *Nū quid in-*
 N rere toto potuisset opere, quàm cum omnibus *ter rhetori-*
 propè locis oratorum poetarumque exemplis *cos ac diale-*
 fimus usi, quamnam credamus esse inter dialecticos rhe *cticos locos*
 toricosque locos differētiam, de qua nunc potissimum *intersit.*
 dicturi videmur, cum tractatum locorum, hoc est, quo-
 modo sint ad inuentionem loci accommodandi, sumus
 tradituri. Nam de inuentione, quam nos his libris ape-
 rire conamur, quanquam dialectico tribuimus, plura
 quàm dialecticorum quisquam, rhetores præceperunt:
 & locos magna ex parte eosdem quos priore libro de-
 scripsi, Cicero & Quintilianus, itemque alii qui rheto

rica complexi sunt, inferuerunt libris suis: & præter hos & alios quosdam, quos attributa personarum & rerum uocant, uelut proprios rhetoris fecerunt locos. Et Boetius sic esse putauit, sic tradidit: cum in quarto libro Topicorum hanc ipsam tractaret quæstionem. Si uiderimus autem, quod sit proprium dialectici, quod rhetoris officium, quæ sit utrisque præscripta professio, non erit difficile uidere, utrius horum sit differere de locis: aut si sit utriusque, quo pacto tractandos eos, hic sibi uel ille uendicabit. Et de dialectice quidem, quod credamus esse munus illius, satis multis superius executi sumus. Oratorem uel rhetora (eadem est enim nominis utriusque uis) quidam uoluerunt esse, qui de qualibet re posset apte ornateque dicere. Quod si statuisent sic ut commoditas ipsa cultusque orationis, solius rhetoris esset labor: ea uero de quibus differeret, suis quæque artibus relinquerent: esset aliquid fortasse quod dicitur. Sed illis parum uisum est splendide ornateque dicendi laudem per se amplissimam oratori tribuere: nisi reliquarum omnium artium cumulum propè immensum, iuri illius ditioneque subdidissent. Neque consummatum eum dignum tanto putauerunt nomine, nisi idem de omnibus rectissime sentiret, optime diceret. Quod si detur, fingamusque tam felicitis ingenii mortale aliquod esse pectus, ut artes, quibus nec singulis plene perdiscendis ullius hominis sufficit ætas, eas omnes unius studium possit assequi, memoria complecti: fatendum tamen erit, si tum de oratoris officio quæretur, non quæsitum iri de eo tanquam de discretæ alicuius certæque artis, sed tanquam de hominis officio, qui cunctas artes teneat animo cõprehē-

*Quod nã offi-
cium orato-
ris seu rheto-
ris ex sentē-
tia aliorum.*

fas. Sed cum non donemus rhetoris nomine eum, qui reliquas artes omnes perdidicerit: neque quicquam illi negotii cum rhetorice putemus esse, nisi uiam ratione- que bene dicendi calleat: contra uero qui sit hac instru- ctus, & solá ciuiliu[m] quaestionu[m] peritiám teneat, mi- nimam utique artium humanaru[m] partem: cum hic lau- di rhetoris sibi nomen audeat asciscere, isque ipse solus sit, quem rhetorum omnium libri doceant & absoluat, multo uidebuntur arctius rhetorices cõtrahi fines. Ari- stoteles ergo ciuili[s] scientiæ partem rhetoricen uocat. Hermogenes etiã de ciuilibus solú quaestionibus dicere, rhetoris censet esse. Cicero & Quintilianus, quamuis aliud disputarint, non aliud tamen docent. Equidem nõ negauerim eũ, qui sit de ciuilibus quaestionibus, hoc est, de omnibus quæ in repu. quaerentur, prudenter ornatè- que dicturus: & qui de pacis belliq; rebus, & de legibus, omnique iuris diuini, humani, publici priuatique ratio- ne disserere possit, multis magnisque instructu[m] artibus esse oportere. Sed quotus quisque fuit talis? Quanquam enim Cicero, præterq; illu[m] alter tertiusue possint hoc in genere numerari: reliqui dicere solum sui negotii puta- bāt. Res si quæ recõditiores esset, ab his mutuari, q[ui] pro- fiteretur, malebā. Et sicut Cicero ait Gallu[m] dicere soli- tu[m], si quando quaestio incidisset, in qua nõ de iure sed de facto quaereretur: nihil hoc ad ius, inquit, sed ad Cicero- nem: ita illi, si quando quaestio proferebatur, in qua de iure esset, non de facto contentio, illi tanquam id nihil ad Ciceronem, ad Gallum reiciebant. Vocem tantu[m] uerbaque commodabat orator, res à iuriscõsulto pe- tebantur. Itaque apud Græcos erant, quos *πραγματικὸς* uocabant: & Romæ iuriscõsultus aderat, qui dicenti res,

Solâ dicendi
ratione per-
tinere ad
rhetorem.

(ut Quintilianus inquit) uelut telam textenti ministrabat. Aut igitur non erant rhetores isti, aut si fuerunt, cū præstarent id quod solū in rhetorum didicerant scholis, cumque & ipsi se rhetoras esse uellēt, & populus putaret, uidetur sola dicendi ratio ad rhetora pertinere. Et sane qui non habet eam, quantumuis sit aliarum artium cumulum consecutus, non habebitur utique rhetor. Cū ueniat ergo ab ea sola rhetoris nomen, sola uidetur, quā proprium sit præstare rhetoris. cui quidem rhetorices etiam uocabulum consentit, quod à dicendi munere tributum esse Græci nominis indicat origo. Quod si omnia uelimus intra rhetorices ambitū claudere quæcunque sunt in foro dicturo necessaria: & grammaticam, & iuris uel peritiā uel non inscitā saltem, exempla monumentaque uetustatis, & reliqua id genus rhetorices putabimus partes: quas multum & inter se & à rhetorice distantes, artium discretæ professiones, & rerum ipsa natura demonstrat. Nec me latet, eum qui diceret in foro, semper uocatum esse rhetora, nec uel Homerum, uel Thucydidem, uel Platonem, quanquā fuerint isti quisq; in suo genere facundissimi, quisquā hoc nomine uocauit. Sed ut modo diximus, rhetor ad hunc popularē morem loquendi, hominis multarum artium periti, nō artis unius est nomen. Qui uolet autem suis finibus cunctas artes includere, cum uideat omnes quæ uel cognitionis sunt uel actionis, intra præscriptum suarum præceptionū comprehensas esse, haud difficulter perspiciet, eas quæ pertinet ad dicēdi rationē (quos ^{ῥητορικός} Græci, nos rationales uocamus) & materiæ quā docēt, & præceptionū genere, ab aliis esse discretas. Cū sint autem (ut

tem (ut alio loco diximus) tria, quibus perfecta constet oratio, quæ sūt, emēdatio sermonis, probabilitas dictionis, & elocutionis ornatus: quorum cum primum grammaticæ doceat, secundum dialecticæ, tertium cui tribuā nisi rhetoricæ profus non inuenio. Nā si dialecticæ est munus, inuenire, quæ de re qualibet probabiliter dicuntur, (quemadmodum Aristoteles magnique post eum senserunt authores) inuentaque diiudicare: si recte probeque doceat id dialecticæ, nihil erit utique necesse, nouā ullam de inuentione rhetori inferre mentionem. Sed perspicuitas solū, compositio, cultusque orationis, suis futura sunt labor. ¶ Nec quisquam propterea nudum me putet rhetora & inopem destituere: quisquis uidebit, quantum negotii habeat eloquendi ratio, quantum iudicii: cum & sua poetis, sua historiae danda sit: suam philosophia, suam ciuilibus oratio postulet, & uniuscuiusque generis uariæ sint adhuc multiplicesque differentia. Maximumque discrimen est apud poetas, quomodo Heroici carminis expleatur sonus, quomodo lene illud molleque elegorum sculpatur, qua dictione tragœdia, qua comœdia, qua lyricorū libertas constet. Sic & in reliquis generibus lōga est diuersitas. quæ cuncta quā magnū habeant negotium, uel hinc facile liquet, quod cum in reliquis quæ pertinet ad dicendū, permulti, qui uel morosissimis satisfacerent desideriis, reperti sint: sola eloquendi ratio semper fuit, in qua paucissimi poterunt, consentiente omnium iudicio, laudem mereri.

¶ Si sola igitur elocutio propria rhetorices est, quid ita tam multa de inuentione tradiderunt, quicumque scripsere rhetorica? Dicam quod sentio. primum omnium

*Cailli ex-
clusio.*

*Qui factū
sit, ut tā mul-
ta de locis
rhetores*

praeceperint, cum ad eos horum explicatio non pertineret.

puto, eis qui rhetorica tractauerunt, nec inuentione, nec elocutionem tanquam proprium munus explicandum fuisse. Quoniam qui rhetores uocati sunt, si fuerunt, qui ciuiles tractauerunt quaestiones. Circa quas omnis labor eorum curaque uersata est. Cum utantur autem omnes artes elocutione & inuentione, non poterit utique proprium illorum esse, quod est omnium commune. Sed quia reliquas artes, quae ad eruditionem pertinent, animi causa quisque discebat, nec quisquam ob id, nisi naturae ingenique ui extimulante, tractabat eas: ideo quisquis non optime sperabat de ingenio suo, ne attingebat quidem. Sic quae inuenienda eis essent, quomodo eloquendum, quisque animo suo deliberabat: in locumque artis exactissimae succedebat optima natura. Proxima erat artis loco, imitatio eius, qui aliqua cum laude rem eandem tractasset. Ciuilis uero ratio, quoniam cepit in Graecia in quaestu esse, subnixique ciuium clientumque gratia incedebant, ut quisque pollebat plurimum in ciuitate dicendo: incessit passim cupido cunctis, nec quisquam quid posset iam, sed quantum cuperet, spectabat: uolebantque bene dicere omnes, & cito uolebant: quare ab arte fuit eis praesidium petendum, quibus natura segnior erat. Coeperunt igitur disci docerique ista. Vsu enim atque honore, quibus maxime aluntur artes, eisdem natas etiam primum esse certum est. Cum ueniant autem tales plerumque quaestiones in forum, de quibus nihil perpetuum praecipari possit, sed contentione dicendique ui trahantur in quamuis partem, fuit idcirco tradenda communis quaedam inueniendi ratio, conueniens omnibus quaestionibus. Quae quidem rectissi-

me peteretur à dialectico, si tradita iam tum fuisset. sed multo post secutus est Aristoteles, qui primus eam in artis formam cogere adorsus est. Sic etiam, quia splendor, & cultus orationis maxime dominabatur in animis liberorum populorum, apud quos sustulit se primum plurimumque semper ualuit eloquentia: hanc quoque partem adiecerunt, tandemque longo temporis possessione, uelut usucapione, uerterunt in rem suam ista, cū non esset eorum alius assertor. Cum sit enim aliarum artium præcipueque poetarum, sua quædā & discreta à forensi dictione eloquentia: quæ neque Aristoteles, neque ueterum quisquā qui rhetorica scripsit attigit, cumque habeat omnis eloquentiæ cōmune quiddam tanquam genus, quod ad unius artis tractatum pertineat: perspicuū est, eos eloquentiam nō uelut suum propriumque negotium, sed quatenus usui rebusque suis conduceret, executos esse. Quod si sit ergo eloquendi ratio (siue rhetorice eā, seu quocunque uelimus alio nomine uocare) & dialectice, cui inuentionē iudiciūq; tribuimus, inter se altera ab altera, & utraq; à civiliū quæstionū ratione discreta, sicut & à reliquis discernuntur artibus, quæ sibi utendas eas accipiunt: paratum est uidere, non esse ullam dialecticorū rhetoricorūq; locorū differētiā. Nā elocutio quidem nullos habet locos: rhetor autē forensis ille à dialectico mutuetur eos oportet. ¶ Ea uero quæ personarum & rerum attributa dixerunt, ad quos locos ex his quos descripsimus redigantur, planum erit, qui singulos uolet scrutari. Conueniunt autem solis coniecturalibus causis. Qui quæret enim, an possit ciuitate *Romana donari is, cuius populus fundus factus nō fuisset, id

*Nullum esse
discrimē in-
ter locos dia-
lecticor, &
rhetoricor.*

*Responso ad
id, quod in-
itio huius
questionis al-
latū fuit de
attributis
personarum
& rerum.
Romana.

est, cuius populus Romanis legibus non uteretur: quod in Cornelii causa quaesitum est: & an uis sit, metu armorum deterrere à possessione quaequam, quod in Cecinnae iudicio fuit: quid habebit hic, quod ex attributis illis personarum, aut rerum dicat: Nihil profecto, quo pacto haec attributa à rhetoribus describuntur. In his ergo si uolet inuenire ex locis aliquid: & non praeparatis argumentationibus uti, quas artium scriptores tradunt, necesse est redeat ad dialecticum. Sic loci & omnis inueniendi doctrina, dialectices opus: eloquendi, rhetorices erit.

¶ Ciuilium quaestionum pars in legibus iureque ciuitatis posita, quae iurisperitorum libris continetur, & ne eam quidem qui rhetores uocabantur, attingebant. Pars in communi sensu & usu uitae consistit, quae apertior est, quam ut artibus sit tradenda. aut si quid discendum est eis, à philosophis petitur. Inventionem ergo, eaque nec integram, nec absolutam, elocutionemque quatenus instituto suo conducebat, complexi sunt, futuras tamen aliarum artium particulas, si quis totas eas uoluisset explicare. Haecque pro artibus suis habita sunt, quando sola haec habuerunt, quae possent artium specie docere. Laudandi tamen, agendaque in omne aeuum gratiae uiris illis quippe * qui nisi dedissent, illi initium, & forent haec ab eis in artium formam collecta, nemo forte alius colligere tetasset.

* Altera harum dictionum uidetur redundare.

SCHOLIA IN CAPVT XVIII

N Vlla ferè quaestio.] Demiror ego quonam errore illud contigerit, ut in scripto etiam exemplari quo usi sumus, ab hoc loco factum sit initium libri tertii: cum Rodolphus ipse, & quidem multis in locis, non tertio, sed secundo libro, de locorum usu se egisse testetur. Utque ex multis afferamus unum, aut alterum: circa finem primi libri, Finique isti, inquit, in summa loci uiginti quatuor, quibus in rem omnem, quacunque erutum inuentumque ratione, ducitur argumentum. idque qua uia, quoque modo faciendum, proximo dicitur libro.

Et libri

Et libri huius capite secundo: Statutū est igitur nobis, inquit, hoc libro usum tradere locorum. Hoc libro, inquit, id est secundo, non tertio. Rursus capite uigesimo, loquens de libro primo, non primū, sed iorē illum appellat. quod ipsum & in hoc etiam capite facit: quæ ratio loquendi fuisset, uel ineptissima, si quæ iis locis tradūtur, pertinerent ad librū tertium. Quamobrem illud nobis certū indubitatūq; sit, hoc illius initium esse nō posse. Qua de re dicemus & in sequentibus. Interim, ut ueniamus ad id quod nunc agitur, quæcūq; hoc capite docet Rodolphus, eorū omnium hæc est summa. Nomē rhetorices bifariā capitur. Primū, pro omni ac sola facultate ea, qua instructi esse debent ii, qui in foro causas ciuiles agunt. Atque hoc intellectu accepta rhetorice, quanquā utitur illa quidē elocutione, & inuentione argumentorū, non ad eā tamen propriè pertinet explicatio rerū istarū, non magis, quā ad poetice, ad historiam, ad naturalem, aut moralem philosophiam: quæ & ipsa elocutione pariter atq; inuentione utitur. Et ad hūc tamen sensum usi sunt serè nomine rhetorices ii, quorū de dicendi arte extant præcepta. Capitur deinde idem nomen pro arte ea, à qua dicimus petendam esse sermonis elegantiam. Quo intellectu dici solet, tres esse artes, quæ uersentur circa artificium orationis, grāmaticam, dialecticē, & rhetoricē: & à grāmaticis quidem sermonis petendā esse emendationem: probabilitatem à dialecticis, à rhetoribus rationem culte ornateq; dicendi, hoc est, elocutionē, non modo illā fore in sem ac popularē, sed in cōmune, qua oratores, poetae, historici, philosophi breuiter, quæ omnes ii qui scribūt, aut dicunt, in sua quisq; arena, pro materia quæ tractant qualitate, utuntur. Ut enim in uniuersum, quomodo, non de hac, aut illa, sed de re quauis emendate loquamur, docet grāmatica, & argumentorū in res omnis inueniendi diiudicandiq; rationē dialecticē explicat: ita par est, etiā unam aliquā esse artem, quæ in uniuersum eloquēdi rationem tradat. Quo fit, uti nihil quicq; intersit inter locos dialecticos, & rhetoricos: pertineatq; omnis illa disputatio de inuentione, seu locis, ad dialecticē solam, non etiā ad rhetoricā: siue ea intellectu illo priori, siue hoc posteriore accipiatur. At enim si inuentione (inquis) argumentorū, hoc est argumentorū loci, iteq; elocutio, ad rhetoricē priori illo captū intellectu nō pertinent, qui fit ergo uti his de rebus illorū pleni sint libri: cur eorum quæ ad se nihil pertinet tradūt præcepta: Paucis, ut primū apud Græcos in quæstu esse cepit facultas dicēdi, & in illustri haberi nomen eorū qui causas in foro agerent: statim (ut fit) agminatim cōcursum huc est, uolueruntq; bene dicere omnes, & quidē cito uoluerūt. Sed enim nō erat omnibus datum hoc à natura, ut per sese, & suo (quod aiunt) Marte inuenire ea possent, quibus & sua confirmarent, & aliena refellerēt: eademque illa sic eloqui, uti aures etiā audientū uoluptate aliqua demulcerent. Opus ergo erat adminiculo artis, opus erat præceptis inueniendi ac eloquendi, quæ quidē utraq; nō ab illis magis explicari doceriq; debebāt, quā a poetis, philosophis, aliisq; scriptoribus, qui & ipsi (quæ admodū diximus) hinc utū-

Summa capitū 18.

Nomē rhetorices bifariā capi.

Locorū explicationem ad solū pertinere dialecticū, nō ad rhetoricem.

tur. Sed cum eo tempore nondum inuentæ essent artes illæ, à quibus erant petenda ista, hinc fuit, ut necessitas quaedam eos impulerit, harum etiam rerum præcepta tradere: non quidē in uniuersum, sed hæcenus, quatenus suo instituto satis esse putabant. Quæ res fuit in causa, ut & posteri hanc docendi rationem secuti omnes tradiderint præcepta rerum istarum, nõ quòd hoc ad illorum proprie pertineret officium, sed quòd eos, qui antè idem argumentum tractassent, imitari liberet. Alioqui, inueniendi quidē ratio in commune petèda erat à dialectico: elocutio autem ab rhetore eo, quem secūdo loco diximus hoc nomine significari. ¶ Quos attributa personarum & rerum uocant.]

Attributa personarum.
Attributa rerum.

Personarum attributa sunt genus, natio, patria, sexus, ætas, educatio, habitus corporis, fortuna, conditio, natura animi, uictus, studia, affectiones, antè acta aut dicta, nomen. Attributa rerum, sunt causa, locus, tēpus, casus, facultas, instrumenta, agendi modus, quæq; alia eius generis sunt. ¶ Et Boetius sic esse putauit, sic tradidit, cum in quarto libro Topiconum hanc ipsam tractaret questionem.] Docet eo in loco Boetius, trifariam differre dialecticam à rhetorica: materia, usu, & fine. Materia, quòd rhetorice circa hypotheses, dialectica circa theses uersetur. Vsu, quòd dialecticus concisa oratione, & syllogismis integris: rhetor oratione perpetua & enthymematis, hoc est, imperfectis syllogismis utatur. Fine quòd rhetoris finis sit, persuadere iudici: dialectici, ab aduersario ipso, id quod uult, extorquere. Quæ illius sententia quatenus uera sit, patere ex his potest, quæ diximus huius libri capite quinto, octauo, & duodecimo. Quanquam quod addit de usu enthymematum, & syllogismorum, id neutrorum intellectuum quos superius expressimus, satis uerum uidetur, quādo & rhetor ille forensis, uel creberrime integris utitur syllogismis: neque quicquam obstare uidetur, quin in disputationibus etiam illis dialecticorum, enthymematum esse usus aliquis possit. Quemadmodū dictū est supra, capite decimoquarto. ¶ Et de dialectice quidē quod credamus esse minus illius, satis multis superius executi sumus.] Fuit enim dictum capite tertio libri huius, finem dialectici esse, probabiliter dere quauis differere. ¶ Oratorem uel rhetora, eadem enim est nominis utriusque uis.] Ut negari non potest, eisdem planè fuisse, quos Græci olim rhetoras, & quos Romani oratores uocarunt: ita hoc rursus uideo consuetudinem obtinuisse apud scriptores Latinos, ut oratoris nomine significent eum, qui causas in foro agat: rhetoris, qui rhetorica doceat. ¶ Qui de qualibet re posset apte ornateque dicere.] Cicero primo de Oratore, Quam obrem si quis uniuersam & propriam oratoris uim definire complectique uult, is orator erit, mea sententia, hoc tam graui dignus nomine: qui, quacūq; res inciderit, quæ sit dictione explicanda, prudenter, & compolite, & ornate, & memoriter dicet, cum quadam actionis etiam dignitate. ¶ Sed illis parum uisum fuit, splendido ornateque dicendi laudem per se amplissimam oratori tribuere.] Neque enim, ut inquit

Orator.
Rhetor.

Orator quis dicendus.

Eloquentie laus.

apud Ciceronem Crassus, præstabilius quicquā uidetur, quā posse dicendo tenere hominū cœtus, mentes allicere, uolūtates impellere quòd uo-

lit, unde autem velit deducere. Hæc una res, in omni libero populo, maximeque in pacatis tranquillisque ciuitatibus, præcipuè semper floruit, semperque dominata est. Quid enim est, aut tam admirabile, quàm ex infinita hominum multitudine existere unum, qui id quod omnibus natura sit datum, uel solus, uel cum paucis facere possit? aut tam incòdum cognitu, atque auditu, quàm sapientibus sententiis, grauibisque uerbis ornata oratio, & perpolitata: aut tam potens, atque magnificum, quàm populi motus, iudicum religiones, Senatus grauitatem, unius oratione conuertit? Quid tam portò regium, tam liberale, tam magnificum, quàm opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in ciuitate? Quid autem tam necessarium, quàm tenere semper arma, quibus uel tecus ipse esse possis, uel prouocare improbos, uel te ulcisci laceffitus? A ge uerò ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditere: quid esse potest in otio, aut iucundius, aut magis proprium humanitatis, quàm sermofaceretis, ac nulla in re rudis? &c. Et apud eundem Ciceronem Antonius, Nam ut usum, inquit, dicendi omittam, qui in omni pacata, ac libera ciuitate dominatur: tanta oblectatio est in ipsa facultate dicendi, ut nihil hominum, aut auribus, aut mentibus iucundius percipi possit. Quis enim cantus moderata pronuntiatione dulcior inueniri potest? Quod carmè artificiosa uerborum constructione aptius? Qui actor inimitanda, quàm orator in suscipienda ueritate iucundior? Quid autem subtilius, quàm crebræ accuratæque sententiæ? Quid autè admirabilius, quàm res splendore illustrata uerborum? Quid plenius, quàm omni terè genere cumulata oratio? Neque enim ulla non propria oratoris est res, quæ quidè ornate dici grauitate debeat. Huius est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicita sententia. Eiusdem etiam languentis populi incitatio, effrenati moderatio. Eadem facultate, & fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem uocatur. Quis cohortari ad uirtutem ardentius? quis à uitiis acrius reuocare? quis uituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatem uehementius frangere accusando potest? quis mœrorem leuare mitius consolando? *[Nisi reliquarum artium cumulum propè immensum iuri illius ditionique subdidissent.]* Hoc facit Quintilianus libro primo, ac duodecimo. Et apud Ciceronem Crassus: Nostra est, inquit, omnis ista prudentia doctrinæque professio, in quâ homines quasi caducam, atque uocua, abundantes otio, nobis occupatis, inuolauerunt. Atque etiam aut detidè oratorem, ut ille in Gorgia Socratis cauillator: aut aliquid de oratoris arte, paucis præcipiunt libellis, eosque rhetoricos inscribunt. Quasi non illa sint propria rhetorum, quæ ab iisdem de iustitia, de officio, de ciuitatibus instituendis, & regendis: de omni uiuendi, denique de natura: etiam ratione dicuntur. Et rursus in eodem uolumine: Quare omnes istos me authore, inquit, deridete, atque contemnite, qui se hominum qui nunc appellantur rhetorū præceptis, omnem oratoris nunc com-

Quàm multa
rhetori sub
iecerint Ci
cero &
Quintil.
Tertio de
Oratore.

plexos esse arbitrantur: neque adhuc quam personam teneant, aut quid profiteantur, intelligere potuerunt. Vero enim oratori, quæ sunt in hominum uita, quandoquidem in ea uersatur orator, atque ea est ei subiecta materies, omnia quæ sita, audita, lecta, disputata, tractata esse debent. Idem & in oratore ad Brutum, uniuersam philosophiam particulam quandam uult esse rhetorices. Et in primo rursus de Oratore: Mea quidem, inquit, sententia, nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum, magnarumque artium scientiam consecutus. ¶ *Fingamusque tam felicis ingenii mortale aliquod esse pectus.*] De hoc Fabius libro duodecimo, capite ultimo. ¶ *Fatendum tamen erit, si tum de oratoris officio quaratur, non quæsitum iri de eo, tanquam de discretæ alicuius certæque artis &c.*] His planè consentanea sunt, ea quæ apud Ciceronem, primo libro de Oratore differit M. Antonius. Qui locus cum mire faciat ad intelligenda ea,

*Sētētia Antonii de oratore, superio-
ri cōraria, sed consona
planè in quæ docet
Rodolphus.*

quæ hic habet Rodolphus, non pigebit totum ascribere: Oratorem autem, quoniam de eo querimus, inquit, equidem non facio eundem quem Crassus: qui mihi uisus est omnem rerum, atque artium scientiam comprehendere uno oratoris officio, ac nomine. Atque eum puto esse, qui & uerbis ad audiendum iucundis, & sententiis ad probandum accomodat, uti possit in causis forensibus, atque communibus. Hunc ego appello oratorem: eumque præterea esse instructum uoce, & actione, & lepore quodam uolo. Crassus uerò noster mihi uisus est oratoris facultatem, non illius artis terminis, sed ingenii sui finibus immensis penè describere. Nam & ciuitatum regendarum oratori gubernacula sententia sua tradidit: in quo permirum mihi uisum est, Scauola, te hoc illi cōcedere, cum sapissime tibi Senatus, breuiter impoliteque dicenti, maximis sit de rebus assensus. M. uerò Scaurus, quæ nō lōge auri apud sese esse audio, uir regendæ reipub. scientissimus, si audierit hanc auctoritatem grauitatis, & consilii sui uindicari à te Crasse, quòd eam oratoris propriam esse dicas: iam credo huc ueniat, & hanc loquacitatē nostram uultu ipso aspectuque conterreat. Qui quanquam est in dicendo minime contemnendus, prudentia tamen rerum magnarum, magis quàm dicendi arte nititur. Neque uerò si quis utrumque potest, aut ille consilii publici auctor, ac Senator bonus, ob eam ipsam causam orator est: aut hic disertus,

* *Aliqua sci-
entia dicendi
copiam.*

aut eloquens, si est idem in procuratione ciuitatis egregius, * illam scientiam dicendi copia est consecutus. Multum inter se distant istæ facultates, longeque sunt diuersæ, atque seiunctæ. Neque eadem ratione ac uia, M. Cato, P. Africannus, Q. Metellus, C. Lælius, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem suam, & reipub. dignitatem exornabant. Neque enim est interdum, aut à natura rerum, aut à lege aliqua, atque more, ut singulis hominibus, ac amplius quàm singulas artes nosse liceat. Quare non, etsi eloquentibus Athenis Pericles, idemque in ea ciuitate plurimos annos princeps fuit, idcirco eiusdem hominis, atque artis eadem facultas exstimanda est. Nec si P. Crassus idem fuit eloquens, & iuris peritus, ob eam cau-

eam causam inest in facultate dicendi iuris civilis scientia. Nam si quisquam, ut in aliqua arte, & facultate excellēs, aliam quoque artem sibi assumpserit, is perficiet, ut quod præterea sciet, id eius in quo excellet, pars quædam esse uideatur: licet ista ratione dicamus, pila bene & duodecim scrupis ludere, proprium esse iuris civilis, quoniam utrūque eorum P. Mutius optime fecerit, eademque ratione dicantur, & quos physicos Græci uocant, iidem poetæ: quoniam Empedocles Physicus egregium poema fecerit. Ad hoc, ne philosophi quidem ipsi, qui omnia sicut propria sua esse, atque à se possideri uolunt, dicere audent, geometriam, aut musicam philosophi esse: quia Platonē omnes in illis artibus præstantissimū fuisse profiteantur. Ac si iam placet omnes artes oratori subiungere, tolerabilius est sic potius dicere: ut quoniam dicendi facultas non debet esse ieiuna, atque nuda, sed aperta, atque distincta multarum rerum incunda quadam uarietate: sit boni oratoris, multa auribus accepisse, multa uidisse, multa animo, & cogitatione, multa etiam legendo percurrisse: neque ea ut sua possedisse, sed ut aliena libasse. Fateor enim callidum quendam hunc, & nulla in re tyronē, ac rudem, nec peregrinū, & hospitem in agendo esse debere. ¶ Sed cum non donemus rhetoris nomine eum.] Hoc solum, inquit, pertinet ad officiū rhetoricæ, à quo solo rhetor habet, uti rhetor dicitur: hæc autem est ratio eloquendi circa ciuiles causas: quâ obrem solū hoc rhetoris officium esse dicemus, apposite cōmodeque dicere possede causis ciuilibus. ¶ Aristoteles ergo ciuili scientiæ partem rhetoricen uocat.] Hoc ipsum facit & in rhetoricis Cicero, Ciuili quædam, inquit, ratio est, quæ multis & magnis ex rebus constat. Eius quædam magna & ampla pars est, artificiosa eloquentia, quam rhetoricam uocant. Et quæ sequuntur. ¶ Hermogenes etiā de ciuilibus solū quæstionibus dicere, rhetoris censet esse.] Id ipsum his uerbis præcipit in rhetoricis ad Herennium: Oratoris officium est, de his rebus posse dicere, quæ res ad usum ciuilem moribus ac legibus constitutæ sunt, cum assensione auditorum, quo ad eius fieri poterit. ¶ Et sicut Cicero ait Gallum dicere solitum.] Hunc Ciceronis locum attingimus libro superiore, cap. decimo septimo. ¶ Itaq; apud Græcos erāt, quos πρᾶγματικὸς uocabāt.] Crassus primo de Oratore: Itaque, inquit, ut apud Græcos infimi homines mercedula adducti, ministros se præbent in iudiciis oratoribus, ii qui apud illos pragmatici uocantur: sic in nostra ciuitate cōtrā, amplissimus atque clarissimus quisque uir, ut ille, qui propter hæc iuris civilis scientiam sic appellatus à summo poeta est: egregie cordatus homo Catus Elius Sextus &c. Et respondens Crasso Antonius: Quòd si in gestu, inquit, qui multum oratorem adiuar: & in uoce, quæ una maxime eloquentiam, uel commendat, uel sustinet: elaborare nobis non licet: at tantum in utroque assequi possumus, quantum in hac acie quotidiani muneris spatium nobis datur: quanto minus est ad iuris ciuili perdiscendi occupationē descendendū. Quod & summam percipi sine doctore potest, & hanc habet ab illis rebus dissimilitudinē: quòd

Qua ratione dici possit, omnes artes oratori esse subiectas.

Pragmatici.

uox & gestus, subito sumi & aliunde arripi nō possunt: iuris utilitas, ad quāque causam, quamuis repente, uel à peritis, uel de libris depromi potest. Itaque illi disertissimi homines, ministros habent in causis iurisperitos, cum ipsi sint peritissimi: & qui, ut abs te paulò antè dictum est, pragmatici uocantur: in quo nostri omnino melius multo, quòd clarissimorum hominum autoritates, leges, & iura, recta esse uoluerunt. Sed tamen non fugisset hoc Græcos homines, si ita necesse esse arbitrati essent, oratorem ipsum erudire iure civili, non ei pragmaticum adiutorem dare. Hucusque apud Ciceronem Antonius. Quod ad nomen attinet, *ῥητορ* negotium ac causam significat. Inde *ῥητορικὸς*, qui in negotiis causisque uersatur: quem haud scio an nos dicere possimus causidicum, & tabulam quendam forenses. ¶ Qui dicenti res, ut Quintilianus inquit, uelut telam textenti ministrabat.] Senlum Fabii magis refert, quàm uerba: quæ apud eum authorem libro duodecimo sic habent: Neque ego sum nostri moris ignarus, oblitusue eorum, qui uelut ad arculas sedent, & tela agentibus subministrant. Neque idem Græcos quoque nescio factitasse, unde nomen iis pragmaticorum datum est. ¶ Cui quidem rhetorices etiam uocabulum consentit.] Verbum Græcum est *ῥήω*: quod etsi hodie id quod fluo significat, tamen ueteribus etiam id fuisse quod dico, apparere uel hinc potest, quòd inde *ῥήμα*, id est, uerbū descendit: & ab Hesiodo *ῥήτορες ἀπὸ ῥήματος* dicuntur, quos latine dictos indictosque, laudatos & illaudatos, celebres & ignobiles dicere possumus. Hinc ergo deriuantur, & hæc *ῥήτωρ, ῥητορικὸς, ῥητορικόν*. Id quod secundo Oratoriarum institutionum libro testatur & Fabius. Et Cicero in oratore ad Brutum: Sed iam (inquit) illius perfecti oratoris, & summæ eloquentiæ species exprimenda est: quem hoc uno excellere, id est oratione: cætera in eo latere, indicat nomen ipsum. Non enim inuentor, aut compositor, aut actor hæc complexus est omnia, sed & Græce ab eloquendo rhetor, & latine eloquens dictus est. ¶ Cum sint autem, ut alio loco diximus.] Libri huius capite secundo. ¶ Cum & sua poetis, sua historie danda sit.] Hanc eloquendo diuersitatem attingit in libris de Oratore & Cicero. ¶ Maximumque discrimen est poetarum.] Cuius præter alios meminit in libello de arte poetica Horatius. ¶ Sola eloquendi ratio semper fuit.] In hanc sententiam multa Cicero primo libro de oratore, ad Q. fratrem. ¶ Civilis uerò ratio, quoniam cepit in Græcia in quaestu esse.] Fabii libro tertio de origine rhetorices uerba hæc sunt: Initium ergo dicendi dedit natura, incrementum artis obseruatio. Homines enim, sicut medicina cū uiderent alia salubria, alia insalubria, ex obseruatione eorum effecerunt artem: ita cum in dicendo, alia utilia, alia inutilia deprehenderent, notarent ea ad imitandum uitandumque, & quædam secundum rationem eorum adiecerunt ipsi quoque. Hæc confirmata sunt usu, tum quæ sciebat quisque docuit. ¶ Sed multo post secutus est Aristoteles, qui primus eam in artis formam cogere adorsus est.] Gloriatur ipse Aristoteles in fine libri de elenchis sophisticis, cæteras quidem artes omnes paulatim cepisse, &

Rhetoricæ uocabulum unde dicitur,

ab aliis quidem earum esse inuenta principia, ab aliis auctas esse, ab aliis tandem aliquando absolutas: quæ autem à se tradita sint de ratione syllogismorum, ea omnia à se uno, & inuenta & perfecta absolutaque esse.

Quòd sit autem dialectice post ceteras artes inuenta, obiter apud Ciceronem docet his uerbis Crassus: Nam uetus quidem (inquit) illa doctrina, eadem uidetur & recte uiuendi & bene dicendi magistra: neque disiuncti doctores, sed iidem erant uiuendi præceptores atque dicendi, ut

Dialectice post alias artes inuenta.

ille apud Homerum Phoenix, qui se à Peleo patre, Achilli iuueni comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem uerborum, actoremque rerum. Sed ut homines labori assiduo & quotidiano assueti, cum tempestatis causa opere prohibentur, ad pilam se aut ad talos aut ad tesseras conferunt, aut etiam nouum sibi ipsi aliquem excogitant in otio ludum: sic illi à negotiis publicis tanquam ab opere aut temporibus exclusi, aut uoluntate sua feriat, totos se, alii ad poetas, alii ad geometras, alii ad musicos contulerunt: alii etiam, ut dialectici, nouum sibi ipsi studium ludumque pepererunt. Et quæ sequuntur.

¶ Tandemque longi temporis possessione, uelut u fucapione, uerterunt in rem suam ista] V fucapionem uocant iureconfulti, quam hodie ferè dicimus præscriptionem. A Modestino iureconfulto finitur hoc modo: V fucapio est acquisitio uel adiectio domini per continuationem possessionis tēporis lege definiti. ff. de u fucapionibus & usurpationibus. l. V fucapio. ¶ Cum non esset eorum alius asseritor.] Vindicator, qui ea sibi assereret, uindicaretque, ac sua diceret. Est autem & hoc uerbum iureconfultorum, quos diligenter ab Rodolpho lectos apparet.

V fucapio.

¶ Qui quæret enim, an possit ciuitate Romana donari is, Qui populi cuius fundus factus non fuisset, id est, cuius populus Romanis legibus non lus dicatur uteretur.] Ciceronis hanc in rem uerba, ut quidem hodie in exemplaribus leguntur, sic habent: Nascitur iudices causa Cornelii ex ea lege, quæ

Qui populi cuius fundus factus non fuisset, id est, cuius populus Romanis legibus non lus dicatur uteretur.]

L. Gellius, C. n. Cornelius, ex senatus sententia tulerunt, qua lege uideamus satis esse sancti, uti ciues Romani sint ii, quos C. n. Pompeius de consilii sententia sigillatim ciuitate donauerit. Donatum esse L. Cornelium præsens Pompeius dicit, indicant publicæ tabulæ, accusator fatetur: sed negat ex fæderato populo quèquam potuisse, nisi is populus fundus factus esset, in hanc ciuitatem uenire. O præclarum interpretem iuris, auctorem antiquitatis, correctorem atque emendatorem nostræ ciuitatis: qui hanc pœnam fæderibus ascribat, ut omnium præmiorum beneficiorumque nostrorum expertes faciat fæderatos. Quid enim potuit dici imperitius, quàm fæderatos populos fieri fundos oportere? Nam id non magis est proprium fæderatorum, quàm omnium liberorum. Sed totum hoc iudices in ea fuit positum semper ratione atque sententia, ut cum iussisset prætor aliquid, si id adsciuisent socii populi ac Latini, & si ea lex quam nos haberemus, eadem in populo aliquo tanquam in fundo resedisset, ut tum lege eadem is populus teneretur: non ut de nostro iure aliquid maneretur, sed ut illi populi, aut iure eo quod à

nobis esset constitutum, aut aliquo commodo aut beneficio uteretur. Tullius apud maiores nostros legem Caius Furius de testamentis, tulit Quintus Voconius de mulierum hereditatibus, innumerabiles aliae leges de civili iure sunt latae: quas Latini noluerunt, adsciverunt. ipsa denique Julia, qua lege ciuitas est sociis, & Latinis data: qui fundi populi facti non essent, ciuitatem non haberent: in quo magna contentio Heraclienensium, & Neapolitanorum fuit, cum magna pars in iis ciuitatibus, iuris sui libertatem ciuitati anteferebat. Postremo haec uis est istius & iuris & uerbi, ut fundi populi beneficio nostro, non suo iure fiant, cum aliquid populus Romanus iussit, id si est eiusmodi, ut quibusdam populis siue foederatis siue liberis permittendum esse uideatur, ut statuunt ipsi, non de nostris, sed de suis rebus, quo iure uti uelint, tum utrum fundi facti sint, an non, quaerendum esse uideatur: de nostro uero imperio, de nostris bellis, de uictoria, de salute, fundos populos fieri noluerunt. ¶ *Et an uis sit metu armorum detertere à possessione quenquam.*] Extat hodieque pulcherrima hac de re Ciceronis oratio pro Aulo Cecinna, quem cum Sex. Ebutius armis ad fundum suum accedere prohibuisset, negauit tamē Pisoni aduocatus Ebutii uim esse factam, propterea quod nemo neque occisus, neque uulneratus esset: quam illius defendendi rationem multis argumentis refellit Cicero.

¶ *Volenti copiam dicendi parare ex locis, principio necessariam esse plenam locorum notitiam: eamque in duobus praecipue positam esse. Primum, ut explorete, quot loci sint, & quae cuiusque proprietates, teneamus. Deinde, ut argumentationes ab authoribus traditas, in suos quaque locos possimus resolvere.* CAPVT XIX.

Primum praecipuum de locorum usu, nempe ut cognitos habeamus locos.

V

T ergo dicamus id, quod praesentis est negotii: tractatumque locorum aperiamus, id est, doceamus, quo pacto sit omnis argumentorum facultas & copia e locis eruenda, primum hoc & praecipuum est, quod rerum ordo praecipuum monet, ut quisquis inuenire uolet ex locis, diligenter & exacte locos habeat cognitos. ¶ Est autem locorum notitia ferè in his duobus posita. Prius est, ut numerum naturamque locorum, quot sint, & quae cuiusque sit uis & proprietates, explorete planeque teneat. Quod siue nostra descriptione, siue quouis alio consequatur authore, non multum referet. Aut inueniet enim optimum ducem:

Duo necessaria ad locorum cognitionem.

aut pro optimo erit, quem poterit expeditissime sequi. Nec uero memoria tenuisse locos satis esse credidero: sed paratos, exercitos, & uelut in conspectu & ad manum positos teneat uelim. Sicut enim non potest celeriter quis & inoffenso uerborum cursu, legere aliquid, cui de singulis literis est in consilium eundum: sic neque parate poterit inuenire ex locis, cui cum inueniendum est, prius ipsi quærendi sunt loci. ¶ Proximum in locorum notitia est, quodque difficilius est, traditas ad authoribus argumētationes suis locis reddere. Idque nō in hoc solum est utile, quod plurimum confert in intelligēdis uirtutibus authorum, & in discernenda uaria apud eos argumentandi ratione, ut quandoque tanquam crebris densisque ictibus, sic multis argumentationibus celeriter coagmentatis, feriant aduersarios: quandoque argumentatione late copioseque fusa, multarum impetum, unius pondere exæquent: iam confodiant acumine, iam uiribus prosternant, iam de re iudicent: iam sicubi parū est in re fiducia, in aduersarium conuersa oratione, uelut flexu eludant. Paratur hinc iudicium, & omne ferè artificium perspicitur, non inuentionis modo, quod & ipsum nostri instituti est, & nobis proinde maximū: sed magna ex parte elocutionis, quæ sic plerumque rebus affixa est, ut uix possit inde diuelli: apud Demosthenem præsertim & Ciceronem, & ut quisque est istis dicendi iudicio proximus. quorum est ita rebus accommodata oratio, ut nasci uideatur ex illis. Verū non in id solum (ut diximus) utile est cognoscere locos argumentationū apud authores: sed quod hoc usu tractatuque rerum, cum ratio accesserit eis, copia quædam & thesaurus pa-

Quam utile
sit traditas
ab authori-
bus argumē-
tationes suis
locis redde-
re.

ratur, qui semper nobis in promptu sit, ut quoties ex locis quæremus similibus in rebus, similes nobis argumentationes occurrant. Sicut enim in omni uita, sic in hac quoque inueniendi ratione, primū est scire, quid & quo pacto sit faciendum. Facere uero quæ recta sunt, & quatenus recta sunt, imitatione facillime consequimur. Præceptis enim aures ferè imbuuntur: exempla docent oculos. Quanquam sint autem plura, quæ audiendo possumus, quā uidendo discere, latiusque aurium pateat sensus, certiora sunt tamen, quorum ipsi nobis oculis tradimus fidem. Vnde scitè apud Comicum dictum est, pluris est oculatus testis unus quàm auriti decem. Aures enim aliis, oculi sibi credunt. ¶ Nō est autem facile, certam dare deprehendorum locorum in argumentationibus legem: quod præsertim persæpe, nisi assuetis admodum lōgo usu lectioneque authorum, difficile sit argumentationes explicare: & cōclusionem propositionemque earum, ex orationis cumulo colligere. Teguntur enim sæpe, & in ipsa dicendi copia delitescunt, uel uariis dicendi figuris occuluntur. Quandoque iunguntur, tanquam in unius propositionis speciem, conclusio & propositio. Quandoque pro utrisque sola propositio ponitur. Et quod de Lyfia legimus, cui summæ fuit artis loco, nō uideri artem, id crebro est etiam apud reliquos authores uidere, quò grauius ex insidiis incautū aduersariū petant. Viā igitur quandā ad ista, & (ut dicitur) manuuctionē fortasse dare poterimus, quo facilius in his loci cognoscantur. Vtilissimum fuerit igitur, incipientem primum ab his initium facere, quæ sunt apertissima perspectu: & in quibus uel iam formatæ

De hac argumentorū redditione, non posse certam tradit legē, posse tamen uiam atque manuuctionem quādam dari.

sunt argumentationes, uel facillime poterunt formari. Eas ubi accepit, uideat primum, quod sit argumentum probationis, id est, quod sit futurum medium, si cogatur in formam ratiocinationis argumentatio. Est autem id, quod sumptum in propositione, in conclusione non sumitur: Vt philosophus nō recte dimittet uxorem, non ergo Cato recte dimittet uxorem: Medium argumentationis est philosophus. Deinde conferatur medium cū eo, quod sumitur in conclusione, & in propositione non est sumptum, id est autem Cato. Inde uideatur, significetūne medio aliquid quod sit in extremo, cum quo confertur, aut extra: Vt philosophus significat aliquid quod est in Catone. Deinde, sitne substantia eius, aut circa substantiam. Certum est, quod nomen philosophi significatur esse circa substantiam Catonis. Sic per reliquos eamus locos, donec ad eum qui proprius est noster, ueniamus: non enim philosophus subiectū est Catonis, non actus, ergo cum sit circa substantiam eius, adiacens erit. ¶ Non est autem ignorandum, medium, etiam non solum comparatum extremo, quod in conclusione colligitur, in loci alicuius nomen transire: sed etiam, si comparatur extremo cui coniunctum est in propositione. Cuilibet enim comparatum, alicuius loci fertur utique naturam. Vt si dicam, Cato non recte dimitteret probatum seruum, ergo multo minus Cato dimitteret probatam uxorem: demittere seruū probatū, est medium. quod comparatum Catoni, ad connexorum pertinebit locum, cuius generis sunt, seruus & dominus. comparatū autē uxori, inter comparata erit, minus enim in proposito seruus probatus, q̄ probata uxor.

Summa notum dicitur.

Eandē argumentationē, diuerso respectu ad diuersos posse reduci locos.

Quanquam sint autem propiora rei connexa quàm
 comparata, citius tamen dixerimus hanc à compara-
 tis ductam argumentationem esse, quoniam uis & effi-
 ciendi euidentia est apertior ex hoc loco. Nomen ita-
 que etiam iustius inde capiet. Quanquam qui uolet ex-
 acte nominari locum argumentationis, facile uitabit er-
 rorem, si addat semper extremum id, ex cuius loco du-
 ctum uult esse medium. Ut si dicat, Tarquinius est pe-
 regrinus Romæ, ergo non debet Romæ expetere re-
 gnum. medium est, peregrinum esse Romæ. Quod si
 Tarquinio compares, ad locum eum referetur qui ex
 loco dicitur. quoniam peregrinum esse non est aliud,
 quàm aliam habere patriam. patria autem loci nomen
 est. Sin Romæ conferatur, connexum erit. quoniam pe-
 regrinum esse ei cui peregrinus quis est, connexum est.
 Sin ei, quod est expetere regnum, iungatur peregrini-
 um esse: cōtingens erit. possunt enim iuncta esse utra-
 que, & utrumuis esse sine altero. Ergo si quis argumen-
 tum id, ductum uel ex loco, uel ex connexis, uel contin-
 gentibus dicat: recte quidem, sed non satis explicate di-
 cet. Quod si addat, ex loco Tarquini, ex connexis Ro-
 mæ, ex contingentibus regni: iam quoduis horum di-
 xerit, nihil errabit. Licet igitur, ex quouis horum uo-
 let locorum, dare nomen argumento. Promptius tamen
 & expeditius quærenti, ex Tarquini nomine inue-
 nietur. Itaque potissimum huius censetur loci, quē cō-
 paratum Tarquinio tenet. Cum sint enim loci (ut dixi-
 mus) notæ quædā & tanquam indices inueniendarum
 rerū, ex quocunque loco cōmodissime inuenitur quod-
 que, eius debet etiam potissimum generis existimari.

¶ Non

¶ Non erit autem iam supra spem difficultas, cum in apertioribus & magis expositis argumentationibus fecerimus usum, ut tectiores paulatim deinde argumentationes, non modo reddamus locis suis, sed quod prius & difficilius est, in formam suam colligamus, & ostendamus, quæ propositio sit, & quid cōficiatur. Opus est ergo in primis scire quæ sit quæstio, cui argumentationes adhibentur: quæ quomodo sit inveniendā, si forte nō satis aperta fuerit, quā simplicissime potuimus, ostensum est à nobis, cum de inveniendā quæstione loqueremur. Nec inveniendā solū generalis est quæstio, in qua omnia continentur ea, quæ dicuntur tota oratione: sed specialis etiam, quæ generali continetur, ad quam præsens argumentatio adhibetur, quam quærimus explicare. Quā cum inuenerimus, tum quicquid id est, quod pro argumentatione propositum est, id si una propositio est, adhibendū quæstioni. Quod si probet ea quæstionē in hanc aut illam partē, pronuntiatum quæstionis in eā partem, in quam inclinat probatio, conclusio fiat entymematis: & quod in probationem assumptum erit, propositio. Sin plures erunt propositiones, tum adhibendæ erunt alteri: uidentūque, an altera probetur per alterā: quod si fiat, ad summam quæstionis solū erit una argumentatio, ordine tamen probandi plures. Quod si non probetur altera per alteram, sed unaquæque per se probet id quod quæritur, plures erunt argumentationes. Quod si nec altera alteram probet, nec quælibet quæstionem per se, uel erunt plures unius argumentationis propositiones, uel plurium propositionum probationes. Quæ quidem qualia sint, optimum erit sumptis ab

Quomodo
tectiores ar
gumentatio
nes in suas
sint colligen
de formas,
sive locis
reddendæ.

Exemplum
primum ex
Quintiliano

authoribus exemplis ostendere. Pro tota argumentatione est apud Quintilianum in milite Mariano propositio: Quid dicitis? Tu si tribunus esses, hoc fecisses? si miles esses, hoc tulisses? Non erit difficile formare hanc argumentationem: qui uiderit, quid ea uelit efficere. Id autem est in summa quaestione, tribunum iure occisum esse à milite. Quod si cum hac propositione conferatur, non probatur id quidem continuo ex ea, sed hoc quod ei proximum est, neque hunc tribunum istud facere, neque militem ferre debuisse. Ut sit haec argumentatio: Tu si fuisses tribunus, non fecisses hoc, ergo nec iste tribunus facere debuit. Sic etiam, si fuisses miles, non tulisses: ergo nec miles iste debuit ferre. Iam apertum est duas esse argumentationes eas, quas dicimus in una composita propositione fuisse conclusas.

Exemplum secundum ex Seneca in Hercule furete.

¶ Crebro quidem usum uenit concisa haec argumentatio altercantibus, quod ex tragœdiarum scriptoribus facile liquet. Apud Senecam cum dixisset Megara, Semperque magno constitit nasci deum, uolens Herculis affirmare diuinitatem, subiicit Lycus confutaturus illud: Quaecumque miserum uideris, hominem scias. Duabus argumentationibus est hic opus ut perueniamus eò, quod propositione colligitur. Quod quomodo fiat, apertum erit, si respiciamus, quid uelit probare Lycus. Vult sane confutare, quod sit Hercules deus. Ergo haec erit intentio, Hercules non est deus, propositione autem quam ipse sumit, solum uidetur colligi, hominem esse Herculem. Hanc itaque argumentationem uelut confessam in medio relinquit, Hercules est homo: ergo non est deus. Quod sit autem homo, probat, quoniam quisquis miser est, homo est: Hercules est miser, est igitur

tur homo. Prius argumētum è diuersis deo ducitur, posterius ab adiacentibus Herculis. ¶ Simile est quod subiicit in proximo Megara: Quécūque fortem uideris, miserum neges. Cōfutat minorem propositionē, quæ erat, Hercules est miser. Vt sit argumentatio: Nemo fortis est miser: Hercules est fortis, nō est ergo miser. ¶ Plures autem propositiones sunt quarum alteram probat altera. Vt apud Lucanū in quinto Pharsaliæ, orbis Iberi Horror, & arctoi nostro sub nomine miles Pompeio certe fugeres duce, probat id à pari, Fortis in armis Cæsareis Labienus erat, nunc transfuga uilis, Cum duce prælato terras atq; æquora lustrat. Posterius ergo propositio prioris est, Prius etiā propositio alterius argumētationis, cuius est ab authore colligenda conclusio, quā reperiemus rursus, ea uia, quā prius ostendimus. Quæstio est, an bene sibi consulant milites, deserendo Cæsarem. Capiamus propositionem, quæ est: milites qui sunt fortissimi, & clarissimæ apud omnes famæ ductu Cæsaris, timidi atque fugaces erunt si Pompeiū sequantur. Hæc propositio si adhibeatur quæstioni, statim uidebitur confici. Nō ergo bene sibi cōsulēt, si deserant Cæsarem. ¶ Quādoque & in hoc genere, probationes propositionū pro propositionibus ponuntur, quæadmodū & propositiones pro cōclusionibus. Quale est apud eundem authorem, Par labor, atque metus, pretio maiore petuntur. Hæc argumentatio uidetur tota mihi esse ratiocinatio huiusmodi: Quæcunque minus laboris habent, & plus præmii, magis sunt expetenda, bellum ciuile minus laboris habet, quā Gallicū, & plus præmii, ciuile ergo bellū, magis est expetendū. Pro maiori pro-

Tertium ex eodē Seneca.

Quartū ex Lucano, lib. quinto.

Quintū, & ipsum ex Lucano, lib. primo.

positione posita est probatio, quæ est, Vbi par labor est, & præmium maius, id est expetendum: consequitur, ergo ubi minor labor est, & pretium maius, id est expetendum. Sic pro minore quæ erat, Ciuile bellum habet minus laboris, quàm bellum Gallicum, & maius pretium: quoniam Gallia quota pars terrarum, tenuerit eum bello decem annorum implicitum, ciuile autem bellum, si gesserit pauca felici euentu prælia, cum Roma subiget ei orbem. ¶ Cum uero plures sunt propositiones, quarum alteram altera non probat, & utraque probat intentionem per se, certum est plures esse argumentationes. Cuiusmodi apud eundem authorem eodem loco: Socerum depellere regno Decretum est genero: partiri non potes orbem. Vel una propositio est, uel quod prius est, (Socerum depellere regno Decretum est genero) confirmatio fit eius quod sequitur (partiri non potes orbem.) Hoc autè posterius, neque eam quæ sequitur probat (Solutus habere potes) neque probatur ab ea. Ergo hoc ipsum (solutus habere potes) altera propositio est. Ut sint argumentationes, Pompeius destinat depellere te imperio, ergo suscipiendum tibi est bellum. Et, solus potes habere imperium, ergo etiam gerendum tibi est bellum. ¶ Sic & Quintilianus in apibus pauperis: Decerpebant (inquit) flores meos. Hæc est aduersarii contradictio. Hanc confutat. Subdit itaque: Ecquid intelligitis iudices, quanto dolore dignum sit quod ego perdidisti etiam hoc damnum est, flores auferri? Utitur hac aduersarii confessione ad probandam intentionem suam. Si enim perdere flores est damnum, multo magis damnum est apes perdere. Sequens propositio est hæc: Ita plane. alioquin

Sextum, ex eodem etiam lib primo.

Septimū, ex Quintiliano

alioquin tu illos in uetustatem seruabas: & durarent ad-
 huc, nisi ad hortum tuum apes uenissent. Priore propo-
 sitione uelut alligato ad incoueniens aduersario, proba-
 uit, uel non esse damnum decerpi flores, uel maius esse
 quod ipse sit passus in apibus. Hic probat, ne decerpi
 quidem eos, cum nequeant alioquin durare, quanquam
 nõ accedant apes. Sed istud quia semper propemodum
 fit, ubicunque uberior est aliqua ad dicendum materia,
 nõ fuit ideo monendum, nisi quod plerũque sic duæ aut
 plures propositiones elocutionis ratione iunguntur, ut
 uideantur in unam cõfundi argumentationem. Idcir-
 co discentis iudicium diligentiori nobis admonitione
 fuit excitandũ. ¶ Quod postremum posuimus, cũ neu-
 tra alteram, & neutra per se cõclusionem probet, si sint
 unius argumentationis propositiones, duæ tantũ po-
 terunt esse. Nec enim plures capit ratiocinatio proposi-
 tiones. In enumeratione uerò quanquã possint esse plu-
 res duabus, omnes tamen cõiunctæ unius propositionis
 obtinēt locũ. Plana ratiocinatio uidetur esse apud Luca-
 num, Ante aciem Aemathiã nullis accessimus armis. &
 quæ sequuntur. sed turbato propositionũ ordine. Ut sit
 minor propositio, nõ sumus secuti lætas res Põpeii, cum
 dicit (Ante acie Aemathiã nullis accessimus armis) De-
 inde sequatur cõclusio, ergo possumus iuste deesse ad-
 uersis. Hæc est: Pompeii iam castra placent, quæ deserit
 orbis? Tum postremo maior, quia quisquis secutus nõ
 est læta, iuste potest deesse aduersis. Quod autẽ ponitur,
 Nũc uictoris opes, & cognita fata laceßis? Est uelut alia
 maior propositio. Pluriũ uerò propositionũ probatio-
 nes, crebrum est uidere, præsertim cum nõnunquã totæ

*Exemplum
 octauis ex
 Lucano, lib.
 octauo.*

A

causæ in duas sint cōiectæ propositiones, ad quas omnes referuntur probationes. Vt redeamus autē cō unde cœpi mus, optimū fuerit ab apertissimis incipere, ut usu assue tudineque rerum quæ obscuriora sunt, fiant paulatim apertiora. Rerum natura sic se habet. Suis cuncta colli genda sunt gradibus. Et quod festinanti nonnunquam præcipitium est, ad id per singula sequenti uestigia, ma gna quandoq; facilitate, pari securitate peruenitur.

SCHOLIA IN CAPVT XIX.

Eludere.

Elut flexu eludant.] Ductum à gladiatoribus. Est enim eludere, V ictus intentatos arte quadam euitare, uelutique ludendo à se auer tere, ac propellere. Martialis:

Callidus immiffas eludere simius hastas,
Si mihi cauda foret, cercopithecus eram.

Et Politianus in Lamia: ibi (inquit) & funerepus periclitatur, & petauri sta iactatur, & sacularius præstigiatur, & uenenarius inflatur, & diuinacu lus hallucinatur, & aretalogus nugatur, & circulator illudit, & gladiator eludit, & orator blanditur, & poeta mentitur. ¶ Vnde et apud comicū dictū est.]

*Dissimula-
latio artis
apud uete-
ros.*

Plantū uidelicet in Truculento. ¶ Et quod de *Lysia* legimus.] Solebant ueteres illi oratores miro studio id agere, ut sine arte dicere uiderentur, itaq; simplicitate quadam orationis facilius id quod uellent rudi multitu dini persuaderent. Cui illorū sententiæ hunc in modū lib. 4. subscribit Fabius: Effugienda ergo, inquit, in hac præcipue parte, omnis calliditatis suspicio (Neq; enim se usq; custodit magis iudex.) Nihil uideatur fictū, nihil sollicitū: omnia potius à causa, quā ab oratore profecta credantur. Sed hoc pati nō possumus, & perire artē putamus, nisi appareat: cū desi nat ars esse si apparet. Pēdemus ex laude, atque hūc laboris nostri ducimus summā. Ita quæ circū stāribus ostētare uolumus, iudicibus prodimus. Ha

Lysias.

tenus Fabius. Atq; hoc est quod solebat dicere *Lysias*, summā artē esse, nō uideri artē. Est autē hic *Lysias* ille orator insignis, unus ex numero illo rū decē, qui eodē tempore Athenis stotuisse traduntur: quē cū Platone cō ferēs Phauorinus: si ex Platonis (inquit) oratione uerbum aliquod demas, mutæ sue, atq; id cōmodissime facias, de elegātia tantū detraxeris: si ex *Lysia*, de sentētia. A author Gel. lib. 2. cap. 5. ¶ *Tarquinius* est peregrin⁹ Romæ.] Hic est L. ille Tar. Priscus, Romanorum, rex 5. Cui cū initio *Tarquinius* adhuc agentis, *Lucumoni* nomē fuisset, postea Romā cum uxore aduectus, L. Tar. Prisci nomen sumpsit. Reliqua lege apud *Liuium* lib. 1. ab urbe cōditā. ¶ Cū de inuentāda quæstione loqueremur.] Huius lib. cap. 10. ¶ *Quid dicit? Tu se Tribunus esse.*] Verba patroni sunt in ea declamatione, appel-

lantis accusatorem. ¶ *Apud Senecā.*] In tragœdia cui nomen est Hercules furens. ¶ *Cum dixisset Megara.*] Apud Senecā non Megara, sed Amphitryo hæc cū Lycodisputat. Cuius rei superiore etiā libro mentionē feci. ¶ *Simile est quod subiicit in proximo Megara.*] Inō nō Megara, sed Amphitryo. ¶ *Orbis Hiberi Horror & arctoi.*] Verba sunt Cæsaris ad milites, quinto Pharsaliæ lib. ¶ *Par labor, atq; metus pretio maiore petuntur.*] Curionis uerba sunt, hortantis Cæsare ad suscipiendū bellum civile, apud Lucanum, lib. 1. ¶ *Socerū depellere regno Decretū est genero.*] Eiusdē Curionis & quidem eodē loco sunt uerba. Pompeius (inquit) gener tuus decreuit te socerū suum regno depellere, quō solus ipse regnet. Quōd autē Rodol. ex iis quæ sequuntur duas facit argumentationes, id mihi parū considerate factū uidetur. Quis enim nō uideat, lōge efficacius fore ad persuadendū, si dicas hoc pacto: Cuicumq; regnandi cupido negatū est regnum partiri, & tamē solus habere id potest, ei suscipiendum est bellum illud, quo solus imperium consequatur: tibi ō C. Cæsar partiri regnum per Pompeium non licet, & tamen uictō illo solus regnare potes: est ergo tibi hoc bellum suscipiendum. ¶ *Quintilianus in apibus pauperis.*] Satis constat ex superioribus, titulum esse declamationis, quæ apes pauperis inscribitur. ¶ *Ante acie Acmathiam nullis accessimus armis.*] Verba sunt Photini, suadētis Ptolemæo regi Aegyptiorum, ne Pompeium à Cæsare uictum in regnum suum recipiat: sed in gratiam Cæsaris illum occidat.

¶ *Locis cognitis, proxime necessariam esse plurium rerum descriptionem, hoc est, ut res de quibus fortē aliquando dicturi sumus, per suos deducamus locos, & quid ex singulis locis de eis dici possit dispiciamus.*

CAPVT XX.

Roximum est ei, qui diligenter cognitos habet *Secundū de*
 P locos, uoletque ex eis inuenire, parare facultatem *locorum usū*
 sibi cuiuslibet rei per locos deducendæ, *præceptū.*
 quod uel idem est, uel simile illi, quod solebant qui docebant rhetoricen, inter irritamēta ponere puerorū: quod Græce *επιπαιον*, Latine à plerisq; descriptio uocatur. Sed rhetores angustius pleraque quàm pro omnium locorum latitudine describebant. eloquendi uerò rationem (quam præcipue spectabant illi) latius, quàm nobis sit opus. Satis enim nobis erit, res singulorum locorum, singulis uerbis, uelut capitibus quibusdam annotasse. Si quis tamen ea uolet oratione latius fundere: & uel nudā

hanc describendi sequi expositionem, uel cōuersa in laudem, aut uituperationem dictione, argumentatione tractare descriptionem, poterit obiter & pulcherrime artium omnium elocutioni cōsulere, dum parat inuentionem. ¶ Necesse est autem quisquis uolet rem aliquā describere, ut omnem eius naturam, proprietatemque exacte perspectā habeat. Quantumq; distabit à notitia rei, tantum à facultate aberit eius describendæ, & proinde, apte cōmodeq; de ea disserendi. Quemadmodū enim sæpe iam diximus, dialectice solam inueniendi docet rationem, res ex penitioribus artium petendæ sunt penetrabilibus. Atque ex eis inueniantur oportet, quæcūq; inueniuntur. Illæ materiam præbent inuentioni, dialectice uia docet, nisi illis in rebus, quæ in uulgari opinione notitiæq; omniū positæ, notiores sunt, q̄ ut sint discendæ præceptione, & quæ usu quotidie teruntur in manibus. quoniam apertæ sunt enim, sola propè ad differendum de eis suffecerit dialectice: materiā nobis is quem cōmunem uocamus sensum rerū humanarum, suppeditabit. Qui nouerit autē rem, quam descripturus est, omnēque eius uim naturæ peruiderit, illi promptū est expeditūq; reperire omnes in ea locos: & uidere etiam, qui loci quibus rebus conueniant, aut non conueniant. Nec enim omnes est in omni re inuenire. Et quidam rebus per se cōueniunt: alii cōueniunt quidem rebus, sed non nisi in pronūtiato dispositis. Quæ cuiusmodi sint, subdito exemplo descriptionis, facile uidebitur. Fiet descriptio cōmodissime, si sic instituat, ut ex eis quæ singulis è locis ducimus, & re describēda, pronūtiata fiant: sic, ut subiectum res sit quæ describitur: id quod ex loco ducitur prædi-

Cōmodissima descriptio.

prædicatum. Nisi tamen ii loci erunt, in quibus commo-
 dius secus fiat, ut cum species rei sumimus. Ibi enim ap-
 tius res fiet prædicatum. Genus enim natura de specie,
 nõ species de genere prædicatur. Et si qua alia erunt eius
 conditionis, quæ nõ erit difficile uidere. Quanquam in
 reliquis propemodum nihil est quod impediatur, quo mi-
 nus omnia quæ ducuntur ex locis, possint prædicari de
 eo, à quo ducuntur. Nam & definitum de definitione præ-
 dicatur: ut, animal rationale est homo. Contra, aptius
 fieri non abnuerim: uerum hoc tamen non fiet inepte.
 Quare in his, quanquam liberum sit hoc uel illo pacto
 facere, malim tamen, quò minor sit errori locus, præscri-
 ptum prioris legis seruari. ut res de qua quæritur, subie-
 ctum sit: quod ex loco inuentum fuerit, sit prædicatum.
 Vt si sumamus exempli gratia describendum hominẽ: *Hominis de*
 primum dicimus ex definitionis loco, homo est animal *finitio.*
 rationale. deinde quia hominis genus est animal, dici-
 mus, homo est animal. Pro speciebus hominis accipi- *Genus.*
 mus omnia, in quæ diuisionis lege ea, quã priore libro di *Species.*
 ximus, homo potest diduci. Nõ quòd possit homo qui-
 dem diuidi in ueras species: sed quia ad inueniendi uia,
 præstât idẽ illa in quæ homo diuiditur illo pacto, quod
 præstât ueræ species, in quas diuiditur genus. In quibus
 cum habeat homo generis uicẽ, ut modo diximus, præ-
 dicetur de eis oportet. Dicimusq; homo doctus est ho-
 mo, & homo indoctus est homo. Possumusq; hoc eodẽ
 modo per omnes diuisionis ire differentias, ducta (quẽ-
 admodum præ diximus) propemodum ex omnibus lo-
 cis diuisione. Post hæc, propria hominis sunt, homo ca- *Proprium.*
 pax est doctrinæ, homo est rationalis, homo est natus

Totum. ridere. Ex totius loco nihil erit fortasse, quod de homi-
Partes. ne dicatur. ipse namque per se homo totum est. Nisi uelle
 mus forte dicere, homo totius mundi pars est. Partes au-
Coniugata. tem hominis eo pacto quo partium diuersitate priore li-
 bro fecimus, haud difficile erit inuenire. Cōiugata erūt,
 humanus, humanitas, humane, ut dicamus, homo est hu-
 manus, homo praecipue debet expetere humanitatē, ho-
 mo debet omnia facere humane. Nemo autē credat hic
 erratum esse, si uerbis per se repugnantibus, ut fiat ex eis
 pronuntiatū cum re de qua quaerimus, alia addantur uer-
 ba, quò possint cōmodius in pronuntiatū formā cum re
 cōcludi. Cū enim per se dicatur inepte, homo est huma-
 nitas: additis aliquibus uerbis, ut sit, homo praecipue de-
 bet expetere humanitatem, commode dicitur. Simili ra-
 tione descriptio per reliquos ducetur locos. Nihil enim
 attinet omnium ponere exempla, quando lōgum id ef-
Adiacentia set, & facilius sit, quā m ut indicandum sit. Adiacentia &
Actus. actus maximā & immensam propemodū copiam pra-
Subiectum. bebūt inuentioni. Ex subiecti loco, nihil est quod de ho-
 mine dicatur. Cum sit enim homo generis earum rerū,
Causae. quæ per se subsistunt, in subiecto nequit esse. Sic & cau-
Euēta. sa, & euēta, & cōnexa, in his praecipue rebus quæ agē-
Comexa. di patiēdiue generis sunt, primas per sepe sibi uendi-
 cant partes. Locus & tempus, describendis singularibus
Locus. rebus, ut Ciceroni, ut Catoni, ut Romæ, ut Athenis, bel-
Tempus. lo punico, cladi Cannensi, multam suppeditant plerūq;
 materiam. Generibus rerum, quoniam ea ferè citra intel-
 lectum temporis & loci apprehenduntur ab animis no-
 stris, & efferuntur, minus idcirco sunt eis hi loci accom-
 modati. Quinque accidentium loci, simplici rei descri-

bendæ nõ facile queunt aptari: sed rectius pronuntiatas eis, quæ ex priorum locorũ descriptione ducta sunt, adiungetur. Vt si dicamus, homo loquitur. loqui actus qui- *Contingentia.*
dam est hominis: cui contingens est, quòd psitacus effingit uocem humanã. Psitacus autẽ homini cõparatus, nõ est cõtingens, sed specie diuersum. Effingere autem humanam uocem ad loqui genus est. Quicquid enim loquitur, uocẽ humanam effingit: sed non quicquid effingit uocem humanã, loquitur utique. quoniam animalia quæ citra intellectũ id agunt: nõ loquũtur. Sed hominẽ loqui, comparatũ ei quod est psitacum effingere humanam uocem, contingens est. Sic etiam, tussire hominem ad id quod est, hominem loqui, cõtingens uocamus. Similiter in loco qui nomẽ uocatur, si dicas, homo uocatur, nil uideris dicere, quod ad eũ locũ pertineat, nisi addas iam ei pronuntiatũ id, quod dici solet, quoniã factus sit ex humo: uel simile quiddam. Ex eo quoque loco, qui *Pronuntiatas.*
pronuntiatorũ dicitur, nihil itidem posse simpliciter dici, hinc patet, quòd quisquis de re pronuntiatorus est, necesse est pronuntiato id faciat, quod quia constare oportebit ex re, & eo quod de re dicitur, necessario ex aliorũ locorum aliquo ducetur. Comparationes itidem, & similitudines rerum, nõ fiunt per se rerũ ad res, sed semper accipitur aliquid in re, per quod fiat eius ad aliã rem comparatio. Homo per se nulli comparatur, nisi capiamus in eo, uel magnitudinẽ corporis, uel uires, uel celeritatẽ, uel quæcunque alia talia capi possunt, in quo reliquis uel animalibus uel hominibus cõparetur. *Opposita. Differentia.*
Cõparata. Similia.
Opposita & diuersa, quia solũ negatione pronuntiantur, nihil est quod per se describẽdæ rei cõferant, nisi aliis lo-

cis adhibeantur, ut uel in cōparationes uel similitudines transferantur, uel aliorum locorum usum. Vt quemadmodū dicimus, homini est studium honestatis, cura discendi: adiacētia sunt hęc. sic dicimus etiam à cōtrariis, homini est odium uitiorum, cuitatio ignorantiae. Et ex diuersis hominis, brutis nullus est uitiorum uirtutumq; delectus, nullus respectus sciētiae aut ignoratię. ¶ Illud etiam admonuisse uolumus, utilissime singulares res, & ut quęque notissima est, ab his describi, qui primā huic curę afferunt manum. Vberius enim, quia singularia sunt, omnes inter se locos continent. Et quia nota sunt, faciliorem præbent inueniendi uiam. Quia cōstat hęc facultas usu præcipue & crebra experiēdi cōsuetudine. Alendus enim spe est animus, quisquis maius aliquid conatur, nec sumus inter principia maximè operis difficultate deterrendi. Nōnunquam enim maiora prope modum uiribus nostris, uel per hoc solum præstamus, quia speramus commode præstare nos posse.

SCHOLIA IN CAPVT XX.

Leppioris.

Vod *græce* *ισοπαρής*.] id est, pura metaque narratio seu explicatio.

¶ *Q* Hesychius *λόγος* *ισοπαρής*, id est, euidentem sermonem orationem uel interpretatur. ¶ *Quemadmodū enim sæpe diximus.*] Præsertim libri

Sensus communis.

huius cap. secundo. ¶ *Is quem communem uocamus sensum.*] Cōmune & innatum ferè omnibus de rebus iudiciū. Ne quis parum cautus, de eo sensu cōmuni existimet loqui Rodolphū, quem physici isti nostri enumerant inter sensus illos, quos uocāt interiores. ¶ *Quā priore libro diximus.*] libri primi cap. septimo. Quæso autē te lector, sicine Rodolphum locuturū fuisse credis, si hęc ad tertiu spectarent librū? ¶ *Non quod homo possit diuidi in ueras species.*] Non ita, inquit, accipiēda hęc sunt, quasi ego existimem hominem in ueras species diuidi posse: est enim species infima, quæ alias sub se species non habet. Sed idcirco specierum memini, quod ea in quæ homo diuidi potest, quod ad inueniendi attinet rationem, nihil à speciebus differunt. Quæ de re lege superioris libri caput sextum. ¶ *Cū sit enim homo generis earum rerum quæ per se subsistunt.*] Hoc est, cum sit homo substantia, seu in genere substantiarū. ¶ *Bello punico.*] Tria bella punica gessere

Bella puni-

Romani: quorum primo, uictis navali prælio Carthaginensibus, finem *ca tria*. fecit CO S. Luctatius: alteri, Pub. Africanus maior, uicto Hannibale: tertio, Africanus minor, Carthagine ipsa euerfa. ¶ *Cladi Cannensi.*] *Clades Can-*
quam accepere Romani apud Cannas, ubi (ut Liuii dicam uerbis) qua-
 draginta millia peditum, duo millia septingentie equites, & tanta propè
 cuium sociorumque pars, caeli dicuntur. ¶ *Generibus rerum.*] Geneta uo-
 cat, quæcunque singularia ac indiuidua non sunt. ¶ *Quinque accidentium*
loci.] Hi loci sunt, contingentia, nomen rei, pronuntiata, comparatio, si-
 militudo. ¶ *Sed specie diuersim.*] Diuersum nunc dicit, quod superiori li-
 bro differens. ¶ *Quoniam sit ex humo.*] Ab humo dici hominem, author
 est M. Varro. Sunt qui diuersum sentiant, uerum nihil ad hunc locum.
 Illud per se quiuis animaduertat, ea quæ hoc capite docet Rodolphus,
 eadem ferè esse cum iis, quæ Erasmus tradit secundo libro copiarum de col-
 ligendis exemplis: quæque sunt apud Rodolphum ipsum, in epistola qua-
 dam de formando studio ad Iacobum Barbarianum.

¶ *Tertio ad locorum usum necessarium hoc esse, ut postquam res singulas iuxta rationem præcedentem per suos locos duxerimus, tum earum rerum, de quibus dicturi sumus, locos inuicem comparemus, & proinde ut hi aut consenserint inter se aut dissenserint, ita res quoque aut conuenire aut discrepare dicamus.*

CAPVT XXI.

I uero qui parauit hanc describendæ cuiusque
 E rei facultatem, hoc est, ut possit uidere, quid de
 re quaque ex omnibus locis dici possit, utile erit
 de propositis duabus rebus, quarum altera dicatur de al-
 tera, ut cum descripserit utramque, conferat inter se lo-
 cos utriusque rei, unumquæque alterius, alterius omni-
 bus: uideatque, quid consentaneum possit in eis & quid
 dissentaneum inuenire. Quatenus enim consentiunt in-
 ter se loci, eatenus etiam res altera de altera non negabi-
 tur. Quatenus autem discrepant loci, non poterunt
 etiam ne res quidem inter se conuenire. Si quando uero
 ducetur idem ex diuersis utriusque rei locis, quemadmo-
 dum sæpe fieri supra ostendimus, si modo id quod du-
 ctum est è locis, certum habeat cum re utraque consen-
 sum, certo etiam uinculo res inter se conuenient. Quæ-
 renda autem erunt per omnes locos, iam consentanea,

erat mus,

De usu loco-
 rum præce-
 ptu tertiu.

postea rursus dissentanea: tentādumque hoc pacto, quid
 in utramque partem de re proposita possit dici. ¶ Su-
 mamus in exemplum, philosopho habenda est uxor.
 Hic primum philosophum per suos explicemus locos,
 similiter & uxorem. Definiam philosophum esse ho-
 minem diuinarum humanarumque rerum noticiam cum
 uirtute sectantem. Pro genere erit homo, quanquam
 exactius intuenti subiectum sit. Species erunt: Stoicus,
 Peripateticus, Academicus, Epicureus, & quæ reliquæ
 sectæ philosophorum numerantur. Proprium est: cura
 scientiæ cum uirtute. Totum & partes: eadem quæ ho-
 minis. Coniugata: philosophia, philosophari. Adiacen-
 tia: pallor, macies, horror & asperitas frontis, seueritas
 uitæ, morum integritas, amor laborum, rerum humana-
 rum incuria, contemptus uoluptatū. Actus: studere, ui-
 gilare, laborare: aliquid tale semper efficere, quo melior
 ipse, meliores alii fiant. Causa efficiens est: philosophus
 qui docuit eum, & cura, & iugis intentio studiorū, qui-
 bus didicit. Finis: bene tranquilleque uiuere. Effecta
 sunt: mores hominum, uitæque rectis institutis emenda-
 ta, & ædita præcepta uitæ. conscripti libri usui & me-
 moriæ posteritatis. Destinata sunt: omnia quæ conse-
 quendæ philosophiæ causa parauit. Connexa sunt: o-
 pes eius qualescunque, discipuli, ueneratio, fama. Locus:
 patria in qua natus, locus in quo uersatur, publicus, &
 aspectui omnium expositus, ut qui omnis sit uitæ præ-
 biturus exemplum. item habitatio satis certa, cum de-
 beat urbium populorumque corrector & emendator
 esse. Tempus, ut ætas eius, iuuenis an senex. Acciden-
 tium loci, ut prædiximus, quia in solam & simplicem

Explicatur
 per locos su-
 os philoso-
 phus.

rem non ueniunt, melius in toto pronuntiato quod sumptum est, perspicientur. ¶ Hoc pacto, etiam erit ex ^{Vxor per suos explicatur locos.} plicanda uxor per suos locos. Primumque definienda, ut sit uxor mulier in consortium uitæ liberorum causa legitime accepta. Hic pro genere erit mulier. Species erunt, hæc & illa uxor. Propriū, liberos parere. Totū & partes (ut de philosopho diximus) nō aliæ quā hominis. Cōiugata: uxorius, uxoriæ. Adiacentia: affectus matrimonialis, amor uxorius, cura alēdæ eius, pudicitia, aut negligentia thori. Actus: blandiri, queri, rixari, suspicari, æmulam metuere, iura genialia reddere, parere, educare, & cōmunē rē familiarem curare. Subiectum (quoniam nunc uxorē sicut & philosophum tanquā substantiā accipimus) nō habet. Causa efficiens est: consensus cōiunctioque matrimonii. Finis est: procreatio liberorū cōseruatioque. Destinata sunt: opes, quibus ali possit, reliquarūque rerum ad toleranda matrimonii onera apparatus. Connexa: maritus, opes, dos, nobilitas. Ipsum etiā uxoris nomē ad cōnexa pertinet: & earū rerū generis est, quæ ad aliqd uocatur. uxor enim mariti est uxor, & maritus uxoris est maritus. Nos autem in præsentia uxorē nō tāquā pro qualitate uxoria, sed pro substantia quæ ab ea denominatur accipimus. Locus & tempus in generalibus his quæstionibus, hoc est, quæ proposita alio loco diximus uocari, per cōditionē inferuntur, ut dicamus, quid si peregrina sit? quid si iuuenis? quid si senex? Per se enim nihil horum est in uxoris persona accipere, sed per conditionem potius adducuntur, suntq; & eorū quæ supra memorauimus & in philosophi & uxoris persona pleraq; huius generis. Quia tamē

crebro insunt eis, & in alterutram partem sunt propensiora, uelut in conditionalibus accipiuntur. Accidentium loci quæ sequuntur, eadem ratione se habent in uxoris nomine, quemadmodum in philosophi & hominis habere prædiximus. Verum hi loci, qui ex conditione inferuntur, non incommode ad contingentium referantur naturam. Quanquam enim iuuenem esse uel senem, non sit contingens uxori, cui inest iuuenta uel senectus: huic tamen quod est, philosophum habere uxorem, contingens est, iuuenem habere uxorem, uel habere senem. Sicutque ista in uxore ad philosophum relata contingentia sunt: sic & in philosopho hæc eadē, relata ad uxorem, sunt contingentia. in eis autem rebus, in quibus de certo aliquo singularique facto differitur, hic locus aptius excutitur, plusque confert, antecedentibus, adiunctis, consequentibus inspectis: quæ omnia priore libro sunt explicata. Sic iam inspicimus nomen philosophi, & nomen uxoris, quid eorum uis proposito nostro afferat. Sic pronuntiata de hac re, quid quisque magni nominis auctor hac de re, in hanc uel illam partem dixerit. Sic comparata sunt ex philosophi persona, ecquid imperatori in exercitu agenti, an seruo, an rectori ciuitatis habenda sit uxor? Ex uxoris persona, an philosopho habendus sit amicus firmior, an seruus, an concubina. Similia (ut alio loco diximus) nisi simul ex utrisque subiecto & prædicato sumi non possunt. ergo ea continuo aut affirmatiue aut negatiue pronuntiare de proposito oportebit. ut doceamus similitudine accepta, philosophum uel habere debere uxorem, uel non habere. Oppositorum, & diuersorum nisi in negatiuis nullus ferè usus.

¶ Cum

¶ Cum fuerint ergo, quæ describenda sumpsimus, hoc more per locos deducta, tum conferendi sunt (ut diximus) loci locis: & uidendum, qui quibus conueniant. Ex his enim affirmatiue de proposito statuemus. Qui discrepabunt, hi propositum subuertent. ¶ Primumque per omnes locos consentanea scrutemur: ut sumpta definitione philosophi, qui scrutatur diuinas & humanas res cum cura uirtutis, conferamus huic ordine ea, quæ ex nomine uxoris sunt ducta. Definitio uxoris non multum dabit, nisi ea parte, quæ ponitur in definitione philosophi, cura uirtutis, & in definitione uxoris, causa liberorum quærendorum. Quærendi enim liberi, cum cura uirtutis, uidentur conuenire: quoniam officium uirtutis uidetur liberos procreare. Deinde genus uxoris, mulier, naturæ ordine iuncta uidetur. Species uxoris, si sumamus clari nominis fœminas, quarum pudicitia & uirtutum inelyta memoria est, etiam non discrepabunt. digna enim consuetudo earum, talibus uiris erit. Poterimus hoc pacto definitionem philosophi, per omnes locos uxoris circûferre, & tentare omnia. Deinde reliquos ex ordine locos, qui in philosophi nomine sunt, eadem ratione quæ admodum de definitione diximus, cum omnibus locis uxoris coniungere, & experiari, qui conueniant: eos uero qui non conueniunt, intactos relinquere. hi enim cum postea dissentanea eodẽ ordine quæremus, quo consentanea quæsiuimus, materiam inuentioni nostræ dabunt. ¶ Quod si etiam contraria sint aliqua inter se, quæ ex altera parte ducentur, inuenienda tamen utrisque consentanea erunt. Quemadmodum Stoicus & Epicureus repugnant, quoniam

hic uirtutem expetit, ille aspernatur. Ergo huic, uoluptas thori genialis, & blanditiæ, benignaque uxoris cōfuetudo, & gratia formæ, consentanea erunt. Stoico uero, cura procreandorum liberorum, & studium coercendæ libidinis, ne alia quàm quæ permissum est rapiat. Hic etiam nascuntur argumentationes illæ, quæ proprie enthymemata rhetores uoluerunt dici: cum diuisa una re per duo opposita, utrumque deinde affirmamus uel negamus. quod in enumeratione supra comprehendimus. Cicero complexionem uoluit id uocari. Quale est, uxor uel decora est uel deformis. Videtur quidē primo aspectu, si altera sit ducenda, alteram ducendam non esse. Qui tamen uolet utrisque consentanea quærere, dicet, decoram ducendam esse, in spem pulchritudinis liberorum: deformem, ut exerceat continentiam mariti. Sic qui dissentanea quæret, dicet, decoram suspectā esse, deformem inuisam. ¶ Nec uero primo statim conatu desistendum est, si consentanea quærenti, prima duorum locorum collatio parum respondeat. Sed conferendi iterum, adhibendique ad eos erūt alii loci, quibus consentanea esse peruincantur. Qualia sunt Thucydidis nonnulla, contra communem sensum opinionēque dicta: quæ tamen adhibita probatione, cōfirmat. Agitandūque hac ratione ingeniū, nec acquiescendū solū eis, quæ ultro se proferunt: sed erunt etiam quæ latent eruenda. Sic enim paulatim facultas illa parabitur magna ex parte, quàm tribuit orationi Cicero, ut nihil tam improbable sit, quod non hac uia probabile uideatur.

*Descriptio-
nis utilitas.*

¶ Vfus tamen horum exercitamentorum hic præcipuus est, Descriptionis quidē, quod per eam facilē assequi-

mur omniū locorum in qualibet re uelut uno sub aspectu intuitum. Nec enim satis est scire, locos in omni re inueniri posse: sed oportebit promptos esse, & uelut nutum nostrū expectantes. Præterea, qui nequibit rē propositam per locos describere, nihil est quod inuēturum ex locis certa se ratione confidat. Hoc enim primū est totius inuentionis caput: ex quo cōmode tractato, omnia copiosissime proferūtur. ¶ Cōparatio uero inter se duarum rerum descriptarum per singulos locos, hanc præstat utilitatē, ut quicquid inuenerimus, facile aptemus instituto nostro, & in usum argumenti traducamus, & uideamus etiam, quod inuentum nostrum aptum sit argumentō, quod ineptū, & quid in hāc illāue partē magis prosit nobis: & si quid conatui nostro repugnat, ut id ne attingamus quidē. Si dicā enim, cuiusq; est cura uirtutis, ducet uxorē, ergo philosophus ducet uxorē: si neget aduersarius id, quod propositū est, hoc est, ducendam esse uxorē cuiusq; sit cura uirtutis, iā hac inuētione (quæ ex philosophi nomine ducta est) habere curam uirtutis, nihil egerimus: nisi habeamus aliud ex persona uxoris inuentum, cui hoc sit cōsentaneū, ut dicamus, cuiusq; est cura uirtutis, procreabit liberos: ergo cuiusque est cura uirtutis, ducet uxorē. Similiter quod in philosophi descriptione positū est, cōtemporē esse eū uoluptatum & dolorum, cuiusque inuētorū ex uxoris persona adhibeas, frigidum & segne argumentum cōficiēs. Id uero quod sequitur in philosophi descriptione, incurtia rerū humanarū, disētaneū ferè uidetur omnibus eis quæ ex persona uxoris ducētur. Ergo in his dāda erit opera, ut si nō profint, obsint q̄ minimū. Vt dicamus, philosophū

in uirtutis aspectu

Utilitas cōparationis.

non uxoris molestia, non orbitate liberorum à coniu-
gio deterritum iri: quoniam contemptor sit uoluptatú
& dolorum. Sic etiam, eum nō amore filiorum, cura que
parandæ eis hæreditatis amplioris, aut uxoris desiderio,
in uicia cupiditatis, aut auaritiæ prolapsurum: quoni-
am sit sibi incuria rerum humanarum. solum ergo phi-
losophum innoxie bona matrimonii malaque toleratu-
rum. Sic quæ per se quandoque obstare uidentur, con-
tra obstantia alia munimento sunt. Et quemadmodum
reliquis in rebus, sic hic fit, ut quæ per se in malis nume-
rarentur, aliis comparata malis, in remediorú habeatur
loco. ¶ Hæc quidem fundamenta sunt omnis inuentio-
nis: quæ quisquis recte firmiterque iecerit, exiguus in re-
liquis restabit labor, parataque est his omnis dicēdi ma-
teria: & quicquid dicturi copiam potest instruere, hac
uia colligitur. Sola deinceps opus est ratione, quæ præ-
senti rerum usui aptet ista, & ordinet ea disponatque,
& uelut in aciem producat.

SCHOLIA IN CAPVT XXI

Diſcentia: affectus matrimonialis, amor uxorius, cura alendæ eius.]

A Amorem uxorium hic dixit amorem uxoris erga maritum.

Curam autem uxoris alendæ, ego putem mariti potius, quàm
uxoris adiacens esse. ¶ *Negligētia thori.]* Animus ad alterius quàm mariti
thorum propensior. ¶ *Quæ proposita alio loco diximus.]* Huius libri capite
octauo. ¶ *Antecedentibus, adiunctis, cōsequentibus inspectis.]* De his libro pri-
mo, capite undecimo. ¶ *Quoniam hic uirtutem expetit, ille aspernatur.]* Hic,
Stoicus: ille, Epicureus. Ne cui imponat religio illorum, qui putant pro-
nomen hic, semper ad propinquius antecedens referri oportere. ¶ *Quæ
proprie enthymemata rhetores uoluerunt dici.]* Enthymema quid sit, expli-
catum est supra, libri huius capite decimoquarto. Quanquam hoc argu-
mentandi genus, de quo hic loquitur Rodolphus, ipsi enumeratio siue in-
ductio potius quàm enthymema est: id quod nec ipse hoc loco dissimulat.
Complexio ¶ *Cicero complexionem uoluit id uocari]* Complexio, inquit Cicero primo
rhetoricorum, est, in qua utrū concesseris, reprehenditur ad hunc modū:
Si improbus est, cur uteris? si probus, cur accusas? Alii ad argumentandi
genus

Complexio

genus dilemma uocant, diuus Hieronymus syllogismū cornutū. ¶ *Quale Dilemma. est, Vxor, uel decora est, uel deformis.*] Responsum hoc est Biantis, qui inter- *Cornutus*
rogatus à quodam, ecquid sibi ducēda esset uxor: Aut formosam, inquit, *syllogism⁹.*
habebis, aut deformem: si formosam, ea cum pluribus tibi erit commu- *Biantis re-*
nis: si deformem, ea crux tibi erit, & dolor. Horum utrumque malum, *spōsio.*
non est ergo ducenda uxor. Lege Gellii libri quinti caput undecimum.

¶ *Quam Cicero tribuit orationi.*] In Paradoxis Cicero: Sed nihil, inquit, est
tam incredibile, quod nō dicendo fiat probabile: nihil est tam horridum,
tam incultum, quod non splendescat oratione, & tanquam excolatur.

¶ *Velut nutum nostrum expectantes.*] Ductum à ministris, ac famulis dili-
gentioribus, qui eorum, quibus famulantur, etiam nutus spectare solent,
nedum auscultare uerbis.

¶ *Quæ sit summa eorum, quæ dicta sunt hæctenus de locorum usu.*

CAPVT XXII.

T ergo demus omnia tanquam sub unum cō- *Summa eo-*
V spectum, totamque præceptionis huius am- *rū quæ di-*
plitudinem in unam summā colligamus, ubi *cta sunt de*
locorū usu.
materia differendi fuerit oblata, si quidem sit formata
quæstio, nihil est quod in hac parte laboremus. Sin ru-
dis (ut ita dicam) materia dictionis proponatur, qua ra-
tione sit in quæstionis conicienda formam, docuimus,
quantum tamē id præceptione potuimus assequi. Cum *Supra. c. 10*
habuerimus autem formatam quæstionem, tum diligen-
ter est etiam atque etiam expetenda, cuius generis quæ-
stionum sit, ex omni illa (quā supra explicuimus) quæ-
stionum uarietate. Nec enim facile quis inueniet, quò *Cap. 7. 8.*
sint probationes omnes referendæ, nisi recte naturam *9.*
quæstionis cognitam habuerit. Deinde tum uidere est,
quo pacto hæc quæstio, quæ totius disputationis est ca-
put, in plures diducatur quæstiones, quod cum hic lo- *Cap. 11.*
cus à nobis tractaretur, pro uiribus est explicatum. Iam
iudicii nostri erit, quas quæstiones inter primam quæ-
stionem comprehensas tractandas putemus: quod ta-
men ex conditione rerum & utilitate nascatur oportet:

B

cumq; ea deliberandú est ante omnia, quas quæstiones credamus tractandas, quas remittendas: & an solam eá, quæ prima est sufficere arbitremur. Vt in quæstione quâ modo pro exemplo posuimus, an philosopho ducēda sit uxor: utrú in hac quæstione solum de philosophi persona, de qua quæritur, differere uelimus, an prius generalem in hac inclusam quæstione explicare, an cuiquá ducēda sit uxor. Sic etiá, an optandi philosopho liberi, quod ex hac etiá pendet quæstione, utrú id latius uelimus fundere, & propria quæstione sua tractare, an solú simplicis argumētationis formá breuiter colligere. Sic an ex petendæ philosopho diuitiæ, an philosopho cura rei familiaris obeunda, & reliqua omnia argumēta ex locis ducta, quæ latius arctiusve tractari pro dicētis arbitrio possunt, & suas quæstiones accipere. Cú fuerit auté constituta nobis quæstio, siue uná, siue plures faciamus: eadē erit omniú, quæ cuiusq; cōfirmandæ ratio, ea quâ proximo loco diximus: ut acceptis in quæstionibus, ex quibus argumenti aliquid duci poterit (poterit auté ferè ex omnibus quæ ponētur in quæstione) describamus ea, perq; locos omnes ducamus, & tum ex consentientiú, aut discrepantiú ratione, prout de quæstione pronuntiamus, in hanc uel illam partem argumēta colligamus. Nam de quæstione, quæ expositione explicatur, minus suscipitur negotii, præfertim cum de factó aliquo quæritur, cuius tantú ordo, id est, initia, decursus, exitusque sunt recēsendi. In eis uerò ubi causæ rerú quæruntur, quia possunt unius rei quádoq; esse multæ causæ: aut habitu do qualitasve rei alicuius inuestigatur, ut qui quærat, quibus rebus, aut quo genere uitæ Cato tantum uirtutis

nomen sit assecutus: non oportebit utique argumentarium, qui de hac quæstione differet: sed solum integre, seuerè, iustè, constanter, prudenter, facta dictaque Catonis expositione colligere. Argumenta tamen & semina omnia confirmandarum laudum Catonis ponet, ex quibus si quæreretur an fuerit laudandus Cato, idem id colligi posset. Sed quia genus hoc quæstionis credentes habet auditores: nõ enim quæritur, an fuerit laudandus Cato, sed quibus rebus tatum laudis sit assecutus: idcirco expositione poterit ea quæstio absolui. Quod in omnibus his ferè rectissime fit, in quibus auditor non certantis, sed discentis sustinet personam. Hæc ubi fecerimus, peruiderimusque cuncta, quibus sit nobis opus ad id quod instituimus docendum, tum facile uidebimus, quod ad formandam orationem pertinet, an res ea ex qua nascitur quæstio, quæ per argumentationem est explicanda, simplex sit, & quæ solù proposita quæstione possit intelligi, quales sunt, quas proposita diximus uocari: an sit, & multiplex, & sinuosa, quæq; ex uaria & flexuosa rerum oriatur serie, ut sunt conditionales quæstiones, & ciuiles pleræque, ad quas recte percipiendas longior narratio præcedat oportet. Deinde cù nostram auditorumq; personas, & rerum de quibus simus dicturi conferimus æstimationem: & cogitamus, quas aures nobis auditores, quas eis qui cõtra nos dicent, si qui dicent cõtra, sint adhibitori: quasq; prius adhibuerint, si qui prius quàm nos dixerint, tum nõ erit difficile iudicium nobis, an sit exordio parãdus aditus ad animos eorũ, & cui uel occurrẽdũ incõmodo, uel spei incumbẽdũ: cù uiderimus quid sit nostrarum partiũ, quo uel premamur ma-

Cap. 17.

Libri huius
cap. 4.

xime, uel cui faueatur. Sic & peroratione, an tam multiplex res tantaque fuerit argumentationum copia, ut sit auditoris memoria enumeratione reficienda: an ea sit natura rerum, ut queri de nostra conditione, mouere lachrymas; ira, odio, indignatione miscere auditorum animos debeamus. Omnium nos rerum personarumque conditio rectissime admonebit, si cuncta consideremus, quæ admodum diximus, cum loqueremur de his partibus orationis. Omnia ex eisdem ducenda locis erunt, ex quibus argumentationes ostendimus duci: siue doceamus, siue beneuolentiam, iram, odium, misericordiam, aliosue moueamus affectus: solisque cuncta hæc questionum capitibus, quod inuentionis est, distant. Validissimi autem affectus sæpe oratione, quæ expositioni quam argumentationi, similior est, mouentur: sæpe tamen & argumentatione ut alio docuimus loco. Colligendi tamen acumen, omnisque tenuior illa argumentandi subtilitas uitanda est. Utque semel dicam, puritas illa docentis oratoris, & impetus affectibus turbantis, sicut inuentione nihil distant, ita eloquendi propè extremis sunt finibus discreta.

SCHOLIA IN CAPVT XXII.

Quæ sit ratio in questionis formam conicienda, docuimus.] Libri huius capite decimo. ¶ Ex omni illa quam supra explicauimus questionum uarietate.] Capite septimo, octauo, & nono. ¶ Quod cum hic locus à nobis tractaretur.] Capite libri huius undecimo. ¶ Quales sunt, quæ proposita uocari diximus.] De propositis, & causis: item, de questionibus prædicatiuis, & conditionalibus, lege caput huius libri octauum. ¶ Cum loqueremur de partibus orationis.] Capite decimo septimo. ¶ Ex quibus argumentationes ostendimus duci.] Toto libro primo. ¶ Sæpe tamen & argumentatione, ut alio docuimus loco.] Libri huius capite quarto. Hactenus in librum secundum.

FINIS LIBRI SECUNDI.

Rodolphi

Rodolphi Agricolaë

PHRISII DE INVENTIONE

dialectica, Liber tertius.

ARGVMENTVM LIBRI HVIVS.

Ria sunt, quæ explicantur hoc libro, qua ratione mouendi affectus, quomodo oblectandus oratione auditor, quo in re quavis ordine, quæue dispositione utendum. Porro, quamobrem contra *eam librorum distinctionem, quæ in scripto etiam illo exemplari erat,* hoc placuerit initium libri tertii, hæc res mihi in causa fuit: Videbam ex iis quæ hoc ipso libro dicit Rodolphus, tres ab ipso libros de inuentione dialectica scriptos fuisse: cum dicat capite decimoquarto, itemque decimoquinto, se proximo, ac priore libro, tradidisse ea, quæ secundo ab ipso libro explicata esse, suis indicabimus locis. Et, rursus capite duodecimo: quæadmodum secundo, inquit, libro demonstrauimus. Ergo, & nobis hic retinendus erat librorum numerus. Verum non posse id fieri ratione qua alii fecerant, superioris libri capite decimo octauo, à nobis ostensus est. Quocirca mihi utique commodissima discernendi ratio uidebatur, si ab hoc loco tertii libri initium fecissem, præsertim, cum nihil usquam occurreret, quod huic distinctioni magnopere repugnaret: essentque his planè consentanea ea, quæ secundo capite libri superioris ab Rodolpho dicuntur. Nam cum illic quatuor sibi eo libro explicanda proponat, quid dialectice & qui eius sit finis, quæ materia, quod instrumentum, quomodo ex locis paranda differendi facultas: quæ potuit congruentior horum librorum esse discretio, quam ut quæ illic explicanda proponuntur, ea relinquere libro secundo: reliqua in tertium hunc coniecimus? Quæ mihi uel idcirco admonenda hic erant, ne quis protinus nouitate distinctionis offensus, temere, ac sine causa, omnia, non tam mutata, quam deprauata contaminataque esse uociferaretur.

¶ *Affectus quid sit, unde oriatur, & quibus potissimum rebus nos moueat. Tum quomodo diuidantur affectus, & à quibus oratores maximam sibi laudem meruerint.* CAPVT I.

Q Voniã autem de affectibus dicere locus admonuit, & dicturum me de eis priore rerum tractatu pollicitus sum: paucis, quæ natura eorum, quæ uis sit dicam: ut cum cognitos eos teneat, qui inuenire cupit, paratum habeat tanquam scopulum unius-

*Affectus
quid.*

*Affectuum
ortus.*

*Duo in om-
ni esse affe-
ctu que
præcipue
nos moueât.*

cuiusque naturâ, ad quem sint omnia argumenta uelut tela dirigenda. ¶ Affectus autem mihi nō aliud uidetur esse, quàm impetus quidam animi, quo ad appetendum auersandumue aliquid uehementius q̄ pro quieto statu mentis impellimur. Omnis itaque affectus, uel ex appetendarum rerū, uel auersandarum studio nascitur. Appetimusq; quæcūque uel reuera uel in speciem bona sunt: cōtrā auersamur, quæ noxia sunt, uel nocitura credūtur. Nec solum afficimur eis, quæ nobis bona putamus, aut mala, sed alienā quoque uicem dolemus, gaudemus, irascimur, miseremur. ¶ In omni autem affectu duo sunt præcipuè, quibus mouemur: res quæ accidit, aut expectatur, & persona ad quā res ea redit. Quæcunque ergo res digno contigerit, siue bona ea sit, siue mala, gaudemus. Cōtrā, si qua indigno, ferimus moleste. Et si quidē bona sit, inuidemus, irascimur: si mala, miseremur, & in doloris uenimus societatem. At in his affectibus, qui in suam cuiusque ueniunt personā, res sola plerūque sufficit affectui, & per quā breuis est de persona cunctatio. Nemo enim ferè nō sibi fauet. Quicquid bene cesserit, id digno sibi: quicquid secus, indigno id euenisse persuadet. Venit & quandoque in partem rei, persona, non quidem cui contigit, sed à qua profecta res est. Vnde per sæpe, non tam bene, aut secus de re quæ facta est existimamus ex re ipsa, quàm ex animo, aut opinione eius qui fecit. Vnde scite apud Comicum dictum est, Vnū hoc scito, contumeliæ non me fecisse causa, sed amoris. Et item alio loco, Abs quiuis homine cum opus est, beneficium accipere gaudeas: uerumenimvero id demum iuuat, si quæ æquū est benefacere, benefecit. Sed in tractatu rei, per-

sona hæc ad efficientium locum redigetur. Quâdoque persona etiam ad subiecti locum pertinet: ut si quis propter uirtutes amet quempiã, uel propter decorem: similiterq; oderit in eo uitia, uel deformitatem: res quidem sunt uirtus, uel uitium reliquã, uel quibus spectatis, animus præcipue mouetur: persona uerò uelut rerũ quãdam sit accessio: quoniam rebus etiam sine persona moueremur, personam sine rebus nihil ad nos putaremus pertinere. Et quoniam rerum subiectum est persona, cum tractabuntur res, in eum locum ponenda erit. Quia tamen affectus complecti præcipue personam uidetur, & nomen affectus illi tribuitur: tãctsi prior sit nobis uirtutis, uel decoris cura, sine quibus personam negligere-mus, ipsa tamen persona est quæ amari dicitur, quam odimus, cui inuidemus. idcirco in his pro re sæpe accipi-mus personam, & rem inter locos personæ collocamus.

¶ Nihil autẽ refert in affectibus, aut sic esse rem, aut uideri. Temerarius est enim affectus omnis & præceps, rapit mêtẽ, & plerũque alius ex alio nascitur. Vnde fit, ut de rebus omnibus, non ex uero statuatur, sed bonas eas malasque putet ex opinione, quam indidit alterius affectus error: uel quam leuiore quacunque & inani persuasionẽ secutus est. ¶ Sunt & affectuum diuturniores alii, qui longo sunt usu firmati: ut amor, odium, inuidia, luctus, metus: & in summa, omnis, quicunque maioris alicuius causæ persuasionẽ animos obsedit. Alii breuiiores, & subiti magis: ut qui cũ aliis ex causis, tum orationis uento, tanquã in stipula ignis cõcitantur. Hi quoque sicut de improviso propemodum prorumpunt, sic celeriter quoque persæpe, & quãuis leui causa residunt.

Notatiuncula.

Affectus duplices.

¶ Quanquã sit autem capax omnium affectuũ oratio, & nullus non locũ aliquando sibi uendicet in dicendo, duo tamen uel maxime oratoribus laudẽ tulerunt, odiũ & misericordia. Sanẽ Aristoteles in eis libris quos de rhetorice scripsit, multos enumerat, & quid sit quisque quibusq; rebus oriatur, extingaturq; rursus, copiosissime profequitur: ut fuit uir ille ingeniosissimus, omnique rerũ copia instructissimus. Quã quisquis scire uolet, ex illo paratũ erit inquirere. Mihi uidetur, quisquis cõmunis sensus planẽ non erit ex pers, cum rem de qua dicturus sit cum auditoris contulerit animo, cumque perspiciat quid dicendo uelit efficere, non latiturum eum in quod affectus genus sit rapiendus auditor. Deinde quoque, cũ res personis (quemadmodũ modo prædiximus) cõiũxerit, facile ex re, quòd bona ea malã ue sit: facile ex persona, quòd ea re illa digna sit, aut indigna, deducet.

SCHOLIA IN CAPVT I.

T dicturum me de eis priore rerum tractatu pollicitus sum.] Libri secundi capite decimo septimo. Et rursus libri primi, capite primo. Porro, de affectibus multa sexto Institutionum libro Fabius.

¶ Vnũ hoc scito, contumeliã me non fecisse causa.] Chærea in Eunucho excusaturus se Thaidi, quòd uirginem uitiaffer, inter alia multa dicit & hæc: Imò, ita quæso, unum hoc scito, contumeliã

Me non fecisse causa, sed amoris. &c.

¶ Et item alio loco: Abs quiuis homine.] In Adelphis apud Terentiũ sic legis: Abs quiuis homine, cum est opus, beneficium accipere gaudeas.

Verumenimvero id demum iuuat, si quem æquò sit benefacere, is facit.

O frater frater, quid ego nunc te laudem? satis certe scio,

Nunquam ita magnifice quicquã dicam, id uirtus quin superet tua.

¶ Triplici ratione affectus posse tractari, & solam tertiam rationem esse loci huius. CAPVT II.

Prima ratio
tractadorũ
affectuum.

T Ractantur autem affectus triplici ratione. Aut enim ex primis oratione affectũ, hoc est, irati, metuentis, amãtis, cupientis, imitamur uerba.

qualis ferè est omnis in comœdia, tragœdiaque oratio. Sed hæc ardentiores habet motus, quoniam personas habet magis insignes & res grádiores. Illa quietos magis & propius à tráquillitate distátes, quia res personá que de medio sumit. Qua in parte, necesse est, cogitationes, uota, querelas, desideria, preces, cõtentiones omnes, pro natura cuiusq; affectus, ex primat oratio. Ante omnia uero elocutionis genere istud conficitur, ut ipsa dictio, tumultú perturbationéque cõcitatae mentis imitetur. Et est quidè in hac affectuum imitatione præcipue posita ea uis, quã nõnunquã colorè uocamus dictionis. Ut cū eandem rē multi dicant, siue exponant quidem siue argumententur, alius tamen monentis solum, alius irati, alius querentis, alius miserantis tueatur colorè. In satyra uidemus, idem tribus illis qui adhuc extát, Horatio, Persio, & Iuuenali, institutú esse, eandèque rem tractari. Ea est, ut mores uitæque emédent, & reprehendát uitia. Suum tamen quisque secutus est colorè. Horatius ridentis speciem, & ingenuo (ut ipse ait) culpá defigere ludo affectauit. Persius seueriorè & propè philosophi personá accepit, Docendo itaque reprehendit, & reprehendèdo docet. Iuuenalis indignátis & irati plerumque præfert speciè. Quare erectior paulo & profluentior carminis cõpositio, magis decuerit eū, sicut & sal amarior plerúque & solutior orationis libertas. Nec ulla alia in re magis positum esse decorum orationis illud crediderim, (quod tantopere in oratore suo laudauit Cicero, tantaque ubique secutus est obseruatione) quã si ex hac imitatione desumptus sit color, isque dicentis personæ, ex sua, auditoris, rerúque collata existimatione, apte &

*Secunda tra-
ctandorum
affectuum
ratio.*

diligenter accommodatus. Sed plura de his dicere, ad elo-
quendi magis quam inueniendi pertinet ratione. ¶ Secun-
da tractandorum affectuum ratio est, cum aliquo affectu ali-
quo concitum describimus: & quae fecerit, quae dixerit,
sic explicamus, ut ex omnibus affectus possit deprehen-
di. Cuius rei cum multis in locis multa sunt apud autho-
res exempla, tum egregium apud tragicum nostrum in Oedi-
pode: Praedicta postquam fata & infandum genus Deprehen-
dit: quaeque sequuntur. notus enim est locus. Huius etiam
generis est, cum uel nos uel alium quempiam esse aut fuisse
aliqua affectione permotos docemus, quae utrolibet mo-
do, & argumentatione & expositione possunt explicari.
Multum autem interest inter hanc rationem & priorem
illam. Quonia ex priore solum color assumitur, quem pos-
sumus etiam aliud agentes praefere. Sicut enim qui ob-
iurgat, plerumque irati speciem habet, ita possumus &
amantis personam gerentes obiurgare, & indignari, &
queri, & reprehendere: quemadmodum apud Vergilium
Dido queritur primum: Dissimulare etiam sperasti perfide
tantum Possesse nefas? Deinde iam flagrat ira: Nec tibi diua
parens, generis nec Dardanus author. Omnia tamen foeminae
furentis colorem habent. In hac autem parte, non
color orationis, sed res ipsa quae agitur, hoc est, quam do-
cere conamur, continetur affectu: in hoc enim dictio im-
penditur, ut hoc aut illo pacto affectum quempiam esse
doceamus. ¶ Tertia uia qua tractatur affectus, est, cum
auditoris animum tractare nitimur: cumque non quaerit ora-
tio affectum docere nostrum, sed eruere excitareque cupit
alienum. Hocque est, quod secundo numerat loco, qui tria
uoluit oratoris esse munera, docere, mouere, delectare.

*Tractandorum
affectuum
ratio
tertia.*

SCHOLIA IN CAPVT II.

Ed hæc ardentiores habet motus.] In tragœdia, inquit, affectus in-
 sunt uehementiores, propterea quòd in ea illustriores grauior-
 resque personæ quam in comœdia introducuntur &c. Lege
 Horatii libellum de arte poetica. ¶ Quia res personæque de medio sumit.]
 Quia in communi hominum uita uerlatur, & res personæque habet ple-
 rumque humiles ac uiles, nonnunquam etiam sordidas. ¶ Ut ipsa dictio.]
 Ipse orationis ductus ac ueluti color. ¶ Colorem.] Habitum, speciem.
 ¶ Horatii ridentis speciem.] De hoc Persius Satyra prima:

Omne uaser uitium ridenti Flaccus amico
 Tangit, & admissus circum præcordia ludit,
 Callidus excusso populum suspendere naso.

¶ Et ingenuo, ut ipse ait, culpam defigere ludo.] Lapsus memoriæ est. Ne-
 que enim apud Horatium hoc carmen legitur, sed apud Persium Satyra
 quinta. Quo in loco Cornutus inter alia multa his etiam uerbis admo-
 net ipsum poetam Persium:

Verba togæ sequeris, iunctura callidus acri,
 Ore teris modico, pallentes radere mores
 Doctus, & ingenuo culpam defigere ludo. &c.

Cæterum hanc trium horum Satyricorum diuersitatem is demum intel-
 ligat, qui omnes singulorum Satyras euoluerit, & quidem diligentissime.
 ¶ Salutarior.] Amarulentior reprehensio, amarulentiores ioci ac di-
 cta. ¶ Solutior orationis libertas.] Libertas maior, & quæ minus astricta
 obnoxiaque ullis sit legibus. Decorum orationis illud.] Cicero in orato-
 re ad Brutum: Sed est eloquentiæ, inquit, sicut reliquarum rerum fun-
 damentum sapientia. Ut enim in uita, sic in oratione, nihil difficilius,
 quàm quid deceat uidere. πρῆξιον appellant hoc Græci, nos dicamus fan-
 nè decorum: de quo præclare multa præcipiuntur, & est res cognitione
 dignissima. Huius ignorance non modo in uita, sed sapissime & in
 poematibus & in oratione peccatur. Est autem, quid deceat, oratori ui-
 dendum, non in sententiis solum, sed etiam in uerbis. Non enim omnis
 fortuna, non omnis honos, non omnis authoritas, non omnis ætas, nec
 uero locus, aut tempus, aut auditor omnis, eodem aut uerborum genere
 tractandus est, aut sententiarum. Semperque in omni parte orationis, ut
 uita, quid deceat est considerandum. Quod & in re de qua agitur posi-
 tum est, & in personis, & eorum quid dicunt, & eorum qui audiunt.

Decorum.

Itaque hunc locum longe & late patentem philosophi solent in officiis tra-
 ctare: non cum de recto ipso disputant. Nam id quidem unum est, græ-
 matici in poetis, eloquentis in omni & genere & parte causarum. Quam
 enim indecorum est, de stillicidiis, cū apud unum iudicem dicas, uerbis am-
 plissimis & locis uti communibus: de maiestate Populi Romani, & sum-
 misse & subtiliter? Hic genere toto. At persona alii peccant, aut
 sua, aut iudicum, aut etiam aduersariorum: nec re solum, sed saepe.

verbo: etsi sine re nulla vis uerbi est, tamen ea res saepe aut probatur aut reiiicitur, alio atque alio relata uerbo. Sin omnibusque rebus uidendū est, quatenus. Et si enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimitū quam parum. In quo Apelles pictores quoque eos peccare dicebat qui non sentirent quid esset satis. Magnus esset hic locus Brute, quod te non fugit: & magnū uolūmē aliud desiderat. Sed ad id quod agitur, illud satis: cum hoc decere, quod semper usurpamus in dictis & factis, minimis & maximis: cum hoc inquam decere dicimus, illud non decedere: & id ut-que quaque quantum sit appareat, in alioque ponatur, aliudq; totum sit, utrum decere an oportere dicas? Oportere enim perfectionem declarat officii, quo & semper utendum est, & omnibus: decere, quasi aptum esse consentaneumque & temporis & personae. Quod cum in factis saepissime, tum in dictis ualet, in cultu denique, in gestu & in celsu. Contrā idē dedecere. Quod si poeta fugit ut maximum uitium, qui peccat etiam cum probam orationem affingit improbo, stultouē sapientis: si pictor ille uidit, cū immolanda Iphigenia, tristis Calchas esset, mæstior Vlysses, mæretet Menelaus obuoluendum caput Agamemnonis esse, quoniam summum illum luctum penicillo non posset imitari: si denique histrio quid deceat querit: quid faciendū oratori putemus? ¶ *Apud Tragicum nostrum.*] Apud Senecam in tragœdia ea, cui nomen est Oedipus.

¶ *Apud Virgilium Dido.*] Quarto Aeneidos.

¶ *Affectus, nunc ex solis rebus, nunc ex solis personis, nunc ex utrisque duci posse. Neque uero frigidus esse debere, sed paulatim augendos: Tum quomodo augeri possint, & quo rursus modo imminui.*

CAPVT III.

Via nascitur autē omnis affectus (ut diximus)

Q siquidem pro aliena suscipitur persona, ex rei specie, quæ uel euenit, uel expectatur, proinde ut ea bona malā ue creditur: & existimatione personæ, quia uel dignā eā, uel indignam eo casu putamus: tertiu per saepe accedit persona, quæ rem opera consilio ue explicuit: quibus uero affectibus pro nobis mouemur, sufficit quidem res: efficientis tamen etiam persona saepe adiungitur: saepe etiam & nostra persona, quod ad dignitatem indignitatē ue pertinet, in his ipsis utimur affectibus, si quid ea alterutram in partem habeat notabile. Ex his ergo, uel omnibus, uel singulis argumenta ducentur, pro rerum conditione, & affectus quem conamur

conamur excitare natura. Cicero quidē quandoque ex persona solū ducit, ut pro Plancio, pro Sylla. Quandoque ex re, ut in Nauarchorum casu deplorando, cōtra Verrē Quandoque ex utrifq; ut pro Quintio. Pro Milone uero cum personam Milonis indignam eo casu docuisset, pro re (ut alio loco pluribus diximus) suā subiecit personam, & suis lachrymis tanquā iustis maximeque fauorabilibus causam commendauit. ¶ Non sunt autem eò ducendæ argumentationes, ut colligere nitamur, miserendum, inuidendū, irascendū, fauendum esse. Satis est de re personaque demonstrare, id quod natura affectus postulat: ut res bona uel mala, persona digna uel indigna sit. Quod si recte & ex sentētia fiat, sitque auditoris animus qui oratione possit expugnari, sequetur affectus ultro. Rapidus enim est, & tantū opus est cœpisse. In reliqua, cum semel impetum collegerit, uelut decedentes summis montibus torrentes, præcipiti per decliue cursu deuoluitur. ¶ Est igitur omnis dicentis in hoc conferenda cura, ut affectum, qui dicendo repente nō potest fieri summus, paulatim excitemus oratione: demusq; operā, ut rerū & personarū æstimationē, in hanc illāue partem, uelut gradibus quibusdam ab infimo ad summum perducamus. Quod tum amplificationem, tum argumētationem rhetores uocant. Sicut enim in rebus, propè laudis est expers ea quæcūque tantum generis sui nomen tuetur, proximūque est a cōuicio, dici (quod dici solet) est quidē homo, sed solū homo est. est doctus, sed præterea nihil. Ingentem ré, spectandam, admirandam esse oportet, & quæ oculos animosque suspendat, quæcūque debet insigni aliquo loco

*Paulatim au-
gēdos esse
affectus.*

*Nō frigidus
sed uehē-
tes excitā-
dos esse af-
fectus.*

*Affectus
qua ratione
augeri pos-
sunt.*

numerari. Sic etiã, ne affectus quidem meretur nomen, quisquis est a' mentis tranquillitate proximus. Ergo ut moueri, rapi, ardere dicatur auditor, magnitudo rebus est addenda, perq; omnia quæcunq; possimus res extol-
lenda sunt incrementa. ¶ Sicut autẽ quantitate magna quædã per se in rerum toto genere creduntur, ut mons omnis, etiam elephas magnus dicitur: alia comparatione magna dicuntur, ut adamas adamanti minori comparatus, & granũ miliu minori grano miliu, dicitur magnũ. Sic etiã in his quorum æstimatio inicitur, & quæ nostra opinione magni putantur, quædam per se uidentur talia, quædam comparatione tolluntur. Per se magna uidentur, ut religio, patria, parentes, coniuges, filii, uita, ualetudo, honor. Et hæc quidem omni hominum generi. Alia sunt magna singulorum opinione. ut quicquid est quod unicuiq; maiorem in modũ desideratur, ut sitienti potus, esurienti cibus, studẽti eruditio, auaro pecunia. Cum uolumus ergo aliquid augere, docebimus pertinere ad hæc tuenda, uel paranda, uel ad ea quæ obstant istis depellenda. Quanto plura in hoc genere coaceruabimus argumenta, & alia super alia congeremus, tanto fiet res maior. Ut cũ docuerimus non posse quem sine eo de quo differimus, incolumitatẽ tueri. Deinde addamus, ne uitã quidem in tuto sibi fore. Post hæc, idẽ periculi parentes manere. Iam patriam quoque & aras focosque in discrimen adductũ iri. Pro cuiusque rei natura, ingenioque, auditoris hæc erunt adhibenda. Videntũque, ad quã partẽ rerum earum, quæ uel ab omnibus magni putãtur, uel priuatim ab his qui audiũt, id quod in orationem uenit, possit accommodari. Namque &

hoc inter utilissima fuerit, uidere, quid is apud quem dicimus, maxime probet: quæ auerfetur, in quem sit promior affectum. Alius enim ab ira facilius aufertur, alius est aduersus misericordiam infirmior, quosdam inuidia torquet, aliquos promptius metu concusseris. Ergo & hæc & quibus rebus facilius in ista ferantur, diligenter erit explorandum. & qua parte facillime uictoriam cedent, ea erunt acerrime oppugnandi. ¶ Comparatione uero res tolluntur, aliàs quidē non expressa per orationem comparatione, sed tacite audientis animo collecta: aliàs aperta, & dicendo demonstrata. ¶ Prior iste cōparationis modus fit, uel cum ré de qua differimus in partes spargimus, & uelut unam in multas distribuimus. Multa namque, uno, quia plura sunt, maiora quoque uidentur. Sic qui bellum dixit, omnia quæcunque solēt in bello fieri comprehendit. At qui metus hostiles, prædas, incendiâque uillarum, expugnationes oppidorum, cædem popularium, impensas militares, uastationē agrorum, famem, ægestatem, omniaque ferro & flamma diruta, omnia sanguine cōspersa dicet, quanquā nihil ille plus dixerit, id tamen consequetur persæpe, ut cum sic dixerit, dixisse omnia: cum aliter, hoc est, solo belli nomine, nihil ferè dixisse uideatur. Præterea maiora uidentur quæ instant, quâ quæ uel præterierunt ex multo, uel futura sunt. Quoniam hæc, spei metûsue locum admittunt: illa, solatium desideriumue percipiunt, factō iam tandem fine rerum. Ergo si res de qua differitur præterit, aut adhuc futura est, colligendum tamen est, ea secuta esse uel præuenisse, quæ in præsentia bene aut male nos habeât, prout est rei natura de qua dicitur.

*Dupliciter
rem cōpara-
tione augeri*

Adhæc, præfens rei confpectus præcipue penetrat animos, nec est res ulla ad mouendos affectus potentior. Segnius enim (ut inquit Horatius) irritant animos demiffa per aurem, Quæ quæ sunt oculis fubiecta fidelibus. Detectæ itaque sunt in aduerfo pectore cicatrices in concione, & uulnera deligata in iudiciis, & parætum cognatorumque lachrimæ, infantium puerorum ætas, reorum fordes prolata in confpectum, & præfentibus aptata oratio. Quod fi minus res patitur fieri, oratione tamen conantur quam maxime datur, rem uelut in confpectum dare, & oculis fubiicere. quod defcribenda re, & imagine eius uerbis exprimenda, eo, quod *in ægypto* græci, noftri euidentiam interpretati funt, maxime confequuntur. ¶ Aperta uero cõparatione res crefcunt, quoties aliis quibus eas præferimus adhibentur, & earum collatione magnitudo ipfarum colligitur. Sicut autem in quantitatibus, quoties duæ pluresue conferuntur, maior est ea quæ fola manet, & quam non ufquequaque aliarum magnitudo affequitur. Sic in hac comparâ di ratione, quicquid aliquid habet quod non fit fibi cum aliis commune, ea parte reliquis maius uidetur, qua folum eminet, reliquafque (ut ita dicam) à tergo relinquit. Cicero itaque, cum pro M. Marcello reftituto, Cæfari gratias agit, præfentem illam clementiã omnibus bellicis Cæfaris prætulit laudibus. Quoniam bellicæ rei decus, & milites & tribuni & auxilia etiam muneri fibi afciferent: uellentque cuncti uenire in eius focietatem gloriæ. hæc autem clementiæ, folius fua efferet. Et bellicas laudes multa turbulenta, afpera, horrida, qualia fert bellorum neceffitas, habere: clemetiæ laudem benignâ, plenam

Alter cõparâ
râdi modus.

plenam modestiæ, plenam fauoris esse. In bello quoq; uires humanas humanis uinci uiribus: clementiam animos pectoraque uincientium, qui inuicti uiribus sint, placare. Hæc itaque quia clementiæ conueniunt soli, præfertur hæc in parte bellicæ uirtuti. Quòd si quis è diuerso uolet colligere, quibus rebus bellica uirtus à clementia separetur, poterit eam similiter multis præferre clementiæ. Clementiam enim pacatis conuenire rebus, & pacis potius ornamentum esse, quàm periculorum præsidium. bellicam uirtutem, rebus in ultimum discrimen adductis succurrere solere: & patriam parentesque ab his quæ uictori collibuisse defendere. Et clementiæ laudem uelut in medio positam cuius posse cõtingere: bellorum gloriã non nisi rarissimum quẽque cõsequi. Sic etiam, nõ hominis modò, sed omnium animalium esse clementiam: ignoscere enim omnia, & post iras iterum pacari. continere autem res nutu ditioneque sua, omnes quidem solius esse dei, plurimas autem eius uideri, qui deo proximus sit, quod bellica laude in primis paratur. ¶ Poterunt autẽ hæc argumẽtationis exempla per omnes locos duci. Posueruntq; uel inter utilissimas exercitationes dialectici augendi rationem, cum priores illas, tum hanc postremam ex comparatione. Quando omnis hominum deliberatio, omnia consilia, ferè inter magis minusq; bona iactantur. Neque quicquam est, quod acrius expendere uim rerum, intueriq; doceat, quàm comparatio. ¶ Laudationibus in primis augmentatio conuenit. Pleraque enim quæ laudis loco ponuntur, per se frigida sunt, nisi extollantur oratione, & dicentis ingenio fiant laudanda. Isocrates in Helenes laudatione, cū pul-

chritudinē eius in maxima laudum illius poneret parte, & pulcherrimā eam fuisse, cum aliis rebus, tum Thefei rapina prudentissimi totius Græciæ uiri, & Paridis iudicio docuisset, exiguā tamen laudem conquisisse uidebatur, pulchritudinis quāuis admirandæ, quāuis incredibilis commemoratione, nisi & ipsam pulchritudinem (quā alii fortassis ne laudandā quidem putarēt, alii in ultimis laudū ponerent) omnibus aliis quæ laudatur,

*Quomodo
imminuendi
affectus,
ubi cōcitati iam fuerint.*

prætulisset. ¶ Diminutionis ex augmentādi præceptis parata est ratio. Quibuscūque enim additis res crescit, eorū rursus oportet detractiōe decrescat. Ergo cōmotos augmentatione affectus, detracta rursus magnitudine rebus, ad rationem reuocamus. meliusque & clementius æstimare res, & iudicare de eis cogimus auditorē. Hæcque una est ratio soluendorū affectuū, ut pacata rursus cōpositaque mens trāquillitati reddatur. Aliter affectus cōtrariis discutimus affectibus, & iram paratā nobis regerimus in authorē: uel cōciliata misericordia, impetus eius mollimus: & euocato quādoque undecunque nouo affectu, prioris obliuisci cogimus. Potētissimus autem ad soluendos subitos & recens cōcitos affectus est risus. Vnde in causa Murenæ Cicero nihil æque uidetur opposuisse Catonis, & Sulpitiū maximorū uiro- rum authoritati, quā lætissimā illam suam faceret dicendi festiuitatem. sicque omne iudiciū solutum est risu, ut Cato, quāuis natura & institutione, ipsa quoque; accusatoris persona, quam sustinebat, horridior, cum tamen risum tenere nequiret, feratur dixisse, Dii boni, quā ridiculū cōsulem habemus. Demosthenem quoque; tradunt cum pro Aristide dicturus esset, in quē uehementissime iudi-

ces accenderat accusatorum oratio, reclamareturque ab omnibus sibi, & uelut prædam nato iam reo silentiū imperaretur, orauisse, ut bona illorū uenia liceret paucissima extra causam uerba facere. Quod cū permitterent, ait, Megarensē quendā studiis operatum Athenis, cū redire in patriā uellet, conducto asino imposuisse sarcinas. Meridie uerò, cum nulla umbra, qua solis ardorem leuarent ipse & agaso, præberetur: statuto in uia asino, constituit illius umbra solem uitare, eaque cum nō sufficeret ambobus, agaso sibi illam uendicare, sui illā affirmare iuris esse, operas illi non umbrā locatā, contrā ille contendere umbrā inter operas esse. Cumque diceret orator, grauissime inter eos de umbra asini altercatū, uideretq; omnes risu quati, & exhilaratos iudices esse, tū grauissima eos increpuit oratione, qui possent de umbra asini differentem audire, de salute ciuis, quod eos iudiciū religio cogeret, audire non possent. tum cœpisse de causa dicere, reumque liberasse. Constat autem hæc facultas, natura primū, quæ cum in omni re multum, tum in hac plurimum potest. Deinde quòd proximum est, crebro usu. Sunt tamen etiā tradita eius præcepta, quatenus tradi præceptis potest. quorum authores Cicero & Quintilianus notiores sunt, quàm ut sint indicandi. Et de affectibus quidem hæc sufficiat dixisse.

SCHOLIA IN CAPVT III.

Via nascitur autem omnis affectus, ut diximus.] Libri huius capite primo. ¶ Ex rei specie.] Prout res bona, aut mala, utilis, aut noctura, digna, aut indigna uidetur. ¶ Pro Plancio.] Quem ambitum fecerat Laterensis. ¶ Pro Sylla.] Quæ proditiōis arguebat L. Torquatus. ¶ Ut in Nauarchorū casu deplorando cōtra Verrē.] Actiōne in Verrē septima. ¶ Pro Quintio.] Hunc in gratiā Sex. Neniū accusarat insignis ille orator Hortēsius. ¶ Pro Milone.] Quæ Clodiani postulabāt lege Cornelia,

de Sicariis. ¶ Pro re, ut alio loco pluribus diximus.] Libri secundi, capite quarto. ¶ Proximum est à conuicio.] Non longe à conuicio distat, propemodum conuictum est. ¶ Sic, qui bellum dixit, omnia quaecunq; solent in bello fieri, comprehendit.] Hunc in modum & Fabius libro octauo, de enargia: Sic urbium, inquit, captarum crescit miseratio. Sine dubio enim qui dicit expugnatam esse ciuitatem, complectitur omnia quaecunq; talis fortuna recipit, sed in affectus minus penetrat breuis hic uelut nuntius. Ac si aperias hæc quæ uno uerbo inclusa erant, apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diuersis clamoribus unus quidam sonus, aliorum fuga incerta, alii in extremo complexu suorum coherentes, & infantium foeminarumque ploratus, & male usque in illum diem seruati fato senes, tum illa profanorum sacrorumque direptio, efferentium prædas repetentiumque discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, & sicubi maius luctum est pugna inter uictores. Licet enim omnia, ut dixi, complectatur euersio, minus tamen est totum dicere, quàm omnia. ¶ Segnius enim, ut inquit Horatius.] In arte poetica,

Aut agitur res in lænis, aut acta refertur.
 Segnius irritant animos demissa per aures,
 Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
 Ipse sibi tradit spectator. &c.

Delectæ in
 iudiciis cic
 trices & ue
 ster scissæ.

¶ Delectæ itaque sunt in aduerso pectore cicatrices.] Fabius libro sexto: Nō solum autem, inquit, dicendo, sed etiam faciendo quædam lachrymas mouemus. Vnde & producere ipsos qui periclitentur, lachrymas, atque deformes, & liberos eorum ac parentes, inlituntum: & ab accusatoribus ostēdi cruentum gladium, & lecta è uulneribus ossa, & uestes sanguine perfusas uidemus, & uulnera resolui, ac uerberata corpora nudari. Quarum rerum ingens plerunq; uis est, uelut in rem præsentem animos hominum ducentium. Hæc ille. Et Antonius secundo de oratore: Sensi equidem tum, inquit, magnopere moueri iudices, cum excitati moestum, ac sordidatum senem, & cum ista feci quæ tu Crasse laudas, non arte, de qua quid loquar nescio, sed metu magno animi ac dolore, ut discinderem tunnicam, ut cicatrices ostēderem, cum C. Marius moerore orationis meæ præfens ac sedens multum lachrymis suis adiuuaret: cumque ego illum appellans, collegam ei suum commendarem, atque ipsum aduocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam inuocarem: non fuit hæc sine lachrymis meis, non sine dolore magno miseratio, omniumque deorum, & hominum, & ciuium, & sociorum imploratio: quibus omnibus uerbis, quæ à me tum sunt habita, si dolor abfuisset meus, non modo non miserabilis, sed etiam ridenda fuisset oratio mea. &c. His nō sunt admodum dissimilia, quæ de epilogis Ciceronis diximus libri secundi, capite quarto. ¶ Quæ ἰνδρῶν Græci, nostri euidentiā interpretati sunt.] Quam ἰνδρῶν Græci, eam nos efficaciam: quam illi ἰνδρῶν, nos euidentiā

ἰνδρῶν.
 ἰνδρῶν.

evidentiam appellamus. Quae de Fabii Quintiliani, sexto Institutionum libro verba sic habent, Insequitur *ἰσχυρὰ*, quae à Cicero illustratio, & evidentia nominatur: quae non tam dicere videtur, quam ostendere: & affectus non aliter quam si rebus ipsis intersimus, sequentur. Meminit eiusdem rei idem author libro quarto, & rursus libro octavo. ¶ Cicero itaque cum pro M. Marcello restituto, Caesari gratias agit.] Longum sit atque haud scio an etiam superuacuum, huc aliter verba Ciceronis. Oratio extat: qui uolet, inde petat. Illud hic obiter notandum, hunc M. Marcellum, cum à Caesare restitutus esset, priusquam reuertetur Romanam, à familiari quodam suo P. Magio Chione occisum fuisse, quem ad modum in epistola quadam ad Ciceronem refert Ser. Sulpitius. ¶ *Ἰσοκράτης* in Helene laudatione.] Est & haec laudatio hodie in manibus, quam ob rem non est cur de ea quicquam dicamus. Porro ad exacte intelligendum locum hunc, plurimum momenti attulerint ea, quae habet Quintilianus libro sexto, de affectibus: & de amplificatione libro octavo. ¶ *Ἐν τῇ* causa Murenae Cicero.] Plutarchus in uita M. Catonis de hac Murenæ defensione loquens: Cum uerò dies, inquit, dicenda causa uenisset, Cicero, qui per id tempus erat Consul, Murenam defendit, uariis modis Stoicos philosophos, & ista quae appellantur Paradoxa illudens. Ex quo cum multum risum iudicibus inieciisset, ipse quoque Cato subridens, iis qui iuxta astabant, dixisse fertur. Dii boni, quam ridiculum habemus consulem. Verba hac de re Ciceronis ascriptimus libro 2. Atque infra etiam de eadem dicemus causa, capite huius libri duodecimo. ¶ *Ἐν τῇ* Demosthenem quoque tradunt.] Videtur mihi & hic locus unus esse ex illis, quos dixi emendatum fuisse Rodolphum, si opus recognouisset. Quippe ubi nos reposuimus, orauisse, ibi etiam exemplar illud scriptum, quanquam id hac parte non erat manu Rodolphi, non orauisse, aut orasse, sed orauit habebat. Qui lapsus eiusdem planè farinae est cum eo, cuius meminimus in principio libri secundi. quo etiam in loco plura de eiusmodi labeculis diximus. Quod autem ibi tum diuinabam, ab Rodolpho ita scriptum fuisse, ut haberet Louanii excusum exemplar, eam coniecturam interim certiore fecit exemplar scriptum, praesertim cum id ea utriusque parte ipse exarasset Rodolphus. Fabulae portò huius qua dicitur fuisse usus Demosthenes, & Erasmus in Chiliadibus mentionem fecit. ¶ *Ἐπιπέδιον* constat haec facultas.] De ridiculis, ac risu multa Fabius libro sexto. & M. Cicero libro secundo, de Oratore.

Familiarium
episto. Cice-
ronis lib. 4.

Catonis de
Cicerone
uermum.

QUOMODO OBLECTANDVS ORATIONE AUDITOR.

¶ Duplicia esse quae nos delectent, ut quae partim sensu, partim mente percipiuntur. Atque omnino duplicem esse uoluptatē, quae percipitur ex oratione, quando alia ex rebus, alia ex ipso orationis genere nascatur. Tu quae res scia si, quae mētē delectet. Et quomodo ipso orationis genere delectatus auditor.

C. iii

Xplendus erit mihi fortasse numerus. Et, quia
 E docēdi rationi, mouēdi præcepta subiecimus,
 æquū uidebitur, ut quæ iucundā faciāt oratio-
 nem, subdamus. tācti alio ducimus loco delectationi
 nullā inueniendi certā rationem posse accōmodari, ma-
 gisque præceptionem huius partis ad rhetora, quā ad
 dialecticum pertinere. Quia tamen ex rebus etiā nasci-
 tur orationi delectatio: res autem inuentioni præcipue
 subdūtur, ideo paucis etiā de hac parte dicamus. ¶ De-
 lectatio (ut diximus) quia permotio est cognitiuæ uirtu-
 tis, duæ sunt autem uirtutes cognitiuæ, sensus, & mens,
 idcirco duplicia sunt quæ delectāt: quorū alia sensu, alia
 mente percipiuntur. Et ii quidē, qui magis sensibus ui-
 uunt, & corporis tenentur uoluptatibus, quorūque ani-
 mus corpori seruit, hi magis eā sequūtur delectationē,
 quæ sensibus obiicitur. Cōtrā, quorū generosior & ere-
 ctior animus omnem in mente curā posuit, hi uelut ini-
 micas & infestas instituto suo corporis aspernātur uo-
 luptates, & solū quæ mentē delectāt, sequūtur. Qui in-
 ter utrosq; sunt medii, & suā tribuendā utriq; partē ar-
 bitrātur, utriusq; etiā uoluptate capiuntur. Quarū itaq;
 rerum usu quisque & perceptione gaudet, earum etiā
 cōmemoratione præcipue delectatur, & his ipsis maxi-
 me captatur orationis gratia. ¶ Duplex autē est in sum-
 ma, quæ percipitur ex oratione uoluptas, quarū alia ex
 rebus de quibus disseritur nascitur, alia ex orationis per-
 cipitur genere. ¶ Res quæ sensus oblectant notæ sunt.
 Quisq; enim sensus delectatur, eo quod est naturæ suæ
 propriū. Vt oculi, coloribus lætissimis. aures, sonis mi-

De'lectatio
duplex.

Duplex ex
oratione uo-
luptas.
Sensum qua
res oblectāt

tioribus, & reliqui suo quisq; obiecto. Sūt quædā tamē
 quæ & ad mentē pertingunt: quia uerò propius ad sen-
 suū naturā accedunt, & inter sensuū oblectamēta nume-
 ratur. Vt dies festi, spectacula, ludi, choreæ, cōuiuia, hor-
 ti floribus confiti, uerni temporis gratia, fluminū per ui-
 rétia prata decursus, primus iuuetæ decor, corpora pul-
 chritudine cōspicua, amores, ioci, cōcentus, saltationes,
 & omnia lætitorū annorū animorūque studia: quorū
 tamē maxime sunt liberalia, quæ oculorū auriūq; studia
 moratur. Reliqua, quia crassiora sunt, sordidiora sunt
 etiā plerunq; ut quorum etiā nonnulla sine honoris non
 sint præfatione memorāda. ¶ Métem (cuius proprium *Quæ mentē*
 est opus ueri bonique perquisitio) delectāt omnia quæ *delectent.*
 cunque docent, quæ magna, admiranda, inopinata, in-
 expectata, inaudita sunt, reconditarum rerum peruesti-
 gatio, notitia uetustatis, & rerum in longinquo posita-
 rum cognitio. egregia magnorum uirorū dicta factaq;
 & in omni genere uirtutis acta præclarè. Quæ quidem
 si de eis disseratur, iucundam nimirum faciunt oratio-
 nē, in suo quodque genere. Sin asperior & tristior sit res
 de qua dicitur, tum solent ista auribus expeti. Et, uel si-
 militudines docēdis rebus hinc sumuntur, uel argumen-
 tationes quæruntur, quarum explicationi tale quippiā
 adhiberi sit necesse: uel liberius etiam digressionē ad ea
 dilabimur, quod commodissime fit, cum fallente tran-
 situ, sic ad ea deferimur, ut non secuti ea, sed adducti esse
 uideamur. Trāsitus autem fit aptissime, cū generale ali- *Digredien-*
 quid inuenerimus, in quod parata est uia ex re proposi- *di ratio.*
 ta, & ex quo rursus in quod digredi uolumus facilis est
 accessus. Vt qui de laudibus musices dicit, si uolet ad de-

scribendam ueris gratiam dilabi, dicat Musas libertate animi omniūq; rerum securitate gaudere, & syluas fluminaq; ex petere. Hic quia iam syluas & flumina, qui dicit habet, & gaudentē eis musicen, facile iam trásbít in ueris descriptionem, cū sit in eo summus istorū decor, & præcipua possit ex eis percipi uoluptas. Itaq; quantum sit ornatus, quæ gratia florentiū uirentiūque omniū, quis frondibus inter sit repentiū uolucrum concentus, quæ amœnum riuorum per prata labentiū murmur, & reliqua id genus explicabit. Sic in hoc ipso proposito si dicere uolet, quātus sit labor temp. administrantis, paratū est dicere, musicā leuare curas, & mentē reficere: hæc q; deinde cū reipub. administratione cōiungere, quoniam præcipue sit his opus ei, qui rempublicā tractat, cū tot ac tantis prematur laboribus, tot curas sustineat: quas deinde enumerabit. Est autē huius rei cū apud multos uideri exempla, tū apud Platonem Lucianūq; in dialogis, quo pacto sumpto diductissimo exordio, a re proposita paulatim, & occulto gradu ad id quod instituūt adrepant. Vtilis est differenti hæc transeundi ratio, si quando res diuersas una complecti uolet oratione, sic, ut non turbatam disiectorum membrorum formam, sed unius faciem corporis præstent. Vtilis etiam, si quando de re tali dicendū sit, a cuius prima mentione abhorreant aures. ut posito fauorabili aliquo principio, sensim & plūbeo (quod aiunt) pede, ad id de quo dicturi sumus deducamur. Cuius rei est egregiū in primis Ciceronis exemplū in orationis exordio, quam contra legem agrariā in cōciónē dixit. Quod exordii genus rhetores insinuationem dixere. Cū enim nihil uideretur magis exasperatu-

rum Populi Romani animos, quã cõtra legem agrariã, hoc est, spem alimentorum suorum differentẽ, ergo dilata omni rei istius mentione, primũ cœpit, non ordiri se orationem de laudibus maiorum suorum, ne illis potius quã populi beneficio consulatum acceptũ referre uideretur, & popularem se cõsulem hoc ipso uelle uideri, idque in Senatu initio consulatus sui dixisse, permultaque alia in hanc ipsam sententiam: nec esse qui Gracchanas actiones improbat, nec cui displiceat, si quis de populi commodis ferat. Cumque multis huiusmodi populi molliuisset aures, paulisper & pedetẽtim allabi ad rem cœpit, nec statim contra tendere, sed primũ uoluisse socium se Rullo adiungere, qui cum refugeret, tandemque omnia se diligentius inquisisse diceret, tum deum eò delatus est, ut non se contra legem agrariam dicere, sed contra Rulli dominatum, qui legis specie paratur, doceret. Conueniens itaque fuit hoc in loco transitio latens, ut fauorem quem dicendi initio colligebat, nunquam abrupta re etiam ad asperiora transferret.

Digrediendi autem crebrior & magis permissa poetis libertas. Secunda deinde aliis, ut quisque est poetis dicendi libertate proximus. Sed, quia digrediendi ratione sumus adducti ut digrederemur, rursus ad institutũ reuertimur. ¶ Secundũ diximus esse quo delectaret nos oratio, ipsum orationis genus. qua in parte primum est, ut habeat oratio motus animorũ, colloquia personarũ, cõsilia euentusque rerum inopinatos. Quæ quidem quantum ad res pertinere possint uideri, ex oratione tamen capiunt, quod delectat. Argumento est, quòd eadẽ hæc magna ex parte, si uideamus, nõ modo non delectet, sed

Qua ratione ipsum orationis genus delectet

offendat. idcirco in oratione, nō tā res ipsa, quā mutatio orationis qua exprimuntur ista, uoluptati est. Et quēadmodū in pictura, pleraque gratissima sunt propter solā imitationem, nec tā res quā ingenium miramur imitationis: sic cū in oratione, personis sua pro cuiusque natura conditioneque uerba tribuuntur, & animorū affectuūq; omnium figura effingitur, idq; cōsequitur oratio, ut nō dici sed agi uideatur res, & inani quadam imagine audientis animus uelut mediū se ipse intra actū iactationēque rerum constituit, id quoniā fit orationis uirtute, nō rerum natura, idcirco est etiā orationi iure tribuendum. Cuius quidem gratiæ capacissimum est omnium poema. Quia enim non rem sequitur oratio, sed uoluptati orationis res aptatur, utque maxime placitura sunt, si omnia finguntur, idcirco summa est ei captādæ uenustatis istius in oratione libertas. Proxima est historia, & uerior tamen & contractioris frontis, ut quā illæsa ueritate ludere oporteat. Ciuilis etiam oratio in narrationibus, sæpe etiam & inter argumentādum, uel ueris uerbis uel fictis, affectus suāque uerba tribuit, & non paū hac orationis gratia sibi indulget. Ne in dialogis quicquid philosophi expertes huius laudis fuere. Est apud Platonem uidere, tam diligenter effectas differentes personas, ut non Platonis, sed personæ: non uerba audire, sed uultus intueri uidearis. In his in quibus ipsa Philosopho quitur persona, aut si qua sunt quæ posita sunt extractus rerum, extraque affectus, exiguus relinquitur itus locus. Hōcque præcipue hac in parte, cum ipsi differentis personæ tribuitur oratio, delectat, quod & in aliis omnibus generibus quæ diximus gratissimū est, si bon

emineant dicentis in oratione mores, hoc est, si non sit de se arrogans, si de aliis modesta oratio, si benignum, candidumque de rebus proferat iudicium. In primisque placet simplicitas illa omnia in melius flectentis. Iuuat tamen interim libertas, dicentis, sine aliena contumelia, quid sentiat. Harumque rerum, sicut omnium in dicendo uirtutum, obseruatissimus fuit ubique Cicero, Sunt & præter hæc in oratione quæ delectat, quæ propria sunt orationis, sententiæ graues, acutæ, nouæ, expectatæ, dicta facetè, amarè, falsè, prudentur. Ornamenta etiã omnia uerborum, sententiarum, & compositionis. Sed hæc eloquendi ratione cõtinentur, & idcirco ab his qui huius rei præcepta tradiderunt ex petenda.

SCHOLIA IN CAPVT IIII.

T *Amet si ut alio docuimus loco.] Libri secundi cap. 14. Delectatio, ut diximus, quia per motio est cognitio uirtutis.] Superiori libro dictum hoc fuit. Delectare est tale aliquid adhibere, cuius sen* *Delectare.*

su atque perceptione is qui accipit gaudet. Vel, est aliquid facere, quod sit sensui eius qui id percipit accommodatum. *Et reliqui suo quisque obiecto.]* Quæ sint obiecta singulorum sensuum, dictum nobis est libri primi capite undecimo. *Quorum tamen maxime sunt liberalia, quæ oculorum auriumque studia morantur.]* Pulchrũ me hercules hac de re caput est apud Aulum Gellium lib. 19. Quinque (inquit) sunt hominum sensus, quos Græci *αἰσθηταί* appellant, per quos uoluptas animo aut corpori quæri uidetur: gustus, tactus, odoratus, uisus, auditus. Ex his omnibus quæ immodica uoluptas capitur, ea turpis atque improba existimatur. Sed enim quæ nimia ex gustu atque tactu est, ea uoluptas, sicuti sapientes uiri cëluerunt, omnium rerum fœdissima est. Eosque maxime, qui duabus istis beluinis uoluptatibus sese dediderunt, grauissimi uitii uocabulis græci appellant *ἀκατάστοις* uel *ἀκραταίς*. Nos eos uel incontinentes dicimus uel intemperantes, *ἀκατάστοις* enim si interpretari coactius uelis, nimis id uerbum insolens erit. Istæ autem uoluptates duæ, gustus atque tactus, id est, libidines in cibos atque in Venerem prodigæ, solæ sunt hominibus communes cum bestiis, & idcirco in pecudum ferorumque animalium numero habetur, quilibet est his beluinis uoluptatibus præuinctus. Et paulo pòst: Quis igitur habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus istis duabus cocundi atque comedendi, quæ sunt homini

Voluptas gustus & tactus turpissima.

Socratis uerbum. cum sue atque a fino communes, gaudeat? Socrates quidem dicebat, multos homines propterea uelle uiuere ut ederent & biberent: sese bibere atque esse ut uiueret. Hippocrates autem diuina uir scientia, de coitu uerere ita existimabat, partem esse quandam morbi teterimi, quæ nostri comitalem dixerunt. Namque ipsius uerba hæc traduntur, *εὐρύσιαι ἰστροί* *μητρὸν ἰπιδιαι*. ¶ **Plumbeo pede.** ¶ Plumbeo, quod aiunt, pede. Hoc est quasi suspensio ac minus firmo gressu, pedetentim, paulatim. Cicero quodam in loco frigidum argumentum plumbeum pugionem appellat. Quem eundem sensum habet & illud, plumbeo ingulare gladio. ¶ **In concione.** ¶ Ad populum, ad Quirites. ¶ **Quam contra legem Agrariam.** ¶ Hæc est lex illa agraria, de qua toties mentio fit apud authores, quæque omnium propè bellorum ciuiliū fons & origo fuit. Primus eam promulgauit Sp. Cassius regni auctor. Secuti eum sunt multi, qui id ipsum fecerunt, uerum maximos omnium motus hæc in re excitarunt C. & Tiberius Gracchi. Occasio eius legis ferendæ fuit eiusmodi. Solebant Romani, quantum uicini agri hostibus ademisissent, partim uenundare, partim redigere in publicum, & tenuioris fortunæ ciuibus modica pensione utendum locare. Sed postea quæ diuites, ita ut sit, augere eas pensiones cœperunt, & pauperes a conducendis agris excludere, lata lex est, qua supra quingenta agri iugera ciuis Romanus habere prohibebatur. Verum ea lex paucos admodum annos contra locupletes auxilio fuit. Ac principio quidem subornati sunt alii quidam, qui in illorum usum agros conducerent. Deinde uelut abrogata iam lege, ipsi etiam suis aditis nominibus omnia occupare cœperunt. Cui tam inexplētæ diuitum avaritiæ, sæpe a tribunis plebis, cum maximo reipublice motu obuiam iri cœptum, id quod tempore Ciceronis fecisse & Rullum, facile ex ipsius Ciceronis contra Rullum oratione apparet.

Gracchi.

¶ **Nec esse qui Gracchanas actiones improbet.** ¶ Duo fuere Gracchi, quorum hic facit mentionem Cicero, Caius & Tiberius: quibus tanta cura fuit toganda ferendaque legis agrariæ, ut perire maluerint ambo, quàm ab ea actione desistere. Et Tiberius quidem ductu P. Scipionis Naficæ, Caius L. Opi-
mii cōsulis ductu occisus est. Vitæ utriusque scripsit Plutarchus.

¶ **Copia breuitateque facillime aut offendi auditorem aut delectari, quare non abi re fore, si de his quoque paucis agatur. Tum, quo modo copiose, quo modo breuiter dici possit. Quis utrobique seruandus modus. Et quibus breuitas, quibus ubertas orationis conueniat.**

CAPVT

V.

Opia uero & breuitas in dicendo, quoniã præsertim istis inter cætera delectamus & offendimus, constatque etiã in uentione ista, nõ alienum uidetur ab instituto nostro, paucis de his dicere.

Ubertatem, copiamque

Costat autẽ orationis ubertas, uel quia pauca quidem, multis

multis tamen eloquimur: uel quamuis paucis dicamus, orationis tri-
plicatione
constare.
congerimus tamen multa, atq; ut nō magnitudine, acer-
uo tamen rerū tendimus orationē: uel, quod affluentif-
simū est, multa dicimus de multis. Si ostēderimus autē,
quomodo multa, & quomodo multis dicatur, tria hæc
cuiusmodi sint, facile erit perspectu. ¶ Multa dicuntur, Multa quo-
modo dica-
mus expo-
sitione.
& expositione & argumentatione. Ex positione dicun-
tur multa, cū non satis habemus, summas tantū rerum
explicare, sed partes omnes prosequimur. Qui dicit
enim, Iuno quoniam oderat Troianos, nauigante ex Si-
cilia Aenea classem eius defecit ui tempestatū. quarum
impulsu delatus ad Africam Aeneas, à Didone hospi-
tio benignissime est acceptus. Hoc qui dicit, totū primū
Aeneidos librum cōplexus uidetur. Qui uolet autem
paulo uberius dicere, ille quidem causas odiorum, pro-
pter quas infensa Troianis erat Iuno, recensabit. dein-
de, utē Sicilia nauigarint, sollicitatum à Iunone Aeolū,
ut tempestatem classi immitteret. Nō tamen ille preces
Iunonis estinget, non pollicita Aeoli, nec quo pacto im-
missa sit Troianis aut iactauerit eos tempestas prosequere-
tur. sufficet tempestate disiectos fuisse demonstrare, at-
que diuersos aliū ab alio, ad littora portusq; Africanos
esse delatos. Nec Veneris ille querelas, nec Iouis respō-
sa, quibus futurus rei Romanæ status explicatur, attingit.
Post tempestatē, refectis corporibus atque cōfirmatis
animis sociorum benigno alloquio Aeneæ, tū ut ex-
plorandorū locorū gratia profectus sit Achate comita-
tus, Carthaginēque peruenerit: cuius urbis cōdendæ
causam, & Didonis casus, breuis qui dicet explicabit
suis uerbis: quā ut describenda Venere, & querelis

Aeneæ, iactatísque hinc inde uerbis eius, effingat. Deinde, ut in téplo Ilionea & socios reginæ implorantes fidem ne littoribus arcerentur agnouerit, agnoscendumque se eis & reginæ præbuerit. Nihil hic ad ordiné rerum pertinuerint res Troianæ pictura in téplo expressæ: nihil Didonis pulchritudo, aut tépli forma descripta: nihil reliqua multa, quæ ut ornandis rebus immensum, ita cognoscendis nullú attulerint momentú. Poeta enim acerrimi ingenii iudiciique, non magni sanè putauit, qui fuerint casus, aut ordo rerum Aeneæ, quarum etiam uix tenuis ad ipsum peruenerat fama: sed sumpta illius persona, uoluit tanquá in speculo quodá uarietate rerum humanarum uitæque & mores hominum spectádos proponere. Quæ cuncta, ut maiore uoluptate commendaret, late fudit, quo orationis rerúque decorem & gratiam, quæ in angustioribus delitescunt, in ipsa amplitudine per omnes posset numeros explicare. Quin & hæc ipsa multo poterunt effusius dici. Nam in causis odiorú recensendis, singulæ causæ longissimarú narrationú sunt capaces. Et quod postea dicitur: Vix è conspectu Siculæ telluris in altú Vela dabát, hic & quæ sit Sicilia describi potest, & quæ fuerint manédi ibi, rursusque discedédi causæ, & apparatus discessionis, & iá ipsa exprimetur nauigatio. Sic uidemus in præliis narrádis, tantú quæ acies cui cesserit, & quarú partiú eques pedesue alterius profligauerit equité aut pedité. Singulorú rara fit aut perquá breuis métio, nisi imperatorú, aut eorum qui ordines ducút. Idcirco in angustú pugnæ apud eos colligútur. Apud poetas, singulæ pugnæ, singula sæpe implét uolumina. Quoniá nó exercituú solum,

sed singulorum hominum casus effingunt, quò magis uarietate & rebus sub aspectu ponèdis delectèt. Sed & singulorum casus quantum possint extendi, Aeneæ & Turni apud Virgilium, Polynicis & Eteoclis apud Statium, facile declarat descriptio. ¶ Dicimus uero argu-

Argumentatione quomodo multa dicamus.

mentádo multa, & quando propositam quæstionem in multas quæstiones diducimus, & quæstiones numerosis colligimus argumentationibus, argumétationesque aliis super alias probationibus confirmamus: & si quid exponendum in argumentatione, nò contenti caput rei annotasse, totú ordinem eius recensemus. Vt qui probet uirtutis nomé etiam improbitati uenerandum esse, quoniam pyratae fama Scipionis adducti, Liternú ubi exulabat profecti sint: & cum conspexissent eum, abierint rursus. Id qui iam uolet eo pacto, quo superius ostendi, ulterius exponere, & ubi sit Liternú, & quare illic exulauerit Scipio, dicet: & in reliquo expositionis ordine, Scipioni pyratisque suam dabit, si uidebitur, orationé.

Quomodo pauca multis dicatur.

¶ Multú autem dicimus una de re, id est, quoties libuit, circa unam rem hæremus, quodque paucis dici potuit, id ipsum late spargimus. Idque tribus illis maxime fit modis, quibus diximus rem unam in multa diduci, diuisione, partitione, & dinumeratione: quæ quid sint, suo loco diximus. Ergo si quis uolet dicere, uirtuté Ciceroni rem publicam tractanti aptissimam esse, uirtuté diuidet, proque ea religionem, pietaté, iustitiá, fortitudinem, magnanimitatem, constantiá, temperantiá, modestiam, prudentiam, fidem, & reliquas uirtutis species ponere potest: pro republica partes eius, ut sunt patres, & plebs: inopes, potentes: pauperes, diuites. Deinde Ciceronem

per a díacentia aut actus, aut effecta dinumerabimus: ut qui facundus sit, qui doctus, qui nouus homo, qui cónsulatis, qui causas agat, & quotidie in iudiciis cónsionibusque uerfetur, quæque reliqua sunt huius generis. Possunt igitur hæc omnia, uel inter se coniungi, & unumquodque unicuique prout est cuiusque naturæ maxime consentaneum aptari: uel sic, ut integra cum diductorum numero componantur: ut primū diuisa uirtute, & manentibus reliquis dicamus, certum est religionem, pietatem, iustitiam fortitudinem, & cæteras quas diximus uirtutum species, necessarias esse Ciceroni tractanti reipublicam. Deinde rursus dispartita repub. nec quæquã dubitaturū, quin Ciceroni, qui inter patritios, plebeios, potètes, inopes, & reliquas reipublicæ partes uerfetur, opus sit habere uirtutē. Post hæc dinumeratis his quæ Ciceroni adsunt, non enim fieri posse, ut qui facundus, doctus, & homo nouus, honoribus functus, quæque reliqua huiusmodi sunt, Rempublicam administrat, ut id recte faciat sine uirtute. Probationum habent ista faciē, possuntque probationes esse, si quod primum est propositum tanquam dubium accipiatur: nunc tamen non in eum adhibentur usum. alioqui quo minus otiosa & supina uideantur, nō ineptè probationes aliqua interspargerentur. Possumus itaque hoc pacto, cū uisum fuerit, unam pluresue res in oratione positas spargere, & unamquæque non uno solum, sed tribus illis quos diximus explicare modis. Quæ quidem propositum respicientibus exemplum, cum tentatu factuque haud esse difficilia credam, nihil est necesse suis exemplis indicari.

¶ Est & alia ratio dicendi copiose, quæ fit, cum unam eandēque

eandemque rem iterum atque iterum enumeratis dicimus uerbis. Quomodo plerunque uidemus apud Ciceronem, non singula modo uerba, quod crebrum est uidere apud auctores, sed totos locos repetitos: in eis præfertim orationibus, quas iunior ædidit, qua ætate, sicut semper alioquin, sic tum præcipue, omnis affluentiæ cultusque in dicendo cupidus extitit. Sed hæc eloquendi, non inueniendi præceptis comprehenduntur, & diuersa sunt idcirco à nostro instituto. ¶ Brevitatis ratio facili- *Breuitas in expositione.* or est. Quarum enim rerum collectione copia paratur, earum rursus prætermissione breuitatem consequemur. contraria enim (ut in uulgato uerbo) contrariis oriuntur causis. ¶ Breues erimus, in exponendo quidem, si trita omnibus breuitatis sequemur præcepta, hoc est, si rem non à primis utique initiis, sed solum quatenus instituto nostro sufficit ordiamur. Aeneas utique apud Virgilium narraturus insidias Græcorum, non labores periculaque bellorum, quibus perfuncti erant, recenset: sed protinus cœpit, fracti bello fatisque repulsi. Deinde, ut in reliquo decursu expositionis, quicquid ad rem nostram non pertinet, prætermittamus, cuiusmodi est: (dixit & multa alia, quæ nunc non est narrandi locus) &: (dixit quæ ad rem pertinere putabat) &: (respondit quæ sibi uisum est.) Quæ moderatio plerisque nostra ætate studia tractatibus usque adeo deest, ut non solum uelint quicquid de re dici possit exequi, sed etiam cuiuscunque ulla parte potest inferri mentio, id undique quæsitum accersant. & quanquam diuersa, quamuis repugnantia proposito suo, uiribus detorta tamen inculcent. ex quo iam in frivolis plerisque & leuissimis quoque rebus nullus scri-

bendorum uoluminum neq; modus neq; finis fit. Post hæc, si non singulas rerum particulas dicēdo prosequemur, sed satis habebimus summas & uelut fastigia rerum perstringere. Cuius rei, cū multa sunt apud authores exempla, cuiusmodi est apud Virgilium: Punica regna uides, Tyrios & Agenoris urbem. & tota fundata Carthaginis explicatio quæ sequitur. Itē in quinto: Interea Aeneas urbem designat aratro, Sortiturq; domos, hic Ilion, hæc loca Troiæ. & reliqua. Sic apud Terentium: Placuit, despondi, hic nuptiis dictus est dies. Tum præcipue poterūt istud ostendere argumēta comædiarum, quæ paucissimis uersiculis, totum fabulæ complexum continent. Et declamationum themata, quæ cum breuia admodū sint, uerbosis exponūtur plerūq; in declamatione narrationibus. Sic & apud scriptores rerū, crebro uidemus copiose fusēque res dictas ab aliis, rursus ab aliis in paucissima uerba contractas. Postremo, si quid uel ex præcedentibus, aut sequentibus satis potest percipi, ut id ne dicamus quidem. Quod solet autē aduici, ne bis eandem rem dicamus, id cui præcipiendum est, ignarum esse, quid sit breuitas, oportere credam. Ex sequentibus præcedentia intelliguntur, ut apud Virgiliū, in quinto: Gaudet regno Troianus Acestes. Ex eo, quod quidem nō dixit poeta, satis perspicitur, imperio Aestæ subdidisse urbē recens conditā, & depositos in ea Troianos. Sic apud Terentiū in Andria, ex eo quod dixit Crito, eius morte ad me lege redierunt bona: nec mortuā eam esse, nec cognatā sibi prædixerat, utrūque tamen ex eo colligitur. Ex præcedētibus, ut quoties mā data, cōsilia, causasque explicuimus, quibus uel ordo se-

quentiū rerū, uel uis facile perspicitur. quale est in Phormione Terentii: Est parasitus quidam Phormio. & quæ sequuntur. Deinde subiicit: Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam. Non dicit, hoc dixisse Phormionē, quod ipsum ex figura uerborū facile perspicitur. Sed hoc quidem prioris loci exemplum est. Quod autem huius est loci, postquam totum ordinem consilii recensuit, deinde rem ipsam, quæ hoc pacto gesta est, cū posset hinc cognosci, solūm dixit, persuasit homini, factū est, uentum est, uincimur, duxit. ¶ Argumentationum breuitas in eo posita est, si primum, uel recidamus multitudinem quæstionum, uel quæ si fusius tenderentur, quæstiones futurae erant, eæ breuiter argumentationum specie colliguntur. Tum si quas sumimus quæstiones, quā paucissimis argumentationibus confirmemus. sed ne argumentationes quidē latē fuscęque colligamus, uerūm nonnunquam pro tota argumentatione solam ponamus propositionem. Vt: Quid repetā exultas Erycino in littore classes? Quid tempestatum regem, uentosque furentes Aeolia excitos? Singulae argumentationes singulis propositionibus explicantur. Quandoque singulis propē uerbis densamus argumēta. ut apud eundem authorem: Quin natam egregio genero, dignisq; hymenæis Des pater, & pacem hanc æterno fœdere firmes. Pro eo quod dicere instituit, ut natam daret Aeneæ: inquit, natam egregio genero: argumentum est. idcirco enim colligitur dandam eam esse Aeneæ, quoniā sit egregius gener. Sic quod subdidit: dignisque hymenæis. quanquam id priori propē sit idem. Sic etiam, Des pater, & curā filia, & potestātē uno nomine col-

*In argumē-
tando bre-
uitas.*

legit. Sic quod postremū posuit: & pacem hanc æterno
 fœdere firmes. Breuius adhuc est, quod Dido inquit, cū
 causam quare coniugium auersaretur dixisset, subiecit:
 Huic uni forsan potui succumbere culpæ. Cum uellet
 mollire faciē amoris sui, huic uni dixit, quasi iustior esset
 sibi uenia hac in parte, quæ nulli alteri delicto locū esset
 datura. Et culpæ dixit, non peccato, non crimini. Nec ta-
 men dixit admissuram se: sed, potui inquit, & forsan, &
 succumbere: ut non factura ipsa, sed amoris impetu ui-
 dum iri uideretur. Hoc itaque pacto consequemur, ut
 quandoque quāuis multa, breuiter tamen dicamus. Nec
 enim fieri poterit, ut hac densitate stitemus argumēta,
 si uelimus singula eis quos superius dixi modis dilatan-
 di, id est, uel diuisione, uel partitione, uel dinumeratione,
 diffundere. Breuitas igitur his rebus maxime constat.

*Quis modus
 inter copiam
 ubertatem-
 que seruan-
 dus.*

¶ Magni est & uel præcipui in dicendo iudicii opus,
 quis sit orationis comodissimus modus, & quo ferè sit
 breuitas copiaque claudenda. Nec sanè res est, quā facile
 præceptis cōprehēderis: quoniam authores, quorū ob-
 seruatio primā ædendorum præceptorum uia aperuit,
 non eundem omnes in dicendo statuere modum: cum
 aliis plena, & quodam asslentia impetu rapta probetur
 oratio: aliis astricta, & arguta, & neruis magis quā in car-
 ne commendata eloquentia, placeat. Quoque difficilius
 sit hæc in alterutram partem, uel damnare, uel laudare,
 duo maximi omnis æui in dicendo uiri effecere, Demo-
 sthenes & Cicero: quorum uter fuerit eloquentia laude
 prior, magna fuit semper eritque cōtentio inter utrius-
 que doctos linguæ, cum quisque uelut patriā hanc lau-
 dem, non sine magnis, atque diudicatu difficilibus as-
 serat

ferat causis. Cum ergo Demosthenes breuitatis fuerit
 amantior, Cicero copia: & (ut Quintiliani iudicio hu-
 ius à me sententiæ repellam inuidiam) illi nihil possit
 detrahi, huic nihil aduici, nõ erit utiq; facile inter dissen-
 tentia tantorum uitorum iudicia, utrũ sit potius, inue-
 nire. Si quis tamen certã aliquam, & uelut præfinitam
 postulet legem, haud inuenio quid rectius ei respondeat-
 tur, quàm medium illud, quod inter nimium parumq;
 est, quod modum uocant, id ut in omni re, sic in hac etiã
 optimum esse. A qua si quis alterutram in partem aber-
 rabit, minus quidem erit mea sententia culpãdus, qui in
 id quod plus, quàm quod minus est, deflexerit. Nã qui
 minus dicet, aut non intelligetur satis, aut non satis pro-
 babit: dicentisq; culpa, rei damno de qua dicitur, luetur.
 At si plus dicat, quanquã dicenti fortè sit quod obiici
 possit, nullo tamen id rerum, uel intelligentiæ, uel fidei
 detrimento constabit. Satiùs itaque fuerit semper, uel
 fastidiri potius dicentem, quàm rem parũ probari. Mo-
 dus autem quem dicimus sequendum esse, ex instituto
 dicentis maxime definiendus erit. Pro cuiusque enim
 destinatione, ut uel docere, uel mouere, uel delectare cu-
 pit, optimus putãdus erit esse modus, quo poterit quid-
 uis horum consequi qui dicit. Ergo in rerum auditorũ-
 que discrimine, tota huius rei posita est ratio. Partem ta-
 men nonnullam sibi uendicabit qui dicet. In his itaque
 rebus, in quibus credentem fingimus auditorem, docẽ-
 dique tantũ dicimus causa, ut in rebus gestis explican-
 dis, tradenda rerum natura, artium præceptis docen-
 dis, reliquisque id genus, quæ propriè expositione tra-
 duntur, breuitas ferè gratissima est, quoniam id quarti-

tur solùm, ut intelligat qui audit. At quum res est cum aduersario, qui peruincendus est oratione, uiribus est opus, quæ plerunque mora plus, quàm impetu ualent. Quousquenò probauerimus ergo, quod sumus aggressi probate, quatenus tamè rei materia probationem accipit, non uidebimur legitimam dictionis impleuisse mēsuram. Quicquid autem superabit, id huic instituto putabimus superuacuum. Mouēdi (quoniam, ut sæpe iam diximus, non est aliud motus, quàm uehemes quædam probatio) idem modus est, qui docendi. Delectationi latius plerunque indulgetur. Vnde fit, ut quæ poterant per sæpe paucissimis absolui, postquam occupauit aures audiendi uoluptas, nostræ oblectationi largissima demus, atque expectamus tempora, cū rebus alioquin quauis angusta sufficerent. Ex eisdem causis quas diximus uenit, ut doctis, prudentibus, grauibus uiris, seueris auditoribus, breuior oratio paretur. Facilius enim, uel docetur, uel uolunt uideri discere: minusq; affectibus, uel dicendi illecebris, obnoxios se præbēt. Populus atq; omnis promiscua multitudo, omni copia, impetu, splendorque dicēdi est demulcēdus. Idcirco ad illos cuncti pāduntur eloquentiæ sinus. Nec fanè est ulla maior eloquentiæ fax, quæ ue acriores subiiciat dicenti stimulos, q̄ latissima audientium corona. Eis autē qui dicunt, magnanimis quidē, & acribus, & indoctis, siue sint tales, siue affectent uideri tales, aptior est breuis dictio. Quomā magnanimi natura sunt imperiosi, fidemq; non tam orationi q̄ personæ deberi putant, & principes singula uerba sua, uelut legē accipi uolunt, ut quos sæpe quauis pauca grauet uerba, & qui solis nutibus suis deberi ob-

Quibus bre-
uitas, qui-
bus uertitas,
copiæq; di-
ctionis con-
ueniat.

sequiū credant. Vnde & in Græco prouerbio est, dominos seruis suis monosyllabos esse. Acres, magis urgere uidentur breuitate. Indocti non habent, unde copiā parent. Ergo quāuis per sæpe multa sint eis dicēda, singulis tamen breuitas magis conuenerit, ut quanquam longa, accelerata tamen dictio uideatur. Cōtrā, humilioribus, sedatis, prudentibus, doctis, sectanda magis est ubertas. Hi sunt enim qui uidentur, & uelle posse rem quamlibet exacte docere: & nō solū quod sit unūquodq; ostendere, sed rationem quare ita sit ostendere debere. Sic rebus etiā perplexis, dubiis, numerosis, grandibus, adhibenda est copia. Tenues uerō, & nullius momēti, apertæque, & simplices, breuiter dicētur. breuiter enim possunt doceri. In partibus orationis, si quidē argumētatione constet oratio, lōgior expediet dictio, ut quæ fidem sit maiori labore factura. Expositioni in uniuersum breuitas est aptior, quanq̄ expediant nonnunquam etiam in suo genere narrationes uberiores, ut sicubi res repetenda altius, uel præsertim si sit inferēdus acrior affectus, si quē admodū solet retinendus uoluptate sit auditor. Omnis tamen in suo genere expositio, debet argumentatione breuior esse. De exordio, & conclusione cum re deliberandum est, & cum orationis etiam magnitudine, sic ut meminerimus partes eas, & uelut accessiones orationis esse, nec rei docendæ, sed auditoris conciliandi causa paratas. Facilius itaque quis copia in eis q̄ breuitate peccauerit: nisi tamen præsens rerum conditio, latiore etiam in his partibus dictionē poposcerit. tunc utilitati nimirū cedent præcepta, quæ in hoc præcipiuntur solū, quoniam creduntur utilia. Quòd si contrarium res ipsa

tulerit, sicut in omni uita solemus, sic in oratione, non quòd aliàs, quanquam sæpe, laudatum: sed quòd nunc, quamuis in præsentia solū, fuerit optimū, sequemur.

SCHOLIA IN CAPVT V.

Opia uerò, & breuitas.] Fit hoc sæpe numero apud auctores, ut casus
C quispiam, interposito relatiuo, quasi absolute, ac sine uerbo ponatur. Cicero ad Trebatium, familiarium epistolarum lib. septimo:

Cn. Octauius tuus familiaris, summo genere natus, terræ filius, is me quia scit tuū familiarem esse, crebro ad cœnam inuitat. adhuc nō potuit perducere, sed mihi tamen gratū est. Idem in secūda Philippica: Agrū Campanum, qui cum de uectigalibus eximebatur: ut militibus daretur, tamen infligi magnum reip. uulnus arbitrabamur: hunc tu cōpranforibus tuis, & collusoribus diuidebas. Rursus in Verrem: Nā quis hoc non intelligit, istum absolutū diis hominibusq; inuitis, eū ex manibus populi Romani eripi nullo modo posse? Verū in hisce omnibus idem casus repetitur, ac proinde usitatior est locutio, & apud Ciceronē frequēs. Rarius est quod hic fecit Rodolphus, à quo hi nominatiui, copia, & breuitas, ita in principio orationis ponuntur, ut nullum prorsus uerbum accedat, ad quod ullo modo referri queant, quod ut apud alios quoque interim fieri, temere ego negare nō ausim, ita sanè quā rarū, atq; inusitatū id esse, planius est, quā ut quisquā possit ire inficias. Et, ut semel dicam quod sentio, aut ego planè fallor opinione mea, aut hic quoq; unus est ex locis illis, quos si recognouisset Rodolphus, emunctiores proculdubio in lucē prodissent.

Pyratæ ad Scipionem.

¶ *Per omnes posset numeros.*] Perfectissime, absolutissime. ¶ *Quoniā pyratæ famæ Scipionis adducti.*] Hac de re ita legis apud Valerium Maximum, lib. 2. capite de maiestate: Ad Aphricanum eundem in Linterna uilla se continentem, complures prædonum duces uidendum, eodem tempore forte confluerunt. Quos eū ad uim faciendā uenire existimasset, præsidium domesticorum in tecto collocauit, eratque in his repellendis, & animo, & apparatu occupatus. Quod ut prædones animaduertent, dimissis militibus, abiectisque armis, ianæ appropinquant: & clara uoce nuntiant Scipioni, non uitæ eius hostes, sed uirtutis admiratores uenisse, conspectum, & congressum tanti uiri, quasi calcisse aliquod beneficium expetentes, proinde securum se nobis præstandum præbere ne grauetur. Hac postquam domestici Scipioni retulerunt, fores referari eosq; intromitti iussit. Qui postes ianæ tanquā aliquam religiosissimā aram sanctūque templum uenerari, cupide Scipionis dextrā apprehenderūt: ac diu osculati, positis ante uestibulū donis, quæ deorū immortalium numini cōsecrari solēt, læti, quia Scipionē uidere cōtigisset, ad lares proprias uenerunt. ¶ *Vbi sit Linternum.*] Strabo libro. 5. id oppidum esse ait Campaniæ, inter Sinuessam & Cumas, fluiuiūq; eiusdem nominis præterfluere.

Linternū.

¶ *Quare illic exulauerit Scipio.*] De hoc lege T. Liu. de bello Macedonico & Asiatico, librū 8. ¶ *Divisione, Partitione, dinumeratione.*] Hæc quid sint explicatū est libri primi, capite 7. & nono. Illud hoc loco obseruet lector, eandē esse, quā hic dinumerationē uocat Rodolphus, & quā illic enumerationem. ¶ *Qui nouus homo.*] Ita dicebantur, qui nullas demonstrare possent maiorū suorū imagines, aut illorū res gestas uirtutesque iactare: sed sua ipsi uirtute, ac industria honores essent adepti. Sic Iphicrates ille Atheniensis, obiiciente libi quodā, quod nouus homo esset: *mei, inquit, generis splendor à me incipit, tui in te definit.* Et Cicero in Sallustium: Ego, inquit, maioribus meis uirtute mea præluxi, ut si prius notū nō fuerint, à me accipiāt initium memoriæ suæ: tu tuis uitæ, quā turpiter egisti, magnas offudisti tenebras: ut etiā si fuerint egregii ciues, certe uenerint in obliuionē. Quare noli mihi antiquos uiros obiectare, satius est enim me meis rebus gestis florere, quā maiorū opinione niti: & ita ui sua uirtute uere, ut ego sum posteris meis nobilitatis initium, & uirtutis exemplum, *florere, quā Aeneas itaq; apud Virgiliū.*] Secundo Aeneidos. ¶ *Punica regna uides.*] *Vec maiorū opib; sunt Veneris ad Aeneā, primo Aeneidos libro.* ¶ *Sic apud Terentium: Placuit, despondi.*] Simonis illius Terētiani uerba sunt, in Andria. ¶ *Quid repetā exustas.*] Sic Venus Aeneidos libro decimo. ¶ *Quin natā egregio genere.*] Drancis oratoris uerba sunt, apud Virgilium libro undecimo. ¶ *Quod Dido ait.*] Aeneidos libro quarto. ¶ *Demosthenes & Cicero.*] De his Fa. Quintilianus lib. decimo, Oratores uerō uel præcipue, inquit, Latīnā eloquētiā parē facere Græcā possunt. Nā Ciceronē cuiūque eorū fortiter opposuerim. Nec ignoro, quantā mihi concitem pugnā, cū præsertim id nō sic propositi, ut eū Demostheni cōparem hoc tēpore. Neq; enim attinet, cū Demosthenē in primis legēdū, uel ediscendū potius putē. quorū ego uirtutes plerasque arbitror similes, consiliū, ordinē, diuidēdū, præparandū, probādū rationē, omnia deniq; quæ sunt inuentionis. In eloquendo est aliqua diuersitas, densior ille, hic copiosior: ille cōcludit astrictius, hic latius pugnat: ille acumine semper, hic frequenter & pōdere: illi nihil detrahi potest, huic nihil adici: curā plus in illo, in hoc naturæ. Salibus certe & cōmiseratione, qui duo plurimū affectus ualent, uiuacimus. Et quæ sequuntur. ¶ *Quod modum uocant.*] Notū est illud Hesiodi: *πᾶσι θεοῖσι πατὴρ.* Et Horatius: Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos ultra citraque nequit cōsistere rectū. Itē Phocylides: *πᾶσι τοῖσι μετρητέον, &c.* ¶ *Minus quidē erit mea sententia culpandus.*] His planē consona sunt, quæ habet Quintilianus libro quarto, capite de narratione. Et rursus lib. duodecimo, Non enim p̄a obest, inquit, audire super eua, quā ignorare necessaria. Cicero tamē in oratore: In omnibusque rebus, inquit, uidendū est, quatenus. Et si enim suus cuique modus est, eadē mē magis offēdit nīmiū quā parū. ¶ *Nec sanē est ulla maior eloquētia fixa.*] Quanta uim habeat in excitado oratore corona assantiū, de ea re nō nihil attigimus libro. i. ¶ *Domino seruiti sui, monosyllabos esse.*] solēt enim

Nouus homo.

Præstare
sua uirtute
florere, quā
maiorū opi-
nionē niti.Demosthe-
nis & Cice-
ronis compa-
ratio.

Modus.

Plusne an-
minus dicen-
do magis
peccemus.

domini imperiosiores rem indignam censere, si pluribus uerbis sit ut eadē ad seruos. Atq; adeo dimidiatis interim semiplenisque uerbis sat habēt, si quid actū uelint, significare. Quod si quis paulò hebetior, non uel ex nutu, uel ex duabus ad summum syllabis quid sibi Chremes ille saus uelit, statim intelligat, hui quæ tum ibi obiurgationes? quæ fulmina? quæ tonitrua? & quid nō? Cælum ruere credas, & Iouem ipsum cū omni strepiu suo inde decidere. ¶ *Tunc utilitati cedent præcepta.* Quid enim stultius quid ineptius, quā cū dispēdis causæ adhærere uelle præceptis, quæ in hoc modo sunt inuēta, ut prosint, nō etiā, ut officiat. Porro ad exactā totius huius capituli intelligētiā, plurimū momenti attulerint libri Erasmi de copia, & quæ de narrandi breuitate præcipiunt rhetores.

DE DISPOSITIONE, AC PRIMVM EIVS ORATIONIS, QUAE EXPOSITIONE CONSTAT.

¶ *Iam deinceps tractandum esse de dispositione. Ceterum cum dispositio certum aliquem requirat ordinem, idcirco prius uidentur esse, quotuplex ordo sit rerum. Hincque triplicem esse: naturalem, arbitrarium, artificialem. Atq; ex his primum rursus quatuor spectari modis: tempore, natura, propositione, & dignitate.*

CAPVT VI.

E ratione inueniendi, quā cōmodissimam crediderim, sit nobis hactenus dictum. Nec solū quibus è locis facienda esset, sed qua facillime uia nos ad inuentionem eius quod quaque de re quæreretur perduceret, quā potui conatus sum apertissime tradere. dixique, quæcūque utilia huic instituto pro captu meo putauī, ut non optimo forsitan euentu, optima certe fide. Reliquum est, ut de dispositione pauca subiiciamus. Et sunt quidem pauca, quæ de ipsa dicantur. Nec enim res est, quæ cōstet ita multis præceptis. Aristoteles in rhetoricis ne attingit quidem hanc partem, in octauo Topicorum per pauca tradidit. Nec multo plura Cicero & Quintilianus, quiq; alii de ea re dixere. Quo excusatius nobis fuerit, si breuius eā perstringamus. Quā quidem si præterissemus in totū, eam poteramus fortasse Quintiliani authoritate culpam tueri: qui cum de diuisione, hoc est, de ratione controuersiarum in sin-

Iam deinceps de dispositione esse agendum.

gula quæstionū capita diducēdarū dixisset, copiosissimē que esset hunc locū executus, de disponendi deinde arte, nullis perpetuis legibus statui credidit posse, sed cōsiliū sumi ex præsentī rerū cōditione. Ego quēadmodū inueniēdi uiam, ita collocandi quæ inuenta sunt, formam etiam quandam esse puto. Quæ quidem ut uaria multiplexque sit, neque in uniuersum demonstrari queat: dicentur tamen ea, quæ creberrime conueniet facere. Extra quæ si quid reseruat quod faciendū sit, idque ab his quæ dicta sunt discrepet, eorū tamē collatione quæ plurimū obseruauimus, præsentī quoque usui aliquod succurret cōsiliū. Vtque inter sana numerantur morborum remedia, quæ sanitatis tempore alioquin per sepe essent mala: sic inter præcepta putabitur, si quid sit quod legē præceptorū fugiat, in eo quoque ordinē præceptorū uitasse. At difficile erit inuenire, quod Quintilianus credidit inueniri non posse. Erit quidē difficile, poterit tamē fortasse. Vtq; à nobis nō possit, uel in hoc tamen conandum, ut nostro errore alius an fam demus felicius istam tentandi. Cum sit autem dispositio (ut Cicero inquit) distributio rerū, quæ demonstrat, quid quibus locis conueniat & collocandū sit, non abs re fuerit fortasse uidere in primis, quotuplex sit ordo rerum, quem in disponēdo sequamur. Is mihi triplex maxime uidetur. Triplex rerū ordo, naturalis, arbitrarius, artificialis.

Alia sunt enim res quæ statutū quendam & certū inter se habent ordinem: ut annus prior ad annū sequentem. Alia uero sunt res, quæ uel nō habent ordinem: uel quāquam posset earum certus esse ordo aliquis, nos tamen nullū sequimur: sed solum utcūque alia alii aptissime ex dicēdi occasione subtexi potest, proinde subiungitur.

Esse utique aliquā disponendi rationem.

Catulli ambitio.

Quale est apud Liviū, cū de Papirio Curfore dicit, quod omnes hūc maxime, si Alexander arma in Italiā uertisset, illi parē destinassent: hinc sumpta occasione, quærit, quis fuerit euentus futurus, si bellū Romanis Alexander intulisset. Tertio loco est, cum rerum ordinē consulto turbamus: & quæ priores sunt, posteriore loco ponimus. Vt cum prius esset dicere, quomodo capta fuerit Troia, deinde quomodo ex lōga nauigatione Aeneas ui tempestatū tandē sit in Africā eiectus: quod postremū est, Virgilius primo libro narrat: deinde priora illa sequētibus duobus exequitur. Primus ordo naturalis est. Secundus arbitrarius (si ita uolumus) dici potest. Tertius est, quē artificialē uocāt. ¶ Et naturalis quidem ordo in quatuor istis positus est, prout aliud alio prius posteriū sive quadrupliciter dicitur. Est enim prius aliquid tempore: ut dies hesternus ante hodiernum, & hodiernus ante crastinū. Et aliud prius existēdi necessitate, uel (ut aliter loquimur) prius natura. id est autē huius modi, ut si hoc sit, nō ideo necesse sit aliud existere: si autē existat aliud, necesse sit hoc utique existere. Hoc ergo prius est, ut si sit animal, non oportet idcirco hominem esse: sed si homo est, cōsequens utique est & animal esse. Prius ergo animal est homine. Hoc pacto prius est genus speciebus, partes toto, causæ euentis, subiectū adiacētibus suis. Dicūtur & alia aliis priora positione, ut per fretum Gaditanū in orientē nauiganti, prior est Hispania quā Gallia: & hæc prior quā Italia, postquam Peloponessus sequitur. Sic contrarium dirigenti cursum, prior quā Italia Peloponessus erit: & deinceps ut antea quodq; fuit prius, ita nunc fiet posteriū. Sic & per
hominis

Naturalē
 ordinē qua-
 tuor modis
 spectari: tē-
 pore, natu-
 ra, positione,
 dignatione.

hominis eunti mēbra, primū, si descendamus, caput erit, postremi pedes: sic ascendentī, primi pedes erunt, caput ultimū: mediorum uero sic unūquodq; prius erit, ut huius uel illius ordinis primo fuerit propius. Postremo dicitur prius, quod est dignatione præstātius. Sic prior est cōsul prætor, & tribuno prætor, & aurū prius argēto, & argentū orichalco dicimus. Conuertimus tamen interim, & ab infimo ordinē ducimus: primumque, non quod optimum, sed quod uilissimum facimus. sic in magistratibus quæsturam primam, postremū dictaturam: & in metallis plumbum primum, aurum postremum numeramus. nisi tamē hunc ordinem malimus non naturalem sed artificialem potius uideri. Plerumq; autem fit, ut id quod alia ratione prius dicitur, alia sit posterius. Ut tēpore quidē, pueritia prior est quā iuuenta, æstimatione tamen & dignitate pueritiam iuuenta præcedit. Fieri itaque potest, ut ordo qui alia ratione non naturalis esset, alio tamē captu secūdū naturam sit institutus.

SCHOLIA IN CAPVT VI.

I N octauo Topicorum per pauca tradidit.] Aristoteles Topicorum lib. octauo, non in uniuersum de ordine ac dispositione tractat orationis cuiusque, sed de ea sola, quæ conuenit certaminibus ac cōflictibus istis scholasticis, aut ubi alioqui uia uoce disceptatio fit. ¶ Nec multo plura Cicero & Quintilianus.] Quintilianus de dispositione agit libro septimo. Quo in loco inter alia multa dicit & hæc: Quapropter totus hic liber seruiat dispositioni, quæ quidem si certa aliqua uia tradi in omnes materias ullo modo posset, non tam paucis contigisset. Et paulo post: Sed meminerimus, inquit, ipsam dispositionem plerumque utilitate mutari, nec eandem semper primam quaestionem ex utraque parte tractandam. ¶ De disponendi deinde arte.] Hic locus Quintilianus est institutionum libro septimo. ¶ Cum sit autem dispositio, ut Cicero inquit, distributio rerum.] Sic ferme & Quintilianus: Dispositio est utilis rerum ac partiū in loco distributio. Et alio quodam loco: Dispositio est rerum quam optimo ordine collocatio. In rhetoricis ad Herennium finitur hoc modo, Dispositio est, per quā illa quæ inuenimus, in ordinem redigimus,

Dispositio.
quid.

ut certo quicquelo co pronuntietur. ¶ *Quale est apud Liniū, cum de Papiro Cursore dicit.*] Locus is quem designat Rodolphus, est prima de-
 cados libro nono. ¶ *Prout aliud alio prius posteriusue quadrupliciter dicitur.*]
 Hac eadem serè Aristoteles in iis quæ uocant post prædicamenta.
 Quamquam is quintum significatum addit, quo id prius dicitur, quod
 tamen si simul est tempore, tamen alterius causa est. Verbi gratia, Tempo-
 re non præcedit diem solis, ortus, tamen quia causa diei est, adeirco prior
 esse dicitur. ¶ *Primum Gaditanum.*] Quod iuxta Gades est in Hispania.
 ¶ *Postquam Peloponessus.*] de hac libri secundi capite decimo.
 ¶ *Historiographus & poëta, dum res exponunt, seruandū esse ordinē temporū.*
 Quāquā nō ab utrisque eodem modo id fiat. CAPVT VII.

Historiogra-
 phus & poe-
 tis quis ordo
 spectandus.

Ordinis ergo hæc sunt discrimina. dicamus iā,
 O quis ordo cui orationis generi cōueniat, prius-
 que de ea quæ expositione, deinde quæ argumē-
 tatione cōstat. Quæ igitur expositionē habet oratio, si
 quidē rerū gestarū ordinē aliquem decursūque recē-
 set, naturalē tēporū sequitur ordinē. Idq; nedū seuerior
 & fidē captans lectorū historia. sed lætius etiā liberū f-
 q; poema, ut quod oblectādis solū auribus sit destinatū.
 Est tamē differētia poeticæ dispositionis ab historica,
 uel maxima, quod poeta solū quātū ad ipsius, hoc est, ad
 narrantis personā pertinet, in speciē sequitur tēporum
 ordinē: quantū autē est ex rerū gestarū natura, plerūque
 perturbat eas, atque à mediis orditur rebus, deinde quæ
 primæ fuerāt, earum posterius personæ colore alicuius
 aut alio quouis cōmento infert mētione. Sic Virgilius
 (ut notissimo utamur exemplo) ab nauigatione Aeneæ,
 qua in Africā tēpestatibus delatus est, initiū facit, quæ
 fuit circa finē erroris eius. Troiæ captiuitatē & labores
 eos, quibus septimū ad id annū, circū maria iactatus, ip-
 se Aeneas, secūdo deinde tertioq; libro narrat. Quibus
 in rebus si sequamur colorē narrādi poëtae, naturalis qui-
 dē est ordo: prius enim erat, ut Aeneas tēpestate appel-

Quo distent
 dispositio
 poetica &
 historica.

leretur in Africá, q̄ Troiæ excidiū erroreſq; ſuos Dido ni narraret. Sin uero res ipſas reſpicimus, nō perſonas, quibus dat orationē poeta, iá uidemus cōtrariū naturali, id eſt, artificialé ordiné eſſe. Prius enim neceſſe fuit capi Troiá, & Aneá labores longæ navigationis illius euoluiſſe, q̄ ex Sicilia in Africá ueniret. proinde quoq; artificialé hūc uocamus ordiné. Simile eſt in comœdia atque tragœdia. Si intuemur enim faciē rerū, quæ deducūtur in actū quæque perſonarum imitatione exprimūtur, naturalis uidetur ordo. Ad totū uero fabulæ cōplexū reſpicienti, cū perſæpe ab his quæ circa finem eius ſunt, incipiant ſcriptores: & quæ priora ſunt, perſonarum uerbis per occaſionē explicētur: quæque prima ſunt, ea ultimis quandoq; iūgantur: ut in Andria Terētii, ſimul naufragiū Phanniæ aperitur, & nuptiæ Páphili Glicerii q; cōfiūt. Hæc qui uideat, facile eſt cognitu, arte authoris hūc ordiné, nō rerum natura cōſtare. Facillime autem hoc poemati cōtingit in quo actus ſūt & perſonæ, quod *Ἀνακτικὸν* Græci uocāt. Quoniá paratū fere eſt, quamlibet orationem dare perſonæ. qua cōmoditate fit, ut perſæpe dialogi quoq; laſciuiāt, & in quoduis undecunque libuit delectāt: præfertim ii qui paulo lætiores ſunt. Cuius rei apud Græcos quidē, cum alios multos, tū in primis apud Lucianum eſt uidere expreſſa plurimas in formas exempla. Heroico carmini non eſt tanta copia huius rei. Ergo & perſonæ quidem ordiné reuocant nonnunquam, iá pictura res exprimuntur: iam uates, manes, oracula, & præterita cōmemorāt, & lōge poſt uentura prædicūt. Danda tamé his omnibus in hac libertate eſt opera, ut ſi nō rerū quomodo eæ geſtæ ſunt, téporū ta-

Historicis
qui seruandus
ordo.

men, quibus, sub alienis personis saluus sit ordo. Historia, cuius prima laus est ueritas, naturalis tantum ordo conuenit, ne si figmentis istis aurium gratiam captet, fidem perdat. Ergo si fortè historico narrandæ res essent Aeneæ, non ille incipiet inde, unde Virgilius est orsus. Sed si uolet utique Troiæ excidium narratione sua cõplecti, ab ea faciet initiũ. Deinde sequentur errores Aeneæ: hæcque suis, non Aeneæ uerbis erunt dicenda. Tũ denique dicet, quo pacto in Africæ littora sit ui tempestatis eiectus. Iam si qua fiet mentio uerborũ Didonis, quibus illa Troiæ Aeneæque casus ab ipso percontata sit, satis erit dixisse, omnia Aeneã illi recensuisse, & urbis ultimam noctẽ, & pericula quibus iactatus sit. Nec solũ erit hic ordo seruandus in ratione temporum, sed etiam eo modo prioris, quo diximus causam priorẽ esse euentis, & reliquis etiam ferè modis prioris. Nã & causæ rerum consiliaque prius explicantur, & sicubi insignium uirorum mentio interuenerit, describuntur naturæ moresque eorum, quoniam & ipsi sicuti authores gestoresque rerum, natura præcedunt eas. Iam in locorũ regionumque situ describendo, diligenter positionẽ eorum sequatur oportet: & orationem uelut per loca circumferenti sibi, ut primum quodque occurrit, sic aptissime primum dicetur. ¶ Quod si plures res, & nullo inter se deuinctos ordine tractet historia, ut cum gesta eodem tempore plura describet bella, quæ quamuis simul geruntur, simul tamen narrari nequeunt, in his ferè scriptoris arbitrio steterit, quas res priores, quas deinde explicare uolet, consulatque præcipue rerum notitiæ, & quo pacto poterunt illæ commodissime cognosci, eũ traden-

tradendarū faciet ordinem. Sic Liuius, quando res secūdo bello punico & in Italia & in Hispania, aliisque etiā locis nonnunquam uno tempore gestas scribit, si quando Hispanientes res sumat scribēdas, longiore nōnunquam tractu prosequitur eas: sicubi uerō uisum fuerit, quanquam & interea aliæ fuerint aliis gestæ locis: quominus concisa interim & interrupta mentio rerū, altera cognitioni alterius obstet. Sic Cornelius Tacitus, egregius in primis (si quid ego intelligo) author historiæ, longiores in Batauis res gestas, & alio item loco multorum annorum in Britannia bello coniungit: tum rursus ad aliarū rerum, quas abruptit, ordinem reuertitur.

SCHOLIA IN CAPVT VII.

Væ hoc capite citantur ex Virgilio & Terentio, ea omnia sunt nota uel pueris. Quæ ex Liuiō & Tacito afferuntur, ea quemadmodū hoc loco paucis explicari uerbis haud quaquā possunt, ita ab eo, qui illorū libros cœperit euoluere citra negotium intelligi queūt. Quocirca nihil uideo quod hic remorari nos debeat, præsertim, cū quæ de poemate dramatico, & de ueritate custodiēda historiographis, dicēda erant, ea explicata à nobis sint, superioris libri capite quarto & decimo-sexto. Itaque his missis, eorum quæ sequuntur explicationem aggrediemur, modo unū illud his addiderimus, circa finem capituli huius tam in scripto illo quo usi sumus, quàm in Louaniensi exemplari, eandem planè esse lectionem, quā in his nostris. Verū enim uero si quid in me inest iudicii, si quid omnino mutari fas est, ausim contendere, uerba hæc (sicubi uerō uisum fuerit) redundare, ac proinde expungenda esse. Quod num recte an secus ita uisum sit mihi, secum expendat lector.

In tradendis artibus, primum refellendas esse sententias eorum, qui contrā, quàm nos, senserint. Deinde à generalioribus semper ad specialiora progrediendum.

CAPVT VIII.

In tradendis artibus quæ maxime conueniat dispositio, unus ex omnibus Aristoteles libris suis exactissime uidetur effinxisse, uir cum omni ingenii laude multum, tum nescio an ordine rerum plurimum admirandus. Quoniam autē hoc est propositum

Quis ordo seruandus in tradendis artibus.

E

cuiusq; docentis, ut ex notiorū contēplatione, ignotiora scrutetur, (qui solus est ordo nobis discendi) horūq; & aliorū ad alia collatione constantē quandā faciat de rebus fidem: nequit autē fides ulla de re fieri, nisi si qua contraria sit accepta mentibus persuasio, ea prius euellatur: primū est ergo, ut si quis dixerit aliquid ea de re quā tractamus aliter atq; nobis uideatur, illius expugnemus sententiā. si modo is sit, cuius mētio iure habeatur. Nam temeraria cuiusquā assertione permoueri, ineptū est. Vt autē securitatis hoc est, contēnere leuiora, ita modestiæ præbet speciē dissimulasse eos, quorū usu est opinioneq; cunctorū recepta autoritas: aut quibus alioqui debetur ea ueneratio, ut cōtradictione illorū magis sumus irritaturi audientiū animos, q̄ nobis adiūcturi. Sed hæc iudicii sunt magis. Quod ordinis est, hoc sufficiet dixisse, maxime naturale esse, ut anteq̄ nostra cōfirmemus, amoliamur aduersa. Deinde cū nostra explicauimus, à generalioribus, quoniā notiora sunt, semper ducēdus erit ordo. Deinde per species eūdū. Et hæ ipsæ species rursus fortasse, si tā late pateāt, genera fiēt, inq; alias erūt species diducēdæ. Singula ergo, ut primū quodq; sumimus, sic erūt deinde tractāda: ut dicatur, quæ sit substātia eorū, quod definiēdo fit: si tamē eiusmodi res sit, ut sit definiēda: notiores enim sunt nōnunq̄, q̄ ut hac indigeāt cura. Tū quæ partes sint rei, dicendū: si sint ea natura, ut possint aliquæ earū fieri partes. Hinc ea, quæ proprie naturæ cuiusq; adiacēt, dicētur, hoc est, uis illa, qua agit & patitur, & ea ipsa quæ agit quæque patitur, & quæ reliqua substātiā rei circūstant. Illud tamē meminerimus, solū de re quaq; dicēdū, id quod eo loco, quo de re dicimus,

intra cōplexū rei ueniet, ea ratiōe, qua ipsam tractamus. Nā qui de tuēda sanitate hominis doctrinā instituet, dicet ille quidē de homine nō tamē utiq; dicēda sibi sumet omnia, quæ tractari de homine possunt, nec quid sit mēs hominis, nec quæ sint officia uitæ ad uirtutē ducentia, nec quo pacto paretur homini eloquentia. Pertinēt hæc quidem ad hominem omnia, sed non ea ratione, qua sibi hic eum assumpsit, id est, qua sanitatem tueri potest. A deoque fortasse nō defuerit Aristoteli, qui cauilletur, quòd in libris quos de physico auditu inscripsit, de loco dixerit & uacuo. Quoniam his libris de eo quod mouetur in cōmune disseruerit, ad cuius tractatū: locū & uacuum non uideri pertinere: sed his potius libris debuisset de eo dici, quibus de eo quod ad locū mouetur differit, qui de cælo & mundo uocantur. Sed datur ferē iusta libertas hæc magnis ingeniis, ut quemadmodū locupletes patres familias in domibus suis aliquid licētius citra reprehensionē instituūt, ita & doctissimi uiri indulgeāt quādoq; animis suis, satisq; rationis sit, illis ita placuisse.

SCHOLIA IN CAPVT VIII.

Deoque fortassis non defuerit Aristoteli, qui cauilletur] Recte illud, cauilletur. Nā Aristoteles huius ordinis ac disputationis suæ causam non planē futilem affert initio tertiū libri Physicorum.

¶ Satisque rationis sit, illis ita placuisse.] Quemadmodum dicere solebant auditores Pythagoræ, αὐτὸς ἴσα, ipse dixit.

¶ Quis ordo seruandus in, qui res uarias multiplicesque, nec ulla certa ratione coherentes describunt. CAPVT IX.

T cū uariæ multiplicesq; res in unum quoddā *Dispositio in rebus multiplicibus.*

A iungentur corpus, quale est, qui historiam animalium, aut plantarum, aut totius etiam rerum naturæ (quemadmodum Plinius) complexi sunt, quale qui facta dictæque clarorum uirorū memorabilia, quale

qui multiplicem & non unius corporis rerum commemorationem contexunt: his aut per species reru dispositio instituitur, reddunturque cuncta suis generibus, quemadmodum Plinio à caelo ordienti, deinde descendenti in terras, eiusque naturam in commune reddenti, tum per partes regionesque omnes prosequenti, deinde animantia & inanima omnia per suas diuisa differentias explicanti. Sic Valerius Maximus, res memorabiles, per uirtutum officiorumque humanoru genera dispartit. Hoc pacto medici, morborum faciunt ordinem, ex partibus humani corporis, & à capite ad pedes deducunt. ¶ Est etiam in quibusdam, non liberum modo uidere, & quem arbitrarium diximus, ordinem, sed ad res planè solutum, & omnis prorsus ordinis expertem. Vt apud Ouidium in Metamorphosi: qui in summa quidè rerum deductione, temporum quandam seruat imaginem. uerùm in fabularu ordine, quoniam diuersissimæ sunt, nec facile in ordinem redigi possunt, libertate illa, & (ut ita dicam) poetico lusu figuraru omnium utitur, quibuscunque transitio ad connectandas res fieri potest, quo commissuram quandam rerum nequaquam inter se cohærentium assequatur. Dispositionis itaque loco in istis, est rerum contextus. nexasque eas & quidem diligentissime, ordinatas autem dicere non possis. Similiter Cornelius Tacitus in descriptione morum Germaniæ, cum dixisset non esse Germanis aurum & argentum, tandem subiecit, ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. Ex cuius uerbi, hoc est, telorum mentione, ad arma institutionemque rei militaris quæ apud Germanos est delabitur. Deinde cum in

cum in foeminarum mentione, quod hae spectatrices etiam testesque pugnantibus adhibeantur, postque dicat uenerationem haberi plerisque earum, non adulatione, nec tanquam faciant deas, hinc continuo subdit, deorum maxime Mercurium colunt. moremque religionum hinc sumpta occasione, profequitur. Abrumpit tamen nonnunquam hanc texturam, ne nimia & proinde leuior affectatio deprehendi possit. Est quidem hoc ordinis genus accommodatissimum historiae, cuius narrationem uolubilem & nusquam insistentem esse conuenit. quod non efficeret, si certis finibus distincta concisaque esset, & singulae partes suis essent discretae spatii. Nunc adeo sunt nexa omnia, ut semel propemodum incipere, semel desinere uideatur. Quod si eadem haec tractentur, non ab historico, sed a laudatore, uel qui alias quomodolibet disputantis praese speciem ferat, is ea distinguat, digeratque per species, dicatque primum, quae natura regionis, quae forma hominum, deinde, quis cultus erga diuina, quales bello, quales pace, cum publice tum priuatum, frugilitate uitae, seueritate matrimoniorum, cultu liberorum, qua erga principes ueneratione, erga populares aequabilitate, erga hospites beneuolentia, erga omnes fide, reliquaue uel ad hunc modum, uel alium quemlibet, dum tamen appareat ordinem certum sequi eum, dicereque unamquamque rem non eo loco quo sit oblata, sed quo sit ab initio disposita, atque destinata. Libera tamen & haec ipsa disponendi ratio est, uel propter hoc, quod ad nullam unam ordinis legem potest alligari. Quisque enim ordinem qui sibi uisus est instituit: nec rerum naturam, sed animum suum sequitur.

Q *Vi historiam animalium.] Vt Aristoteles. ¶ Aut plantarum.] Vt Theophrastus. ¶ Qui facta dictaue clarorum uirorum.] Vt Valerius Maximus, & in apophtheg. Plutarchus.*

¶ *Quam dispositionem esse conueniat in expositione oratoria. CAP. X.*

*Dispositio
expositionis
oratoriae.*

L *Ibera ferè est etiam oratoria expositio ea, quam diximus alterius rei docèdæ gratia parari solere: hætenus tamen libera, ut ordo eius nõ ex dicentis uoluptate, sed causæ utilitate nascatur. Quoties tamen res ipsa nõ obstabit, temporum ordo fuerit aptissimus. Quod si primæ narrationis partes asperiores fuerint, fauorabiliores reliquæ, nõ ab re fortasse sit, eis, quæ benignius accipiètur, occupare animos, & ad priora deinde figura aliqua reuerti. Aut si forte festinabit auditor, quo languenti adhuc animo eius morè geramus, optimum fuerit ab eis incipere, quibus notitia causæ cõtinetur. At ubi excitatus fuerit, incaluerintq; aures eius oratione, tum si qua fuerint altius repetèda, ut sæpe solent, præcedunt enim pleraq; causam longius, quibus præcipuus fauor, maximaq; eius cõtinentur momèta, ea cum quæstiones explicabimus, quibus aptissime iungi poterunt, tũ erunt inferenda. Quã quidè rem utilem esse, facilius est ratione colligere, q̃ authorum exèplis: quoniã relictus ille melior utique est ordo, q̃ iste necessitate detortus. Qui mādāt autè literis actionem, quæ sunt optima, ea scribèdo maxime cupit exprimere, ne si aliter faciat, nõ auditoris importunitas, quæ ex scriptis cognosci nõ potest, defendenda in ea, sed sua ipsius inscitia culpanda uideatur. Iam uerò partimur interim narrationem, & id quod alio loco utilius dici poterit, reseruamus, ut in declamatione, quæ (gemini languentes) inscribitur,*

Quintil. facit. Cū enim ordo mortis quo alter ex geminis in alterius salutem occisus dicitur, plurimū inuidiæ reo mouere potuisset, ad epilogū maluit differre eum, quòd uehementiori affectui hic aptior esset locus. Cic. itē pro Cluētio, cū prioris causæ narrationi, quæ iudicii corrupti erat, cōtinuo mortē Oppianici, & quæstiones de eo habitas subiungere potuisset, maluit differre eam ad proprium causæ suæ tractatū, quæ ea de re peragebatur. Cōtra uerò matris odium, quod propriū illius erat causæ, cuiq; nihil negotii cū causa corrupti iudicii erat, id tamē primū putauit narrandū. Eratq; alioquin tēporis ordine primū, quod quanq̄ nō fuisset primū, tamen narrandum fuisse contenderim: quoniam matri, qua tota causa maxime premebatur, detrahenda ante omnia fuit autoritas. Itaque quanquā pars narrationis uideri potest, quemadmodū & est utique narratio, usum tamē & affectum propemodum eius partis exordii præbet, qua aduersario odium, nobis beneuolentiā cōciliamus. Eiusdem etiam prudentiæ consiliiq; est, quòd nō nudum rerū ordinem cōtinua narratione cōplectitur, sed subinde erūpit in affectus: & quibusdā, uelut digressionis, aut indignationis causa, uentis cōturbat. Cuiusmodi est à principio statim: nā Sallia mater huius Habiti (mater enim à me nominis causa, tametsi in hunc hostili odio & crudelitate est, mater inquam appellabitur) & quæ sequuntur. Deinde non ita multo post: O mulieris scelus incredibile, & reliqua item. Tū in fine huius partis effusus, Iam initium quod huic cū matre fuerit simultatis audistis. Sic & in Oppianici criminibus recensendis, post nuptias Sallia & Oppianici: Sentio,

inquit, iudices uos pro uestra humanitate his tantis sceleribus breuiter à me demonstratis uehementer esse commotos. Et paulo post iterum de Auria fratris uxore praegnan- te sublata. Rursus maiore copia post Scamandri Fabritique condemnatione de ratione iudicii corrupti, cum uelut aditum aperit, ut id non à Cluentio, sed ab Oppiniaco doceat esse corruptum. Videmus itaque hac narrandi diligentia artificioque sic iaci ab eo fundamēta causae, ut si etiam nullas deinde subiiceret probationes, nihil tamē ferè plus iudex desideraturus uideretur. Quod autem ordinis est, temporum rectus hac tota narratione seruatus est decursus. quod autem artis hic est in disponendo, id in eo est, quoniam subinde cōtextus eius interrumpitur: quod quidem saepius quàm ut temporum ordo turbetur, in hoc genere narrandi contingere solet.

SCHOLIA IN CAPVT X.

Nihil inest in hoc cap. quo explicato sit opus, praeterquam quae ex Quintiliani Geminis laquentibus, & Cice. pro Cluentio oratione afferuntur. Verum ea eiusmodi sunt, ut nisi omnibus ferme illorum orationes uerbis ascriptis, hoc loco satis explicari non queant. Quod cum nimis quàm rhetorum aliorum longum foret, & libri illorum uulgo in manibus habeantur, rectius qui uoluerit nonnunquam inde petierit. Innuit praeterea Rodolphus orationes oratorum aliter nonquam scribi, nunquam scriptas esse quam dictas. Cuius rei quodam in loco facit mentionem & quae dici. Fabius, & A. Sconius Pedianus Cicetonem id pro Milone fecisse testatur.

DE DISPOSITIONE EIVS ORATIONIS QUAE ARGUMENTATIONE CONSTAT.

Obiter quomodo disponendae sint ipsae orationis partes, quae sunt exordium, narratio, confirmatio, epilogus. CAP. XI.

Quis ordo seruandus argumentati.

Liam diximus rationem esse disponendae orationis eius, quae constat argumentatione, quales sunt scholasticae contentiones, ciuiliūque rerum con- trouersiae, & quaecumque demum repugnanti auditori sunt approbatae. In quibus uidentum erit, quis sit ordo quaestionum inter se, quis item in singulis quaestionibus argu-

mentationū, tū quis partium argumētationis cuiusque.

¶ Erit fortasse, qui partium orationis disponendarum oblitum me putet, credatque hanc ante alia explicandam fuisse rationē. Nec id sanē me latebat, nec præterissem, si ulla huius ræi crederem tradenda esse præcepta. aut esset alius ordo earum, quàm quo numerari solent, quique ex usu earum colligitur, & quæ ipsis penè præferunt nominibus. hoc est, ut primū sit proœmiū, hinc narratio, tum confirmatio, postremus epilogus. Nam quoties id est orationis genus, ut aliquæ partiū istarum sint ei superuacua, tum cum desint, nihil est quod de earum ordine dicatur. ¶ Illud uero necessitatis potius quàm præcepti fuerit, quoties uel occupatio auditoris, uel temporis angustia cogit nos, ut specie festinationis, fastidiū audientis fallamus, incipiamusque à narratione: tū uelut digressionē quadā, quæ fueramus ante narrationē dicturi, dicamus ante confirmationē, subiiciamusque narrationi proœmium. ¶ Vt tamen non inutiliter huius loci tractatum attigerimus, illud interim admoneamus, non solū in initio dictionis proœmii usum uenire, sed in medio quoque orationis decursu, sicubi uel noua quæstio tractetur, uel locus asperior, solere præmuniri ea, & aliquando quod proœmii uicem habeat aures placari, quæ admodum in oratione pro Cluentio, cuius modo sum usus exēplis. Cicero de cæsoria nota dicturus: & paulo post, cum Cluentium lege defendere uellet, & ostendere lege corrupti iudicii tantū iudicem, non etiam cum qui ad corrupendum coisset, teneri. Sic pro Murena Catoni responsurus, plurimis uerbis contendit à iudicibus, ut Catonis autoritatē aduersus reum pro præiu-

Partes orationis quo ordine collocandæ.

Quandoque in mediâ oratione utēdū esse proœmio.

dicio ne accipiant. Scio istud à rhetoribus tú *προφανής*, id est, præsumptionē, tum præmunionē uocari, numerarique à quibuldā inter figuras sententiarū. Quod siue hoc, siue proœmii nomine uocetur, non magni referre crediderim, dummodo constet tamen eundū esse usum eius, ex eisdem duci rebus, ex quibus proœmium petitur. Quod tamen cur nō ita uocent, non uideo quid sit causā. Nam cum & narrationem præcedere argumentatio possit, cuiusmodi sunt quæstiones quæ pro Milone tractantur ante narrationem: & epilogus in media dictione fiat, ut in Verrem de Philodami supplicio, & de Nauarchorum itē, Ciceronem uidemus fecisse: cur non etiā & proœmiū & nouum quoddā principiū mediæ inseratur dictioni, si præsertim noua tractetur quæstio, uel locus aliquis qui curam eam postulet, & in quo magna causæ momenta uersentur? Id autē quod solet de narratione præcipi, ut ea confirmationē præcedat, sic accipiendum est, ut eius quæstionis cuius narratio est, præcedat confirmationē. Quod si quæstionem eā, alias necesse sit quæstiones præcedere, nimirū necesse erit priores quoque confirmationes earū explicari. Quæadmodū eo in loco de quo iā diximus pro Milone factū uidemus. Cū enim narratio quæstionis eius esset propria, qua insidias struxisse Clodiū probare uoluit, quid attinebat narrari, nisi pbatū antē foret, insidiatorē & latronē iuste occidi, & nihil neque à Senatu, neque à Cn. Pópeio cōtra Milonē esse præiudicatū? Similiter pro Cluentio in quæstione ueneficii, nullo usu ea quæ ad exitiū pertinebēt Oppianici, superiori narrationi subnectebantur, quāquā rerū continuus esset ordo, ergo ad propriū

*Quo sensu
confirmatiōe
semper præ
cedat narra
tio.*

quæstionis suæ tractatum illa reseruauit orator. Quin etiã in hac ipsa quæstione, cū ex priore orationis parte nota iã essent Oppianici crimina, argumentationes quæ ex causis personisque ducebãtur præposuit narrationi. At cū ex re ipsa & tormentorum ratione, quibus aduersarii cõtra Cluentiũ utebantur, confutandi essent: tũ de mũ, quoniã ea continebantur narratione, subiicit illã, simulque iudicũ cõsultuit tædio, qui longã iã orationem audiendo defessi, si rursus narrare fuisset orsus, quoniã longius adhuc dicturum credere poterant, offensiores fuissent. At cū in media rerum uelut spatia, ipsos argumentando rapuisset, quanquã tum narraret, apparebat tamen eum rem paucis, id quod fecit, esse absoluturum. Sed de partibus orationis hæc obiter admonuisse sufficiat, nũc ergo quod instituimus prosequamur.

SCHOLIA IN CAPVT XI.

Icero de Censoria nota dicturus.] Cn. Lentulus, & L. Gellius censors, notarant Cluentium, quasi is iudicium illud corrupisset, quo damnatus fuerat Oppianicus. Qua de re uerba facturus Cicero, primum aures placat, ac uelut aditum sibi munit ad aures iudicum, ut uidere est in ipsa pro Cluentio oratione. ¶ *Cum Cluentium lege defendere uellet.*] Lex erat, primum dicta Sempronia, deinde Cornelia de sicariis & ueneficis, quæ lex præter alia multa, & de eius capite quæri iubebat, qui cum aut senator esset, aut magistratũ gessisset, aut tribunus militum legionibus quatuor primus fuisset, tamẽ coisset, cõuenisset, cõsenseret, falsũ uel testimoniũ dixisset, ut quis iudicio publico dånaretur. Hac ergo lege Cicero defensurus equitẽ Romanũ Cluentiũ, quasi is ealege nõ teneretur, mira quadã arte inuidiã huius defensionis, primũ a Cluentio, deinde a se etiã ipse repellit. Cuius rei ansam ei præbuerat T. Attius accusator: qui inter accusandũ delatus huc erat, ut diceret iniquissimo acturũ Ciceronẽ, si legis præsidio Cluentium defenderet: quando æquissimũ foret, omnes iisdẽ teneri legibus: quod illius axioma, manibus (quod aũt) pedibusq; reiecit Cicero. Quod autẽ addit Rodolphus, lege corrupti iudicii solum teneri iudicem, non etiam eum qui ad corruppendũ coisset: ei dicto planẽ refragantur ipsa legis uerba, id quod facie animaduertet is, quisquis ipsam legerit Ciceronis pro Cluentio oratio-

*Lex Sæpro-
nia, seu Cor-
nelia, de sica-
riis & uene-
ficis.*

nem, cuius disputatio huc spectat, legem hanc Semproniam pertinere ad magistratus, senatores, & ad eos qui primis quatuor legionibus fuissent tribuni militum: at Cluentium nihil horum omnium esse, sed tantum Romanum equitem: proinde hac lege postulari illum non posse. Plura qui uolet, legat iureconsultos pandectarum libro duodequingagesimo, ad legem Corneliam de fidei iuribus & ueneficiis. Quorum uerba aliquot ascripsimus libri superioris capite 10. ¶ *Sic pro Murena Catoni responsurus.*] Murenam consulem designatum, lege Calpurnia de ambitu reum fecerant Seruius Sulpitius & M. Cato, is qui Uticæ ipse sibi mortem conscivit. Hunc ergo Murenam defensurus Cicero, posteaquam Seruio respondisset, deinde responsurus Catoni, Venio nunc, inquit, ad M. Catonem, quod est firmamentum ac robur totius accusationis: qui tamē ita grauis est accusator & uehemens, ut multo magis eius autoritatē quā criminatorem pertimescā: in quo ego accusatore, iudices, primum illud deprecabor, ne quid L. Murenae dignitas illius, ne quid expectatio tribunatus, ne quid totius uitae splendor & grauitas noceat, denique ne ea soli huic obfint bona M. Catonis, quae ille adeptus est, ut multis prodesse possit. Bis consul fuerat P. Africanus, & duos terrores huius imperii Carthaginē Numantiāque deleuerat, cum accusauit L. Cottam. Erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas: autoritas tanta, quāta in imperio populi Romani quod illius opera tenebatur. Saepē hoc maiores natu dicere audiui, hanc accusatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottae profuisse. Noluerunt sapientissimi homines, qui tum rem illam iudicabant ita quemquam cadere in iudicio, ut nimis aduersarii uiribus abiectus uideretur. Quid Sergium Galbam nam traditum memoriae est: nonne pro uo tuo fortissimo atque florentissimo uiro M. Catoni, incubēti ad eius perniciem, populus Romanus eripuit? Semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorum opibus, & populus uniuersus, & sapientes ac multum in posterum prospicientes iudices restiterunt. Nolo accusator in iudicium potestiam afferat, non uim maiorem aliquā, non autoritatē excellentē, non nimiam gratiam. Valeat haec omnia ad salutem innocentium, ad opem impotentium, ad auxilium calamitosorum. In periculo uero & in perniciē ciuium repudiuntur. Nam si quis hoc forte dicet, Catonem descensurum ad accusandum non fuisse nisi prius de causa iudicasset, iniquam legem iudices & miseram conditionem instituet periculis hominum: si existimabit iudicium accusatoris in reum, pro aliquo prauiudicio ualere oportere. ¶ *Scio istud a rhetoribus tu praesumptiu, id est praesumptionem.*] Quintilianus lib. nono Mire uero in causis, inquit, ualet praesumptio quae praesumptiu dicitur: cum id quod obiici potest, occupamus. Id neque in aliis partibus rarum est, & praecipue pro uo conuenit. Sed quanquam generis unius, diuersa tamen species habet. Est enim quaedam praemunitio, qualis est Ciceronis contra Q. Caecilium, quod ad accusandum descendat, qui semper defenderat. Quaedam confessio: ut pro Rabirio Posthumo, quem sua quoque sententia repre-

Murenae
causa.

praesumptiu.

reprehendendū fatetur, quod pecuniam regi crediderit. Quædā prædicitio: ut, Dicam enim, nō augendi criminis gratia. Quædam emendatio, ut Rogo ignoscatis mihi, si longius sum euectus. Frequentissima præparatio: cū pluribus uerbis, uel quare facturi quid simus, uel quare fecerimus, dici solet. ¶ *Cuiusmodi sunt quæstiones, quæ pro Milone tractantur ante narrationem.*] Tres sunt quæstiones, quas dicitur Cicero in oratore Miloniana antequam narrat, Prima, ecquid ei fas sit intueri lucē, qui hominem quoquo modo à se occisum fateatur. Altera, de præiudicio factō à senatu. Tertia de Pompeii præiudicio. ¶ *Et in Verre de Philodami supplicio.*] Hic Philodamus ciuis Lampfacenus fuit, cuius filiā quomodo per uim contenderit uiolate Verres, & quo deinde modo patrē ipsum unā cū filio, iniquissimo iudicio damnandum occidendūque curarit, tertia in Verrem actione explicat Cicero. ¶ *Et de nauarchorum itē.*] De horū longe miserimo casu supplicioque multa Cicero in Verrem actione septima. ¶ *Similiter pro Cluentio.*] Hanc causam iam semel iterumque attigimus, estque hic locus eiusmodi, ut intelligi pleno non queat, nisi perlecta oratione tota. ¶ *Quin etiā in hac ipsa quæstione, cū ex priorē orationis parte nota iā essent Oppianici crimina, argumentationes quæ ex causis personisque ducebantur, præposuit narrationi.*] Sic quidē nobis legendum uidetur, etiā si exemplaria habebāt ad hūc modū, Quin etiā in hac ipsa quæstione, cum ex primæ orationis parte, notæ iam essent Oppianici duæ utique personæ, &c. Quæ lectio si cui magis probabitur, liberum ei per me quidem erit sequi quod uolet. Scripto exemplari, quamobrem hac utique parte minus esset habendum fidei, illud cum primis mihi uidebatur esse sat. causæ, quod qui hanc partem descripserat, neque enim ab Rodolpho scripta erat, si hoc loco aliquantum spatii reliquerat uacuum, cui pōst ab alio quopiam quadam ex his uerbis quæ recensuimus erant inserta. Accedebat huc, quod ubi prior ille librarius, quisquis tandem is fuit, non ex primæ quemadmodū certis indiciis poterat deprehendi sed ex priorē orationis parte, scriptū reliquerat: ibi hic posterior, paucis literis immutatis, priorē illud in primæ transformarat. Ut taceam interim, & alia quadam hoc loco in eo exemplari deprauata sit esse, ut omnino dissimulari non queant. Quod genus est, quod prope calcem capituli legitur oportebat, ubi ab Rodol. non oportebat, sed apparebat scriptum fuisse, negari haud potest.

¶ *Quo ordine in oratione ea, quæ argumentatione consistat, ipse inter se disponendæ sint quæstiones.*

CAPVT XII

Quæstiones quæ ueniunt in orationem (quoniam de earū dispositione primum dicere ordo propositus nos admonet) eæ quandoque sunt prorsus diuersæ, neque ab aliquo capite descendunt. Ut omnia in Verrem repetundarū crimina. Singula enim

Quæstionū, alia prorsus esse diuersas, alias ex una aliqua generali quæstione descendere.

Philodamus

suam capiunt quæstionē: quæ suis tabulis, testimoniis decretis, argumentis confirmatur. Nec redigitur alia ad aliā. quādoquidē unaquæuis per se, repetundarū crimē, in quo summa iudicii uersatur, cōtinet. Tale est cū quæritur à philosophis, an materia distinguatur à quantitate & habeat sine illa partē discretam à parte. Vtrumuis enim horum per se quæri potest, ut alterū de altero negetur aut affirmetur. Aliæ sunt quæstiones, multæ quidem, sed ab una descendentes origine, quēadmodū secūdo libro demonstrauimus multas ab una deduci quæstiones, diximusq; nasci alias ex uerbis ipsis quæstionis, alias in uerbis inclusas esse, alias ex conditione quadā accipi. Quæ omnia cuiusmodi sint, illic explicata sunt à nobis.

Nō referre quo ordine explicentur quæstiones eæ, quarū altera nihil faciat ad explicandam alteram.

¶ Quoties igitur uenient in orationē diuersæ quæstiones, ipsisque (ut diximus) fontibus discretæ, si quidē nihil alteri explicandæ ab altera afferetur, liberum erit utique de qua uolemus primum disserere. Nisi sit grauior aliqua, quæ plus ad explicandum poscat laboris, & reliquæ uel ad dicendum tenuiores sint, uel ad approbandū faciliores, tum recenti adhuc & nulla audiēdi molestia fatigato auditori, rectissime obiicietur ea, cuius difficultas alacres requirat aures: maxime, quòd minoribus postea & uelut appendicibus uel fessus etiam benignius intendet. Deinde quod pronior erit in ista fides, cum dicentis authoritas maioribus approbādis fuerit cōfirmata. Cum fuerit enim animis accepta ex oratione priore persuasio, incipiemus deinde nō dictioni modo credere, sed homini. ¶ At cū quæstionis alterius fides alteri quæstioni innixa quomodolibet est, de ea quæ astruēda alterius in se continet momenta, prius est dicendum.

Inter quæstiones quarum altera alteri inni-

Ut si quærat^{ur} à prisca philosophia, an sit animus hu-
 manus immortalis sitque summum hominis bonum uir-
 tus: ei quidem qui ueteris Academiae uoluisset esse, id
 quod prius est, prius explicandum fuisset, immortalé esse
 animum: deinde, quod iam hinc probari aliqua ex parte po-
 test, uirtutem esse summum bonum: quoniam manentibus post
 mortem animis, multum uideatur nostra interesse, recte se-
 culum uita peregisse. Contra uero cum dixisset Epicureus,
 non uirtutem sed uoluptatem summum esse bonum, permagno
 ad id sibi fuisset adiumento, docere cum corporibus inte-
 rire animos. Ideo enim stultissimum uideretur, splendida
 uirtutum nomina sectari: cumque mors supra ceruicem im-
 mineret, ultro nos premori, & exiguis his uitae bonis
 fraudare nosmetipsos in uita. Huic ergo idem fuisset or-
 do seruandus. At Stoico, qui cum uirtutem non summum modo
 bonum, sed solum putaret, attamen credebatur interire ani-
 mam, quandoque quidem simul cum corpore, quando-
 que ut post corpus maneret, tandem & dissipari tamen atque
 emori, libera fuisset ei ratio, utram harum questionum
 praeponebat maluisset. aut si quis eligendus ordo, prius
 de uirtute dixisset, tum de interitu animi, ne de illo
 praedixisset, sequentis de uirtute orationis detraheret fi-
 dei. Hinc & civilibus causis uidemus quaestiones eas,
 quae magis ad inuidiam reorum quam ad summam iudicii
 pertinebant, quia ab eis firmari causa, non ex firmari a
 causa uidebantur, & ab accusatoribus praepositas esse,
 & a patrono prius esse confutatas. Ut in Murenæ cau-
 sa, solutius cum in Asia uersatum esse saltat seque. Paucio-
 ra quidem haec. At in Coeliu tam multa, ut longe maxima
 pars patrocini sit de criminibus, quae sunt extra cau-

titur, eas ef-
 se principio
 explicandas, e
 quibus caete-
 ra dependet

fam. Ergo cū sint adiumenta causæ ista, prius à Cicero-
 ne deliniuntur: Pro Cluentio contra, quoniam crimina,
 defenfa corrupti iudicii causa, liquide poterāt uideri ab
 accusatorum odio profecta, ista autem cōfutatā nihil iu-
 dicii corrupti causam adiuuissent, idcirco Cicero in fi-
 nē ea cōiecit orationis. ¶ Cum uero ab una prima quæ-
 stione, multas deducimus alias quæstiones, quod pleriq;
 diuisionē rhetorū uocarūt (quā utilē quidē ante omnia
 neruis atq; ossibus cōtrouersia inueniendis Quintilia-
 nus rectissime simul & eruditissime dixit) tū hæc obser-
 uanda dispositionis erit ratio, ut primas eas ponamus
 quæstiones, quæ ex ipsis nascūtur uerbis. Proximas, quæ
 inclusæ sunt in uerbis. Postremas, quæ ex cōditionibus
 accedūt. Quod ita est accipiendū, si rerū de quibus quæ-
 ritur sit ea natura, ut possint ex eis omnia hæc quæstio-
 nū genera deduci. Quòd si res ipsæ aliquod horū gene-
 rū non admittēt, in eis tamē quæ suscipiēt, præscriptus
 ordo sequendus erit. Primūque quæstiones eas quæ na-
 scūtur ex uerbis, quæ cūque demū erūt, rectissime excu-
 tiemus, anteq̃ sequentium generū attingamus quæstio-
 nes. Hæ sūt enim quæstiones, quibus an sit aliquid, quæ-
 ritur: quas ueluti in præsumpto necesse est esse, priusq̃
 quicquam ulla de re quærere possimus. Deinde per sin-
 gula uerba quæ continentur quæstione, ducimus ordinē
 quæstionum. Primum quidem earum, quæ uerbis inclu-
 sæ sunt, ut quæque maxime generalis est, sic primam fa-
 cimus. Post sequuntur quæ minus late patent, sic, ut po-
 strema sit, quæ contractissima. Tum conditionales sub-
 dūtur, quas & ipsas quoque per generales specialesque
 diuidimus singulatim. Cōditionalium uero inter se nō
 facile est

*Quæ primū
 ponende in-
 ter quæstio-
 nes eas, quæ
 ex eadē ge-
 nerali quæ-
 stione descē-
 dunt.*

facile est dare certam ullam dispositionis legem, nisi sit in eis quaestio, quae possit alii quaestioni firmamēti aliquid afferre, quemadmodum praediximus, ea semper prius erit tractanda: quod si non sit, tum primam facimus quaestionem aliquam, quae maiori ui mentem auditoris occupet: postremam uero, quae ad probandum plurimum possit: in medium, quod solet in agmine fieri, debiliores recipiuntur. ¶ Sumamus exemplum paulo liberius, quod facilius possimus haec omnia una quaestione complecti. Quæramus sitne inter laudes Achillis numerandum, quod Penthesileam ad Troiam occiderit. Primum est, fueritne Achilles, fueritne Troia, fueritne Penthesilea. Nam quae de Amazonibus Troiaque dicuntur, non defuerunt auctores, qui uetustatis haec commenta potius, quam ueritatis monumenta putauerint: utque non omnino, maxima tamen ex parte scriptorum libertate constare. Deinde iam est, an occiderit Achilles Penthesileam, an occiderit ad Troiam. Hinc sequitur iam id quod quaesitum est initio, an sit inter laudes ei ducendum. Certum est, aduersariis non posse de hoc ullo pacto conuenire, nisi conuenerit prius de illis quae priora sunt. Ergo si quid illorum est quod in dubium uocare uelimus, necesse est praecedat id tractatum huius quaestionis de qua summa contentionis est. Et haec quidem quaestiones in uerbis sunt. Post haec inclusas uerbis tractamus: in quibus fere obseruatum est apud auctores, ut ex ordine proinde unumquodque uerbum, ut primum est, per omnes quaestiones explicent: generales primum, deinde conditionales. Mihi rectissime ordo ex occidendi uerbo incipere uidebitur: ut, an fuerit cuiusquam offendere aliquem: deinde, an occidere:

F

exemplum

post, an occidere Penthesileam. Quam per conditiones iam diuidimus, an occidere mulierem, an mulierem armis conspicuam, an nobilitate memorabilem, an auxilium iure ferentem patriæ, amico, regi, afflictæ fortunæ. Iam an ne fuerint hæc Achillis, cuius generalem quæstionem præposuimus, cū diximus, an fuerit cuiusquã. Ergo & ipsum per conditiones diuidemus: an occidere hanc fœminam fuerit uiri fortis, an Græci, an præstantissimi inter eos, an his maioribus orti, an hoc pacto instituti. Postremo iam sequitur (quia multū interest excuses tantū aliquod factum, an laudem ex facto uindices) an sit propter ista laudandus. ¶ Nec hæc eò pertinent, quo credam has omnes quæstiones, uel & alias multo plures, quæ ex quæstione ista possunt deduci, excutendas esse dicenti: sed ut in eis quas uisum fuerit, quasque expediet explicare differentem, ostendamus uberius in hac copia, quis faciendus sit ordo. ¶ Non est quod putemus, solū principio quæstionum, quæ ex diuisione nascuntur: habendam disponendi rationem, quin etiam & singulæ quæstiones rursus diuisione disponuntur. In declamatione quæ Mathematicus inscribitur apud Quintilianum, quoniam tota propè controuersia ex eo pendet, quod fingitur in themate, mathematicū prædixisse, uirum fortem, deinde parricidam fore, qui nasceretur: quæstio conditionalis est, an satis magna causa uoluntariæ mortis sit prædictio mathematici. Quod si doceatur uerum dixisse, satis utique magna erit causa, hocque est in quod probaturus incumbit. Præmittit tamen quæstionem, an etiam si falsum dixerit, ipsa tamen denuntiatio tanti sceleris debeat satis esse causæ

consciscendæ mortis. Post hæc iam sequitur, an uerum dixerit. Id autem obtineri nõ potest, nisi antè probetur, artem esse mathematicã. Quod ex duabus pendet quæstionibus: an siderum motu res humanæ regantur: & an possit is humano deprehendi ingenio. Quæ cum utraque docuisset, tum colligit, & hunc mathematicum uerum dixisse: idque multis argumétationibus peruincit. Cicero similiter in secunda Philippica, cum respondet Antonio obiicienti sibi ingratitude, necesse erat, si debebat conuinci ingratitude, ut accepisset aliquid ab Antonio. Deinde, ut quod accepisset, beneficium esset. Postremû illum gratiã non habuisse Antonio. Hûc itaque ordinẽ sequitur. At beneficio (inquit) sum usus tuo. Quo? Negat scilicet. Dicit tamen id semper præ se tulisse. Subiicit deinde, Sed quo beneficio? quod me Brundisii non occideris: Docet id, quod acceperit, beneficiũ non esse. Postremo, sed sit beneficiũ, quandoquidẽ maius à latrone accipi nullũ potuit, in quo potes me dicere ingratum? Sic etiã continuo post de literis suis, cum eas recitasse reprehẽdit, primum coarguit inhumanitatem eius, qui literas ullas recitãdas putet. Deinde, quas si suas esse neget Cicero, probare nequeat illius esse. Demũ, ut agnoscat eas, sicuti facit, nihil esse in eis quod accusare possit Antonius. Quisquis uiderit ista, diligẽterq; perspexerit, facile cognoscet, quo modo cuncta hæc uelut gradibus quibusdã ducantur: utq; perueniri ad sequẽtia nisi per priora nõ possit, si modo ea quæ priora sunt, dicenda credamus. Adeoq; prioribus adiuantur sequentia, ut quamuis priora forte satis constanter teneri non possint, sequentium tamen integra plerunque maneat

fides. Mutatur tamé hic ordo quaestionum, ut eiusdem generis quaestionú alia aliis in causis sit dispositio. Ut pro Murena, de criminibus quæ extra causam erant, primum dixit Cicero, quoniam leuia & inania nulliusque momenti erant, ut subleuatis illis atque cõtemptis, totius accusationis authoritatem pôdusque primo aditu uideretur subleuasse. Vnde tanq̃ ex illa fiducia erupit, ut diceret, Bene habet, iacta sunt fundamenta defensionis. Pro Plãcio, quoniam in dignitatis comparatione præcipua causæ illius uis ex accusatoris opinione nixa erat, inque eam uehementissime (quod ex Ciceronis defensione perspicere licet) incubuerat: tractat ergo Cicero primã hanc partem, à qua cum deiecisset eum, quod difficile non erat, à tota deiecisse causa uideretur. Ante omnia enim curandum est, ut initio firmum aliquid & quod bene sperare auditorem de tota causa faciat, ponatur. Credendúmq; non sine ratione iactari ab omnibus, principium cuiusque rei potissimam esse partem. Euitatur interim perspicuus ille & nimiú diligens ordo, quo ars magis in occulto sit, minusq; suspecta sit auditori dictio, quæ non ex dicentis astu, sed ex re nata uideatur. Non quòd non optimus sit ad rem quãque dicendam ordo exactissimus, quãdo & decor etiam præcipuus orationi, quemadmodum rebus omnibus ex ordine accedit. Sed sicut in uita, qui animorum: sic in oratione, qui auriú gratiam cupit, nõ quæ rectissima sequitur, sed quæ persuasione alienæ accommodatissima.

SCHOLIA IN CAPVT XII.

Verris causa.

V

¶ *T* omnia in Verrem repetundarum crimina.] Lege repetundarum qui tenentur, explicauimus prius. Quod ad hunc attinet locum, cū C. Sacerdos prætor in Sicilia fuisset, successit ei in prætura Ca. Verres,

Verres, qui cō prouinciam eam obtinisset trienniu, & multa ibi libidinose, auarē, crudeliterq; egisset, tandem aliquādo succedente ei Metello, Romam reuersus, repetundarum à Siculis postulatū est, qui omnes præter Syraculanos & Mamertinos, Marcum Tullium illo tempore florentē defensionibus amicorum, ad accusandum Verrem descendere compulerunt, propterea quōd hunc iam pridem necessitudine quadam sibi deuinctum haberēt, ut qui quæstor prætoris Sex. Peducei in insula ea fuisset, & cum inde discederet, multa eis oratione ea, quam Lelybæi habuerat, benigne esset pollicitus. Hac ergo Siculorum causa suscepta, multis criminibus accusauit Verrem Cicero, quorum pleraque tam diuersa separataque fuere, ut nullum alteri probando accommodari posset, sed suis singula essent quæstionibus explicanda. ¶ *Quemadmodum secundo libro demonstrauimus.*] Capite duodecimo. ¶ *Ut si queratur à prisca philosophia.*] A priscais philosophis. ¶ *Sitne animus humanus immortalis.*] De animi immortalitate uariæ fuerunt philosophorū sententiæ. Plato immortalem facit. *Animus enim immortalis.* Epicurei statim ut à corpore separatur, interire eum confirmant: Stoici, manere quidem eum aliquādiu, uerum post tamen dissipari, atque in nihilum redigi. Frequens est in huius rei mentione Cicero, qui, ubicūque sese offert occasio, Platonis sententiæ libens subscribit. ¶ *Qui ueteris Academia.*] Academia locus erat iuxta Athenas, ubi disputare ac docere solebat Plato. Vnde dicti sunt Academici, quorū etsi nomen unū, tamen duplex sententiā fuit, unde & duplex facta est Academia, una uetus, altera noua, quemadmodū explicatū à nobis est libro secundo. ¶ *Virtutē esse summum bonum.*] Quam sententiā Stoicorum diximus iam asseri à Cicerone Tusculana quinta, in Paradoxo, & expendi etiam in libris de finibus. ¶ *Voluptatum summum bonum esse.*] Ea sententiā Epicuri fuit, quam apud Ciceronem primo libro de finibus defendit Torquatus. ¶ *Ut in Murenae causa, solutus cum in Asia uersatus esse, saltasseque.*] Obiecerant enim Cato & Sulpitius Murenae Asiam, & præterea saltatorem eum Cato appellarat: quæ duo crimina diluit Cicero, priusquam ad reliquas duas accusationis partes progrediatur. ¶ *At in M. Caelium tam multa.*] Nam cum auri à Ciodia accepti & ueneficii esset accusatus Cælius, tam multa præter hæc obiecta illi fuere, ut uel minimam Ciceronianæ orationis partem occupent ea, de quibus erat constitutum iudicium. ¶ *Quam utilem quidem ante omnia nouis, atque offibus controuersie inueniendis Quintilianus rectissime simul & eruditissime dixit.*] Libro septimo. ¶ *Quæ ex ipsis nascuntur uerbis.*] Quæ quæstiones ex uerbis ipsis nascuntur, quæ ex iis quæ uerbis inclusa sunt, de his lege libri secundi caput undecimum. ¶ *Quōd Penthesileam ad Troiam occiderit.*] Hæc Penthesilea regina Amazonum fuit, consanguinea eadem reginæ Hippolytes, quam superius diximus occisam fuisse ab Hercule. Qua perempta, Penthesilea exul cum suis, Priamo cōtra Græcos auxilio uenit, in eoque bello ab Achille occisa est. Sic ferè Diodorus. ¶ *In declamatione quæ Mathe*

maticus inscribitur.] Eius declamationis argumentū est eiusmodi: Vir fortis optet præmium quod uolet. Qui causas uoluntariæ mortis in Senatu non reddiderit, insepultus abiiciatur. Quidā de partu uxoris mathematicum consuluit. Is respondit, uirum fortem futurum qui nasceretur, deinde parricidā. Cum adoleuisset qui erat natus, bello patriæ fortiter fecit, reddiderit causas uoluntariæ mortis, pater cōtradicit. ¶ *Cicero similiter in secunda Philippica.*] Verba Ciceronis habent ad hūc modū: At beneficio sum uisus tuo. Quo? Quamquā illud ipsum quod commemoras, semper præ me tuli. Malui me tibi debere confiteri, quam cuiquam minus prudenti non satis gratus uideri. Sed quo beneficio? Quodd me Brundisii non occideris? Quem ipse uictor, qui tibi, ut tute gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principatum, saluum esse uoluisset, in Italiam ire iussisset, cum tu occideres? Fac potuisse. Quod est aliud P. C. beneficium latronum, nisi ut commemorare possint, iis se uitam dedisse quibus non ademerint? Quod si esset beneficium, nunquam ii qui illum interfecerunt, à quo erant seruati, tantam essent gloriam consecuti. Quale autem beneficium est, quodd te abstineris à nefario scelere? Qua in re non tam iucundū uideri mihi debuit, non interfectum à te: quam miserum, id te impune facere potuisse. Sed sit beneficium, quandoquidem maius à latrone accipi nullum potuit: in quo me potes dicere ingratum? An de interitu Reipub. queri non debui, ne in te ingratus uideret? &c. ¶ *Sic etiam continuo post de literis suis.*] At etiam literas, inquit, quas me sibi misisse diceret, recitauit homo, & humanitatis expertus, & uitæ communis ignatus. Quis enim unquam, qui paulum modo bonorum consuetudinem nosset, literas ad se ab amico misissas, offensione aliqua interposita, in medium protulit, palamque recitauit? Quid hoc est aliud, quam tollere è uita, uitæ societatem? tollere amicorum colloquia absentium? Quam multa * loca solent esse in epistolis, quæ prolata si sint, inepta esse uideantur. Quam multa seria, neque tamen ullo modo diuulganda. Sit hoc inhumanitatis tuæ, stultitiam incredibilem uidete. Quid habes quod mihi opponas homo disertus, ut Mustellæ, Thamisio, & Tironi, Numisio uideris? Qui cum hoc ipso tempore stent cum gladiis in conspectu Senatus, ego quoque te disertum putabo, si ostenderis, quo modo sis eos interficarios defensurus. Sed quid oppones tandem? Si negem me unquam istas literas ad te misisse, quo me teste conuincas? An chirographo, in quo habes scientiam quaestuosam? Qui possis? sunt enim librarii manu. Iam inuideo magistro tuo, qui te tanta mercede, quantum iam proferam, nihil sapere docuit. Quid est minus, non dico oratoris, sed hominis, quam oblicere aduersario, quod ille si uerbo negarit, longius progredi non possit qui obiecerit? At ego non nego, tēque in isto ipso conuincō, non inhumanitatis solum, sed etiam amenitatis. Quod enim uerbum in istis literis est non plenum humanitatis.

* ioca

officii, benevolentia? Et quæ sequuntur. Porro, de Murenæ, & Plan-
ciji causa non est cur hoc loco quicquam dicamus, cum antea de utra-
que dixerimus.

¶ Argumentationum, quibus singulæ quæstiones confirmantur, quæ de-
beat esse dispositio.

CAPVT XIII

Argumentationum dispositio in eis, quæ in
A *Auribus* Græci, Cicero demonstratiua uoca-
uit: quæ uidelicet ad ostentationem tantum
uoluptatemque audientium differuntur, ex
arbitrio ferè pendet eius, qui dicit, abunde
que satis fecit, si decorem, cuius solius est cura sibi,
dispositione consequitur. Huiusmodi sunt laudatio-
nes, uituperationes, & panegyricorum plerique, qui
ex laudatione in suadendi quandam imaginem nonnū-
quam descendunt. Quoniam autem laudantur bona,
uituperantur contraria: in homine quidem laudamus
animi bona, ut scientias, ut uirtutes. Corporis uerò &
fortunæ bona laudamus dupliciter, uel quia bonorum
animi sunt indicia: ut uires, quia continentia signum
sunt: opes, quia fragilitatis. uel quia bene fit usus, ut opi-
bus ad liberalitatem, uiribus ad fortitudinem. Contra-
ria quoque interpretatione uituperamus hæc ipsa, &
horum contraria. Per se enim, nec bona sunt, nec mala:
sed ex eius qui habet ingenio accipiunt nomen. In reli-
quis rebus laudamus utilitatem, quam præbêt nobis: &
ea præcipue parte bona censemus, qua profunt. Sic
deum, patrem, rectorem rerum nostrarum, custodem,
protectorem, datorem uitæ, prosperitatis, quietis, om-
niūque quæ felicium expetantur uotis, fontem origi-
nemque laudamus. Deinde similitudine laudum nostra-
rum: fortunæ quidè, quòd nulli obnoxius sit: corporis,

In genere
demonstra-
tino non ita
magni refer-
re, quæ præ-
cedant ar-
gumētatio-
nes, & quæ
sequantur.

quòd malorum omnium, quæ in nos incurrunt sit expers : animi humanarumque uirtutum , unde iustum eum, clementem, longanimum , propitium, sapientem dicimus. Eadem ratione in equis, ex usu nostro, gestandi arandique commoda narrantur: quantum bello, quantum pace nobis præstent. Tum quòd alacritate ad pericula, fide aduersus ueteres dominos, patientia laborum, mansuetudine, obsequioque uirtutes nostras referunt. Ita in corporis bonis, robur, uelocitas, decor. Ita in fortunæ, sunt ornamenta, phaleræ, frena, cultus, & à maxima quaque fortuna maxima cura eis adhibita. Similiter, non apes modo, sicut copiosissime Virgilius: nec psitaci, ut Ouidius, ut Statius: sed inanima quoque, sicut urbes, portus, regiones, arbores, plantæ, lapidesque laudantur. Sic Plinius terram laudat, quòd propter eximia merita cognomen indidimus ei maternæ uenerationis. Utilitas hæc eius est. Iam mitem, benignam indulgentem, & usus mortalium semper ancillam uocat. Iam uenena nostri misertam instituisse putat. Imitatio quædam est hæc humanæ probitatis. Nec ego sum nescius, ista figuratè dici (proprie enim qui possent ?) Ideo & imitationem dicimus. Hoc tamen constat, quod initio proposui : similitudine quadam uirtutis ista laudari, cum sint reuera longissime ab ea remota. Sed de laude, quanquam non nostri negotii nunc ea sit, hæc uelut in transcurso non inutile fuerit attigisse. Late patet enim laus, & omnium ciuiliū quæstionū ratio propè ex eo fonte descèdit. In iudiciis enim, quid æquum, quid iniquum sit: in consiliis, quid expediat, aut noceat, quæ cūcta utilitatis honestatisque

fine metimur. Quis autē non uideat hęc omnia cū lau-
 datione esse coniuncta? sed tamen laudatio ex dicētis de-
 stinatione in aliud transit nomen. Laudationē uero tūc
 proprie signamus hoc nomine, cum laudamus rem nul-
 lum alium in usum, nisi ut laudemus. In hoc itaque ora-
 tionis genere, quoniam præcipue uoluptatē admiratio-
 nēque sectamur audientium, quæ non contingit nisi ma-
 gnis quibusdam recensendis, quæ persæpe cū fide etiā
 periculo petuntur, aut minoribus in eum modum extol-
 lendis, ut magna uideantur: sic ergo nonnunquam insti-
 tuitur dispositio, ut argumentationibus alia super aliā
 incrementibus uelut gradibus quibusdā augeatur ora-
 tio. Qualis est apud Ciceronē laus clementiæ Cæsaris,
 M. Marcellum restituentis. Et ad Quirites item laus be-
 neficii P. R. quo ipse est ab exilio reductus. Quæ quo-
 modo fiant, superius diximus. At in earū rerū laudibus
 recensendis, quarū ipsa sibi sufficit magnitudo: ut in Pō-
 peii laudatione pro lege Manilia, in uituperatione M.
 Antonii, L. Pisonis, cæterorūq; nihil est necesse serua-
 re hęc extruendarū argumētationū legē. Sed aut dispart-
 timus bona per sua genera, sic, ut de fortunæ bonis, de
 corporis, tū de uirtutibus dicamus, singulasque similiter
 prosequimur, ut quicquid fecit ad unāquamque uirtutū
 pertinens, id ad eam redigamus. aut uitā totā, ut natus,
 ut educatus est, ut sese gessit, per temporum ordinē di-
 gerimus. aut ipsi nobis distributionem quandam effin-
 gimus, quod pro lege Manilia in laudando Pōpeio Ci-
 cero fecit. Quod fuit quidem faciendum sibi quoniam
 pura laus nō fuit eo loco proposita, sed in suasionē uer-
 tebatur laudatio, nec Pompeiū bonū uirū tunc probare.

uoluit, sed utilissimū imperatorē, in quo dixit quatuor illa esse oportere, scientiā rei militaris, uirtutem, auctoritatem, felicitatem. Aut si multa sint argumenta laudis, quorum magna alia, alia leuiora sint, ne uel leuiora in unum congesta locū exilitate sua uim orationis infringant, uel eam maiora supra modū tollāt, ordinē quē arbitrariū supra uocauimus sequimur. Itaque ut maiorū robore, leuiorum fulciatur debilitas: & rursus tenuitate leuiorum, impetus maiorū téperetur, miscemus ea, iungimusque incredibilia probabilibus, splēdida obscuris, insignia ignotis, propria cum his quæ sunt aliorū communia: ut hac mistura, concinnatio quædā, & æquabilitas accedat orationi.

Quis argumentationū ordo in genere deliberatio, & iudiciali.

¶ In his uero generibus, quæ fidē solā quærunt: fidei quoque est ante omnia accōmodanda dispositio, id est, quēadmodū de quæstionibus diximus, si sint argumentationes, quæ non solum prodesse causæ possint, sed ex quarū asseueratione reliquis argumentationibus aliqua parte ueniat fides, ut eas aliis præponamus. Sic Cicero pro Milone in ea quæstione, cuius sæpe iam meminimus, qua disputat, an possit ullus ab altero occidi iure: primum opponit aduersariis M. Horatium, qui fororem occidit, absolutusque est P. R. sentētia. In quo uelut nascentis rei Romanæ exemplo, legesque, & testimonium ex fabulis quæsitum, innixa sunt: Similiter Quintilianus in Mathematico, cum probare uult, mathematicū dixisse uerum, postquā probauit syderibus regi res humanas, & eorū uim posse ab hominibus comprehendi, primū argumentū ponit ipsam mathematici cōstantiā in respondendo, qui cum ea, quibus merito credere cōsulēs eum pater non debuerit, tamen

nihil tex erit, sed omnia sine dissimulatione protulerit, pendet utiq; præcipue quæstionis istius fides ex mathematico. Quæadmodû in futurorû omniû prædictione, nulla re magis credimus, q̄ eius scientia fideq; qui prædicit. Rectè ergo hoc argumētû tanq̄ firmamētum primû fecit. ¶ Præter hæc, si non sit hæc in argumētis ordinis causa, tamè proxima ratio erit, ut aliquid quod apud audientiû animos multû habiturû sit uiriû, hoc primû locemus: deinde debiora in mediû recipiamus: postremû faciamus id, quod arctissime auditorè teneat: quoniâ corû, ut proxima, sic est efficacissima memoria. Quintilianus itaq; in Milite Mariano, in prima quæstione, quâ fecit, an licuerit eû q̄ uim inferret occidere, primâ cõfessionè causæ aduersario extorsit. Nõ (inquit) me hercule possum tenere, quo minus in accusatorem dolor meus prorumpat. Quid dicis? Tu si tribunus esses, hoc fecisses? si miles, hoc tulisses? Nihil ferè potuit efficacius dici pro causa, q̄ quo uel impudētissimus etiã aduersarius cogeretur secundû reû pronuntiare. In fine uero quæstionis id posuit, quod quãuis nõ ad firmandum fidem causæ tamè quod maius est, apud iudicis animum, potētissimum esse debuit. Itaque cû inuasisset luxuriam nobilitatis, quã maxime studebat seueritate uirtutibusque premere C. Marius, subiecit in fine, Dû profecto magnitudinè tuã curât imperator ac dirigût, qui tibi super cæteras laudes attulerût tâ honestæ sententiæ occasionem. Quod miles fortiter fecit, si absoluis, tuum exemplum est. ¶ In affectibus (quod & antè diximus) crescere semper debet oratio, & quæadmodû inter argumētationes ea quæ affectus est capacissima, sic in ipso affectu quod

Ordo argumētationû in mouendis affectibus.

potētissimum, recte ponetur postremū. Cum enim sua spē citissime arescāt lachrymæ, turpe est eas dicētis frigore sicari. Quod ut lachrymis, sic in omni affectu necesse est euenire: quoties is qui dicit, propositis efficacioribus & acrius in animū penetrantibus, ad leuiora deinde uelut destituta omnibus oratione deflectit.

SCHOLIA IN CAPVT XIII.

Tria causarum genera

Q. V. e. ἰκιδυκτικὸς Græci, Cicero demonstratiua uocauit.] Tria, quæ admodum & supra attigimus, causarum sunt genera, demonstratiuum, deliberatiuum, iudiciale. Demonstratiuum uocant, quod in laudādo uituperādōq; uersatur. Deliberatiuū, quod in suadēdo, aut dissuadēdo, hortādō, dehortandoue cōsistit. Iudiciale, quo accusamus, aut defendimus, petimus, aut abnuimus. Ergo quod ad hūc attinet locū, id quod Latini, Ciceronem in rhetoricis secuti, uocant genus demonstra-

Genus demonstratiuum.

tium, Græcis, ἰκιδυκτικόν dicitur. De quo hunc in modum Quintilianus libro tertio: Est igitur, inquit ut dixi, unum genus, quo laus & uituperatio continetur: sed est appellatum à meliore parte laudatiuum. Idē alii demonstratiuū uocant. Vtrūque nomen ex Græco creditur fluxisse, nam & ἰκιδυκτικόν & ἰκιδυκτικόν dicitur. Sed mihi ἰκιδυκτικόν non tam demonstrationis uim habere, quàm ostentationis uidetur, & multum ab illo encomiastico differre. Nam ut continet laudatiuū in se genus, ita non intra hoc solum consistit. An quisquam negauerit, panegyricos ἰκιδυκτικόν esse? Atqui formam suadendi habent, & plerumque de utilitatibus Græciæ loquuntur: ut causarum genera tria sint, sed ea tunc in negotiis, tum in ostentatione posita. Nisi fortē non ex Græco mutantes demonstratiuum uocant: uerum id sequuntur, quod laus & uituperatio quale sit quicquid demonstrant. ¶ Et panegyricorum plerique.]

Panegyris. Panegyrici.

παίηυπις, laudem, festum, mercatum, conuentum significat. Hinc λέγει παίηυπις, hoc est orationes, quæ in laudē cuiuspiam, aut aliqui in conuentu populi, non tam utilitatis, quàm demulcendarum aurium uoluptatisque gratia apud Græcos dici solebant. Etiam si non nunquam (ut iā ex Quintiliano ostendimus) & suadendi habebāt formam, & de utilitatibus Græciæ loquebantur, id quod nec Rodolphus dissimulat. ¶ Quoniam autem laudantur boni.] De his Fabius Quintilianus lib. 3. cap. nono: & M. Cicero cum multis aliis in locis, tum etiam in partitionibus. ¶ Tū quod alicritate ad pericula, fide aduersus ueteres dominos.] De hac equorum laude & amore aduersum dominos multa legere est apud Pliniū lib. octauo, capite uigesimo quarto.] Non apes modo, sicut copiosissime Virgilius.] Quarto Georgicon. ¶ Nec psitaci, ut Ouidius, ut Statius.] Ouidius secundo lib. elegiarum deplorat simul ac laudat psitacum mortuum. Idem facit Statius ad Meliorem libro secundo Ilyuarū. ¶ Sic Plinius terram laudat.] Libri secūdi capite

capite sexagesimoquinto. ¶ *Qualis est apud Cicronem lausclementia.*] De hoc supra, huius lib. cap. 3. ¶ *Et ad Quirites.*] In oratione qua gratias egit Po. Ro. quod se ab exilio reuocassent. ¶ *Quæ quomodo fiant superius diximus.*] Huius libri capite 3. ¶ *Vt in Pompeii laudatione pro lege Manilia.*] Manilius tribunus plebis legem rogat, qua Cn. Pompeio decerneretur bellum Mithridaticum. Eam legē disuadere summi uiri ac principes ciuitatis Catulus ac Hortensius, suasisit Cicero; & quidē ita suasisit, ut bonā totius orationis partem destinaret recensendis laudibus Pōpei, cuius laudationis mentionē hic facit Rodolphus. ¶ *In uituperatione M. Antonii.*] In quæ plenis, quod aiunt, uelis inuehitur Cicero philippica secūda. ¶ *Et L. Pisonis.*] Hic est ille L. Piso, qui cū Gabinio consul erat id temporis, quo in exiliū actus est Cicero. Qui cum postea senatus autoritate, ac populi iussu, esset restitutus in patriam: orationem habuit in senatu de prouinciis consularibus: idque ea ratione effecit, ut ambo C O S S. Piso inquam & Gabinus à prouinciis reuocarentur. Quare uehementer offensus Piso, de insectatione Ciceronis quæstus est in senatu, grauiusque in illum inuectus, maxime fiducia Cælaris generi sui, qui tum Gallias obtinebat. Ergo huic respōsurus Cicero, ita eū retaliat, ut grauisima ei in senatu obiciat crimina, omnique eū genere uituperationis proscindat. Atque hæc est uituperatio illa Pisonis, cuius meminit hoc loco Agricola. ¶ *In eis uero generibus, quæ fidem solam quæerunt.*] Quorum hic est finis, ut uera credantur esse quæ dicuntur. ut est genus deliberatiuū & iudiciale. ¶ *Quæ admodum de quæstionibus diximus.*] Capite proximo. ¶ *Opponit aduersarius M. Horatium.*] Hic qua arte amissis duobus fratribus, tres illos Curiatios, deinde & sororē ipse suā occiderit, narrat T. Liuius libro primo ab urbe condita. ¶ *Legesque.*] Duodecim uidelicet tabularū: quæ furem nocturnum quoquo modo, diurnum autem si se telo defendisset, impune sinebant interfici. ¶ *Et testimonium ex fabulis quæsitum.*] A it enim, non sine causa fictis fabulis doctissimos homines memoriæ prodidisse. eū Orestem, qui patris sui Agamēnonis ulciscendi causa, matrem Clytemnestrā necauisset, uariat is hominum sententiis, sapientissimæ deæ Palladis sententia liberatū. ¶ *Præter hæc, si non hæc sit in argumentis ordinis causa.*] Hoc ipsum Fabius libro quinto, capite de usu argumento, cum, & Cicero item non uno in loco docet, nempe firmissima argumenta in principio & sine locanda esse, debiliora uelut in medium agmen recipienda. ¶ *In milite Mariano.*] Cuius declamationis iam semel iterūque meminimus. ¶ *In affectibus, quod & ante diximus.*] Libri huius capite tertio. ¶ *Cum enim sua sponte auerescant lachrymæ.*] Sic Quintilianus libro sexto, Nunquā tamen debet longa esse miseratio, nec sine causa dictum est, nihil facilius quam lachrymas inarescere. Nam cum etiā ueros dolores mitiget tempus, citius euanescat necesse est illa, quæ acendo effinximus, imago: in qua si moramur, fatigat ut lachrymis auator, & requiescit, & ab illo quæ caperat impetu, ad rationē redit. Nō autem igitur frigeſcere hoc opus,

Lex Manilia.

L. Pifo.

Orestis fabula.

& affectum cū ad summū mperduxerimus relinquamus. neque speremus fore, ut aliena quisquā diu ploret. Et in partitionibus Cicero, Cito enim (inquit) exarefcit lachryma, præsertim in alienis malis.

Tametsi naturalis quidem partium argumentationis ordo is sit, ut propositiones semper præcedant, sequatur conclusio: & in ratiocinatione, primus locus cedat maiori, secundus minori, tertius conclusioni, tamen ordinem hunc adeo anxie obseruandum non esse, quin interdum mutetur: ne dum nimis theologice pro & contra uolumus arguere, in meras incidamus ineptias,

CAPVT XIII.

Naturalis
ordo partiu
argumenta-
tionis.

Artes argumentationum quam capiant dispositionem, non est certis ullis compræhendere præceptis. Quæ sint autem partes argumentationis, proximo libro satis multis executi sumus. Et naturalis quidem ordo est earum, ut præcedant propositiones, deinde sequatur id, quod ex eis efficitur. In ratiocinatione quoque, prima sit maior propositio, proxima sit minor, postrema cōclusio. Sic in inductione, priores sunt species aut partes, quàm genus aut totum quod colligitur ex eis. Velle tamen hanc legem usquequaque obseruare, frigidæ prorsus est & friuolæ cuiusdam nescio an curæ dicam an cauillationis, certe infantia & fastidii. Infantia quidem, quod nihil potest aut minus disertum aut magis puerile uideri, quàm omnia uelut puerum a magistro dictata ad unam certam legem formaque dicere. Fastidii quoque, quod necesse est sequi eos, qui aures nulla unquam uarietate delicatissimam nostri partem tentant reficere. Varietas enim, sicut rerum omnium, si orationis præcipue leuat tædium. Multarum adeo rerum nobis gratia, nō ex se, sed uel ex meliorum etiā satietate uenit. Iam etiā pleraque sunt argumentationes quarum tota uis aut duabus propositionibus citra cōclusionem explicatur, aut altera propositionum pro tota ponitur ratiocinatione. Quæ qualia sint, suo loco demon-

strauimus. Feras tamen utcumque leuioribus in rebus hác ludicrá uerborum iaculationé, in quibus solum os instruitur, & inanes inter disputádum circularú clamores petuntur. At in eis rebus, quæ nõ ideo tantú dicuntur, ut dicantur, sed ut animos nostros subintrent & emendent, quæque uitis eradendis ex intimis mentium nostrarum sedibus adhibentur, id est, quæ moralis philosophiæ uocamus, si hac leuitate intra primas subsistant aures, inania profecto, inania tantú irritaque uerba fundent. Maioribus ergo uiribus instructam orationem, & plenioribus eam ferri uelis oportet. Auertendus enim est ab eis quæ placent, quæque multo tempore probauit animus, & ipse sibi (ut ita dicam) est auferendus. Nec tam docendus, ut sciat meliora: quàm cogendus, ut uelit. A qua facultate, quantum absit cõtra facta illa & spinosa argumentandi ratio, nõ est certiore signo colligere, quã quod ea posteaquã philosophorú scholas ingressa est, moralis ista, quã uere philosophiã dicimus, è scholis prorsus excessit. Veterú certe neminem nisi stoicorum horridissimum quẽque, sic disseruisse inuenias, nec id ubique tamen. Et si quis paulo lætiore fuit ingenio, huius etiã sectæ uictus est dignitate, & splendidius aliquid dicere cõcupiuit. Aristoteles certe, Plato, & quorum inteream philosophia paribus laudibus eloquentio eruditioq; celebratur, rarissime putauerunt utendú sibi nudis illis & expressis ratiocinationibus, quod ex libris eorú facile perspectu est. At nostri sæculi philosophis, si, quæritur & arguitur primo & secúdo, & notádum quarto aut quinto, & cõsequétia tenet in baroco, & reli-

*Hæc legat si
licernia ista,
quibus nihil
placet, nisi,
arguitur &
replicatur.*

*Quibus sto-
sculis lasci-
niant philo-
sophi acatis
nostræ.*

quod dicant habituros uidebis. Nec hæc cõ dico, quod ea putem esse cõtempnẽda. Disci enim illa ab incipientibus in scholis, & quidẽ exactissima cura, uelim, & exerceri quoque, sed adeo, ut intra scholã maneant. A grauiorũ uero rerum tractatu, doctiorumque uirorũ disputatione: ante omnia, cũ posteritati erudiendæ res literis mandantur, crediderim maxime hanc leuẽ ineptamq; dicendi scrupulositatẽ remotam esse debere. Nunc autẽ cum sint omnia in leuissimas etiam digesta quæstiones, & cuilibet quæstioni, uelut statutus lege quadam argumentationũ & notandorũ debeat numerus, implentur ingentia uolumina librorum, & totis paginis dicuntur, quæ singulis interdũ uersibus poterãt absolui. Equidem argumentationem in oratione controuersa cenleo necessariam esse, tanquã neruos sine quibus ea subsistere non possit. Sed quemadmodum deforme non modo sit corpus, sed nec speciem quidem habeat corporis, in quo soli sint omnique carne nudati nerui, sic nec orationis aut faciem aut nomen iure habebunt horridæ istæ & una perpetua specie cõpositæ argumentationes. Apud Græcos quidem in prouerbio fuit, ut dicerent, egregia de lête, quoties minor res maiorem in modũ tolleretur. Quanto nũc rectius hi notabuntur, cum puerilibus etiã nugis diuina pertractent? Vertẽdæ sunt igitur formæ argumentationũ, & partes earum uaria collocatione disponendæ. Nec tamen adeo uitãdus ordo rectus, ut credamus nõ interdum ratiocinationem totam proferendam. quod & Quintilianus fecit in ea declamatione, quæ inscribitur Ignominiosus contra tres rogationes. Ergo (inquit) si & ignominiosum uult esse eum, qui ter
 contra-

Quid Rodolphe, si hæc nostri legant Theologi?

contradixerit nec tenuerit, & hic cōtradixit ter nec tenuit, quomodo non sit ignominiosus, inuenire profecto non poterit. Sic & Cicero cum multis in locis, tum pro M. Cælio: Siqua non nupta mulier (inquit) domum patefaceret omnium cupiditati. & reliqua multa, quæ sub iicit in eam sententiam, quorum omnium hæc vis est: Nemo poterit dici adulter, qui cum muliere omnium cupiditati exposita coire consuevit. Hoc apertum est maiorem propositionem esse ratiocinationis. Addere deinde debebat minorem: Clodia autem talis mulier est. Variavit id dicendi figura, & in eius locum interrogat eam, fateaturne talem esse se, an neget. Post ad utraque partem cōcludit, si neget se talem esse, ne debere quidem uideri à M. Cælio petulantius quicquã cum ea factum: sin fateatur, nõ id uideri ex præcedentium propositionum probatione adulterium. At in eadem oratione paulo antè conuertit prorsus totum ratiocinationis ordinem Cicero, primamque conclusionem ponit: In M. Cælio nulla luxuries reperitur, nulli sumptus, nullum æs alienum, nulla conuiuiorum & lustrorum libido, quæq; sequuntur. Hoc est enim, quod probandum est. Deinde cū subdit: Audistis antea cum accusaret: minorem propositionem facit, quæ est, Cælium summa eloquentiæ studiorumque cura teneri. Postremo maiorem addit: atq; scitote iudices, eas cupiditates quæ obiiciuntur Cælio, atq; hæc studia de quibus disputo, nõ facile in eodẽ homine esse posse. Vt sit ratiocinatio: Non possunt in eo in quo est summus studiorum amor, esse & prauæ cupiditates: in Cælio est summus studiorum amor, nõ possunt ergo in eo esse prauæ cupiditates. Interim proponitur altera ex

propositionibus tantum. Vel maior, ut Quintilianus in Mathematico: Eius (inquit) tantum debet mors negari, de quo non sufficit hoc poenae genus, ut se ipse potius occidat. Hanc propositionem probat. Deinde quod assumpturus, & hoc uidelicet quod ex eis conclusurus: ego uero talis non sum, non ergo debet mihi mors negari: ea uelut in propositione illa satis intellecta praetermisit. Interim proponitur minor, ut in eadem declamatione: Quid quod me futurum dixit parricidam? Ratiocinatio quidem talis sit oportet, Quisquis praedictus parricida est, debet mori: ego praedictus sum parricida: debeo ergo mori. Est ergo quod proponitur minor propositio: quod sequitur, est confirmatio maioris, debere mori eum quisquis parricida praedictus est. Quod quaquam posset uniuersaliter pronuntiari, orator singulariter & tanquam de hoc uno pronuntiat. Quoniam (ut priore libro dixi) uniuersales propositiones remotiores esse, & minus arte premere rem praesentem uidentur.

SCHOLIA IN CAPVT XIII.

Roximo libro satis multis executi sumus.] Libri secundi capite decimoquarto. ¶ Qui aures nulla unquam uarietate, delicatissimam nostrae partem, tentant reficere.] Quis enim, inquit ille, est auribus us-

Varietas
quae placeat
auribus.]

que adeo patientibus, uti uel paulisper ferat orationem ubique sui simile? Tantam ubique uim habet uarietas, ut nihil omnino tam nitidum sit, quod non squalere uideatur citra huius commendationem. Gaudet ipsa natura uel in primis uarietate, quae in tam immensa rerum turba nihil usquam reliquit, quod non admirabili quodam uarietatis artificio depinxerit. Et sicut oculi diuersarum aspectu rerum magis detinetur, ita semper animus circumspicit, in quod se uelut nouam intendat. Cui si cuncta sui similia occurrant undique, tadio protinus auertitur. Et Quintilianus, Ars porro, inquit, uariandi, cum gratiam praebet ac renouat aures, tum dicentem ipsum laboris mutatione reficit: ut standi, ambulandi, sedendi, iacendi, uices sunt, nihilque eorum pati unum diu possumus. ¶ Quae qualis sint, suo loco demonstrauimus.] Libri secundi capite decimonono. ¶ In quibus solum oritur.] In quibus id agitur solum, ut dicendi usum paremus. ¶ Et inanes

inter disputandum circularum clamores petuntur.] Vbi hoc unum quæritur, ut qui nos disputantes undequaque circumstant, ii nobis applaudant, & placere sibi ea quæ dicuntur a nobis, plausu ipso ac clamore testentur. ¶ Et ipse sibi, ut ita dicam, est auferendus.] Ita, inquit, afficiendus animus est, ut non is sibi esse uideatur qui adhuc fuit, utique probet ea quæ auersatus est hæcenus, & auerfetur, quæ hucusq; probauit. ¶ Egregia deléto.] Eundem propemodum sensum habet cum eo, quod legitur apud Gellium, τὰ ἰσθὰν̄ μέρω, in lente unguentum. ¶ Quoniã ut priore libro dixi.] Libri secundi capite decimoquarto.

¶ De cautionibus aliquot inter argumentandum obseruandis ei, qui aduersarium uelit conuincere.

CAP. XV.

Ossent ista extendi, multiplexque horum forma proferri ex authoribus. Sed lógum id est: & nisi alioqui multa cura quis legédis, explicádis, perspiciedisq; scriptoribus ista cognouerit, frustra docebitur. Ná neq; dici omnia possunt: & ex eorū quæ diximus collatione, facile quis reliqua cognoscet. Illud tamé adiecisse uelim, quod si qua sit propositio, uel aliquid propositionis simile, in quo maius quæstionis momentum sit positú, rectissime aliquádo anteq̄ id aggredimur quod eo cõficere uolumus, in antecessú apud auditores est deponédú, & tanq̄ aliud agamus explicádú. Minus enim suspectú túc erit, cū quare dicatur nō apparebit: credeturq; facilius, & securos animos bládus subibit. Sicut minus timentur arma, quorū nō intelligitur usus. Inde cū possederit mētē paratã semel, si dé túc quoq; perferet, cū utédú erit eo. Fauet enim quisq; persuasio ni suæ, nemoq; uel sibi ipse libéter errorem suū fatetur. Credimusq; multa, nō quia uera uideátur, sed quia credimus. Huiusmodi est apud Ciceronē illa expositiõis matris Cluētii inuidia, quæ q̄q̄ præcipue ueneficii crimini defendédo cõueniat: tamen si, cū illud defendendú erat, primú poneretur, poterat iam dubia sicut crimé uideri.

Cautio obseruanda argumentanti.

Huc pertinet alius repetitæ narrationum præparationes. Et in altercationibus quidem præcipuus est obseruationis istius usus. Ideoq; si qua sunt, quæ plus sint allatura cõfirmadæ intentioni nostræ, nõ sunt utiq; protinus cum eo constringenda. Tergiuersabitur enim & effugia quæret aduersarius, inuitusq; se in laqueum quæ prospexerit dabit. Ergo dimouenda sunt hæc ab eo quod efficere uolumus, & alius repetenda, & multitudinæ similium propositionum, quas sibi periculo daturus sit aduersarius, obruenda. Quæ cuiusmodi sint, ex Platonis dialogis nõ est difficile perspicere. Sed nos interim aliquo exéplo quod dicimus indicemus. Demus Academicũ probare uolentẽ Epicureo: quisquis sine uirtute sit, eum esse infelicem. Nõ sumet ille tantummodo uirtutem esse summum bonũ: id enim nihilo probabilius est, q̃ id quod intendebatur: nec id etiã unde istud deducitur, uirtutis curam maxime naturalem esse homini. Alius igitur ordietur. Quæret ecquid fateatur animã corpore meliorẽ esse? Sed hoc quoq; muniendũ est Socratica inductione. Quærendum est, an aurigam curru, & naue gubernatorẽ, & dominum domo, & principem popularibus, & in uniuersum quod imperet præstantius esse putet eo quod paret: an & animi imperio putet corpus regi. Quæ si cõcedat, necesse erit cõcedat, animũ corpore potiorẽ esse. Quod ubi constare cœpit, sequatur hinc, propria animi bona propriis corporis bonis esse potiora. Quod si docuerimus hinc, propriã animi, uirtutem: propriã corporis, uoluptatem esse: cõstabit uirtutẽ esse meliorẽ uoluptate. Quod ipsum erit fortasse quærendum. Ex longinquo rogabit itaq; putetne eisdem

eisdem gaudere corpus & animum: quod nimirum negabit. Nam & multa poscit corpus, quæ nec indulgenda illi credit Epicurus. Ergo horum aduersis animus, qui negat ea corpori, gaudet. Sic & animo multa placet, quæ corpus auersatur. Cum gaudeant autem diuersis, uoluptas corporis erit: quod autem uoluptati cõtrariũ sit, nõ inuenimus, nisi uirtutem. Ea pertinebit igitur ad animũ. Hæc ergo bona utriusq; erũt. Quod si est proprium animi bonũ uirtus, erit & summum bonũ, cũ demonstratum sit antè, meliora esse quæ ad animũ, quàm quæ ad corpus pertineãt. Cum enim nõ sint alia propria hominis, q̃ quæ sunt animi & corporis bona, (Nam fortunæ bona solũ dicũtur, quia istis deseruiunt) ergo animi bona, quoniam meliora sunt, summa sint oportet. Et iam hæc quidem cũ sint uirtutes, necesse est qui sine eis sit, esse cũ summo malo, quod uitiũ erit. At qui quisquis cũ summo malo est, infelix est. Ergo iã efficitur, quod intendimus, quisquis est sine uirtute, infelix est. Quod si à proximis cœpissimus, & inde digrederemur ad longius posita, insolentior aduersarius negaret omnia, neq; peruenire nos ad aliquid sineret unquam, quod ipse cõfiteretur. At cum ea proponimus, quæ distant multum, neque ferè quicquam negotii uidentur habere eum eo quod proponimus, facilius dat aduersarius tãquam nihil ad se pertinens. Vnde datur cõfessum nobis aliquid arripere, in quo pedè (quod dici solet) figamus, ad quod si alio perueniremus ordine, negaret id ipsum aduersarius, ne uinculis argumentationum uinciretur, & aliquid confiteretur, ex quo contra ipsum regredi possimus. ¶ Sed quemadmodum à summo quodam cacu-

mine petito initio, ad id postremum, quod probare destinamus, delabimur: sic licebit e contrario, & hoc ipsum quod intendimus primum facere, & id adhibita argumentatione confirmare, hancque ipsam argumentationem rursus alia asserere, donec veniamus ad aliquid tandem, quod inficiari aduersarius non possit. ¶ Similiter etiam poterimus, cum negauerit intentionem aduersarius, proponere aliquid, quod etiam diuersum uideatur à proposito, quod det aduersarius. Id cum fecerit, tum ductu eo quem obliquum priore libro diximus, ex contradicente intentionis, contradicens eius quod aduersarius dedit, colligere. Quod quomodo fiat, suo loco nobis est dictum. ¶ Huius tamen admonitum altercatorem uelim, ut sciat quam potissimum ex istis disponendi rationem sequatur, duas ferè in altercatione figuras esse orationis. Aut enim interrogantes, & aduersarii sententias percotando elicientes, differimus: aut asseueramus, & nostrarum argumentationum constantia, in nostram sententiam eum trahere cogimus. Primum genus est, ut cum quærimus, sitne uirtus proprium animi opus. Quod si dederit aduersarius, rursus quærimus, estne opus cuiusque bonum ipsius? Deinde si id quoque detur, tum quæritur, sit ne animus optima pars nostri? Post hæc, sitne optimum quod optimo bonum est? Hæc etiam cum data fuerint, tum relinquatur, utique optimum, id est, summum bonum esse uirtutem. Secundum genus est, cum dicimus, Virtus est summum bonum: idque probamus. est enim bonum animi nostri, qui est præstantissimum quod in nobis est, Quod sit autem animi bonum uirtus, id rursus docemus, quoniam proprium opus est ipsius: reliquaque ad hunc modum asseueramus, donec

Due in altercatione figurae.

ueniamus ad postremū aliquid, quod probatione nō habet opus. Cum possit autē duci ordo ille propositionū, aut à primis, atq; cōfessis ad intentionē, aut ab intētionē ad prima & cōfessā, per utrāq; figurā: apta tamē est interrogatio priori ordini; estq; genus ipsū differēdi tutius, atq; modestius, & pluriū laqueorū aduersus aduersarium capax. Nam si interroganti aliquid non det aduersarius, potest inde sine dedecore referre pedem, quod asseueranti turpe fuisset, repulsum se & frustra conatū fatenti. Asseueratio uerō grauior est, atque instātor, & ordini ab intentionē ad cōfessā ducendo aptior. Urget enim aduersariū, & non illius cōsensu, sed uiribus quæ uoluit extorquet. Sed rē subesse oportet eiusmodi, quā ab inuito nos aduersario cōfidamus exprimere posse. Quæ si non sit, satius erit interrogationes experiri. Socrates itaque apud Platonem, ut qui nihil scire se affirmaret, nihilque habere, quod tanq̄ pro sua sententia diceret: interrogatio semper est usus, omnēq; omnibus in locis disputationem ex aduersariorū dictis instituit. Et sicut maximorum omnis æui uirorū in philosophia consensu, primæ tribuuntur Platoni, sic omnē altercationum rationem artēque summo ingenio pariq; cura & acuminē in dialogis expressit. Quamquam nō destiterit eum Aristoteles incescere, tanq̄ copia effusum, nouitatis cupidū, eloquendo tumidū, orationis ostentatorem. Fama tamē pro Platone stetit, & sicut multorū fauore Aristoteles æquauit primū: sic maximorū iudicio Plato hunc proximum quidem, sed infra se tamen, sicut omnes, reliquit. Quintilianus autē, sicut declamationū, ^{Quintilianus liber al-} sic altercationum quoque proprium cōdidit uolumen, ^{tercationū}

*Summa di-
ctorum de
dispositione.*

quod in nostras peruenit manus, egregium quidē, sicut sunt illius uiri omnia. Plato tamen, quāuis sint etiā insignes uirorū utriusq; linguæ dialogi, in quāuis uarios usus mihi sufficere uidetur exēplo. ¶ Ut ergo quæ ad dispositionē pertinēt, in summā quandā redigamus, opus est in primis, quisquis bene disponere uolet: ut totā inuentionis suæ syluā, hoc est, omnia quæcūq; dicturus est, uelut cōspectui suo subiiciat. Tū quid in animo auditoris efficere uelit, diligēter expēdat. Deinde res ipsas, rerūq; partes, & uim naturāq; singularū, omnia & inter se cōferat, & cū præceptis omnia. Tū nō difficulter uidebit, ubi tēporū sequēda ratio, ubi per species res digerēda, & quibusdā uelut limitibus singula discernenda: ubi aliud ex alio, ut quodq; proximū aptissimūue fuerit, ducēdū. Tum quid tribuendū uoluptati, quomodo uictoriæ certaminiq; seruiendū, quis quæstionū ordo, quis argumentationum, quis propositionū seruandus. ¶ Est autē diligenti multaque cura tractanda dispositio, quando uerā hæc pars ingenii laudem meretur. Sicut enim opes fortunæ munere imprudentibus persæpe cōtingunt: recte autem ministrare eas, circumspecti cōsultique uiri est proprium: sic inuentionis copia indomitis prope nonnunquam & infans datur ingenii, decor dispositionis & ordo arte iudicioque formatur. Quorū ut illud naturæ felicioris, sic hoc cultioris doctrinæ signū est. præparanda quidem utraque, istud tamen iustius laudes.

*Dispositio-
nis laus.*

SCHOLIA IN CAPVT XV.

Auet enim quisque persuasioni suæ] Stum, inquit, cuiq; pulchrū, sumusq; φιλανθρωπία ad eὐδαιμονίαν omnes, ut nonnunquā in manifestis etiam erratis nobis blandiamur, ac ne à nobis quidē ipsi uinci uelimus. Quis autem nescit, hodie multa etiā apud magnos quosdā theologos, maximis uociferationibus idcirco deiciendi, nō quod sint uera,

sed quod aut nobis, aut iis, quorum doctrinam profiteamur, aliquando talia uisa sint. ¶ *Nemoque uel sibi ipse libenter errorem suum fatetur.*] Tantum abest, inquit, ut apud alios libenter fateamur errorem nostrum, ut nobis etiã ipsiã ægre eum fateri soleamus. ¶ *In quo pedẽ, quod dici solet, figamus.*] Ductum uideri potest à bobus, aut equis currum aratũ ue trahentibus. Nam ut illis firmiori opus est solo, quo pedem firment: ita disputãtem, solidũ firmumque aliquid habere oportet, quo ceu fulcimento ac basi tota disputatio nitatur. Notum uel pueris est prouerbium illud Hieronymianum, *Bos lassus fortius pedem figit.* Verum id alienius est ab hoc loco. ¶ *Quem obliquum priore libro diximus.*] Libri superioris, capite decimo quarto. Et sicut maximorum omnis æui uirorum in philosophia consensu prima tribuuntur Platoni.] Id uel ex Cicerone constare potest, qui Aristotelem ita principem philosophorum appellare solet, ut Platonem tamen semper excipiat. Ut prima Tusculana. *Aristoteles, inquit, lōge omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio & diligentia, cum quatuor illa nota genera esset complexus &c.* ¶ *Plato hunc proximum quidem.*] Verbis magis quã sensu his simile est illud Ciceronis in Bruto: *Duobus igitur summis Crasso & Antonio, L. Philippus proximus accedebat, sed longo interuallo, proximus tamen. Et hunc æmulatus Virgilius: longo, sed proximus, interuallo.* ¶ *Quintilianus autem sicut declamationum, sic altercationum quoque proprium uolumen reliquit, quod in nostras peruenit manus.*] Demiror ego, cum nihil ferme tam obrutum fuerit hætenus, quin id nostra hac tempestate in lucem prodeat, qui fiat, ut hoc Fabii altercationũ *Quintiliani* opus nondum usquam exculum sit. Nam extare ipsum adhuc, id uel inde colligi potest, quod Rodolphus sibi id uisum testatur, neque uerisimile est, in ratã illũ tẽporis intercidere potuisse. Quod autẽ ad uolumen attinet declamationum, hoc an Quintiliana sit, uideo uerti in dubium. Sunt enim qui aiãnt, sunt qui negent, uerũ nihil ad hunc locũ. ¶ *Ut totã inuentionis suæ syluam.*] Materiam rudẽ impolitãque, & adhuc indigestã. ¶ *Et quibusdam uelut limitibus.* Ductũ à discretionẽ, determinationeque agrorum. Porro, quæ hoc capite ab Rodolpho tractantur, eadem ferẽ cũ aliis quibusdam præcipit Aristoteles, octauo Topicorum.

¶ *Parum utilitatis allatura esse hætenus tradita præcepta, nisi usus, qui in omni re plurimum potest, accedat. Deinde, cur legendi authores, & quomodo imitandi. Postremò, quibus liceat consequi illud, ut expedite, copiose, atque ex tempore etiã quauis de re proposita dicere possimus.*

CAPVT XVI.

V Ellem equidem, ut quæcũque de dispositione hætanus dixi, adeo & quæcunquẽ de tota inuentione, cui disponendi subiecimus partes, tã aperte potuissent dici à nobis, ut nihil fuisset præterea.

requirendum. Fecissem, ut quæ admodum nunc fides nostra candido fortasse lectori excusata erit, sic tum fuisset facultas laudata. Iam uero, præterquã quod ingenii nobis perquã tenuis utiq; uena est, & apte dicendi aperte que uires exiguæ, rerum fortasse natura obstat, quo minus sola præceptione & artis ratione demonstranda, possint

*Vsum omni
in re pluri-
mum posse.*

Pictor.

ista plene perfecteque tradi. Quod quidẽ in omnibus, quæ usus actionisque causa docentur, euenire uidemus: ut nisi fuerint longa consuetudine, & exercitatione multa firmata, futuri potius operis in agendis rebus spem, quã in præsentia subsidium præstent. Ita & pictor quãuis multa, uel legerit, uel audierit de figurarum ratione: & quo linearum ductu eminentia, quo reducta, quo directã in aspectum, & ab oculis subidentia, ipsaque uelut in se delitescencia: quoque transuersa item & totam ostendentia magnitudinẽ suã exprimenda sint: quæ luminum, quæ umbrarum uis, quanta oculorum uarietas, materia, mixtura: quã multiplex in corporibus partium diuersitas, quæ forma, quis color cuiusq; quæ omnium inter se conuentio (si audebimus Latine sic dicere, quod Græci *κοινωνία* uocant) quis earum ordo, nõ modo ut nihil à natura distortum sit, sed ut dispositio earum motum quẽdam corporum animorumque repræsentet. Cũcta hæc quãuis à præceptore percepit, nisi tamen ipse admouerit tabulæ manum, & multa tentauerit, multam operam spe profectus perdiderit, multaque suis fecerit improbanda: ne faciet quidem unquam, quæ debeant aliquando probari. Hoc idẽ in musicis contingit. Nihil profuerint multa illa, quæ de conficiendis musicorum præcipiuntur instrumentis, quibus proportionibus singulæ nascã-

Musicus.

tur: nihil quæ de uocum interuallis, quæ de consonantibus, & dissonantibus, & quæ quibus cõsonantiæ recte aut secus subnectantur, quæ temporum spatia sint obseruanda, qui modi: si non omnia diligens meditatio assuefecerit, firmauerit, indiderit, & prope in naturã uerterit. Hoc in rebus rusticis, hoc in bellis gerendis, in re-pub. administrãda, in uniuscuiusque uita rite recteq; formãda euenit, ut superuacua sit præceptio, quã nõ fuerit industria discantis sequuta. Quæcunque enim discuntur operis gratia, præcipue discuntur etiam ex opere. Nec ulla res efficacius recte nos docet facere, quã ut sæpe faciamus. Quod si contingit in apertioribus istis & propè manuatis artibus, ut difficiliore, & proinde ad percipiendum obscuriores, sed & inutiles uideantur, nisi usus accesserit: quanto minus erit mirandũ, in hac recõditiore arte, primã eius frontem tractantibus, quædã obscuriora uideri, quæ tamẽ aperiet proferetq; in lucẽ creber & diligẽs rerũ tractatus. Quã ob causam nos etiam omnia fufius diximus, quã solent, qui ista præcipiunt. Exẽplis deinde omnia, nõ impleuimus modo, sed onerauimus etiã, ut quocunque possemus modo, cuncta quãtũ in nobis erat, ueluti in plano cõspicuoq; poneremus. Et hæc ipsa tamẽ qualiacũque, & his quãtũuis meliora, cõtèderim nõ magnopere profutura, nisi de arte fiat usus, & in opus uerba uertatur. Vsum duabus his in rebus fo-
Vsus qui-
bus constat.
re accipio: scriptis authorũ cuiusq; generis expẽdẽdis, & nostris deinde ad illorũ exemplũ quantũ datur effin-gendis. Quorum illud est ad artis perceptionem com-modius, istud ad efficiendi facultatem efficacius. Sunt
Cnr euoluẽ-
di authores.
autem reuoluendi authores, nõ in hoc solum, ut inuen-

tionis acumen, dispositionis decorem, in omni rerū orationisque genere noscamus: sed cōmunis rerum humanarū sensus peritiaque accipitur, & copia quædam orationis ad omnem usum paratur. unde semper uelut ex thesauro, uel proferamus ea quæ disposuimus, uel eorū similia effingamus. præter hæc quoque, exempla, sententiæ, diuerbia, & generalis quædam rerum omnium degustatio sumitur, & ad omnem orationis usum apta quædam suppellex. Quibus fit, ut iucūda, faceta, grauis, erudita dicatur oratio. Vnde apud Platonem, Aristotelem, Ciceronem, Quintilianum, reliquosque quorum in illi stri nomen est, omnium artium omnisque humanitatis peritia elucet. Quam quidem eis qui in populo maioreque ciuiliū negotiorum turba uersantur, usus utcunque & crebra audiendi experiendique consuetudo suppeditat. Qui uero recto & umbra gaudentes, intra studiorū secreta se condiderunt, nisi ab eis qui in literas ista miserunt deprompserint, nō uideo unde ea consequi possint. Legendum est ergo authorum omne genus, cum propter hæc quæ diximus, tum propter ea quæ propria nostri sunt negotii, ut collatis cum illorum obseruatione præceptis, & ista explicatius intelligamus, & illorū uirtutibus ex præceptionis ratione cognitis, incipiamus & nos ducibus illis proferre pedem, eorū quoque sequi uestigia, quos quantumlibet de lōginquo posse sequi, in hac sæculi nostri desidia, uel præcipuam arbitror laudem. Initio itaque satis habebit tractatas ab aliis, quos imitari uolet quæstiones etiam ipse tractare, eadēq; ferme dicet quæ illi. Interim tamē ne nihil agat, ordinem mutabit (si poterit) quæstionum, argumentationum

Quomodo
authorū se-
qui debeamus uesti-
gia.

tationum, partiumque argumentationis cuiusque, uel omnium horum, uel quatenus res permittet: ita tamen, ut speciem ordinis aliquam, & ipse assequatur. Tum uidebit, si qua quaestio, aut argumentatio possit à se adici eis, quas ille, cuius ductum sequitur, sibi sumpsit. Hinc paucis collectam argumentationem pluribus explicet. Quae strictim breuiterque dicta sunt ab alio, ipse copiose: quae ubertim alius, ipse angustius dicat. non quia sua meliora putet, sed ut hoc pacto, sicut pueri solent, proximis quibusque apprehensis, ponere gradum discat. Post hæc quaestionem aliquam quam simillimam propositæ accipiat, inque ea omnem inuentionis dispositionisque rationem quam obseruatam in exemplo uolet, quatenus potest, consequatur. Hinc eis quae dicta sunt ab aliis, contradicere incipiet, aduersariique tueri partes. Quod quidem liberius iam est. Multum tamen iuuabitur inuentione partis diuersæ, cum propositis illius argumentis, facilius admonebitur, quid & ipse pro se dicere debeat. Liberrimum id & consummati roboris, cum relicto (ut dicitur) nido uolare suo arbitratu ceperit: & quacunque libuit, arripit iter: ipse suo ductu inuenit, quae dicenda sunt, disponitque inuenta: species iam suo iure suo exemplo facit. Quod ubi quatenus potest contigerit, tum danda uentis uela, & non solum id ut bene, sed ut celeriter & sine cunctatione ista faciamus, conandum. Id assequemur, si primùm locos omnes & omnia præcepta firmiter affixa memoriae habeamus, ut quotiescūque libuerit, cuncta uelut uno intuitu sine cunctatione perspicere possimus. deinde, si multo usu assueuerimus animum, intentos semper & apertos (ut sic di-

*Quomodo
non modo bene,
sed & celeriter
quatinus de re
dicere possimus.*

xerim)habere oculos, ut statim possit ex rebus per locorum ordinem descriptis, consentientia discrepantiaque eruere. Quibus rebus, si ullis alioqui, cōsequemur, ut expedit, copiose, subito, de omni re proposita dicere possimus. Difficile id quidem & arduum, nō tamen maius quā ut fieri possit. Ingens enim, immēsa, incredibilis est vis mentis humanae, & cui nihil propemodum difficile sit, nisi quod nō uult. Qua in re ut miracula trāseam, quæ uidi, surdum à primis uitæ annis, & (quod consequens est) mutum, didicisse tamen, ut quæcunque scriberet aliquis, intelligeret, & ipse quoq; tanquā loqui sciret, omnia mentis, suæ cogitata perscribere posset: cæcos itē per ingentia urbiū spatia, nō modo uicorum omniū flexus ambagesque, sed domuū singularū aditus & ostia sine errore permeare solitos: ea potius quæ quotidie fiūt uideamus, e quibus unū hoc suffecerit è multis, quod in eis qui musicis organis canunt, tantum potest animi uis præstare, ut manus pedesq; membra rationis expertia, & sequētia alieni imperii nutum, nō uisos antea canendi modos propositos ex tēpore psallant, & cū suū quodque, & ab alterius partis diuersum officium motūque faciat, omnia tamen in unum iungantur cōcentum: cū interea ipsa mens præter hæc libro intenta sit, in quo quod canit scriptum est, unde ministris illis membris, quod sequi debeant, depromit. Quod si potuit animus istud obsequium alia docere membra, repugnantia etiā & nō nisi lōgo usu domanda: quanto facilius erit ei suū agere opus, & huius rei facultatem nō modo imperare sibi, cum sit ei conatus expeditior, sed & perficere, quāto est uis sua corporis membrorum efficacior.

Quanta uis
humani ingenii.

SCHOLIA IN CAPVT XVI.

Vam Græci συμμετρίαν vocant.] *μετρον* Græcis mensuram ac modum esse norunt uel pueri: Hinc fit *συμμετρία*, quam uulgus hodie commensurationem, Rodolphus conventionem interpreta-
Q. tur. Budeus in placitis philosophorum, τὰς τῶν ἐπιπέδων συμμετρίαν, interpretatur accommodatas numerorum proportiones. ¶ *Nisi tamen & ipse admo-nerit tabula manum.*] Nisi & ipse pingere occiperet. ¶ *Præter hæc quoque exempla.*] Exemplum diximus supra esse rem gestam aut perinde ut gestam, quæ ad suadendum aliquid aut dissuadendum, ad laudandum uituperandumue adhibetur. ¶ *Sententiæ.*] Sententia est oratio ad Sententia. mores & communem hominum uitam pertinens, ostendensque, quid aut fiat in ea plerunque, aut fieri oporteat. Ut, Princeps qui uult omnia scire, necesse habet multa ignoscere. Necesse est multos timeat, quem multi timent. Feras non culpes, quod mutari non potest. ¶ *Diuerbia.*] *Παροιμία*, prouerbia, adagia. Est autem *παροιμία*, quemadmodum eam finit Eras-
Diuerbium.
Parœmia. mus, celebre dictum, scita quæpiam nouitate in signe. Ut, Ego in portu nauigo. Quid canicum balneo? ignem gladio ne feces. ¶ *Qui nero tecto & umbra gaudentes.*] Qui in foro & in hominum frequentia non uersantur, sed in eis dilitescunt locis, quæ strepitu carent, ac proinde aptiora sunt studiis. ¶ *Cum relicto, ut dicitur, nido.*] Ductum hoc est ab auibus, quæ posteaquam diu satis à parentibus in nido alitæ sunt, & uolandi, ut sic dixerim, artem seu modum edocetæ, tandem aliquando nido, relicto suis ipsæ alis nituntur. ¶ *Tum danda uentis uela.*] Ductum à nauigantibus. ¶ *Ingens enim, immensa, incredibilis est uis ingenii humani, & cui nihil propemodum difficile sit, nisi quod non uult.*] Sic M. Cicero ad Brutum: Magnum, inquit, opus omnino, & arduum Brute conamur, sed nihil difficile amanti puto. Quocirca si qui facultatem hanc differendi ceu difficilem ac arduam nimis perhorrescent ac desperabunt, hi primùm (ut *Quintilianus uerbis dicam*) renuntient sibi, quanta sit humani generis uis, quæ potes efficiendi quæ uelit: cum maria transire, siderum cursus numerosque cognoscere, mundum ipsum penè dimetiri, minores sed difficiliore arte potuerint. Nil mortali-
3 bus arduum est: & dimidiū facti, inquit idem author, qui cœpit habet. Nihil tam est difficile, quin id labore ac industria uinci queat: nihil rursus tam facile, cui non succubat inertia. Plura *Quintilianus* libro 12. circa finem.

PERORATIO.

Sta fere sunt, quæ de parte illa dialectices, quæ

I inueniendi uocant, arbitror potuisse dici.

Nec me latet, hæc omnia, ut in breuem admodum præceptorum summam arctarentur, per facile fuisse. Sed ego (si quid poterunt ista prodesse) malui spatiosius ea dicere, & legentium etiam utilitati consulere.

(si qui erunt, qui legendis istis fructū aliquem consecu-
 turos se credant) quā per capita tantū rerum item, ui-
 dererq; doctos potius quod didicissent admonere, quā
 docendis disserere, quid & qua uia deberent perscribere.
 Rectius itaque credidi, cum possē quidem breuio-
 ra dicere, breuiore ducere itinere, sed eo aspero difficili-
 que & impedito: longo potius flexu, sed læto magis &
 molliore, minusque spinis obfito circumire. Nec ista di-
 co, quia laudem huius meæ rationis captem, quam qui-
 dem cum ex omni ingenio meo, tum ex hoc præsertim
 labore minime ausim sperare: sed quo mihi lectoris æ-
 quanimitatem cōciliem, si sciuerit non mei me facti hac
 in re, sed utilitatis profectusque sui sequutum esse ratio-
 nem. Quam si consequimur, boni cōsultum erit: sin mi-
 nus, uolumus tamen, conatumque præstitimus, qui si-
 cut plerisque in rebus uel solus laudi sufficit, ita mihi cū
 nō arroganter ad ueniam sperauerim suffecturum.

IN PERORATIONEM.

Reuioere ducere itinere.] Sumptum ab imperatoribus ac ducibus
 exercituum. ¶ *Qui sicut plerisque in rebus uel solus laudi sufficit.*
 Sic Ouidius: *Vt desint uires, tamen est laudanda uoluntas.* Et
 alius poeta: *In magnis & uoluisse sat est.* Ac uolui ego quoque studiosis
 hisce lucubrat iunculis nostris quoad possē prodesse, quod si aliqua ex
 parte sum consecutus, sat factum est uoto meo: sin autem minus, tamen
 uoluerē, atque conatum præstiti, qui laudari à bonis solet etiam cum
 non optimus est rei euentus.

INDEX EORVM QVAE IN AGRICOLA
HABENTVR.

A cademia	215	lerint oratoribus	184
Academia duplex	101	Affectus quid	182
Academici negant quicquā sciri posse	2	Affectus quomodo minuendi ac etiam tollendi	189
Accidens	47	Affectus uehementes esse oportet	187
Accidentia	45	Affectuum ortus	183
Accidentium genera quinque	Ibidem	Affectuum tractandorū ratio triplex	184
Accusatores anseribus & canibus simili- les.	62	¶ ἀκταωνία Academicorum	101
Accusatorum mos	51	ἀνάλατος	194
Accusatorum potentia nimia, reū non- nunquam saluti fuit	210	ἀνπαῖς	Ibidem
Acta quomodo scribi consueuerint	99	¶ Alexander	25
Actio proprie dicta semper finem ali- quem respicit	30	¶ Amazones	125
Actionis quaestio	117	Ambitus	120
Actus quid	29	Amphictyones	126
Actuum diuisiones quatuor	Ibidem	Amplificatio	89
Actuum genus poematis	91	¶ An sit aliquid rectum	125
¶ Ad aliquid	65	Anacharsis. In epistola praeambulari	
Adiacentia	26	Anaxagoras	131
Adiacentia natius	29	Animus	53
Adiacentia quae accedunt	Ibidem	Animi partes	31
Adiacentium diuersitas	26	Animus an immortalis	215
Adiuncta	48	Annus	42
Adiuncta an ad solum pertineant ora- torem	39	Anseres custodes Capitolii	63
Adiuncta quae dicantur à Cicerone	40	Antecedens	48
¶ Aequalitas	44	Antecedentium, consequentium & ad- iunctorum nominibus quomodo uti- tur Rodolphus	47
Aequalitas an sit de numero conexo- rum	Ibidem	Ante inuentam dialecticem quanquam disputatum sit, non tamen idcirco ip- sa inutilis	95
Aeschini in Demosthenem uerbum	62	Antichthonos	5
¶ Affectiones triplices	29	¶ ἀπίστος	33 & 104
Affectus	16	Appietas	108
Affectus duplices	184	Applicita	39
Affectus interim ex personis, interim ex rebus, interim ex utrisq; ducun- tur	186	¶ Archimedes	81
Affectus omnis duo exigit	183	Arethusa	40
Affectus paulatim augendi	187	Argumentandi ductus duplex	138
Affectus qua ratione augeatur	Ibid.	Argumentandi duae formae perfectae	134
Affectus qui maximam laudem attu-		Argumentandi formae duae imperfe-	

INDEX.

<i>Ætæ</i>	136 & 137	<i>Aristotelis topica cur non usquequaque</i>	
<i>Argumentandi formæ perfectæ & imperfectæ quo distent</i>	136. 138. & 142	<i>satisfaciunt studiosis</i>	6
<i>Argumentandi formæ tam perfectæ quàm imperfectæ communiter & ad rhetoricam & ad dialecticum pertinent</i>	137	<i>Art certior quam natura</i>	99
<i>Argumentandi formis imperfectis quâdo utendum, & quando rursus perfectis</i>	138. 141 & 142	<i>Art Lulli</i>	79
<i>Argumentatio</i>	128. 132. 134. 141	<i>Art quid sit</i>	83. 85
<i>Argumentatio an in eam ueniat orationem quâ affectus mouentur</i>	87	<i>Artes non sunt inutiles, etiamsi qui id quod ars docet, citra artem facere, sol.</i>	98
<i>Argumentatio & cõfirmatio idem</i>	160	<i>Artes paulatim inuentæ</i>	97
<i>Argumentatio & expositio miscentur, fol.</i>	129	<i>Artes quomodo inuentæ</i>	96
<i>Argumentationes quomodo disponendæ inter se</i>	216	<i>Artis dissimulatio</i>	173
<i>Argumentationis cuiusq; partes quo ordine collocandæ</i>	219	<i>¶ Asdrubal</i>	51
<i>Argumentationis solutio duplex</i>	218	<i>Affertor</i>	152
<i>Argumentum</i>	2. 141	<i>Assumptio</i>	135. 141
<i>Argumentum de quo dubites, uerti in questionem</i>	123	<i>¶ Ateæ Scytharum regis uerbum folio</i>	7
<i>Argumenti ead' oratorum</i>	111. 113	<i>Athenienses reprehensi à Demosthene</i>	8
<i>Argumentum idem ad diuersos potest referri locor</i>	170	<i>Attributa personarum & rerum. folio</i>	164. 165
<i>Aristides rhetor</i>	121	<i>¶ Augendi seu amplificandi ratio duplex</i>	188
<i>Aristippus</i>	100	<i>Authores cur euoluendi & quomodo inuendi</i>	225
<i>Aristoteles aliter docuit ac scripsit</i>	6	<i>¶ Axioma</i>	33
<i>Aristoteles in ore omnium</i>	6. 9	<i>¶ Cæcis ipæ</i>	206
<i>Aristoteles obscuritatu amans</i>	6	<i>Bellum peloponnesiacum</i>	120
<i>Aristoteles quas enumerat questiones, eas non tam questiones, quam proclamaenta questionum esse</i>	105	<i>Bene, inquit, bene, sed quò istud tuum tam bene?</i>	5
<i>Aristoteles quomodo finiuerit syllogismum</i>	ibid.	<i>¶ Boetius de locis à rhetorica</i>	8
<i>Aristoteli non per omnia adherendum, fol.</i>	7	<i>Boetius quomodo discreuerit dialecticæ à rhetorica</i>	165
<i>Aristotelis ad Alexandrum epistola, folio</i>	9	<i>Boetius reprehèditur</i>	46. 48. 49. 101
<i>Aristotelis sententia de utilitate & materia dialectices</i>	94. 98	<i>Bonæ deæ sacra</i>	41
<i>Aristotelis sententia refellitur, fol.</i>	96	<i>Bona duplicia</i>	35
		<i>¶ Breuitas in oratione quomodo paranda</i>	197
		<i>Breuitate magis peccatur quàm copia fol.</i>	201
		<i>Cæsar's commentarii</i>	161
		<i>C. Gracchus</i>	194
		<i>¶ Cambyses</i>	25
		<i>Canes capitolii custodes</i>	63

INDEX.

Carneades	101	Cognata	33
Cassander	126	Cognitionis quaestio	117
Casus	23.25	Celitus, parvus morbus comitialis	194
Catalepsis	147	Color orationis	186
Cato philosophus stoicus	113	Comaedia sedatiores habet affectus	185
Cato quo argumento persuaserit delendam Carthaginem	112	Comparatis quomodo plura in uno coniungat	57
Cato uxorem suam tradidit Hortensio	113	Comparatio seu comparatorum locus. fol.	56
Catonis de Cicerone uerbum. folio. 189. 191		Comparatione amplificamus dupliciter	188
Causa	130	Comperendinatio	121
Causa quid	33	Complexio quoddam argumentandi genus	180
Causae unius unus per se effectus	37	Complexio syllogismi	141
Causarum genera	33	Comprehensiones stoicorum	101
Causarum genera tria	116	Conditionalis pronuntiata	109
Causarum locus copiosus	38	Confirmatio	160
Cauere exordiendum	154	Coniugata	23.25
¶ Censura de Topicis Aristotelis	9	Coniugatorum usus non ita creber. folio	24.25
Cerberum ab inferis extrahere folio	6	Connexa	43
Cerberus extractus ab inferis	9	Connexa quo distent ab adiacentibus fol.	43.44
¶ Ciceronis epilogi	91	Connexorum diuisio	43
Ciceronis epilogus pro Milone	88	Connexorum pronuntiatorum ueritate. fol.	109
Ciceronis in stoicorum paradoxa sales folio	113	Consentanea	3
Ciceronis in Verrem ioci	53	Consequent	48
Cicero lapsus memoria	47	Constans asseueratio interim pro argumento est	10
Ciceronis laus ex Iuuenale	62	Consultatio	110
Ciceronis opinio de adiunctis, antecedentibus, consequentibus	45	Contingentia	49
Ciceronis quod fuerit institutum in Tusculanis quaestionibus	124	Contradictoria	66
Cicero reprehenditur	102.104.115	Contraria	66
Ciceronis topica	8.10	Contraria quae nocet Cicero	69
Ciceronis uita reprehensa	3	Controversia	110
Cimmerii	76	Controversiae omni tacita subest conditio	ibidem.
Circuli	81	Copia orationis quomodo paranda. folio	195
Circumstantiae	112	Copulatae pronuntiatas an dicenda sint hypotheticae	109
Civitas quid	14		
¶ Clades Camensia	177		
Cluentii causa	177		
Codex	52		

INDEX.

Copulatorum pronuntiatorum ueritas.		Dialecticæ nomen bifariam capitur	100
folio	109	Dialecticæ officium an sit definire, di-	
¶ Chrysozonus	53	uidere &c	95.99
Chrysippus	101	Dialecticæ partes duæ, una inueniendi,	
χρῖς	5	altera iudicandi	4.48.77
¶ Curii paupertas	25	Dialecticæ professores inepti	78.81
¶ Cyrus	ibidem.	Dialecticæ usus indicandus in qui do-	
D E asini umbra certatur.	fo-	ceantur	82
lio.	189	Dialecticæ usus paucinotus	ibidem
Definiendi leges generales.	fo-	Dialecticæ necessaria formandis arti-	
lio	15	bus	94.96.98
Definiendi lex unica	16	Dialecticæ non inutilis, quanquam qui-	
Definitio an semper constituenda ex ge-		dam sine ea non pessime disputant.	
nere & differentia	16	fol.	95.97
Definitio quid Ciceroni	15	Dialecticæ post alias artes inuenta	168
Definitio quid sit	13	Dialecticæ pugno similis, rhetorice ma-	
Definitionis inueniendæ præcepta	14	nus explicatæ	127.129
Delectare	87.194	Dialecticæ quatenus sibi subiiciat om-	
Delectandi ratio duplex	191	nis	94.97
Delectatio & ipsa duplex	191	Dialecticæ quid sit	85
Delectatio nunquam est sui oratio-		Dialecticæ quomodo doceat	86
nis	89	Dialecticæ quomodo fallat	83
Deliberatiua causa	116	Dialecticæ ad quæ utilem esse putauit	
Demonstratiuum causarum genus.	fo-	rit Aristoteles	94.98
lio	116.218	Dialecticæ an sit explicare quid defi-	
Demosthenes canis præceptore usus.	fo-	nitio, quid genus &c.	95.98
lio	63	Dialecticæ ætatis nostræ proxime acce-	
Demosthenis dictum in Aeschinæ.	fo-	dunt ad stulticiam Atheniensem &c.	
lio	61.62	fol.	77.81
Demosthenis & Ciceronis Comparatio.		Dialecticorum canones aliquot	137.147
fol.	201	Dictata in scholis decantare	8.10
Demosthenis fabula	189	Dies	42
Demosthenis uita reprehensa	3	Differentia quid	13
Descriptio	13.15	Differentia quando proprie hoc nomi-	
Descriptionis utilitas	179	ne uocetur	19
Destinata	37.32	Differentiarum quanta laboremus pe-	
Delectæ in iudicium ciuitates	190	nia	33
¶ Dialecticæ an sit ars	83	Differentia	66
Dialecticæ & rhetoricæ discrimen	100	Differentium diuisio	67
Dialecticæ finis quid sit	85	Digrediendi ratio	191
Dialecticæ instrumentum oratio	127	Digressione quomodo elabi cõtingat	149
Dialecticæ materia questio	93	Dii boni, quàm ridiculum habemus con-	
Dialecticæ nomen latinum	83.85	sulem	189.140
		Dilem-	

INDEX.

Dilemma	181	Eadem genere, specie, numero	71
Diogenis in Aristippum uerbum	100	¶ Effecta	38
Diogenis in Platonem iocus	20	Efficiens	33
Dionysii regia plena areolis mathematicorum	81	Efficientium causarum diuersitas	34
Disiunctorum pronuntiatorum ueritas	109	¶ Ego te consulere putein, cum tu me non putes consularem?	58
Disiunctis pronuntiatu tacita subest conditio	109. 111	Egregia dolente	221
Dispositio an possit ullis comprehendi preceptis	202	¶ Inuicta	50
Dispositio in argumentatione	208	¶ Inoparis	174
Dispositio in rebus multiplicibus	206	¶ Elabendi ratio	147
Dispositio historicorum & poetarum. fol.	203. 204	Eleuandi ratio	149
Dispositio qua seruanda in tradendis artibus	205	Eloquentiae laus	165
Dispositio quid sit	103	Eludere	173
Dispositio laus	224	¶ Inuicta	190
Disputatura, Dissertura	85	Enarratiuum poema	91
Dissimilitudo	44. 61	in Alexandria	30
Diuersa genere, specie, numero	71	triplex	190. irrefutis 98
Diuers qui secundum Stoicos	150	Enthymema	136. 141
Diuersum	228	Enthymema quid Aristoteli	136. 146
Diuidendi ratio multiplex	17	Enthymema quid proprie apud rhetores	136
Diuidendi utilitas	ibid.	Enthymemati nomen semper altera propositionum desit	146
Diuidendumue semper per differentias oppositas	17. 19	Enthymematis nomen quid proprie significet	ibid.
Diuisio & partitio quo distent	23	Entitas	108
Diuisio quid	17	Enumeratio in peroratione	158. 161
Diuisio uocis in significata	19	Enumeratio qua & inductio	135. 141
Diuidendi lex parum firma	17	Enumeratio quid sit	18
¶ Docemur rebus & uerbis	87	¶ Epilogus pro Milone	91
Docendi ratio duplex	1	Epilogus seu peroratio	161
Docere proprium munus orationis	1	¶ Inuicta	104
Docere quid sit	87	¶ Essentia	33
Docilitas in exordio	158	Etymologia	52
Domini seruis monosyllabi	201	¶ Euentus	37
¶ Ductus argumentandi duplex	138	¶ Excidere. In epi, Rodol. pr. ambulari	
Ductus rectus	138	Exemplum non omne imperfecta inductio est	136. 146
Ductus obliquus	ibid.	Exemplum quid	57. 136. 142. 146
Ductus rectus ab obliquo quo distet. folio	141. 142	¶ In. i. habitus aut consuetudo	27. 29
		Exordiendum caute	154
		Exordium qua faciendum	158
		Exordium quid	160

INDEX.

Exordium seu principium quo disset à peroratione	158	si proprie non sit genus	16
Expositio	1. 128	Genus quo in quid prædicetur	107
Expositio, quæ & præpositio maior	141	Genus quomodo finiat Cicero	15
Expositio quomodo fiat probabilis & rei accommodata	152	¶ Gnatio Siculus	64
Expositioni qua fidem facere uelimus, necessaria duo	ibid.	¶ Γραμμικὸς ἀποδιδίξας	81
Expositionis principium quale	153	Gracchi	194
Expositionum genera tria	150	H æmatites	29
Extremum maius	135. 141	Ἰάρινα	ibid.
Extremum minus	ibidem.	Hannibal capere Romam nequit. folio	45. 51
F actio	85	¶ Helotæ	90
Fames non docenda	120	Heraclitus κερταυὸς dictus	9
Faues quæque per suasioni suæ	214	Herodotus	156
¶ Fides orationi duobus contingit modis	132	¶ Hippocratis sententia de coitu	194
Fides quæ sit argumentando, aut à sensibus, aut à mente proficiat	134	Hippolyto	215
Figura syllogismorum tres	148	Hippolytus	53
Figura syllogismorum tertia superuacua esse putatur	141. 148	Hispanitas	108
Finis	34	Historie lex	156
Finis agentis non continuo finis est actionis	29	Historiographis qui seruandus ordo. 203. 204	
Finium diuersitas	35	¶ Hoc est patrem colere &c.	52
Fines plures in re eadem	36	Hoc modo modulari oportet, illo non oportet, Verbum Ismenia	90
¶ Forma & finis quandoque idem	371	Hoc scio, quod nihil scio, Verbum Socra.	3
Forma quid	22	Homo describitur per locos omnes	175
Forma seu species	16	Homonyma	53
Forma seu species quo distent à partibus	21	Homo unde dictus	177
¶ Francisci Philelphi elogium de Quintiliano	108	Hora	42
¶ Fundus factus populus qui dicatur. 164. 168		Horatius ridetis præ se fert specie	186
Furum quatenus liceat occidere	219	¶ Humani ingenii quanta un	227. 228
G eneris, finitionem quomodo representat Vallensis	15	Humanitas	53
Genus quid	13	¶ Hypotheses nū omnes & solæ pertineant ad rhatorem	112
Genus quod ad inuentionem pertinet argumentorum, dicitur quicquid de minus commentum in quid prædicatur, etiam		Hypothesis est id ipsum quod questio conditionalis	ibid.
		Hypothetica pronuntiata, quæ proprie dicantur.	109
		I dem diuersa ratione & causa & effectus dici potest	37
		¶ Inartificialesne probationes sint, quæ ex pronuntiatis, testimonis, aut auctoritate aueruntur	54
		Iudicia	59

INDEX.

Indis quibusdam sol mane ardentissimi	40	Lex Cornelia, de sicariis	ibidem
Individuum	16	Lex Manilia	219
Inductio	135. 143. 146	Lex Repetundarum	121
Inductio, an ex particularibus probare possit universale	144	Lex Sempronia, seu Cornelia, de sicariis & ueneficis	230
Inductio, an necessario habeat interrogationes	ibidem	¶ Liber	52. Linternu 200
Inductio duplex, perfecta, & imperfecta	16	¶ Loci ad tria utiles	2
Inductioni an inferenda hæc particula, & sic de singulis &c.	143	Loci communes	137. 148
Inductionis quatuor modi	143	Loci cur appellati	5
Inæqualitas	44	Loci definitio	5
In lento unguentum	222	Loci dialectici nihil differunt à locis rhetoricis	161. & deinceps:
In pultem emungere qui fuerint soliti, ut aliis abstinentibus, soli sese ipsi ingurgitarent.	64	Locorum dialecticorum distinctio undesumenda	49. 50
¶ In memas Thebanus quomodo docuerit	190	Locorum dialecticorum diuisio	10
¶ Iudiciale causarum genus	116	Locorum dialecticorum notitia duobus constat	168
Iureconsultorum finitiones, ac diuisiones quedam parè apte	96. 100	Locorum dialecticorum origo	1
¶ Iureconsultorum scripta actorum similia	96. 100	Locorum dialecticorum utilitas	2
Iureconsulti utilis dialectica.	ibidem	Locorum dialecticorum usus	168
Iuris ciuilis cognitio, non tam difficilis quam putatur	99	Locorum explicatio ad rhetoricorum non pertinet	165
Iuris diuisio	96. 100	Locorum uarietas	40
Ius, quid sit	14	Locorum internorum diuisio	10
Ius, quomodo finiatur à Celso	96. 100	Locorum externorum diuisio	11
Iustitia	ibidem	Locus dialecticus quid	45
κατακλιση	147	Locus quid Aristoteli, & quid eorum nomine intelligat Rodolphus	40
κατακλιση	112	Logicæ artes.	115. 116. 117. & ibidem
Lacedemonii, qua ratione iuuenibus Lexosam fecerint ebrietatè.	90	¶ Lucilii poetæ uerbum, in epistola Rodolphi præambulari	171. 172.
Lachrymæ facile crescant	219	L. Piso.	219
Laurè, Val. de inductione sententiæ.	144	Lucumo	172. Lullus
¶ Lentulitas	108	¶ Lysias	172
Leget apud Roma. innotatæ, ac proinde etiã diuersa sortite nomina	121	Macedonum interrogatio, equid uolare possent Romani.	41
Lex Agraria	190	Manum apparitiones	124
Lex Calpurnia, de ambitu	121	Manumissio, in epist. Rodol. præambula.	
		M. Marcelli mors	219
		Martia à Catone Hortensio tradita.	190
		Mathematicorum mos	179
		Materia	22

INDEX.

Materia artium duplex	93	Opposita quomodo finierit Boetius.	69
Materiae nomen quibus copet	23	Oraculorum ambiguitas	9
Materia quid	22	Oratio libera uel expressa	56
Maximae an addenda locis	75	Oratio perfecta docet, mouet delectat	1
¶ Medae fuga	62	Oratio quomodo ipse per se delectet	193
Medium syllogismi	141	Oratio tam perpetua quam concisa ad dialecticum pertinet	127
Me met, te delectant tua	88	Orationis partes	127.160
Mendacium difficulter tegitur	133	Orationis proprium munus est docere.	1
Mensis	42	Orationis quanta uis	190
Mentem quae res delectent	192	Orationum alia concisa, alia continens seu perpetua	127
¶ Mihi canere & musis	83	Orationum alia expositio, alia argumentatio	128
Misericordia quomodo mouenda	88	Orator & rhetor idem	165
Mixtum poema	91	Orator qui dicendus	169
¶ Modalium pronuntiatorum modi quatuor	111	Orator subinde ab affectu ad causam respicit	89
Modi pronuntiatorum modalium.	113	Ordo triplex, naturalis, arbitrarius, artificialis	202
Modus optimus	201	Orestis fabula	219
Mouemur rebus & uerbis	87	¶ Orni	106.108
Mouere	ibidem	Orni	33
¶ Multi uiuunt ut edant &c.	194	PAEDIA	218
Murenae causa	210	Panegyris	218
NARRATIO	160	Penegyria	ibidem
Narratio & expositio dicitur	158	Paromia	228
Narratio quo intellectu semper praecedat confirmationem	109	Partitio	21
¶ Necessitas perspicax est	121	Partitio quo differat à diuisione	23
Nemo artifex tantum remedianouit.	84	Partium diuisio triplex	21. 23
Nero uera proles A Enc.e	53.54	Partium & specierum discrimen	21. 24
¶ Nihil hoc ad ius, ad Ciceronem inquit Gallus noster	40	Partium orationis inter se ordo	209
Nili ortus	ibidem	Passiones per se nullae est finis	30
¶ Nomen rei	152	Parauinitas	108
Nomina quomodo rebus indita dixerit Anaxagoras	130	Patris potestas in filium. In epistola Rodolphi praebulari &c.	70
Non es mihi Philippe consul	58	Pedem figere	225
Notatio	52	Peloponessus	120
Notus homo	201	Penthesilia	215
Oblectamur duobus, rebus & uerbis	87	Perdere an possim rogare? seruare potest	
Obuiatio & obuiare	98		
¶ Occasio	43		
¶ Omnes & illud sumus	224		
Omnium studiorum cotaminatio	78		

INDEX

tui	69.	Præstat sua uirtute florere, quâ maiori opinionione niti	201
Pericles	121.161	Prætorium	52
Perillus	147	Pragmatici	162.167
Peripateticorum laus	10	Priuatio	66.
Perorandi ratio	159	Prius dicitur aliquid quatuor modis	202
Perorationis munera tria	158	Probabile quid	84.85
Perspicuitas orationis duplex	86	Problema	94.104
Perspicuitas rerum duplex	Ibidem	Procerium & in mediam orationem cadit	209
¶ Phalaris	147	προβλεψις	209.210
Φιλοδοκωτια	33	Proloquium	33
Philodamus	211	Pronuntiata conditionalia duplicia	111
Philosophus per suos locos explicatur	177	Pronuntiata modalia	113
Philoxeni dictum de carnibus & piscibus	64	Pronuntiata pura	Ibidem.
Philoxenus Eryxidis filius	Ibidem	Pronuntiata uniuersalia à rhetoribus in particularia, aut indefinita, quare uertantur	137
¶ Pictura poematacens	87.91.	Pronuntiatorum copositorum species tres, copulatum, disunctum, connexum quod & conditionale	109
Pirata ad Scipionem ueniunt	200	Pronuntiatorum genera duo	Ibidem
Piso	219	Pronuntiatorum locus	54.176
Pisces an spirent sub aqua	5	Pronuntiatorum seu testimoniorum, siue authoritatum diuersitas	55
Pistratus	147	Pronuntiatum	33.104.109
¶ Plato quomodo dixerit hominẽ esse animal implume	21	Pronuntiatum compositum	Ibidem
Platoni primæ deferuntur inter philosophos	225	Pronuntiatum simplex	Ibidem
Platonis laus	224	Pronuntiatum uerũ, aut falsum	Ibidem
Platonitas	108	Propositio	94.104
Plinius iureconsultus. In epistola Rodolphi præambulari		Propositio maior, quæ & expositio	135
Plinius quid scriptori faciendum censuerit	117	Propositio minor	Ibidem
Plumbeo iugulare gladio	194	Propositio nõ omni dialectica	94
Plumbeo pede ad rem accedere. Ibidem	Ibidem	Propositio pars syllogismi prima	141
Plumbeus pugio	Ibidem	Propositiones syllogismi	135
¶ Poema pictura loquens	87. 91	Propositum	110
Poematum genera tria	Ibidem	Proprii nomine num comprehendatur & differentia	19.20
Poetis quis ordo conueniat	203	Proprium	19.
Positi apud Aristotelem in finitione syllogismi quid significet	145	Proprium quadruplex	20
Possibile	111	προπριας	94.104
¶ Præcepta utilitati cedunt	201	Prudentia	58
Prædicamenta	33	¶ Punica bella tria	177
Prædicatum	135		

INDEX

Pythagoricorum sententia de principiis rerum	9	Qui populus dicatur fundus factus.	168
Pyrrhus	2	Quibus breuitas, quibus rursus copia conueniat	199
Q ualitatis nomen quid significet, cum dicitur esse quoddam genus questionum, quod dicatur quale est.	107	Quibus de rebus, & apud quos breuiter, aut copiose dicendum	Ibidem
Quam sit utile, traditas ab authoribus argumentationes in suos locos resolvere	169	Quid dicas uideo, quid uelis dicere non uideo	3
Quae laudanda & quae uituperanda.	216	Quiditas	107.108
Quae quibus probandis conueniant	3	Quintil. uolumē altercationū.	224
Quaerendi duo modi	110	Quintilia, quatenus de locis egerit.	8
Quaerendi duo alii modi	111	Quirinus inde	53
Quaestio actionis, aut cognitionis	116	Quis in scribendo longus	120
Quaestio an est, & quid est, num in forum ueniant	102.103	Quis modus seruandus inter breuitatem & copiam	198
Quaestio categorica	110	Quin neget A Enca magna de stirpe Nerone &c.	53
Quaestio composita duplex, copulata, disiuncta	107	Quo artium genere dialectice continetur	84
Quaestio generis, finitionis, proprii, accidentis	106	Quod tu igitur facturus non sis, ideo feci &c.	63
Quaestio hypothetica	110	Quomodo ex locis paranda dicendi copia.	168
Quaestio modalis	111.113	Quorsum haec	3.5.
Quaestio omnis, aut simplex, aut composita	105	R adius	81
Quaestio pura	111.113.	R ectum an sit	81
Quaestio quae admodum inuenienda	75	Regerendi ratio duplex	147
Quaestio quid	101.103.107.126.141	Regula lesbica	4.5.
Quaestio una quomodo diducenda in plures	121	Regulus	25
Questionem aliquam tractat, quicumque de re, quauis dicit, aut scribit.	117	Relatiua seu ad aliquid	65
Questiones plures in eadem causa.	118	Repugnantia	47.49.65
Questionum diuersitas trifariam sumitur	101	Repugnantium genera duo	65
Questionum genera, duo cognitionis unum, alterum actionis	117	Repugnantium locus	Ibidem
Questionum genera quatuor ex sententia Aristotelis	102.104	Rerum publicarum formae tres	5
Questionum genera tria	9	R hetor & orator idem	116.165
Questionum inter se ordo	211	Rhetor quatenus omnes res sibi subiectas habeat	167
Questionum simplicium tria genera	106	Rhetorem quem uocant Marcus Antonius	166.
		Rhetores cuius tam multa de locis praeciperint, cum ad eos horum tractatus non pertineret	163
		Rhetori quam multa subiecerint Cicero & Quintilianus	166

INDEX

Rhetori solam eloquendi ratione proprie subiectam esse	162	Similitudinis inueniendae ratio	51
Rhetoris nomē quibus tributū. 161. 167		Similium locus	58
Rhetoris officium	161	Simonis Terentiani narratio ex Andria.	153. 157
Rhetoricae nomen bifariam capitur. fol.	100. 164	Sinonis illius Virgiliani oratio explicatur.	131
Rhetorice unde nomē habeat. 162. 167		¶ Socrates dicebat nonnullos homines vivere ut edant, ac bibant &c.	194
¶ Rodolphi loca aliquot quae adhuc li ma indigere uideantur	80. 156. 160. 172. 174. 161. 200.	Socratis uerbum	2
Rodolphi loci quo distent à locis ceterorum.	72. & deinceps.	Socratism	108
Rodolphi censura de Aristotele.	7	¶ Species à Cicerone forma dicitur.	16. 18.
Rodol. locus non satis integer.	194. 211	Species an sit in substantia generis. 11	
Rodolphus Boetii uerba perperam citat.	48. 49. 64	Species collata generi proprie species dicitur focus habet cum indiuiduis comparatur	16
Rodolphus Boetium reprehendit sine causa	48.	Species in locis dicitur, de quocunque aliud in quid praedicatur, etiamsi proprie illud species non sit, sed indiuiduum	ibidem
Rodolphus lapsus memoria.	47. 56. 70. 103. 186	Species quid	13
Roma à Gothis capta	45	Species rei	190
Romulus dictus Quirinus	53	Specierum & partiū similitudo & rursum diuersitas	21
¶ Rutilius	25	¶ Status plures in eadē quaestione.	117
S Agutus	112	Status quid	ibidem
S Satyricorum diuersitas	185	Stoici quem diuitem uocent	150
¶ Scipionem uisunt pyratæ	200	¶ Subiectum	51. 135
Scopulus pro scopo	101	Sui animā datam pro sale quis dixerit.	101
Scriptor titulum suum subinde legat.	120	Supinus	147
¶ Sensilia communia & propria	29	Suum cuique pulchrum	88
Sensum quae res delectent	192	¶ Syllogismi partes	141. 142
Sensus communis	176	Syllogismorum figurae tres	147
Sensuum obiecta duplicia	26	Syllogismus	135. 141. 142. 145.
Sensuum uoluptas, quae turpissima.	194	Syllogismi partes, tres: non quinque	140. 147
Sententia	228	Syllogismus cornutus	181
Seruare patui, perdere an possim rogare?	69. 72. 158	συναριστος	142
¶ Sibi discere	83	συναριστος	225
Signa	50	¶ T Arquinus Priscus	173
Signa, an sint referenda inter argumenta	50. 51	¶ Τραχέπια	52
Similia	57. 58	Te tuas me delectant uia	88
Similitudo	44		

INDEX

Tempus quid	42	Varietas quae placeat auribus	184
Temporum diuersitas	Ibidem	¶ Verbis nouis quatenus utendum	108.
¶ Themistius de locis	8	Vestes in iudiciis scissae	190
Theodericus Plinius iureconsultus. In epistola Rodolphi praambulari		¶ Vnum uni opponi, quomodo intelligendum	69
Theses quatenus & ad rhetorem pertineant	99. 110. 112	¶ Voluptas, quae turpissima	194
Thesis	110. 112	Vox an diuidatur in sua significata.	18. 19
Thesis id ipsum quod praedicatius quaestio	Ibidem	¶ Vsucapio	168
Thucydides	156	Vsus locorum dialect. 169. & deinceps.	
¶ Tiberius Gracchus	194	Vsus omni in re quantum possit	225
¶ Totum an sit in substantia partium	11	Vsus quibus constat	226
¶ Tragedia affectus habet uehementiores	184. 185.	¶ Vxor per oes locos describitur.	178
Triplex ratio diducendi unum in multa.	18	¶ Vxor	97
		Zeno	113
		¶ Zona quinque	41

PROVERBIA SEV ADAGIA QVIBVS EST VSVS RODOLPHVS.

Conferre pedem	78. 81	Ne quid nimis	55.
Crassis crassa conueniunt	2. 3.	Pedem figere	223. 225.
In ipso ictu	120. 121	Tempori seruiendum	55
Modus optimus	55. 201	Transuersum digitum discedere. 6. 9.	

Cetera ipse sibi colligat lector.

F I N I S.

*plagi. Cum hunc die 29. mensis novembris anno 1547. sciditissimū
 p[ro]f[er]to ex h[ab]it[atione] quos michi videre contig[er]it qui si diligenter legatur
 non parum utilitatis et frugis nobis est allaturus, his praecipue
 qui artem populi curandae agere cupiunt. qui et gloriā app[ro]p[ri]am
 sibi. s. plurimū non est minorē asse[ct]u[m] sciditissimū p[ro]f[er]to
 dolphus ipse, ~*